

Republika e Kosovës • Republika Kosovo • Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit • Institucija Ombudsmena • Ombudsperson Institution

GODIŠNJI IZVEŠTAJ ZA 2018

Br. 18

Priština, 2019

Sadržaj

Reč Ombudsmana	11
Institucija Ombudsmana	13
Mandat Institucije Ombudsmana	13
Promovisanje ljudskih prava	16
Pristup Instituciji Ombudsmana	25
Stanje ljudskih prava u Republici Kosovo.....	27
Zakonodavna vlast.....	27
Pravosudni sistem.....	31
Izvršna vlast.....	38
Kosovska agencija za privatizaciju (KAP).....	39
Eksproprijacija nepokretne imovine društvenih preduzeća.....	40
Uslovljavanje registracije vozila	41
Suspenzija aktivnosti NVO-ova od strane Odeljenja za registraciju NVO-ova.....	42
Nemogućnost ispunjavanja 15-godišnjeg kriterijuma za primenu penzije za osiguranika.....	44
Pravo penzionera na penzione doprinose, kao i pravo na korišćenje drugih penzija primenljivih na Kosovu	45
Prava građana Albanije iz Preševa, Medveđe i Bujanovca	45
Pitanja koja se odnose na Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije	46
Nezavisni nadzorni odbor za civilnu službu na Kosovu.....	49
Odgovornost za životnu sredinu	49
Pravo na pristup javnim dokumentima	64
Prava deteta.....	68
Trenutni status prava deteta.....	68
Pravni okvir i prava deteta	68
Pravo deteta na obrazovanje.....	69
Nasilje i sigurnost u školama	70
Deca sa invaliditetom	71
Deca koja žive na ulici	73
Mladi/deca koja su zavisna od narkotika	73
Prava deteta u postupku pred sudskim i administrativnim telima.....	73

Socijalna i zdravstvena zaštita dece	74
Maloletničko pravosuđe	75
Jednakost pred zakonom	77
Osobe sa invaliditetom	78
Diskriminacija na radnom mestu.....	83
Pravo na penziju	90
Zdravstvena i socijalna zaštita.....	92
LGBTI zajednica	96
Rodna ravnopravnost.....	98
Pravo na vlasništvo i nasleđe	100
Nasilje u porodici	101
Manjinske zajednice.....	104
Povratak i bezbednost.....	105
Državljanstvo i civilna registracija	109
Imovinska prava	111
Obrazovanje.....	112
Upotreba jezika.....	116
Sloboda veroispovesti na Kosovu.....	118
Aktivnosti Odeljenja za zaštitu od diskriminacije (OZD).....	120
Nacionalni Mehanizam za Prevenciju Torture (NMPT).....	130
Metodologija i organizacija NMPT-a tokom 2018. Godine	131
Metodologija NMPT-a	131
Sastav NMPT-a.....	132
Obuke osoblja NMPT-a.....	132
Aktivnosti NMPT-a	133
Međunarodna saradnja	133
Ispunjenje mandata NMPT-a tokom 2018. godine	134
Izvršene posete	134
Izveštaji sa preporukama objavljeni tokom 2018. godine	134
Saradnja domaćih ustanova sa NMPT-om	135
Nalazi tokom poseta i preporuke upućene nadležnim organima.....	136
Polijske stanice	136

Korektivni i pritvorski centri	144
Preporuke upućene nadležnim organima nakon poseta korektivnim centrima i centrima za pritvor.....	161
Centar za tražioce azila i Centar za zadržavanje stranaca.....	164
Ustanove mentalnog zdravlja.....	170
Institut forenzičke psihijatrije Kosova.....	170
Psihijatrijska klinika	174
Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju .	178
Institucije socijalne zaštite	182
Starija lica i bez porodične brige (DSLBPB)	182
Specijalni Institut u Štimlju (SIŠ).....	183
Dom za decu sa ograničenim mentalnim sposobnostima.....	185
Sažeti izveštaji i preporuke	187
Izveštaji u skladu sa službenim dužnostima (<i>Ex officio</i>).....	187
Ex officio izveštaj za predmet br. 731/2017, u vezi sa odlukom Policijskog inspektorata Kosova, od 29. decembra 2017. godine, za poništenje procesa zapošljavanja inspektora/istražitelja, objavljenog 24. jula 2017. godine.	187
Ex officio izveštaj za predmet br. 853/2016, u vezi sa diskriminatornim kriterijumima koje je ustanovio Univerzitet u Prištini	189
Ex officio izveštaj za predmet br. 129 / 2018, u vezi sa efikasnim rešenjem za kašnjenje u sudskim postupcima - kršenje prava na suđenje u razumnom roku	192
Ex officio izveštaj za predmet br. 355/2016, u vezi sa građanskim pravima albanskih građana iz Preševa, Medveđe i Bujanovca, raseljenih u Republiku Kosovo.	196
Izveštaj Ex officio za predmet br. 412/2017, u vezi sa odlukom o uplati matorskog državnog ispita od 16.5.2017. godine, sa br. 2-1843.....	199
Ex officio izveštaj za predmet br. 235/2018 u vezi sa kategorijom građana koji su radili pre 1999. godine i nisu imali koristi od starosne penzije za osiguranike, jer nisu ispunili 15 godina radnog staža za penziju kao posledica diskriminatornog otpuštanja sa posla.	200
Ex officio izveštaj za predmet br. 214/2018 u vezi sa hapšenjem i deportacijom šest turskih državljana sa teritorije Kosova	202
Ex officio izveštaj za predmet br. 358/2016 u vezi sa izmenama i dopunama člana 4 Zakona br. 04/L-096 o izmenama i dopunama Zakona.....	209
Ex officio izveštaj za predmet br. 687/2017 u pogledu organizacije glasanja u inostranstvu za parlamentarne i lokalne izbore	212

Ex officio izveštaj za predmet br. 441/2018 u vezi sa tri opšta načela za tumačenje normativnih akata i primenu ovih načela u zaštiti ljudskih prava	213
Ex officio izveštaj za predmet br. 376/2018 u vezi sa uslovljavanjem registracije vozila i promenom vlasništva nakon isplate preostalih novčanih kazni za saobraćajne prekršaje, u skladu sa Zakonom br. 05/L-132 o vozilima	214
<i>Ex officio izveštaj za predmet br. 401/2018 u vezi sa upravljanjem i održavanjem groblja.....</i>	<i>214</i>
Ex officio izveštaj za predmet br. 12/2018 o.....	215
Ex officio izveštaj za predmet br. 280/2016 u vezi sa kontinuiranim kršenjem prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu u opštini Obilić i susednim opštinama pogođenim istim problemom.....	217
Izveštaji zasnovani na žalbama	219
Izveštaj o predmetu Ž.br. 890/2016 u vezi sa pravom na starosnu penziju i pravom na korišćenje drugih penzija koje se primenjuju na Kosovu.....	219
Izveštaj o predmetu Ž.br. 245/2016 u vezi sa pozitivnim obavezama za efikasne istrage i pravom na život	221
Izveštaj o predmetu Ž.br. 885/2016 u vezi sa neizvršenjem Odluke KSIZ-HPCC/D/197/2005A&C, od 18/06/2005, izdata prema predmetima DS 000641 i DS004997	223
Izveštaj o predmetu Ž. br. 114/2018, Ž. br. 122/2018 i Ž. br. 182/2018 u vezi sa diskriminatornim kriterijumom u konkursu za zapošljavanje u kazneno-popravnoj službi 225	
Izveštaj o predmetu Ž. br. 185/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom u predmetu AC. br. 29/2015.....	227
Izveštaj o predmetu Ž. br. 716/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 1995/2015	228
Izveštaj o predmetu Ž.br. 462/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 4643/2015	230
Izveštaj o predmetu Ž.br. 796/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 3703/2015	231
Izveštaj o predmetu Ž.br. 794/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 3200/2015	231
Izveštaj o predmetu Ž.br. 463/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 1763/2015	233
Izveštaj o predmetu Ž.br. 206/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 863/2014	234

Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 429/2017</i> u vezi sa produženjem postupka pred Osnovnim sudom u Prištini za predmet C. br. 3109/12	234
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 388/2014</i> u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom u predmetu AC. br. 239/2013.....	235
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 362/2016</i> u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC.br. 430/2015	236
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 561/2015</i> u vezi sa produženjem postupka pred Osnovnim sudom u Prištini - Odeljenje za trgovinska pitanja za predmet C.br. 649/2014	237
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 648/2016</i> u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet CA br. 374/2014	238
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 721/2016</i> u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet CA. br. 4667/2014	239
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 357/2017</i> u vezi sa produženjem postupka pred Osnovnim sudom u Prištini za predmet C.br. 2210/07	240
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 57/2017</i> u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC.br. 3297/2015	240
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 705/2016</i> u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom AC.br. 3181/2015	241
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 55/2016</i> u vezi sa produženjem trajanja postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC.br. 3488/2015	242
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 864/2016</i> u vezi sa produženjem trajanja postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC br. 292 / 2016	243
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 375/2016</i> u vezi sa produženjem trajanja postupka u Apelacionom sudu za predmet AC. br. 1865/2014	243
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 910/2016</i> u vezi sa produženjem trajanja postupka u Osnovnom sudu u Prištini u predmetu A.br. 2263/2015	244
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 473/2016</i> u vezi sa produženjem trajanja postupka u Osnovnom sudu u Prištini za predmet C.br. 1874 / 11	246
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 410/2017</i> o dužini postupka pred Apelacionim sudom u predmetu AC.br. 3451/2015	246
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 722/2017</i> o dužini postupka u Osnovnom sudu u Prištini u predmetu C.br. 3077/13	247
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 235/2017</i> o dužini postupka pred Apelacionim sudom u predmetu AC.br.724/2014	248
Izveštaj o predmetu <i>Ž.br. 533/2017</i> o nepriznavanju master diploma za kvalifikacije stečene petogodišnjim studijama po predbolonjskom sistemu.....	249

Izveštaj o predmetu Ž. br. 186/2017 o navodima podnosioca žalbe o nejednakom tretmanu kandidata u konkursu za radno mesto od 24. novembra 2016. godine, objavljenom od strane Prištinskog univerziteta „Hasan Prishtina“ za izbor akademskog osoblja za profesore Filozofskog fakulteta.....	251
Izveštaj o predmetu Ž. br. 432/2018 o ograničavanju prava na pristup javnim dokumentima	252
Izveštaj o predmetu Ž. br. 445/2018 o registraciji predmeta, vraćenih na ponovno suđenje od strane najvišeg suda novim brojevima	254
Izveštaj o predmetu Ž. br. 493/2018 o pravima osuđenika na univerzitetsko obrazovanje.....	255
Izveštaji Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja i drugih okrutnih, nehumanih i ponižavajućih postupaka	257
Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja koji se odnosi na posetu Centru za pritvor u Prizrenu	257
Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja o poseti Domu za starija lica i lica bez porodične podrške	259
Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja prilikom poseta policijskim stanicama	261
Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja povodom posete centru za pritvor u Gnjilanu.....	264
Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja povodom posete centru za pritvor stranaca u Vranom Dolu.....	265
Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja povodom posete Centru za tražioce azila	266
Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja povodom posete Institutu za forenzičku psihijatriju	267
Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja prilikom posete kazneno-popravnog centru u Lipljanu	269
Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja o poseti Kazneno-popravnog centru u Dubravi.....	270
Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja o poseti policijskim stanicama	271
Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja o poseti Psihijatrijskoj klinici Univerzitetskog kliničkog centra Kosova	273
Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja o poseti Centru za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih pacijenata u Štimlju.....	274

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja o poseti Centru za pritvor u Peći	276
Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja o posetama policijskim stanicama	277
Pisma sa preporukama	280
Pismo sa preporukama - Ex officio br. 23/2018.....	280
Pismo sa preporukama - Ex officio br. 127/2018.....	281
Pismo sa preporukama - Žalba br. 784/2018.....	282
Pismo sa preporukama – Žalba br. 747/2018.....	283
Pismo sa preporukama - Žalba br. 115 / 2018.....	284
Pismo sa preporukama – Žalba br. 484/2017.....	285
Pismo sa preporukama – Žalba br. 290/2017.....	286
Pismo sa preporukama – Žalba br. 28/2018.....	288
Pismo sa preporukama – Žalba br. 120/2017.....	289
Pismo sa preporukama – Žalba br. 171/2018.....	290
Pismo sa preporukama – Žalba br. 499/2017.....	291
Pismo sa preporukama – Žalba br. 683/2016.....	292
Pismo sa preporukama -Žalbe br. 499/2015 i br. 759/2017.....	293
Pismo sa preporukama –Žalba br. 275/2018.....	294
Pismo sa preporukama - Žalba br. 479/2018.....	295
Pismo sa preporukama - Žalba br. 666/2017.....	296
Pismo sa preporukama - Žalba br. 310/2018.....	298
Pismo sa preporukama - Žalba br. 58/2018.....	299
Pismo sa preporukama - Žalba br. 823/2017.....	300
Pismo sa preporukama - Žalba br. 519/2018.....	301
Pravna mišljenja Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda (<i>amicus curiae</i>)	304
Pravno mišljenje Ombudsmana u vezi sa pitanjem tumačenja koncepta „radnog iskustva“ u kontekstu slobodnih radnih mesta u javnim institucijama	304
Pravno mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda za predmet Ž.br.252/2018 u vezi sa zahtevom za ocenu ustavnosti u predmetu KI-108/18	306
Pravno mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda za predmet Ž. br. 215/2018 u vezi sa pokretanjem provere ustavnosti Zakona br. 03/L-179 o Crvenom krstu Republike Kosova od strane Ustavnog suda.....	310

Pravno mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda za predmet Ž. br. 903/2017 u vezi sa žalbom podnosioca žalbe g. Mufail Salihaj, protiv Javnog univerziteta u Prištini	312
Pravno mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda za predmet Ž. br. 499/2017 u vezi sa tužbom podnosioca žalbe g. Xhafer Kadrija, izvršnog direktora Udruženja slijepih u Đakovici, protiv opštine Đakovica	315
Pravno mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda, Osnovnom sudu u Prištini u vezi sa slučajem Driton Hajdari, br. ED.nr. 155/18.	316
Mišljenje Ombudsmana	320
Mišljenje Ombudsmana za slučaj Ž.br. 421/2018 u vezi sa Kriterijumima za izdavanje odluke o nostrifikaciji za konkurisanje na konkursima za akademsko osoblje na fakultetima Univerziteta u Prištini “Hasan Prishtina”	320
Mišljenje Ombudsmana u vezi sa fakturisanjem troškova vode za potrošače sa zajedničkim vodomerima	325
Mišljenje Ombudsmana u vezi sa sprečavanjem nepotizma na Univerzitetu u Prištini	326
Zahtev za privremenim merama	330
Ombudsman je uputio zahtev Ustavnom sudu u vezi sa ukidanjem nekoliko članova Zakona br. 06/L-048 o Nezavisnom nadzornom odboru za civilnu službu Kosova, kao i za trenutnu suspenziju ovih odredbi do konačne odluke ovog suda	330
Međunarodna saradnja	338
Saradnja sa partnerima i drugim međunarodnim organizacijama	342
Projekti realizovani uz podršku međunarodnih organizacija	345
Članstvo u međunarodnim organizacijama	347
Izveštavanje međunarodnih mehanizama.....	348
Komunikacija sa javnošću i medijima	349
Finansiranje.....	353
Finansiranje IOK -a iz budžeta Republike Kosovo.....	353
Konačni budžet i stvarni troškovi za 2018. godinu	354
Finansiranje IOK-a od strane donatora	355
Statistika.....	356
Rezime statistike žalbi i predmeta za 2018. godinu	356
Grafički prikaz statistike za 2018. godinu.....	363
Statistika o pokazatelju broj 7. ugovora o sektorskoj reformi za reformu javne uprave	367

Reč Ombudsmana

Institucija Ombudsmana, kao ustavna kategorija, koja je odgovorna za nadgledanje, zaštitu i promovisanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, nastavila je da vrši ove dužnosti i tokom 2018. godine, i postigla je da postane najpouzdanija institucija u zemlji.

Ustav Republike Kosovo definiše Ombudsmana kao nezavisnu instituciju u vršenju dužnosti, bez mešanja organa, institucija ili drugih autoriteta koji vrše vlast u Republici Kosovo. U skladu sa ovim pravom, Ombudsman je u kontinuitetu pozvao javne institucije da poštuju ljudska prava i slobode, koje su utvrđene Ustavom, zakonima i međunarodnim konvencijama, koje se direktno primenjuju u lokalnom zakonodavstvu.

Naš rad tokom 2018. godine najbolje se odražava u ovom Izveštaju, 18-tom po redosledu, koji uključuje kompilaciju informacija o postupcima Ombudsmana upravo za nadzor, zaštitu i promociju prava i osnovnih sloboda. Takođe, u Izveštaju je predstavljeno stanje ljudskih prava, jednakosti i vladavine prava.

Putem ovog Izveštaja, takođe predstavljamo Skupštini Republike Kosova sveobuhvatan pregled stanja ljudskih prava u zemlji, kao obavezu koja proističe iz Ustava. Izveštaj u isto vreme nastoji da privuče pažnju institucija da poštovanje ljudskih prava ne ostavljaju na milost slobodnih političkih postupaka, već da putem izvršnih instrumenata obezbede njihovu primenu.

Ovim Izveštajem, nismo samo pružili diskurs poštovanja ljudskih prava u zemlji od strane zakonodavnog, izvršnog i pravosudnog sistema, već smo predstavili detaljno izveštavanje o jednakom tretmanu i tretmanu bez diskriminacije u zemlji, o situaciji prava deteta, kao i temeljito izveštavanje Nacionalnog mehanizma za ljudska prava.

Prelazak Institucije iz početne faze osnivanja profesionalnih departmana do faze potpunog funkcionisanja, procesa reorganizacije koji je predviđen Unutrašnjim pravilnikom ove Institucije, uticalo je na efektivno podizanje rada Institucije Ombudsmana i jačanje kapaciteta za sprovođenje mandata koji su povereni Ustavom i zakonima.

Detaljna analiza za ovu godinu izveštavanja pokazuje da je ova Institucija adresirala 263 preporuka za javne institucije Republike Kosovo. Posebna pažnja posvećena je istraženim slučajevima Ex-Officio (samoinicijativne istrage), koji se uglavnom odnose na stalna kršenja ljudskih prava i sloboda, sa težnjom da se postigne veći efekat u poboljšanju sistema zaštite ovih prava.

Institucija Ombudsmana je tokom 2018. godine uspela da ispuni 100% sve predviđene mere za ovu instituciju u pogledu sprovođenja Nacionalnog programa za sprovođenje SSP-a.

Uvereni smo da će informacije, konstatacije i preporuke koje su iznete u ovom Izveštaju privući odgovarajuću pažnju predstavnika Skupštine Republike Kosova, Vlade i svih drugih institucija i zainteresovanih strana, kako bi ovaj dokument bio vodič za

orijentisanje politika funkcionisanja države, u skladu sa principom poštovanja ljudskih prava, jednakosti, premoći vladavine prava, transparentnosti, odgovornosti kao vrednosti demokratije. Samo orijentacija institucija da putem efektivnih mehanizama obezbede zaštitu i ostvarivanje ljudskih prava, obezbeđujući praktičnu primenu, može da služi kao jedinstveni način za prevazilaženje izazova koji su izneti u ovom Izveštaju, što je neophodnost vremena.

Osnovni cilj Institucije Ombudsmana, kao i institucija naše zemlje, jeste zaštita ljudskih prava i sloboda. Stoga, mi ćemo zajedno da nastavimo da sprovodimo ustavne i zakonske obaveze, kako bi građani bili u centru pažnje i uživali svoja prava koja im pripadaju.

Hilmi Jashari
Ombudsman

Institucija Ombudsmana

Prema Ustavu Republike Kosovo, Institucija Ombudsmana Kosova (IOK) je definisana kao ustavna kategorija, posebno kao nezavisna ustavna institucija.¹ Ombudsman prati, promoviše i štiti prava i slobode pojedinaca od nezakonitih ili nepravilnih postupaka ili propusta u postupanju javnih organa.² Funkcija Ombudsmana se ostvaruje u skladu sa Zakonom br. 05/L-019 o Ombudsmanu koji ima za cilj uspostavljanje pravnog mehanizma za zaštitu, nadzor i promovisanje osnovnih prava i sloboda fizičkih i pravnih lica od nezakonitih radnji ili propusta u postupanju i nepravilnog postupanja javnih organa, institucija i lica ili drugih organa i organizacije koje vrše javna ovlašćenja u Republici Kosovo (u daljem tekstu: javni organi), i uspostavljanje Nacionalnog preventivnog mehanizma protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih i ponižavajućih postupaka i kazni.³

Pored toga, Ombudsman predstavlja mehanizam jednakosti za promovisanje, praćenje i podržavanje jednakog tretmana bez diskriminacije na osnovu Zakona o rodnoj ravnopravnosti i Zakona o zaštiti od diskriminacije.⁴

Prema Zakonu br. 05/L-019 o Ombudsmanu, IOK se sastoji od: Ombudsmana, pet (5) zamenika Ombudsmana i osoblja IOK-a.⁵

Mandat Institucije Ombudsmana

Mandat Institucije Ombudsmana je definisan Ustavom Republike Kosova i Zakonom o Ombudsmanu, u skladu sa kojim Ombudsman prima i istražuje žalbe od bilo kog lica, unutar ili van teritorije Republike Kosovo, koje tvrdi da su njegova ili njena prava i slobode prekršena od strane javnih organa na Kosovu.

Institucija Ombudsmana je nezavisna u vršenju svojih dužnosti i ne prihvata uputstva ili uplitanja od strane javnih organa, koji su dužni da odgovore na zahteve IO i dostave svu traženu dokumentaciju i informacije u skladu sa zakonom.

U okviru svoje aktivnosti, Institucija Ombudsmana je nezavisna institucija koja se rukovodi načelima nepristrasnosti, nezavisnosti, prvenstva ljudskih prava, poverljivosti i profesionalizma⁶, i uživa organizacionu, administrativnu i finansijsku nezavisnost u sprovođenju zadataka utvrđenih od strane Ustava Republike Kosovo i Zakona.⁷

U okviru svojih ovlašćenja, Ombudsman sprovodi istrage o žalbama primljenim od bilo kog fizičkog ili pravnog lica koje se odnose na tvrdnje o kršenju ljudskih prava

¹ Ustav Republike Kosovo, Poglavlje XII, članovi 132 – 135.

² Ibid., član 132.

³ Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, član 1, stav 1.

⁴ Ibid., član 1, stav 2.

⁵ Ibid., član 5.

⁶ Ibid., član 3, stav 1.

⁷ Ibid., član 3, stav 3.

predviđenih Ustavom, zakonima i drugim aktima, kao i međunarodnim instrumentima ljudskih prava, posebno Evropskom Konvencijom o ljudskim pravima (EKLJP)⁸.

Ombudsman može da sprovodi istrage na svoju inicijativu (po službenoj dužnosti) ako svedočenja, činjenice, nalazi ili saznanja dobijena iz javnih informacija ili iz drugih izvora, ukazuju na kršenje ljudskih prava. Isto tako, Ombudsman koristi medijaciju i pomirenje, a takođe može pružiti dobre usluge građanima Republike Kosovo koji se nalaze u inostranstvu. On pruža usluge besplatno.

Ako tokom istrage koja se vodi u vezi sa pitanjima ljudskih prava Ombudsman posmatra prisustvo krivičnog dela, on/ona može tražiti od nadležnog tužilaštva pokretanje istrage, a može se i pojaviti u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*) u sudskom postupku o ljudskim pravima, pitanjima jednakosti i zaštitom od diskriminacije. Ombudsman ne interveniše u slučajevima i drugim pravnim procedurama, osim u slučajevima koji se odnose na sprovođenje pravde (odlaganje sudskih postupaka i neizvršavanje sudskih odluka), ali Ombudsman može dati opšte preporuke o funkcionisanju pravosudnog sistema, a može i pokrenuti pitanja pred Ustavnim sudom Kosova u skladu sa Ustavom i Zakonom o Ustavnom sudu.⁹

Nacionalni preventivni mehanizam protiv mučenja i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (NPMT) funkcioniše u okviru IO-a.¹⁰

Ombudsman je, u okviru odgovornosti kao NPMT, obavezan da redovno i bez obaveštenja posećuje sva mesta na kojima se nalaze lica lišena slobode (uključujući policijski pritvor, pritvor, boravak u zdravstvenim ustanovama, carinski pritvor, imigracioni pritvor, i bilo koje drugo mesto kada se sumnja da postoji kršenje ljudskih prava i sloboda); i uspostavlja poseban mehanizam za obavljanje svih funkcija NPMT-a. Ombudsman saraduje sa međunarodnim i domaćim mehanizmima u oblasti sprečavanja mučenja i drugih oblika surovog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Pored toga, Ombudsman može davati sugestije i preporuke osobama i odgovornim institucijama u kojima se drže lica lišena slobode, bilo koje vrste i u kakvim prostorijama i okolnostima se oni nalaze, u cilju poboljšanja njihovog tretmana i stanja.

Ombudsman obavlja i druge poslove definisane Zakonom o zaštiti od diskriminacije, Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i drugim zakonima na snazi; prikuplja statističke podatke o pitanjima diskriminacije i jednakosti predstavljene Ombudsmanu i objavljuje ih; objavljuje izveštaje i daje preporuke o politikama i praksama u borbi protiv diskriminacije i promovisanju jednakosti; saraduje sa socijalnim partnerima i nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima jednakosti i nediskriminacije, kao i sličnim međunarodnim telima kao što je Ombudsman.¹¹

⁸ Ibid., član 16.

⁹ Ustav Republike Kosovo, član 113, stav 2, član 135, stav 4, Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, član 16, stav 10. Zakon br. 03/L-121 o Ustavnom sudu Republike Kosovo, član 29.

¹⁰ Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, član 17.

¹¹ Ibid., član 16, stav 13 do 16.

Ombudsman takođe ima dalje zakonske odgovornosti: ne samo da istraži navodna kršenja ljudskih prava i dela diskriminacije, već je u obavezi i da ih eliminiše; izrađuje i usvaja specifične procedure za primanje i rešavanje žalbi dece, i odgovoran je za stvaranje specijalizovanog tima za dečja prava i stalni program za decu da postanu svesna svojih prava i uloge institucije Ombudsmana u njihovoj zaštiti; pruža informacije o ljudskim pravima i daje preporuke Vladi, Skupštini i drugim nadležnim institucijama Republike Kosovo o pitanjima koja se odnose na unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda, jednakosti i nediskriminacije; objavljuje obaveštenja, mišljenja, preporuke, predloge i sopstvene izveštaje; preporučuje donošenje novih zakona u Skupštini, izmene i dopune zakona na snazi i donošenje ili izmenu administrativnih i podzakonskih akata od strane institucija Republike Kosovo; priprema godišnje, periodične i druge izveštaje o stanju ljudskih prava u Republici Kosovo; preporučuje usklađivanje zakonodavstva sa međunarodnim standardima za ljudska prava i slobode, jednakost i diskriminaciju i sprovodi istraživanje o pitanjima ljudskih prava i osnovnih sloboda, jednakosti i diskriminacije u Republici Kosovo; saraduje, u skladu sa Ustavom i važećim zakonodavstvom, sa svim organizacijama, lokalnim i međunarodnim institucijama koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda; čuva tajnost svih informacija i podataka koje dobije, obraćajući posebnu pažnju na sigurnost podnosilaca prijave, oštećenih strana i svedoka, u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka (obaveza nametnuta Ombudsmanu, njegovim zamjenicima i osoblju IO koja ostaje da važi nakon isteka mandata ili prestanka njihovog radnog odnosa).¹²

Građani mogu podneti žalbe na javnu upravu, na jednostavan i besplatan način. Žalbe upućene IO-u mogu se odnositi na radnje, nedelovanja ili odluke javne uprave koje podnosioci prijave mogu smatrati nepravednim ili nepovoljnim. Prilikom razmatranja takvih žalbi, postupci advokata IOK-a uključuju pružanje pravnih saveta, praćenih zahtevima za dostavljanje podataka od strane javne uprave, sudova i drugih važnih institucija u vezi sa podnesenim žalbama, kao i nadzor određenih upravnih i sudskih postupaka.

U slučajevima koji zahtevaju hitnu akciju, Ombudsman podnosi zahteve za privremene mere. Ako Ombudsman smatra da hitne mere moraju biti preduzete od strane javnih organa, on/ona može zakonski zahtevati da nadležni upravni organ preduzme ili obustavi određenu radnju, kao privremenu meru za sprečavanje nepopravljive štete podnosiocima prigovora ili njihovoj imovini.

Ako zahtevi za intervenciju i naponi za posredovanje nisu uspešni, Ombudsman može izdati izveštaj, osiguravajući javne analize i izlaganje za kršenja ljudskih prava ili primenljivih zakona, zajedno sa preporukama za javnu instituciju, kako bi se izbegla kršenja. Izveštaji su poslednje sredstvo zagovaranja institucije; izveštaj se upućuje organu koji je počinio nasilje, dok se kopija izveštaja dostavlja Skupštini Kosova i drugim relevantnim organizacijama. U međuvremenu, Ombudsman predstavlja godišnji izveštaj

¹² Ibid., član 18.

Skupštini Republike Kosovo do 31. marta naredne godine, koji se razmatra na plenarnoj sednici od strane Skupštine tokom prolećne sednice.¹³

Ombudsman je, u okviru zakonskih obaveza i kako bi efikasno ispunio mandat utvrđen Ustavom i Zakonom o Ombudsmanu, u smislu obaveza za izdavanje internih pravila,¹⁴ 18. januara 2017. odobrio *Uredbu br. 01/2017 o klasifikaciji radnih mesta u Instituciji ombudsmana, Uredbu br. 02/2017 o proceduri regrutovanja, imenovanja i probnog rada zaposlenih u Instituciji ombudsmana, i Pravilnik br. 03/2017 o napredovanju u karijeri i transferu zaposlenih u Instituciji Ombudsmana*, koji su objavljeni u Službenom listu Republike Kosovo (SLRK) 23. januara 2017. i stupili su na snagu istog dana.

Ovlašćenja Ombudsmana za razmatranje pitanja koja se tiču zaštite od diskriminacije uopšte i rodne diskriminacije posebno su predviđena u dva druga osnovna zakona o ljudskim pravima (Zakon o zaštiti od diskriminacije i Zakon o rodnoj ravnopravnosti).

Stoga, prema Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, Ombudsman je institucija za ravnopravnost koja se bavi slučajevima vezanim za rodnu diskriminaciju, u skladu sa procedurama utvrđenim Zakonom o Ombudsmanu.¹⁵

S druge strane, prema Zakonu o zaštiti od diskriminacije, Ombudsman je državna institucija za ravnopravnost, za promovisanje i zaštitu ljudskih prava i rešava slučajeve vezane za diskriminaciju prema relevantnom Zakonu o Ombudsmanu.¹⁶

Kancelarija za dobro upravljanje (KDU) u okviru Kancelarije premijera (KP), za sprovođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije, odgovorna je za praćenje sprovođenja preporuka Ombudsmana.¹⁷

Promovisanje ljudskih prava

Čak i tokom 2018. godine, Institucija Ombudsmana (IOK), kao jedina nacionalna institucija za ljudska prava u zemlji, i dalje igra važnu ulogu u promovisanju ljudskih prava i osnovnih sloboda, uvek uzimajući u obzir okolnosti društva i divergencije zajednice sa jednim ciljem da osnaže građane da uživaju i ostvaruju svoja ljudska prava i da poštuju prava drugih.

IOK je nastavila da organizuje obrazovne aktivnosti, obuke, informativne kampanje i kampanje za podizanje svesti u cilju promovisanja poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda kao doprinosa izgradnji i promovisanju univerzalne kulture ljudskih prava, kao i sprečavanju kršenja ljudskih prava ili zloupotrebe ljudskih prava.

IOK ostaje posvećena ispunjenju prvog cilja Strategije i plana razvoja Institucije Ombudsmana 2017-2019, povećanje poverenja građana u Instituciju Ombudsmana o promovisanju i zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. U tom smislu, IOK je nastavila

¹³ Ibid., član 29.

¹⁴ Ibid., član 37.

¹⁵ Zakon br. 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti, član 13.

¹⁶ Zakon br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije, član 9.

¹⁷ Ibid., član 10, stav 1, podstav 1.2.

da ispunjava obaveze koje proizilaze iz međunarodnih instrumenata i standarda o ljudskim pravima i Zakona o Ombudsmanu i da promoviše i podstiče poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve, bez razlike.

Tokom godine izveštavanja, IO je i dalje bila institucija sa najvećim poverenjem u zemlji i šire¹⁸, kao rezultat predanosti i angažovanja u zaštiti i promovisanju ljudskih prava i osnovnih sloboda u zemlji.

Posvećenost Ombudsmana za ispunjenje njegovog mandata je bila visoko pohvaljena kroz Izveštaj Evropske komisije za Kosovo 2018, objavljen u aprilu 2018. godine, prema kojem je: *“Ombudsman nastavio da jača svoje kapacitete za razmatranje slučajeva i postao institucija od najvećeg poverenja na Kosovu”*. Štaviše, prema Izveštaju o sprovođenju Nacionalnog programa za sprovođenje SSP-a objavljenom u aprilu 2018. godine, IOK je ocenjena kao jedina institucija koja je tokom 2017. godine ispunila, na nivou zemlje, 100% svih predviđenih sprovedbenih mera za instituciju, u vezi sa sprovođenjem Nacionalnog programa za sprovođenje SSP-a.

Tokom 2018. godine, IOK je, u cilju ispunjavanja ustavnog i zakonskog mandata za promovisanje i poznavanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, preduzela niz aktivnosti usmerenih na informisanje, edukaciju i podizanje svesti o ljudskim pravima. Kroz aktivnosti obuke, konferencije, kampanje za podizanje svesti, okrugle stolove, radionice, učešće medija itd., IOK je doprinela podizanju svesti i informisanju građana o kršenju ljudskih prava i osnovnih sloboda, uključujući masovna ili sistematska kršenja prava različitih grupa kao što su pojedinci, deca predškolskog uzrasta, učenici različitih nivoa, domaći i strani studenti, radnici, državni službenici, tužioci i sudije, policajci, penzioneri, itd.

Angažovanje Ombudsmana, zamenika Ombudsmana i svih stručnih kadrova uticali su na povećanje učinka Institucije u smislu promovisanja rada IOK-a i edukacije o ljudskim pravima. Posebno Odeljenje za promovisanje ljudskih prava, Odeljenje za saradnju, izveštavanje i promovisanje ljudskih prava (OSIPLJP), i ostala odeljenja IOK-a, su nastavili da rade na ispunjavanju prvog cilja Strategije i plana razvoja Institucije Ombudsmana 2017-2019, kroz organizaciju različitih aktivnosti edukativne i promotivne prirode, kao i kroz intenziviranje saradnje sa međunarodnim organizacijama, civilnim društvom, u okviru projekata razvijenih u partnerstvu.

Uzimajući u obzir važnu ulogu i doprinos medija u promovisanju ljudskih prava i prosleđivanju informacija javnosti, IOK je ojačala svoju saradnju sa medijima, stalnim učešćem u programima i diskusijama, ali i kroz publikacije, razmenu mišljenja i

¹⁸*Balkanski barometar za 2017, (Savet za regionalnu saradnju (RCC): http://www.rcc.int/seeds/files/RCC_BalkanBarometer_PublicOpinion_2017.pdf, “Na pitanje ‘Koliko imate poverenja u određene institucije? (Sudovi i pravosuđe; Skupština; Vlada; Ombudsman; revizor)’, u svrhu istraživanja, 59% ispitanika sa Kosova izrazilo je poverenje Instituciji Ombudsmana, što Kosovo svrstava na najviši nivo u odnosu na institucije koje su navele zemlje u regionu, u kojima manje od polovine stanovništva ima poverenje - Anketa javnog mnjenja, str. 124 -125)”*.

informacija o nalazima u vezi sa stanjem ljudskih prava i sloboda na Kosovu. Posebna pažnja posvećena je promovisanju i podizanju svesti o ulozi i mandatu IOK-a kroz društvene medije i medijske kampanje.

Dana 22. januara 2018. godine, IO je potpisala Memorandum o razumevanju sa Radio Televizijom Kosova (RTK). Svrha sporazuma o saradnji je da se javnost informiše o nalazima Ombudsmana, o publikacijama i aktivnostima koje sprovodi IO, kao i o saradnji i koordinaciji aktivnosti koje se odnose na aktivnosti i projekte koji se mogu razviti sa promovisanje ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Promotivne aktivnosti Institucije Ombudsmana

Institucija Ombudsmana (IO) je nastavila saradnju u oblasti ljudskih prava sa lokalnim institucijama, međunarodnim organizacijama na Kosovu i sa civilnim društvom. Tokom 2018. godine, Ombudsman i njegovi saradnici učestvovali su na oko 89 (osamdeset devet) okruglih stolova, 29 (dvadeset devet) konferencija, 37 (trideset sedam) radionica i 15 (petnaest) seminara koje su organizovali institucionalni saradnici, međunarodne organizacije u zemlji i nevladine organizacije. Tokom ovih aktivnosti, obrađivane su različite teme u oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda kao što su prava nevećinskih zajednica, prava žena, prava deteta, prava osoba sa invaliditetom, prava marginalizovanih zajednica i drugo, pravo na pristup javnim dokumentima, rodna ravnopravnost, pravo na obrazovanje, pitanja životne sredine i uticaj na ljudska prava, jednakost i tretman bez diskriminacije, naknada žrtvama zločina, itd.

S obzirom na nezamenjivu važnost obrazovanja i obuke kao oblika promovisanja ljudskih prava i kao jedini način za sticanje znanja za efikasno ostvarivanje svih ljudskih prava i u cilju ispunjenja obaveza promovisanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i mandat IO-a, Ombudsman je tokom 2018. godine održao oko 22 (dvadeset dva) predavanja studentima javnih i privatnih univerziteta na Kosovu. Studenti se upoznaju sa stanjem ljudskih prava u zemlji, o pravnim, ustavnim, međunarodnim standardima, vrednostima, načelima i mehanizmima zaštite prava u zemlji, kao i o nadležnostima, odgovornostima, ulozi i misiji IO-a.

Ombudsman je organizovao 7 (sedam) sesija obuke sa službenicima za ljudska prava na opštinskom nivou, i obuke za tužioce imenovane na dužnost, i na tim sesijama su predstavljeni ustavni i zakonski mandat IO-a, nadležnosti i odgovornosti u oblasti odbrane ljudskih prava i njihovo unapređenje, dosadašnja dostignuća institucije i izazovi sa kojima se zemlja suočava u pogledu poštovanja i zaštite ljudskih prava.

U nastojanju da promoviše pravo na sigurnu i zdravu životnu sredinu i da razgovara o ekološkim problemima sa različitim zainteresovanim stranama odgovornih državnih institucija, 22. novembra 2018. godine, IO je, u saradnji sa Kosovskim institutom za pravosuđe (KIP), organizovala okrugli sto na temu „Sprečavanje i suzbijanje ekoloških problema“. Kako bi se razgovaralo o brojnim ekološkim problemima, okruglom stolu su prisustvovali predstavnici pravosuđa, predstavnici policije Kosova, predstavnici

međunarodnih organizacija, diplomatskih misija, civilnog društva i građani. Okrugli sto je organizovan u cilju razmatranja i rešavanja ekoloških problema kao što su kašnjenja u slučajevima zaštite životne sredine u tužilaštvu i na sudu, smanjenje ekoloških problema, uključujući neprihvatljive građevine, inertni otpad i deponije.

U okviru aktivnosti, u cilju promovisanja prava zajednica, IO je, 17. decembra 2018. godine, uz podršku Misije OEBS-a na Kosovu, organizovala okrugli sto o ljudskim pravima sa posebnim fokusom na prava Turske zajednica na Kosovu. Cilj okruglog stola bio je da se razvije otvorena diskusija sa turskim građanima o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, baveći se zabrinutostima učesnika u pogledu poštovanja njihovih prava, i predstavljanjem uloge i mandata Institucije Ombudsmana. U pogledu zaštite, poštovanja i promovisanja ljudskih prava i sloboda na Kosovu, tokom otvorene diskusije, učesnici za stolom su predstavili probleme sa kojima se suočava njihova zajednica, kao što su: neadekvatan prevod udžbenika na turski jezik i nedostatak udžbenika, upotreba diskriminativnih pojmova u udžbenicima i ograničenja upotrebe maternjeg jezika, o kojima će se IO dalje baviti.

Povodom obeležavanja Međunarodnog dana ljudskih prava 10. decembra, Ombudsman Institucija, po drugi put zaredom, u saradnji sa nevladinim organizacijama i civilnim društvom na Kosovu, organizovala je zajedničku aktivnost „Ustani u odbranu ljudskih prava“. Cilj aktivnosti bio je da se pruži snažna poruka za povećani, inkluzivni i međuinstitucionalni angažman za promociju i edukaciju ljudskih prava i osnovnih sloboda. Tokom ovog događaja, predstavnici civilnog društva su svojim govorima razgovarali o pravima dece, pravima mladih, pravima žena, pravima starijih osoba, pravima zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, pravima LGBTI zajednica, pravima osoba sa invaliditetom i pravima povratnika na Kosovu. Aktivnost je podržana od strane PSA (kratke objave javnih servisa sa porukama o edukaciji o ljudskim pravima), za sva gore navedena prava, koja je sprovedena od strane BIRN-a. PSA su emitovani na televiziji i na društvenim medijima. Aktivnost je praćena tradicionalnim maršem, uz široko učešće civilnog društva, aktivista i građana, pod motom „Ustani u odbranu ljudskih prava“. Aktivnost je podržana od strane GIZ-a.

S obzirom na potrebu jačanja međuinstitucionalne saradnje sa Institucijom Ombudsmana, u cilju rešavanja problema zaštite i poštovanja ljudskih prava, 18. decembra 2018. godine, Ombudsman je organizovao konferenciju "Institucionalna saradnja sa Ombudsmanom". Konferencija, kojoj su prisustvovali predstavnici institucija na centralnom i lokalnom nivou, Skupštine Republike Kosova, diplomatskih misija i međunarodnih organizacija, uključivala je diskusije o dostignućima IO-a i značaju međuinstitucionalne saradnje sa Institucijom Ombudsmana, i posebno, naglašena je važnost sprovođenja preporuka Ombudsmana kako bi se povećao nivo poštovanja i zaštite ljudskih prava u našoj zemlji. Tokom ove konferencije, promovisane su i publikacije iz 2018. godine, kao što su Načela dobre uprave i Priručnik za borbu protiv diskriminacije, rezimei koje je sastavila i objavila Institucija Ombudsmana.

Saradnja sa međunarodnim organizacijama na Kosovu, sa nevladinim organizacijama i civilnim društvom, kroz projekte

Međunarodne organizacije u zemlji, kao što su Evropska komisija, Savet Evrope, OSCE, UNICEF, UNMIK, UNDP i druge organizacije koje deluju u zemlji, nastavile su pružati podršku Instituciji Ombudsmana kroz projekte, u cilju izgradnje kapaciteta IO-a, i tokom cele godine su sarađivali i na promociji i edukaciji o ljudskim pravima. Projektne aktivnosti su imale trajni uticaj na poboljšanje učinka i postizanje visokih rezultata u vršenju mandata Institucije Ombudsmana.

Projekat „Jačanje nacionalnog preventivnog mehanizma na Kosovu“, podržan od strane Saveta Evrope, Vlade Švajcarske i Vlade Norveške, nastavio je svoje uspešno sprovođenje čak i ove godine. Cilj projekta je jačanje i izgradnja kapaciteta Nacionalnog mehanizma za sprečavanje mučenja (NTPM) za sprovođenje međunarodnih standarda u oblasti sprečavanja mučenja i zlostavljanja i podizanje svesti relevantnih zainteresovanih strana o ulozi i mandatu NTPM-a.

Angažovanje četiri spoljna pravna savetnika u okviru ovog projekta i dalje je dalo visoke rezultate u jačanju kapaciteta institucije za sprovođenje mandata navedenog u Paketu zakona o ljudskim pravima.

U okviru projekta „OmbusWatch - promocija uloge Ombudsmana na Kosovu“, koji su realizovali BIRN Kosovo i ACDC (Centar za zastupanje demokratske kulture) u saradnji sa Institucijom Ombudsmana i uz podršku Ambasade Holandije na Kosovu, tokom 2018. godine sprovedeno je nekoliko aktivnosti čiji je cilj bio podizanje svesti o ljudskim pravima. Kroz projekat su izvršene sledeće aktivnosti:

- Sprovođenje i objavljivanje pet PSA-ova (kratke objave javnih servisa sa porukama o edukaciji o ljudskim pravima), koje su se bavile različitim temama kao što su: procena rada i aktivnosti Ombudsmana u ispunjavanju njegovog mandata kao nacionalne institucije za zaštitu i promociju ljudskih prava kao što su: (Balkanski barometar, Izveštaj o napretku i Nacionalni program za sprovođenje SSP-a za 2017. godinu); PSA za zaštitu i promociju prava na pristup javnim dokumentima; zaštitu i promociju prava na sigurnu i zdravu životnu sredinu; i uloge, mandat i nadležnost IO-a.
- Sprovođenje tri otvorena razgovora sa civilnim društvom i medijima o ljudskim pravima u različitim gradovima Kosova, kao što su Prizren, Mitrovica i Peć za razmatranje uloge Ombudsmana u rešavanju pitanja od javnog interesa.
- Sprovođenje takmičenja za najbolje novinarske priče o pitanjima ljudskih prava u cilju podsticanja novinarske zajednice da informiše i podigne javnu svest o stanju ljudskih prava i osnovnih sloboda kroz različite priče.
- Organizovanje obuke o izgradnji kapaciteta osoblja IO-a, u pogledu promocije ljudskih prava i rada IO-a, putem društvenih medija i medijskih kampanja.

- Organizacija završne ceremonije za dodelu nagrada za tri najbolje novinarske priče o pitanjima ljudskih prava.

Kao nastavak aktivnosti u okviru projekta „Zaštita i promocija ljudskih prava na Kosovu kroz aktivno civilno društvo“ u okviru Evropskog instrumenta za demokratiju i ljudska prava, koji sprovodi Kosovski institut za istraživanje i razvoj politika (KIIRP) od strane Grupe za pravne i političke studije (GPPS) i Artpolisa, održane su sledeće aktivnosti:

- Organizovanje radionica sa osobljem IO-a, sa ciljem pružanja podrške IO-u u razmatranju Komunikacione strategije i Strategije i Plana razvoja IO-a 2017-2019.
- Organizovanje okruglog stola 14. juna 2018. godine za pokretanje „Mehanizma za praćenje prijavljenih kršenja ljudskih prava na Kosovu“, koji daje rezime podataka o kršenjima ljudskih prava prijavljenih policiji Kosova, tužilaštvima, sudovima i Instituciji Ombudsmana, u vezi sa nasiljem u porodici, trgovinom ljudima, kršenjem prava LGBT zajednice i kršenjem prava novinara.
- Sprovođenje forum teatra "Stigma - pitajte za svoje pravo", koji se bavi stigmom u društvu u vezi sa sudbinom osoba koje su preživele seksualno nasilje na Kosovu, a takođe promovise ulogu i mandat Institucije Ombudsmana u smislu unapređenja, zaštite i nadzora ljudskih prava i sloboda.

Tokom godine izveštavanja nastavljena je podrška Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) na Kosovu. Aktivnosti organizovane između Ombudsmana i OEBS-a uključuju:

- U okviru projekta „Promocija zakonskog i pravnog sektora poštujući pravo na jednakost pred zakonom, bez obzira na pol, etničku pripadnost, religiju ili druge lične karakteristike“, podržao je Instituciju Ombudsmana u razvoju internet stranice institucije i online platforme za izveštaje NVO-a. U tom smislu, pokrenuta je nova internet stranica IO-a i pristupačna platforma na internet stranici IO-a. Platforma je osmišljena tako da pruži sveobuhvatan međuinstitucionalni neograničeni pristup koji će sadržati izveštaje i preporuke nevladinih organizacija i civilnog društva koje rade i doprinose ljudskim pravima na Kosovu.
- Ombudsman, OEBS, zajedno sa grupom nevladinih organizacija različitih profila koje su zastupale nevećinske zajednice, osobe sa invaliditetom, omladinske forume, žensku zajednicu i marginalizovane grupe, u aprilu 2018. godine, održali su radionicu u okviru koje je izrađen zajednički Akcioni Plan u 2017. godini, a postavljeni su i prioriteti za 2018. godinu.
- Okrugli sto je organizovan u junu 2018. godine sa nevladinim organizacijama, civilnim društvom i predstavnicima javnih institucija o pravu pristupa javnim dokumentima, pri čemu su predstavnici IO-a predstavili učesnicima pravni okvir koji reguliše oblast pristupa javnim dokumentima, praksa IO-a u pogledu prava

na pristup javnim dokumentima, izazovima i ograničenjima sa kojima se građani suočavaju tokom ostvarivanja ovog prava.

- U periodu od jula do avgusta 2018. godine, ciklus radionice „Ja sam LJUDSKO BIĆE i imam PRAVA“ organizovan je u 10 (deset) opština: Priština, Prizren, Đakovica, Uroševac, Mitrovica, uključujući severnu Mitrovicu, Peć, Gnjilane, Dragaš i Gračanica. Svrha radionica je bila proširenje znanja i podizanje svesti o ljudskim pravima, pitanje jednakosti i nediskriminacije mladih u uzrastu od 15 do 25 godina. Posebna pažnja posvećena je uključivanju svih mladih iz sledećih zajednica: srpske, turske, romske, aškalijske, egipćanske, bošnjačke i goranske. Tokom radionice održani su konkursi za najbolju fotografiju i poeziju o ljudskim pravima "Ljudska prava kroz umetnost". Svrha aktivnosti bila je predstavljanje ljudskih prava kroz umetnost, i podsticanje mladih na promišljeno razmišljanje kroz umetnost o ljudskim pravima i njihovim kršenjima ili ograničenjima.
- Događaj pokretanja 10. decembra 2018. godine, povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, organizovanja izložbe sa pesmama i fotografijama mladih sa svih strana Kosova i dodela nagrada za najbolja dela.
- 17. decembra 2018. godine, IO je uz podršku Misije OEBS-a na Kosovu, organizovala okrugli sto o ljudskim pravima sa posebnim osvrtom na prava turske zajednice na Kosovu. Cilj okruglog stola bio je da se razvije otvorena diskusija sa turskim građanima o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, baveći se zabrinutostima učesnika o poštovanju njihovih prava, i predstavljanjem uloge i mandata Institucije Ombudsmana.

U okviru saradnje sa UNICEF-om, IO je sprovela zajedničke sastanke u cilju podizanja nivoa poštovanja prava deteta. Dana 23. i 24. oktobra 2018. godine, dva predstavnika IO-a, uz podršku UNICEF-a, prisustvovala su studijskoj poseti u Nemačkoj. Svrha ove posete bila je upoznavanje sa radom i iskustvima nemačkih vladinih i nevladinih institucija u oblasti maloletničke delinkvencije.

IO je takođe nastavila saradnju sa Terre de Hommes, koja je tokom 2018. godine podržavala IO u sprovođenju obuke osoblja o tehnikama intervjuisanja dece, i sada su u procesu uspostavljanja procedura za prijem, postupanje i rešavanje žalbi koje se odnose na pitanja o pravima deteta, što će biti veoma korisna za IO, a posebno za Odeljenje za prava deteta.

Saradnja sa UNMIK-om i podrška UNMIK-a u promociji IO-a nastavljena je ove godine kroz finansiranje medijske kampanje, medijske debate (na televizijama i radio stanicama koje rade u južnoj Mitrovici i Severnoj Mitrovici), objavljivanje i distribuciju brošura, u svrhu informisanja građana Južne Mitrovice i Severne Mitrovice o ljudskim pravima, o ulozi i mandatu IO-a. Povećanje broja žalbi građana IO-u od strane građana ovog dela Kosova je pokazatelj pozitivnog uticaja projekta.

Tokom perioda od 20. marta do 19. jula 2018. godine, UNDP je podržao Instituciju Ombudsmana angažovanjem pravnog savetnika, kako bi se povećala sposobnost Institucije da identifikuje sistematske predmete podnesene sudovima, da deluje u svojstvu *amicus curiae* ili čak da daje svoj doprinos mišljenjima Ombudsmana prilikom rešavanja predmeta na Osnovnim sudovima, Apelacionom sudu ili Vrhovnom sudu.

Slično tome, IO je, u saradnji sa UNDP-om, pokrenula projekat čiji je cilj promovisanje ljudskih prava garantovanih važećim zakonodavstvom, međunarodnim instrumentima u zemlji i ciljevima održivog razvoja, koji proizilaze iz Agende 2030. Projekat je podržan od strane Ambasade Norveške na Kosovu i biće sproveden tokom 2019. godine.

Povodom obeležavanja Međunarodnog dana ljudskih prava 10. decembra, Institucija Ombudsmana (IO), u saradnji sa nevladinim organizacijama i civilnim društvom na Kosovu, organizovala je zajedničku aktivnost „Ustani u odbranu ljudskih prava“. Aktivnost je podržana od strane GIZ-a.

Pokretanje nove veb stranice i online platforme za izveštaje NVO-a, video klipove i promotivne materijale

Tokom 2018. godine, IO je pokrenula novu veb stranicu, koja sadrži brojne informacije o mandatu, aktivnostima, publikacijama i stavovima IO-a. Veb stranica takođe pruža pristupačnu platformu koja je uspostavljena i osmišljena tako da pruži sveobuhvatan međuinstitucionalni neograničeni pristup na kojem će biti sadržani izveštaji i preporuke nevladinih organizacija i civilnog društva koje rade i doprinose ljudskim pravima u zemlji.

Tokom 2018. godine, IO, u cilju ispunjavanja svoje misije o obrazovanju i informisanju o ljudskim pravima, razvila je materijale o ljudskim pravima, edukativne i informativne prirode, kao što su leci i brošure za misiju, ovlašćenja i mandat IO-a kao i za mandat i nadležnosti IO-a u vezi sa zaštitom prava deteta.

Vredi napomenuti da je IO po prvi put u toku godine izveštavanja sastavila i objavila sledeća dokumenta: Kodeks sa načelima dobre uprave, rezime načela na osnovu kojih bi trebalo da funkcioniše državna uprava; Priručnik o zaštiti od diskriminacije; prikupljanje informacija za prepoznavanje svih oblika diskriminacije, mehanizama zaštite od diskriminacije i informacija o međunarodnom i lokalnom zakonodavstvu za zaštitu od diskriminacije; letak o promociji prava na sigurnu i zdravu životnu sredinu, praćen relevantnim informacijama o važećem pravnom okviru i mehanizmima za zaštitu ovog prava; i brošuru sa informacijama o najvažnijim međunarodnim danima ljudskih prava koji se odnose na zaštitu od diskriminacije, prava žena, dece, osoba sa posebnim potrebama, prava marginalizovanih grupa i drugih. Brošura sadrži i rezime međunarodnih i lokalnih pravnih instrumenata koji su na snazi u oblasti ljudskih prava, kao i relevantne informacije o simboličnom obeležavanju međunarodnih dana.

Izuzetno je važno napomenuti da su svi gore navedeni materijali pripremljeni na pet jezika: albanskom, srpskom, engleskom, romskom i turskom; sa ciljem sveobuhvatnosti i

poštovanja prava na jezike i šireg informisanja svih zajednica na Kosovu o ljudskim pravima, kao i radi ispunjenja misije i mandata Institucije Ombudsmana.

Tokom perioda izveštavanja, IO je objavila dva video klipa. Objavljen je video klip mobilne aplikacije "Upoznaj svoja prava" u cilju promovisanja platforme i informisanja javnosti o načinima korišćenja mobilne aplikacije, i video klip za podizanje svesti i zaštitu od svih oblika diskriminacije, koji je emitovan i na televiziji i na društvenim medijima. Tokom 2018. godine pripremljena su dva video klipa za promociju prava na sigurnu i zdravu životnu sredinu i podizanje svesti mladih o opasnosti od upotrebe opojnih supstanci, a posebno dužnosti države da zaštiti svoje građane, da spreči upotrebu droge i leči osobe pod uticajem droge. Ovi video klipovi će biti objavljeni i emitovani tokom 2019. godine.

Promovisanje prava deteta

U cilju edukacije i podizanja svesti o ljudskim pravima, Institucija Ombudsmana je tokom 2018. godine nastavila sa informativnim kampanjama sa učenicima i nastavnicima osnovnih i srednjih škola u različitim regionima i opštinama na Kosovu. Tokom ove godine organizovano je oko 40 (četrdeset) informativnih kampanja u osnovnim i srednjim školama u vezi sa ulogom IO u promovisanju i zaštiti ljudskih prava na Kosovu. Osnovna svrha organizovanja ovih kampanja je informisanje dece o ulozi Institucije Ombudsmana u zaštiti i promovisanju ljudskih prava, kao i njihovom pravu na rešavanje slučajeva kršenja ljudskih prava u IO-u, putem online platforme „Upoznajte svoja prava“, između ostalog.

U cilju jačanja saradnje sa civilnim društvom, 19. januara 2018. godine, Ombudsman je potpisao Memorandum o razumevanju sa Save the Children u svrhu međusobne saradnje za promovisanje prava dece kroz jačanje učešća dece.

U međuvremenu, u čast obeležavanja 1. juna, Međunarodnog dana dece, Institucija Ombudsmana je organizovala različite aktivnosti za decu različitih uzrasta u 4 (četiri) opštine na Kosovu, u: Prištini, Gračanici, Prizrenu i Gnjilanu. Na ovaj dan, deca su se susrela sa Ombudsmanom, zamenicima i predstavnicima Institucije Ombudsmana, gde su razgovarali o pravima dece, i gde su kroz razne crteže, kvizove i fotografije informisani o ljudskim pravima, sopstvenim pravima, i o misiji IO-a u vezi sa zaštitom ljudskih prava.

Povodom 20. godišnjice Univerzalnog dana deteta, Ombudsman je ugostio decu iz različitih škola na Kosovu, i informisao ih o misiji i mandatu IO-a, ljudskim pravima, pravima deteta, kao i o procesu rešavanja kršenja ili potencijalna kršenja njihovih prava u IO-u.

Promocija prava osoba sa posebnim potrebama

Čak i ove godine, Ombudsman je nastavio svoje angažovanje u cilju podizanja svesti, zaštite i promovisanja prava osoba sa posebnim potrebama. Kao znak solidarnosti i podrške osobama sa posebnim potrebama, Ombudsman je, zajedno sa svojim saradnicima, učestvovao na protestnom maršu pod sloganom „Podrži me, Kosovo!

O snaži moje pravo!“, u organizaciji kosovskog Udruženja za pomoć osobama sa Daunovim sindromom kako bi da obeležio Svetski dan osoba sa Daunovim sindromom. U tom smislu, Ombudsman je obećao punu podršku IO-a u poboljšanju situacije i zaštiti prava osoba sa Daunovim sindromom, tako da se deca sa smetnjama u razvoju tretiraju jednako u svim životnim procesima.

20. marta 2018. godine, Ombudsman je, zajedno sa svojim saradnicima, posetio "Kosovsko udruženje za pomoć osobama sa Daunovim sindromom" (DSK), sa sedištem u Prištini, gde su razgovarali o najčešćim problemima sa kojima se suočavaju deca pogođena Daunovim sindromom, kao što su: pružanje profesionalnih zdravstvenih usluga, uključivanje u obrazovni sistem i njihova integracija kroz zapošljavanje. Ovom prilikom, Ombudsman je obećao punu podršku IO-a u okviru inicijativa i aktivnosti usmerenih na poboljšanje situacije i zaštitu prava osoba sa Daunovim sindromom.

Dana 30. marta 2018. godine, povodom obeležavanja Svetskog dana podizanja svesti o autizmu, Ombudsman je, u pratnji zamenika i saradnika, posetio decu sa autizmom u osnovnoj školi "Ismail Qemali" u Prištini, i oni su informisani o poteškoćama sa kojima se suočavaju deca sa autizmom, kao što su: nedostatak školskog prevoza, ograničen budžet, itd. Ombudsman naglašava potrebu za dodatnim angažovanjem relevantnih institucija kako bi se obezbedili adekvatni uslovi koji bi omogućili deci sa autizmom da pohađaju školu u skladu sa njihovim posebnim potrebama.

Pristup Instituciji Ombudsmana

Svaki radni dan (od ponedeljka do petka) od 8:00 do 16:00 časova, IO prima u svojim kancelarijama građane koji tvrde da su izloženi kršenju svojih prava. Njih prima pravni savetnik IO-a koji se sa pažnjom, poverljivošću i profesionalnošću bavi slučajevima.

U cilju olakšavanja pristupa građana Kosova IO-u, pored Centralne kancelarije u Prištini, IO ima regionalne kancelarije u Uroševcu, Đakovici, Gnjilanu, Južnoj Mitrovici, Severnoj Mitrovici, Peći, Prizrenu i Gračanici.

Kancelarije IO-a se sastoje od profesionalnog osoblja koje služi građanima i odgovara na njihove zahteve i žalbe i brani prava za koja smatraju da su prekršena.

Još jedan lakši način pristupa za građane je održavanje Otvorenih dana od strane Ombudsmana i njegovih zamenika. Ti dani su organizovani u Prištini i u regionalnim kancelarijama. Regionalne kancelarije informišu građane dotičnih opština o otvorenim danima putem objavljivanja datuma u ovim opštinama, putem lokalnih medija i preko zvanične internet stranice IO-a.

Ostali oblici pristupa su putem pošte, telefona i e-maila, koji se sve češće koriste i zapravo koriste građani koji žive u inostranstvu za podnošenju žalbi. U Glavnoj kancelariji IO-a u Prištini postoji besplatna telefonska linija, za hitne slučajeve, ali i za druge uobičajene slučajeve.

Zvaničnici IO-a redovno posećuju sve zatvore i mesta gde se lica sa ograničenom slobodom zadržavaju na Kosovu. Kako bi se omogućila direktna komunikacija sa zatvorenicima, u saradnji sa vlastima Kazneno-popravne službe Kosova i odgovornih zatvora na Kosovu, 2004. godine, IO je postavila poštanske sandučice na vidljivim mestima u svim zatvorima i pritvornim centrima u Republici Kosovo, koje otvaraju samo predstavnici IO-a. Ova praksa je pomogla mnogim zatvorenicima ili pritvorenicima da uspostave prvi kontakt sa Ombudsmanom. Takve kutije se takođe nalaze u institucijama i centrima za mentalno zdravlje, što olakšava pristup pacijenata IO-u. Ove institucije i centre svakog meseca redovno posećuju predstavnici IO-a.

Nedavno, IO je promenila dizajn zvaničnog sajta gde se sada mogu naći više informacija o IO-u i njenim aktivnostima, a takođe je promenila elektronsku adresu sa prethodnih www.ombudspersonkosovo.org i info@ombudspersonkosovo.org na www.oik-rks.org i info.oik@oik-rks.org, koji redovno rade i dostupni su građanima Kosova.

Stanje ljudskih prava u Republici Kosovo

Zakonodavna vlast

Imajući u vidu mandat Ombudsmana i njegovu nadzornu ulogu nad svim nadležnostima u državnoj strukturi u pogledu zaštite i poštovanja ljudskih prava i sloboda, kontinuirano je pratio proces izrade, razmatranja i usvajanja zakona.

U zakonodavnom programu Vlade Republike Kosovo za ovu godinu, usvojenom 20. decembra 2017. godine,¹⁹ Ombudsman je primetio da je predviđeno 75 nacrt zakona za razmatranje i odobravanje, od kojih su 52 novi nacrt zakona i 23 nacrt zakona o izmenama i dopunama postojećih zakona.

Ako uporedimo zakonodavni program u poslednje tri godine, primetan je pad broja nacrt zakona o izmenama i dopunama postojećih zakona. U 2016. godini zakonodavni program je sadržao 50% nacrt zakona o izmenama i dopunama postojećih zakona, dok je u 2017. pao na 42%, dok je 2018. godine broj nacrt zakona o izmenama i dopunama postojećih zakona smanjen na 31%.

Štaviše, Ombudsman je analizirao listu zakona koje je usvojila Skupština Republike Kosova u toku izveštajne godine i primetio da je Skupština usvojila 80 zakona tokom ove godine, dok je do kraja decembra 2018. godine 71 nacrt zakona bio u postupku Skupštine. Ovo ukazuje na to da je Skupština premašila očekivanja utvrđena u Zakonodavnom programu Vlade za 2018. Od 80 zakona koje je usvojila Skupština, njih 16 (20%) su zakoni o izmenama i dopunama postojećih zakona. Uprkos činjenici da se ova brojka stalno smanjivala, Ombudsman smatra da je trend nacrt zakona o izmenama i dopunama zakona i dalje visok. Kako se novo usvojeni zakoni ne bi više puta menjali i dopunjavali, više pažnje treba posvetiti na kvalitet izrade zakona od početne faze zakonodavnog procesa, uzimajući u obzir princip sigurnosti i pravne održivosti.

Što se tiče usvajanja zakona, Ombudsman je primetio da je tokom 2018. godine Skupština Kosova bila aktivnija nego u protekle tri godine. Tokom 2018. godine, Skupština Republike Kosovo usvojila je 80 zakona, za razliku od 2015, kada je Skupština usvojila 56 zakona, u 2016. godini 52 zakona, dok je 2017. godine broj usvojenih zakona u Skupštini bio samo 21. Treba napomenuti da je tokom 2017. mali broj usvojenih zakona bio rezultat političkih događaja i kašnjenja u uspostavljanju institucija nakon sertifikacije rezultata centralnih izbora 2017. godine.

Slično kao i prošle godine, čak i 2018. godine, nijedan od donetih zakona ne spada u zakonodavstvo od vitalnog interesa²⁰, dok neki nacrti zakona iz ove oblasti predviđeni zakonodavnim programom za ovu godinu nisu odobreni..

¹⁹ 20. Sastanak Vlade Republike Kosovo, Odluka br. 03/20, od 20. decembra 2017. godine.

²⁰ Ustav Republike Kosovo, član 81, izmene 2 i 3 Ustava Republike Kosovo.

Što se tiče uslova za tumačenje zakonskih odredbi koje su dostavljene IO-u tokom 2018. godine (ne samo tokom 2018), Ombudsman smatra izuzetno potrebnim da u svom godišnjem izveštaju naglasi da tumačenje zakona nije u njegovoj nadležnosti i mandatu.

Jedina institucija koja može i treba da sprovede autentično tumačenje zakonskih odredbi i duh usvojenih zakona je Skupština Republike Kosovo kao zakonodavno telo. Stoga, Ombudsman savetuje o uspostavljanju profesionalnih kadrovskih kapaciteta koji pružaju podršku parlamentarnim odborima i samoj Skupštini. Ovo bi odražavalo pojašnjenje nesigurnosti ili sukoba koji mogu proizaći iz zakonskih odredbi, u primeni zakona.

U godišnjim izveštajima iz prethodnih godina, IO je upozorila na očigledne propuste u procesu izrade zakona i nacрта zakona predloženih u skladu sa postojećim zakonima. U cilju konsolidacije zakonodavstva, IO je preporučila jačanje Direkcije za standardizaciju, pravno približavanje i usaglašavanje Skupštine Kosova. Što se tiče ovog pitanja, Ombudsman primećuje da je Skupština uspostavila Jedinicu za pravnu analizu, koja će funkcionisati u okviru dotične Direkcije, i zaposlila je deo stručnog osoblja koje će činiti ovu jedinicu. Ombudsman pozdravlja uspostavljanje i funkcionisanje ove jedinice i nada se da će ova jedinica uticati na poboljšanje zakonodavnog procesa u Skupštini Republike Kosovo.

Ombudsman nastavlja da skreće pažnju na potrebu da Vlada izradi Plan za pravno približavanje, prema kojem bi Skupština Republike Kosovo pratila proces približavanja domaćeg zakonodavstva evropskom pravu. U tom smislu, neophodno je da ovaj plan, koji prati Parlamentarna komisija za evropske integracije, uključi sekundarne zakone koje je odobrila Vlada. Da bi Skupština bila efikasnija u sprovođenju ovog plana, Ombudsman smatra da bi Vlada i Skupština trebale blisko sarađivati, kako bi izradile i nadzirale usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa evropskim zakonom.

Proces izrade zakona prati nedostatak jezičke i terminološke konzistentnosti i nedostatak jedinstvene pravne terminologije. Ova pojava je prouzrokovala poteškoće u sprovođenju relevantnih zakona. Shodno tome, potrebno je standardizovati terminologiju što je pre moguće, kroz izradu rečnika pravne terminologije.

Ombudsman je primetio da je jedna od poteškoća u primeni zakona posledica načina na koji se zakoni menjaju i dopunjuju. U slučajevima izmena i dopuna postojećih zakona, nakon usvajanja od strane Skupštine, te izmene i dopune nisu uključene u zakon koji je izmenjen, već ostaju odvojeni u obliku zakona. Takva praksa samo otežava upotrebu zakona jer traži koncentraciju na dva ili više zakona, a ne koncentrirati se samo na osnovni zakon sa promenama sadržanim u njemu.

Ombudsman smatra da je neophodno da Zakon o pravnim aktima uključi regulisanje postupka u posebno poglavlje, na osnovu kog će, nakon usvajanja zakona, u smislu izmene i dopune postojećeg zakona, te izmene i dopune biti uključene u osnovni zakon i postojati kao jedan zakon. Takvo prilagođavanje bi olakšalo pristup zakonodavstvu koje je podložno izmenama i dopunama i bilo bi korisnije.

Što se tiče sprovođenja zakona, Ombudsman je primetio da, sve češće, u našem pravnom sistemu postoje slučajevi u kojima je činjenično stanje obuhvaćeno sa dva ili više normativnih akata. Kako bi se pojasnilo koji normativni akti imaju prioritet, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama br. 441/2018 u vezi sa tri opšta načela za tumačenje normativnih akata i primenu ovih načela u zaštiti ljudskih prava. Ombudsman je preporučio Vrhovnom sudu da pruži pravno mišljenje redovnim sudovima u vezi sa tumačenjem i primenom normativnih akata u skladu sa tri načela tumačenja: *lex specialis derogat legi generali*, *lex posterior derogat legi priori* i *lex superior derogat legi inferiori*. Takođe, Ombudsman je preporučio premijeru da izda administrativni akt, koji nalaže svim vladinim institucijama i agencijama da tumače i primenjuju normativne akte u skladu sa tri gore pomenuta načela i da primenjuju predložena pravila u ovom izveštaju, za slučajeve sukoba između ovih načela.

Ombudsman smatra da je kodifikacija zakona veoma važna. Kroz ovaj proces, bio bi omogućen rezime (zbirka) zakona koji regulišu istu ili srodnu oblast u dokumentu (Kodeks). Drugim rečima, kodifikacija omogućava kompilaciju zakona iz iste oblasti u jedan dokument. Ovaj proces bi osigurao da su svi zakoni u polju ili resursu pronađeni u dokumentu i takođe bi olakšali policijskim službenicima da identifikuju i pristupaju zakonima iste oblasti. Što se tiče ovog pitanja, IO je tokom godina, kroz mišljenja, preporučila Skupštini Republike Kosova početak ovog procesa.

Iako je Vlada Republike Kosova, u Zakonodavnom programu za 2018., predvidela da će poslati Građanski zakonik Skupštini Kosova 29. novembra 2018. godine, to se nije dogodilo tokom godine izveštavanja. Ombudsman smatra da je važno ubrzati proces izrade nacrtu Građanskog zakonika od strane Vlade, i da ga podnese Skupštini.

U godišnjem izveštaju od prošle godine, Ombudsman je pažljivo analizirao Poslovnik o radu Skupštine Republike Kosovo, utvrdivši da je neophodno izvršiti izmene odredbe koja reguliše nedovršene poslove (član 86 Poslovnik o radu Skupštine). Prema ovoj odredbi, na kraju mandata Skupštine, postoji obaveza da se nastavi bilo koji posao od početka. Takva specifikacija predstavlja rizik od odugovlačenja rada Skupštine i ometanja dobrog funkcionisanja drugih institucija do donošenja odluka. S obzirom na ovaj rizik, obaveza Skupštine da se bavi i vrati sav posao u prvom koraku na početku novog zakonodavstva može biti opravdana samo ako postoje dobri razlozi za tako nešto. S tim u vezi, IO je uputila preporuke Skupštini za regulisanje ovog pitanja, ali iz informacija koje je dostavila IO, ustanovljeno je da Skupština Republike Kosova nije uzela u obzir preporuke IO-a. Ombudsman insistira da sporna odredba u ovoj Uredbi zahteva ponovno razmatranje i usklađivanje u skladu sa duhom preporuka koje je Ombudsman uputio 2017.

U cilju ispunjavanja ustavnih i zakonskih nadležnosti, u vezi sa preporukom za izdavanje novih zakona ili izmenama i dopunama postojećih zakona ili podzakonskih akata, Ombudsman je objavio izvještaje sa preporukama upućenim institucijama Republike Kosovo kako sledi:

Ombudsman je 6. marta 2018. godine objavio Izveštaj sa preporukama br. 129/2018 i preporučio je Vladi Republike Kosovo:

- Da preduzme zakonske inicijative za predlaganje zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku kojim bi se utvrdili efikasni pravni lekovi za predmete koji uključuju odugovlačenje sudskih postupaka, u skladu sa međunarodnim instrumentima za ljudska prava i slobode.

30. avgusta 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama br. 687/2017 i preporučio je Skupštini Republike Kosovo:

- Da izmeni/dopuni Zakon o opštim izborima, član 106, stav 4, koji bi takođe odredio objavljivanje konačnih rezultata glasanja u inostranstvu;
- Da izmeni/dopuni Izborna Pravilo 03/2013, član 4, kojim bi se odredila lokacija glasačkih kutija i uloga konzularnih predstavništava/ambasada u izbornom procesu.
- Da izmeni/dopuni Zakon o opštim izborima o opštim izborima, član 96, koji bi, pored glasanja poštom, omogućio i glasanje lično preko konzularnih predstavništava ili ambasada odgovarajuće države na teritoriji strane države.

Slično tome, 28. septembra 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama br. 441/2018 i preporučio je:

- Vrhovnom sudu, u skladu sa Zakonom br. 03 / L-199 o sudovima, član 22, stav 1, tačka 3 („Vrhovni sud (...) definiše principijelne stavove i pravna sredstva za pitanja koja su od značaja za jedinstvenu primenu zakona od strane sudova na teritoriji Kosova“) da izda pravno mišljenje davanjem instrukcija svim redovnim sudovima da tumače i primenjuju normativna akta u skladu sa tri načela tumačenja (*lex specialis derogat legi generali, lex posterior derogat legi priori i lex superior derogat legi inferiori*) i da primene pravila predložena u ovom izveštaju o slučajevima sukoba između ovih načela; i
- Premijeru, u skladu sa Ustavom, član 94, st. 3 ("Premijer (...) osigurava sprovođenje zakona"), da izda administrativni akt kojim se nalaže svim vladinim institucijama i agencijama da tumače i sprovedu normativne akte u skladu sa tri gore navedena načela i da primenjuju pravila predložena u Izveštaju br. 441/2018, za slučajeve sukoba između ovih načela.

Dana 5. oktobra 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama br. 376/2018 i preporučio Skupštini Republike Kosovo:

- Da izmeni Zakon br. 05 / L-132 o vozilima, naime, da se ukloni član 43 stav 2;
- Da analizira da li Zakon br. 05/L-087 o prekršajima, član 30, stav 4 („Ako izvršilac plati delimično ili ne plati novčanu kaznu u celosti u propisanom roku, protiv njega se primenjuje prinudno izvršenje u skladu sa odredbama Zakona o izvršnom postupku. Nalog o prekršaju kojim se izriče novčana kazna smatraće se

izvršnom ispravom u skladu sa odredbama Zakona o izvršnom postupku“), funkcioniše na način koji osigurava, na dovoljnom nivou, plaćanje neplaćenih kazni za prekršaje u drumskom saobraćaju.

- Da razmotri, u slučaju da član 30, stav 4 Zakona o prekršajima nije dovoljan, da li postoji druga blaža mera od člana 43, stav 2 Zakona o vozilima koja bi mogla da obezbedi plaćanje neplaćenih kazni za prekršaje u drumskom saobraćaju.

Dana 29. novembra 2018. godine, Ombudsman je obavio Izveštaj sa preporukama br. 445/2018 i preporučio Sudskom savetu Kosova (SSK):

- Da prosledi ovo pitanje Skupštini Republike Kosova tako da Skupština, kroz zakone, utvrdi rokove za trajanje sudskog postupka, navodeći maksimalni rok koji se toleriše od pokretanja tužbe do prvostepene presude, kao i rokove razmatranja na drugim instancama.
- Da do donošenja akta od strane Skupštine Kosova, izda interni akt kojim će se urediti rokovi za trajanje sudskog postupka, navodeći maksimalni rok koji se toleriše od pokretanja tužbe do prvostepene presude, kao i rokove razmatranja na drugim instancama.
- Da domaći zakon takođe treba da odredi da predmeti koji se vraćaju na ponovno suđenje moraju biti prioritetni u odnosu na nove tužbe.

Ombudsman procenjuje da je tokom 2018. godine došlo do napretka u pogledu predlaganja i usvajanja zakona. Međutim, potrebno je kontinuirano raditi ne samo na kvantitativnom rastu, već i na kvalitativnom razvoju zakonodavstva na svim nivoima.

Pravosudni sistem

Nakon proglašenja nezavisnosti Republike Kosovo u februaru 2008, sudije EULEX-a su takođe bile deo pravosudnog sistema Republike Kosovo, sa funkcijama i nadležnostima utvrđenim međunarodnim zakonima/sporazumima. Sa Zakonom²¹ koji je usvojila Skupština Republike Kosovo u junu 2016. godine, međunarodna podrška Misije vladavine prava Evropske unije na Kosovu je završena i pravosudni sistem zemlje je potpuno nezavistan uz pretpostavku rezervisanih pravnih odgovornosti.

Na osnovu zakona o ukidanju međunarodne podrške, pravosuđu su prenesena ovlašćenja i odgovornosti za borbu protiv teških zločina kao što su organizovani kriminal i borba protiv korupcije. Sada će sve krivične istrage i suđenja biti vođena od strane sud sa panelima sastavljenim od kosovskih sudija.

Takođe, novi zakon o sudovima²² je ojačao Sudski savet Kosova u oblasti sudskog upravljanja i administracije, pošto je ovaj zakon, u prelaznim odredbama, ukinuo član. 10

²¹ Zakon br. 05/L-102 o ratifikaciji Međunarodnog sporazuma između Republike Kosovo i Evropske unije o Misiji vladavine prava Evropske unije na Kosovu, član 2, Službeni list Republike Kosovo br. 21/29.06.2016.

²² Zakon br. 06/L-054 o sudovima, Službeni list Republike Kosovo br. 22, od 18.12.2018.

Zakona o izmeni i dopuni Zakona o okončanju međunarodnog nadzora nezavisnosti Kosova.²³

Ovo jačanje pravosudnih institucija je rezultat stalnog povećanja radnog učinka pravosuđa u smislu profesionalizma sudija i tužilaca u borbi protiv svih vrsta kriminala i donošenja ispravnih odluka. Ovaj dobar rad pravosuđa takođe je dobio pozitivne ocene od međunarodne misije u oblasti vladavine prava, koja već nekoliko godina dosledno podržava pravosuđe u izgradnji profesionalnih kapaciteta.

Strateški plan za pravosuđe 2014-2019²⁴, uključivao je ciljeve koji se odnose na ubrzanje rešavanja sudskih predmeta, pravilno upravljanje i odgovornost, tako da je pravosudni sistem funkcionalan i u službi građana. Prema godišnjem izveštaju o radu Sudskog saveta Kosova, početkom 2018. godine²⁵, 36.798 starih predmeta se nalazili u sudskim ladicama, dok je 21.666 starih predmeta rešeno u izveštajnoj godini, što implicira pozitivne efekte strategije za smanjenje broja starih slučajeva.

Prema Sudskom savetu Kosova, svi predmeti za koje su prošli 24 meseca od njihovog podnošenja, a koji nisu rešeni od strane sudova, tretiraju se kao svi stari predmeti.

Na osnovu broja pritužbi podnesenih Instituciji ombudsmana protiv pravosuđa, tokom ove izveštajne godine, iz analize njihovog sadržaja, ustanovljeno je da su neki građani još uvek nezadovoljni nacionalnim pravosudnim sistemom jer se suočavaju sa kašnjenjima u sudskom postupku i raspoređivanju njihovih predmeta na koje čekaju godinama, neizvršenjem konačnih sudskih odluka, neefikasnim odlukama i sumnjaju u objektivnost sudija u njihovom predmetu.

Za Ombudsmana, veoma je zabrinjavajuće da, međutim, građani nemaju efektivan pravni lek za bilo kakve pritužbe u vezi sa dužinom trajanja sudskih postupaka, što je uticalo na kršenje prava na suđenje u razumnom roku, i da ne postoji nikakvi efektivni pravni lek za one pritužbe koje su kao rezultat toga mogle imati određeno olakšanje u obliku sprečavanja krivičnog dela ili u obliku kompenzacije.

Da bi se uspostavio mehanizam pravne zaštite za prava građana u odnosu na pravosuđe, Ombudsman je preporučio²⁶ Vladi Republike Kosovo i Ministarstvu pravde sledeće: „*da preduzmu zakonodavnu inicijativu kako bi predložili zakon o zaštita prava na suđenje u razumnom roku, kako bi se utvrdili efektivni pravni lekovi za predmete koji uključuju kašnjenje u sudskim postupcima u skladu sa međunarodnim instrumentima za ljudska prava i slobode.*“

²³ Zakon br. 04/I-115 o izmeni i dopuni Zakona o okončanju međunarodnog nadzora nezavisnosti Kosova, član 10.

²⁴ Sudski savet Kosova, Strateški plan Kosova za pravosuđe za 2014-2019, strane 14, 19, 22 i 26 www.kgjk-ks.org.

²⁵ Sudski savet Kosova, Godišnji izveštaj o radu 2017, strana 36.

²⁶ Izveštaj sa preporukama po službenoj dužnosti br. 129/2019 Vladi Republike Kosovo i Ministarstvu pravde.

Ombudsman navodi u odlukama sudova da se sudije u nekoliko predmeta odnose na praksu ESLJP-a, u onim predmetima kada se dogode, one su uopštene i neometane u odnosu na okolnosti konkretnog predmeta. Vredno je ponovo naglasiti da se, prema članu 53. Ustava Republike Kosovo²⁷, ljudska prava tumače u skladu sa praksom ESLJP-a.

Što se tiče zaštite ljudskih prava i sloboda, u oblasti pravosuđa, Ombudsman ima ograničen mandat i definisan je Zakonom o Ombudsmanu, prema kojem Ombudsman može dati opšte preporuke o funkcionisanju pravosudnog sistema, bez uplitanja u pravne predmete i sudske postupke koji se vode pred sudovima, osim predmeta koji se odnose na navode o sprovođenju pravde, odnosno kašnjenja u sudskim postupcima pri podnošenju žalbi i kašnjenja u izvršenju sudskih odluka.²⁸

Kašnjenja u pogledu sudskih postupaka

Za Ombudsmana, takođe postoji zabrinutost u ovoj izveštajnoj godini, veliki broj građana podnosi žalbe protiv sudova, koje se uglavnom odnose na kašnjenja u pogledu sudskih postupaka u rešavanju njihovih predmeta.

Žalbe se uglavnom odnose na proceduralna kašnjenja u sporovima civilne prirode, kao što su imovinski, obligacioni, radni i socijalni sporovi, kao i krivični sporovi²⁹, ali većina predmeta su imovinski sporovi. Ovo je rezultat velikog broja starih predmeta koji, uprkos njihovom smanjenju, još nisu u potpunosti rešeni i predstavljaju nove predmete..

Sudski savet Kosova u statističkom izveštaju sudova za drugo tromesečje 2018. godine izvestio je da broj preostalih nerešenih predmeta iznosi 264193.³⁰ Prema ovom izveštaju, sudovi su imali ukupno 30.689 sudskih predmeta, a rešili su 42615 predmeta, dok su tokom ovog period građani podneli 27.597 novih sudskih predmeta.

Ombudsman je primetio da kada je reč o proceduralnim kašnjenjima, posebno za predmete koji prelaze iz jedne instance u drugu tokom procesa razmatranja ili u situacijama kada se predmeti vraćaju na ponovno suđenje, tendencija sudova je da obračunaju period razmatranja predmeta od dana kada je predmet prebačen tom sudu,

²⁷ Ustav Republike Kosovo, član 53. [Tumačenje odredbi o ljudskim pravima] „Ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače se u skladu sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava“.

²⁸ Zakon br.05/L-019 o Ombudsmanu, član 16.

²⁹ A. br.185/2016 Izveštaj sa preporukama, A.br. 716/2017 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br.462/2015 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br.796/2016 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br.794/2016 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br.463/2017 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br.492/2017 Izveštaj sa preporukama za Osnovni sud u Prištini, A.br.388/2014 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br. 362/2016 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br.561/2015 Izveštaj sa preporukama za Osnovni sud u Prištini, A.br. 648/2016 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br.721/2016 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br.357/2017 Izveštaj sa preporukama za Osnovni sud u Prištini, A.br.705/2016 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br.55/2016 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br.375/2016 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br.473/2016 Izveštaj sa preporukama za Osnovni sud u Prištini, Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br.722/2017 Izveštaj sa preporukama za Osnovni sud u Prištini, A.br.235/2017 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu.

³⁰ Sudski savet Kosova, Statistički izveštaj sudova, TRIMESTER II-2018, strana 3

dok prema praksi ESLJP-a obračunski period za rešavanje sudskog predmeta počinje od dana kada su građani podneli tužbu pred nadležnim sudom.

Stoga, da bi se eliminisala buduća kršenja, Ombudsman je podneo Izveštaj sa Preporukom³¹, u cilju pravnog regulisanja predmeta u vezi sa registracijom novog broja predmeta, koji se vraćaju na ponovno suđenje od strane najvišeg suda. Takođe, kroz zakonodavstvo, određuje rokove za trajanje sudskog postupka, navodeći maksimalni rok koji se toleriše od pokretanja tužbe do prvostepene odluke, kao i rokove za razmatranje u drugim slučajevima.

Pored toga, Ombudsman je primetio da sudovi ne rešavaju hitne sporove koji proizlaze iz radnog odnosa³² kao što se zahteva Zakonom o parničnom postupku³³.

Sudovi se i dalje suočavaju sa znatnim brojem starih predmeta koji su i dalje nerešeni i ukupan broj građanskih predmeta nije smanjen, ali se stalno povećava. Kao rezultat velikog broja građanskih predmeta u osnovnim sudovima, građani moraju da čekaju duže vreme na razmatranje i okončanje svojih predmeta.

Teškoj situaciji, u vezi sa kašnjenjem sudskih postupaka, takođe doprinosi nedostatak unutrašnjeg pravnog mehanizma preko kojeg građani čije je pravo na suđenje prekršeno u razumnom roku, u smislu člana 6. EKLJP-a, mogu tražiti kompenzaciju za kršenje ovog prava.

Posebna komora Vrhovnog suda

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je primio ukupno 35 žalbe protiv Posebne komore Vrhovnog suda Kosova (PKVSK). Žalbe se odnose na proceduralna kašnjenja u rešavanju predmeta od strane PKVSK-a. Dana 31. januara 2017. godine, Ombudsman je prosledio nadležnim organima *Izveštaj sa preporukama po službenoj dužnosti* br. 44/2017 u vezi sa kršenjem ljudskih prava koje je prouzrokovano proceduralnim kašnjenjem u rešavanju predmeta od strane PKVSK-a. Izveštaj zaključuje da je opterećenost predmeta u PKVSK-u rezultat ograničenog broja sudija prema zakonu, česte zamene sudija, posebno međunarodnih sudija i nedostatak pravnih savetnika i prevodilaca.

Ombudsman je zatražio da nadležni organi Republike Kosovo preduzmu mere, odnosno izmene Zakon o Posebnoj komori, odnosno zakonsku odredbu koja ograničava broj sudija u okviru PKVSK-a kao hitnu meru za povećanje efikasnosti PKVSK-a.

Dana 12. jula 2018. godine, Skupština Republike Kosovo je u načelu odobrila Nacrt zakona br. 06/L-086 o Posebnoj komori, kojim se u članu 4. [Sastav, organizacija i imenovanje] ukida ograničenje broja sudija, što će otvoriti put za povećanje broja sudija. Međutim, u junu 2018. godine, mandat sudija EULEX-a je završen, što je rezultiralo znatno manjim brojem sudija, dok Skupština, od 12. jula 2018. godine, nije preduzela

³¹ A.br.445/2018 Izveštaj sa preporukama za Sudski savet Kosova.

³² A. br. 410/2017 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br.206/2017 Izveštaj sa preporukama Apelacionom sudu, A.br. 31/2018 - Rexhepi - Apelacioni sud, A.br. 520/2018 - Behrami - Apelacioni sud.

³³ Zakon br. 03/L-006 o parničnom postupku, član 475.

nikakve dalje mere u odobravanju Nacrta zakona o Posebnoj komori. Ovo je dovelo do toga da se kršenja navedena u *Izveštaju po službenoj dužnosti* br. 44/2017 nastavljaju i tokom ove izveštajne godine, dodajući ovde predmete koje je Ombudsman primio tokom izveštajnog perioda.

Neizvršavanje sudske odluke

U ovoj izveštajnoj godini, Ombudsman je primio žalbe protiv pravosuđa u vezi sa kašnjenjem u izvršenju, a u nekim slučajevima i zbog neizvršenja pravosnažnih sudskih odluka od strane državnih organa.

U nekim slučajevima istrage žalbi, uočeno je da državni organi nisu izvršili konačne sudske odluke i da su građani, za ostvarivanje svojih prava prema sudskim odlukama, morali da nastave sa izvršnim postupkom pred sudovima, posebno za predmete penzionisanja zaposlenih u obrazovanju i zdravstvu zbog neisplaćene tri penzije i jubilarne zarade.

Ovo je doprinelo stvaranju većih troškova ovog pitanja, gubitka vremena, kako pravosudnom sistemu, tako i samim građanima i državnim institucijama, uprkos postojanju jasne pravne regulative i prakse predmeta koje je kreirao sud.³⁴

Ombudsman je i dalje zabrinut zbog niskog nivoa izvršenja sudskih odluka na državnom nivou, kao što se vidi iz Statističkog izveštaja sudova za II tromesečje 2018. Sudskog saveta Kosova,³⁵ što se tiče građanskih predmeta, on napominje da su sudovi primili 3696 predmeta, od kojih su rešena 892, dok 2804 predmeta nisu rešena.

U ovom slučaju, Ombudsman skreće pažnju relevantnim organima da je, u skladu sa sudskom praksom EKLJP-a i ESLJP-a, izvršenje konačnih odluka deo prava na pravično i nepristrasno suđenje koje ih obavezuje da preduzmu neophodne mere za ostvarivanje ovog prava.

Privatni izvršitelji

Pravo na pravično i nepristrasno suđenje, koje uključuje i pitanje konačnih odluka u administrativnim i sudskim postupcima, sprovede privatni izvršitelji, poboljšavajući nivo izvršenja administrativnih i sudskih odluka³⁶ a građanima su ponuđeni efikasniji i efektivniji načini za ostvarenje svojih prava. Ali u nekim predmetima privatni izvršitelji su premašili pravne norme, koje postavljaju ograničenja i izuzeća u vezi sa izvršenjem odluka³⁷, izdavanjem izvršnih naloga za izvršenje odluka u komercijalnim bankama, kada u nekim slučajevima blokiraju bankovne račune podnosioca žalbi.

Ombudsman je tokom istrage primetio da su bankovni računi blokirani od strane privatnih izvršitelja zbog neplaćanja dugova, a to su bili korisnici penzija i ta sredstva su

³⁴ A. br.132/2018 za Osnovni sud u Prištini.

³⁵ Sudski savet Kosova, Statistički izveštaj sudova, II TROMESEČJE, 2018, str. 38 www.kgjk-ks.org.

³⁶ Zakon br. 04/L-139 o izvršnom postupku, član 22, Dokument o izvršenju.

³⁷ Zakon br. 04/L-139 o izvršnom postupku, član 111, izuzeće od izvršenja i član 112. Ograničenje izvršenja.

blokirana u procesu izvršenja što je u suprotnosti sa zakonom gde su zakonska ograničenja utvrđena za iznose koji ne mogu biti predmet izvršenja³⁸. Nakon posredovanja Ombudsmana sa privatnim izvršiteljem/bankom za reprogramiranje duga, pronađeno je rešenje za rešavanje pitanja podnosioca žalbe, tako da su njihovi bankovni računi deblokirani i zabrane se donose u skladu sa zakonom.

U slučaju kada je žalba podnesena protiv privatnog izvršitelja u vezi sa neizvršenjem sudske odluke o imovini/nasleđu³⁹, zaključili smo da, uprkos izvršnim merama privatnog izvršitelja, opština nije postupila u skladu sa izvršnim nalogom i tek nakon što su se predstavnici Ombudsmana obratili opštinskim organima, predmet je rešen na zahtev strane.

U pogledu žalbe koja se odnosi na blokiranje bankovnog računa od strane privatnog izvršitelja i uskraćivanje prava na penziju od 75 evra⁴⁰, zabrana je u suprotnosti sa zakonom, i pravni savetnik Ombudsmana, uprkos zahtevu za sastanak sa privatnim izvršiteljem, još uvek nije bio u mogućnosti da proveriti činjenice predmeta zbog stalnog odlaganja od strane privatnog izvršitelja.

U nekim slučajevima žalbe protiv privatnih izvršitelja u vezi sa blokiranjem računa zbog dugova prema javnom preduzeću za električnu energiju, nakon posredovanja predmeta od strane predstavnika Ombudsmana u kompaniji, ovaj predmet je rešen na zahtev strane.⁴¹

Nadalje, u nekim žalbama protiv privatnih izvršitelja zbog kašnjenja i neizvršenja sudskih odluka, primećeno je da, uprkos preduzimanju izvršnih mera, oni nisu bili u mogućnosti da ih izvrše, jer je odluka o izvršenju suda imala greške u formulaciji i to je onemogućilo izvršenje tih mera⁴².

Ali u mnogim slučajevima, građani su se obratili Ombudsmanu sa zahtevom da se konsultuju u vezi sa izvršnim nalogom privatnog izvršitelja i u takvim slučajevima strane su savetovane o pravnoj mogućnosti/pravu na korišćenje pravnih lekova.

Međutim, u svim istraženim predmetima došlo je do kršenja Zakona br. 04/L-139 o izvršnom postupku, član 112, u vezi sa ograničenjem izvršenja, Ombudsman je preporučio privatnim izvršiteljima da promene izvršne naloge u skladu sa zakonom, koje su sprovele.

Pravno zastupanje građana

U mnogim slučajevima građani su zatražili od Ombudsmana da pripremi različite podneske; u administrativnim i sudskim stvarima, kao što su administrativna i sudska pitanja, za njihovo zastupanje pred sudom, ali u nekim slučajevima su tražili tumačenje sudskih odluka, ali i savetovanje u vezi sa njihovim predmetima.

³⁸ A. br.437/2018 Gashi protiv privatnog izvršitelja u Prištini i privatne banke TEB.

³⁹ A. br.347/2018 Loshaj protiv privatnog izvršitelja.

⁴⁰ A. br.460/2018 Mehani protiv privatnog izvršitelja.

⁴¹ A. br.860/2018 Haxhija protiv privatnog izvršitelja u Peći.

⁴² A. br.714/2018 Nikqi protiv privatnog izvršitelja u Peći.

Značajan broj zahteva odnosio se na pripremu podnesaka u administrativnim stvarima u vezi sa pitanjima odbijanja penzija različitih kategorija do pokretanja sudskih predmeta⁴³.

U nekim slučajevima žalbe, građani su zatražili od Ombudsmana da ih zastupa u sudskim postupcima u vezi sa njihovim predmetima, kao što su građanski i krivični⁴⁴ predmeti, kao i pitanja/predmeti kod privatnih izvršitelja.

U svim podnesenim žalbama, građani su bili obavešteni o zakonskim ograničenjima u mandatu Ombudsmana utvrđenim zakonom⁴⁵, a strane su upućene da žalbe dostave Agenciji za besplatnu pravnu pomoć, kao javni i pravni organ za obezbeđivanje njihovih usluga.

Zbog sumnji u objektivnost postupanja sa predmetima od strane suda, građani su podneli zahtev Ombudsmanu da zahteva da njihovi predmeti budu praćeni od strane njihovog predstavnika, kako u krivičnim, tako i u građanskim sporovima⁴⁶. Pošto je broj zahteva bio prilično visok, Ombudsman je samo nadgledao sudske sednice u vezi sa predmetima osetljive prirode i prema prirodi predmeta⁴⁷.

Besplatna pravna pomoć je ustavna kategorija i omogućava građanima, koji nemaju dovoljno finansijskih sredstava, i ako je takva pomoć neophodna, da osiguraju efikasan pristup pravdi.

Međutim, kao izazov za pružanje besplatne pravne pomoći u odnosu na zahteve građana ostaje nedostatak budžetskih sredstava, što sprečava pružanje pravne pomoći građanima širom teritorije Republike Kosovo u skladu sa Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći.

U nekim slučajevima, Ombudsman je primio pritužbe od građana u vezi sa neadekvatnim zastupanjem od strane njihovih advokata odbrane, neuspehom da se podnesu spise predmeta, finansijskim zahtevima da se odbrane izvan Advokatske komore Kosova (AKK)⁴⁸. To otežava potpuno ostvarivanje prava na zaštitu ljudskih prava u sudskim postupcima. U nekim slučajevima, podnosioci žalbe su takođe podneli zahteve za savetovanje u vezi sa njihovim zabrinutostima vezano za njihove advokate branioce, u pogledu navoda o nedostojanstvenom zastupanju, prevari⁴⁹.

U svim ovim predmetima, podnosioci žalbe su bili obavešteni o svom pravu da promene advokate, povuku ovlašćenje za zastupanje i o mogućnosti podnošenja žalbi AKK-u.

⁴³ A.Dullovi.S protiv Ministarstva rada i socijalne zaštite (MRSZ) A., Galica.B protiv Odeljenja za penzije MRSZ-a, A. Zeqiri A. protiv Odeljenja MRSZ-a.

⁴⁴ A.nr. Zenuni protiv privatnog izvršitelja, A. Ramadani protiv Osnovnog suda u Prištini, A.Halitaj protiv Osnovnog suda u Peći

⁴⁵ Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, član 16.

⁴⁶ A.br. Muli, Osnovni sud u Prištini, A.br. Shabani, Osnovni sud u Gnjilanu, A.br. Toska, Osnovni sud u Peći, A. br. Bilalli, Osnovni sud u Prištini, A. br. Veseli, Osnovni sud u Uroševcu.

⁴⁷ A.153/2018 Thaqi protiv Osnovnog suda u Prizrenu, A.593/2018 - Krasniqi, Osnovni sud u Prištini.

⁴⁸ A.Regjepi.T. protiv advokata odbrane, Advokatska komora Kosova, A. Smajli A. protiv advokata odbrane, Advokatska komora Kosova, A., Bublaku A. protiv advokata odbrane, Advokatska komora Kosova.

⁴⁹ Sahiti protiv advokata odbrane, Advokatska komora Kosova.

AKK ima normativni okvir u vezi sa standardima rada i Etičkim kodeksom o ponašanju advokata, ali nije uspeo da uspostavi sistem koji bi efikasno nadgledao i pratio usklađenost tih standarda.

Primena preporuke Ombudsmana za uspostavljanje pravnog mehanizma za zaštitu prava građana

Što se tiče sudske zaštite prava građana, Ombudsman istovremeno ističe zahtev za sprovođenje preporuke⁵⁰ od strane Vlade Republike Kosova i Ministarstva pravde, o potrebi da se uspostavi unutrašnji pravni mehanizam, u smislu člana 13. EKLJP-a, koji bi garantovao građanima pravo na efektivne pravne lekove u slučajevima kršenja prava na rešavanje njihovih predmeta u razumnom roku i neizvršenja konačnih sudskih odluka, prava koja su definisana u članu 6. EKLJP-a i zagarantovana Ustavom Republike Kosovo.

Izvršna vlast

Institucija ombudsmana (IO), kao kontrolni mehanizam, ima važnu ulogu u jačanju odgovornosti državne uprave. Ona takođe može da doprinese poboljšanju kvaliteta uprave otkrivanjem predmeta „lošeg upravljanja“ u cilju podizanja svesti civilnih službenika, u očekivanju javnosti, u pogledu dobrog upravljanja i dobre uprave. To doprinosi da upravni sistem bude transparentniji i pristupačniji svim građanima. Dobro upravljanje, dobra uprava i ljudska prava isprepleteni su na takav način da su nerazdvojni i osnažuju jedni druge. Ljudska prava treba da vode rad najviših državnih organa i utiču na kvalitet zakona, politika i drugih sredstava za poboljšanje kvaliteta života.

Ova prava se ne mogu poštovati bez dobre organizacije uprave, pripremljene za poštovanje ljudskih prava i sloboda i stvaranje mogućnosti za ostvarivanje ovih prava.

Javna uprava utvrđuje celokupnost izvršenih aktivnosti i onih koje treba izvršiti na način koji odgovara potrebama i opštem interesu građana. Stoga je uprava blisko povezana sa ljudskim pravima i slobodama i sada je široko priznata kao standard demokratskog upravljanja.

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni Protokoli, drugi međunarodni sporazumi i instrumenti za zaštitu ljudskih prava, koji su zagarantovani Ustavom Republike Kosovo, imaju prioritet u njihovoj primeni pred domaćim zakonodavstvom.

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je primio ukupno 529 žalbi protiv državnih organa na centralnom i lokalnom nivou, od kojih su 229 otvorene za istragu. U međuvremenu, primljeno je 325 žalbi protiv opština, od kojih su 156 otvorene za istragu. Većina žalbi odnosi se na nepružanje odgovarajućeg odgovora organa na zahteve građana, uključujući i neodgovaranje na zahteve i kašnjenja u rešavanju pokrenutih

⁵⁰ Izveštaj sa preporukama po službenoj dužnosti br.129/2019, za Vladu Republike Kosovo i Ministarstvo pravde.

pitanja. Značajan broj žalbi odnosi se na odbacivanje ili neuključivanje zahteva za pristup javnim dokumentima.

Pored toga što nisu odgovorili na zahteve građana, nadležni izvršni organi ne ispunjavaju odgovornost prema zahtevima i preporukama Ombudsmana. Primena preporuka Ombudsmana od strane nadležnih organa iznosi 36%. Treba podsetiti da javni organi imaju ustavnu i zakonsku obavezu da odgovore na zahteve Ombudsmana.

Kako bi se doprinelo povećanju etike rada uprave i povećanju administrativne kulture uopšte, Ombudsman je takođe pokrenuo sažetak pod nazivom „Načela dobre uprave - rezime Ombudsmana“ u svrhu boljeg informisanje građana tokom izveštajne godine. Ovaj rezime sadrži odredbe važećih zakona, koje bi trebalo da primenjuju organi uprave kada se bave zahtevima građana Republike Kosovo.

Problematično pitanje koje prati rad izvršnih organa ima veze sa ograničenjima građana od strane organa, kako na lokalnom tako i na centralnom nivou vlasti. Ova ograničenja, od nedavno, nepravedno, praktikuju i opštinska komunalna preduzeća.

Kao konkretan slučaj treba pomenuti ograničenje građana da plaćaju porez na imovinu kako bi mogli da registruju svoja vozila. Zatim, drugi slučaj se odnosi na naplatu novčanih kazni za prekršaje, koje građani moraju platiti prilikom registracije vozila. Ombudsman smatra da slučajevi obavezne naplate poreza na imovinu, novčanih kazni za prekršaje i obaveza prema opštinskim komunalnim preduzećima treba da budu predmet sudskog postupka, prema volji i zahtevu pogođenih strana.

Ograničenja u raznim oblicima za postizanje brzog prikupljanja, ne samo da predstavljaju tendenciju da se zaobiđu nadležnosti pravosudnog sistema, već se i ne poklapaju sa ustavnim vrednostima zemlje.

Kosovska agencija za privatizaciju (KAP)

Ombudsman je nastavio da prima žalbe protiv KAP-a. U izveštajnoj godini dobio je ukupno 30 žalbi, od kojih su 16 bile otvorene za istragu. Priroda žalbi se ne razlikuje od prethodnih godina, što znači da se odnose na situacije kada KAP donosi odluku o priznavanju prava zaposlenima na 20% vrednosti od privatizacije društvenih preduzeća ili prava na naknadu neisplaćenih plata i doprinosa zbog likvidacije društvenih preduzeća. Ove odluke se ne primenjuju brzo jer su predmet sudskog postupka pred PKVS-a. Sudski postupak pred PKVS-a možda nije direktno povezan sa pojedinačnim odlukama, ali svaka žalba u vezi sa privatizacijom ili likvidacijom određenog društvenog preduzeća upućena PKVS-u, opoziva izvršenje odluka donetih od strane KAP-a. Stoga, proces raspodele sredstava i dalje je ometan završetkom procesa koji je razmotren od strane PKVS-a. To podrazumeva da je to procedura ustanovljena Zakonom o Kosovskoj agenciji za privatizaciju, ali o ovoj proceduri bivši zaposleni u društvenim preduzećima, koji imaju pravo na naknadu, nisu adekvatno informisani, što podrazumeva da odluke o priznavanju prava ne sadrže informacije da se sredstva ne mogu raspodeliti do privatizacije ili konačne likvidacije društvenog preduzeća, što se utvrđuje konačnom

odlukom PKVS-a. U pogledu nedostatka informacija i neizvesnosti oko činjenice kada će se odluke o naknadi primeniti, strane često šalju žalbe IOK-u o neizvršenju odluka KAP-a.

Ombudsman je dobio informacije od KAP-a da je ukupan broj korisnika koji imaju pravo na 20% od dela prihoda od privatizacije društvenih preduzeća 47.480. KAP je izjavio da se 80-90 društvena preduzeća nalaze u procesu privatizacije u PKVS-u, a stvarni broj korisnika se očekuje da se poveća. Pored toga, postoje i neka društvena preduzeća, od kojih neka imaju oko 500 zaposlenih, koja će biti predmet procesa privatizacije i uticaće na povećanje broja korisnika.

Što se tiče postupaka likvidacije i odluka o pravu na naknadu neisplaćenih plata i doprinosa, KAP je objavio da je Organ za likvidaciju KAP-a do sada primio 91 031 odluku. Ove odluke imaju različitu prirodu: 1. odluke kojima se odobrava potraživanje naknade; 2. odluke kojima se delimično odobrava potraživanje naknade; i 3. odluke kojima se odbija potraživanje naknade. AKK je objavio da KAP ne može da predstavi tačnu podelu broja potraživanja, jer KAP nije obavešten o tačnom broju žalbi podnetih PKVS-u.

IOK smatra da je KAP jedan od najkorisnijih organa sa Ombudsmanom.

Međutim, Ombudsman smatra da je glavni problem u pogledu rada KAP-a nedostatak informacija od strane građana koji su uključeni u postupke sa KAP-om, posebno neobaveštavanje strana prilikom donošenja odluka kojima se stranama daje pravo na naknadu. Stoga je potrebno obavestiti strane da će se raspodela sredstava izvršiti nakon završetka procesa privatizacije ili likvidacije društvenog preduzeća sa konačnim odlukama PKVS-a. Zato što su kašnjenja u raspodeli sredstava prouzrokovana zbog vanrednih kašnjenja u rešavanju predmeta od strane PKVS-a, za koje je Ombudsman stalno izlagao svoje zabrinutosti.

Eksproprijacija nepokretne imovine društvenih preduzeća

Tokom 2018. godine, Ombudsman je istraživao predmet zasnovan na pojedinačnoj žalbi, u vezi sa eksproprijacijom nepokretne imovine bivšeg DP-a Poljoprivredna zadruga „Liria“ u selu Devet Jugovića, u svrhu izgradnje autoputa Vrbnica - Merdare.

Žalba podnesena Instituciji Ombudsmana pokreće pitanje naknade od eksproprijacije zemlje PZ-a „Liria“ u selu Devet Jugovića. U tom smislu, Ombudsman je prvobitno komunicirao sa KAP-om o upravljanju imovinom društvenog preduzeća, a zatim sa Vladom Republike Kosovo kao organom eksproprijacije.

KAP je izneo mišljenje da, u skladu sa Zakonom o eksproprijaciji nepokretne imovine, zaposleni imaju pravo na 20% sredstava ostvarenih od eksproprijacije imovine društvenog preduzeća. KAP je insistirao da Vlada izvrši isplatu nadoknade za ekspropriisanu imovinu, ali nije primio nikakva sredstva za isplatu naknade za eksproprijaciju zemljišta PZ-a „Liria“ u selu Devet Jugovića.

Uprkos tvrdnjama KAP-a da nije primio sredstva za predmetnu eksproprijaciju, Ombudsman je dobio odgovor od Kancelarije Premijera (KP) da je nepokretna imovina DP Poljoprivredne zadruge „Liria“ eksproprijirana prema Konačnoj odluci br. 03/100, od 12.11.2012, za potrebe izgradnje autoputa Vrbnica - Merdare, sektor 9. Pored toga, u odgovoru KP-a je navedeno da je Odeljenje za eksproprijaciju, 24. juna 2014. godine, putem podneska sa Protokolom br. 3358/14, obavestilo KAP-a da je za parcele br. 308-0, 304-2, 383-0, 384-0, 382-0, 381-5, 386-3, 386-4 PZ-a u selu Devet Jugovića, izvršena isplata nadoknade u skladu sa Konačnom odlukom br. 03/100 od 12. novembra 2014. godine.

Ovaj predmet je i dalje otvoren za IOK-a i očekuje se da će biti zatvoren nakon što se istraga u ovom predmetu završi u potpunosti.

Uslovljavanje registracije vozila

Što se tiče uslovljavanja opština o registraciji vozila uz plaćanje poreza na imovinu, Ombudsman primećuje da, 1. oktobra 2018. godine, u skladu sa Zakonom br. 06/L-005 o porezu na nepokretnu imovinu, čiji član 29. [Suspendizija opštinskih usluga] propisuje da, ako dužnik ne plati neizmirene poreske obaveze do krajnjeg roka za plaćanje, opština u roku od tri (3) radna dana nakon isteka roka za plaćanje, suspenduje određene opštinske usluge za tog dužnika sve dok ne isplati neisplaćene poreske obaveze.

Za razliku od Zakona br. 03/L-204 o porezu na nepokretnu imovinu, koji je bio na snazi do 1. oktobra 2018. godine i koji nije odredio suspendiziju opštinskih usluga, ali je izvršio uslovljavanje kroz administrativna uputstva, važeći zakon sadrži odredbe kojima je opštinama dozvoljeno da suspenduju opštinske usluge, što će verovatno biti oblik uslovljavanja kako bi se postigla brza naplata.

Što se tiče žalbi ove prirode, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama br. 347/2015 zahtevajući od Ministarstva finansija i Ministarstva unutrašnjih poslova ukidanje odredbi iz dva Administrativna uputstva, na kojima su opštine bile zasnovane kada su građani bili uslovljeni. U istom izveštaju, Ombudsman je zatražio od Ministarstva administracije lokalne samouprave da promeni svoj zvanični stav izražen u Memorandumu sa objašnjenjem od 20. juna 2012. godine upućenom gradonačelnicima opština Republike Kosovo i predsedavajućim Skupština opština, i da donose nove zaključke da uslovljavanje na odredbe o pružanju usluga građanima od strane opština uz plaćanje poreza na imovinu nema zakonsku osnovu i da su u suprotnosti sa ljudskim pravima i kao takve se ne mogu primeniti.

Preporuke iz Izveštaja br. 347/2015 ne samo da nisu primenjene od strane nadležnih organa, već, osim toga, Zakon br. 06/L-005 o porezu na nepokretnu imovinu, koji je stupio na snagu u oktobru 2018. godine, predviđa odredbe koje su u suprotnosti sa preporukama u pitanju.

Da bi stvari bile još gore, primećeno je da, osim uslovljavanja u pogledu plaćanja poreza na imovinu, građani nastavljaju da budu uslovljeni plaćanjem dugova opštinskim komunalnim preduzećima, što takođe predstavlja poseban prekršaj.

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je izdao Ex officio izveštaj br. 376/2018, koji se odnosi na uslovljavanje registracije vozila i promenu vlasništva sa povratom neplaćenih novčanih kazni za prekršaje u drumskom saobraćaju, u skladu sa Zakonom br. 05/L- 132 o vozilima. Ombudsman je, na osnovu procene okolnosti, utvrdio da Zakon br. 05/L-132 o vozilima, član 43, stav 2 („Vlasnik vozila ne može da izvrši registraciju ili produženje registracije motornog vozila, i ne može da promeni vlasnika dok ne isplati novčane kazne za prekršaje u drumskom saobraćaju“), predstavlja kršenje prava na imovinu, garantovano članom 46. stav 1. Ustava Republike Kosovo („Pravo na imovinu je garantovano“). Izveštaj je upućen Skupštini i Vladi, a Ombudsman je dobio informacije da je zakon koji je u postupku izmene u skladu sa preporukama Ombudsmana.

Što se tiče uslovljavanja uopšte, Ombudsman primećuje tendenciju izvršne vlasti u mešanju drugih ovlašćenja, u ovom slučaju u pravosuđu ili organima pravosudnog sistema unutar države. To je zato što izvršna vlast, stavljajući uslovljavanje u rad, koristi brži način da bi mogla da prikupi sredstva. Ombudsman smatra da je ovo u sukobu sa vladavinom prava u zemlji, to jest podelom vlasti i da takvi postupci utiču na osnovna prava i slobode građana.

Suspenzija aktivnosti NVO-ova od strane Odeljenja za registraciju NVO-ova

Ombudsman je primio žalbe od nekoliko NVO-ova za suspenziju njihove aktivnosti od strane Odeljenja za registraciju NVO-ova Ministarstva javne uprave.

Ustav države, u članu 44, stav 1, garantuje slobodu udruživanja, koja je dalje regulisana Zakonom br. 04/L-57 o slobodi udruživanja u nevladinim organizacijama. Ovaj zakon ne predviđa mogućnost obustave aktivnosti NVO-ova, ali obustava aktivnosti NVO-a određena je podzakonskim aktom, odnosno Administrativnim uputstvom br. 02/2014 o registraciji i funkcionisanju nevladinih organizacija (član 18, stav 1). Prema AU 02/2014, nadležno odeljenje Ministarstva javne uprave može obustaviti aktivnost NVO-a, na zahtev ovlašćenih institucija za sigurnost. U tom smislu, ako polazimo od sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava, načelo zakonitosti je validno, prema kojem se ograničenje ljudskih prava, u ovom slučaju sloboda udruživanja, može utvrditi samo zakonom. Dakle, ovde se mogu uočiti dve stvari: 1) obustava aktivnosti NVO-ova je predviđena samo AU-om, koji prema ESLJP-u nema dovoljno zakonskog ovlašćenja da izvrši takva ograničenja slobode udruživanja; i 2) u kontekstu Kosova, obustava je regulisana AU-om, koja kao takva nije predviđena i nije definisana Zakonom o slobodi udruživanja u nevladinim organizacijama.

Ombudsman, bez predrasuda o tome da li su državni organi imali razloga da suspenduju ili prekinu aktivnost NVO-a, skreće pažnju na činjenicu da kad god se može tvrditi da postoje okolnosti za suspenziju ili okončanje aktivnosti nevladine organizacije, treba da

poštuje mandate i funkcije tužilačkih organa i sudova. Dosadašnja praksa je pokazala da su aktivnosti određenog broja NVO-ova suspendovane ili ukinute zbog sumnjive terorističke aktivnosti⁵¹ administrativnim odlukama, odnosno odlukama Odeljenja za registraciju NVO-ova u okviru MJU-a, i ne postoje informacija o tome da li je neka od suspendovanih ili ukinutih NVO-ova optužna ili je podignuta optužnica protiv istih, s obzirom da finansiranje terorizma predstavlja ozbiljan krivično delo i treba ga rešavati u skladu sa krivičnim postupkom.

Pored toga, Ombudsman izražava zabrinutost da efektivna primena AU-a br. 02/2014 o registraciji i funkcionisanju nevladinih organizacija ostavlja prostor za državnu intervenciju u radu NVO-ova. Obaveze države prema slobodi udruživanja su negativne obaveze, što podrazumeva stvaranje povoljnih uslova, ali ne i uplitanje u slobodu građana u ovom pravu. Međutim, Ombudsman navodi da član 44. Ustava Republike Kosovo, u stavu 3, navodi: „*Organizacije ili aktivnosti koje imaju za cilj rušenje ustavnog poretka, kršenje ljudskih prava i sloboda, ili izazivanje rasne, nacionalne, etničke ili verske mržnje, mogu se zabraniti odlukom nadležnog suda.*“

Ombudsman primećuje da je Nacrt zakona o slobodi udruživanja u nevladinim organizacijama u toku izrade u Skupštini Republike Kosovo i nada se da će, za razliku od zakona na snazi, novi zakon, u skladu sa duhom i ustavne odredbama, zajedno sa procedurama registracije i funkcionisanja NVO-ova, jasno definisati pravila kada i pod kojim okolnostima aktivnost neke nevladine organizacije na Kosovu može biti suspendovana ili zabranjena.

Intervencije ministra unutrašnjih poslova za ukidanje procedura zapošljavanja u Policijskom inspektoratu Kosova

29. januara 2018. godine, Ombudsman je izdao Izveštaj sa preporukama br. 731/2017, u vezi sa Odlukom Policijskog inspektorata Kosova, od 29. decembra 2017. godine, za ukidanje procesa zapošljavanja za inspektora/istražitelja, koji je objavljen 24. jula 2017. godine. Ombudsman je ocenio da odluka tadašnjeg ministra Ministarstva unutrašnjih poslova da poništi potpisivanje ugovora sa uspešnim kandidatima i zahtev ministra MUP-a za izdavanje odluke od strane izvršnog direktora PIK-a za ukidanje procesa zapošljavanja, od 29. decembra 2017, predstavlja radnje koje krše pravo kandidata na rad i praksu, pravo na pravično i nepristrasno suđenje, kao i pravo na efektivne pravne lekove. Ombudsman je primetio da je u konkursu za inspektora/istražitelja u Policijskom inspektoratu Kosova, ministar unutrašnjih poslova intervenisao u procedurama zapošljavanja tako što je doneo odluku da obustavi potpisivanje ugovora sa kandidatima izabranim u skladu sa konkursom, mada za ovo pitanje nije postojala nikakva pravna nadležnost. Ministar je zatražio otkazivanje konkursa, koji se dogodio 29. decembra 2017. godine. Ombudsman je procenio da je u ovom konkretnom predmetu ministar

⁵¹ Izveštaj Stejt departmenta SAD-a za 2017., izveštaji o zemlji u pogledu terorizma za 2016. <https://www.state.gov/documents/organization/272488.pdf> (qasur më 15. janar 2018.)

intervenisao u nadležnostima Izvršnog šefa Policijskog inspektorata Kosova čime je prekršio Zakon br. 03/L-231 o Policijskom inspektoratu Kosova, koji predstavlja osnovni zakon koji definiše misiju, organizaciju, funkcionisanje, dužnosti i odgovornosti Policijskog inspektorata Kosova, kao i Administrativno uputstvo br. 01/2017 o procedurama koje se odnose na zapošljavanje i uslove rada za zaposlene u PIK-u. Ombudsman je procenio da takve intervencije stvaraju pravnu nesigurnost u normama koje određuju nadležnosti vodećih entiteta institucija, i takođe stvaraju neizvesnost u normama koje regulišu pitanja zapošljavanja i procedure zapošljavanja za zaposlene u institucijama Republike Kosovo.

Ombudsman je preporučio ministru unutrašnjih poslova i izvršnom direktoru Policijskog inspektorata da preduzmu konkretne mere u izbegavanju identifikovanih kršenja, ali preporuke Ombudsmana nisu poštovane.

Međutim, kandidati za inspektora/istražitelja u Policijskom inspektoratu Kosova podneli su predmet pred Osnovnim sudom u Prištini, gde im je sud dao pravo; tako su kandidati za inspektore potpisali ugovore i počeli sa radom u Policijskom inspektoratu. Takođe se napominje da je Osnovni sud u Prištini uputio Izveštaj sa preporukama br. 731/2017 Ombudsmanu.

Nemogućnost ispunjavanja 15-godišnjeg kriterijuma za primenu penzije za osiguranika

Tokom godina, Ombudsman je primio žalbe od građana, koji nisu ispunili jedan od kriterijuma za priznavanje penzije za osiguranika, odnosno za penzioni doprinos penzionera, koja traje najmanje 15 godina.

Ombudsman je 6. aprila 2018. godine objavio Izveštaj sa Preporukama ex officio, br. 235/2018 i prosledio ga Vladi, Ministarstvu rada i socijalne zaštite i Ministarstvu finansija u vezi sa kategorijom građana koji su radili pre 1999. godine i koji nisu imali koristi od starosne penzije za osiguranike zbog toga što nisu ispunili kriterijume penzijskog staža od 15 godina, kao rezultat otpuštanja sa posla.

Svrha ovog izveštaja je da skrene pažnju na potrebu za pozitivnim prilagođavanjem penzije za osiguranike za kategoriju građana Republike Kosova koji su radili pre 1999. godine, a koji nisu dostigli period od 15 radnih godina za penziju, ne njihovom krivicom, već zbog diskriminišućeg otpuštanja u vreme nasilnih mera nametnutih na Kosovu.

Iz analize činjenica i događaja koji su se dogodili nakon 1989. godine, odnosno prakse otpuštanja u vreme nasilnih mera, Ombudsman je utvrdio da je ovaj proces diskriminatoran. Istraživanje Ombudsmana ukazuje da je otpuštanje devedesetih godina prošlog veka nakon nametanja nasilnih mera na Kosovu zasnovano na arbitražnoj i diskriminatornoj praksi koju su sprovedla „privremena tela“. Prema tome, Ombudsman je preporučio nadležnim organima da počnu da menjaju pravnu osnovu i predlažu Skupštini Republike Kosovo nacrt zakona o penzionim šemama koje finansira država, tako da

kategorija građana koji su radila pre 1999. godine i koji su otpušteni na diskriminatornoj osnovi, imaju koristi od doprinosa za osiguranike poslodavca.

Ombudsman nije primio nikakav odgovor od nadležnih organa u roku. Dana 27. decembra 2018. godine, nakon upornog insistiranja na pribavljanju informacija od nadležnih organa u vezi sa merama koje planiraju da preduzmu u vezi sa preporukama, Ombudsman je dobio odgovor sa informacijom da su preporuke Ombudsmana pregledane od strane Ministarstva finansija i da preporuke treba da bude uključene kao sveobuhvatne i složene, i da preporuke treba da se primenjuju u budućim politikama MRSZ-a i Vlade, u koordinaciji sa Ministarstvom finansija i da se sprovodi uopšteno sa zakonskim promenama, u okviru budžetskih mogućnosti. Nadležni organi nisu dali nijedan datum ili plan kada se mogu očekivati prva dostignuća u vezi sa preporukama Ombudsmana, ostavljajući pitanje građana, koji su bili i koji su još uvek žrtve diskriminacije, i dalje na čekanju.

Pravo penzionera na penzione doprinose, kao i pravo na korišćenje drugih penzija primenljivih na Kosovu

Ombudsman je primio pojedinačne žalbe u vezi sa pravom na starosnu penziju za osiguranike i pravo na korišćenje drugih penzija primenljivih na Kosovu. Prema primljenim žalbama, Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ) na osnovu informacija dobijenih na terenu, smatra se da je MRSZ prekinuo jednu od penzija na koju su građani imali pravo, uključujući penziju za osiguranike. Ombudsman je u februaru 2018. godine objavio Izveštaj sa preporukama - Predmet br. 890/2016, koji se bavio predmetnim pitanjem, fokusirajući se na prekid penzionog doprinosa penzionera, u slučaju u kom je utvrdio da uslov u skladu sa zakonom u ostvarivanju prava na penziju za osiguranike, uz ostvarivanje prava nad drugom penzijom dovodi do kršenja člana 1. Protokola br. 1 EKLJP-a. Stoga je Ombudsman Vladi i MRSZ-u preporučio da preduzmu inicijative za izmenu zakona koji regulišu pitanje penzija, tako da penziono pravo ne bude ugroženo. Preporuke Ombudsmana, pored toga što nisu dobili nikakav odgovor, ni od strane vlade niti od strane MRSZ-a, ostale su nesprovedene.

Prava građana Albanije iz Preševa, Medveđe i Bujanovca

Brojni građani iz Preševa, Medveđe i Bujanovca su tokom godina raseljeni na Kosovu iz različitih razloga, kao što su bezbednosni, socijalni, ekonomski i drugi aspekti. Neki od njih se usled nedostatka ličnih dokumenata već duže vreme na teritoriji republike Kosova suočavaju sa problemom nedostatka pravnog statusa, apatridije i ličnih dokumenata.

Što se tiče ovog pitanja, Ombudsman je objavio Izveštaj sa Ex Officio preporukama br. 355/2016 gde je izrazio zabrinutost u pogledu njihovog načina života i njihovih života, budući da nedostatak pravnog statusa za ostanak na teritoriji Republike Kosovo neizbežno je suočiti se sa teškoćama u ostvarivanju normalnog života zasnovanog na uživanju osnovnih prava garantovanih Ustavom Republike Kosovo i međunarodnim standardima ljudskih prava.

Kroz preporuke upućene Vladi Republike Kosova, odnosno Ministarstvu unutrašnjih poslova, dotični Izveštaj zahteva utvrđivanje tačnog broja ovih raseljenih građana na Kosovu i preduzimanje neophodnih mera za regulisanje pravnog okvira, što im omogućava da uživaju osnovna ljudska prava.

Na osnovu saopštenja koje je IO sproveo zajedno sa Odeljenjem za državljanstvo, azil i migraciju, smatra se da se u ovom Odeljenju izrađuje Administrativno uputstvo za postupanje sa licima iz Preševa, Bujanovca i Medveđe, do kraja ove godine biće spreman kao zakon i stupiće na snagu čime će ovim građanima omogućiti da dostave ličnu dokumentaciju da žive na Kosovu.

Ombudsman je od MUP-a dobio odgovor da su u Zakonu o strancima izvršene neophodne zakonske izmene kako bi se rešilo pitanje ove kategorije lica i da je MUP u procesu izrade administrativnog uputstva. Prema tvrdnjama MUP-a, radna grupa započela je rad na terenu kako bi identifikovala broj građana iz Preševa, Medveđe i Bujanovca koji borave na teritoriji Kosova bez definisanog statusa.

Pitanja koja se odnose na Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije

Tokom godine izveštavanja, Ombudsman je rešio brojna pitanja koja se odnose na Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT).

Jedno od njih odnosi se na Odluku o plaćanju državnog maturalnog ispita od 16. maja 2017. godine, koju je izdao MONT, odnosno Državna maturalna komisija, koja prema proceni Ombudsmana krši prava i slobode zbog činjenice da je u suprotnosti sa osnovnim načelima funkcionisanja demokratske države, kao što su načelo zakonitosti, ustavno načelo, vladavina prava i načelo pravne sigurnosti.

U tom smislu, Ombudsman je objavio Izveštaj sa Ex Officio preporukama br. 412/2017, u slučaju u kom je preporučio MONT-u da, u skladu sa nadležnostima i odgovornostima relevantnog zakonodavstva na snazi, da proglasi nevažećom Odluku o plaćanju Državnog maturalnog ispita od 16.5.2017. godine, uz pridržavanje Odluke br. 2-1843, koju je izdala Državna maturalna komisija. MONT, u skladu sa preporukama Ombudsmana, izdao je novu odluku po kojoj su studenti oslobođeni od plaćanja maturalnog ispita.

Drugo pitanje koje je Ombudsman rešio odnosi se na pojedinačnu žalbu u vezi sa nepriznavanjem master diplome za kvalifikacije stečene u okviru petogodišnjeg univerzitetskog sistema po Bolonjskom sistemu. Nakon razmatranja žalbe, Ombudsman je procenio da postoje ograničenje interesa i prava značajnog broja osoba koja su diplomirala na tehničkom polju, prema petogodišnjem sistemu studija po Bolonjskom sistemu. Stoga je Ombudsman objavio Izveštaj sa Preporukama br. 533/2017 gde se preporučuje MONT-u da preduzme neophodne mere i korake u cilju dopune i preformulisanja člana 5. Administrativnog uputstva za uporedivost i ekvivalentnost diploma i studijskih programa prema i po Bolonjskom sistemu, sa ciljem omogućavanja master diplome za diplomce u petogodišnjem sistemu tehničkih studija po Bolonjskom sistemu. Što se tiče ovog pitanja, Ombudsman je dobio odgovor od MONT-a, potvrđujući

da je MONT pokrenuo postupak upravljanja predmetom i neophodne zakonske postupke u vezi sa ispunjenjem pravnih normi za predmetni slučaj.

Primena zakona u praksi od strane organa za sprovođenje zakona

Ombudsman je tokom svog rada naišao na predmete u kojima je činjenično stanje obuhvaćeno sa dva ili više normativna akta. U takvim situacijama treba doneti odluku koji bi normativni akt trebao biti prioritet. Ombudsman je naveo da način na koji su normativni akti prioritetni ima važne implikacije za ljudska prava. To se neizbežno odražava u radu IOK-a kako bi se ispunila njegova misija i njegov mandat.

Ombudsman je dobio informaciju da neke opštine odbijaju da oslobode slepe osobe od plaćanja poreza na imovinu koje su, prema Zakonu br. 04/L-192 o slepim osobama (član 6.) oslobođene od obaveze plaćanja poreza na imovinu isključivo na osnovu Zakona o porezu na nepokretnu imovinu. Ombudsman je, između ostalog, izneo svoj stav u Izveštaju sa Ex Officio preporukama br. 441/2018 u vezi tri opšta načela za tumačenje normativnih akata i primenu ovih načela u zaštiti ljudskih prava, navodeći da *načelo lex specialis* daje prioritet odredbi Zakona o slepim osobama u skladu sa odredbom Zakona o porezu na nepokretnu imovinu. Konkretno, član 6. Zakona o slepim osobama bavi se samo određenom kategorijom poreza, dok se Zakon o porezu na nepokretnu imovinu bavi svim poreskim obveznicima, uključujući i slepe osobe.

Shodno tome, primenom načela *lex specialis*, izuzeće predviđeno Zakonom o slepim osobama trebalo bi da ima prednost u odnosu na opšte pravilo utvrđeno Zakonom o porezu na nepokretnu imovinu.

Upravljanje i održavanje grobalja od strane opštinskih vlasti

Imajući u vidu da je upravljanje i održavanje groblja opštinska aktivnost od opšteg interesa, na osnovu prikupljenih informacija o lošem stanju održavanja groblja, Ombudsman je pokrenuo istrage na sopstvenu inicijativu (*ex officio*) uz procenu situacije grobalja u opštinama Republike Kosovo.

Ombudsman je došao do zaključka da situacija na grobljima u nekim opštinama Republike Kosovo, u pogledu upravljanja i održavanja grobalja, predstavlja kršenje ljudskog dostojanstva, garantovano članom 23. Ustava Republike Kosovo, odnosno dostojanstva članova porodice preminulih lica. Neadekvatno upravljanje i neadekvatno održavanje groblja takođe predstavlja neizvršenje nadležnosti od strane opštinskih vlasti predviđenih Zakonom br. 03/L-040 o lokalnoj samoupravi i neispunjenje obaveza predviđenih opštinskim propisima usvojenim od strane Skupštine opština, jasno definišući odgovornosti i obaveze opština u oblasti upravljanja i održavanja grobalja.

U tom smislu, Ombudsman je objavio Izveštaj sa Ex officio preporukama br. 401/2018, koji je uputio svim opštinama, zahtevajući od njih da ispune svoje dotične zakonske obaveze.

U većini opština, osim u opštinama u severnom delu zemlje, postojala je velika odgovornost koja je preuzeli da će njihovi budžeti za narednu godinu predvideti troškove održavanja i upravljanja grobljima kako bi se sprovele preporuke Ombudsmana.

Pitanje naplate električne energije potrošene u severnom delu

Pitanje koje je pratilo rad Institucije Ombudsmana tokom 2018. godine, koje je proširilo interes javnosti i medija, jeste pitanje naplate električne energije potrošene u severnom delu.

Ombudsman je u 2017. godini objavio izveštaj sa nalazima da nijedan od zakona koji reguliše elektroenergetski sektor ne daje Regulatornoj kancelariji za energiju (RKE) pravo da građanima drugih delova zemlje naplaćuje za električnu energiju potrošenu u drugom delu zemlje. Uzimajući u obzir činjenicu da preporuke Ombudsmana nisu poštovane od strane RKE-a, Ombudsman je podneo tužbu Osnovnom sudu u Prištini, naime Odeljenju za administrativne poslove, dana 15. avgusta 2017. godine, u slučaju u kom je zatražio poništenje Odluke RKE-a V_399_2012, dana 6. februara 2012. godine, i naknadu za potrošače kojima je naplaćivala za potrošnju električne energije u četiri severne opštine. Uz tužbu je zatraženo i odlaganje izvršenja Odluke RKE-a V_399_2012. Osnovni sud u Prištini, dana 11. septembra 2017. godine, usvojio je zahtev za odlaganje izvršenja odluke, do donošenja presude o tužbi.

Osnovni sud u Prištini još uvek nije doneo odluku u pogledu zahteva Ombudsmana za glavno pitanje, odnosno o kompenzaciji potrošača, kojima je do decembra 2017. naplaćeno za potrošnju električne energije u četiri severne opštine.

Pitanje fakturisanja potrošnje vode/ROUV

U 2017. godini, Ombudsman je izrazio zabrinutost zbog paušalnog obračuna potrošnje vode od strane kompanija za vodosnabdevanje. U tom smislu, Ombudsman je preporučio da se fakturisanje potrošnje vode vrši na osnovu stvarne potrošnje i stvarnih troškova, kao što je predviđeno Zakonom br. 04 / L-121 o zaštiti potrošača, i zatražio je od Regulatornog organa za usluge vodosnabdevanja (ROUV) da redovno prati pružaoce usluga. Iz odgovora koji je Ombudsman dobio od ROUV-a, primećeno je da je pitanje fakturisanja i pitanje praćenja licenciranih operatera dobro regulisano od strane ROUV-a Uredbom o minimalnim standardima za usluge vode Kosovo. Takođe, u izveštaju koji je Ombudsman primio od ROUV-a, navodi se da ROUV takođe sprovodi redovne inspekcije na terenu, i preduzima mere u slučajevima neusklađenosti sa minimalnim standardima za usluge vode. Ombudsman ima veoma konstruktivnu saradnju sa ROUV-om, koja je obavestila Ombudsmana da je, gde god je to moguće, preduzela sve mere da se voda naplaćuje u skladu sa zakonom. ROUV je objavio da je samo za ovu svrhu izradio Uredbu br. 08/2018 o izmenama i dopunama Uredbe br. 02/2016 o minimalnim standardima usluga vodosnabdevanja na Kosovu, koja reguliše pitanja postavljena od strane Ombudsmana u Izveštaju sa Ex officio preporukama 1/2017 od 11. januara 2017. godine.

Nezavisni nadzorni odbor za civilnu službu na Kosovu

Kao i prethodne godine, Nezavisni nadzorni odbor za civilnu službu na Kosovu (NNOCSK) nastavio je sa otkazivanjem svih postupaka zapošljavanja u IO-u, za koje je podneta žalba NNOCSK-u, osim žalbi podnetih nakon isteka roka. Tokom godine izveštavanja, NNOCSK je otkazao četiri postupka zapošljavanja za koje je Ombudsman podneo tužbu za pokretanje administrativnog sukoba i istovremeno je zatražio odlaganje izvršenja odluka NNOCSK-a. Osnovni sud u Prištini (OSP) odobrio je sve zahteve Ombudsmana, 4 zahteva ukupno, za odlaganje izvršenja odluka NNOCSK-a, dok su u razmatranju pred OSP-om ukupno šest tužbi koje je podneo IOK .

Pored toga, Ombudsman saopštava Skupštini Republike Kosova da je dana 26. oktobra 2018. godine podneo tužbu Ustavnom sudu za ocenu ustavnosti Zakona br. 06/L-048 o Nezavisnom nadzornom odboru za civilnu službu Kosova, koji imenuje NNOCSK sa ovlašćenjem da izdaje instrukcije i interveniše ne samo u institucijama Vlade, već i u drugim institucijama, uključujući Instituciju Ombudsmana.

Ombudsman, ne dovodeći u pitanje ishod žalbe za administrativni konflikt predstavljen u OSP-u i ne dovodeći u pitanje odluku Ustavnog suda u vezi sa zahtevom Ombudsmana za ocenu ustavnosti Zakona br. 06/L-048 o Nezavisnom nadzornom odboru za civilnu službu Kosova, zahteva od Skupštine Republike Kosovo da kroz zakone koji regulišu javnu upravu, odnosno civilnu službu u Republici Kosovo, razjasne poziciju nezavisnih institucija, definisanih u Poglavlju XII Ustava, u skladu sa ustavnim poretkom u državi, i u skladu sa duhom presude Ustavnog suda KO73/2016 dana 8. decembra 2016. godine.

Odgovornost za životnu sredinu

Ustav države svakom licu garantuje pravo na zdravu životnu sredinu, uz garantovanje mogućnosti informisanja i učestvovanja svakog lica da utiče na odluke koje se odnose na životnu sredinu⁵².

Institucija Ombudsmana (IO), na osnovu informacija dobijenih iz različitih izvora i pojedinačnih žalbi podnetih tokom godine izveštavanja, nije primetila nikakve konkretne institucionalne aktivnosti koje bi značajno uticale na poštovanje prava građana na bezbednu i zdravu životnu sredinu. Nije bilo poboljšanja po pitanju kvaliteta vazduha, vode i zemljišta. Degradacija poljoprivrednog zemljišta i uništavanje šumskih područja nastavili su se gotovo istim tempom. Učešće javnosti u procesu donošenju odluka, kao ustavno pravo, i dalje je praćeno sa nesigurnošću. Pristup informacijama o životnoj sredini i dalje predstavlja izazov, a do promena nije došlo ni u tužilačkom i pravosudnom sistemu, koje bi mogle uticati na ubrzanje ispitivanja pitanja zaštite životne sredine.

Iako se državljani već godinama suočavaju sa ograničenjima prava na privatnost i uživanje u svom sopstvenom domu, novi zakon nije usvojen koji bi efektivno zaštitio

⁵² Ustav Republike Kosovo, član 52. stav 2. Odgovornost za životnu sredinu, „Svakom licu bi trebalo pružiti mogućnost da budu saslušani od strane javnih institucija i da se razmotre njihova mišljenja o pitanjima koja utiču na životnu sredinu u kojoj žive“.

građane od buke. Dok je nedostatak bilo koje mere u smislu upravljanja otpadom i deponijama već postao ozbiljan problem sa ljudskim pravima sa dugoročnim posledicama. Lanac nepropisnih nepravilnosti u životnoj sredini može se dodati i izgradnji puteva bez kriterijuma zaštite životne sredine. Nije postignuto nikakvo poboljšanje u pogledu poštovanja osnovnih normi prostornog planiranja koje bi se odrazile na kvalitet života.

Dodeljeni budžet za Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja i dalje je nizak u poređenju sa potrebom za hitnim merama poboljšanja stanja životne sredine u zemlji, i činjenicom da je životna sredina jasno počelo da utiče na zdravlje građana. Zahtev rezolucije Skupštine Kosova dana 1. februara 2018. godine o uspostavljanju zaštite životne sredine u prioritetima Vlade je zanemaren. Dok, iako su definisane Zakonom o drumskoj i ekološkoj taksi vozila⁵³, ekološka taksa se i dalje ne koristi u svrhe zaštite životne sredine. Međuinstucionalna saradnja za efikasno rešavanje problema životne sredine u pogledu pitanja zaštite životne sredine, nije poboljšana.

Tokom godine izveštavanja postojalo je malo aktivnosti nadležnih institucija, posebno MŽSPP-a, i promovisanja prava građana na bezbednu i zdravu životnu sredinu. Uprkos riziku od uticaja životne sredine na zdravlje građana, obrazovne aktivnosti nisu primećene od strane zdravstvenih ustanova, zdravstvenih radnika, itd., pomoću kojih bi građani bili informisani o mogućnostima izbegavanja faktora rizika i eliminisanju pomoću instrumenata i metoda koji štite njihovo zdravlje⁵⁴. Primećene su značajne inicijative civilnog društva i nevladinih organizacija koje bi mogle uticati na procese vezane za zaštitu i poboljšanje stanja životne sredine u zemlji, a ne na naglašene promotivne aktivnosti koje bi mogle uticati na svest javnosti u pogledu prava na bezbedno i zdravo okruženje. Informativne kampanje putem medija ostaju slabe, što bi moglo da utiče na svest i obrazovanje građana o zaštiti životne sredine.

Državne institucije još uvek nisu počele sa preduzimanjem ozbiljnih mera pridruživanja Globalnim ciljevima održivog razvoja, kao što su: pristup zdravoj vodi za piće i sanitarnim uslugama; osiguranje pristupa pristupačnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za svakoga; činjenje gradova i ljudskih naselja inkluzivnim, otpornim i održivim; preduzimanje hitnih mera u borbi protiv klimatskih promena i njihovih posledica; zaštita voda; zaštita, obnova i održivo promovisanje ekosistema zemlje, održivo upravljanje šumama, borba protiv desertifikacije, zaustavljanje degradacije zemljišta i zaustavljanje gubitka biodiverziteta.

Ombudsman je u godini izveštavanja izradio letak „*Zajednička odgovornost za životnu sredinu*“⁵⁵, dokument čiji je cilj obrazovanje građana o njihovom pravu na bezbednu i

⁵³ Zakon br. 04/L-117 o drumskim i ekološkim taksama vozila, član 1. stav 2. Ovaj zakon takođe reguliše uspostavljanje ekološke takse ta registrovana vozila na Kosovu i strana vozila. Ekološka taksa ima za cilj povećanje kvaliteta u oblasti zaštite životne sredine.

⁵⁴ Zakon br. 02/L-78 o javnom zdravlju, član 27. „Unapređenje zdravlja“.

⁵⁵ <https://www.oik-rks.org/2018/11/01/e-drejta-per-mjedis-te-sigurt-dhe-te-shendetshem/>

zdravu životnu sredinu i informisanje nadležnih institucija koje osiguravaju ostvarivanje ovog prava.

Dana 21. marta 2018. godine, Ombudsman je, povodom obeležavanja Svetskog dana voda, sazvao saopštenje za javnost u kojem od odgovornih institucija zahteva da poštuju zakonske odredbe za poboljšanje statusa voda i omoguće svim građanima pristup čistoj, pitkoj vodi, prema međunarodnim standardima.

Ombudsman je na sastanku Udruženja mediteranskih ombudsmana - MOA „Ombudsman kao zaštitnik socijalnih, kulturnih i ekoloških prava“, održanom 30. i 31. maja 2018. godine u Skoplju, predstavio građanima opšte stanje zakona u zemlji i diskurs Institucije Ombudsmana Republike Kosovo u pravcu zaštite i promovisanja prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu. Ombudsman je obećao da će IO nastaviti da izvršava svoj mandat u cilju poboljšanja kvaliteta života građana i zaštite životne sredine za buduće generacije, a posebno da ojača kapacitete institucije za zaštitu prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu tako da se tumačenje prava vrši u skladu sa odlukama ESLJP-a.

Dana 5. juna 2018. godine, povodom obeležavanja Svetskog dana životne sredine, Ombudsman je putem saopštenja za javnost⁵⁶, skrenuvši pažnju svima na stanje životne sredine u zemlji, pozvao odgovorne institucije da preduzmu konkretne korake za prestanak uticaja zaštite životne sredine i postavljanje životne sredine kao prioritet za Vladu.

Dana 22. novembra 2018. godine, OIK je, u saradnji sa Kosovskim institutom za pravosuđe, organizovao okrugli sto na temu „*Sprečavanje i borba protiv problema životne sredine*“. Svrha organizovanja okruglog stola bila je da se diskutuje o razlozima kašnjenja predmeta u oblasti zaštite životne sredine u tužilaštvu i pred sudom. Na okruglom stolu učestvovali su predstavnici nadležnih lokalnih i centralnih institucija za zaštitu životne sredine, predstavnici pravosudnih organa, Policija Kosova, predstavnici međunarodnih organizacija, ambasada, civilno društvo i građani.

Vazduh

Na zagađenost vazduha i dalje najviše utiče KEDS, kao najveći zagađivač u zemlji⁵⁷, nakon čega sledi zagađenje od lošeg goriva i starih automobila⁵⁸, kao i sistem granja sa neekološkim materijalima. Nacrt zakona o zaštiti vazduha od zagađenja nije mogao biti odobren.

Obaveza države da uspostavi mere energetske efikasnosti ostala je na volji pojedinca bez ikakve institucionalne kontrole i bez ikakvog oblika subvencije od države. Takođe, nije

⁵⁶ <https://www.oik-rks.org/2018/06/05/deklarate-e-avokatit-te-popullit-me-rastin-e-dites-boterore-te-mjedisit/>

⁵⁷ Kosovska agencija za zaštitu životne sredine, KAZŽS “Godišnji izveštaj o stanju životne sredine, 2017”, str. 18

⁵⁸ Zakon br. 05/L-132 o vozilima, član 44, “Vozila starija od deset (10) godina ne mogu se uvoziti na Kosovo”

primećena nikakva vidljiva promena u širenju kogeneracijske mreže⁵⁹; širenju zelenih površina;⁶⁰ pružanju olakšica za građane u zamenu za štetnih metoda grejanja sa čistim alternativnim ekološkim metodama;⁶¹ poboljšanju javnog prevoza⁶²; u tehničkoj kontroli vozila, ili u upravljanju urbanim i industrijskim otpadom. Ozbiljan uticaj na zagađenje vazduha ima i izgradnja zgrada i puteva bez kriterijuma za zaštitu životne sredine.

Opštine koje su najpodložnije zagađenju vazduha su opštine Priština, Mitrovica, Obilić, Hani i Elezit i Gnjilane.⁶³ Pravo na život i pravo građana na sigurnu i zdravu životnu sredinu u ovim zemljama i dalje su pogođeni ekcesima u pogledu dozvoljenih normi sa PM10, PM2,5 zagađivačima⁶⁴, sa maksimalno dozvoljenom vrednošću (MDV), koji su više naglašeni u periodu januar-mart, februar, oktobar-novembar i decembar.

Nivo zagađenosti vazduha u opštini Priština u 2018, u odnosu na 2017, beleži pogoršanje od prekoračenja PM10 i PM 2,5⁶⁵. Što je prekoračilo granične vrednosti, koje su dostigle alarmantni prag⁶⁶ i ozbiljno ugrozile zdravlje građana⁶⁷, koje su se ponavljale tokom perioda izveštavanja, u opštini Priština i njenom okrugu, u periodu januara-februara-novembara i decembra, bez preventivnih mera od strane Vlade, Ministarstva i Opštine⁶⁸. Iako je prema Administrativnom uputstvu 02/2011 o standardima kvaliteta vazduha, dozvoljeno da 35 dana pređe PM10 u roku od jedne godine. Samo u januaru 2018. godine, na stanici za praćenje Rilindja, prekoračen je 21 dan sa PM10, dok je prekoračenje PM 2,5 zabeleženo za 30 dana. Dana 1. decembra 2018. godine, stanica KHMI je zabeležila prekoračenja dozvoljenih stopa PM10, a najviša zabeležena dnevna

⁵⁹ Odluka, član 7., "Povećati kapitalne investicije za toplanu" Termokos ", obezbeđujući dodatna sredstva za udvostručenje kapaciteta kogeneracije sa 140 megavata na 280 megavata toplotne energije kako bi se ubrzala mreža dodatnog grejanja u svim naseljima glavni grad, gde je to moguće kroz projekat kogeneracije. Takođe stvoriti mogućnosti za povezivanje drugih gradova sa ovim projektom. Ovo treba da se uradi u roku od 2 godine."

⁶⁰ Ibid, član 8.

⁶¹ Ibid, član 9.

⁶² Ibid, član 9.

⁶³ Nacionalna kancelarija za reviziju, u izveštaju revizije o performansama "Institucionalni mehanizmi za pravno uređenje, praćenje i izveštavanje o kvalitetu vazduha", str.12.

⁶⁴ Kosovska agencija za zaštitu životne sredine, (KAZŽS) "Godišnji izveštaj o stanju životne sredine, 2017", str. 8 i 9.

⁶⁵ Kosovska agencija za zaštitu životne sredine, Analiza kvaliteta vazduha u Prištini tokom januara 2018. godine, "Januar 2018. godine imao je najviši nivo zagađenja vazduha u odnosu na januar 2017. godine

⁶⁶ Zakon br. 03/L-160 o zaštiti vazduha od zagađenja, član 24. "Mere za prekomerni prag upozorenja i stanje smoga.

⁶⁷ Radni dokument osoblja Komisije, Izveštaj o Kosovu * 2018, nakon dokumenta, Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Savetu, Evropskom ekonomskom i Socijalnom odboru i odboru regiona Komunikacija o politici proširenja EU za 2018. "Kvalitet vazduha, posebno u urbanim područjima, i dalje predstavlja veliku pretnju za javno zdravlje".

⁶⁸ Zakon br. 03/L-160 o zaštiti vazduha od zagađenja, član. 24, 2. U cilju predviđanja i upozorenja na stanje smoga, Vlada posebnim aktom na predlog Ministarstva utvrđuje mere upozorenja koje regulišu specijalni sistemi. 3. U hitnim slučajevima, u cilju normalizacije situacije, treba preduzeti mere od strane Ministarstva, Vlade i lokalnih vlasti-opština. 4. Ministarstvo određuje mere za kontrolu, ograničavanje i postavljanje granice ispuštanja izvora zagađenja u vazduh 5. Lokalne vlasti, u saradnji sa Ministarstvom, treba da preduzmu hitne mere za normalizaciju situacije smoga. 6. Lokalne vlasti će odrediti mere za kontrolu, ograničavanje i granice ispuštanja zagađivača u vazduhu.

vrednost je bila 150.1 µg / m³, iako je dnevna granična vrednost dozvoljena za zaštitu ljudskog zdravlja samo 50 µg / m³⁶⁹.

Pronalaženje zemlje bez dodatnih zaštitnih mera tokom zime, period pogoršanja kvaliteta vazduha je pokazatelj neuspeha nadležnih organa da poštuju ustavnu odgovornost za zaštitu okoline i da ispune obaveze iz Zakona br. 03/L-160 o zaštiti vazduha od zagađenja, koji bi građanima garantovao pravo na život u čistom i zdravom vazдушnom okruženju.

Ombudsman, 31. januara 2018. godine, na sastanku Odbora za poljoprivredu, šumarstvo, ruralni razvoj, životnu sredinu i prostorno planiranje Skupštine Kosova, gde se razgovaralo o alarmantnom klimatskom stanju tokom zime 2017-2018 u opštini u Prištini i njegovoj oblasti, naveli su da nadležne institucije ne sprovode Zakon o zaštiti vazduha od zagađenja, i da se praćenje i nadzor inspekcije ne sprovodi u skladu sa zakonom.

Odluka usvojena od strane Skupština Kosova 1. februara 2018. godine, nakon dvodnevne sednice o zagađenju vazduha, iako se smatra važnim korakom, bila je neefikasna inicijativa i mera za poboljšanje situacije, pošto nije zabeležena nikakva promena u poboljšanju klime u novembru i decembru 2018. godine. Nijedan od tri cilja "Plana poboljšanja kvaliteta vazduha za jesen-zimu 2017-2018", za poboljšanje kvaliteta vazduha, povećanje nivoa sprovođenja zakonodavstva i institucionalnih odgovornosti, i podizanje nivoa obrazovanja i svesti o zaštiti vazduha od zagađenja, nije sproveden. Takođe, nije bilo uticaja na rad Među-ministarske radne grupe za zaštitu od zagađenja vazduha.

Iako je zakonski utvrđeno, nije zabeleženo značajno poboljšanje u sistematizaciji javnih informacija, što bi ujedno predstavljalo preventivnu meru uticaja zagađenja vazduha na zdravlje i život ljudi. Iako je Zakonom o zaštiti od zagađenja vazduha propisana obaveza Ministarstva da informiše Vladu, relevantne lokalne vlasti i javnost kada je prekoračen prag upozorenja i utvrđen loš kvalitet vazduha, podržava veoma ozbiljnu situaciju u periodu novembar-decembar 2018. godine⁷⁰, zabeležena je samo jedna takva informacija, ali ne putem dostupnih sredstva⁷¹. Građani su i dalje obavestavani putem zvanične veb stranice Američke Ambasade na Kosovu.

Informacije obezbeđene od strane nadležnih organa putem nedostupnih sredstava se oslanjaju na informacije dobijene od stanica za praćenje i izveštaje primljene od strane

⁶⁹ KAZŽS, Hidrometeorološki institut Kosova, "Izveštaj o kvalitetu vazduha prema praćenju HMIK za 2018. godinu"

⁷⁰ Zvanična veb stranica KAZŽS-e, na Facebook-u, najnoviji izveštaj o klimatskim uslovima za 29. novembar i 1. decembar 2018. godine, 2. decembra 2018. godine. Pročitajte više: http://ammk-rks.net/.../Raportet_per__cilesin_e_ajrit_IHMK_RI..., prema izveštaju za 29. novembar i 1. decembar, 2018. godine, prekoračen je PM10, PM2.5, u Glogovcu, Prištini (HMIK), Obiliću i Gnjilanu.

⁷¹ Informacija pod nazivom "Informacioni prag za zagađenje vazduha" na zvaničnoj veb stranici KAZŽS-a, na društvenoj mreži - Facebook, ostala je jedina, uprkos prenatrpanosti zabeleženoj tokom zimskih meseci 2018. godine.

operatera čija se preciznost smatra indikativnom i nerealnom⁷². Dan za praćenje, koji je izabran od strane samog operatera, možda ne predstavljaju stvarno stanje prikaza od strane operatora. Stanice za praćenje prate različiti problemi⁷³, i podaci koji dolaze iz ovih stanica izveštavaju o ukupnom statusu kvaliteta vazduha koji je rezultat svih emisija u vazduhu bez identifikacije izvora ispuštanja (energija, transport, domaćinstva, grejanje, itd.). Izveštaji operatera koji su napravljeni putem mernih instrumenata kompanija i izvođača ugovorenih od strane operatora nisu provereni od strane inspektorata, ali su samo pregledani⁷⁴.

Činjenica da neki od ovih parametara ne mogu biti funkcionalni za određivanje vremenskog period kao rezultat oštećenja, kvara ili jednostavno nedostatka servisiranja⁷⁵, dovodi u pitanje relevantnost informacija koje se odnose na ne-prevazilaženje i blagi porast SO₂ (sumporni dioksid), CO (ugljen monoksid), NO₂ (natrijum dioksid), O₃ (ozon)⁷⁶.

Ombudsman, kroz izveštaj sa preporukama⁷⁷, koji je objavljen 21. decembra 2018. godine, gde je razmatrano ovo pitanje zagađenja vazduha u opštini Obilić i okolna područja, izrazio je nepoverenje u vezi sa relevantnošću i kvalitetom podataka koji se odnose na vazduh, i ustanovio da Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja nije uspelo da obezbedi siguran sistem za praćenje aktivnosti operatora (KEDS-a), a posebno emisija, što može biti element koji predstavlja rizik za život stanovnika.

Nepoverenje u pogledu relevantnosti i kvaliteta podataka o vazduhu u opštini Elez Han predstavio je gradonačelnik Elez Han-a⁷⁸.

Uprkos informacijama dobijenim iz raznih izvora za povećanje broja obolelih od respiratornih, kardiovaskularnih i malignih bolesti, kožnih bolesti, Nacionalni institut za javno zdravlje, iako je nadležan za analizu i procjenu zagađenja vazduha⁷⁹, nije uspeo da dođe do istraživanja, što bi ukazalo na uticaj zagađenja vazduha na zdravlje građana.

Voda

⁷² Nacionalna kancelarija revizije, "Institucionalni mehanizmi za pravnu regulaciju, praćenje i izveštavanje o kvaliteti vazduha", str. 19

⁷³ Ibid, str. 26. "Samo 17% stanica je bilo u funkciji tokom većeg dela godine, dok je 33% stanica nije bilo u upotrebi više od 7 meseci tokom 2017. godine.

⁷⁴ Ibid, str.19.

⁷⁵ Ibid, str.27.

⁷⁶ Kosovska agencija za zaštitu životne sredine (KAZŽS, Godišnji izveštaj o stanju životne sredine, 2017, Vazduh, str.6.

⁷⁷ Izveštaj ex officio sa preporukama 280/2016 o kontinuiranom kršenju prava na sigurnu i zdravu životnu sredinu, pravo na život i privatnost, pravo na korišćenje efikasnih pravnih lekova, imovinska prava, slobodu kretanja stanovnika opštine Obilić i susedne opštine pogođene istim problemom.

⁷⁸ Diskusija gradonačelnika Eleza Hana, gđin. Refki Suma, za okruglim stolu u organizaciji Ombudsmana Institucije u saradnji sa Kosovskim institutom za pravosuđe, "Prevenција i borba protiv ekoloških problema", od 22. novembra 2018.

⁷⁹ Zakon br. 02 / L-78 "Zakon o javnom zdravlju", član 4, stav. I.

Nadležne institucije su nastavile da ne ispunjavaju svoje odgovornosti za zaštitu od kontaminacije vodnih resursa kao opšteg dobra, eksploatacije i zloupotrebe. Čak ni tokom perioda izveštavanja nije bilo moguće osigurati održivi razvoj i korišćenje vodnih resursa. Zaštitne mere, mere za smanjenje upotrebe i sprečavanje zagađenja vode, načelo da zagađivač i korisnik plaćaju i dalje ostaju neispunjene zakonske odredbe. Iako je zabranjeno zakonom, vađenje peska, šljunka, kamenja, taloženje zemljišta, odlaganje otpada, čvrstih materijala i ispuštanje tekućih supstanci u vodene tokove, jezera, akumulacije i na njihovim obalama se nastavlja.

Oko 94% stanovništva Kosova ostvaruje pravo na vodu za piće putem javnih sistema kojima upravljaju regionalna vodovodna preduzeća, dok pokrivenost usluga otpadnih voda-kanalizacije dostiže 74%⁸⁰.

Vodne resurse zemlje i dalje eksploatišu operatori kao i industrija. Najveći korisnici vode i dalje su KEDS, Feronikel i Sharrcem. Isto tako, one utiču i na kontaminaciju teških metala, kao što su olovo i kadmijum.⁸¹

Pravo građana na sigurnu, zdravu životnu sredinu, pravo na imovinu, ove godine je bilo pogođeno poplavama, što je posledica ne samo padavina, već i nepravilne urbane građevine u poslednje dve decenije, koje nisu poštovale osnovne građevinske principe⁸² i koje ne ostavljaju prostor za prirodnu drenažu.

Prekomerna eksploatacija od strane arbitrarne intervencije u inerciji reka se nastavlja, iz bilo kojeg kriterijuma, sa nesagledivim posledicama, kao u ekosistemu, prevazilazeći kapacitet rečnih korita gotovo u celoj zemlji. Pritisak na rečnu podlogu nastavljen je radom teške mehanizacije u rečnim koritima; iskop dubokih rupa, ponekad i preko 10 metara, u blizini reka, kao i unutar reka; iskopavanje na kolokaciji gde se male reke pridružuju glavnim rekama; izgradnja puteva na rekama; poremećaj i promena prirodnog toka reka; erozija tla; smanjenje stabilnosti rečne podloge, posebno u slučajevima poplava; kao i prirodna promena ekosistema reke, flore i faune. Najugroženije reke, koje su još uvek degradirane, su: Beli Drin, Pečka bistrica, Ribnik, Desivojci, Kriva Reka i Ibar⁸³.

Ni opštine ni Vlasti kao ni nadležni organi nisu uspeali pronaći delotvorna rešenja za kontrolu ilegalnih aktivnosti koje su, bez ikakvih kriterijuma, nastavljene u rečnim koritima. Opštine nisu investirale niti su imale ovlašćenja da regulišu i održavaju infrastrukturu u rečnim koritima⁸⁴. Održavanje i upravljanje rečnim tokovima još uvek nije ekološki prihvatljivo.

⁸⁰ Kosovska agencija za zaštitu životne sredine / KAZŽS, "Godišnji izveštaj o stanju životne sredine, 2017, str. 58.

⁸¹ Svetska banka, jun 2018, "Izveštaj o bezbednosti voda za Kosovo", str. 49

⁸² Svetska banka, jun 2018, "Izveštaj o bezbednosti voda za Kosovo"

⁸³ Kosovska agencija za zaštitu životne sredine, "Status voda na Kosovu 2015", str. 42.

⁸⁴ Zakon br. 04/L-147 o vodama Kosova, član 46., stav 3.

Ispuštanje otpadnih voda, bez prethodne prerade u rekama, smatra se jednim od glavnih zagađivača površinskih voda. Nekontrolisani protok vode deponije Miraš i deponije pepela u Obiliću i prodiranje zagađenja u podzemne vode, procenjuje se kao ne alarmantno⁸⁵. Broj biljaka je i dalje veoma ograničen, dok je njihova sadnja i dalje u fazi planiranja. Neprerađene otpadne vode Prištine, Kosovog Polja, Prizrena itd. i dalje se ispuštaju u reke. Reka Sitnica je najzagađenija reka na Kosovu⁸⁶.

Rad malih hidroelektrana u zemlji i dalje treba pažljivo proceniti, s obzirom na mali kapacitet proizvodnje energije u odnosu na uticaj na okolinu koji može biti ozbiljan, jer prouzrokuje prekid vodenih tokova i pogoršava životno stanište⁸⁷.

Ombudsman, u Izveštaju *ex officio* 280/2016 objavljenom 21. decembra 2018. godine, pored pitanja kontaminacije reke Sitnice do ispuštanja od strane KEDS-a, pokrenuo je pitanje korišćenja vode, posebno reke Lab, kao i ne sprovođenje načela *plaćanja zagađivača i korisnika*. Izveštaj je takođe pokrenuo pitanje nedostatka odgovornosti MŽSPP u vezi sa merama koje se preduzimaju u vezi sa hidrauličkim ispuštanjima iz elektrana Kosovo A i Kosova B u reci Sitnici bez prethodne prerade.

Zemljište

Degradacija zemljišta je nastavljena istim zagađenjem koje je prouzrokovano nekontrolisanim ispuštanjem zagađenih voda, zagađenje od otpada iz domaćinstava, industrijskog i opasnog otpada, poljoprivrednih ispuštanja, saobraćaja, izgradnje itd. Degradacija i zagađenje u oblastima oko teške industrije, kao što su Obilić, Mitrovica, Glogovac i Elez Han⁸⁸, čak i ove godine, to se nije moglo staviti pod kontrolu, niti se popraviti. Oblasti koje okružuju bivše industrijske objekte na lokaciji u blizini TE "Kosova A" su nastavile da sadrže toksični otpad (otpadnih fenola), odlaganje pepela "Kosova A", kao i ostataka iz podzemnih rudarskih radova. Neovlašćena intervencija rudarskih aktivnosti, posebno nezakonitih operatera i dalje je zabrinjavajuća. Rehabilitacija ili rekultivacija oblasti gde se obavljaju rudarske aktivnosti se retko obavlja.

Trend menjanja odredišta poljoprivrednog zemljišta i zelenih površina na građevinskom zemljištu se nastavlja, bez kontrole i izvan definiranih kriterijuma, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja i opštine nemaju tačne informacije, iako prema nezvaničnim informacijama, odredište je promenjeno za oko 500 hektara

⁸⁵ Hidrogeohemijske analize podzemnih voda na području deponije Miraš i analiza problema kontrolnog Izveštaj, GIZ 2016, M. Sc. ing. Evelina Rathje i emisija "Život na Kosovu", od 24. maja 2018. godine.

⁸⁶https://kallxo.com/gjnk/lumenjte-e-kanalizimit-tëkosoves/?fbclid=IwAR16LoY6JolfjJnTkOOXuS5i10bpQS3MWM_nrikF-zaPOLiJcDwzwF-7kQI

⁸⁷ Izveštaj o bezbednosti voda za Kosovo, str.59.

⁸⁸ Kosovska agencija za zaštitu životne sredine, Godišnji izveštaj o stanju životne sredine, 2017, Zemlja (zemljište), str. 36..

poljoprivrednog zemljišta⁸⁹. Ne postoji program ili redovno praćenje kvaliteta tla/zemljišta⁹⁰.

Za životnu sredinu i ljudsko zdravlje, iako je sada zabranjeno zakonom⁹¹, smatra se zagađenje/oštećenje/zauzimanje poljoprivrednog zemljišta sa inertnim otpadom, ne isključujući opasni otpad u celoj zemlji⁹². Sve vrste otpada i dalje su prisutne u urbanim područjima i na zelenim površinama duž autoputa. Iz istrage koja je sprovedena u predmetu Ex Officio 12/2018,⁹³ u vezi sa neispunjenjem pozitivnih obaveza od strane nadležnih organa za upravljanje azbestnim otpadom, bilo je jasno da nijedna opština, osim opštine Mitrovica, nije sprovedla nikakve mere u smislu upravljanja otpadom u skladu sa zakonodavstvom na snazi i nisu naveli predmetna odlagališta otpada, što je nastavljeno sa širenjem otpada u životnoj sredini bez prerade i bez ometanja.

Zanemarivanje vlasti da sprovedu načelo "zagađivač plaća", i načelo rehabilitacije i kaznene mere predviđene zakonodavstvom na snazi samo su doprinele pogoršanju situacije.

Iako je trend neadekvatne intervencije na šumskim područjima usporio uključivanje šumskih područja unutar zaštićenih područja, ove godine se nastavlja šteta na šumskim područjima, kao što su: seča šuma, požari, bespravna gradnja i izgradnja puteva. Pošumljavanje nije postignuto srazmerno degradaciji šumskih područja.

U Izveštaju Ex officio br. 280/2016, objavljenom 21. decembra 2018. godine, Ombudsman, u vezi s kontinuiranim kršenjem prava na sigurnu i zdravu životnu sredinu, prava na život i privatnost, prava na korišćenje delotvornih pravnih lekova, imovinskih prava, slobode kretanja stanovnika opštine Obilić i susedne opštine pogođene istim problemom istakle su pitanje zagađenja zemljišta u oblasti bivših industrijskih objekata na lokaciji blizu PP "Kosovo A", skladištenja toksičnog otpada (otpadnih fenola), odstranjivanje pepela "Kosovo A", otpad iz podzemnih rudarskih radova i zagađenja iz divljih deponija.

Otpad

Pravo na sigurnu i zdravu životnu sredinu i pravo na život građana ozbiljno je ograničen stalnom kontaminacijom površina ispunjenih otpadom. U sistemu upravljanja otpadom, u sprečavanju nezakonitog odlaganja otpada, i bez pokušaja podele i recikliranja otpada,

⁸⁹ <https://ndertimi.info/tkurret-toka-bujqesore-ne-kosove-krijohen-zona-industriale-dhe-urbane/>

⁹⁰ Kosovska agencija za zaštitu životne sredine, Godišnji izveštaj o stanju životne sredine, 2017, zemlja (tlo), str. 71

⁹¹ Zakon br. 02/L-26 o poljoprivrednom zemljištu, član 20., stav 20.3 "Zabranjuje se unošenje štetnih i opasnih materija".

⁹² Kosovska agencija za zaštitu životne sredine, Godišnji izveštaj o stanju životne sredine, 2017, "Otpad" str. 71. "Samo 60% otpada se odlaže na deponiju".

⁹³ <https://www.oik-rks.org/2018/11/07/ex-officio-nr-122018-raport-lidhur-me-mosnderrmarrjen-e-obligimeve-positive-nga-organet-kompetente-per-menaxhimin-e-mbeturineve-me-permbajtje-asbesti/>

nisu zabeležena nikakva poboljšanja. Činjenica da se samo 60%⁹⁴ otpada odlaže na regionalnoj deponiji je dovoljan pokazatelj da se 40% otpada baca na površinu zemlje i u rekama. Prema podacima, oko 1.572 ilegalnih deponija postoje na teritoriju zemlje⁹⁵.

Regionalne deponije otpada Miraš (Priština), Dumnica (Podujevo), Velekinca (Gnjilane) i Landovica (Prizren), uprkos Zakonu br. 02 / L-30 o otpadu, za pravilno upravljanje otpadom, smanjenje rizika i stvaranje uslova pod kojima je rizik prihvatljiv, kako bi se zaštitila životna sredina i zdravlje građana, nastavlja sa radom sa problemima kao što su: neispravnost kanalizacionih sistema za otpadne vode; slaba kompresija uskladištenog otpada i nedovoljna pokrivenost otpada; ispuštanje neprerađenih voda sa deponija, u reke i njihovo prodiranje u podzemne vode.

Stanje deponije Miraš je i dalje ozbiljno, imajući u vidu da je otpad u 7 opština, opštine Priština, Glogovac, Podujevo, Gračanica, Obilić i Kosovo Polje odlagan na deponiji Miraš. Isti problemi su se nastavili, kao što su: nesmetana distribucija otpada u vazduh zbog neodgovarajuće opstrukcije; oslobađanje gasova i stalan miris zbog nedostatka pravilnog upravljanja otpadom, posebno organskim; nefunkcionalni odvodni i izduvni sistemi. U periodu izveštavanja nastavljen je nedostatak recikliranja otpada, inertnog, specijalnog i opasnog, medicinskog, organskog otpada itd. Nedostatak pravilnog upravljanja metanom i odlaganje uglja na krajevima deponije predstavlja poseban rizik od stalnih opekotina i rizika za živote i bezbednost građana. Odvodni sistem neobrađenog otpada sa deponije u reci Sitnici i u podzemnim vodama, zbog nedostatka funkcionalnog odvodnog sistema (sistem pumpe je van pogona od 2007. godine) predstavlja ozbiljnu pretnju zagađenju vode u zemlji, jer 40% otpada koji se odlaže na deponiju je organski otpad, kao i odlaganje nepročišćenih lekova i opasnog otpada⁹⁶.

Ombudsman, u Izveštaju sa preporukama *ex officio* 280/2016⁹⁷, izrazio je zabrinutost zbog stanja deponije u Mirašu i uticaja na ljudska prava. Ombudsman je smatrao da stanje deponije konstantno krši pravo na život, pravo na privatnost, uživanje u domu i pravo na bezbednu i zdravu životnu sredinu, kao i pravo građana na pijaću vodu. Izveštaj takođe razmatra pitanje deponije pepela i uticaja na ljudska prava.

Neuspeh nadležnih organa da upravljaju deponijom Velekinca u Gnjilanu takođe nastavlja da bude zabrinjavajući, što, pored gore navedenih problema, izaziva neuspeh da se deponija drži pod kontrolom od ulaska neovlašćenih lica. Neuspeh da se obezbedi ulaz neovlašćenih lica u deponiju dovela je do ograničenja prava na život.

⁹⁴ Kosovska agencija za zaštitu životne sredine, Godišnji izveštaj o stanju životne sredine, 2017, "Otpad" str. 71

⁹⁵ Kosovska agencija za zaštitu životne sredine "Opštinsko upravljanje otpadom na Kosovu, Izveštaj o statusu", str. 85.

⁹⁶ Hidrogeohemijske analize podzemnih voda na području deponije Miraš i analiza problema kontrolnog Izveštaj, GIZ 2016, M. Sc. ing. Evelina Rathje i emisija "Život na Kosovu", od 24. maja 2018. godine.

⁹⁷ Ombudsman je 21. decembra 2018. godine objavio *ex officio* Izveštaj sa Preporukama 280/2016 u vezi sa kontinuiranim kršenjem prava na sigurnu i zdravu životnu sredinu, pravo na život i privatnost, pravo na upotrebu efikasnih pravnih lekova, pravo na imovinu, sloboda kretanja stanovnika Obilića i susednih opština pogođenih istim problemom.

Ozbiljna zabrinutost koja utiče na pravo na život i pravo na sigurnu i zdravu životnu sredinu je neuspeh nadležnih organa da upravljaju materijalima koji sadrže azbest u zemlji. Ombudsman je, na osnovu istraga pokrenutih Ex Officio A. 12/2018, utvrdio da nadležni organi nisu ispunili svoje zakonske obaveze za upravljanje materijalima koji sadrže azbest na teritoriji zemlje. Pored opštine Mitrovica, nijedna od drugih opština nije odredila lokacije za odlaganje materijala koji sadrže azbest niti su preduzeli kampanje za podizanje svesti sa građanima o uticaju azbesta na život i zdravlje građana⁹⁸. Ombudsman je konstatovao da, uprkos riziku od materijala koji sadrže azbest za život i zdravlje građana i njihovog uticaja na životnu sredinu, materijal u različitim oblicima i dalje je prilično prisutan na otvorenim prostorima, nekontrolisan, neupravljan, bez preventivnih mera kojima bi se izbegao negativan uticaj na životnu sredinu.

Projekat MŽSPP-a za uklanjanje azbestnih materijala u opštini Elez Han, završen je pogoršanjem situacije i povećanjem mogućnosti uticaja na životnu sredinu i zdravlje građana, jer su materijali koji su bili ispod površine zemlje, stavljeni na površinu, na otvorenom i bez ikakvih zaštitnih mera.⁹⁹

Takođe, u procesu klasifikacije i recikliranja otpada nije otvorena nijedna lokacija za odlaganje inertnog i opasnog otpada. Deponije otpada od gradnje i rušenja¹⁰⁰, čine 46% od 1572 deponije i predstavljaju ozbiljnu pretnju po životnu sredinu. Ove godine, akcija "Očistimo Kosovo" pomogla je delimično čišćenje divljih deponija.

Buka

Novi zakon o zaštiti od buke, koji bi garantovao građanima mirno okruženje, bez smetnje, nije usvojen 2018. godine. Uticaj buke na privatnost i uživanje građana u svojim domovima je nastavljen bez postizanja da bude pod kontrolom nadležnih organa ne samo zbog neuspeha u sprovođenju zakona, već i zbog nedostatka opreme za buku. Ostaje nedostatak postavljanja panela za zaštitu od buke u naseljima u blizini autoputeva. U svojoj Preporuci 280/2016, Ombudsman je zaključio da nedostatak kvalitativnog praćenja buke predstavlja mešanje u ljudska prava.

⁹⁸ Ex-Officio Izveštaj 12/2018, u vezi sa nepreduzimanjem pozitivnih obaveza od strane nadležnih organa za upravljanje otpadom koji sadrži azbest: „Ombudsman nalazi da je prema dokumentu Svetske zdravstvene organizacije (SZO) i Međunarodne organizacije rada (MOR), objavljenom 2007. godine, o razvoju nacionalnih programa za eliminaciju bolesti izazvanih azbestom: "Izlaganje azbestu uzrokuje azbestozu, pleuralne plakove, gojaznost i efuzije, rak pluća, mezoteliom, laringealni i eventualno druge vrste raka različitih latentnih perioda." Prema dokumentu Svetske zdravstvene organizacije objavljenom 2014. godine "Eliminacija bolesti izazvanih azbestom", koji ispituje negativne efekte izloženosti azbestu na zdravlje procenjuje se da najmanje 107.000 ljudi umire svake godine od raka pluća kao rezultat izloženosti azbestu tokom obavljanja svojih dužnosti."

⁹⁹ Informacije dobijene od gradonačelnika Elez Hana, 22. novembar 2018. godine, Okrugli sto "Prevenција i borba protiv ekoloških problema", koji je organizovala Institucija ombudsmana u saradnji sa Kosovskim institutom za pravosuđe "Sprečavanje i borba protiv problema životne sredine"

¹⁰⁰ Kosovska agencija za zaštitu životne sredine "Opštinsko upravljanje otpadom na Kosovu, Izveštaj o statusu", str. 85, "N&D otpad je najzastupljeniji otpada za koji nedostaje sistem odvojenog sakupljanja. U većini slučajeva, ova vrsta otpada završava se mešanjem sa komunalnim otpadom ili se nezakonito odlaze.

Područje od posebnog ekonomskog interesa „Fusha e Mihjes së Re“ [Novo rudno polje]

Procenjuje se da je jedan od najvećih ekoloških uticaja na ljudska prava situacija u kojoj su stanovnici koji nisu raseljeni/čija imovina nije ekspropnisana u području od posebnog ekonomskog interesa „Novo rudno polje“. Iako je stanje životne sredine daleko od poželjnih standarda i stopa zagađenja, prema postojećim izveštajima, često premašuje dozvoljene granice utvrđene lokalnim zakonodavstvom i uprkos pozitivnoj obavezi države u pogledu raseljavanja, eksproprijacije ili migracije značajnog broja stanovnika iz ove oblasti, kao srazmerne i delotvorne mere za rešavanje ovog pitanja, ista nije sprovedena od 2004. godine.

Odluka o preusmeravanju rudarske linije pored sela Hade ostavila je građane u neizvesnoj situaciji ograničavajući njihovo pravo na sigurno i zdravo okruženje, pravo na život, privatnost i uživanje u svom domu/imovini i slobodu kretanja. Pored toga, dokument pod nazivom Upravni ugovor između Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja i opštine Obilić, kojim se lokacija „Hade e Re“ u selu Shkabaj stavlja pod upravu opštine Obilić, rezultira u nejednakom položaju između raseljenih stanovnika Hada i onih koji su bili raseljeni ranije, ostavljajući samo mogućnost kupovine zemljišta u selu Shkabaj.

Ombudsman je na sastanku održanom 4. jula 2018. godine u Komisiji za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije Skupštine Kosova, pokrenuo pitanje ljudskih prava za stanovnike područja Shipitulla i Hade, procenjujući da država treba da uravnoteži interese ekonomskog razvoja sa poštovanjem ljudskih prava i da svaka odluka o rešavanju pitanja raseljavanja ili eksproprijacije treba da se zasniva samo na zakonu.

Ombudsman je u Izveštaju sa preporukama 280/2016, u vezi sa situacijom stanovnika područja „Novo rudno polje“, procenio da država nije ispunila svoju pozitivnu obavezu predviđenu Ustavom i zakonima, da poštuje pravo na sigurno i zdravo okruženje, pravo na život, privatnost i uživanje u domu/imovini i slobodu kretanja. Ombudsman je smatrao da su stanovnici o kojima je reč postavljeni u neravnopravan položaj sa drugim građanima Kosova i da država, u nedostatku nastojanja da pronade konkretna rešenja za stanovnike, nije ispunila pozitivnu obavezu da uskladi ekonomski razvoj i socijalnu zaštitu sa osnovnim načelima zaštite životne sredine u okviru koncepta održivog razvoja.

Ostala pitanja

Građani nastavljaju da se suočavaju sa nedostatkom održive regulacije prostora koja bi omogućila jednak tretman, slobodno kretanje, adekvatan pristup javnim uslugama građanima i visok kvalitet života. Detaljni regulatorni planovi su nastavili da isključuju

potrebe svih građana, potrebe osoba sa invaliditetom, starih, dece i mladih¹⁰¹. Nije bilo poboljšanja u statusu trotoara/pešačkih staza, puteva ili dodavanja biciklističkih staza.

Izgradnja objekata je nastavljena bez poštovanja sledećih načela: dozvoljena visina u odnosu na udaljenost od granice katastarske parcele duž javnog puta; procenat ukupne korisne površine zgrade u odnosu na površinu katastarske parcele; procenat ukupne zelene površine za apsorpciju atmosferskih padavina u odnosu na površinu katastarske parcele; minimalni zahtevi za parkirna mesta; pravo na prirodno osvetljenje; uslovi adekvatnog pristupa javnim putevima i tehničkoj infrastrukturi; ograničenja zagađenja životne sredine i buke¹⁰² uslovi zaštite od požara, poplava, zemljotresa itd. Nije bilo poboljšanja u inspekcijskom nadzoru i završnoj inspekciji.

Izgradnja objekata, koja nije u skladu sa kriterijumima utvrđenim u Administrativnom uputstvu br. 33/2007 o tehničkim uslovima izgradnje objekata za pristup osobama sa invaliditetom i neuspeh da se preduzmu mere da se ispravi situacija je pokazatelj nepoštovanja države prava i osiguranja jednakog tretmana bez diskriminacije osoba sa invaliditetom¹⁰³.

Nije preduzeta nikakva mera za poboljšanje stanja trotoara, što bi omogućilo slobodno i nesmetano kretanje građana, posebno osoba sa invaliditetom, kao i poštovanje prava na sigurnu i zdravu životnu sredinu. Građani se i dalje suočavaju sa nedovoljnom širinom trotoara u odnosu na broj stanovnika; visinom izvan definisanih normi; nedostatkom pristupnih elemenata i rampi, što bi omogućilo neprekidnu vezu između različitih nivoa trotoara; priključenjem na javne prostore bez barijera i pristupom glavnim putevima; nepravilnostima u vertikalnim podignutim platformama itd.

Mere za pravovremeno rešavanje popravki rupa i oštećenih brazdi ostaju blede. Nije sprovedeno delotvorno rešenje u vezi sa pitanjem trotoara na kojima se parkiraju vozila, uklanjanjem hotelskog inventara, robe i građevinskog materijala bez ikakvih zaštitnih mera ili znakova upozorenja. Zabrinjavajuć je nedostatak mera za poboljšanje infrastrukture u školama i vrtićima, koje bi garantovale pravo na život, zdravlje i sigurnost dece.

Konkretno, pravo na sigurnu i zdravu životnu sredinu i slobodno kretanje građana opštine Priština i dalje je ograničeno čak i tokom 2018. godine zbog neuspeha nadležnih organa da preduzmu mere za poboljšanje situacije sa trotoarima.

Isti trend se nastavlja i u vezi sa problemima povezivanja preko podvoznjaka i nadvoznjaka u naseljima, sprečavajući lako, sigurno i brzo kretanje na magistralnim i regionalnim putevima. Na takvu situaciju utiče i neuključivanje građana u javne rasprave kao oblika odlučivanja u procesima izgradnje puteva.

¹⁰¹ Administrativno uputstvo MŽSPP br. 01/2018 o elementima i osnovnim zahtevima za izradu, sprovođenje i praćenje detaljnih regulativnih planova.

¹⁰² Zakon br. 04/L-174 o prostornom planiranju, član 21, „Uslovi izgradnje“.

¹⁰³ Administrativno uputstvo br. 33/2007 o tehničkim uslovima izgradnje objekata za pristup osobama sa invaliditetom.

Ombudsman je u svom Izveštaju sa preporukama 280/2016 izrazio zabrinutost u vezi sa ograničavanjem slobodnog kretanja imovine u vlasništvu porodice Morina u selu Palaj opština Obilić, čija se imovina nalazi u zatvorenom prostoru KEK-a. Imajući u vidu da je pristup imovini bio ograničen za sve članove porodice i njihove posetioce uspostavljanjem sigurnosne kontrolne kućice, 40-50 metara ispred njihove kuće, Ombudsman je utvrdio da, pored ograničenja slobodnog kretanja ove porodice i njihovih posetilaca, njihovo pravo na privatnost je takođe ograničeno zbog stalnih neprijatnih javnih provera.

Ozbiljan problem u javnoj bezbednosti učesnika u saobraćaju i zagađenju životne sredine ostao je ne samo nesmetana cirkulacija teških motornih vozila/radne opreme, koja kao rezultat preopterećenja izaziva nekontrolisano prosipanje građevinskog materijala, zemljišta i dr. kao i ostavljanje istih van građevinske lokacije bez preventivnih mera za sprečavanje širenja blata na autoputu.¹⁰⁴ Širenje blata ili nečistoća na putu koje utiče na smanjenje uslova trenja, uzrokuje progresivni gubitak kontakta između guma automobila i asfalta i doprinosi povećanju vremena kočenja, konstantno povećavajući rizik od nesreća.

Groblja koja spadaju u kategoriju javne i društvene infrastrukture i dalje ne ispunjavaju definisane kriterijume.¹⁰⁵ Dana 25. oktobra 2018. godine, Ombudsman je objavio izveštaj sa preporukama o upravljanju i održavanju groblja u opštinama Republike Kosovo. Izveštaj identifikuje osnovne kriterijume koji moraju biti ispunjeni kako bi groblja postala pristupačna, dostojanstvena i ispunila zahteve građana, a koje bi trebalo rešiti nadležne opštinske vlasti na osnovu zakonskih nadležnosti, u svrhu regulisanja i poboljšanja stanja u upravljanju grobljima.

Tri načela Arhuske konvencije¹⁰⁶: učešće javnosti u odlučivanju; pristup informacijama o životnoj sredini; pristup pravdi, koji su integrisani u zakonodavstvo o životnoj sredini, i dalje predstavljaju izazov za građane.

Učešće javnosti u donošenju odluka, iako garantovano Ustavom¹⁰⁷, i dalje je ometano. Postoje dvosmislenosti u pogledu pozivanja javnosti. Poziv se upućuje putem sredstava koja nisu veoma pristupačna. Forma primenjena tokom 2018. godine za uključivanje javnosti u donošenje odluka o opštinskom razvojnom planu putem elektronskog upitnika smatra se uspešnim korakom ka integraciji interesa građana. Rasprava o pitanju izgradnje deponije opasnog otpada u selu Harilaq, Kosovo Polje, bila je praćena velikim

¹⁰⁴ Zakon br. 02 L-70 o bezbednosti saobraćaja na putevima „45.1. Vozač koji se vozilom sa zemljanog puta povezuje na moderan put (asfalt) mora zaustaviti vozilo i ukloniti prljavštinu sa točkova.“

¹⁰⁵ Administrativno uputstvo MŽSPP-a br. 01/2018 o elementima i osnovnim zahtevima za sastavljanje, sprovođenje i praćenje detaljnih regulatornih planova, član 1.6.

¹⁰⁶ Arhuska konvencija je usvojena na Ministarskoj konferenciji IV održanoj 23. i 25. juna 1998. godine, Kosovo još nije potpisnica Konvencije, tri načela Konvencije su integrisana u sve zakone o životnoj sredini.

¹⁰⁷ Ustav Republike Kosovo, član 52.2, 2. „Svakom bi trebalo pružiti mogućnost da bude saslušan od strane javnih institucija i da se razmotre mišljenja o pitanjima koja utiču na životnu sredinu u kojoj žive“.

dvosmislenostima, nedostatkom informacija, što je izazvalo nesigurnost među stanovnicima.

Iako načelo javnog pristupa informacijama o životnoj sredini garantuje svakom fizičkom ili pravnom licu pravo da bude informisano o stanju životne sredine, informisanje javnosti nije poboljšano. MŽSPP i opštine, posebno opština Priština, iako su zakonom obavezani, ponovo nisu uspeali da obezbede informisanje građana na redovnoj osnovi, u svakom trenutku, na potpun i objektivna način o stanju životne sredine, kao i merama upozorenja ili opsegu zagađenja koji mogu predstavljati opasnost za životnu sredinu, zdravlje i ljudski život. Način informisanja javnosti putem zvanične veb stranice AZŽSK-e o stanju vazduha „Kako možete pristupiti podacima o kvalitetu vazduha?“ smatra se nedelotvornim i nije lako dostupan.¹⁰⁸ Najnoviji godišnji izveštaj o stanju životne sredine objavljen na veb sajtu AZŽSK-e je onaj iz 2016. godine.

Pored toga, MŽSPP i opštine, iako su obavezane Ustavom Republike Kosovo da odgovore na zahteve Ombudsmana i da mu dostave sve tražene dokumente i informacije, retko pružaju potpune i kvalitetne informacije o različitim pitanjima životne sredine. Neadekvatni odgovori institucija ne samo da ometaju istrage, već i stvaraju utisak da takav nedostatak transparentnosti služi za prikrivanje njihovih postupaka ili njihovih nedostataka u vezi sa kršenjem. MŽSPP, bez ikakvog obrazloženja, nije dostavio Ombudsmanu informacije o istraživačkom izveštaju NVO „Pro Vitae“ o prisustvu azbesta u svim javnim zgradama u opštini Peć i opštini Istok i nije isti javno objavio u skladu sa preporukama Ombudsmana iz Izveštaja sa preporukama *Ex officio* 12/2018.

Ombudsman, u Izveštaju sa preporukama *Ex Officio* 280/2016, zaključio je da bi poboljšanje pristupa informacijama o životnoj sredini imalo uticaja na poboljšanje učešća javnosti u donošenju odluka, poboljšanje kvaliteta i sprovođenje odluka, doprinoseći podizanju svesti građana o ekološkim pitanjima i pružajući mogućnosti građanima da izraze svoje zabrinutosti. Zakon o pristupu javnim dokumentima, u članu 12, uključuje informacije o životnoj sredini među razlozima zbog kojih se pravo na pristup javnim dokumentima može ograničiti.

Predmeti zaštite životne sredine koji su pokrenuti pred tužilaštvom i sudom od strane pojedinaca i institucija i dalje se tretiraju bez prioriteta, u većini slučajeva time što su propisani i odbačeni. Pravosudni sistem, uprkos otežavajućoj situaciji u vezi sa životnom sredinom, nema statistiku o pitanjima životne sredine koja bi ukazivala na njihov broj i vrstu prekršaja. Kapaciteti tužilaca i sudija i Policije Kosova moraju biti ojačani obukom koja se odnosi na postupanje u predmetima koji proizlaze iz Glave XXVIII Krivičnog zakonika. Tužilački savet Kosova i Sudski savet Kosova još uvek nisu uspeali da izgrade bazu podataka o rešavanju predmeta u odnosu na životnu sredinu. U cilju razmatranja razloga kašnjenja predmeta životne sredine u tužilaštvu i sudu, Ombudsman je, u saradnji

¹⁰⁸ Link '<http://ihmk-rks.com/t/?page=1,5>' je u vreme izrade izveštaja bio u kvaru.

sa Kosovskim institutom za pravosuđe, organizovao okrugli sto „Sprečavanje i borba protiv ekoloških problema“.

Nacionalni institut za javno zdravlje Kosova (NIJZK), u svetlu alarmantnog zagađenja vazduha¹⁰⁹, vode i zemljišta¹¹⁰, ponovo nije ispunio svoju zakonsku obavezu¹¹¹ da izvrši istraživanje relevantne baze podataka (Zdravstveni informacioni sistem - HIS nije funkcionalan), koji bi elaborirao uticaj zagađenja životne sredine na živote i zdravlje građana i na bolesti kao rezultat zagađenja, uz predlaganje preventivnih mera za prevazilaženje nedostataka.

Neprimena načela *zagađivač plaća* i neprimena drugih odredbi koje proizlaze iz ekoloških zakona na štetu životne sredine na određeni način podstiče pojedince i operatore da se uključe u aktivnosti koje vode ka degradaciji životne sredine.

Čak ni ove godine nije bilo poboljšanja u pogledu saradnje nadležnih organa u zaštiti životne sredine. Uprkos alarmantnoj situaciji životne sredine, ne postoji značajan korak u koordinaciji aktivnosti između inspektorata - Policije Kosova - tužilaštva i sudova. Došlo je do kontinuiranog nedostatka aktivnosti i od strane institucija na centralnom i lokalnom nivou u rešavanju izazovnih ekoloških pitanja, uz opravdanje negativnog sukoba nadležnosti.

Pravo na pristup javnim dokumentima

Pravo na pristup javnim dokumentima je zagarantovano Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima (UDHR)¹¹², Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (ECHR)¹¹³, Ustavom Republike Kosovo¹¹⁴ Zakonom o pristupu javnim dokumentima (ZPJD). Transparentnost i odgovornost se prepoznaju među najvažnijim načelima u demokratskom svetu, koji su u funkciji odgovornog i funkcionalnog upravljanja. Što se tiče transparentnosti, najvažnije sredstvo su informacije i pristup javnim dokumentima. Prema međunarodnim standardima i važećim zakonima, sve informacije koje poseduju institucije, kao i dokumenti koje su kreirali, prikupili, obrađivali, čuvali ili održavali javni organi, moraju biti javno dostupni i dostupni svima, sa izuzetkom ograničenja koja postavlja zakon. Pristup javnim dokumentima je zagarantovano pravo, dok bi njegovo ograničenje trebalo da bude izuzetak.

¹⁰⁹ Ibid, član 8, "NIJZK istražuje uzroke i posledice oštećenja vazdušnog omotača na javno zdravlje i predlaže zaštitne mere".

¹¹⁰ Ibid, član 9, "NIJZK istražuje stepen zagađenosti zemljišta, direktno ili indirektno, sa aspekta opasnosti za javno zdravlje. "

¹¹¹ Zakon br. 02 / L-78, Zakon o javnom zdravstvu, Poglavlje III Zdravlje i životna sredina u oblasti životne sredine, član 6.

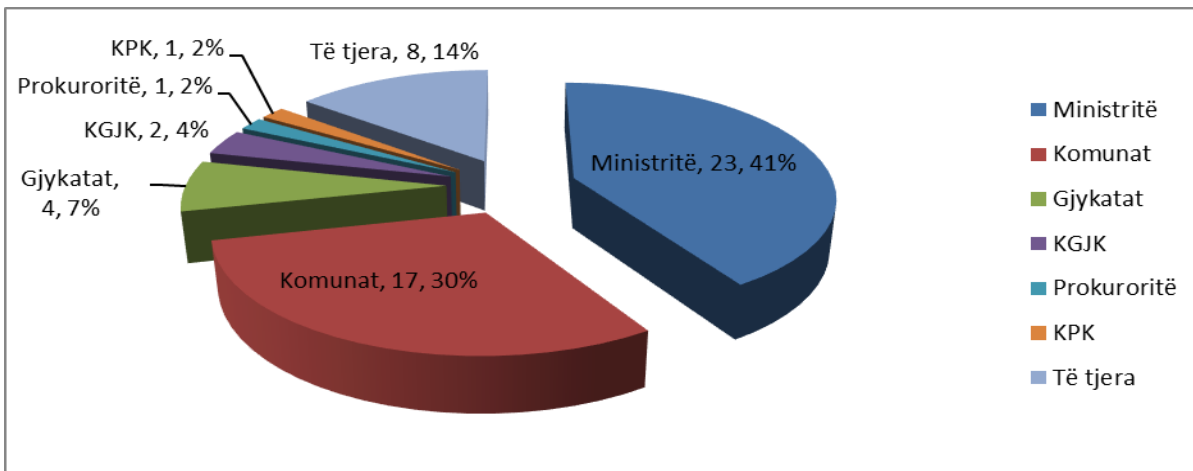
¹¹² UDHR, čl. 19: "Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja; ovo pravo uključuje slobodu mišljenja bez uplitanja, kao i slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja bilo kojim sredstvima, bez obzira na granice."

¹¹³ Slobodu primanja i pružanja informacija takođe predviđa član 10. stav 1. ECHR-a: „Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu mišljenja i slobodu primanja ili pružanja informacija i ideja bez intervencije javnih vlasti i bez obzira na granice ... ”.

¹¹⁴ Ustav Republike Kosovo, član 41.

Pravo na pristup javnim dokumentima znači pravo svakog lica da zna sadržaj dokumenata koje poseduju javni organi i pravo na pristup javnim informacijama, osim ograničenja utvrđenih zakonom. Ovo pravo definiše i postavlja pravila za dobro funkcionisanje i transparentnost javne uprave u odnosu na javnost u vezi sa njenim svakodnevnim aktivnostima.

Većina pritužbi koje je IOK primio tokom godine izveštavanja u vezi sa pristupom javnim dokumentima uglavnom su protiv javnih institucija na centralnom nivou (Grafikon 1).

Grafikon 1. Odgovorne strane u zahtevima koji se odnose na PJD

Naše istrage o ovim pritužbama otkrile su da postoji nedostatak klasifikacije dokumenata, nedostatak kapaciteta odgovornih službenika u rešavanju zahteva za pristup javnim dokumentima i nedostatak volje institucija za sprovođenje zakona, što rezultira kršenjem prava na pristup javnim dokumentima. Osim toga, „šetanje“ podnosioca zahteva za pristup dokumentima iz jednog odeljenja u drugo ostaje problem, kao i obećanje dostavljanja dokumenata od strane odgovornih službenika koji zatim ne ispune to obećanje.

Iako je odgovor institucija koje potvrđuju prijem zahteva često brz i unutar zakonskih rokova, odluka o odobrenju ili odbijanju zahteva često nije donesena u rokovima utvrđenim zakonom, uprkos važnosti brzog dostavljanja informacija/dokumenata. Osim toga, javne institucije često ne pružaju pravno utemeljeno obrazloženje neodobranja/ograničavanja pristupa.

Osim toga, zabrinutost predstavlja i postojanje predmeta kada Ombusman, delujući po osnovu primljene žalbe i uputi preporuke odgovornim organima¹¹⁵, međutim i nakon

¹¹⁵ Žalba br. 823/2017 i br. 58/2018 protiv Ministarstva infrastrukture, Žalba br. 310/2018 protiv Ministarstva inostranih poslova.

prijema odgovora istih i njihovog izražavanja spremnosti da postupe prema preporuci Ombudsmana, pristup potrebnim dokumentima nije realizovan.¹¹⁶

Slobodan protok informacija važan je instrument koji doprinosi izgradnji poverenja između institucija i građana i osiguravanju transparentnosti delovanja i efikasnosti i delotvornosti javne uprave. Zakon o pristupu javnim dokumentima (ZPJD) predviđa sveobuhvatnu proceduru pristupa javnim dokumentima i sprovođenje ovog zakona je važno za podizanje svesti uprave o njenoj obavezi pružanja usluga građanima i građana o uslugama od uprave na koje imaju pravo.

Kao što je prethodno navedeno, sprovođenje ZPJD-a na Kosovu u praksi je praćeno teškoćama različite prirode. Tokom 2018. godine, podneta je 61 žalba IOK-u u kojima se tvrdi da je odbijen pristup javnim dokumentima. U poređenju sa prethodnom godinom, došlo je do gotovo dvostrukog povećanja broja žalbi koje se odnose na povredu člana 41. Ustava zemlje. Dok su u 2017. godini žalbe u vezi sa pristupom javnim dokumentima činile 2% svih obrađenih žalbi¹¹⁷, žalbe podnesene 2018. godine čine 5% njih. U periodu od 1. januara 2018. do 31. decembra, od 61 žalbe podnesene u vezi sa PJD-om, za 56 je pokrenuta istraga.

U 12 predmeta, čak i nakon postupaka Ombudsmana, pristup nije bio dozvoljen ili je bio ograničen, IOK se obratio nadležnim organima sa preporukama. Od primljenih žalbi, 11 žalbi je podneseno od strane NVO-ova, 6 žalbi od strane novinara/medija, a preostale su pojedinačne žalbe. Od 6 žalbi novinara/medija, nakon intervencije Ombudsmana, 3 je dobilo pristup traženom dokumentu. Od 11 žalbi nevladinih organizacija, 6 NVO-ova je dobilo pristup nakon intervencije IO-a, dok 4 NVO-ova nije dobilo pristup, a 1 postupak je još uvek u toku. Od ukupnog broja žalbi, povrede nisu utvrđene u 7 žalbi, tj. poštovane su zakonske odredbe.

Nalazi IOK-a tokom istrage podnetih žalbi u vezi sa pristupom javnim dokumentima otkrili su da se poteškoće prilikom sprovođenja pristupa javnim dokumentima uglavnom javljaju u vezi sa javnim ugovorima za velike projekte. Nevladine organizacije i mediji podneli su takve žalbe, dok su se žalbe građana uglavnom odnosile na zahteve za procedure zapošljavanja.

Međutim, kao ustavno pravo, pravo na pristup javnim dokumentima nije apsolutno pravo. Mora biti proporcionalno zaštićeno i uravnoteženo sa drugim pravima. Istrage koje su sprovedene za žalbe primljene tokom 2018. godine u vezi sa ograničenjem prava na pristup javnim dokumentima otkrile su da je situacija ostala ista kao i prethodne godine. Napominje se da u većini slučajeva državne institucije koje poseduju, sastavljaju ili primaju informacije nisu klasifikovale dokumente na vreme ili ih uopšte nisu klasifikovale kako je predviđeno Zakonom br. 03/L-178 o klasifikaciji informacija i bezbednosnoj verifikaciji i Zakonu 03/L-172 o zaštiti ličnih podataka. Nedostatak

¹¹⁶ Do izrade ovog izveštaja, uprkos preporukama AP-a, pristup podnosilaca žalbe traženim dokumentima nije realizovan.

¹¹⁷ Godišnji izveštaj 2017 br.17 Institucije Ombudsmana, strana 230, grafikon 7.

klasifikacije dokumenata dovodi do proizvoljnih odluka o tome da li se odobrava pristup traženim dokumentima ili ne. Štaviše, to utiče i na poštovanje zakonskih rokova.¹¹⁸ Ombudsman podseća vlasti da je neophodno, u skladu sa važećim zakonskim odredbama, klasifikovati dokumente čim se informacije proizvedu, jer je to jedini način za izbegavanje trenutnih odluka o ograničavanju ili uskraćivanju pristupa i olakšavanje procesa rešavanja zahteva za pristup javnim dokumentima upućenim institucijama.

Ombudsman navodi da je Nacrt zakona o pristupu javnim dokumentima u načelu usvojen 23. jula 2018. godine i očekuje se da će se dalje procesuirati u skladu sa procedurama Skupštine Republike Kosovo.

¹¹⁸ Žalba br. 86/2018 protiv MRSZ-a; Žalba 542/2018 protiv MONT-a; Žalba 554/2018 protiv MTI-a; Žalba 569/2018 protiv MI-a; Žalba 678/2018 protiv MUP-a; Žalba 747/2018 protiv MEI-a.

Prava deteta

Trenutni status prava deteta

Zaštita i poštovanje prava deteta i dalje predstavlja izazov na Kosovu. Poslednjih godina preduzeti su brojni koraci u unapređenju pravnog i političkog okvira za zaštitu deteta. Međutim, sprovođenje u praksi i dalje je neadekvatno i sporo.

Deca i njihovo blagostanje trebaju imati prioritet od strane institucija kroz sprovođenje zakonodavstva i raspodelu finansijskih sredstava kako bi se to omogućilo. Posebno je potrebno nastaviti sa pružanjem finansijske podrške centrima za dnevni boravak tako da deca sa smetnjama u razvoju dobiju neophodne usluge lečenja, rehabilitacije i reintegracije. Osim toga, treba rešiti i pitanja koja se odnose na decu koja žive na ulici, koja žive u lošim društvenim uslovima, ne idu u školu, često su izložena različitim oblicima nasilja, zlostavljanja i eksploatacije.

Kosovo još uvek ne pruža adekvatne usluge deci zavisnicima od narkotika i njihovim porodicama. Državne institucije bi trebale razviti preventivne programe i pružiti kvalitetne usluge za zaštitu i pomoć deci korisnika opojnih supstanci kako bi se osigurala njihova rehabilitacija i reintegracija. Ove programe treba izraditi nakon konsultacija sa ključnim akterima, uključivanjem stava dece i uvek imajući u vidu najbolji interes deteta. Rešavanje problema, koordinacija rada i preduzimanje relevantnih mera su zakonske obaveze kosovskih institucija u cilju osiguranja da se prava deteta poštuju, štite i primenjuju.

Pravni okvir i prava deteta

Prvi pozitivan korak je uspostavljanje pravog pravnog okvira kao osnove za zaštitu prava deteta. Ovaj okvir je u velikoj meri u skladu sa međunarodnim standardima i snažno podržava Konvenciju o pravima deteta (CRC) kao najvažniji međunarodni i sveobuhvatni instrument u ovoj oblasti. Međutim, ova oblast je regulisana zakonima, podzakonskim aktima i različitim politikama. Fragmentacija zakona u ovoj oblasti dovodi do pravne nejasnoće i nesigurnosti. Kako bi se rešio ovaj zakonski nedostatak, proces izrade Nacrta zakona o zaštiti deteta je počeo 2013. godine.

Do danas, nacrt zakona je prošao kroz detaljne konsultacije sa lokalnim, međunarodnim institucijama i civilnim društvom. Ombudsman, zajedno sa COMF-om, UNICEF-om i Kancelarijom Evropske unije na Kosovu, poslao je svoje preporuke Komisiji za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije. Tokom ovog izveštajnog perioda, pored toga što je bio deo pregleda ovog nacrta zakona na nekoliko sastanaka, 29. oktobra 2018. godine, IOK je prisustvovao javnoj raspravi o istom. Međutim, nacrt zakona i dalje ostaje u Skupštini u postupku revizije i pravni okvir je još uvek nepotpun. Međutim, pored izrade i usvajanja zakona, pravilno i potpuno sprovođenje je više nego potrebno. Skupština Kosova treba da preduzme neophodne mere da odobri nacrt zakona bez daljeg

odlaganja. Takođe bi trebalo da dodeli odgovarajući budžet za sprovođenje i funkcionisanje zakona.

Žalbe koje se odnose na prava deteta

Tokom ove godine izveštavanja, IO je pregledao 46 žalbi, od kojih je za 35 pokrenuta istraga, dok je 11 proglašeno neprihvatljivim jer su pitanja koja su se odnosila na njih bila van nadležnosti IO-a, nije bilo kršenja ljudskih prava i žalioци su mogli ili su koristili pravne lekove. Ombudsman je pokrenuo istrage po službenoj dužnosti za 18 predmeta.

Pravo deteta na obrazovanje

Predmeti koji se odnose na pravo na obrazovanje koje je istraživao IO, uključujući predmete koji su pokrenuti po službenoj dužnosti, sastojali su se od nedostatka osnovnih uslova za učenje u školama¹¹⁹; poteškoće i prepreke u uključivanju dece sa smetnjama u razvoju u obrazovni sistem; osiguranje prevoza devoјčica i dečaka za pohađanje škole¹²⁰; ostvarivanje prava na univerzitetsko obrazovanje za maloletna i punoletna lica koja izdržavaju kaznu¹²¹; poteškoće u premeštanju učenika iz jedne škole u drugu; uslovljavanje izdavanja diplome uz naknadu koja se pretpostavlja da će se koristiti za popravku škole; obaveza učenika koji polažu državni maturalni ispit da izvrše potrebnu uplatu za nastavak obrazovanja¹²²; neuspeh davanja odgovora na žalbu¹²³; bezbednost i korišćenje nasilja nad decom¹²⁴; obrazovanje mladih u skladu sa potrebama i zahtevima tržišta rada; pitanja fuzije i premeštanja učenika iz jedne škole u drugu; i neuspeh da se učenici upišu u škole.

Od 29 primljenih predmeta, 19 se odnosilo na prava deteta, od kojih je 11 rešeno na zahtev podnosioca žalbe, dok su ostali u procesu istrage. Četiri predmeta koja su prenesena iz prethodne godine, a odnosila su se na potrebu za prevozom u školu, loše ekonomske uslove i dobar napredak u procesu učenja, uspešno su završena.

Jedan od tih predmeta se odnosio na državnu maturu. Komisija za državnu maturu, na osnovu članova 8. i 9. Zakona br. 05/L-018 od 16. maja 2017. godine, je donela odluku kojom se kao dodatni kriterijum utvrđuje i obavezuju svi učenici da plate naknadu od 5 evra u banci za polaganje maturalnog ispita. Dakle, bez izvršene uplate nije moguće polagati ispit. Predmet br. 412/2017 je otvoren 21. juna 2017., po službenoj dužnosti, od strane Ombudsmana, kako bi se procenilo da li je ova odluka u skladu sa vladavinom prava i načelom zakonitosti. U ovom predmetu, Ombudsman je primetio da Zakon br. 05/L-018, konkretno član 16, definiše iscrpan spisak koji ostavlja prostor za dodavanje dodatnih kriterijuma, kao što je učinjeno sa prethodno navedenom odlukom..

¹¹⁹ IOK, ex officio predmet br.127/2018 i br. 315/2018.

¹²⁰ IOK, ex officio predmet br. 234/2018.

¹²¹ IOK, žalba br. 493/2018 i br. 694/2018.

¹²² IOK, ex officio predmet br.427/2017.

¹²³ IOK OIK, žalba br. 484/2017.

¹²⁴ IOK, ex officio predmet br. 279/2018.

Nakon evaluacije, Ombudsman je utvrdio da odluka o plaćanju maturalnog ispita krši ljudska prava i slobode. Odluka je bila u suprotnosti sa osnovnim načelima funkcionisanja demokratske države: načelom zakonitosti, načelom ustavne vladavine prava i načelom pravne sigurnosti, jer u Zakonu br. 05/L-018 nema pravne osnove za donošenje takve odluke. Na osnovu analiza, procena i nalaza, Ombudsman je preporučio Ministarstvu za obrazovanje, nauku i tehnologiju (MONT) da, u skladu sa nadležnostima i odgovornostima relevantnog zakonodavstva na snazi, odluku o plaćanju naknade za polaganje državnog maturalnog ispita br. 2-1843 izdatu od strane Komisije za državni ispit, od 16. maja 2017. godine proglasi nevažećom. MONT je ispoštovao preporuku Ombudsmana, a 4. maja 2018. godine, IO je obavešten da je doneta nova odluka o ukidanju plaćanja.

Deca na Kosovu se i dalje suočavaju sa nedostatkom osnovnih uslova u školama, dok je obnova i održavanje školskih objekata i dalje problematična. IOK je, po službenoj dužnosti, pokrenuo istrage u opštini Dečane na osnovu informacija koje je dostavio list Koha Ditore, pod nazivom „Škola Maznik već 17 godina bez investicija“. Predstavnik IO-a je posetio školsku zgradu i naveo da škola nije obezbedila adekvatne uslove za razvoj nastavnog procesa, krov prokišnjava kada pada kiša ili sneg. Podučavanjem u takvim uslovima, pored kršenja prava na obrazovanje, učenicima su takođe ugrožena prava na život, zdravlje i socijalnu zaštitu. IO je preporučio opštini Dečane da hitno preduzme relevantne mere za renoviranje školske zgrade. IO još nije dobio odgovore na ovo pitanje.

Pored toga, u vezi sa nedostatkom osnovnih uslova za učenje, IOK je sproveo ex officio istrage na osnovu informacija dobijenih od strane lista Koha Ditore pod nazivom „Oštećena zgrada ugrožava učenike i obrazovno osoblje“ u selu Velo Polje. Predstavnik IOK-a je, tokom posete tom prilikom, primetio da školski objekat nije obezbedio elementarne uslove za učenje zbog klizišta i oštećenja zidova učionice i toaleta, što je predstavljalo rizik po zdravlje i život dece. Nakon posredovanja IOK-a, opština Podujevo je obnovila školu. Takođe, nakon posredovanja IOK-a, u drugom otvorenom slučaju po službenoj dužnosti, na osnovu informacija koje je dao portal „Kallxo.com“, pod naslovom: „Do škole starim čamcima“, za učenike škole u selu Orllan, opštinske vlasti u Podujevu su obezbedile prevoz za putovanje od kuće do škole i obrnuto.

Nasilje i sigurnost u školama

Tokom ovog izveštajnog perioda, IO je sproveo istrage za četiri predmeta koja su pokrenuta po službenoj dužnosti.¹²⁵ Jedan od ovih predmeta se odnosio na tvrdnje učenika osnovne škole o seksualnom uznemiravanju, fizičkom nasilju i vređanju. Po završetku istrage, OIK je obavešten da su školske vlasti preduzele neophodne mere za rešavanje predmeta, gde su, u vezi sa navodima učenika o fizičkom nasilju i uvredama,

¹²⁵ IOK, predmeti: po službenoj dužnosti br. 128 /2018, 279/2018 i 762/2018.

neki nastavnici dobili usmene i pismene opomene u skladu sa važećim zakonodavstvom, dok je u pogledu sumnje na seksualno uznemiravanje slučaj prosleđen istražnim telima.

U drugom predmetu u vezi sa navodima o fizičkom nasilju koje je nastavnik vršio nad učenikom, nakon sprovedenih istraga, ispostavilo se da su opštinske i policijske vlasti preduzele potrebne radnje i da se predmet istražuje u Državnom tužilaštvu, a učenik koji je uključen u ovaj predmet se vratio u školu i redovno pohađa časove.

Takođe, još jedan predmet se odnosi na tvrdnju učenika o uvredljivom i ponižavajućem tretmanu učenika od strane nastavnika i neuspeh opštinske direkcije za obrazovanje i Obrazovnog inspektorata da odgovore na njihove žalbe.¹²⁶ IOK je utvrdio da su relevantne institucije preduzele neophodne radnje za rešavanje predmeta, tj. da je škola promenila nastavnika. Predmet je pozitivno rešen prema zahtevu podnosioca žalbe

U vezi sa potrebom da se poštuju i promovišu prava dece i pravo na zaštitu od nasilja, IOK je tokom ovog izveštajnog perioda nastavio sa informativnom kampanjom „*Sastanak sa Institucijom ombudsmana*“. Kampanja je sprovedena u 26 škola u različitim regionima Kosova za učenike i nastavnike osnovnih i srednjih škola¹²⁷, koja je imala za cilj podizanje svesti među nastavnicima i učenicima o neophodnosti sprečavanja telesnog kažnjavanja u školama. Što se tiče sigurnosti u školama, IOK je sproveo istrage po službenoj dužnosti na osnovu informacija koje je dostavio list Koha Ditore, pod naslovom „*Roditelji se žale na nesigurnost saobraćaja u blizini škola*“. Ombudsman je poslao pismo opštini Peć tražeći informacije o predmetu. IOK-u je saopšteno da opština Peć ocenjuje ovo pitanje i da će do septembra 2018. godine u okolini biti postavljena tri ležeća policajca, od osnovne škole „Xhemail Kada“ do Srednje ekonomske škole. Nakon kontinuirane komunikacije sa opštinskim vlastima u Peći, IOK je 29. oktobra 2018. godine obavešten da je ekonomski operater izabran i da će isti uskoro postaviti ležeće policajce na datim lokacijama.

Na osnovu informacija dobijenih u medijima i tokom sastanka sa učenicima, ispostavlja se da je potrebno mnogo više posla kako bi se sprečilo nasilje u školama. U tom smislu, državne institucije trebaju preduzeti odgovarajuće mere, uključujući izradu konkretnih planova, između ostalog, za sprečavanje i rešavanje nasilja u školama.

Deca sa invaliditetom

Deca sa invaliditetom na Kosovu i dalje se suočavaju sa mnogim teškoćama u svim oblastima života. Ove godine, po ovom pitanju, IOK je otvorio četiri nova predmeta, dva po službenoj dužnosti. Jedan predmet, pokrenut po službenoj dužnosti, ima veze sa teškoćama uključivanja dece sa invaliditetom u obrazovni sistem, odnosno zbog nedostatka individualnih planova za učenje i nedostatka pravilne dijagnoze invalidnosti zbog nedostatka pristanka roditelja. Dok se drugi predmet odnosi na istraživanje

¹²⁶ IOK, Žalba, br. 905/2017.

¹²⁷ U vezi poređenja videti odeljak o DPDV aktivnostima.

informacija o tome da su predstavnici MONT-a, MRSZ-a i Ministarstva pravde odlučili da sruše Centar za obrazovanje i savetovanje za slepu i slabovidu decu u Peći kako bi izgradili zgradu suda.

U drugom predmetu, koji je pokrenut nakon podnesenih žalbi od strane roditelja/predstavnik NVO-a, IOK je posredovao sa opštinskim vlastima i uputio je majke na mere koje su morale da preduzmu kako bi njihova deca bila primljena u predškolsku ustanovu. U drugom predmetu iz prethodne godine, kada je reč o neobezbeđivanju ličnog asistenta za dete radi pohađanja škole, kao i pružanju usluga prevoza, IOK je nastavio da posreduje sa predstavnicima opštine Priština koji su obezbedili prevoz. Što se tiče angažovanja ličnog asistenta za učenje, oni su naveli da, prvo, treba biti izvršena profesionalna procena deteta za posebne obrazovne potrebe, koja se vrši na zahtev ili u saradnji sa roditeljima i uz pristanak roditelja kada zahtev podnese institucija. Prema Zakonu br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo, postupak evaluacije od strane stručnog tima¹²⁸ može biti pokrenut na zahtev svakog roditelja ili obrazovne institucije ili učitelja uz saglasnost roditelja.

Nakon procene okolnosti i pruženih informacija, došlo je do zaključka da su poteškoće u pružanju adekvatne podrške deci za inkluzivno obrazovanje, neuspeh u sprovođenju i adekvatno sprovođenje individualnih planova takođe uzrokovani odbijanjem roditelja da daju pristanak ili traže profesionalnu procenu svoje dece kada to uradi institucija. Naravno, takva situacija ne oslobađa nadležne institucije od obaveze da deluju, tako da u takvim slučajevima traže najbolje načine da uvere roditelje da su potrebne procene u najboljem interesu dece za sveobuhvatno obrazovanje. Angažovanje i plaćanje profesionalaca/asistenata za pomoć deci u učenju i dalje je ekonomski teret za domaćinstva. Međutim, nemaju sve porodice ovu mogućnost, veliki broj dece ostaje bez potrebne pomoći u nastavi, što smanjuje mogućnosti za adekvatnu nastavu. Naravno, to takođe utiče na učenje i doprinosi tome da učenje bude teško za druge učenike i nastavnike. Pored toga, u mnogim školama ne postoji adekvatna školska infrastruktura, koja bi im omogućila lak i neometan pristup. Ovi problemi su i dalje prisutni i zahtevaju rešavanje i prioritizaciju od strane državnih institucija, u skladu sa zakonskim obavezama. Međutim, IOK pozitivno procenjuje izjave predstavnika MONT-a da će za 2019. godinu, u okviru posebnog granta MONT-a, zaposliti 100 ličnih asistenata za decu sa invaliditetom, što će pomoći da se poboljša situacija inkluzivnog obrazovanja.¹²⁹

U oblasti zdravstvene zaštite, deca sa invaliditetom suočavaju se sa poteškoćama u ostvarivanju prava na kvalitetne i besplatne zdravstvene usluge.¹³⁰ Zdravstvene ustanove ne pružaju uvek besplatne lekove i druge objekte koji će im omogućiti da poboljšaju svoje zdravlje i žive dostojanstveno. Uključivanje i pružanje socijalnih usluga u zajednici

¹²⁸ Informacije koje je dostavilo Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije pokazuju da su do sada uspostavljeni i funkcionalizovani timovi za procenu u 24 opštine.

¹²⁹ Informacije dostavljene na konferenciji koju je, između ostalog, organizovao KOMF 18. oktobra 2018.

¹³⁰ IOK, predmet br. 504/2018.

za decu sa invaliditetom zahteva stalnu podršku. Relevantni organi za obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu treba da preduzmu odgovarajuće mere, uključujući materijalnu podršku, adekvatnu raspodelu budžeta za poboljšanje situacije dece sa invaliditetom, osiguranje njihovog uključivanja u proces obrazovanja, redovno obezbeđivanje lekova, opreme i materijala, kao i pružanje adekvatnih usluga lečenja, rehabilitacije i reintegracije.

Deca koja žive na ulici

Deca koja žive na ulici čine grupu najugroženije dece, koju takođe susrećemo na ulicama Kosova. Ovu decu na ulici možemo da vidimo samu ili u grupama, kako čiste prozore vozila, prodaju male stvari, pretražuju kontejnere ili prosjače, između ostalog. Njihovo učešće u ovim aktivnostima šteti njihovom zdravlju, razvoju i blagostanju i dovodi ih u opasnost od izlaganja nasilju, eksploatacije i trgovine ljudima, što je zabrinjavajuće i zahteva adekvatno rešavanje od strane državnih institucija. Uprkos njihovom prisustvu na Kosovu, ne postoje potpuni zvanični podaci o broju devojčica i dečaka koji žive na ulici. Ovaj nedostatak podataka čini ovu decu nevidljivom, bez mogućnosti uživanja prava zagwarantovanih važećim zakonodavstvom i ometa rad državnih institucija u razvoju adekvatnih i efektivnih politika za njihovu zaštitu. Ombudsman sprovodi istrage o ovom pitanju i trenutno je u procesu davanja potrebnih dodatnih informacija.

Mladi/deca koja su zavisna od narkotika

Na Kosovu, do nedavno, nije bilo sveobuhvatnih studija o upotrebi droga, iako su različite nevladine organizacije pružile delimične studije i različite preventivne i rehabilitacione usluge. Na osnovu dobijenih informacija da se broj korisnika opojnih supstanci povećava, uz povećanje broja mladih korisnika, IOK je pokrenuo istrage po službenoj dužnosti.¹³¹ Od sastanaka sa nekim od predstavnika institucija i organizacija koje rade u oblasti zaštite dece, kao i u oblasti pružanja usluga korisnicima narkotika, ispostavilo se da još mnogo toga treba da se uradi na nivou čitavog društva kako bi se na adekvatan način odgovorilo na problem. Na Kosovu nedostaju specijalizovani centri za lečenje korisnika narkotika, posebno za mlade ljude. Relevantne usluge lečenja, rehabilitacije i reintegracije za korisnike narkotika su neophodne za rešavanje ovog problema. Takođe, potrebno je kreirati odgovarajuće programe za podizanje svesti mladih. Problem treba rešavati u suštini, a ne samo simptome, takođe je potrebno konsultovati mlade ljude o nastaloj situaciji i razlozima koji ih navode da koriste droge.

Prava deteta u postupku pred sudskim i administrativnim telima

Tokom ovog izveštajnog perioda, IOK je primio određeni broj žalbi protiv sudova u vezi sa dugim sudskim postupcima kako bi doneo odluku u pogledu poverenja dece koja su u pritvoru ili izdržavaju vaspitnu meru, neuspeha u ostvarivanju ličnih kontakata deteta sa

¹³¹ IOK, predmet po službenoj dužnosti br.489/2018.

roditeljem¹³², upravnih sporova za pomoć porodici sa decom sa invaliditetom. Što se tiče neostvarivanja kontakata ili nemogućnosti obavljanja redovnih kontakata sa decom, IOK je takođe primio pritužbe protiv centara za socijalni rad.¹³³ U slučaju žalbi protiv sudova, IOK se obratio sudovima od kojih je zatražio preduzimanje neophodnih mera kako bi deca mogla da ostvare svoja prava zagarantovana CRC-om.

Sudovi treba da preduzmu sve neophodne mere kako bi se osiguralo da se predmeti u vezi sa detetom, ili predmeti koji utiču na prava deteta rešavaju bez odlaganja u zakonski utvrđenim rokovima kako ne bi doveli u opasnost zdravlje dece, njihovu dobrobit ili čak život. Oni bi takođe trebali da preduzmu sve mere kako bi se osiguralo da je najbolji interes deteta najvažniji u njihovom radu, uključujući poštovanje prava deteta da bude saslušano prema članovima 3. i 12. CRC-a. Dok je u slučaju pritužbi protiv centara za socijalni rad, IOK, nakon svoje istrage, zaključio da su centri za socijalni rad preduzeli odgovarajuće mere.

Socijalna i zdravstvena zaštita dece

U oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, tokom ovog izveštajnog perioda, IOK je pokrenuo i istražio 3 nova predmeta, uključujući predmete po službenoj dužnosti¹³⁴, koji se odnose na prava deteta. Takođe je istraživao i završio 9 predmeta primljenih u 2017. Dotični predmeti, između ostalog, odnosili su se na: neplaćanje socijalne pomoći¹³⁵; ozbiljnu ekonomsku i socijalnu situaciju¹³⁶; nepružanje finansijske podrške za zdravstvenu zaštitu¹³⁷; nemogućnost dece sa invaliditetom da primaju socijalne i porodične usluge u nekim od centara za dnevni boravak zbog njihovog zatvaranja¹³⁸; i na zdravstvenu zaštitu bez naknade. Jedan broj njih je rešen u korist podnosilaca žalbi, uključujući 5 predmeta primljenih u 2017. godini.

Jedna od žalbi koje se istražuju po službenoj dužnosti u oblasti socijalne zaštite odnosi se na dodelu socijalne pomoći porodicama koje imaju decu mlađu od pet godina.¹³⁹ Ombudsman navodi da je primena člana 4. Zakona br. 04/L-096 o izmenama i dopunama Zakona br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu prouzrokovala mnogim porodicama u ozbiljnom materijalnom stanju da ostanu bez socijalnog aspekta pomoći koju su imali dok dete nije napunilo pet godina. Uprkos činjenici da su u članu 4. Zakona br. 2003/15 izvršene promene, ovo zapravo nije poboljšalo stanje siromašnih domaćinstava zbog činjenice da ograničava uzrast dece. Osim toga, uslovi za socijalnu pomoć, sa zakonskim odredbama na snazi, doprineli su pogoršanju ekonomske situacije mnogih porodica, uzrokujući barijere i poteškoće u dobrobiti dece i dobrobiti porodica

¹³² IOK, predmeti: Žalba br. 700/2018, Žalba br. 810/2018, Žalba br. 776/2018, Žalba br. 457/2018.

¹³³ IOK, predmeti: Žalba br. 834/2018, Žalba br. 626/2018, Žalba br. 725/2018, Žalba br. 96/2018.

¹³⁴ IOK, predmet po službenoj dužnosti br. 400/2018.

¹³⁵ IOK, Žalba br. 483/2017.

¹³⁶ IOK, predmet po službenoj dužnosti br. 272/2017.

¹³⁷ IOK, predmet po službenoj dužnosti br. 479/2017.

¹³⁸ OIK, predmet po službenoj dužnosti br. 43/2017.

¹³⁹ OIK, predmet po službenoj dužnosti br. 385/2016.

uopšte. Ovi uslovi posebno otežavaju situaciju porodica u teškim socio-ekonomskim okolnostima, posebno za marginalizovane zajednice.

Ombudsman navodi da član 4. Zakona, bez ikakve sumnje krši najbolje interese deteta, a nedostatak socijalne pomoći za decu i porodice kojima je pomoć potrebna uslovljava i utiče na fizičko i mentalno zdravlje deteta, kao i njegovo/njeno obrazovanje i razvoj. U skladu sa nalazima navedenim u izveštaju, Ombudsman smatra da je član 4. Zakona u suprotnosti sa Ustavom Republike Kosovo i međunarodnim standardima, posebno sa CRC-om, koji je direktno primenljiv u Republici Kosovo

Na osnovu analize, procena i nalaza, Ombudsman je preporučio Skupštini Republike Kosovo da izmeni član 4, stav 5. Zakona br. 04/L-096 o izmenama i dopunama Zakona br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu, tako da se starosna granica od pet godina deteta podigne na osamnaest (18) godina, u skladu sa pojmom „dete“ i da bi se ispunile ustavne obaveze. Na osnovu podataka koje je dostavio Odbor za zdravstvo, rad i socijalno staranje Skupštine Republike Kosovo, ovo pitanje je upućeno ministru rada i socijalne zaštite, prema kome će socijalne reforme biti reformisane 2019. Godine, kada će se rešiti i pitanje preporučeno od strane Ombudsmana.

Ombudsman je, na osnovu informacija prikupljenih tokom poseta obavljenih u nekim od centara za dnevni boravak, sproveo istrage po službenoj dužnosti u vezi sa nemogućnošću dece sa invaliditetom da primaju socijalne i porodične usluge u ovim centrima zbog njihovog zatvaranja. U januaru 2017, Ombudsman je poslao pismo sa preporukama ministru rada i socijalne zaštite u vezi sa nemogućnošću dece sa invaliditetom da primaju socijalne i porodične usluge u ovim centrima zbog njihovog zatvaranja. Dana 19. marta 2018. godine, Ombudsman je primio odgovor od ministra rada i socijalne zaštite sa detaljnim informacijama o merama koje je preduzelo dotično ministarstvo, tako da centri za dnevni boravak mogu pružiti odgovarajuće usluge za decu sa invaliditetom. Ombudsman je takođe bio obavešten kroz takav odgovor da centri za dnevni boravak razvijaju svoje aktivnosti u pružanju socijalnih usluga deci u socijalnoj potrebi. Relevantni organi treba da osiguraju održivo i adekvatno finansiranje socijalnih i zdravstvenih usluga na Kosovu.

Maloletničko pravosuđe

Ustav Republike Kosovo garantuje obrazovanje kao opšte ljudsko pravo koje uživa svako lice, što kao takvo predstavlja važan preduslov za uživanje drugih ljudskih prava. Prema tome, obrazovanje se smatra glavnim faktorom održivog ljudskog razvoja, kroz koji se povećava kvalitet života na individualnom, porodičnom, socijalnom i globalnom nivou. Čak i deca koja su podvrgnuta pravosudnom sistemu, tj. maloletnici koji su bili u sukobu sa zakonom, trebali bi imati pristup odgovarajućim uslugama obrazovanja. Obrazovanje maloletnika koji su osuđeni i koji borave u kazneno-popravnim ustanovama je jedna od glavnih obaveza nadležnih institucija Republike Kosovo koja proističe iz Ustava Republike Kosovo, važećih zakona i međunarodnih pravnih instrumenata. Kao takva, ova

obaveza institucija da mladim ljudima pruže mogućnosti za obrazovanjem važi i za maloletnike koji borave u kazneno-popravnim ustanovama. IOK je istražio dve žalbe dva maloletnika, koji izdržavaju kaznu u Kazneno-popravnom centru u Lipljanu¹⁴⁰, u pogledu njihove nemogućnosti da nastave univerzitetske studije. Ombudsman podseća da bi trebalo ostvariti pravo na obrazovanje maloletnika i odraslih koji su osuđeni i koji borave u kazneno-popravnim ustanovama. Ombudsman upozorava da bi ovo pravo za osuđena lica trebalo da bude moguće u Kazneno-popravnom centru ili izvan redovnih javnih škola.

Dana 23. novembra 2018. godine, Ombudsman je poslao izveštaj sa preporukama MONT-u i Ministarstvu pravde za izdavanje podzakonskog akta u skladu sa Zakonom br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo i Zakonom br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija, kojim bi se propisao način ostvarivanja prava na preduniverzitetsko obrazovanje maloletnih i punoletnih lica koja izdržavaju kaznu, ali do dana objavljivanja ovog izveštaja nije primljen nikakav odgovor u tom pogledu.

¹⁴⁰ IOK, žalba br. 493/2018 i 694/2018

Jednakost pred zakonom

Republika Kosovo izradila je pravni okvir za sprečavanje i borbu protiv diskriminacije na osnovu međunarodnih standarda. Ustav Republike Kosovo u pojedinim poglavljima bavi se osnovnim ljudskim pravima i slobodama, potvrđujući opšta načela i različite vrste prava, od kojih se dva odvojena člana bave jednakošću pred zakonom i inkorporišu međunarodne instrumente za zaštitu ljudskih prava, koji se direktno primenjuju i imaju prednost u važećem zakonodavstvu.

Zakon o zaštiti od diskriminacije u normativnom smislu uspostavlja osnovu pravnih pravila zakonodavstva o zaštiti od diskriminacije na Kosovu. Pojam „diskriminacija“ podrazumeva razlike koje postoje u tretmanu pojedinaca ili uskraćivanju prava zagarantovanih u svim sferama života zbog njihove nacionalnosti ili veze sa bilo kojom zajednicom, nacionalnog ili društvenog porekla, rase, etničke pripadnosti, boje, rođenja, pola, roda, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, jezika, nacionalnosti, religije i uverenja, političke pripadnosti, političkog ili drugog mišljenja, socijalnog ili ličnog statusa, starosti, porodičnog ili bračnog statusa, trudnoće, materinstva, invaliditeta, genetskog nasleđa ili bilo koje druge osnove.

Pored toga, član 9. Zakona o zaštiti od diskriminacije definiše Ombudsmana kao državnu instituciju koja promovise i štiti ljudska prava i tretira predmete vezane za diskriminaciju u skladu sa relevantnim Zakonom o Ombudsmanu.

U periodu od 1. januara 2018. do 31. decembra 2018. godine, Ombudsman je primio 189 žalbi na osnovu diskriminacije, od kojih su 98 otvorene za istragu, dok su 70 žalbe smatrane neprihvatljivim. Pored pritužbi građana, Ombudsman je takođe pokrenuo istrage o 21 predmetu *po službenoj dužnosti*.

Tokom ovog izveštajnog perioda, Ombudsman je, sa nalazima diskriminacije, objavio 7 Sudskih izveštaja sa preporukama u svojstvu prijatelja suda sa pravnim mišljenjem koje se odnosi na pravosuđe u pogledu 5 predmeta, dok je za 2 predmeta izneo mišljenja.¹⁴¹

U skladu sa ovlašćenjima koja proizlaze iz Zakona o zaštiti od diskriminacije, Ombudsman je izradio priručnik o zaštiti od diskriminacije, koji ima za cilj da pruži jasnu definiciju diskriminacije u odnosu na druga nezakonita ponašanja, pružanjem osnovnog znanja o prepoznavanju i odgovoru na ovaj fenomen. Na osnovu nacionalnog zakonodavstva o zaštiti od diskriminacije, ovaj priručnik sadrži sažetak svih pravnih pojmova, definicija i odgovora na složena pitanja vezana za diskriminaciju i zaštitu od nje. Ovaj priručnik takođe pruža čitaocima sažetak međunarodnog zakonodavstva o zaštiti od diskriminacije.¹⁴²

¹⁴¹ Videti Rezime izveštaja sa preporukama za 2018.

¹⁴² Priručnik o zaštiti od diskriminacije, objavljen na konferenciji koju je organizovao IOK 18. decembra 2018. godine.

U okviru praćenja sprovođenja Zakona o zaštiti od diskriminacije, Ombudsman je, zajedno sa svojim saradnicima, održao sastanke sa skupštinskom Komisijom za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije u vezi sa sprovođenjem Zakona o zaštiti od diskriminacije i Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Takođe, predstavnici Ombudsmana su učestvovali u predstavljanju ex post nacрта Zakona br. 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti, koji je organizovala Agencija za rodnu ravnopravnost.

Pored toga, tokom ove godine izveštavanja, Ombudsman i njegovi predstavnici su dali svoje izjave medijima o pitanjima diskriminacije. Učestvovali su i angažovani su kao panelisti na konferencijama, debatama, okruglim stolovima, radionicama, kako unutar tako i van Republike Kosovo, na teme vezane za diskriminaciju. Oni su održali sastanke sa zajednicama Roma, Egipćana, Aškalija i NVO-ovima koji štite interese ovih zajednica. Ombudsman i njegovi predstavnici održali su redovne sastanke sa civilnim društvom. Oni su se sastali sa NVO-ovima koji štite interese LGBTI zajednica i takođe su bili angažovani kao panelisti na događajima koje je organizovala ova zajednica.

Ombudsman i njegovi predstavnici su takođe održali sastanke sa Mrežom žena, Kosovskim forumom osoba sa invaliditetom, NVO Hendikos, NVO Daunov sindrom Kosovo, ECMI Kosovo, itd. Dana 25. septembra 2018. godine, kao deo razmene radnog iskustva, DPD je održao sastanak sa Poverenikom za zaštitu od diskriminacije Republike Albanije, dok su 30. oktobra 2018. godine Ombudsman Republike Kosovo i Poverenik za zaštitu od diskriminacije Republike Albanije potpisali sporazume o saradnji u oblasti zaštite od diskriminacije. Od 19. do 23. novembra 2018. godine, kao deo razmene radnog iskustva, dva predstavnika Ombudsmana Federacije Bosne i Hercegovine došla su u posetu DPD-u .

Osobe sa invaliditetom

Svako uživa univerzalna prava koja su priznata u Deklaraciji o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija. Prava svih osoba sa invaliditetom su zagarantovana domaćim zakonodavstvom kao i Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom¹⁴³.

Država ima zakonsku obavezu da osobama sa invaliditetom obezbedi garancije i mogućnosti da doprinesu razvoju zemlje, te da osiguraju njihovo uključivanje i integraciju u različite društvene procese bez ikakve diskriminacije.

Prema procenama Svetske zdravstvene organizacije, oko 10 i 15 posto svetske populacije se smatra da ima neki vid invaliditeta. Međutim, još uvek nema zvanične statistike o ukupnom broju osoba sa invaliditetom na Kosovu. Shodno tome, Ombudsman smatra da

¹⁴³ Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom je inkorporisana u Nacionalnu strategiju o pravima osoba sa invaliditetom u Republici Kosovo 2013-2013. Videti http://www.kryeministris.net/repository/docs/STRATEGJIA_NACIONALE_PER_TE_DREJTAT_E_PER_SONAVE_ME_AFTESEI_TE..._Shq+Ser+Ang.pdf.

nedostatak baze podataka za ovu kategoriju sprečava adekvatno rešavanje od strane institucija koje kreiraju politiku.

Pravni okvir¹⁴⁴ koji reguliše prava osoba sa invaliditetom u Republici Kosovo je prilično širok¹⁴⁵ i raspodeljen u nekoliko zakona. Početkom 2018. godine, MRSZ je izjavio da je izrađen koncept dokument za sveobuhvatni zakon o pravnoj zaštiti osoba sa invaliditetom. Shodno tome, Ombudsman smatra da postoji jasna potreba da se dopuni i izmeni postojeće zakonodavstvo o osobama sa invaliditetom.

Osobe sa invaliditetom su i dalje na marginama društvenih i političkih programa. Stoga, uprkos mnogim pozitivnim promenama, Kosovo nastavlja da zaostaje za razvijenim zemljama, nastojeći da uskladi domaće zakonodavstvo sa zakonodavstvom i praksama Evropske unije bez stvaranja neophodnih preduslova unutar našeg sistema.

Kao i u prethodnim godinama, tokom ovog izveštajnog perioda, osobe sa invaliditetom se i dalje suočavaju sa istim problemima u svim područjima života.¹⁴⁶ Stopa zaposlenosti u ovoj kategoriji i dalje je niska, iako je to osnovni preduslov da ti ljudi uživaju jednak tretman. Takođe, nedostatak pristupa javnim prostorima, javnim institucijama, javnom prevozu, problemima u snabdevanju ortopedskom opremom, siromaštvo, ostvarivanje prava na beneficije po zakonu, itd.

Uprkos činjenici da je Kosovo pre mnogo godina uspostavilo pravni okvir koji predviđa izgradnju infrastrukture¹⁴⁷ koja je dostupna svima, malo je učinjeno da se osigura nezavisno kretanje građana sa invaliditetom.

Slepi i slabovidni ljudi na Kosovu i dalje se suočavaju sa problemima. Nedostatak materijalnih staza, koje će im pomoći da bezbedno prođu put, glasni semafori, natpisi sa brajnim pismom u institucijama, samo su neke od barijera. Članovi Udruženja slepih na

¹⁴⁴ Zakon br. 05/L-067 o statusu i pravima osoba sa paraplegijom i tetraplegijom, Zakon br. 04/L-092 o slepim licima, Zakon br. 03/L-019 o stručnom osposobljavanju, prekvalifikaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom 05/L-078, Zakon br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju, Zakon o materijalnoj podršci porodicama dece sa trajnim invaliditetom, Zakon br. 04/L-131 o državnim penzionim šemama (relevantne odredbe za osobe sa invaliditetom), Zakon br. 02/L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 04/L-081, Zakon br. 02/L-52 o predškolskom obrazovanju 03/L-068 o obrazovanju u opštinama Republike Kosovo, Zakon br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo, Zakon br. 04/L-037 o visokom obrazovanju u Republici Kosovo, Zakon br. 05/L-018 o državnoj maturi (relevantne odredbe za osobe sa invaliditetom), Zakon br. 04/L-125 o zdravstvu, Zakon br. 04/L-249 o zdravstvenom osiguranju (relevantne odredbe za osobe sa invaliditetom), Zakon br. 04/L-110 o izgradnji/ Administrativno uputstvo br. 33/2007 o tehničkim uslovima građevinskih objekata za pristup osobama sa invaliditetom.

¹⁴⁵ Godišnji izvještaj za 2017. godinu, u odeljku "Osobe sa posebnim potrebama", videti: <https://www.oik-rks.org/raports/annual-reports/>.

¹⁴⁶ Godišnji izveštaji za 2016. i 2017. godinu - Odeljak za osobe sa invaliditetom, videti: <https://www.oik-rks.org/raportes/raport-specs/>

¹⁴⁷ Zakon o izgradnji br. 04/L-110, i Administrativno uputstvo o tehničkim uslovima izgradnje objekata za pristup osobama sa invaliditetom.

Kosovu nezadovoljni su primenom Zakona o slepim osobama¹⁴⁸ Zakona o stručnom osposobljavanju, angažovanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, kako je izmenjen i dopunjen Zakonom br. 05/L-078¹⁴⁹, što rezultira lošim kvalitetom njihovog života i otežava njihovu socijalnu integraciju.

Što se tiče primene Zakona o slepim osobama, Skupština Kosova je dala jasne preporuke kosovskim institucijama, ali još uvek nema naznaka da su institucije preduzele korake za sprovođenje. Pored članova 6. i 7. ovog zakona¹⁵⁰, ostali članovi se ne primenjuju. Pored toga, da bi ostvarili svoja zakonska prava na beneficije, slepe osobe su uslovljene da se pridruže Udruženju slepih na Kosovu, jer član 21. Zakona određuje: „*Za sprovođenje ovog zakona i bez poricanja prava pojedinaca ili drugih grupa, biće priznato pravo na zastupanje slepih osoba i beneficije specijalnih usluga Udruženja slepih Kosova, u zavisnosti od ispunjenja sledećih uslova [...].*“

Ombudsman je primio pritužbe od slepih osoba koje izražavaju svoju zabrinutost zbog pogrešnog tumačenja ovog člana od strane institucija u kojima su slepe osobe upućene da traže beneficije garantovane Zakonom o slepim osobama, budući da institucije zahtevaju da slepe osobe budu zastupljene preko Udruženja slepih Kosova ili da im isto udruženje izda sa karticu za slepilo, dok, sa druge strane, predmetno udruženje uslovljava slepe članarinom, u slučajevima kada traže da im se izda kartica koja dokazuje njihov status. Ovi slučajevi su pod istragom od strane IOK-a.¹⁵¹

Tokom izveštajnog perioda, Komisija za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije¹⁵² Skupštine Kosova je izvestila o sprovođenju Zakona o slepim osobama, kao i o problemima osoba sa drugim invaliditetom u svim sferama života, uključujući i pitanje zapošljavanja. Prema Komisiji, zapošljavanje osoba sa invaliditetom nije zadovoljavajuće, ne samo u privatnom sektoru, već i u javnom sektoru.

Tokom 2018. godine, IOK je razmotrio slučaj, po pojedinačnoj žalbi podnosioca žalbe u vezi sa navodima o diskriminaciji slepih osoba. U tom cilju, ostvarujući svoja zakonska

¹⁴⁸ Zakon br. 04/L-092 o slepim osobama, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2837>

¹⁴⁹ Zakon br. 03/I-019 o profesionalnoj sposobnosti, rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom izmenjen i dopunjen Zakonom br. 05/L-078, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2620>

¹⁵⁰ ZAKON Br. 04 / L-092 O SLEPIM OSOBAMA Član 6 “Slepe osobe se oslobađaju svih taksi i direktnih poreza. U slučaju samozapošljavanja oslobađaju se svake fiskalne obaveze, a ako obavljaju delatnost kao pravna lica uživaju poreske olakšice ostvarene u skladu sa zakonima koji su na snazi ...” Član 7, “Prihodi i koristi, 1. Slepe osobe uživaju sva prava i beneficije u skladu sa važećim zakonima. 2. Slepe osobe utvrđene ovim zakonom, dobijaju naknadu iz državnog budžeta u određenoj meri na osnovu minimalne plate na Kosovu, ali ne manje od sto (100) evra mesečno i to će biti određeno podzakonskim aktom izdatim od strane Vlade. (...)

¹⁵¹ Predmet A.56/2018 i predmet A.57/2018.

¹⁵² Odbor za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije održao je svoj sastanak 2. maja 2018. godine. https://www.kuvendikosoves.org/common/docs/proc/proc__2018_05_02_10_7402_sr.pdf

ovlašćenja¹⁵³, Ombudsman je podneo Osnovnom sudu u Prištini - Odeljenju za administrativne poslove pravno mišljenje u svojstvu prijatelja suda o zaključcima u vezi sa navodima Udruženja slepih u Đakovici zbog kršenja prava slepih osoba na oslobađanje od poreza na imovinu.

Ombudsman je naglasio da je Zakon br. 03/L-204 o porezu na nepokretnu imovinu opšti zakon (*legi generali*), čija je svrha uvođenje poreza na nepokretnu imovinu i definisanje standarda i procedura koje opštine moraju poštovati prilikom upravljanja poreskom imovinom. S druge strane, Zakon br. 04/L-092 o slepim osobama je poseban zakon (*lex specialis*) čija je svrha regulisanje statusa slepih osoba. Ovaj zakon takođe propisuje njihova prava i beneficije i izričito navodi u članu 6: „*Slepe osobe su izuzete od bilo kakvih poreza i direktnih poreza.*“ Zakon br. 03/L-204 o porezu na nepokretnu imovinu ne zabranjuje ni u jednoj odredbi izuzeće ostalih kategorija od poreza na nepokretnu imovinu. Član 8. ovog zakona navodi neke od izuzetih kategorija, ali ni ovaj zakon niti bilo koji drugi zakon ne zabranjuje zakonodavcu da usvoji poseban zakon za izuzeće određenih grupa od finansijskih obaveza.

Na osnovu gore iznesenih argumenata, Ombudsman je zaključio da je načelo *lex specialis derogat legi generali* primenljivo u ustavnom i pravnom sistemu Republike Kosovo, kao deo prava na pravičan i nepristrasan proces zagarantovan članom 31. Ustava i članom 6. Konvencije. Načelo vladavine prava je ozbiljno prekršeno ako javni organ ne sprovodi važeći zakon, a pojedinci imaju legitimna očekivanja od efekta zakona.

Što se tiče statistike o zapošljavanju osoba sa invaliditetom u civilnoj službi, ne postoje statistički razvrstani podaci, ali prema nekim informacijama, 103 osoba sa invaliditetom je zaposlena u ovoj službi.

Još jedno pitanje kojim se IOK bavi odnosi se na kršenje prava na nadoknade i diskriminaciju osoba sa invaliditetom u smislu oslobađanja od plaćanja carine za kategoriju osoba sa posebnim potrebama, odnosno slepih osoba i osoba sa paraplegijom i tetraplegijom¹⁵⁴. Pravo osoba sa invaliditetom na oslobađanje od carine garantovano je odredbama člana 182. u vezi sa članovima 76. do 81. Aneksa A 03/L-109 Zakona o carinama i akcizama na Kosovu; članom 10. Zakona br. 05/L-067 o statusu i pravima osoba sa paraplegijom i tetraplegijom, članom 6. Zakona br. 04/L-092 o slepim osobama; i tačkom 1.12 člana 30. Zakona br. 05/L-037 o porezu na dodatu vrednost.

Ombudsman smatra da primenjivo carinsko zakonodavstvo ne pruža adekvatnu pravnu osnovu prema kojoj bi osobe sa invaliditetom i osobe sa paraplegijom i tetraplegijom, kao i slepe osobe, mogle imati koristi od oslobađanja plaćanja carine na putnička vozila za njihove potrebe.

¹⁵³ Zakon o zaštiti od diskriminacije, član 9, stav 2.13. “Ombudsman se može predstaviti u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*) u postupcima koji se odnose na pitanja jednakosti i zaštite od diskriminacije.”

¹⁵⁴ A.822/2017 i A 864/2018.

Prema informacijama dobijenim od Carine Kosova u vezi sa oslobađanjem od plaćanja carine na uvoz vozila, što se odnosi na Zakon o statusu i pravima osoba sa paraplegijom i tetraplegijom, čiji član 10. predviđa da se za korisnike ovog zakona odredbe primenjivog zakonodavstva u smislu Carinskog zakonika iz stava 1. člana 10. Zakona br. 05/L-067 primenjuju u pogledu oslobađanja od plaćanja carine u slučajevima uvoza.

Takvo oslobađanje od carine nastavlja se priznavati samo osobama koje su prethodno dobile vozačku dozvolu i pod uslovom da je vozilo dizajnirano ili prilagođeno upotrebi osobama sa invaliditetom. U međuvremenu, nijedan od ovih zakona ne predviđa oslobađanje od carine na vozila za osobe ove kategorije koje iz objektivnih razloga nemaju vozilo prilagođeno njihovom invaliditetu i ne mogu imati vozačku dozvolu za upravljanje vozilom. Takva korist od carinskih olakšica za uvoz vozila za kategoriju osoba sa invaliditetom uvođenjem drugih uslova koje ne mogu ispuniti sve kategorije osoba sa invaliditetom predstavlja nejednakost i diskriminaciju u ostvarivanju koristi čak i kod osoba sa istim invaliditetom.

Zakonodavni program za 2018. godinu koji je usvojen 20. decembra 2017. godine na 20. zasedanju Vlade Republike Kosovo¹⁵⁵ predviđa nacrt zakona o izmeni i dopuni Zakona o carinama i akcizama. Prilikom razmatranja odredaba ovog Zakona, komisija nadležna za izradu originalnog nacrta je, između ostalog, planirala izmene i dopune odredbi koje se odnose na carinske povlastice za osobe svih kategorija sa posebnim potrebama. Međutim, ovo pitanje još nije regulisano.

Takođe, nedostatak zakonske regulative za klasifikaciju i kategorizaciju brojnih osoba sa invaliditetom i njihovu potpunu uključenost u zakonodavstvo i uspostavljanje tarifa i usluga koje su prikladne za sve u nejednakom položaju, osobe sa invaliditetom koje pripadaju tipu koji nije kategorizovan, kao što su osobe koje nemaju sposobnost samostalnog života i pravo na invalidsku penziju, regulisan je Zakonom o penzionom sistemu. Osobe sa invaliditetom koje primaju novčanu pomoć iz Zakona o penzionom sistemu ne uživaju nikakve koristi kao osobe sa invaliditetom čija su prava i koristi regulisane posebnim zakonima.

Tokom izveštajnog perioda, Ministarstvo rada i socijalne zaštite odobrilo je Administrativno uputstvo br. 05/2018 o metodi i postupcima za procenu sposobnosti osoba sa invaliditetom da rade.¹⁵⁶ Ovim Uputstvom uređuje se metod i postupak za procenu smanjenja radne sposobnosti osoba sa invaliditetom u određivanju priznavanja prava na osposobljavanje, rehabilitaciju i zapošljavanje. Tokom izveštajnog perioda, Ombudsman je pokrenuo istragu za nekoliko pojedinačnih slučajeva, kao i za slučajeve

¹⁵⁵ http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/PROGRAMI_LEGJISLATIV_PER_VITIN_2018...pdf

¹⁵⁶ [file:///C:/Users/drodic/Downloads/Udh%C3%ABzimi%20Administrativ%20\(MPMS\)%20nr.%2005-2018.pdf](file:///C:/Users/drodic/Downloads/Udh%C3%ABzimi%20Administrativ%20(MPMS)%20nr.%2005-2018.pdf)

ex officio, koji se odnose na diskriminaciju osoba sa invaliditetom čije je razmatranje u toku.¹⁵⁷

Diskriminacija na radnom mestu

Pojam prava na rad podrazumeva jednako pravo na jednake uslove za dostojanstven rad i poštovanje relevantnih zakonskih odredbi, čime se isključuje svaki oblik diskriminacije.

Ustavne garancije prava na rad i prava na slobodan izbor profesija stvaraju obavezu države da jednako zaštiti ova prava i osigura puno poštovanje i izvršenje relevantnog zakonodavstva.¹⁵⁸

Prema važećim zakonskim odredbama, zabranjeno je kršiti načelo jednakog postupanja u zapošljavanju i profesiji, stručnom osposobljavanju, napredovanju, uslovima zapošljavanja ili drugim pitanjima iz oblasti rada koja su regulisana važećim zakonima, u svakoj aktivnosti i na svim nivoima profesionalne hijerarhije. Odredbe Zakona o zaštiti od diskriminacije su direktno primenjive kada su u pitanju radni odnosi između zaposlenika i poslodavaca, kako u privatnom tako i u javnom sektoru.

Ombudsman naglašava da, prema pristupima definicije dostojanstvenog rada¹⁵⁹ kao zajedničkog stanovišta, napominje se da dostojanstveni rad, viđen kroz težnju pojedinca u ostvarivanju radnih prava, predstavlja mogućnost produktivnog rada, regularan i pošten odnos između poslodavca i zaposlenih, bezbedno i zaštićeno radno mesto, zaštita socijalnih prava zaposlenih i članova njihovih porodica, kao i bolji uslovi za lični prosperitet i socijalnu integraciju zaposlenog, slobodu zaposlenih da izraze svoje potrebe, organizuje i aktivno učestvuje u procesu donošenja odluka koje se direktno odnose na rad.

Istovremeno, Ombudsman podseća na postojanje problema koji proizlaze iz nepoštovanja zakonskih obaveza od strane relevantnih institucija sistema u oblasti radnih prava.

Glavne institucije kojima je povereno sprovođenje i nadzor nad primenom radnog zakonodavstva su Ministarstvo rada i socijalne zaštite čija je uloga kreiranje politika rada i socijalne zaštite i uspostavljanje i sprovođenje zakona u ovoj oblasti, bezbednosnih i zdravstvenih standarda u procesu donošenja odluka u odnos na zaposlene i nadzor njihovog sprovođenja; Inspektorat rada kao institucija od posebnog značaja za zaštitu radnih prava u oblasti inspekcijuskog nadzora, kao i druge relevantne institucije sistema.

¹⁵⁷ A.100/2018, A.610/2018A.864/2018, Ex officio br.340/2017, Ex officio br.451/2018, Ex officio br. 262/2018.

¹⁵⁸ Ustav Republike Kosovo, član 24., Jednakost pred zakonom, i član 49., Pravo na rad i obavljanje profesije. Program dostojanstvenog rada odobrila je Međunarodna organizacija rada 1999. godine kako bi se promovisao dostojanstven rad u državama članicama, ali i u državama koje nisu članice. Ključna komponenta razvojnih politika je istovremeno usmerena na državnu politiku vlada i socijalnih partnera.

¹⁵⁹ Program dostojanstvenog rada odobrila je Međunarodna organizacija rada 1999. godine kako bi se promovisao dostojanstven rad u državama članicama, ali i u državama koje nisu članice. Ključna komponenta razvojnih politika je istovremeno usmerena na državnu politiku vlada i socijalnih partnera.

U okviru institucionalnog okvira, Inspektorat rada je jedini organ koji nadgleda sprovođenje odredbi o zapošljavanju, bezbednosti i zdravlju. Ombudsman posmatra odlučujuću preventivnu ulogu Inspektorata rada u sprovođenju Zakona o radu i obezbeđivanju dostojanstvenog rada, bezbednosti i zdravlja na radu, sprečavanju zloupotrebe rada, sprovođenju opštih akata i borbe protiv nepravilnosti u oblasti primene odredbi Zakona o radu, utvrđivanju i trajanju radnog odnosa i obaveze sklapanja ugovora o radu sa svakim zaposlenim. U svemu tome, od posebne je važnosti naglasiti ulogu inspekcije ne samo kao savetodavnog i konsultativnog organa, već i kao kontrolnog organa.

Tokom 2018. godine, Vlada Republike Kosovo preduzela je korake u stvaranju zakonodavstva usmerenog na reformu državne uprave. Međutim, radni odnos javnog sektora u izveštajnom periodu i dalje reguliše Zakon o civilnoj službi.¹⁶⁰

Nezavisni nadzorni odbor civilne službe Kosova je nezavisan organ koji se bavi žalbama civilnih službenika u vezi sa kršenjem prava na rad. Pravni osnov za nezavisan nadzor civilne službe Kosova je Ustav Republike Kosovo¹⁶¹, Zakon o nezavisnom savetu Kosova¹⁶², i Zakon o civilnoj službi¹⁶³. Međutim, tokom ove godine izveštavanja, u vezi sa funkcionisanjem Nezavisnog nadzornog odbora, Vlada Kosova je izdala novi zakon, koji je odobren i na snazi je od 2018. godine.¹⁶⁴

Žalbe na odluke Inspektorata rada i Nezavisnog nadzornog odbora civilne službe Kosova rešava Osnovni sud, odnosno Odeljenje za upravne poslove. Međutim, tokom ove godine izveštavanja, kao i u izveštajima o pojedinačnim žalbama, Ombudsman je izrazio svoju zabrinutost zbog kašnjenja u sudskim postupcima u rešavanju predmeta vezanih za rad, koji takođe predstavljaju veliki problem prilikom sprovođenja zakona. Produženi postupci i odsustvo specijalizovanog suda, koji bi se bavio samo predmetima zapošljavanja, još uvek predstavljaju prepreku za sprovođenje radnog prava¹⁶⁵. Ombudsman skreće pažnju na činjenicu da, tokom godine izveštavanja, navedeni nadležni mehanizmi nisu uložili napore u rešavanju predmeta navodne diskriminacije, pozivajući se na Zakon o zaštiti od diskriminacije.

Na Kosovu, visoka stopa nezaposlenosti među mladima i dalje predstavlja izazov. Čak i danas ne postoji posvećenost Vlade otvaranju novih radnih mesta. Štaviše, Vlada nije uspela da sprovede odgovarajuću analizu zahteva tržišta rada. Stoga, da bi ostvarili direktan uticaj na smanjenje stope nezaposlenosti u zemlji, Ombudsman smatra da Vlada

¹⁶⁰ Zakon br. 04/L-149 o civilnoj službi Kosova

¹⁶¹ Član 101. stav 2., Ustav Republike Kosovo

¹⁶² Zakon br. 03/L-192 o Nezavisnom nadzornom odboru civilne službe Kosova

¹⁶³ Zakon br. 04/L-149 o civilnoj službi Kosova

¹⁶⁴ Zakon br. 06/L-048 o Nezavisnom nadzornom odboru civilne službe Kosova, https://kpmshc.rks-gov.net/repository/docs/15_873621.pdf

¹⁶⁵ Videti odeljak Rezimea izveštaja, Godišnji izveštaj 2018.

Republike Kosovo treba da odredi prioritete i preduzme mere u kreiranju politika za orijentaciju mladih ljudi ka adekvatnom obrazovanju prema zahtevima tržišta rada.

Tokom ove godine izveštavanja, Ombudsman je izrazio svoju zabrinutost da se zbog visoke stope nezaposlenosti, slučajevi diskriminacije na radnom mestu prijavljuju veoma retko, jer se zaposleni plaše osvete svojih poslodavaca. Vrlo često, kako naglašava Savez samostalnih sindikata, zaposleni su rešavali svoje probleme radnih mesta interno i neformalno sa svojim poslodavcima. Na osnovu toga, Ombudsman smatra da je neophodno uspostaviti politiku za zaštitu radnika u slučajevima diskriminacije na radnom mestu.

Celokupno stanje tržišta rada u Republici Kosovo, prema dobijenim rezultatima iz publikacija Agencije za statistiku Kosova u Anketi o radnoj snazi (ARS)¹⁶⁶ za treći kvartal (K3) 2018. godine, pokazuje da je dve trećine stanovništva na Kosovu radno sposobno. U radno sposobno stanovništvo uključena su lica starosti 15-64 godina. U okviru radno sposobnog stanovništva, stopa učešća u radnoj snazi iznosi 42,0%. Stopa zaposlenosti je 29,1%. Stopa zaposlenosti veća je kod muškaraca (45,6%); dok kod žena iznosi 12,6%. Što se tiče zaposlenih sa ugovorom o radu, 28,4% zaposlenih ima ugovor o radu na neodređeno vreme, dok 71,6% ima ugovor o radu na određeno vreme. Prema rezultatima SOO-a u K3 2018. godine, stopa nezaposlenosti iznosila je 30,7%

Ekonomski sektori sa najvišim stopama zaposlenosti su i dalje: trgovina, građevinarstvo i industrija. Dok visoka stopa nezaposlenosti u Republici Kosovo, koja predstavlja najveću stopu nezaposlenosti u Evropi, ostaje stalna zabrinutost.¹⁶⁷

Na osnovu pritužbi podnetih IOK-u tokom ove godine izveštavanja, Ombudsman smatra da nije došlo do značajnog napretka i poboljšanja situacije u pogledu poštovanja prava radnika i radnih uslova. Kršenje prava zaposlenih i dalje predstavlja izazov. Položaj zaposlenih u privatnom sektoru i dalje je ozbiljan, u kome uglavnom nema sindikalnih organizacija koje bi štatile prava zaposlenih.

Diskriminacija zaposlenih izraženija je u sektoru građevinarstva, trgovine, hotelijerstva i industrije. Još uvek je istaknut problem neformalnog rada bez ugovora o radu, što dovodi do isključenja pravne sigurnosti za ljude koji rade bez ugovora, budući da oni formalno i pravno ne postoje kod imenovanog poslodavca i za njih jedina prilika da ostvare svoja prava iz radnih odnosa su pokretanje relevantnih sudskih postupaka.

Ombudsman posebno naglašava da, kada je u pitanju dokazivanje neformalnog rada u relevantnim sudskim postupcima, odnosno da bi lice dokazalo da je bilo u činjeničnom radnom odnosu kod dotičnog poslodavca, treba da pruži mnogo dokaza o postojanju takvog radnog odnosa. Dokazi i dokumentacija koja bi svedočila o prisustvu zaposlenog

¹⁶⁶ <http://ask.rks-gov.net/sr/agencia-za-statistiku-kosova/socijalne/trziste-rada>, 14.01.2019

¹⁶⁷ <http://ask.rks-gov.net/sr/agencia-za-statistiku-kosova/socijalne/trziste-rada>, 14.01.2019

često se izbegava ili ne postoji kako ne bi ostao trag stvarnog angažovanja zaposlenog kod poslodavca i veoma je teško dokazati jer se, na primer, neformalni rad ne obračunava mesečnim platama, budući da se plata daje u gotovini, a ne preko bankovnog računa, pa stoga ne postoji zvaničan dokaz o prisustvu na radnom mestu, a takođe je verovatno da neće moći osigurati svedočenje svojih kolega kao dokazno sredstvo, s obzirom na to sa se oni plaše posledica koje bi poslodavcu mogli prouzrokovati svojim svedočenjem. U takvim situacijama, za zaposlene bez ugovora o radu vrlo je teško i ponekad nemoguće dokazati i ostvariti prava iz radnog odnosa. Teret dokazivanja i odlaganje postupaka u našim sudovima još više otežavaju već postojeći rizik kome je izložen radnik.

Nivo bezbednosti na radu u privatnom sektoru i dalje je zabrinjavajući, često nedostaje čak i osnovna zaštita, te se stoga ispostavlja da zbog nedostatka i neuspeha prilikom preduzimanja odgovarajućih mera bezbednosti na radu, nastaje veliki broj smrtnih slučajeva i slučajeva ozbiljne povrede radnika na radnom mestu. Posebno je zabrinjavajući položaj žena na tržištu rada, o čemu se detaljnije izveštava u delu ovog godišnjeg izveštaja o rodnoj ravnopravnosti.

Praćenjem sprovođenja radnog prava, Ombudsman do sada nije uočio da su nadležni organi za nadzor, promociju i zaštitu radnih prava preduzeli bilo kakve efikasnije mere za borbu protiv strateškog neformalnog rada, koje su potrebne za poboljšanje standarda u ovoj oblasti.

Sa društvene tačke gledišta, važeći Zakon o radu smatra se zakonom koji garantuje minimalna prava zaposlenih i u velikoj meri reguliše opšte aspekte socijalnih prava zaposlenih. Kako bi se postigli određeni ciljevi u oblasti socijalnih prava, Ombudsman poziva državu da poveća svoje aktivnosti u sledećim oblastima: poboljšanje uslova rada; zaštita zaposlenih u slučaju prestanka radnog odnosa; poboljšanje radne sredine u oblasti zdravlja i bezbednosti na radu; jednak tretman za zaposlene muškarce i žene; uključivanje najugroženijih lica, itd.

Takođe, uprkos članu 51. Ustava (Zdravstvena i socijalna zaštita), koji predviđa osnovnu socijalnu sigurnost vezanu za nezaposlenost, bolest, invalidnost i ograničene sposobnosti, sistem socijalne pomoći na Kosovu još nije u potpunosti regulisan. U nedostatku ovog sistema, Fond za socijalno osiguranje nedostaje. Na Kosovu ovaj sistem se trenutno primenjuje samo na penzione, za zaposlene posle 2002. godine. Pored toga, zdravstveno osiguranje još nije počelo da se primenjuje, iako je Zakon o zdravstvenom osiguranju¹⁶⁸, koji je usvojen u aprilu 2014. godine, već na snazi.

Kao posledica toga, Ombudsman smatra da bi glavni problemi identifikovani kao nedostaci u oblasti radnog prava trebalo biti regulisani što je pre moguće kroz zakonodavni proces i trebalo bi se nastaviti sa usklađivanjem sa relevantnim zakonodavstvom Evropske unije, kako bi se ubrzao proces pravnog približavanja.

¹⁶⁸ Zakon br. 04/L-249 o zdravstvenom osiguranju

Ovo takođe znači povećanje kapaciteta nadzornih ustanova, jačanje pravosuđa i preduzimanje drugih odgovarajućih mera koje će efikasno i efektivno doprineti sprovođenju zakonodavstva. Inače, proces unutrašnjeg usklađivanja u oblasti radnog prava sa relevantnim zakonodavstvom EU počeo je 2013. godine, ali nakon dugog vremenskog perioda još nije rešen.

U skladu sa svojim nadležnostima i na osnovu sumnje da postoji diskriminacija u javnom sektoru, tokom perioda izveštavanja, Ombudsman je razmatrao slučajeve vezane za diskriminaciju na radu u javnom sektoru.

Dana 12. februara 2018. godine, Ombudsman je prosledio Rektoratu Prištinskog univerziteta i Ministarstvu za obrazovanje, nauku i tehnologiju izveštaj sa preporukama ex-officio u vezi sa diskriminatornim uslovima tokom konkursa za slobodna radna mesta na Prištinskom univerzitetu, objavljenim tokom 2016. godine i 2017., preciznije, Ombudsman je podneo izveštaj o sledećem „Na Prištinskom univerzitetu neće biti dozvoljeno zapošljavanje/angažovanje kandidata koji imaju bliske radne i porodične odnose unutar odeljenja ili programa“. Pored toga, u vezi sa ovim pitanjem, Ombudsman naglašava da konkretno shvata problem nepotizma kao poseban oblik sukoba interesa, koji je vrlo čest u slučaju zapošljavanja u javnom sektoru. Međutim, borba protiv nepotizma ne znači potpuno oslanjanje na rođake, već znači zaustavljanje zloupotrebe položaja civilnih službenika da obezbede rad za članove porodice. Svrha nije da se članovi porodice spreče da rade zajedno, već da se spreči mogućnost da civilni službenik bude pristrasan, da u vršenju diskrecionih ovlašćenja za zapošljavanje kvalifikovanih građana favorizuje ili koristi svoj uticaj i položaj za članove porodice.

Ombudsman, nakon pravne analize gore pomenutog kontroverznog uslova konkursa za slobodna radna mesta na Prištinskom univerzitetu koji je objavljen tokom 2016. i 2017. godine, a prema kome se ne dozvoljava podnošenje prijave i zapošljavanje kandidata u istom odeljenju na osnovu bliskih odnosa kao i člana 7., stav 11, Internih pravila o postupcima evaluacije za angažovanje stranih saradnika na PU-u „Hasan Prishtina“, od 8. septembra 2017. godine, koji glasi: „*Na Prištinskom univerzitetu nije dozvoljeno zapošljavanje/angažovanje kandidata u bilo kojoj od osnovnih organizacionih struktura (odeljenje/katedra ili program), ako u okviru tih istih struktura postoje redovni radni odnosi ili ako rade članovi bliske porodice (odnos roditelj-dete, brat-sestra, sestra-brat, i obrnuto),*“ što u kontekstu načela jednakosti, predstavlja diskriminaciju i suprotno je važećim zakonskim odredbama.¹⁶⁹

Povodom ovog izveštaja, 16. marta 2018. godine, Ombudsman je takođe poslao istim stranama svoje mišljenje o sprečavanju nepotizma na Prištinskom univerzitetu.

¹⁶⁹ Za više informacija videti deo Godišnjeg izveštaja 2018, Ex officio Izveštaj br. 853/2016 i ex officio Mišljenje br. 853/2016, Rezime izveštaja.

Tokom izveštajnog perioda, Ombudsman je takođe razmatrao pojedinačne žalbe o diskriminaciji u procesu zapošljavanja.¹⁷⁰ Završetkom istrage o pojedinačnim žalbama, Ombudsman je 16. aprila 2018. godine poslao Ministarstvu pravde i Kosovskoj kazneno-popravnoj službi (KKPS) izveštaj sa preporukama u vezi sa diskriminatornim uslovom u konkursu za slobodna radna mesta u Kosovskoj kazneno-popravnoj službi sa brojem MJ/KCS/132-09-02-2018, od 12. februara 2018. godine, za 70/sedamdeset/slobodnih radnih mesta za „kazneno popravne službenike“. U navedenom konkursu, odeljak „Kvalifikacije, veštine i lične karakteristike“ kao kriterijum se navodi: „**Prosečno doba starosti za muškarce je do 30 godina, a za žene do 35 godina.**“ Suština ovog slučaja je u razmatranju da li su sve činjenice i okolnosti, u skladu sa imperativnim propisima za zabranu diskriminacije i razmatranjem da li su poštovane jednake mogućnosti za uspostavljanje radnih odnosa u KPS-u, bile narušene stavljanjem starosnog doba kao ograničenja za zapošljavanje.

U skladu sa odredbama Zakona o zaštiti od diskriminacije, kako bi se utvrdilo da li je diskriminacija počinjena ograničavanjem godina starosti potencijalnih kandidata, Ombudsman nije analizirao da li u ovom slučaju 30 godina starosti za muškarce ili 35 godina za žene je stvarni i odlučujući uslov za obavljanje ovog posla, imajući u vidu prirodu i specifičnost istog ni da li je svrha namere bila razumna, već je isključivo razmatrao i analizirao pitanje da li se nametanje ograničavajućeg uslova prilikom zapošljavanja u konkursu KPS-a zasniva na posebnom relevantnom pravnom aktu, koji je u skladu sa Zakonom o zaštiti od diskriminacije i međunarodnim standardima.¹⁷¹

Što se tiče dotičnog pitanja, Ombudsman je utvrdio da Ustav i relevantni zakonski propisi zabranjuju proizvoljno pravljenje razlike ili nejednake postupke prilikom određivanja uslova za zapošljavanje i odabira kandidata za obavljanje određenog posla na osnovu njihovih godina. Stoga, izuzeća od ovog pravila na veoma restriktivan način treba tumačiti i prihvatiti kao opravdane samo u slučajevima kada postoje posebni propisi i u situacijama kada godine predstavljaju stvaran i odlučujući faktor za mogućnost, naime nemogućnost obavljanja određenog posla, s obzirom na prirodu i posebnost tog posla.

Ombudsman je utvrdio da utvrđivanjem starosti kao ograničenja za zapošljavanje u konkursu KPS-a, bez postojanja posebnog pravnog akta koji bi odredio ove uslove, došlo do kršenja jednakih mogućnosti u slučaju zapošljavanja u odnosu na osobe starije od 30/35 godina, sa direktnom diskriminacijom na osnovu starosti u oblasti rada, zabranjenom relevantnim odredbama Zakona o zaštiti od diskriminacije. Takvo ponašanje je nezakonito i predstavlja kršenje imperativnih pravila koja zabranjuju diskriminaciju, a koja su obavezujuća za sva pravna lica. Koristeći svoja zakonska

¹⁷⁰Formiranje OIK baze podataka, Kom. br. 114/2018; Kom. br. 122/2018 i Kom. br. 182/2018.

¹⁷¹Videti Godišnji izveštaj 2018, deo rezimea izveštaja. Što se tiče ovog pitanja, Ombudsman je poslao Ministarstvu pravde i Kosovskoj kazneno-popravnoj službi relevantne preporuke kroz izveštaj Kom. br. 114/2018; Kom. br. 122/2018 i Kom. br. 182/2018.

ovlašćenja,¹⁷² Ombudsman, u svojstvu prijatelja suda, takođe je uložio pravne lekove nadležnim sudovima u vidu razmatranja predmeta i obaveštavanja o nalazima i zaključcima o pitanjima koja se razmatraju¹⁷³.

Dana 31. januara 2018. godine, Ombudsman je poslao pravno mišljenje Vrhovnom sudu, Apelacionom sudu i Osnovnim sudovima Kosova i Ministarstvu javne uprave, kako bi pružio pravnu pomoć za pravično tumačenje koncepta „radno iskustvo“ u kontekstu slobodnih radnih mesta u javnim ustanovama.

Što se tiče ovog pitanja, Ombudsman smatra da ne postoji tačna formula koja se može primeniti na celu civilnu službu, ukazujući na to koliko su dužnosti novog radnog mesta povezane sa onima u okviru kojih kandidat ima iskustva. Ovo je pitanje koje treba prepustiti diskreciji svake institucije koja objavljuje konkurs i svakom odboru za evaluaciju, ne samo zato što ne postoji egzaktna formula koja bi mogla ukazati na „povezanost“ radnih dužnosti, već i zato što se institucija odbor za evaluaciju mogu smatrati stručnjacima u oblasti u kojoj se želi popuniti slobodno radno mesto. Prema tome, oni koji objavljuju konkurs i članovi komisije su oni koji su u najboljoj poziciji da procene da li je iskustvo svakog kandidata dovoljno „povezano“ sa zadatkom za koji se kandidat prijavio.

Iako ne postoji tačna formula za procenu radnog iskustva koja bi se mogla primeniti na celu civilnu službu, Ombudsman smatra da to ne sprečava instituciju da u najavljenom konkursu uključi detaljne kriterijume u skladu sa Evropskom praksom.¹⁷⁴

Ombudsman, u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*), poslao je Sudsko mišljenje Osnovnom sudu u Prištini, koje je usmereno na razjašnjenje pravnih postupaka u vezi sa starosnom granicom kao kriterijumom za zapošljavanje podnosioca žalbe, na položaju nastavnika, na konkursu objavljenom od strane Javnog univerziteta u Prištini „Hasan Prishtina“, odnosno na Poljoprivrednom i veterinarskom fakultetu².

Ombudsman podseća da je 2010. godine otvorio sličan predmet *ex officio* i poslao pismo rektoru PU-a preporučujući reviziju Odluke br. 1/499, od 25. maja 2010. godine, Senata UP-a, u vezi sa merama preduzetim kao odgovor na ovu preporuku. Međutim, Ombudsman nije dobio odgovor na date preporuke u navedenom roku. S obzirom na činjenicu da Ombudsman nije dobio odgovor na preporuke date Rektoratu PU-a, on je, na osnovu relevantnih članova Ustava Republike Kosovo, Zakona o upravnim sporovima i Zakona o Ombudsmanu koji su bili na snazi u to vreme, u decembru 2010. godine, podneo peticiju Vrhovnom sudu Kosova o zakonitosti odluke nezapošljavanja nastavnika koji su navršili 50 godina života. Na osnovu dokaza i nakon razmatranja zahteva

¹⁷² Zakon o zaštiti od diskriminacije, član 9., stav 2.13. „Ombudsman može biti predstavljen u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*) u postupcima koji se odnose na pitanja jednakosti i zaštite od diskriminacije;”.

¹⁷³ Videti Godišnji izveštaj 2018, odeljak Rezime izveštaja, Kom. br. 903/2017.

Ombudsmana u vezi sa zakonitošću Odluke br. 1/499 Senata PU-a, od 25. maja 2010. godine, o nezapošljavanju nastavnika koji su navršili 50 godina života, Osnovni sud u Prištini odobrio je peticiju Ombudsmana kao osnovanu i prema presudi A. br.1242/2010, dana 9. decembra 2013. godine, zatražio poništenje odluke Senata. Na osnovu zahteva podnosioca žalbe A. br.903/2017, Ombudsman primećuje da Rektorat PU-a nastavlja sa neizvršenjem presude A.br.1242/2010, od 9. decembra 2013. godine, i da takva radnja predstavlja kršenje člana 6. stav 2. Zakona 03/L-199 o sudovima, prema kom su „sudske odluke obavezujuće za sva fizička i pravna lica“.

Na osnovu Zakona o radu, član 7, stav 1, i člana 67. stav 1.1., starosno ograničenje u konkretnom slučaju, predviđeno Statutom PU-a i Odlukom Senata PU-a, predstavlja diskriminaciju i potpuno krši pravne norme predviđene domaćim i međunarodnim zakonodavstvom. Ova praksa PU-a je u suprotnosti sa načelom zakonitosti i načelom pravne sigurnosti. Tokom izveštajnog perioda, Ombudsman je takođe zabeležio i druge slučajeve ex officio i pojedinačne slučajeve vezane za diskriminaciju na poslu. Istrage su u toku i objašnjenja Ombudsmana za ove slučajeve se očekuju u narednom periodu.

Pravo na penziju

Nisu sve penzije šeme ili šeme kompenzacija trenutno¹⁷⁵ regulisane posebnim zakonom. Postoji osam različitih zakona koji regulišu penzije šeme i često se međusobno sukobljavaju. Stoga je njihovo sprovođenje uglavnom teško.

Tokom perioda izveštavanja, IO je primila značajan broj žalbi, u kojima su žalbe podnosilaca žalbi bile vezane za beneficije iz prava na penzije iz dve penzije šeme. Štaviše, u svojim žalbama, podnosioci žalbi tvrde da ih je Ministarstvo rada i socijalne zaštite, odnosno Odeljenje za penzije, bez upozorenja, isključilo iz jedne penzije šeme, prava koje su stekli pre nekoliko godina. U vezi sa ovim pitanjem, 27. februara 2018. godine, Ombudsman je prosledio Ministarstvu rada i socijalne zaštite (MRSZ) Izveštaj sa preporukama u vezi sa pravom na starosnu penziju za obveznike i pravo na korišćenje drugih primenjivih penzija u Republici Kosovo.¹⁷⁶

Svrha Ombudsmana je bila da se skrene pažnja relevantnog organa kako bi se građanima osiguralo pravo zagarantovano zakonom za korišćenje penzija za koje plaćaju doprinose, kao što je definisano Zakonom br. 04/L-131 o penzionim šemama koje finansira Država,

¹⁷⁵ Između ostalog, Zakon br. 04 / L-131 o penzionim šemama koje finansira država, član 2 "Osnovna starosna penzija, starosna penzija osiguranika, šeme invalidske penzije i prevremena penzija" (...) porodična i penzija invalida rada, u slučajevima kada su osiguranici povređeni na poslu ili su stekli profesionalnu bolest <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=9517> Zakon br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, članova Oslobođilačke vojske Kosova, civilnih žrtava i njihovih porodica i Zakon br. 04/L-261 o ratnim veteranima Oslobođilačke vojske Kosova.

¹⁷⁶ Izveštaj se zasniva na slučaju A. 890/2016 i oslanja se na navode, činjenice i dokaze koje je podnosilac žalbe dostavio Instituciji, u vezi sa prekidom penzije za osiguranike. Pored pomenute žalbe, Ombudsman je prihvatio i druge žalbe iste prirode. Svrha izveštaja je da skrene pažnju Ministarstva rada i socijalne zaštite da građanima obezbedi garantovana zakonska i ustavna prava u ostvarivanju prava na penziju obveznika kao imovinskog prava.

sa pravom na penziju u skladu sa Zakonom br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, članova Oslobođilačke vojske Kosova, civilnih žrtava rata i njihovih porodica i Zakonom br. L-261 o veteranima Oslobođilačke vojske Kosova. U vezi sa ovim pitanjem, Ombudsman je konstatovao da uprkos činjenici da neko lice ispunjava uslove predviđene zakonom za korišćenje prava na starosnu penziju, ili bilo koju drugu penziju koju finansira država, isto se ne može lišiti prava da uživa penziju garantovanu zakonom. Ovo proizilazi iz zakonskih odredbi (član 8, stav 3 Zakona o penzionim šemama koje finansira država),¹⁷⁷ jer pravni okvir dozvoljava ostvarivanje prava samo za penziju. Treba napomenuti da zakonske odredbe ne pojašnjavaju ko bira penziju koju će i dalje uživati. Zakon o vrednostima rata jasno daje ovo pravo osobi koja ispunjava uslove za ostvarivanje prava na jednu od penzija predviđenih ovim zakonom. Međutim, to se ne odražava u Zakonu o penzionim šemama.

Ombudsman je smatrao da takva definicija prava na korišćenje starosne penzije ili drugih penzija koje finansira država, uprkos činjenici da su ispunjeni uslovi predviđeni zakonom, predstavlja kršenje prava na imovinu. Ombudsman je smatrao da pravo na penziju, posebno starosnu penziju za obveznike, i to stečeno pravo (stečeno pravo), predstavlja pravnu doktrinu prema kojoj, pravo stečeno pod određenim pravnim normama, ne može biti ograničeno zakonima ili propisima izdatim kasnije. Doktrina stečenog prava usko je povezana sa načelom pravne sigurnosti. Stoga, ograničenje prava na uživanje penzije za osiguranike u skladu sa članom 8 Zakona br. 04/L-131 o penzionim šemama koje finansira država krši načelo pravne sigurnosti, jer je ovo pravo stečeno na osnovu prethodnih zakona o penziji i ne može se promeniti bilo kojim drugim zakonom.¹⁷⁸

Pored gore navedenih slučajeva, tokom perioda izveštavanja, Ombudsman je otvorio slučaj po službenoj dužnosti 235/2018 u vezi sa kategorijom građana koji su radili pre 1999. godine, a koji ne ostvaruju pravo na starosnu penziju, jer ne ispunjavaju kriterijume od 15 godina radnog iskustva, kao rezultat diskriminatornog otpuštanja sa posla.

Ovaj izveštaj se bavi pravom na starosnu penziju za obveznike, konkretno nemogućnost da se ovo pravo iskoristi iz kategorije građana koji su radili pre 1999. godine, zato što su bili prisiljeni da napuste posao u vreme nametanja nasilnih mera na Kosovu, nije ispunio 15 godina radnog staža, kao zakonski kriterijum za korišćenje starosne penzije za osiguranike.

Pravo građana koji spadaju u ovu kategoriju, da ostvare pravo na penziju za obveznike u periodu pre 1999. godine (koji nisu ispunili 15 godina radnog staža) sastoji se u koliziji zakona koji je definisao kriterijum beneficija ove vrste penzije (15 godina radnog iskustva, kao što je navedeno u važećem zakonodavstvu) sa načelima vezanim za

¹⁷⁷ “ Osobe koje ispunjavaju uslove i kriterijume za starosnu penziju za osiguranike ne mogu biti korisnici bilo kojeg drugog penzionog plana kako je definisano ovim zakonom.”

¹⁷⁸ Za više informacija vidi Godišnji izveštaj 2018, deo koji rezimira izveštaje sa preporukama.

osnovna ljudska prava (naime, pravo na zaštitu ljudskog dostojanstva, pravo lica da ne bude diskriminisano) i pozitivne obaveze država u odnosu na prava svojih građana.

Ombudsman, nakon analize zakonodavstva koje je bilo na snazi pre devedesetih godina, pravo na penziju za obveznike, primećuje da je zakon (Zakon br. 011-24 / 83 SAPK koji se odnosi na Federalni zakon) u to vreme, kao kriterijum za sticanje prava na penziju za osiguranike, između ostalog, odredio je sticanje radnog iskustva najmanje 15 godina. Isti kriterijum je prihvaćen i sa posleratnim zakonodavstvom, uključujući ZPŠFD koji je trenutno na snazi.

Iz ovih razloga, i na osnovu ustavnih obaveza i pozitivnih obaveza koje država ima u odnosu na građane, Ombudsman smatra da je neophodno da Vlada Republike Kosovo, preduzme mere za sve građane koji su radili pre 1999. godine i bili su prisiljeni da napuste posao na diskriminatornoj osnovi, da bi imali koristi od starosne penzije za osiguranike. U tu svrhu, neophodno je promeniti ZPŠFD, odnosno član 8 istog¹⁷⁹.

Što se tiče prava na starosnu penziju, 17. maja 2018. godine, Ombudsman je pokrenuo istragu po službenoj dužnosti¹⁸⁰ na osnovu informacija dobijenih od građana etničkih Srba u opštinama Gračanica, Prizren, Mitrovica i Klokot, o poteškoćama sa kojima se suočavaju prilikom podnošenja zahteva za starosnu penziju nadležnom organu Ministarstva rada i socijalne zaštite, kao i dodatnu dokumentaciju koju od njih samovoljno traže određeni zvaničnici odgovarajuće kancelarije penzione uprave. U vezi sa ovim pitanjem, Ombudsman je bio obavešten da ovaj problem nije jedinstven u svim kancelarijama penzione uprave, ali je evidentan u gore pomenutim kancelarijama.

Na osnovu informacija dobijenih od Ombudsmana, Vlada je već preduzela neke korake u reformi penzionog sistema i beneficija. Vladin plan je da izradi jedinstveni zakon o penzijama, koji će u jednoj zemlji obuhvatiti i upravljati svim pravima na penzije, i uspostavljanje fonda za socijalno osiguranje i definišće organizacionu strukturu, oblik upravljanja, stopu doprinosa i invalidsku penziju, kako bi se približio evropskim praksama. Vlada je radila na Koncept dokumentu o reformi penzija,¹⁸¹ koji pored stvaranja pravog sistema za mlađe generacije, predviđa i priznavanje radnog iskustva zaposlenih koji su bili prisiljeni da napuste posao tokom perioda 1990-1999. Međutim, do perioda izveštavanja, situacija u penzionom sistemu ostaje nepromenjena. Stoga, Ombudsman smatra da Vlada Kosova mora ubrzati korake ka reformi penzionog sistema.

Zdravstvena i socijalna zaštita

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i dalje je van spiska pravnih instrumenata u Ustavu Republike Kosovo, koji se direktno primenjuju na

¹⁷⁹Za više informacija vidi Godišnji izveštaj 2018, deo koji rezimira izveštaje sa preporukama

¹⁸⁰Istraga po službenoj dužnosti 324/2018

¹⁸¹<https://mpms.rks-gov.net/en/recica-hap-konsultimet-publike-per-koncept-dokumentin-e-reformes-pensionale/lajme/>

Kosovu¹⁸². Ombudsman je pokrenuo ovo pitanje čak i u prethodnim godišnjim izveštajima, što je od posebnog značaja jer bi dodatno upotpunilo spisak međunarodnih instrumenata koji se direktno primenjuju na Kosovo i koji bi istovremeno uticao na unapređenje zaštite ekonomskih i socijalnih prava u zemlji.

Na osnovu žalbi primljenih od strane IO-a i tokom poseta na licu mesta, Ombudsman smatra da su glavni faktori koji utiču na težak ekonomski i društveni život na Kosovu nezaposlenost kao ključni faktor, nedostatak zakonodavstva o zdravstvenom osiguranju koje otežava dobijanje adekvatne medicinske usluge za građane i zakonodavstvo koje reguliše pitanje Šeme socijalne pomoći na Kosovu. Na osnovu slučajeva primljenih u IO-u, tokom ove godine izveštavanja, socijalno-ekonomska situacija na Kosovu ostaje izazov i zabrinutost za Ombudsmana.¹⁸³

Tokom ove godine izveštavanja, iz kategorije Zdravstvena i socijalna zaštita, IO je primila ukupno 374 žalbe od kojih je 108 otvoreno za istragu. Imajući u vidu veliki broj žalbi u ovoj kategoriji, tokom ove godine izveštavanja, Ombudsman smatra da Vlada Republike Kosovo i druge institucije na Kosovu treba da povećaju svoje napore u preduzimanju mera za poboljšanje i razvoj nekih vitalnih sektora koji omogućavaju društveni i ekonomski razvoj zemlje.

Godinama je Ombudsman izražavao zabrinutost zbog utvrđenih kriterijuma za socijalnu pomoć, odnosno ograničenja za socijalnu pomoć za decu mlađu od pet godina, koja nastavlja da produbljuje tešku situaciju, jer porodice planiraju da imaju dete svakih 5 godina, tako da i dalje dobijaju socijalnu pomoć. Ombudsman je takođe ukazao na ovu zabrinutost u prethodnim godišnjim izveštajima.

Prema statističkim podacima koje su poslali predstavnici Ministarstva rada i socijalne zaštite Instituciji ombudsmana, samo za decembar 2018. godine, ukupno 25, 345 porodica ima pravo na socijalnu pomoć; od 103.437 članova, 19 602 porodice sa ukupno 82.586 članova su iz albanske zajednice, 2.422 porodice sa ukupno 6.176 članova su iz srpske zajednice, 1.414 porodica sa ukupno 6.836 članova su iz zajednice Aškalija, 965 porodica sa ukupno 4.312 članova je iz zajednice Roma, 354 porodice sa ukupno 1.712 članova su iz zajednice Egipćana, 262 porodice sa ukupno 856 članova iz bosanske zajednice, 168 porodica sa ukupno 463 člana su iz Goranske zajednice, 74 porodice sa ukupno 213 članova su iz turske zajednice, 16 porodica sa ukupno 41 članom su iz hrvatske zajednice, 4 porodice sa ukupno 9 članova su iz crnogorske zajednice i 64 porodice sa ukupno od 244 člana su ostali.¹⁸⁴

Dana 13. jula 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa izmenama i dopunama člana 4 Zakona br. 04/L-96 o izmenama i dopunama Zakona br.

¹⁸² Vidi <https://www.oik-rks.org/en/2017/03/31/annual-report-2016/>, Godišnji izveštaj Ombudsmana, 2016, str. 64.

¹⁸³ Vidi <https://www.oik-rks.org/en/2017/03/31/annual-report-Previous> Godišnji izveštaj Ombudsmana.

¹⁸⁴ Ova informacija je primljena od strane zamenika ministra u Ministarstvu rada i socijalne zaštite 16. januara 2019. godine.

2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu. Izveštaj takođe opravdava potrebu izmene člana 4. Zakona u odnosu na međunarodne standarde za zaštitu ljudskih prava, sa posebnim naglaskom na zaštitu prava dece, kao i na ograničenja, na živote i dobrobit građana koji u teškoj ekonomskoj situaciji postaju još gori.

Štaviše, uslovi za socijalnu pomoć definisani važećim zakonskim odredbama uticali su na pogoršanje ekonomske situacije mnogih porodica, uzrokujući prepreke i poteškoće u adekvatnom rastu dece i dobrobiti porodica uopšte, posebno građana iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana. Ostale informacije o ovom slučaju mogu se naći u delu o izveštaju koji se odnosi na prava dece.

Zakon o zdravstvenom osiguranju¹⁸⁵, koji ima za cilj da osigura univerzalni pristup građana i stanovnika Republike Kosovo kvalitetnim uslugama osnovne zdravstvene zaštite, iako je uspostavljen 2004. godine i odobren je 2007. godine, do sada nije sproveden. Čak i nakon čestih obećanja Vlade Republike Kosova da će od januara 2017. godine Fond zdravstvenog osiguranja biti operativan i da će početi sa prikupljanjem sredstava za iste, to se još nije dogodilo. Ombudsman je izrazio svoju zabrinutost u vezi sa ovim pitanjem i u prethodnim godišnjim izveštajima. Nesprovođenje ovog zakona direktno utiče na građane u pogledu nedostatka odgovarajućih zdravstvenih uslova. Ombudsman preporučuje da Vlada Kosova prioritizuje aktivnosti koje će omogućiti sprovođenje ovog zakona.

Socijalno stanovanje

Pravo na stanovanje je veoma važno pitanje za socijalnu stabilnost, zdravlje i kvalitetan razvoj ljudskog blagostanja. Projekti socijalnog stanovanja su veoma važni za dobrobit građana sa teškim ekonomskim uslovima. U međunarodnim instrumentima za ljudska prava pravo na boravak ocenjuje se kao integralni deo ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, na istom nivou kao i građanska i politička prava. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima predviđa da svi ljudi imaju pravo na životni standard koji odgovara njihovom zdravlju i dobrobiti. Ovo je standard na globalnom nivou i uključen je u mnoge međunarodne instrumente. Zakon o finansiranju posebnih programa stanovanja na Kosovu obavezuje Vladu Republike Kosova i opštine da obezbede i stvore pogodne uslove stanovanja za građane.

U odnosu na prethodne godine, u ovoj godini izveštavanja zabeleženi su pozitivni pomaci u realizaciji projekata socijalnog stanovanja, ali zahtevi građana u potrebi i dalje su visoki.

Opština Priština je tokom februara 2018. godine objavila listu 50 domaćinstava korisnika za ratne kategorije, uključujući porodice palih boraca, veterana i invalida OVK. Kategorije porodica koje bi mogle imati koristi od posebnih stambenih programa, u skladu sa Zakonom, bile su one porodice za koje je komisija procenila i potvrdila da ne poseduju stan ili kuću u svojoj imovini; porodice koje žive u domovima ili stanovima

¹⁸⁵ Zakon br. 04/L-249 o zdravstvenom osiguranju, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=12880>.

opasnim i nepogodnim za stanovanje; porodice koje su beskućnici kao rezultat uništavanja kuća tokom poslednjeg sukoba na Kosovu; i porodice koje žive u tuđim objektima sa ili bez zakupa. Takođe, Ministarstvo rada i socijalne zaštite, u saradnji sa Opštinom Podujevo, izgradilo je ove godine 70 kuća za porodice koje žive u lošim socijalnim uslovima¹⁸⁶. U selu Stari trg u opštini Mitrovica, ove godine je otvoren objekat socijalnog stanovanja za 17 porodica koje žive u lošim socijalnim uslovima. Ovaj objekat je finansiralo Ministarstvo rada i socijalne zaštite, a zemljište je obezbedila Opština Mitrovica. U novembru 2018. godine, u saradnji sa nevladinom organizacijom, opština Prizren dodelila je 28 kuća za 28 porodica sa lošim socijalnim uslovima.¹⁸⁷

Međutim, na osnovu žalbi koje su podnete IO-u, čak i danas, socijalno stanovanje ostaje izazov, kako za građane sa lošom ekonomskom situacijom, tako i za institucije, i na centralnom i lokalnom nivou na Kosovu. Ombudsman je tokom ovog perioda izveštavanja primio žalbe o nedostatku odgovarajućih životnih uslova.¹⁸⁸ U vezi sa ovim slučajevima, u 2017. godini, Ombudsman je uputio pismo sa preporukama opštinama Istok i Podujevo. Međutim, ove dve opštine još nisu sprovele ove preporuke, a situacija ovih porodica i dalje ostaje ista.

Na osnovu žalbi IO-u,¹⁸⁹ postoje neke porodice koje žive u improvizovanim kućama koje su u javnom vlasništvu u blizini železničke pruge, kao što su Podujevo, Istok, Kosovo Polje, Gračanica itd. Međutim, opštine nisu uspele osigurati socijalno stanovanje. Različite donatorske organizacije pružile su stambenu pomoć ovim porodicama. Međutim, nedostatak imovine je bio razlog da se ne podrže ove porodice. Neke opštine su ovim porodicama ponudile samo pomoć u hrani, ogrevnom drvu itd.

Takođe, tokom ovog perioda, Ombudsman je primio žalbe od zajednice Roma koja živi u opštini Gračanica u vezi sa nedostatkom uslova stanovanja. Opština Gračanica razmatra mogućnost izgradnje kuće za jedan od otvorenih slučajeva u IO¹⁹⁰, a u drugom slučaju je dodelila stan.¹⁹¹

Na osnovu informacija iz medija, tokom ove godine izveštavanja, Ombudsman je po službenoj dužnosti istraživao pitanje nepotpisivanja Sporazuma o razumevanju između Ministarstva rada i socijalne zaštite i Opštine Lipljan u vezi sa podrškom projekata za nevećinske zajednice.¹⁹² Potpisivanje ovog sporazuma bio je deo kapitalnog projekta „Podrška nevećinskim zajednicama“ za tursku, bošnjačku, romsku, aškalijsku, egipatsku, goransku zajednicu. Nakon istrage ovog slučaja, Ombudsman je saznao da su se Ministarstvo rada i socijalne zaštite i opština Lipljan saglasili u spornim tačkama i

¹⁸⁶ <https://kk.rks-gov.net/podujeve/news/kryetari-veliu-dorezoi-celesat-e-shtepive-te-reja-per-20-familje-ne-lagjen-e-deshmoreve/>.

¹⁸⁷ <https://gazetaeprizrenit.net/28-banesa-do-te-ndahen-per-familjet-me-gjendje-sociale-ne-prizren-e-sharr/>

¹⁸⁸ Predmeti registrovani u bazi podataka IO-a: A.br.913/2018, A.br.643/2018, 759/2018, A.br.380/2018, A.br.331/2018.

¹⁸⁹ Predmeti registrovani u bazi podataka IO-a: A. br. 927/2016 IO – Opština Gračanica, A.br.312/2017

¹⁹⁰ Predmet registrovan u bazi podataka IO-a: A. br. 927/2016 IO

¹⁹¹ Predmet registrovan u bazi podataka IO-a: A.br.526/2016.

¹⁹² Predmet registrovan u bazi podataka IO-a: A. br.528/2018.

potpisali Memorandum o razumevanju. Na osnovu zvaničnih informacija dobijenih od Ombudsmana, sprovođenje ovog sporazuma u opštinama korisnicama počelo je 19. novembra 2018. godine.

Institucija Ombudsmana je otvorila još jedan slučaj po službenoj dužnosti u vezi sa povratkom nekih romskih porodica iz Makedonije u opštinu Obilić¹⁹³. Ovaj slučaj je još uvek pod istragom i nakon analize situacije u pitanju; od njega se očekuje da postupa u skladu sa mandatom i nadležnostima IO-a.

LGBTI zajednica

LGBTI zajednica, kao deo kosovskog društva, smatra se marginalizovanom kategorijom uprkos činjenici da postoji pravni okvir koji štiti njihova prava. Očigledno je da homofobični stavovi i dalje prevladavaju u kosovskom društvu. LGBTI osobe se i dalje plaše da izraze svoju seksualnu orijentaciju zbog pristupa i homofobije društva prema njima, i zato su diskriminisani u svakodnevnom životu.

Što se tiče zakonodavstva koje reguliše prava LGBT osoba, evidentno je da ne postoji praznina u postojećem zakonodavstvu koja zahteva dopunu u odnosu na dalju zaštitu ljudskih prava na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Međutim, problem je u tome što relevantno zakonodavstvo u ovoj oblasti nije adekvatno sprovedeno. Ombudsman podseća da načelo vladavine prava, kao osnovno načelo Ustava i Konvencije, obavezuje državne organe da poštuju/primenjuju zakonodavstvo odobreno od strane zakonodavnog tela zemlje. Ustavne garancije za ljudska prava su osnovne vrednosti demokratskog društva koje služi zaštititi ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti, jer su te vrednosti fundamentalna osnova za funkcionisanje države i zakona, i stoga predstavljaju preduslov za poštovanje načela razdvajanja vlasti.

Ombudsman podseća da Zakon br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije uspostavlja opšti okvir za sprečavanje i borbu protiv diskriminacije, konkretizujući anti-diskriminatorne odredbe predviđene međunarodnim instrumentima i Ustavom. Opseg ovog zakona, u smislu člana 1, predviđa sprečavanje i borbu protiv diskriminacije, uključujući rodni identitet i seksualnu orijentaciju.

Kao što je definisano zakonodavstvom na snazi, podaci kao što su ime, prezime, rodna oznaka itd. označeni su prilikom rođenja u evidenciji civilnog statusa. Administrativno uputstvo (MUP) br. 19/2015 o uslovima i procedurama za promenu i ispravku ličnog imena definiše i reguliše kriterijume i procedure za promenu ličnog imena i ispravku za državljane Republike Kosovo. Međutim, i danas ne postoji pravni osnov koji bi omogućio da se građanima, na osnovu prava na rodni identitet garantovanom Zakonom o zaštiti od diskriminacije, pruži mogućnost da traže promenu rodne oznake. Ombudsman zaključuje da neusklađenost pravnog statusa sa ličnim rodnim identitetom ima izuzetno ozbiljan uticaj na niz čestih situacija u svakodnevnom životu. Stoga, on preporučuje da Vlada Kosova preduzme konkretne mere kako bi, kroz sopstveni pravni sistem,

¹⁹³ Predmet registrovan u bazi podataka IO-a: A. br.453/2018.

obezbedila dodatne garancije pojedincima da efikasno uživaju svoja prava protiv arbitrarnosti¹⁹⁴.

Kosovski Zakon o porodici, u članu 14, reguliše pitanje braka i navodi ženski i muški pol kao uslov braka.¹⁹⁵ Ombudsman skreće pažnju na pravo na rodni identitet, što je zaštićeno Zakonom o zaštiti od diskriminacije. Shodno tome, on smatra da bi Vlada Kosova trebalo da preduzme konkretne mere u harmonizaciji zakonodavstva, jer samo u ovom obliku bi obezbedila dodatnu garanciju za pojedinca da uživa garantovana prava.

Međutim, iako nezadovoljavajuće, može se reći da je naše društvo započelo prve korake za pozitivne promene u pogledu pristupa LGBTI zajednici. Godine 2018. održana je Parada ponosa „U ime ljubavi“ tokom Međunarodnog dana protiv homofobije, u organizaciji nevladinih organizacija koje štite interese građana LGBTI zajednice, i nije bilo incidenata jer je sve to održano uz nadzor policije Kosova.

Pored organizatora, na paradi su učestvovali i predstavnici javnih institucija, predstavnici Evropske unije, ličnosti iz civilnog društva, kao i građani. Predstavnici Institucije Ombudsmana su takođe bili prisutni na ovoj paradi.¹⁹⁶

Tokom ove godine izveštavanja, Ombudsman je pregledao žalbu u vezi sa odbijanjem Kancelarije za civilni status o promeni pola u ličnim dokumentima sa „žensko“ na „muško“.

Žalba je bila protiv Kancelarije za civilni status u Opštini Đakovica zbog promene imena i rodnog označavanja. Napredak u ovom slučaju stigao je do Ustavnog suda Kosova. Stoga, u vezi sa ovim pitanjem, Ombudsman je u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*) uputio pravno mišljenje sudu.

Svrha pojavljivanja Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda je da podrži zahtev podnosioca žalbe kako bi se tražilo oslobađanje podnosioca žalbe od obaveze iscrpljivanja svih pravnih lekova, jer okolnosti slučaja da čekanje da tužba bude procesuirana od strane redovnih sudova, čine tužbu neefikasnom i neadekvatnom.¹⁹⁷

Ombudsman, na osnovu prakse Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), istakao je da pravilo iscrpljivanja pravnih lekova treba da se sprovodi sa stepenom fleksibilnosti i bez preteranog formalizma, objašnjavajući da pravilo iscrpljivanja pravnih lekova nije apsolutno i ne bi se trebalo primenjivati automatski, ali je važno uzeti u obzir posebne okolnosti svakog pojedinačnog slučaja.

¹⁹⁴ Pravno mišljenje Ombudsmana Republike Kosovo u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*) za Ustavni sud Republike Kosovo A. br. 252/2018.

¹⁹⁵ Zakon br. 2004/32, kosovski Zakon o porodici, u članu 14, reguliše pitanje braka, koje je definisano kao "pravno registrovana zajednica dveju osoba različitog pola, preko kojih se slobodno odlučuju da žive zajedno sa ciljem da stvaraju porodicu. Štaviše, ovaj zakon propisuje da muškarci i žene, bez ikakvih ograničenja zbog rase, nacionalnosti ili vere, imaju pravo da se udaju i osnivaju porodicu, kao i da su jednaki u braku, tokom braka i pri razvodu" <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=12880>

¹⁹⁶ Parada ponosa, predstavljena parolom "U ime ljubavi", održana na Trgu u Prištini, 10. oktobra 2018.

¹⁹⁷ Pravno mišljenje Ombudsmana Republike Kosovo u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*) za Ustavni sud Republike Kosovo A. br.252/2018.

Ombudsman je takođe ukazao na praksu samog Ustavnog suda u slučajevima kada je ovaj sud utvrdio da podnosioci zahteva nemaju pristup efikasnim pravnim lekovima i dozvolio korišćenje ove nadležnosti bez iscrpljivanja pravnih lekova. Stoga se ovi nalazi mogu primijeniti *mutatis mutandis* u slučaju dotičnog podnosioca žalbe.

Tokom period izveštavanja, Ombudsman i njegovi saradnici su bili angažovani na zaštiti prava LGBTI zajednice, kroz učešće na konferencijama u zemlji i inostranstvu, u TV emisijama, okruglim stolovima i debatama, kao i na sastancima Nacionalne savetodavne i koordinacione grupe u Republici Kosovo o LGBT pravima, u organizaciji Kancelarije za dobro upravljanje u okviru Kancelarije za rodnu ravnopravnost.

Rodna ravnopravnost

Rodna ravnopravnost podrazumeva jednake mogućnosti za sve žene, muškarce i osobe različitog rodnog identiteta u društvu, doprinoseći ekonomskom, socijalnom, kulturnom i političkom napretku, pružajući jednake mogućnosti za iskorišćavanje svih prednosti napretka demokratskog društva.

S obzirom na Ustav Republike Kosovo, rodna ravnopravnost podrazumeva osnovnu vrednost u društvu koja ima za cilj razvoj demokratije i zaštitu jednakih prava žena i muškaraca. Institucija ombudsmana, sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, definisana je kao institucija jednakosti, koja se bavi slučajevima rodne diskriminacije u skladu sa procedurama predviđenim Zakonom o Ombudsmanu.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti je osnovni institucionalni i zakonodavni okvir za postizanje i promovisanje rodne ravnopravnosti u Republici Kosovo.¹⁹⁸ Ovaj zakon štiti i promoviše rodnu ravnopravnost, na kojoj se zasniva Ustav Kosova i norme međunarodnog prava koje garantuju pravo na rodnu ravnopravnost. Fokus zakona je uglavnom najbliža definicija politike jednakih mogućnosti u važnim oblastima ljudskih prava (rad, zapošljavanje, obrazovanje, kultura, porodica, politički život), zaštita prava rodne ravnopravnosti, a posebno kao instrumenti zaštite, mere poduzete kako bi se eliminisala činjenična nejednakost.

Rodna ravnopravnost, prema ovom zakonu, znači ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim oblastima javnog i privatnog života i politike jednakih mogućnosti za ravnopravno učešće žena u svim fazama planiranja, usvajanja i sprovođenja odluka koje utiču na položaj žena i muškaraca. Politika jednakih mogućnosti zahteva od države da uspostavi društveno i političko okruženje u kojem svaki pojedinac ima istu priliku da ostvari svoja prava.

Međutim, tokom perioda izveštavanja, Ombudsman je primetio da nije bilo značajnog pokreta za rodnu ravnopravnost u Republici Kosovo. Zakon o rodnoj ravnopravnosti nije našao na adekvatno sprovođenje u praksi. Stoga je neophodno da zakonodavna vlast, sudstvo i izvršna vlast deluju u sprovođenju zakona i da osiguraju da načelo jednakosti ne

¹⁹⁸ <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10923>, Zakon o rodnoj ravnopravnosti br. 05/L-020.

samo da ostaje *de jure* već i *de facto* garantovana vrednost. Štaviše, Ombudsman podseća da načelo vladavine prava, kao osnovno načelo Ustava i Konvencije, obavezuje državne organe da poštuju/primenjuju zakonodavstvo usvojeno u zakonodavstvu zemlje.

Na osnovu žalbi podnesenih IO-u, žene su u nepovoljnijem položaju od muškaraca u oblasti zapošljavanja, razvoja karijere, posebno žene sa invaliditetom, starije žene, žene iz zajednice Roma, mlade žene, trudnice i majke sa malom decom.

Rodna ravnopravnost u pogledu prava na rad

Visok nivo nezaposlenosti, tradicionalne rodne uloge i ekonomski faktori su ključni elementi koji ometaju položaj žena na tržištu rada. Čak i 2018. godine, višegodišnje iskustvo se ponavlja, što pokazuje da se značajan broj žena žali na probleme vezane za pravo na rad i ekonomsko pitanje, socijalnu i roditeljsku zaštitu ili kršenje prava tokom trudnoće i porodijskog odsustva.

Iz žalbi koje IO primila u vezi sa pravom na rad tokom perioda izveštavanja, primećeno je da podnosioci žalbe ne prave uvek razliku između kršenja prava na osnovu roda i diskriminacije protiv kršenja prava na rad ili socijalnih, zdravstvenih prava. Shodno tome, problemi u društvu uopšte se ne doživljavaju rodnom perspektivom. Ostali aspekti diskriminacije u oblasti rada uključuju i nezakonito otpuštanje žena sa posla, nedostatak mogućnosti za stručno osposobljavanje na radnom mestu i prepreke vezane za napredovanje u radu.

Stalna odgovornost žena za rad, brigu za članove porodice i nedostatak socijalnih usluga, uzrokuju ponovnu neravnopravnost na tržištu rada. Jednak tretman žena i muškaraca na tržištu rada zavisi i od pružanja dovoljnih usluga za brigu o deci i starijim članovima porodice u zavisnosti od njih. Stoga, Ombudsman smatra da je neophodno preduzeti konkretne mere sa centralnog i lokalnog nivoa u vezi sa povećanjem broja vrtića za decu, kao i povećanjem broja medicinskog osoblja za starije osobe.

Takođe, Zakon o rodnoj ravnopravnosti predviđa jednaku zastupljenost polova, koja bi trebala biti u svim zakonodavnim, izvršnim i sudskim telima i drugim javnim institucijama od pedeset posto (50%) za svaki pol, uključujući vodeća tela i tela za donošenje odluka. Međutim, čak ni danas, ovaj zakon se ne sprovodi, odnosno, odredba koja zahteva pedeset posto (50%) zastupljenosti za svaki pol nije sprovedena i kao takva ostaje trajni problem koji zahteva ozbiljniji institucionalni pristup.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Zakon br. 05/L-019 o rodnoj ravnopravnosti, član 3, stav 1.15. Nejednaka zastupljenost - je kada je učešće ili zastupljenost jednog pola manja od pedeset procenata (50%) na bilo kom nivou tela za donošenje odluka u političkom i javnom životu; Član 6, stav 8 Jednaka rodna zastupljenost u svim zakonodavnim, izvršnim i pravosudnim telima i drugim javnim institucijama se postiže kada se osigura minimalna zastupljenost od pedeset procenata (50%) za svaki pol, uključujući i njihove organe upravljanja i tela za donošenje odluka, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10923>.

U ovom periodu izveštavanja, između ostalog, primljena je žalba u kojoj podnosilac žalbe tvrdi da je diskriminisan na osnovu pola, u procesu internog konkursa za popunu slobodnih radnih mesta.²⁰⁰

Prema tvrdnjama podnosioca žalbe, od 2008. godine ona je imala vodeću ulogu, ali u procesu internog zapošljavanja, nakon evaluacije komisije za zapošljavanje, ona nije izabrana. Podnosilac žalbe tvrdi da je bila diskriminisana na osnovu pola tokom procesa izbora kandidata za ovu poziciju. Slučaj podnosioca žalbe je još uvek u fazi istrage.

Tokom ovog izveštajnog perioda, IO je u istražnom postupku naveo još jedan slučaju kada podnosilac žalbe navodi povredu prava na rad i diskriminaciju, što utiče na to da mu se ne povećava koeficijent plate²⁰¹.

Prema navodima podnosioca žalbe, na osnovu Uredbe o opisu poslova, njena pozicija nije tretirana kao radno mesto sa istim koeficijentom. Pored toga, u ovom slučaju, podnosilac žalbe tvrdi da su prema ovoj uredbi, ekvivalentne pozicije za sve osoblje napredovale, dok je ona jedina koja je diskriminisana i degradirana za jedan stepen. Ombudsman se obratio odgovornoj instituciji pismom da zatraži informacije o navodima podnosioca žalbe.

Pravo na vlasništvo i nasleđe

Pravo na imovinu je osnovno pravo garantovano Ustavom Republike Kosovo, kao najviši pravni akt zemlje. Takođe, pravo na imovinu je regulisano drugim važećim zakonima kao što su: Zakon o rodnoj ravnopravnosti²⁰², Zakon o porodici²⁰³, Zakon o nasleđivanju²⁰⁴, Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima²⁰⁵ i Zakon o zaštiti od diskriminacije²⁰⁶, gde je predviđeno da su sva deca od ostavioca, pod istim uslovima, jednaka u nasleđivanju.

U godišnjem izveštaju za prethodnu godinu, Ombudsman je naglasio da nakon izmene Administrativnog uputstva o registraciji zajedničke imovine u ime oba supružnika i njegove zamene sa Administrativnim uputstvom, vremenski period za sprovođenje ovog uputstva je produžen sa period od jedne godine na period od dve godine²⁰⁷. Ombudsman smatra da je Vlada Kosova napravila pozitivan korak ovom afirmativnom merom da ohrabri supružnike da registruju zajedničku imovinu u katastarskom registru.

²⁰⁰ Predmet registrovan u bazi podataka IO-a: A.br. 637/2018

²⁰¹ Predmet registrovan u bazi podataka IO-a: A.br. 399/2018.

²⁰² <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10923>, Zakon br. 05/L-019 o rodnoj ravnopravnosti

²⁰³ <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2410>, Zakon br. 2004/32 o porodici i Zakon br. 06/L-077 o izmenama i dopunama Zakona br. 2004/32 o porodici.

²⁰⁴ <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2407>, Zakon br. 2004/26 o nasleđivanju na Kosovu i Zakon br. 06/L-008 o izmenama i dopunama Zakona br. 2004/26 o nasleđivanju na Kosovu.

²⁰⁵ <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2643>, Zakon br. 03/L-154 o vlasništvu i drugim stvarnim pravima.

²⁰⁶ <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=10924>, Zakon br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije.

²⁰⁷ Administrativno uputstvo br. 03/2017 o registraciji zajedničke nepokretne imovine u ime oba supružnika i njegova zamena Administrativnim uputstvom br. 04/2017.

Administrativno uputstvo o registraciji zajedničke imovine u ime oba supružnika obavezalo je sve institucije Republike Kosovo, kao i javna tela²⁰⁸ da sprovedu posebne privremene mere kako bi povećali broj registrovanih žena kao zajedničkih vlasnika. Stoga, Ombudsman preporučuje da produženje perioda sprovođenja ove instrukcije treba da se proširi. Ombudsman izražava svoju zabrinutost u vezi sa naknadama za imovinske transakcije i takođe smatra da se porez na transakcije treba platiti samo jednom za svaku transakciju, a ne za svakog kupca. Ombudsman navodi da sve opštinske uredbe o porezima i tarifama treba da budu usaglašene širom Kosova.

Takođe, prema važećem zakonodavstvu, žene i muškarci imaju jednaka prava na nasleđivanje. Međutim, pozivajući se na naše tradicionalno društvo, čak i danas nastavlja se praksa poricanja imovinskog nasleđivanja ženama i preferencija da muški članovi nasleđuju imovinu.

Na osnovu pritužbi podnesenih IO-u, ovaj fenomen se najčešće izražava u ruralnim područjima, ali situacija nije toliko različita i u urbanim područjima. U većini slučajeva pravo na nasleđivanje podležu samo muškarci, dok se žene u većini slučajeva odriču tog prava. Razlog zbog kojeg žene odustaju od nasleđivanja su brojne i raznovrsne, među kojima je vredno istaći tradiciju i običajno pravo kojim je ženama zabranjeno nasleđivanje. U mnogim slučajevima, one se odreknu svog nasleđa, zbog želje da sačuvaju svoje veze sa svojim porodicama.

Ombudsman naglašava da je trenutni okvir zakonodavnog nasleđa nedovoljan da se bavi tradicionalnom praksom. S obzirom na to, postoji potreba za jasnijim i preciznijim zakonodavstvom i proceduralnim pravilima s jedne strane, dok s druge strane treba više raditi na podizanju svesti među ženama i muškarcima u pogledu njihovih prava nasleđivanja.

Nasilje u porodici

Nasilje u porodici je realnost u kosovskom društvu, međutim, samo mali broj se prijavljuje nadležnim organima. Nasilje u porodici predstavlja kršenje ljudskih prava, predstavlja osnovu diskriminacije žena i dalje predstavlja veliki problem svih zajednica na Kosovu.

Ombudsman je u prethodnim godišnjim izveštajima²⁰⁹ preporučio uključivanje Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) u Ustav Republike Kosovo. Ova preporuka je napravljena u okviru Strategije proširenja Evropske komisije; međutim, još nije sprovedena.

Nakon terenskih istraga, Ombudsman je primio statistiku od policije Kosova u vezi sa prijavljenim slučajevima nasilja u porodici, prema kojoj u regionu Prištine ima 332

²⁰⁸ Administrativno uputstvo br. 03/2017 o registraciji zajedničke nepokretne imovine u ime oba supružnika i njegova zamena Administrativnim uputstvom br. 04/2017, član 2 i član 4.

²⁰⁹ <https://www.oik-rks.org/en/reports/annual-reports/>

slučaja, u regionu Prizrena ima 178 slučajeva, u regionu Gnjilana ima 146 slučajeva, u regionu Uroševca 140 slučajeva, a u regionu Peći 150 takvih slučajeva.

Ombudsman je primetio da u prijavljenim slučajevima, reakcije i postupci nadležnih organa (policije, tužilaštva i suda) i dalje nisu adekvatni. Ovo je dokumentovano žalbama primljenim od strane IO-a u vezi sa kašnjenjem u sudskim postupcima u vezi sa slučajevima nasilja u porodici.²¹⁰

Ali postoje i slučajevi kada žrtve nasilja u porodici nerado prijavljuju slučajeve iz različitih razloga, a među njima i zbog emocionalnih veza sa osobom koja praktikuje nasilje ili čak zato što društvo nastavlja da nasilje u porodici smatra privatnom stvari koja ne bi trebala biti predstavljena van porodičnog kruga.

Međutim, Ombudsman smatra pozitivnim korakom u borbi protiv nasilja u porodici uključivanje ovog fenomena u krivični zakon, u kojem se nasilje u porodici tretira kao krivično delo, tako da će svako ko vrši fizičko, psihičko ili ekonomsko nasilje ili zlostavljanje u svrhu kršenja dostojanstva drugog lica, u porodičnom odnosu, biti kažnjen novčanom kaznom i do tri godine zatvora.²¹¹

Na Kosovu postoji osam skloništa za žrtve nasilja u porodici, sedam su funkcionalna, dok osmo sklonište u Novom Brdu još uvek u postupku izdavanja dozvola. Postoje i druga dva skloništa u kojima je jedno od njih posvećeno deci koja su izložena nasilju u porodici i drugom zlostavljanju, dok je drugo sklonište u službi žrtava trgovine ljudima. Skloništa imaju važnu ulogu u rehabilitaciji i reintegraciji žrtava nasilja u porodici. Međutim, za Ombudsmana, pitanje njihovog funkcionisanja je zabrinjavajuće. Tokom perioda izveštavanja, glavni izazovi sa kojima se suočavaju skloništa su: održivo finansiranje, licenciranje, obuka osoblja i transparentna revizija njihovog rada.

Nedostatak održivog finansiranja skloništa je glavni izazov njihovog rada u pružanju usluga žrtvama nasilja u porodici. Iako je za njih odgovorno Odeljenje za socijalni rad pri MRSZ-u, ono finansira samo polovinu potrebnog budžeta, dok druga sredstva obezbeđuju međunarodni donatori. Ombudsman naglašava važnost raspodele sredstava za skloništa na vreme za svaku godinu, kao i procenu tačnih troškova koje bi država trebala izdvojiti za svaku žrtvu nasilja u porodici.

Različiti socijalni, ekonomski i kulturni faktori uticali su da nivo nasilja na Kosovu ostane nepromenjen. Nezaposlenost i siromaštvo ne opravdavaju nasilje u porodici. Međutim, na osnovu žalbi podnosilaca žalbi koje su podnete IO-u, čini se da je jedan od glavnih problema koji ometaju položaj žrtava ekonomska zavisnost.

Iako postoji solidna zakonska osnova za zaštitu od nasilja u porodici, treba napomenuti da sprovođenje zakona nije na pravom nivou. Treba istaći da kašnjenja u sudskim postupcima u predmetima koji se tiču nasilja u porodici prilično obeshrabruju da se takvi slučajevi pojave. U većini slučajeva, žene su i dalje žrtve ne samo nasilja izvršenog od

²¹⁰ Predmeti evidentirani u IO-u: A. br. 459/2018, A. 665/2018, A. 698/2018, A. 748/2018

²¹¹ Krivični zakonik Kosova, član 248

strane supružnika, već i nedelovanja i zanemarivanja institucija koje imaju mandat da im pruže zaštitu i pomoć. Na zahtev podnosioca žalbi, IO je u mnogim slučajevima pratila sudske postupke za žrtve nasilja u porodici.

Zakon br. 05/L-003 o elektronskom nadzoru lica kojima se odlukom Suda ograničava kretanje²¹² je na snazi od 1. jula 2015. godine, i ima za cilj da reguliše upotrebu elektronskog nadzora u krivičnom pravnom procesu kako bi se poboljšala javna sigurnost i osiguralo efikasno izvršenje odluka suda, čak i u slučajevima žrtava nasilja u porodici. Za sprovođenje ovog zakona u vođenju elektronskog nadzora lica čiji je kretanje ograničeno i izveštavanja od strane policije Kosova, Ministarstvo unutrašnjih poslova je izdalo Administrativno uputstvo.²¹³ Međutim, ovaj zakon se još uvek ne sprovodi. Ombudsman je tokom perioda izveštavanja otvorio ex officio istrage u vezi sa nesprovođenjem ovog zakona, što bi direktno uticalo na zaštitu žrtava nasilja u porodici, jer su u toku ove godine izveštavanja od strane počinioca koji su prekršili nalog za zaštitu identifikovani slučajevi koji su završili smrtnim slučajem. Ovaj slučaj je u istražnom postupku IO-a.²¹⁴

Tokom ovog perioda izveštavanja, IO je takođe primila zahtev za praćenje sednice u Apelacionom sudu Kosova, na osnovu žalbe majke žrtve, prema kojoj je njena ćerka lišena života, dok je optuženi, prvostepenom sudskom presudom, oslobođen optužbe za krivično delo. Institucija je pratila sudsko ročište, nakon čega je Apelacioni sud poništio presudu Osnovnog suda i predmet vratio istom sudu radi ponovnog suđenja i rešavanja.²¹⁵

Žene koje su preživle seksualno nasilje tokom rata

Zahtev za priznavanje statusa žrtava seksualnog nasilja tokom rata počeo je 2. februara 2018. godine. Tokom ove godine izveštavanja Ombudsman je primio pritužbe u kojima podnosioci žalbe tvrde da pravo žrtve nije priznato od strane Vladine Komisije za priznavanje i verifikaciju statusa silovanih lica tokom Oslobođilačkog rata na Kosovu.

Takođe, tokom 2018. godine, Ombudsman je primio žalbu u vezi sa formom odluke Vladine Komisije o priznavanju i verifikaciji statusa silovanih lica tokom Oslobođilačkog rata Kosova, odnosno zbog nedostatka dela obrazloženja u odluci Komisije, koja priznaje ili odbija status žrtve seksualnog nasilja.

Trenutno, odluka Komisije sastoji se od slajda koji, u kontekstu poverljivosti, sadrži samo priznavanje ili odbijanje statusa žrtve seksualnog nasilja, i pravni savet, gde u slučaju odbijanja stranke imaju pravo da podnesu zahtev za ponovno razmatranje odluke. U međuvremenu, odluke ne sadrže deo obrazloženja. Od Vladine komisije za priznavanje i verifikaciju statusa silovanih lica tokom Oslobođilačkog rata na Kosovu, Ombudsman je primio informaciju da je ova praksa sprovedena u cilju očuvanja poverljivosti postupka,

²¹² Zakon br. 05/L-003 o elektronskom nadzoru lica kojima se odlukom Suda ograničava kretanje, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=12880>

²¹³ Administrativno uputstvo MUP-a br. 11/2016, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=12880>

²¹⁴ Predmet evidentiran u IO-u: Ex officio br. 621/2018

²¹⁵ Predmet evidentiran u IO-u: A. br. 619/2018

identiteta strana u postupku i informacija. S druge strane, strane u postupku su izrazile zabrinutost da nedostatak obrazloženja u odluci otežava žalbeni postupak u drugom stepenu i upotrebu žalbe kao efikasnog pravnog sredstva, jer je obrazloženje sastavni deo odluka u upravnom postupku i sadrži pravnu osnovu i sažetak činjenica i dokaza koji su bili presudni u priznavanju ili odbijanju prava žrtve seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu.

Prema Uredbi br. 22/2015 o definisanju procedura za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja na Kosovu, strana, u slučaju odbijanja, ima pravo da podnese zahtev za preispitivanje odluke istoj komisiji. S tim u vezi, još jedno pitanje koje se postavlja radi preispitivanja sastoji se u poštovanju procesa dvodimenzionalnosti u upravnom postupku, jer u ovom slučaju isto telo postupa u prvostepenom i drugostepenom postupku po žalbenoj proceduri.

Ombudsman je zabrinut da se žalbe koje su podnosioci žalbi podneli Vladinoj komisiji za priznavanje i verifikaciju statusa silovanih lica tokom Oslobođilačkog rata Kosova ponovo rešava od strane istog tela ove komisije, i stoga pokreće zabrinutost da u ovim slučajevima pravo na žalbu nije efikasan pravni lek. Žalbe podnesene IO-u u vezi sa ovim pitanjima i dalje su u postupku istrage.²¹⁶

Manjinske zajednice

Status prava etničkih manjina je pokazatelj demokratskih vrednosti društva. U zemljama u kojima etnička neslaganja i trenja dovode do razdvajanja u društvu, poštovanje manjinskih prava može doprineti postizanju političkog, socijalnog i očuvanja mira. To ni na koji način ne znači da je svrha segregacija i podela, već društvena integracija, kojom se prava koja se daju manjinskim zajednicama prema Ustavu i zakonima u Republici Kosovo²¹⁷ moraju poštovati i sprovoditi ako želimo izgraditi prosperitetno multietničko društvo.

Različite etničke, verske i jezičke zajednice koje žive na Kosovu moraju takođe razumeti da rešenja zavise i od njih. Shodno tome, potrebni su zajednički naponi za prevazilaženje izazova. Takođe je neophodna i politička volja da se postignu pravedna i održiva rešenja u celom društvu i unutar svih zajednica u Republici Kosovo.

Politička volja za poštovanje prava i poštovanje doprinosa svih je od primarne važnosti za uspostavljanje i funkcionisanje prosperitetnog i inkluzivnog društva, u svrhu

²¹⁶ Između ostalog, predmet je evidentiran u bazi podataka IO-a: A. 695/2018.

²¹⁷ Ustav Republike Kosovo (Poglavlje III Prava zajednica i njihovih članova); Član 22. Ustava Republike Kosovo (Direktna primenljivost međunarodnih sporazuma i instrumenata) definiše da se, između ostalog, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli, Okvirna konvencija Saveta Evrope za Zaštita nacionalnih manjina, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije, itd, direktno primenjuju; Zakon br. 03/L-47 o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih članova; Zakon br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije, Zakon br. 03/L-068 o obrazovanju u opštinama Republike Kosovo; Zakon br. 02/L-037 o upotrebi jezika; Zakon br. 03/L-040 o lokalnoj samoupravi; Zakon br. 03 L-041 o administrativnim granicama opština; Zakon br. 02/L-088 o kulturnom nasleđu i Zakonu br. 03/L-039 o posebnim zaštićenim područjima

zajedničkog donošenja odluka i uklanjanja predrasuda i prepreka, bez obzira na njihovu veličinu. Istovremeno, specifične, društvene i političke situacije Kosovu nameću brojne poteškoće u pravilnom funkcionisanju i efikasnosti mehanizama dostupnih za zaštitu prava, tako da je pristup i realizacija garantovanih prava predmet velikog ispitivanja.

Slično kao i u drugim periodima izveštavanja, ove godine, i Ombudsman ukazuje na probleme sa kojima se svakodnevno susreću građani, pripadnici manjinskih zajednica, sa ciljem njihovog sistematskog i efikasnog rešavanja u narednom periodu.

Uopšteno govoreći, problemi sa kojima se suočavaju zajednice, kao što su Srbi, Romi, Aškalije, Egipćani, Bošnjaci, Turci, Hrvati, Crnogorci i Goranci, tokom 2018. godine, ostaju bliski nalazima predstavljenim u prethodnom Godišnjem izvještaju IO-a²¹⁸, sa manje ili više uspeha u poboljšanju njihove situacije.

Povratak i bezbednost

Imajući u vidu situaciju kada je u pitanju povratak, potrebno je više raditi na uslovima i održivosti povratka raseljenih lica. Neophodno je da sve institucije na Kosovu, kao i društvo u celini, ulože više napora na izgradnji međusobnog poverenja kako bi se poboljšali rezultati.

Većina raseljenih lica i izbeglica su pripadnici srpske zajednice, a zatim slede Romi, Crnogorci, Hrvati, Bošnjaci i pripadnici drugih manjinskih zajednica. Takođe, određeni broj su pripadnici albanske zajednice sa severa Kosova.

Na osnovu podataka Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR), u proteklih 19 godina, na Kosovo se vratilo ukupno 28.111 osoba (što je oko 13% od ukupnog broja raseljenih lica u zemljama regiona koje je registrovao UNHCR)²¹⁹, od kojih je 26.830 pripadalo manjinskim zajednicama.²²⁰ Prema podacima koje je prikupio UNHCR, u 2015. godini vratilo se 726 osoba iz manjinskih zajednica, u 2016. vratilo se 356, u 2017. vratilo se 417 osoba, dok se do kraja decembra 2018. vratilo 284 članova zajednice.²²¹

Obezbeđivanje stalnog smeštaja za one koji su smešteni u kolektivnim centrima 20 godina i dalje predstavlja problem koji treba rešiti u okviru resursa i projekata Ministarstva za zajednice i povratak (MZP).

U kolektivnim centrima širom Kosova ima 423 osoba, što je samo 41 osoba manje nego u prethodnom periodu izveštavanja, što se može zaključiti da rešavanje njihovog stalnog

²¹⁸ Vidi Godišnji izveštaj IO-a za 2017.

²¹⁹ Prema statističkim podacima UNHCR-a, 226 418 osoba je napustilo Kosovo od juna 1999. i preselilo se u Srbiju, Crnu Goru i Makedoniju. Podaci su dobijeni sa zvanične internet stranice Ministarstva za zajednice i povratak Republike Kosovo. <http://mzp-rks.org>

²²⁰ Prema statističkim podacima UNHCR-a iz januara 2018. godine, navodi se da se od 2000. do kraja 2018. godine vratilo 11945 Srba, 7577 Aškalija i Egipćana, 1875 Bošnjaka, 4 Hrvata, 1464 Goranaca, 21 Crnogorac, 3925 Roma i 19 Turaka.

²²¹ Prema statističkim podacima UNHCR-a, od januara do kraja decembra 2018. godine, vratilo se 133 kosovskih Srba, 96 Aškalija i Egipćana, 10 Bošnjaka, 5 Goranaca, 35 Roma, 4 Crnogorca i 1 Hrvat.

smeštaja nije preduzeto sa dužnom pažnjom jer mnogi još uvek žive u veoma teškim i nehumanim uslovima. Ombudsman podseća da je najveći broj lica smeštenih u kolektivnim centrima još uvek u opštini Štrpce (247 lica). Iako je do kraja decembra 2017. godine, IO primila pozitivne informacije od MZP-a²²², koje ukazuju na to da bi do sredine 2018. godine trebalo zatvoriti kolektivne centre u Štrpcu i da bi se stambeno pitanje lica smeštenih u ovim centrima trajno rešilo, ovo se do kraja perioda izveštavanja još uvek nije dogodilo.

Isto kao i u prethodnom periodu izveštavanja, prema izjavi MZP-a za 2019. godinu, MZP je takođe isplanirao zatvaranje svih kolektivnih centara. Prema planovima MZP-a, predviđeno je da se kolektivni centri na teritoriji opštine Štrpce zatvore u prvoj fazi, koja se realizuje kroz projekat IO-a, i da se završi izgradnja pet stambenih zgrada. Prema informacijama dobijenim od MZP-a, planirano je da ove zgrade, koje će obezbediti trajna stambena rešenja za oko 80 porodica, budu spremne za stanovanje do prve polovine 2019. godine, dok su za 4 porodice kuće izgrađene na parcelama koje su oni sami obezbedili. U drugoj fazi istog projekta planirano je zatvaranje 11 kolektivnih centara u opštinama Gračanica, Leposavić i Zvečan, a realizacija ovog projekta će početi u septembru ili oktobru 2019. godine, dok će partner za sprovođenje projekta biti Danski savet za izbeglice (DRC)²²³. Iako su informacije dobijene od MZP-a iste kao i u prethodnom periodu izveštavanja, Ombudsman ostaje zabrinut zbog kašnjenja u planiranju i obezbeđivanju trajnog rešenja za povratnike. IO će nastaviti da prati angažovanje MZP-a u vezi sa ovim pitanjem tokom 2019. godine.

Kada je reč o novoj Uredbi Vlade Republike Kosova o povratku raseljenih lica i trajna rešenja²²⁴, dotična Uredba je pozitivno ocenjena i od strane nadležnih institucija koje se bave pitanjem povratka, kao i od samih povratnika, koji su procenili da ova uredba poboljšava pristupa institucijama i sprovođenje prava povratnika. Pored toga, ova Uredba otvara mogućnost da opština dodeli zemljište za stambenu izgradnju i povratak raseljenih lica u mesta u koja ranije nisu živeli. S obzirom na to da je sprovođenje pomenute Uredbe počelo 2018. godine, trenutno nije moguće sigurno proceniti uspeh njenog sprovođenja na terenu.

Kada je reč o sigurnosti manjinskih zajednica, može se reći da ne postoji značajna razlika u odnosu na prethodne periode izveštavanja, s obzirom na nekoliko incidenata, kao što je oštećenje spomenika na pravoslavnom groblju u Lipljanu, grafiti na osnovnoj školi koju pohađaju učenici srpske zajednice u Lipljanu, paljenje kuće povratnika u selu Belo Polje kod Peći, krađa i uništavanje građevinskog materijala tokom izgradnje 6 kuća za povratnike u selu Lubižda u opštini Istok, kamenovanje povratničkih kuća u regionu Peći.

²²² Vidi Godišnji izveštaj Institucije Ombudsmana za 2017. godinu, deo manjinskih zajednica - Povratak i bezbednost.

²²³ Informacije dobijene od MZP-a, putem e-maila 14. januara 2019.

²²⁴ Uredba br. 01/2018 Vlade Republike Kosova o povratku raseljenih lica i trajnih rešenja, koja je usvojena na sednici Vlade, Odlukom br. 63/23 od 4. januara 2018. godine i Uputstvom br. 2/2018 za sprovođenje ove uredbe, izdato u junu 2018. godine

U januaru i avgustu 2018. godine, lokalni stanovnici protestovali su protiv posete članova srpske zajednice grobljima i verskim objektima u Đakovici. Iako se posete nisu održale, Ombudsman podseća na obavezu države da obezbedi bezbednost, kako za demonstrante tako i za posetioce, kako bi izbegli etnički motivisane incidente. Posebno zabrinjavaju i dalje međuetnički incidenti na severu Kosova.

Nakon pronalaska eksplozivne naprave u selu Osojane, MZP je finansirao instalaciju 13 kamera za nadzor u etnički mešovitom selu, dok će za održavanje kamera biti odgovorna Opština Istok. Postavljanje kamera ima za cilj smanjenje nivoa kriminala u regionu Peći, što je posebno značajno za porodice koje se vraćaju.²²⁵ Kao što je navedeno, može se zaključiti da se najveći broj incidenata, kao i prethodnih godina, dešava na zapadnom Kosovu, u povratničkim područjima u Peći, Klini i Istoku.

Broj incidenata usmerenih prema povratnicima i njihovoj imovini se postepeno smanjivao. Prošle godine je bilo 65 incidenata, dok je u ovoj godini, do novembra, bilo 58 slučajeva. Kada su u pitanju incidenti, radi se o pravno-imovinskoj prirodi, krađi, ilegalnoj seči šuma i nezakonitom zauzimanju imovine. Pored toga, postojale su fizičke pretnje i napadi na povratnike.²²⁶ Što se tiče navoda o podsticanju nacionalne, rasne i verske mržnje, pobune ili netrpeljivosti, u skladu sa članom 147. Krivičnog zakonik Kosova,²²⁷ u periodu od 1. januara do 21. decembra 2018. godine, samo 10 slučajeva je prijavljeno Kosovskoj policiji.

Incidenti usmereni na povratnike iz manjinske zajednice i uticaj učestale politizacije pitanja od strane spoljnih faktora sprečavaju potpunu integraciju građana Srbije u javni i ekonomski život Kosova i usporavaju izgradnju uzajamnog poverenja i bezbednosti.

Takođe, veoma dugo postoji očigledan problem u albanskoj zajednici na severu, u opštinama Laposavić, Zvečan, Severna Mitrovica i Zubin Potok, koji iz političkih razloga organa na severu mogu da dobiju imovinska dokumenta (katastarske evidencije) samo sa pečatom paralelnih organa, koji se onda ne priznaju kao dokumenti u organima Republike Kosovo i građani nisu u mogućnosti da ostvare svoja prava.

Ombudsman navodi da je MZP, u skladu sa svojim mandatom, izgradio 94 kuće za povratnike (za 592 osobe) tokom 2018. godine, dok su 4 kuće renovirane (za 24 osobe). Pored toga, 23 infrastrukturna projekta su sprovedena u različitim opštinama širom Kosova.²²⁸ Takođe treba napomenuti da je sredinom 2018. godine MZP izgradilo 6 kuća za 13 povratnika koji su se vratili na svoju inicijativu u selu Lubižda u opštini Istok. Tako je za sve povratnike u ovom selu rešen stambeni aspekt do sredine 2018. godine.²²⁹

²²⁵ Informacije o incidentima su dobijene od MZP-a, a predstavljene su u okviru "Skopskog procesa"

²²⁶ Ibid.

²²⁷ Krivični zakonik Kosova br. 04/L-129, član 147.

²²⁸ Informacije dobijene od MZP-a, elektronskom poštom, 14. januara 2019. godine.

²²⁹ Informacija IO-a o povratnicima u selu Lubižda, opština Istok, potvrđena je od strane MZP-a 14. januara 2019. godine, putem e-maila.

Iako je, u načelu, prihvaćena preporuka Ombudsmana iz prethodnog Godišnjeg izveštaja o donošenju Zakona o raseljenim licima i izbeglicama, koji je trebao biti usvojen tokom 2018. godine, do kraja ovog perioda izveštavanja to nije učinjeno. Posebna pažnja je u preliminarnom periodu izveštavanja posvećena međuinstitucionalnoj inicijativi za raseljena lica sa Kosova, poznata kao "Skopski proces"²³⁰, MZP početkom 2018. godine zajedno sa Ministarstvom unutrašnjih poslova (MUP) i Ministarstvo administracije lokalne samouprave u okviru "Skopskog procesa" i trajna rešenja, radna grupa za sigurnost, dijalog i reintegraciju raseljenih lica izradila je i poslala opštinama Smernice za reagovanje na incidente koji utiču na zajednice.²³¹ Nakon niza relevantnih obuka za opštinske službenike u vezi sa navedenim smernicama, uočeni su pozitivni efekti njihovog uticaja; ovo se ogleda u reakcijama javnosti na sigurnosne incidente u Novom Brdu, Mitrovici, Kamenici, Uroševcu, Istoku i Vučitrnu.

Aktivnosti Radne grupe za ličnu dokumentaciju u okviru "Skopskog procesa" takođe su pozitivno ocijenjene. Zapravo, odluka MUP-a Republike Kosovo br. 296/2018 od 5. jula 2018, koja se primenjuje od 27. avgusta 2018. godine, bavi se pitanjem priznavanje civilnog statusa registrovanog u paralelnim kancelarijama i opštinskim službama Republike Srbije na Kosovu i/ili Republici Srbiji raseljenih lica. Iako je MZP objavilo da je ova odluka Ministarstva unutrašnjih poslova Kosova podržana relevantnim informativnim kampanjama, ovom prilikom, Ombudsman pozdravlja odobrenu preporuku MZP-u za transparentnost i dostupnost dokumentacije vezanih za "Skopski proces", koji su dostupni na zvaničnoj veb stranici MZP-a. Sada se informacije o konkretnim zaključcima o ovoj inicijativi mogu naći na ovom sajtu, kako bi se bolje informisala javnost i raseljena lica.²³² Takođe, u saradnji sa Komesarijatom za izbeglice i migracije, Danskim savetom za izbeglice (DRC) i UNHCR-om, MZP je sastavio i objavio izveštaj o "Profilisanju interno raseljenih lica i na Kosovu i van njega - Procena puta do trajnih rešenja za interno raseljena lica na Kosovu"²³³, vrlo koncizan i statistički koristan i tačan dokument, koji u narednom periodu treba da služi kao vodič za preduzimanje daljih koraka, projekata i planova za povratak raseljenih lica.

Međutim, na zvaničnoj veb stranici MZP-a, još uvek nedostaju informacija i izveštaj o povratku, postoji nedostatak dokumentacije o politici ovog ministarstva i o započetim projektima.²³⁴ Deo koji se bavi relevantnim zakonima MZP-a i povratkom raseljenih lica ne sadrži zakone, već samo neke interne propise i smernice koje treba ispraviti i regulirati u skladu s načelom transparentnosti rada ovog ministarstva.

²³⁰ Vidi Godišnji izvještaj Institucije ombudsmana za 2017. godinu, deo manjinskim zajednicama - Povratak i sigurnost.

²³¹ <http://mzp-rks.org/sr-l/dokumenti/skopski-proces.html>

²³² <http://mzp-rks.org/sr-l/dokumenti/skopski-proces.html>

²³³ <http://mzp-rks.org/sr-l/dokumenti/2015-12-01-19-13-00.html> objavljeno na veb stranici MZP-a, 10. septembar 2018.

²³⁴ <http://mzp-rks.org/sr-l/izvestaji.html>; <http://mzp-rks.org/sr-l/dokumentacija-o-politici-mzp.html>; <http://mzp-rks.org/sr-l/izvestaji-i-ankete.html>;

Državljanstvo i civilna registracija

U skladu sa svojim ustavnim mandatom, načelima i zaštitom ljudskih prava svih građana u Republici Kosovo, Ombudsman nastavlja da bude dosledan u praćenju situacije u vezi sa državljanstvom i civilnom registracijom, što je detaljno opisano u dva preliminarne godišnja izveštaja.²³⁵ Na osnovu žalbi koje je Institucija Ombudsmana dobila, uglavnom na severu Kosova, može se reći da je ovo pitanje uglavnom uticalo na srpsku zajednicu i romsku zajednicu. To su uglavnom lica koja žive na Kosovu, ali i raseljena lica, koja do sada još nisu regulisala svoj civilni status u Republici Kosovo.

Sticanje državljanstva Republike Kosovo regulisano je Zakonom o državljanstvu²³⁶ a lica koja ispunjavaju jedan ili više pravnih kriterijuma mogu dobiti državljanstvo. Pored toga, lica koja su živela na Kosovu (trajno ili privremeno) do 1. januara 1998. imaju pravo da steknu državljanstvo Republike Kosovo,²³⁷ kao i lica čiji roditelji imaju državljanstvo Kosova. Gledano iz perspektive zakonodavstva, zakon je relativno širok u smislu utvrđivanja podobnosti za dobijanje državljanstva. Međutim, posmatrano sa aspekta primene zakona i propisa i na osnovu podnesenih žalbi i istražnih radnji koje je poduzeo IO, može se zaključiti da pravni okvir u ovoj oblasti nije dosledno i precizno primenjen.

Kao rezultat toga, veliki broj građana iz manjinskih zajednica, posebno Srbi i Romi, nemaju identifikacione dokumente Kosovu bilo zbog administrativnih poteškoća ili pogrešne primene podzakonskih akata, ili zbog odbijanja broja građana da se prijave za dobijanje identifikacionog dokumenta Kosova, jer oni imaju dokumenta Republike Srbije. Međutim, problem se javlja kada se postavlja pitanje o statusu ovih građana, njihovim pravima i obavezama, jer su oni, po zakonu, nevidljivi sistemu. Takođe, tačan broj lica u ovoj situaciji je nepoznat, od kojih je najveći broj na severu Kosova. Stoga, Ombudsman je, bilo na osnovu podnetih žalbi, ili na osnovu sopstvenog istraživanja, pokrenuo ex officio istragu o pitanju državljanstva i civilne registracije, u vezi sa pripadnicima manjinskih zajednica na Kosovu, odnosno građanima koji žive na severu Kosova.²³⁸ Pored toga što je slučaj pred Institucijom ombudsmana, Ombudsman je takođe primio pojedinačne ex officio žalbe a nakon intervencije IO, određeni broj njih je rešen pozitivno, dok je određeni broj još uvek u toku rešavanja.

Ombudsman je 2018. godine primio najveći broj žalbi na rad registracionih i matičnih kancelarija u južnoj Mitrovici, kao i kancelarija u regionu Peći, uglavnom od strane raseljenih lica.²³⁹ Poseban problem predstavljaju razmeštene kancelarije za civilnu registraciju koje se još uvek nalaze u opštini Zubin Potok u selu Čabra, za Zvečan u selu

²³⁵ Videti Godišnji izveštaj Institucije ombudsmana za 2017, deo o manjinskim zajednicama - Povratak i sigurnost.

²³⁶ Zakon br 04/L-215 o državljanstvu Kosova.

²³⁷ Administrativno uputstvo (MUP) br. 05/2017 o kriterijumima koji sadrže dokaze o državljanstvu bivše Savezne Republike Jugoslavije i stalnom prebivalištu na teritoriji Kosova od 1 januara 1998.

²³⁸ Ex officio br.323 / 2018, u kojoj su odgovorne kancelarije za civilni status u južnoj Mitrovici, Zvečanu, Zubinom Potoku i Leposaviću, predmet je otvoren 17. maja 2018. godine i još uvek je u toku.

²³⁹ Žalbe br. 285/2018, br. 339 / 18, br. 393 / 2018, br. 417 / 2018, br. 482 / 2018, br. 509/2018 itd.

Lipa, dok je za Leposavić u selu Banja.²⁴⁰ Ova sela su veoma udaljena od urbanih područja i nisu dostupna građanima. Ove kancelarije su raseljene zbog ranijeg nefunkcionisanja opština na severu Kosova, međutim, iako su severne opštine u protekle dve godine potpuno funkcionalne, ove kancelarije su ostale na istoj lokaciji, a to je prepreka za građane da regulišu svoj građanski status, da izvrši registraciju ili bilo koju vrstu promene u skladu sa pravnim okvirom. Imajući u vidu navedeno, Ombudsman smatra da glavne opštinske kancelarije za registraciju civilnog statusa na severu Kosova treba da se vrata u njihove opštinske centre, tj. u Severnoj Mitrovici, Zvečanu, Zubinom Potoku i Leposaviću, dok za građane u udaljenim selima grad treba da se formira ispostavu kancelarije za registraciju civilnog statusa, po potrebi.

Potrebno je naglasiti nedostatak ličnih dokumenata pripadnika zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Za dotične zajednice, problem predstavlja nedostatak ažuriranja i nedostatak dovoljnih informacija da bilo koju promenu civilnog statusa treba prijaviti nadležnim kancelarijama. U tom smislu, oni imaju punu podršku lokalnih organizacija civilnog društva, koje dosledno pomažu u registraciji najmarginaliovanijih grupa građana, čiji se rođenje, smrt i promena civilnog statusa ne upisuju u Centralni registar građana.²⁴¹

Ombudsman pozitivno ocenjuje odluku MUP-a br. 296/2018²⁴², koja dozvoljava svim građanima Republike Kosovo koji su registrovali ili predstavili činjenice u vezi sa civilnim statusom u paralelnim strukturama Republike Srbije, u periodu od 10. juna 1999. do 14. septembra 2016, da podnesu zahtev za kopiju i registraciju u Centralnom registru civilnog statusa Kosova. Uredba važi do kraja juna 2019. godine. Izdavanjem i stupanjem na snagu odluke MUP-a, registracija u Centralni registar će biti u velikoj meri olakšana i time će se dobiti lična dokumenta za građane koji do sada nisu mogli da dobiju isti dokument. Ovo posebno važi za pripadnike zajednica Roma, Aškalija i Egipćana koji su još uvek na listi građana bez lične dokumentacije u visokom procentu. Međutim, u ovom slučaju treba naglasiti neuspeh kancelarija za registraciju i matičnih službi u opštinama, posebno onih u kojima žive pripadnici manjinskih zajednica, transparentnosti u sprovođenju ove odluke i da većina građana uopšte nije upoznata da ova odluka postoji. Stoga je neophodno da nadležne kancelarije o kojima je reč, barem u njihovim opštinama, postave obaveštenje na opštinskim oglasnim tablama, ali je takođe neophodno da opštine i MZP, na svojim službenoj veb stranici, objave obaveštenje za sve građane koji su obavezni da regulišu svoj status državljanstva.²⁴³

²⁴⁰ Videti Godišnji izveštaj Institucije ombudsmana za 2017, deo o manjinskim zajednicama - Državljanstvo i civilna registracija.

²⁴¹ Ovim problemom se posebno bavio NVO "Projekat za građanska prava Kosovo" iz Prištine, koji već nekoliko godina pomaže članovima zajednice Roma, Aškalija i Egipćana u dobijanju ličnih dokumenata.

²⁴² Odluka MUP-a br. 296/2018, koja je usvojena 5. jula 2018. godine, dok je sprovođenje iste počelo krajem avgusta 2018. godine.

²⁴³ Tokom prikupljanja informacija za godišnji izveštaj, od septembra do kraja decembra, na zvaničnoj veb stranici MZP-a, oglasnim tablama opština sa pripadnicima manjinskih zajednica, nije objavljeno

Svi ovi problemi koji se odnose na pitanje državljanstva, civilne registracije i ličnih dokumenata stvaraju veoma neizvesnu situaciju za građane koji nisu zvanično registrovani kao građani Kosova, jer su u nestabilnoj situaciji. Takva situacija se ne odnosi samo na problem civilnog statusa, već izaziva negativne posledice na slobodu kretanja, pravo na rad, zdravlje i socijalnu zaštitu, pravo na izbor i učešće na izborima, ali i na njihove obaveze prema zemlji u kojoj žive.

Imovinska prava

Pravo na imovinu kao osnovno ljudsko pravo je važno i utiče na sva druga prava i kao takvo zahteva posebnu pažnju i posvećenost u regulisanju i osiguravanju uživanja ovog prava vlasnicima, bilo u skladu sa Ustavom ili zakonima na snazi, ili na osnovu standarda ljudskih prava uopšte.²⁴⁴

Zapravo, Ombudsman je u svim svojim godišnjim izveštajima izveštavao o problemu uzurpacije i ponovnog uzurpiranja nepokretne imovine na teritoriji Republike Kosovo, ali je posebnu pažnju posvetio ovom pitanju u poslednja tri godišnja izveštaja, koji su prema zakonu snazi, dati na razmatranje Skupštini Republike Kosovo.²⁴⁵ Pored toga, Misija Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) na Kosovu je izveštavala o istom problemu 2015. godine, u izveštaju pod nazivom „Prikaz predmeta nezakonitog zaposedanja imovine na Kosovu“²⁴⁶, i od tada situacija u ovoj oblasti ima poboljšana u odnosu na oštećene strane ili vlasnike uzurpirane imovine.

Ne može se poreći činjenica da je napravljen pozitivan pomak u rešavanju ovog problema u pogledu imovinskih prava lica čija je imovina uzurpirana, ali još uvek postoji niz bitnih problema u pogledu mirnog uživanja i dostupnosti privatnih nepokretnih imovina sa kojima se suočava velikim broj građana. Kontinuirana nelegalna uzurpacija privatne imovine pripadnika manjinskih zajednica na Kosovu, ali i pripadnika albanske zajednice na severu Kosova, i dalje predstavlja zabrinutost.

Pored toga, treba napomenuti da postoji niz žalbi koje je IO primio i registrovao u vezi sa uzurpacijom i / ili ponovnim uzurpacijom nepokretne imovine, koje su u postupku pred pravosudnim organima, bilo kao krivični predmeti (krivični predmeti za ponovnu

obaveštenje o odluci br. 296 / 2018 od 5. jula 2018. godine o regulisanju građanskog statusa građana, u cilju prijave promena civilnih statusa u opštinskim kancelarijama republike Kosovo.

²⁴⁴ Pravo na privatnu imovinu definisano je Ustavom Republike Kosovo (član 46), Zakonom br. 03/L-154 o imovini i drugim stvarnim pravima, ali je takođe pomenuto u mnogim drugim zakonima, kao što je Zakon br. 04/L-077 o obligacionim odnosima, Zakon br. 2004/26 o nasleđivanju, Zakon br. 03/L-007 o vanparničnom postupku, Zakon br. 2009/03-L-006 o parničnom postupku (Zakon br. -L-118 o izmenama i dopunama Zakona o parničnom postupku) i Zakona br. 2002/5 o uspostavljanju registra prava na nepokretnu imovinu (Zakon br. 2011/04-L-009 o izmenama i dopunama ovog zakona). Zakonom o imovini i drugim stvarnim pravima vlasništvo se definiše kao pravo ovlašćuje vlasnika da slobodno koristi imovinu, u čemu ga nijedno drugo lice ne može ometati (član 1818).

²⁴⁵ Videti Godišnji izveštaji Institucije Obudsmana za 2015, 2016. i 2017. godinu.

²⁴⁶ Misija OEBS-a na Kosovu, izveštaj “Prikaz predmeta nezakonitog zaposedanja imovine na Kosovu“: <https://www.osce.org/sr/kosovo/141151?download=true>

uzurpaciju nepokretne imovine, krivične prijave protiv osoba NN za uzurpaciju zemljišta itd.) ili kao parnični predmeti (npr. tužba za poništenje krivotvorenih ugovora o prodaji nekretnina, ometanje posjedovanja, udaljavanje lica ili uklanjanje objekata sa nepokretne imovine, tužbu za potvrdu prava na nepokretnu imovinu, uprkos činjenici da su prethodna nadležna ad-hoc tela, DSIP i KAI, već rešila ova pitanja za koja su imali isključivu nadležnost. itd.), ali koji još uvek nisu rešeni u razumnom roku, kako je propisano članom 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR).²⁴⁷ U skladu sa prethodno navedenim i analizom različitih žalbi podnetih IO-u, Ombudsman je pokrenuo ex officio istragu po ovom pitanju, u kojoj su kao odgovorne strane ispitivani sudovi i tužilaštva na celoj teritoriji Republike Kosova i Apelacioni sudovi.²⁴⁸ Tokom istrage, Ombudsman je zatražio od Osnovnih sudova, Tužilaštva i Apelacionog suda podatke o uzurpaciji i/ili ponovnoj uzurpaciji nepokretne imovine uključujući i građanske parnice koje se odnose na poništenje falsifikovanih ugovora o prodaji nepokretne imovine, udaljavanje lica ili uklanjanje objekata sa nepokretne imovine, potvrda prava na nepokretnu imovinu i sl. koji se mogu klasifikovati kao predmeti koji se odnose na nezakonito posjedovanje nepokretne imovine od strane trećih lica. Nakon prikupljanja podataka od svih odgovornih strana u ovom predmetu i njihove analize, razmatra se mogućnost davanja relevantnih preporuka.

U tom smislu, sadašnji pristup tužilaštva treba pozitivno oceniti kada je reč o podnošenju optužnica u slučajevima uzurpacije imovine koja sada zahteva i proterivanje uzurpatora iz nezakonito zauzete imovine, što u prethodnim periodima nije bio slučaj.²⁴⁹

Takođe, ostvaren je napredak u oblasti imovinskih prava tokom perioda izveštavanja, što se odnosi na oslobađanje vlasnika od poreza na nepokretnu imovinu za period u kojem je imovina bila u posedu trećih lica, u skladu sa Zakonom o porezu na nepokretnu imovinu, koji je završen ovom odredbom sredinom februara 2018. godine.²⁵⁰ Ovom prilikom, Kancelarija Premijera je zajedno sa MZP-om poslala cirkularna pisma svim opštinskim javnim preduzećima, podsećajući ih na zakonsku obavezu da izmire neizmirene dugove u ime ovih lica za period u kome nisu imali u posed svoju imovinu.²⁵¹

Obrazovanje

U svim prethodnim periodima izveštavanja, Ombudsman je izveštavao o polarizaciji sistema obrazovanja manjina na Kosovu. Što se tiče pomenute polarizacije, dva obrazovna sistema nastavljaju da funkcionišu, jedan prema nastavnom planu i programu

²⁴⁷ Član 6. ECHR glasi: Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom ".

²⁴⁸ Ex officio br.322 / 2018, pokrenuto 17. maja 2018, još uvek u toku.

²⁴⁹ Videti Godišnji izveštaj Institucije Ombudsmana za 2015, 2016 i 2017, deo o manjinskim zajednicama - imovinska prava, kao i izveštaj OEBS-a "Prikaz predmeta nezakonitog zaposedanja imovine na Kosovu" ".

²⁵⁰ Zakon br. 06 / L-005 o porezu na nepokretnu imovinu, član 39.

²⁵¹ <http://mzp-rks.org>.

Ministarstva prosvete, nauke i tehnologije Republike Kosovo (MONT), a drugi prema nastavnom planu i programu Ministarstva prosvete, nauke i tehnološki razvoj (MPNTR) Republike Srbije.²⁵² Pripadnici manjinskih zajednica na Kosovu prate dva obrazovna sistema, zavisno od njihovog jezika i geografskog područja u kojem žive. Aškalije, Egipćani i deo romske zajednice pohađaju obrazovanje na osnovu nastavnog plana i programa MONT-a na albanskom jeziku, dok članovi turske zajednice²⁵³ i većina bošnjačke zajednice²⁵⁴ pohađaju osnovno i srednje obrazovanje prema nastavnom planu MONT-a, ali na svom maternjem jeziku. S druge strane, pripadnici srpske, crnogorske, hrvatske,²⁵⁵ goranske, manji deo bošnjačke zajednice²⁵⁶ i deo romske zajednice pohađaju osnovne i srednje škole na srpskom jeziku i prema nastavnom planu i programu MONTR-a Republike Srbije. U skladu sa prethodno navedenim, situacija u vezi sa obrazovanjem se u suštini nije promenila u odnosu na situaciju opisanu u preliminarnom godišnjem izveštaju Ombudsmana.

Ombudsman je skrenuo pažnju na loš kvalitet udžbenika na turskom i bosanskom jeziku tokom poslednjih nekoliko godina, ali do sada nije bilo rezultata u smislu rešavanja ovog problema. Ovaj problem je i dalje prisutan, kako u osnovnom, tako i u srednjem i visokom obrazovanju.²⁵⁷ Školski udžbenici za više razrede osnovnog obrazovanja nisu dostupni, međutim, prevod tekstovi sa albanskog jezika na turskom jeziku²⁵⁸ i na bosanskom jeziku dostupnih udžbenika je loš. Tako su učenici i nastavnici obavezni da koriste fotokopirane knjige ili knjige koje dobiju iz Turske i Bosne i Hercegovine. Knjige dobijene iz drugih zemalja za potrebe studenata na Kosovu, međutim, nisu adekvatne jer nisu prilagođene nastavnom planu i programu MONT-a. Članovi turske zajednice takođe se žale na loš kvalitet u nastavi albanskog jezika, koji učenici osnovnih i srednjih škola prate u nastavnom planu i programu. Žalbe se odnose na slabu kvalifikaciju nastavnika koji predaju ovaj predmet, kao i na činjenicu da studenti ne stiču ni osnovno znanje albanskog jezika tokom školovanja. Takođe su naglasili problem nedostatka istorijskih tekstova na turskom jeziku, ali i nedostatak polaganje vozačkog ispita i uslove za dobijanje različitih radnih dozvola.²⁵⁹

Pripadnici goranske zajednice, koji uglavnom žive u opštini Dragaš, i dalje izražavaju zabrinutost da deca iz ove zajednice idu u školu u veoma lošim i neadekvatnim uslovima. Polarizacija u izboru obrazovanja prisutna je i u ovoj zajednici. Određeni broj dece iz goranske zajednice pohađa osnovnu i srednju školu prema nastavnom planu i programu

²⁵² Videti prethodni godišnji izveštaj IO-a.

²⁵³ Omogućeno je u pet od šest opština u kojima je zastupljena turska zajednica.

²⁵⁴ Omogućeno je u sedam od devet opština u kojima je zastupljena bošnjačka zajednica.

²⁵⁵ U osnovnoj školi u Janjevu, nastavu pohađa 35 učenika, u srednjoj školi 13, dok 10 učenika pohađa Univerzitet Severne Mitrovice, članovi hrvatske zajednice (oko 200 Hrvata živi u Janjevu, opština Lipljan, a oko 35 lica živi u selu Letnica, opština Vitina).

²⁵⁶ U severnoj Mitrovici, Leposaviću i Obiliću.

²⁵⁷ Videti prethodni godišnji izveštaj IO-a.

²⁵⁸ Ovaj problem su istakli članovi turske zajednice na sastanku sa Ombudsmanom u Prizrenu sredinom decembra 2018. godine.

²⁵⁹ Isto.

MONT-a na srpskom jeziku, dok drugi deo pohađa nastavu prema nastavnom planu i programu MONT-a na bosanskom jeziku. Problemi sa kojima su se suočavali tokom prethodnog perioda izveštavanja su prevaziđeni, a oni su se odnosili na zajedničko korišćenje školskih objekata za oba obrazovna sistema i teškoće u pristupu školskim prostorijama tokom službenih i školskih praznika, koje je definisao MONT Republike Kosovo, koje nije odgovaralo zvaničnim i školskim praznicima i godišnjim praznicima učenika koji pohađaju nastavu u skladu sa nastavnim planom i programom MONT-a Republike Srbije.

Povećan je procenat romske, aškalijske i egipćanske dece koja pohađaju obavezno obrazovanje. Tako je nastavljen trend koji je u skladu sa zvaničnim podacima za 2014/15. godinu, prema kojima deca pripadnika dotičnih zajednica, u 85% slučajeva pohađaju osnovnu školu od 1. do 5. razreda, dok 65% deca iz ovih zajednica redovno pohađaju školu od 6. do 9. razreda prema nastavnom planu i programu MONT-a Republike Kosovo.²⁶⁰ Treba pohvaliti činjenicu da je MONT u saradnji sa NVO "VoRAE" i Kosovskim obrazovnim centrom (KOC), tokom ove školske godine, dodelilo 600 stipendija za učenike srednjih škola iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, što je 100 stipendije više nego prošle godine. U stvari, opšti fond za stipendije je bio 180.000 evra, od čega je MONT dodelio 60.000 evra iz sopstvenih sredstava, dok je 120.000 evra sredstva dobijeno iz međunarodnih donacija.²⁶¹ Uz pomoć lokalnih nevladinih organizacija i međunarodnih donatora, na Kosovu je otvoreno više od 80 centara za učenje i podršku, koji pružaju pomoć u nastavi za više od 5000 dece.²⁶²

Jedno od pitanja vezanih za obrazovanje, koje je istakla srpska zajednica i zajednice koje pohađaju časove srpskog jezika, jeste zabrana nabavke udžbenika iz Republike Srbije iz 2015. godine. U vezi sa ovom zabranom, to je uključeno kao mera reciprociteta za Republiku Srbiju, koja nije dozvolila da se udžbenici MONT-a šalju u tri opštine u Republici Srbiji, u kojima živi veliki broj etničkih Albanaca u opštinama Preševo, Medveđa i Bujanovac.

Pored osnovnog i srednjeg obrazovanja, pripadnici turske i bošnjačke zajednice mogu pohađati univerzitetsko obrazovanje na svojim jezicima na Državnom univerzitetu "Ukshin Hoti" u Prizrenu, na bosanskom jeziku na Državnom univerzitetu "Haxhi Zeka" u Peći, kao i na Visokoškolskoj ustanovi za biznis i administraciju u okviru koje su obezbeđene osnovne i master studije. Iako postoji obrazovanje na turskom i bosanskom jeziku u višim strukovnim školama, nakon njihovog završetka, nema mnogo mogućnosti za zapošljavanje mladih koji završe studije na navedenim univerzitetima. Kada je reč o

²⁶⁰ Informacija je dobijena na sastanku sa direktorom NVO "VoRAE", održanom 18. decembra 2018. godine, u prostorijama IO u Gračanici.

²⁶¹ Isto.

²⁶² <https://masht.rks-gov.net/uploads/2018/12/ua-nr-19-masht-për-themelimin-dhe-funksionimin-e-qendrave-mesimore-x.pdf>, podatke o broju centara i broju učenika koji su direktni korisnici ovih centara je obezbedio NVO "VoRAE".

državnom univerzitetu u Prištini, predavanju su još uvek organizovana samo na albanskom jeziku.²⁶³

Ovom prilikom treba ponovo skrenuti pažnju na nedostatak organizacije predmeta albanskog jezika kao službenog jezika za učenike koji pohađaju nastavu na srpskom jeziku, kao i predmet srpskog jezika kao drugog službenog jezika za učenike osnovnog srednjeg obrazovanja koji pohađaju nastavu na albanskom jeziku, ali i na turskom jeziku.²⁶⁴ Takođe treba napomenuti da još uvek ne postoje institucionalne inicijative u cilju interkulturalne interakcije, opštih interpersonalnih interakcija i učenja jezika kod dece koja pohađaju nastavu u okviru ova dva odvojena obrazovna sistema. Do sada, osim nekih organizacija iz civilnog sektora i nekih međunarodnih organizacija, nije bilo inicijativa za socijalizaciju, zajedničke aktivnosti i saradnju između učenika, pripadnika albanske i srpske zajednice. Nažalost, takva situacija samo produbljuje dalje jezičke barijere i druge barijere koje se, kao rezultat svakodnevnih stereotipa i predrasuda, nameću između albanske i srpske zajednice. Da bi se ovaj problem prevazišao, potrebno je raditi na neprekidnoj osnovi, ako želimo da se postigne bilo kakav napredak u budućim odnosima između ovih zajednica..

Kada je reč o verifikaciji diploma koje su dobijene na univerzitetu u severnoj Mitrovici, nakon usvajanja Vladine uredbe 2015. godine,²⁶⁵ ovaj proces se uspešno sprovodi već treću godinu zaredom. Međutim, ovo pitanje samo po sebi nije bilo predmet Briselskog sporazuma između Republike Kosovo i Republike Srbije. Međutim, predmet dotičnog sporazuma, u početku 2011. godine, bio je uzajamno priznavanje univerzitetskih diploma, koji se 2016. godine proširio i uključuje diplome osnovne škole, srednje škole i stručne škole, prema nastavnom planu i programu MONTR-a Republike Srbije, kao i diplome visokih strukovnih škola stečenih u Republici Srbiji, kao i na Univerzitetu Severna Mitrovica. Sprovođenje navedenog sporazuma trebalo je da počne u martu 2016. godine, ali do sada to nije učinjeno²⁶⁶, što je do sada u velikoj meri negativno uticalo na mogućnosti zapošljavanja i dalje obrazovanje građana koji su završili osnovnu, srednju i visoko obrazovanje na srpskom jeziku.

Što se tiče jedinstvene međuinstitucionalne saradnje između ova dva obrazovna sistema, treba pozitivno primetiti i oceniti činjenicu da je u prošlosti sve veći broj opština počeo pružati neku vrstu podrške u radu škola čija se nastava odvija na srpskom jeziku. Pomoć koja se pruža ovim školama je u obliku popravke školskih objekata, nabavke školske

²⁶³ Videti Godišnji izveštaj IO za 2017.

²⁶⁴ Videti izveštaj o istraživanju NVO "Centar za socijalnu inicijativu", podržan od strane Poverenika za jezike pod nazivom "Komunikacija između pripadnika albanske i srpske zajednice - pitanje jezika" iz decembra 2018. godine

http://www.kosovo.iom.int/sites/default/files/SI%20Language%20Report_SRB.pdf i

http://www.kosovo.iom.int/sites/default/files/SI%20Language%20Report_ALB.pdf

²⁶⁵ Uredba br. 21/2015 Vlade Republike Kosova o procedurama i kriterijumima za izdavanje sertifikata građanima Kosova koji su dobili diplome Univerziteta Severne Mitrovice u svrhu podnošenja zahteva za posao, sticanje profesionalnih licenci i polaganje stručnih ispita u javnim institucijama.

²⁶⁶ Videti izveštaj OEBS-a "Pristup zajednica pred-univerzitetskom obrazovanju na Kosovu", objavljen u decembru 2018. godine.

opreme, plaćanja računa za usluge, snabdevanja gorivom za granje tokom zime i pružanja besplatnog prevoza za učenike koji putuju iz udaljenih područja u školu u kojoj pohađaju nastavu, što je malo ali ipak predstavlja početak u saradnji između dva obrazovna sistema.

Upotreba jezika

Ustav Republike Kosovo i Zakon o upotrebi jezika²⁶⁷ definišu višezječni karakter društva na Kosovu, dok albanski i srpski jezik imaju jednak status zvaničnih jezika u svim državnim institucijama.²⁶⁸ Međutim, upotreba srpskog jezika u komunikaciji građana sa državnim organima, kao i samih tela sa javnošću i unutar institucija, kao jedan od službenih jezika Republike Kosovo, ostaje izazov koji je potrebno kontinuirano rešavati. Pored dvojezičnosti garantovane Ustavom, Zakon o upotrebi jezika preciznije reguliše službenu upotrebu jezika, centralnom ili opštinskom nivou, a u zavisno od procenta stanovništva, drugi jezici takođe mogu imati status službenog jezika.²⁶⁹

Prilikom praćenja sprovođenja jezičkih prava²⁷⁰, tokom perioda izveštavanja, Ombudsman smatra da se u ovom slučaju situacija nije značajno promenila u odnosu na prethodne periode izveštavanja.²⁷¹ Dakle, uprkos savremenom pravnom okviru, dvojezičnost nije sprovedena u skladu sa okvirom i većina problema iz prethodnog perioda je i dalje prisutna. Proces poštovanja primene Zakona o upotrebi jezika, uprkos nekim pozitivnim promenama, odvija se vrlo sporo, što samo po sebi nameće zaključak da postojeći mehanizmi za zaštitu jezičkih prava nisu efikasni u osiguravanju pune odgovornosti i doslednosti u sprovođenju navedenog zakonodavnog okvira.

Kao i u prethodnim periodima izveštavanja, Ombudsman opet želi da skrene pažnju na kršenje prava na ravnopravnu upotrebu srpskog jezika u upravnim postupcima građana sa državnim organima, nepoštovanje službenih jezika na zvaničnim sajtovima velikog broja institucija na svim nivoima vlasti, i postojanje velikih odstupanja prilikom ažuriranja vebajta na srpskom jeziku, što evidentno odražava neusklađenost ne samo informacija na oba jezika, već se uočavaju zakašnjenja u objavljenim informacijama, dok je kvalitet prevoda posebno zabrinjavajući. Takođe, još uvek postoji neadekvatan ili netačan prevod imena toponima na srpski jezik.

Osim prethodno navedenih pitanja, problem kvaliteta prevoda zakona na srpskom jeziku ostaje pitanje koje Ombudsman godinama navodi u svojim godišnjim izveštajima. Međutim, uprkos tome, još nije učinjeno mnogo u pogledu jezičke revizije tekstova zakona na srpskom jeziku. Međutim, ovom prilikom treba reći da je kvalitet prevoda zakona usvojenih tokom 2018. godine bolji nego u prethodnim godinama.²⁷² Takođe

²⁶⁷ Ustav Republike Kosovo, članovi 5, 57, 58. i 59. i Zakon br. 02/L-037 o upotrebi jezika

²⁶⁸ Član 5, stav 1. Ustava Republike Kosovo i član 2. Zakona o upotrebi jezika.

²⁶⁹ Član 2. Zakona o upotrebi jezika.

²⁷⁰ Podaci prikupljeni tokom sastanaka krajem 2018. godine sa predstavnicima Misije OEBS-a na Kosovu, NVO "CSD", građanima, podnetim žalbama, čitanjem zakona i podzakonskih akata itd.

²⁷¹ Videti godišnje izveštaje Ombudsmana od 2012. do 2017. godine, odeljak o upotrebi jezika.

²⁷² Isto.

treba podsetiti da, uprkos činjenici da postoji Administrativno uputstvo o standardima za izradu normativnih akata,²⁷³ čiji je cilj definisanje i izjednačavanja standarda za izradu normativnih akata, evidentno je da nije sprovedeno jer su razlike između verzija na albanskom i srpskom jeziku u terminologiji i suštini velike, uprkos činjenici da su obe verzije jednako verodostojne, a kada je reč o tumačenju nijedna od ovih verzija ne prevladuje u odnosu na drugu. S obzirom na to, još uvek ne postoje smernice za standardizaciju prevoda koje se odnose na pravnu terminologiju ili određene standarde koji bi osigurali tačnost prevoda zakona iz nacрта u konačnu verziju, o kojoj se glasa u Skupštini.²⁷⁴

U tom smislu, Ombudsman pozdravlja usvajanje nacрта zakona o zakonskim aktima,²⁷⁵ koji predviđa lakši pristup ispravljanju grešaka u zakonima na snazi. Korektivni mehanizam bi stvorio pravni osnov za ispravljanje velikog broja materijala, kao i leksičkih i pravopisnih grešaka, dok bi se zakoni na srpskom jeziku dopunili rečima i rečenicama koje nedostaju u nekim zakonima. Ombudsman podseća da je neophodno da se pomenuti zakon usvoji što je pre moguće.

U Godišnjem izveštaju za 2017. godine, Ombudsman je pozdravio odluku i inicijativu Vlade da formira radnu grupu koja će izraditi koncept dokument za formiranje Centralne prevodilačke jedinice.²⁷⁶ Tokom 2018. godine, pomenuta radna grupa održala je tri sastanka i ostaje da se u narednom periodu iznese preporuka za uspostavljanje pravne osnove za formiranje Centralne prevodilačke jedinice u Kancelariji premijera Republike Kosovo u 2019. godini. Ovom prilikom, Ombudsman podržava inicijativu i procenjuje je kao pozitivan potez ka konkretnom rešenju problema kada je u pitanju standardizacija prevoda službenih dokumenata, zakona i podzakonskih akata na srpskom jeziku.

Međutim, ovde treba napomenuti da doprinose kvalitetu prevoda zakona na srpskom jeziku mogu dati i poslanici Skupštine Republike Kosovo, čiji je maternji jezik srpski jezik. Ovo je, u stvari, važno, jer je njihova posvećenost rešavanju ovog problema od velike važnosti, jer će na taj način manjinskim zajednicama biti garantovan jednak pristup važećim zakonima, odnosno sudstvu. Pored toga, potrebna je veća posvećenost Kancelarije poverenika za jezike (KPJ)²⁷⁷ tokom zakonodavnog procesa u skladu sa njegovim mandatom, što se do sada nije desilo.

Tokom perioda izveštavanja, Ombudsman je primio nekoliko žalbi u vezi sa kršenjem prava na upotrebu jezika. Podnosiocima žalbe je savetovano da se prvo obrate KPJ-u kao

²⁷³ Administrativno uputstvo br. 03/2013 o standardima za izradu normativnih akata, od 17. juna 2013. godine.

²⁷⁴ Videti takođe izveštaj koji je objavio ERAC u oktobru 2018. godine "Ispunjavanje jednakog kvaliteta prevoda zakonodavstva na albanskom i srpskom jeziku - korak ka uklanjanju nedostataka u sprovođenju Zakona o upotrebi jezika", kao i Misija OEBS-a na Kosovu "Dvojezično zakonodavstvo na Kosovu", Septembar 2018.

²⁷⁵ Nacrt zakona o pravnim aktima, usvojen na sednici Vlade Republike Kosovo, u decembru 2017. godine.

²⁷⁶ Videti Odluku Vlade br. 05/12 od 3. novembra 2017. godine. <http://kryeministri-ks.net/sr/dokumenti/?kategorija=odluke-sa-sednice-vlade&viti=2017>

²⁷⁷ Uredba 07/2012 o Kancelariji za poverenika za jezike, mandat KPJ-a (član 16).

centralnom mehanizmu za zaštitu jezičkih prava, dok je IO registrovala dve žalbe koje se odnose na jezička prava. Žalba je rešena pozitivno, dok je postupak po drugoj žalbi još uvek u toku.²⁷⁸

Takođe, Ombudsman ponovo ukazuje na kršenje prava na korišćenje albanskog jezika u državnim institucijama na severu Kosova, sa izuzetkom opštine Severna Mitrovica, dok druge opštine koriste albanski jezik na minimalnom nivou. Nedostatak kvalifikovanih prevodilaca ostaje jedan od najvećih izazova u smislu lošeg ili neadekvatnog prevođenja. Nedostatak fakulteta ili organizovana stručna obuka za prevodioce predstavlja rezultat trenutnog stanja.

Svesni smo izazova koje mnogi jezici donose kosovskom zakonodavstvu, iako tako izgleda, problem nije nerešiv, jer se može prevazići samo uz kontinuirani angažman i ozbiljan pristup.

Sloboda veroispovesti na Kosovu

Najvažnije pitanje u oblasti zaštite verskih prava i sloboda na Kosovu je neadekvatna zakonska regulativa za regulisanje pravnog položaja verskih zajednica. Postojeći zakon ne reguliše na adekvatan način položaj verskih zajednica. Postojanje takve potrebe da se donese novi zakon koji bi regulisao ovu oblast poznat je svim verskim zajednicama kako sada, tako i pre mnogo godina. Skupština Kosova je u načelu usvojila Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 02/L-31 o slobodi veroispovesti na Kosovu, 29. novembra 2017. godine, odlukom Skupštine br. 06-V 014, zakon je prosleđen skupštinskim odborima na razmatranje. Iako je izgledalo kao da će se ovo pitanje rešiti i usvojiti zakon, čak ni u 2018. godine ovaj zakon nije usvojen. Trenutno, nakon što je nacrt zakona dostavljen skupštinskim odborima i nakon razmatranja od strane odgovarajućih odbora, došlo je do kašnjenja u daljem postupku ovog zakona i rešavanju ovog pitanja.

Usvajanje zakona kojim bi se regulisao pravni položaj verskih zajednica od velikog je značaja u smislu poštovanja prava i sloboda verskih zajednica koje su garantirane Ustavom Republike Kosovo i međunarodnim konvencijama. Usvajanje novog zakona predstavlja izazov za državu u smislu pronalaženja mere za obezbeđivanje slobode verskih zajednica kako bi na svoj način regulisale svoje funkcioniranje i održavanje, s jedne strane, i za garantovanje nezavisnosti i usklađenosti svojih propisa sa pravnim norme modernog društva sa druge strane. Tokom proteklih godina, sve verske zajednice su naglašavale da bi usvajanjem novog zakona i propisa u ovoj oblasti bilo moguće prevazići različite postojeće administrativne prepreke. Specifičnosti koje postoje u

²⁷⁸ Žalba br. 111/2018 S.G. protiv Kazneno-popravne službe Kosova, žalba se odnosila na dostavljanje službene dokumentacije osuđenom licu samo na albanskom jeziku, nakon intervencije IOK-a, sporna dokumentacija je prevedena na srpski jezik i dostavljena podnosiocu žalbe; i Žalba br. 699/2018 B.M. protiv Komore privatnih izvršitelja Kosova i privatnog izvršitelja u Prizrenu, žalba se odnosi na plaćanje usluge prevoda službene dokumentacije sa albanskog na srpski jezik, koja se odnosi na postupak za izvršenje presude, predmet je još uvek na čekanju u IOK-u.

regulisanju svake verske zajednice odvojeno i osetljivost verskih zajednica u pogledu njihove unutrašnje organizacije, kroz koju se eventualno mogu kršiti njihova prava i slobode, što predstavlja potrebu za rešavanje ovog pitanja, bavi se najvećom revnošću i osetljivošću, tako da su sve verske zajednice koje predstavljaju tradiciju kosovskog društva u skladu sa međunarodnim standardima u pogledu slobode veroispovesti. Usvajanje novog zakona omogućilo bi poštovanje autonomije verskih zajednica i rešavanje pravnog položaja i prevazilaženje različitih pravnih i administrativnih prepreka sa kojima se danas suočavaju verske zajednice, a samim tim bi se omogućilo poštovanje i primena zagantovanih prava i sloboda.

Osim poštovanja tradicionalnih prava verskih zajednica koje imaju dugu tradiciju i veliki broj vernika, jedan od izazova modernih država kada je reč o poštovanju verskih prava i sloboda je regulisanje pravnog statusa verskih zajednica koje imaju manje vernika ili onih verskih zajednica koje bi u budućnosti mogle izraziti želju i nameru da budu zakonski registrovane i priznate.

U cilju izbegavanja budiće moguće diskriminacije bilo koje verske zajednice, koja se ne smatra tradicionalnom verskom zajednicom, Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 02/L-31 o slobodi veroispovesti u Republici Kosovo, u načelu je predvidela veoma prihvatljivu opciju postavljanjem uslova za registraciju verske zajednice sa samo 50 članova građana Republike Kosovo. Sa takvim pravnim rešenjem, stvara se mogućnost da, ako se takva potreba pojavi u budućnosti, ovim verskim zajednicama i vernicima treba omogućiti manifestovanje i praktikovanje verovanje i poštovanje slobode veroispovesti i prava u skladu sa pravnim okvirom. Takvo pravno rešenje ovog pitanja, čije je uslovljavljavanje postojanjem malog broja vernika zabranjeno, takođe se preporučuje u Mišljenju br. 743-2013 Venecijanske komisije.²⁷⁹

Nacrt zakona o slobodi veroispovesti u načelu je usvojen u novembru 2017. godine i predviđa rešenja koja su mogla napraviti veliki napredak u regulisanju pravnog položaja, ali nakon razmatranja zakona pred skupštinskim odborima je došlo do kašnjenja u donošenju ovog zakona. Iz tog razloga, i dalje postoje mnogi problemi u regulisanju pitanja groblja verske zajednice, kao i pitanja finansijske stabilnosti verskih zajednica, za koje se, prema novom nacrtu zakona, predviđaju određene poreske i carinske povlastice, koje bi olakšale njihovu poziciju jer država ne finansira verske zajednice.

Pitanja koja su bila uobičajena za islamsku versku zajednicu u prethodnim godinama su prisutna čak i danas. Jedan od njih je tretman i nošenje religijskih marama u školama, o kojima je Institucija Ombudsmana izveštavala u prethodnim godišnjim izveštajima.

Srpska pravoslavna crkva je tokom 2018. godine izrazila zabrinutost u zbog izgradnje autoputa Peć-Plava, tvrdeći da trasa ovog puta prolazi kroz zaštićeno područje manastira Dečani i to bi izgradnja ugrozila manastir, insistirajući na tome da trasa ovog puta ne

²⁷⁹ [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2014\)012-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2014)012-e)

treba da ima pristup zaštićenom području. Prema informacijama Ministarstva za infrastrukturu, radovi se ne odvijaju u delu koji osporava crkva.

Tokom maja 2018. godine, grupa stanovnika sela Gornji Poreč u opštini Klina protestovala je protiv posete grupe građana srpske zajednice koji su imali za cilj da prisustvuju liturgiji u crkvi "Svete trojice" u ovoj oblasti. Ovom prilikom, Kosovska policija je kontinuirano pratila ovaj skup i nije zabeležen nijedan incident.

Katolička crkva na Kosovu je doživela promene u hijerarhijskom statusu. Naime, do 5. septembra 2018. godine Katolička crkva na Kosovu je funkcionisala i imala status apostolske administracije u Prizrenu, kada je po papinoj dekretu proglašena posebnom biskupijom Prizren-Priština²⁸⁰, pod direktnom upravom Svete Stolice/Vatikana. Ovaj čin je od posebnog značaja za katoličke vernike na Kosovu.

Protestantska crkva na Kosovu, kao jedan od najvećih problema, je navela neusvajanje zakona koji bi regulisao njihov pravni položaj.

Jevrejska zajednica na Kosovu je verska zajednica sa istorijskom tradicijom, koja nema veliki broj članova. Njihov zahtev Opštini Priština za dodelu parcele, na kojoj bi se mogla izgraditi sinagoga, gde se članovi ove zajednice mogu moliti, još nije realizovan.

Novim nacrtom zakona, koji još nije usvojen, kosovska Tarikat zajednica je verska zajednica sa dugom i bogatom istorijom na Kosovu i kao takva je uključena među tradicionalne verske zajednice na Kosovu. Na taj način se poštuju njihova prava slobode veroispovesti, praktikovanja i osnaživanja religije i tradicije.

Aktivnosti Odeljenja za zaštitu od diskriminacije (OZD)

Odeljenje za zaštitu od diskriminacije (OZD) u okviru IOK, osim razmatranja žalbi dostavljenih OIK-u, preduzelo je i druge aktivnosti u smislu promovisanja mandata Ombudsmana na osnovu ovlašćenja datih Zakonom br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije.

Ombudsman i njegovi predstavnici, u pogledu pitanja zabrane diskriminacije, održali su redovne sastanke sa NVO-ima, koji predstavljaju interese LGBT osoba (lezbijke, homoseksualci, biseksualne i transrodne osobe), učestvovali su u panelima organizovanim na okruglim stolovima, koji su se bavili LGBTI predmetima pred pravosudni sistem na Kosovu, zdravstvenom zaštitom, itd, a takođe su članovi Savetodavne i Koordinacione grupe na nacionalnom nivou u Republici Kosovo za prava LGBT osoba.

Redovni sastanci su održani i sa NVO-ovima koji štite interese osoba sa invaliditetom, kao i sa NVO-ovima koji štite interese nevećinskih zajednica na Kosovu. Takođe su održani redovni sastanci u vezi sa pitanjem rodne ravnopravnosti sa Mrežom žena Kosova.

²⁸⁰ <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2018/09/05/0613/01317.html> , qasur me, 26.12.2018.

Dana 26. januara 2018. godine, OZD je odgovorio na upitnik Centra za razvoj socijalnih grupa (CSGD) na pitanjima o LGBT zajednici.

Dana 7. februara 2018. godine, u ime Ombudsmana, direktor OZD-a je u svojstvu paneliste učestvovao na konferenciji koju je organizovao Centra za razvoj socijalnih grupa (CSGD), čiji je fokus bio na glavnim dešavanjima tokom 2017. godine, kao i na preporuke i korake koje treba preduzeti u budućnosti. Takođe, ovom prilikom je CSGD objavio godišnji izveštaj za 2017. godinu "Pregled: LGBTI zajednica i njihova prava na Kosovu".

Dana 09. marta 2018. godine, direktor OZD-a je učestvovao na sastanku LGBT (lezbijke, homoseksualci, biseksualne i transrodne osobe) grupe za savetovanje i koordinaciju, za prava LGBT zajednice, održanom u Vladi Kosova.

Dana 17. maja 2018. godine, zamenik Ombudsmana iz Odeljenja za zaštitu od diskriminacije je učestvovao na izložbi "Qe Pse", održanoj na Trgu Majke Tereze u Prištini, koju organizuje CSGD na Međunarodni dan borbe protiv homofobije i transfobije, na kojoj su bile izložene i fotografije sa homofobičnim komentarima koji su objavljeni na društvenim medijima tokom Nedelje ponosa koja je održana u oktobru 2017. godine. Istog dana, direktor OZD-a bio je prisustvovao talent show-u „Raznolikost - novi ukus“ u Teatru Oda u Prištini, gde su LGBTI organizacije održale talent show za Međunarodni dan borbe protiv homofobije i transfobije, u cilju osnaživanja LGBTI osoba da izraze svoje talente pevanjem, plesom, poezijom i performansom..

Direktor OZD-a je 28. maja 2018. godine bio prisutan na TV debati u organizaciji KTV-a, u emisiji "Rubicon", gde je tema razgovora bila prava LGBTI zajednice na Kosovu.

Dana 1. februara 2018. godine, Ombudsman je učestvovao na konferenciji, koja je održana u okviru Koalicije "Jednaka prava za sve" (ECMI Kosovo), gde je predstavljen izveštaj "Njerëzit në mes" (Fokus je na ljudima), budućnost građana i slobode kretanja Srba na Kosovu i drugih manjinskih zajednica ”

Dana 2. februara 2018. godine, direktor OZD-a dao je intervju u hronici Radio-televizija Kosova o registraciji zajedničke imovine na ime oba supružnika..

Dana 15. februara 2018. godine, u Instituciji ombudsmana, direktor OZD-a i viši pravni savetnik sastali su se sa predstavnicima Programa USAID-a za imovinska prava (PIP) na Kosovu, koji je počeo od 2014. godine.

Dana 20. februara 2018. godine, viši pravni savetnik OZD-a bio je prisutan na okruglom stolu u organizaciji Akademije pravde, gde je tema bila rodna ravnopravnost u sudskim postupcima uopšteno, a posebno u slučajevima nasilja.

Dana 16. marta 2018. godine, direktor OZD-a je učestvovao na konferenciji na kojoj su predstavljeni ključni nalazi Analize situacije pružanja socijalnih usluga na Kosovu, u organizaciji Save the Children-a, u okviru projekta „Podrška boljim socijalnim uslugama

za najugroženije grupe“ koji finansira Evropska unija i sufinansira Švedska agencija za međunarodni razvoj (SIDA).

Dana 19. marta 2018. godine, Ombudsman je zajedno sa svoja dva zamenika i drugim saradnicima posetio udruženje "Daunov sindrom Kosova", sa sedištem u Prištini.

Dana 21. marta 2018. godine, Ombudsman je zajedno sa svojim zamenicima i OZD-om učestvovao na Danu svesnosti u cilju pružanja odgovora na zahteve za ostvarivanje prava osoba sa invaliditetom, koje je organizovala NVO "Daunov sindrom Kosova".

Pravni savetnik OZD-a je bio učesnik Foruma vladavine prava, održanog u Skoplju 16. i 17. marta 2018. godine, u organizaciji organizacije Branioci građanskih prava.

Dana 8. i 9. marta 2018. godine, pravni savetnici OZD-a su obavili posete naseljima u kojima žive zajednice Roma, Aškalija i Egipćana (Kosovo Polje, Obilić i Gračanica.).

Dana 14. marta 2018. godine, viši pravni savetnik OZD-a je učestvovao u radnoj grupi za bezbednost, dijalog i reintegraciju u okviru sprovođenja "Skopskog procesa" i u cilju obezbeđivanja zajednica i pružanja odgovora na lokalne mehanizme za reagovanje u slučaju incidenata, koji imaju uticaj na zajednice, u organizaciji OEBS-a.

Dana 22. i 23. marta 2018. godine, viši pravni savetnik OZD-a je učestvovao u radionici o izradi Kosovskog programa za rodnu ravnopravnost, koji je organizovala Agencija za rodnu ravnopravnost.

Dana 23. marta 2018. godine, direktor OZD-a, pravni savetnici OZD-a i Odeljenje za zaštitu prava deteta, posetili su Osnovnu školu "Qamil Batalli" u Prištini u okviru "Njihuni me të Drejtat Tuaja" (Upoznaj se sa svojim pravima) koji ima za cilj promovisanje Institucije ombudsmana, prava dece i zaštitu od diskriminacije.

Dana 30. marta 2018. godine, zamenik Ombudsmana za oblast borbe protiv diskriminacije je bio deo panela na radnom sastanku na temu: „Jačanje i sprovođenje Akcionog plana protiv nasilja u porodici“, koji je u opštini Đakovica organizovao Koordinacioni mehanizam za zaštitu od nasilja u porodici (KMZNP). Svrha ovog sastanka, prema organizatoru, bila je objavljivanje rezultata KMZNP-a i prilika da se razgovara o izazovima, potrebama i saradnji između lokalnog i centralnog nivoa, kao i spoljnih saradnika.

Dana 30. marta 2018. godine, viši pravni savetnik OZD-a je učestvovao u informativnoj kampanji "Rodna ravnopravnost u Građanskom zakoniku", koju je organizovalo Ministarstvo pravde, uz podršku Kancelarije Evropske unije.

Dana 10. aprila 2018. godine, Ombudsman je u pratnji predstavnika OZD-a posetio romsko naselje u Gračanici. U početku su se sastali sa predstavnicima NVO Glas Roma, Aškalija i Egipćana (VoRAE), a zatim sa porodicama romske zajednice, gde su informisani o njihovim problemima. Takođe, posetili su i druge romske porodice čiji su problemi, uz pomoć IOK-a i NVO-a VoRAE, pozitivno rešeni.

Dana 19. aprila 2018. godine, zamenik Ombudsmana i direktor OZD-a su zajedno učestvovali na okruglom stolu u organizaciji UNHCR-a, Kancelarije Komesarijata UN za izbeglice, Ministarstva za zajednice i povratak i Danskog saveta za izbeglice, na temu: "Raseljena lica sa Kosovu u regionu - Ponovna procena interesa za povratak i profilisanje interno raseljenih lica na Kosovu".

Dana 23. aprila 2018. godine, viši pravni savetnik ODZ-a je učestvovao na radionici o podršci i razvoju platforme civilnog društva za praćenje i izveštavanje o zločinima iz mržnje, u organizaciji OEBS-a.

Dana 26. aprila 2018. godine, viši pravni savetnik OZD-a je učestvovao na sledećem sastanku radne grupe žena o vlasništvo nad zemljištem, koju je organizovao USAID.

Dana 30. aprila 2018. godine, viši pravni savetnik OZD-a je učestvovao u predstavljanju nacрта ex-post evaluacije Zakona 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti, u organizaciji Agencije za rodnu ravnopravnost.

Direktor OZD-a je 3. maja 2018. godine učestvovao na okruglom stolu na temu "Rodna ravnopravnost u sudskom postupku", koji je organizovao GIZ.

Dana 2. maja 2018. godine, uz delegaciju Ombudsmana, zamenik Ombudsmana i direktor OZD-a su učestvovali na sastanku Komisije za ljudska prava.

Dana 4. maja 2018. godine, direktor OZD-a, zajedno sa višim pravnim savetnikom, je učestvovao na radionici o unapređenju procesa i praksi prilagođavanja rodne ravnopravnosti u IPA projektima, u organizaciji Ministarstva za evropske integracije.

Dana 4. maja 2018. godine, viši pravni savetnik je učestvovao na konferenciji "Višejezičnost: vrednost i/ili obaveza", koju je organizirao komesar za jezike.

Dana 7. maja 2018. godine, viši pravni savetnik OZD-a je učestvovao u prezentaciji izveštaja o imovinskim pravima žena u Vitini, Kačaniku i Štrpcu, u organizaciji UNDP-a.

Dana 17. maja 2018. godine, dva viša pravna savetnika OZD-a su učestvovala na radionici o nasilju u porodici koju je organizovao OEBS-a.

Dana 31. maja 2018. godine, direktor OZD-a je bio deo panela na radionici organizovanoj za sedamnaest (17) pravnih asistenata ERAC projekta, na temu "Zaštita ljudskih prava i sloboda kroz prizmu saradnje IOK-a sa medijima (prva sesija) i funkcionisanje regionalnih kancelarija OIK-a, mogućnosti/načini pristupa ovim kancelarijama (druga sesija)".

Dana 31. maja 2018. godine, viši pravni savetnik OZD-a je učestvovao u prezentaciji nacрта zakona 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti, koju je organizovala Agencija za rodnu ravnopravnost.

Dana 1. juna 2018. godine, u čast Međunarodnog dana dece koji se održava 1. juna, Institucija Ombudsmana Kosova (OIK) je organizovala razne aktivnosti za decu u Prištini, Gračanici, Prizrenu i Gnjilanu u cilju sticanja osnovnih znanja o ljudskim

pravima. Deca su tokom ovih aktivnosti i kroz slike i crteže bila informisana o pravima deteta. Deo ove aktivnosti bio je i OZD.

Dana 20. juna 2018. godine, dva viša pravna savetnika OZD-a su učestvovala na konferenciji koju je organizirao Centar za slobodu i jednakost (CEL), na temu: „Institucionalni angažman u odnosu na LGBT zajednicu“.

Dana 25. juna 2018. godine, dva viša pravna savetnika OZD-a su učestvovala na "Okruglom stolu o održivom finansiranju i organizacionim pitanjima koja se odnose na skloništa za žrtve nasilje u porodici na Kosovu" koju je organizovao OEBS.

Dana 13. jula 2018. godine, direktor OZD-a je učestvovao na sastanku grupe za zagovaranje, koju je organizovala Mreža žena, na temu "Përmirësimi i kuadrit ligjor" "Poboljšanje pravnog okvira".

Dana 14. septembra 2018. godine, direktor OZD-a je dao izjavu za medije o funkcioniranju OZD-a.

Dana 25. septembra 2018. godine, OZD je održao sastanak sa komesarom za zaštitu od diskriminacije Republike Albanije u cilju zamene radnog iskustva.

OZD je 26. septembra 2018. godine odgovorio na pitanja koja su postavili elektronski mediji "indexonline" a koja su se odnosila na pravo na rad.

Zamenik Ombudsmana je 26. septembra 2018. godine održao predavanje o novim tužiocima u vezi sa funkcionisanjem OZD-a.

Dana 27. septembra 2018. godine, viši pravni savetnik OZD-a je prisustvovao sastanku sa LGBTI Koordinacionim savetom.

Dana 5. oktobra 2018. godine, Ombudsman, njegovi zamenici i direktor OZD-a su održali sastanak sa skupštinskim odborom za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije, u vezi sa primenom Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

Dana 5. oktobra 2018. godine, OZD je bio uključen u aktivnosti koje se odnose na LGBTI zajednicu a koje su organizovale NVO-ovi koji zastupaju interese LGBT zajednice.

Dana 8. oktobra 2018. godine, Ombudsman, njegovi zamjenici i direktor OZD-a su održali sastanak sa skupštinskim odborom za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije u vezi preporuka o sprovođenju Zakona o zaštiti od diskriminacije.

Dana 8. oktobra 2018. godine, Ombudsman je bio deo panela na konferenciji o poboljšanju prava LGBTI zajednice.

Dana 9. oktobra 2018. godine, pravni savetnici OZD-a učestvovali su u radionici „LGBT mobilizacija mladih + primeri dobre prakse volonterskog tima iz Da se zna“, održanoj u Konferencijskoj dvorani Orion u Prištini.

Direktor OZD-a je 13. oktobra 2018. godine bio deo panela na konferenciji „Zdravstveni radnici, pacijenti i njihova prava“.

Dana 4. oktobra 2018. godine, pravni savetnik OZD-a učestvovao je na okruglom stolu „Uključivanje devojaka i osoba sa invaliditetom iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u obrazovanje i zapošljavanje na Kosovu“ u organizaciji NVO-a Glas Roma, Aškalija i Egipćana.

Direktor OZD-a je 17. oktobra 2018. godine učestvovao u otvorenoj debati na temu: „Obaveza institucija u pružanju usluga u slučajevima obrazovanja i obrazovanja za slepe osobe i druga prava koja su na snazi u pravnom okviru na Kosovu“ u organizaciji NVO-a „Nezavisna inicijativa slepih na Kosovu“, u okviru događaja *međunarodne nedelje osoba sa belim štapom*.

14. i 15. novembra 2018. godine, Ombudsman je učestvovao na regionalnoj konferenciji „Tolerantna i inkluzivna društva na zapadnom Balkanu“ u Crnoj Gori.

Direktor OZD-a je 26. oktobra 2018. godine učestvovao na sastanku koji je održao Nacionalni koordinator za zaštitu od nasilja u porodici, povodom regionalne konferencije "Pristup pravdi žrtava nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja".

Od 28. do 30. oktobra 2018. godine, viši pravni savetnik OZD-a učestvovao je na dvodnevnoj radionici "Integracija rodnih pitanja - integracija socijalnih usluga" održanoj u Skadru, Albanija.

Dana 30. oktobra 2018. godine, direktor OZD-a je učestvovao na konferenciji, koja je predstavila izveštaj „Programi obuke o rodnoj ravnopravnosti za javnu upravu Kosova“, u organizaciji Koalicije „Jednaka prava za sve“ (ERAC).

7. i 8. novembra 2018. godine, pravni savetnik OZD-a učestvovao je na konferenciji „Inkluzija Roma nakon završetka Dekade za inkluziju Roma“ u Skoplju, u organizaciji Institucije ombudsmana Makedonije.

Direktor OZD-a je 15. novembra 2018. godine učestvovao u emisiji „Rubikon“, gde je vođena debata o temama „Žrtve nasilja tokom rata, njihov status, penzije“.

U razmeni iskustava, od 19. do 23. novembra 2018. godine, dva predstavnika bosanskog Ombudsmana obavila su studijsku posetu OZD-u.

20. novembra 2018. godine, viši pravni savetnik OZD-a je učestvovao na radionici „Pravo žena na nasleđe“, koju je organizovao Forum kosovskih sudija i tužilaca.

21. novembra 2018. godine, direktor OZD-a je učestvovao u otvorenoj raspravi o nacrtu dokumenta predloga za uključivanje specifičnosti/potreba dece sa smetnjama u razvoju u *Standardne postupke za zaštitu od nasilja u porodici*, u organizaciji NVO-a Hendikos.

26. novembra 2018. godine, direktor OZD-a je učestvovao na okruglom stolu o zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana, Plemetina/Obilić, Romska Mahala/Mitrovica, Brekoc-Ali Ibra/Đakovica, Dubrava/Uroševac i Gnjilane, u organizaciji UNHCR-a.

Direktor OZD-a je 2. decembra 2018. godine bio u emisiji „Moja porodica“, na kojoj je tema debate bila „Prava osoba sa invaliditetom“.

Direktor OZD-a je 3. decembra 2018. godine prisustvovao Parlamentarnom odboru za ljudska prava, rodnoj ravnopravnosti, nestala lica i peticije, u čast „3. decembra - Međunarodnog dana osoba sa invaliditetom“.

Dana 4. decembra 2018. godine, zamenik Ombudsmana Sektora za zaštitu od diskriminacije, kao i direktor OZD-a učestvovali su u Parlamentarnom odboru za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije, za kampanju aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja.

3. i 4. decembra 2018. godine, pravni savetnik OZD-a prisustvovao je dvodnevnoj radionici u Prištini, na temu: „Zločini iz mržnje“, u organizaciji Misije OEBS-a na Kosovu.

Dana 11. decembra 2018. godine, pravni savetnik OZD-a prisustvovao je okruglom stolu „Stvaranje baze podataka NVO-a koji se bave incidentima zločina iz mržnje“ u organizaciji Misije OEBS-a na Kosovu.

Izveštaji objavljeni od strane Ombudsmana koji se odnose na diskriminaciju

Dana 12. februara 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama po službenoj dužnosti u slučaju br. 853/2016, koji se odnosi na diskriminatorne kriterijume za slobodna radna mesta na UP. Svrha ovog izveštaja je da skrene pažnju na potrebu za zaštitom od diskriminacije, kao i na jednak tretman u kriterijumima postavljenim za slobodna radna mesta objavljena za zapošljavanje kandidata na Univerzitetu u Prištini "Hasan Priština" tokom 2016. i 2017. godine.

Dana 27. februara 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u slučaju A. br. 890/2016, što se tiče starosne granice za penzionere i prava na korišćenje drugih penzija koje se primenjuju na Kosovu. Izveštaj se zasniva na slučaju A.890/2016 i oslanja se na navode, činjenice i navode podnosioca žalbe podnete IO-u, u vezi sa prestankom penzionog doprinosa. Pored pomenute žalbe, Ombudsman je takođe primio žalbe iste prirode. Cilj ovog izveštaja je da skrene pažnju Ministarstva rada i socijalne zaštite da građanima obezbedi garantovana pravna i ustavna prava u korišćenju penzionog doprinosa kao obveznika doprinosa kao prava na imovinu.

Dana 16. marta 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u slučaju A. br. 355/2016, u vezi sa građanskim pravima Albanaca iz Preševa, Medveđe i Bujanovca, raseljenih u Republiku Kosovo, upućen Ministarstvu unutrašnjih poslova i premijeru Republike Kosovo, koji ima za cilj da privuče pažnju nadležnih državnih organa Republike Kosovo u vezi sa građanskim pravima statusnog i zakonskog boravka i lične dokumentacije Albanaca iz Preševa, Medveđe i Bujanovca, raseljenih na Kosovu.

Dana 6. aprila 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa Preporukama Ex 235/2018 za Vladu Republike Kosova i relevantna ministarstva kako bi skrenuo pažnju

na potrebu za pozitivnom regulacijom penzionih doprinosa za kategoriju građana Republika Kosovo, koji su radili pre 1999. godine i nisu dostigli starosnu granicu za penzionisanje od 15 godina, ne zbog njihove krivice već zbog diskriminatornog otpuštanja u vreme nasilnih mera koje su nametnute na Kosovu.

Dana 10. aprila 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u predmetu A.br. 885/2016 Zlatibor Kostić protiv Kosovske agencije za upoređivanje i verifikaciju imovine (KAUVI), u vezi sa neizvršenjem odluke KSIZ-HPCC/D/197/2005A & C, od 18.6.2005, izdata po predmetima DS 000641 i DS004997, Ex 235/2018. Svrha ovog izveštaja je da razmotri pitanje dužine postupka od strane KAUVI-a u vezi sa neplaćanjem naknade podnosiocu zahteva na osnovu konačne odluke, kao i nejednakosti pred zakonom u smislu izvršenja konačnih odluka za podnosiocce zahteva kategorije AC i mirno uživanje imovinskih prava potvrđenih odlukom.

Dana 16. aprila 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u slučajevima A.br.114/2018; A.br.122/2018 i A.br.182/2018, protiv Ministarstva pravde - Kazнено-popravna služba Kosova (KPSK), u vezi sa diskriminatornim uslovima u slobodnom radnom mestu u KPSK-u. Svrha izveštaja je da se skrene pažnja na potrebu zaštite od diskriminacije i osigura poštovanje vrednosti kao što su transparentnost procesa zapošljavanja i jednak tretman svih kandidata u KPSK-u. U tom smislu, Ombudsman je analizirao usaglašenost spornog kriterijuma, koji je KPSK objavio 12. februara 2018. godine, na konkursu MJ/KCS/132-09-02-2018, za 70 (sedamdeset) slobodnih radnih mesta za službenike kazнено-popravne službe, u skladu sa lokalnim zakonodavstvom i međunarodnim instrumentima koji se posebno odnose na aspekt zaštite od diskriminacije.

Dana 17. jula 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u slučaju podnosioca žalbe gđin Fran Marniku, u vezi imovinskih sporova koji su nepotrebno produženi od strane Apelacionog suda.

Ombudsman je 20. jula 2018. godine prosledio Ministarstvu obrazovanja, nauke i tehnologije, rektoru Univerziteta u Prištini "Hasan Priština" i Fakultetu elektrotehnike i računarstva, izveštaj A. br. 533/2017, putem kog se preporučuje da se dopuni i preformuliše član 5 Administrativnog uputstva br. 11 o upoređivanju i ekvivalenciji diploma i studijskih programa pre i u okviru Bolonjskog sistema, s ciljem omogućavanja magistarskih studija za diplomirane studente u petogodišnjem sistemu studija iz tehničke oblasti pre Bolonjskog sistema. Ombudsman je, nakon detaljne analize slučaja, utvrdio da razlika između Zakona o visokom obrazovanju i Administrativnog uputstva br. 11, kojim se uređuje pitanje izjednačavanja diploma i studijskih programa pre Bolonjskog sistema i Bolonjskog sistema, koji striktno ne pojašnjava ekvivalentnost naslova u odnosu na ECTS bodove stečene tokom studijskih programa tehničke oblasti, sa trajanjem od pet godina, rezultiralo je nejednakim tretmanom u zapošljavanju i naknadi plate za značajan broj diplomiranih studenata u ovom sistemu koji se bave nastavom u odnosu na druge.

Dana 2. novembra 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama o predmetu podnosioca žalbe, Arben Hajrullahu, u vezi sa njegovim žalbama za nejednako postupanje prema kandidatima na javnim konkursima od 24. novembra 2016. godine, koje je objavio Univerzitet u Prištini „Hasan Priština“ za izbor akademskog osoblja za nastavnike na Filozofskom fakultetu, preporučujući rektoru Univerziteta u Prištini "Hasan Priština" i Filozofskom fakultetu, da preduzmu hitne akcije na osnovu zakonskih ovlašćenja, za razmatranje navoda podnosioca žalbe o diskriminaciji, kao i kao u skladu sa članom 20, stav 2 Zakona o zaštiti od diskriminacije, da pruži dovoljno dokaza koji pokazuju da nije došlo do kršenja načela jednakog tretmana u javnom konkursu od 24. novembra 2016. godine, koje je objavio Univerzitet u Prištini za izbor akademskog osoblja; i obrazovni inspektorat Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije, da odmah preduzme mere, na osnovu zakonskih ovlašćenja, da odgovori podnosiocu žalbe na njegovu žalbu sa br. 213, podnetoj 13. aprila 2017. godine, u kojoj navodi da je Savet Filozofskog fakulteta protiv njega počinilo diskriminatorne radnje.

Amicus curiae i mišljenja

Dana 1. februara 2018. godine, Ombudsman, kao amicus curiae, prosledio je Vrhovnom sudu Kosova, Apelacionom sudu, Osnovnim sudovima i Ministarstvu javne uprave *Mišljenje* o tumačenju koncepta „radnog iskustva“ u kontekstu slobodnih radnih mesta u javnim institucijama.

Dana 21. februara 2018. godine, Ombudsman, kao amicus curiae, prosledio je Osnovnom sudu u Prištini *Pravno mišljenje* o lečenju ozbiljno bolesnih osoba koje su lišene slobode u slučaju Driton Hajdari.

Dana 16. marta 2018. godine, Ombudsman je, u sprovođenju svojih ustavnih i zakonskih funkcija, prosledio Rektor Univerziteta u Prištini i Ministarstvu obrazovanja, nauke i tehnologije *Mišljenje* o sprečavanju nepotizma na Univerzitetu u Prištini. Glavna svrha ovog Mišljenja je:

- 1) Da pojasni da ovaj nalaz ne sprečava Univerzitet u Prištini da se bori sa problemom nepotizma na osnovu procedura predviđenih Statutom Univerziteta u Prištini;
- 2) Da naglasi da je borba protiv nepotizma apsolutno neophodna za potpuno poštovanje ljudskih prava svih kandidata za zapošljavanje na Univerzitetu u Prištini; i;
- 3) Da predloži neke mere za dalje jačanje sprečavanja nepotizma, zasnovanom na politikama oba univerzalno priznata univerziteta za visoke akademske standarde: Univerzitet Harvard u Sjedinjenim Američkim Državama i Univerzitet Kembridž u Ujedinjenom Kraljevstvu.

Dana 21. juna 2018. godine, Ombudsman, kao amicus curiae, prosledio je Osnovnom sudu u Prištini *Pravno mišljenje* u vezi žalbe br. 499/2017 Xhafer Kadrija, povodom kršenja prava slepih osoba, odnosno nepoštovanja zakonskih odredbi o oslobađanju poreza na imovinu, prema žalbi Udruženja slepih u Đakovici. Tokom upravljanja predmetom, Ombudsman je primetio da Opština Đakovica ne primenjuje odredbe Zakona br. 04/L-092 Za slepe osobe, prema kojima su slepa lica oslobođena poreza na

nepokretnu imovinu. Ombudsman dalje napominje da su u nekim opštinama slepa lica oslobođena poreza na nepokretnu imovinu u skladu sa odredbama Zakona o slepim licima.

Dana 2. jula 2018. godine, Ombudsman, kao amicus curiae, prosledio je Osnovnom sudu u Prištini *Pravno mišljenje* u vezi sa žalbom br. A. br. 903 2017 za Mufail Salihaj, u vezi sa tužbom podnosioca tužbe protiv Javnog univerziteta u Prištini "Hasan Priština", koji se fokusira na pojašnjavanje pravnih procedura u vezi sa starosnom granicom kao kriterijum za zapošljavanje podnosioca žalbe na položaj nastavnika, na konkursu koji je objavio UP, Fakultet za poljoprivredu i veterinarstvo.

Dana 23. avgusta 2018. godine, Ombudsman je u skladu sa svojim ustavnim i zakonskim funkcijama, u vezi sa predmetom koji je podnela Nita Shala, Žalba br. 421/2018 od 17. avgusta 2018. godine, objavio *Mišljenje* u vezi sa kriterijumom za podnošenje Odluke o nostrifikaciji za podnošenje zahteva za upražnjeno radno mesto za poslove akademskog osoblja na Univerzitetu u Prištini "Hasan Priština".

Dana 26. septembra 2018. godine, Ombudsman, kao amicus curiae, uputio je Ustavnom sudu Kosova svoje *Pravno mišljenje* u vezi sa slučajem Blert Morina.

Nacionalni Mehanizam za Prevenciju Torture (NMPT)

Republika Kosovo nije potpisnica Konvencije Ujedinjenih nacija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, budući da ona još uvek nije članica Ujedinjenih nacija. Međutim, član 22. Ustava Republike Kosovo propisuje da se ovim Ustavom garantuju ljudska prava i slobode garantovana međunarodnim sporazumima i instrumentima. Ovi međunarodni sporazumi i instrumenti se u Republici Kosovo primenjuju direktno i imaju prioritet, u slučaju sukoba, u odnosu na odredbe zakona i drugih akata javnih institucija. Jedna od konvencija uključenih u ovaj član je Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja Ujedinjenih nacija, koja je usvojena 10. decembra 1984. godine i stupila na snagu 26. juna 1987. godine.²⁸¹

Dana 18. decembra 2002. godine Generalna skupština Ujedinjenih nacija je, na pedeset sedmoj (57) sednici Rezolucijom A/RES/57/199, usvojila Opcioni protokol Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja. Ovaj Protokol je stupio na snagu dana 22. juna 2006. godine.²⁸² Osnovna svrha dotičnog protokola je uspostavljanje sistema redovnih poseta, koje će vršiti nezavisna međunarodna i domaća tela, mesta na kojima se nalaze osobe lišene slobode, u cilju prevencije torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja.²⁸³

Dalje, Opcioni protokol definiše obavezu svake države potpisnice da uspostavi jedno ili više tela za posetu radi prevencije torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja. Protokol utvrđuje da su ova tela za posetu imenovana kao Nacionalni mehanizmi za prevenciju.²⁸⁴

Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, koji je stupio na snagu 26. juna 2015. godine, u članu 17. stav 1. propisuje da Ombudsman deluje kao nacionalni mehanizam za prevenciju torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja. Zakon predviđa da će se u okviru Institucije ombudsmana uspostaviti poseban Mehanizam koji će obavljati sve funkcije Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture (u daljem tekstu *NMPT*).²⁸⁵ Dalje, ovaj Zakon predviđa da osoblje ovog mehanizma, pored pravnika, treba da uključuje profesionalce iz različitih oblasti.

Redovne i nenajavljene posete svim mestima na kojima se nalaze osobe lišene slobode, uključujući policijsko zadržavanje, pritvor, boravak u zdravstvenim ustanovama, carinsko zadržavanje, zadržavanje u emigracionim centrima i bilo kog drugog mesta kada postoji

²⁸¹ Kancelarija visokog komesara Organizacije ujedinjenih nacija za ljudska prava, na: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx>.

²⁸² Kancelarija visokog komesara Organizacije ujedinjenih nacija za ljudska prava, na: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/opcat.aspx>.

²⁸³ Član 1. Opcionog protokola Konvencije protiv torture.

²⁸⁴ Član 3. Opcionog protokola Konvencije protiv torture.

²⁸⁵ Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, član 17. stav 2.2.

sumnja da je došlo do kršenja prava i sloboda, su dužnosti NMPT-a utvrđene Zakonom.²⁸⁶

Zakon o Ombudsmanu daje NMPT-u pravo da posećuje mesta na kojima se drže lica lišena slobode, da prave fotografije i audio-vizuelne snimke, garantuje zaštitu od spoljašnjeg mešanja u rad njegovog osoblja, kao i pravo osoblja NMPT-a da ne daje podatke, informacije ili objašnjenja o njihovim nalazima tokom obavljanja njihovih dužnosti u ovoj oblasti.²⁸⁷ Tokom obavljanja funkcije kao NMPT, Ombudsman i njegovi predstavnici imaju pravo na pristup informacijama o zdravstvenom stanju lica lišenih slobode, uključujući i pristup njihovim medicinskim dosijeima, uz njihovu saglasnost, kao i ličnim podacima tih lica.²⁸⁸

NMPT je, dana 16. januara 2016. godine, zvanično uspostavljen Odlukom Ombudsmana, g. Hilmiya Jasharija. Odmah nakon ove Odluke, Savet Evrope (SE) je pokrenuo Projekat jačanja kapaciteta NMPT-a za praćenje, radi praćenja svih mesta na kojima se nalaze lica lišena slobode. Svrha ovog Projekta je jačanje kapaciteta NMPT-a za praćenje. Dotični Projekat će trajati do aprila 2019. godine.

Metodologija i organizacija NMPT-a tokom 2018. Godine

Metodologija NMPT-a

NMPT ima metodologiju poseta koje se sastoje od: pripreme posete, vrste poseta (poseta koja je najavljena ili nenajavljena), radnje koje se sprovode po dolasku u ustanovu koja se posećuje, podela u grupe po dolasku, razgovor sa rukovodiocem ustanove, tim za praćenje obilazi sve prostorije ustanove, intervjui sa licima lišenim slobode, kontakti sa službenicima korektivne službe, kontakti sa zdravstvenim osobljem, sastanak između tima za praćenje pre završnog sastanka sa direktorom, završni razgovor sa direktorom.

Pripremna faza posete podrazumeva prikupljanje informacija od značaja za posetu ustanovi, cilj posete, određivanje broja članova NMPT-a koji će učestvovati u poseti, podela u podgrupe i podela dužnosti. Član 17. Zakona o Ombudsmanu propisuje da NMPT vrši nenajavljene posete mestima na kojim se čuvaju lica lišena slobode.

Početni razgovor sa rukovodiocem ustanove koja se posećuje podrazumeva predstavljanje mandata NMPT-a na efikasan i profesionalan način, predstavljanje članova tima za praćenje, cilj posete itd. Nakon početnog razgovora sa direktorom, tim za praćenje obilazi sve prostorije ustanove.

Zatim intervjui sa licima lišenim slobode i službenicima ustanove započinju, tim za praćenje donosi odluku koga će i gde intervjuisati. Tim za praćenje uverava ispitanika da će razgovor biti poverljiv, bez prisustva službenika intervjuisane ustanove.

²⁸⁶Zakon br. 05/L-019o Ombudsmanu, član 17. stav 2.

²⁸⁷Zakon br. 05/L-019o Ombudsmanu, član 17. stav 3.

²⁸⁸Zakon br. 05/L-019o Ombudsmanu, član 17. stav 4.

Takođe, tim za praćenje posećuje zdravstvenu jedinicu bilo kog korektivnog ili pritvornog centra u cilju provere da li zatvorenicima vrše početne zdravstvene kontrole prilikom prijema, da li su službenici korektivne službe prisutni tokom pružanja medicinskih usluga zatvorenicima, da li se u protokolima zdravstvene jedinice vodi tačna evidencija svih relevantnih aspekata pružanja medicinskih usluga, pogotovu u slučajevima telesnih povreda, pokušaja samoubistva, samopovređivanja itd.

Nakon ovih radnji, tim za praćenje održava sastanak između članova tima za praćenje i sprovodi privremenu procenu dosadašnjih nalaza, donosi odluke za daljnje radnje, ukoliko je neophodno, kao i da donosi odluku koja će pitanja biti predstavljena pred rukovodiocem ustanove.

Završni razgovor sa rukovodiocem ustanove se usredsređuje na značajnije probleme, kao što su: odnosi između osoblja i zatvorenika, incidenti između zatvorenika, loši uslovi smeštaja, neodgovarajuća zdravstvena zaštita, nepoštovanje proceduralnih garancija (pristup advokatu, kontakti sa porodicom, itd). Tokom završnog razgovora sa direktorom, tim za praćenje koristi konstruktivan jezik i poštuje rad službenika ustanove. Tim za praćenje zahteva konstruktivan dijalog, a ne konfrontaciju sa službenicima ustanove.

Sastav NMPT-a

što se tiče osoblja, sadašnji sastav NMPT-a je kompletiran u skladu sa Zakonom o Ombudsmanu i Uredbom 01/2016 o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u Instituciji ombudsmana, gde su uključeni:

1. Zamenik ombudsmana, odgovoran za NMPT
2. Direktorka NMPT-a
3. Viši pravni savetnik za prevenciju torture
4. Savetnici za prevenciju torture
5. Savetnik - lekar
6. Savetnik - psiholog
7. Savetnik - socijalni radnik

Savet Evrope je, u okviru projekta za jačanje NMPT-a, angažovao psihijatra u tim NMPT-a u cilju sprovođenja poseta za praćenje u ustanovama za mentalno zdravlje.

Tokom godine za koju se izveštava, NMPT je vršio posete mestima na kojima se čuvaju lica lišena slobode, kao i druge ustanove gde lica mogu biti lišena slobode ili ne mogu napustiti ove ustanove sopstvenom voljom zbog bilo koje Odluke nadležnih organa. NMPT je, tokom godine za koju se izveštava, posetio veliki broj policijskih stanica, pritvornih centara, korektivnih centara, ustanova za mentalno zdravlje, centara za socijalnu zaštitu, centara za tražioce azila i centar za zadržavanje stranaca.

Obuke osoblja NMPT-a

Tokom perioda za koji se izveštava, u okviru projekta Saveta Evrope, nastavljena je obuka za jačanje kapaciteta NMPT-a. Tokom ovog perioda, sprovedena je kombinovana teorijska i praktična obuka u Zatvoru visoke bezbednosti, Korektivnom centru u Dubravi

i Vaspitno popravnom centru u Lipljanu. U nastavku su organizovane i kombinovane obuke sa praktičnim posetama policijskim stanicama, ustanovama za mentalno zdravlje i socijalnu zaštitu. Pored toga, osoblje NMPT-a je učestvovalo na obuci u trajanju od četiri dana, koju je organizovala Granična agencija Evropske unije FRONTEX, održana u Beogradu. Na svim obukama koje su organizovane u okviru projekta Saveta Evrope održana su predavanja i pažljivo nadgledane praktične obuke sadašnjih i prethodnih stručnjaka Evropskog komiteta za prevenciju torture.

Aktivnosti NMPT-a

U okviru projekta SE-a, NMPT je u saradnji sa kancelarijom SE-a u Prištini organizovao nekoliko aktivnosti kao što su: jednodnevni okrugli stolovi u cilju podizanja svesti za predstavnike kosovskih institucija (pravosuđe, zatvorski sistem, tužioci) i osoblja IO-a, u vezi sa mandatom NMPT-a; jednodnevna konferencija u vezi sa rezultatima postignutim tokom projekta i o modalitetima saradnje između NMPT-a i drugih institucija Kosova.

Takođe je održan Forum rada za međuinstitucionalnu saradnju, na temu „Prevencija zlostavljanja u službi mentalnog zdravlja i socijalne zaštite”. Svrha Foruma je bila da razgovara o nalazima NMPT-a, problemima identifikovanim na terenu i pronalaženju mogućnosti za rešavanje problema od samih učesnika. Kao rezultat Foruma, učesnici su dali dvadeset važećih preporuka za efikasno rešavanje zajednički identifikovanih praznina i nedostataka. Te preporuke su integrisane u izveštaje sa preporukama koje je izradio NMPT.

U čast obeležavanja Svetskog dana mentalnog zdravlja (10. oktobra), NMPT je u saradnji sa Kancelarijom SE-a u Prištini organizovao jednodnevnu Regionalnu konferenciju u vezi sa izazovima funkcionisanja NMP-a na Zapadnom Balkanu. Konferencija je imala za cilj razmenu iskustava i diskusiju o izazovima sa kojima se suočavaju Nacionalni mehanizmi za prevenciju torture u zemljama regiona, u vezi sa praćenjem tretmana osoba sa mentalnim problemima u korektivnim ustanovama, psihijatrijskim bolnicama i ustanovama socijalne zaštite. Konferencija je završena nizom preporuka o načinu daljeg jačanja saradnje između Nacionalnih mehanizama za prevenciju, međunarodnih tela za praćenje, civilnog društva i odgovarajućih organa, radi bolje zaštite prava lica sa mentalnim poremećajima i ograničenim intelektualnim sposobnostima, na mestima lišavanja slobode. Vredi naglasiti da je konstruktivna saradnja NMPT-a sa ostalim ustanovama u zemlji i nevladinim organizacijama dobar primer za zemlje regiona.

NMPT je, pored organizacije aktivnosti u okviru projekta SE, učestvovao i u raznim aktivnostima organizovanim od strane Zdravstvenog odeljenja u zatvorima/Ministarstvo zdravstva i nevladine organizacije.

Međunarodna saradnja

Tokom perioda za koji se izveštava, NMPT je nastavio svoju međunarodnu saradnju, učestvujući na sastancima organizovanim od strane Mreže NMPT-a jugoistočne Evrope, radne grupe Evropske mreže nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI), kao što

su Radna grupa za azil i migracije i Radna grupa o ulozi Ombudsmana u situacijama nakon sukoba. NMPT je, u okviru projekta Saveta Evrope za jačanje kapaciteta NMPT-a, učestvovao u studijskoj poseti u trajanju od četiri dana u Poljskoj. U okviru ove posete, Kosovski i Poljski NMPT su zajedno obavili nekoliko poseta mestima gde se drže lica lišena slobode u Poljskoj i posetili su neke ustanove i nevladine organizacije, kao što je ODHIR, Helsinški odbor Poljskoj itd. Tokom ove godine su FRONTEX i IOM organizovali obuku za Kosovsku policiju u Crnoj Gori u vezi sa prinudnim povratkom emigranata. Ovom prilikom je predstavnik NMPT-a održao predavanje o mandatu Ombudsmana i NMPT-a.

Takođe, NMPT je nastavio saradnju sa relevantnim međunarodnim organizacijama, odgovarajući na upitnike poslane u vezi sa stanjem lica lišenih slobode i pitanjima koja se odnose na azil i migraciju.

Ispunjenje mandata NMPT-a tokom 2018. godine

Izvršene posete

Tokom perioda za koji se izveštava, NMPT je izvršio 60 poseta (opšte, ad-hoc i prateće posete) raznim ustanovama, kao što su: Korektivni centar Dubrava, Centar za zadržavanje stranaca, Centar za tražioce azila, Pritvorski centar u Gnjilanu, Pritvorski centar u Peći, Pritvorski centar u Prizrenu, Vaspitno popravni centar u Lipljanu, Korektivni centar za žene i maloletnike u Lipljanu, Pritvorski centar u Lipljanu, Zatvor visoke bezbednosti, Međunarodni aerodrom „Adem Jašari” u Prištini, Regionalni centar za zadržavanje u Prištini, policijske stanice u Lipljanu, Podujevu, Mitrovici, Vučitrnu, Prizrenu, Suvoj Reci, Dragašu, Klini, Istoku, Dečanu, Peći, Vitini, Kačaniku, Štrpcu, Uroševcu, Gnjilanu, Novom Brdu, Kamenici, Gračanici, Ranilugu, Štimlju, Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju, psihijatrijsku kliniku, Institut forenzičke psihijatrije, Dom za decu sa ograničenim mentalnim sposobnostima, Specijalni institut u Štimlju, Dom za starije osobe i osobe bez porodičnog staranja u Prištini.

Izveštaji sa preporukama objavljeni tokom 2018. godine

Tokom perioda za koji se izveštava, NMPT je objavio izveštaj sa preporukama o poseti u Pritvorskom centru u Prizrenu, Korektivnom centru u Dubravi²⁸⁹, Pritvorskom centru u Gnjilanu, Vaspitno popravnom centru u Lipljanu, Pritvorskom centru u Peći, Centru za tražioce azila i Centru za zadržavanje stranaca u Vranidolu²⁹⁰.

NMPT je tokom 2018. godine objavio izveštaj sa preporukama za posete policijskim stanicama u Mitrovici, Podujevu, Vučitrnu, Dragašu, Prizrenu, Suvoj Reci, Regionalnom

²⁸⁹ Izveštaj sa preporukama za posetu Korektivnom centru u Dubravi, objavljen 24. avgusta 2018. godine. Vidite na: <https://www.oik-rks.org/sr/2018/08/27/izvestaj-sa-preporukama-nacionalnog-mehanizma-za-sprecavanje-torture-ombudsman-u-vezi-posete-korektivnom-centru-u-dubravi/>.

²⁹⁰ Izveštaj sa preporukama za posetu Centru za zadržavanje stranaca u Vranidolu, objavljen 2. maja 2018. godine. Vidite na: <https://www.oik-rks.org/sr/2018/05/02/izvestaj-sa-preporukama-o-poseti-centru-za-zadrzavanje-stranaca-u-vranidolu/>.

centru za zadržavanje u Prištini; izveštaj sa preporukama za posete policijskim stanicama u Klini, Istoku, Dečanu, Peći; izveštaj sa preporukama o posetama u policijskim stanicama u Vitini, Gnjilanu, Gračanici, Kačaniku, Uroševcu, Novom Brdu, Kamenici, Štrpcu, Ranilugu, Štimlju.

Pored toga, NMPT je takođe posetio ustanove za mentalno zdravlje i socijalne zaštite, kao i objavio izveštaj sa preporukama o poseti u psihijatrijskoj klinici u Prištini, izveštaj sa preporukama o poseti Institutu forenzičke psihijatrije, izveštaj o poseti Centru za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju, izveštaj sa preporukama za posetu Domu za starije osobe i osobe bez porodičnog staranja.

Tokom ove godine, NMPT je takođe objavio izveštaj po službenoj dužnosti o hapšenju i prisilnom proterivanju šest turskih državljana sa teritorije Republike Kosovo.²⁹¹ Glavni cilj ovog izveštaja je da se skrene pažnja nadležnih organa Republike Kosovo na poštovanje prava uhapšenih lica i lica koja su prisilno proterana ili izručena sa teritorije Republike Kosovo, u skladu sa Ustavom, važećim zakonima, kao i međunarodnim standardima za ljudska prava.

Izveštaj se odnosi na hapšenje i prisilno proterivanje šest turskih državljana sa teritorije Republike Kosovo, dana 29. marta 2018. godine, uz tvrdnju da predstavljaju pretnju po nacionalnu bezbednost.

NMPT je takođe objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa pravom na univerzitetske studije za maloletnike lišene slobode.²⁹²

Saradnja domaćih ustanova sa NMPT-om

Tokom poseta NMPT-a ustanovama u kojima se drže lica lišena slobode, službenici posećenih ustanova su uglavnom pružili punu saradnju i neposredan pristup timu za praćenje, osim u slučaju koji se odnosi na Policiju Kosova. Tim je bez odlaganja imao pristup svim posećenim prostorijama. Timu su pružene sve informacije neophodne za izvršenje zadatka i omogućeni su mu intervjui sa uhapšenim, pritvorenim i osuđenim licima bez prisustva službenika korektivne službe, policijskih službenika ili drugog osoblja. Pored toga, timu NMPT-a je, u skladu sa Zakonom o Ombudsmanu, bilo dozvoljeno da koristi fotografsku opremu, kao i opremu za merenje prostora, temperature i vlažnosti.

Međutim, timu NMPT-a je uskraćen pristup prostorijama Međunarodnog aerodroma „Adem Jashari” u Prištini, tokom istrage slučaja prisilnog proterivanja šest turskih državljana sa teritorije Republike Kosovo. Takvi postupci javnih organa su u suprotnosti

²⁹¹Vidite na: <https://www.oik-rks.org/sr/2018/04/27/izvestaj-sa-preporukama-ombudsmana-republike-kosova-u-vezi-hapsenja-i-prisilno-udaljenje-sest-turskih-drzavljana-sa-teritorije-republike-kosova-ex-officio-br-214-2018/>.

²⁹²<https://www.oik-rks.org/sr/2018/11/23/izvestaj-sa-preporukama-br-4932018-esat-beqiri-protiv-ministarstva-obrazovanja-nauke-i-tehnologije-i-korektivne-sluzbe-kosova/>.

sa Ustavom Republike Kosovo, Zakonom o krivičnom postupku Republike Kosovo i Zakonom o Ombudsmanu.

S tim u vezi, Ombudsman je, putem izveštaja po službenoj dužnosti 214/2018, u vezi sa hapšenjem i prisilnim proterivanjem šest turskih državljana sa teritorije Republike Kosovo, između ostalog, preporučio Ministarstvu unutrašnjih poslova da izričito obavesti osoblje ovog Ministarstva o ustavnim i zakonskim nadležnostima Ombudsmana u vezi sa nenajavljenim pristupom, bilo kom mestu i u bilo kom trenutku gde se drže lica lišena slobode.

Član 25. Zakona o Ombudsmanu takođe jasno definiše obavezu svih javnih organa da odgovore na zahteve Ombudsmana, kao i da na njegov zahtev pruže odgovarajuću pomoć. Član 25. stav 3. Zakona o Ombudsmanu izričito propisuje: „*U slučaju kada institucija odbije da saraduje ili interveniše u procesu istrage, Ombudsman ima pravo zahtevati od nadležnog tužilaštva pokretanje zakonske procedure zbog sprečavanja obavljanja službene dužnosti.*”

Nalazi tokom poseta i preporuke upućene nadležnim organima

Policijske stanice

Fizičko zlostavljanje

Tokom perioda za koji se izveštava, NMPT je posetio 22 policijske stanice, objavio je 3 izveštaja sa preporukama. NMPT je, uopšteno, nadležnim organima uputio 13 preporuka.

NMPT tokom poseta nije primio žalbe u vezi sa fizičkim zlostavljanjem od uhapšenih lica koja su se nalazila u policijskom pritvoru, osim tokom posete policijskoj stanici u Peći, gde je NMPT intervjuisao lica u pritvoru, koja su tvrdila da su prilikom hapšenja bila fizički zlostavljana. NMPT je pregledao dosijee uhapšenih, gde je registrovano da je uhapšene posetio lekar i da je u medicinskom izveštaju označeno merenje vitalnih znakova, a samo jedan slučaj je dobio uput za terapiju protiv bolova.

Putem Izveštaja sa preporukama, objavljenim dana 17. oktobra 2018. godine²⁹³, NMPT je preporučio da svim službenicima Policije Kosova bude jasno da su svi oblici fizičkog zlostavljanja uhapšenih lica neprihvatljivi i da oni koji vrše takve radnje podležu zakonskim kaznama.

Tokom poseta centrima za pritvor i korektivnim centrima, NMPT je primio 4 žalbe u vezi sa fizičkim zlostavljanjem tokom hapšenja, pritvora i policijskog ispitivanja od policijskih službenika Policije Kosova.

Tokom posete NMPT-a Korektivnom centru u Dubravi, NMPT je primio 2 žalbe od dva zatvorenika, uz tvrdnju da su ih policijski službenici Policije Kosova fizički zlostavljali kada su bili uhapšeni i odvedeni u policijske stanice gde su bili ispitivani. U slučaju

²⁹³ Izveštaja sa preporukama za posete policijskim stanicama u Klini, Istoku, Dečanu, Peći. Za piše vidite na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

žalioca B. D, žalilac tvrdi da je, tokom ispitivanja i prevoza u policijskoj stanici u Prizrenu, bio fizički zlostavljan od policijskih službenika, tako što je bio udaran pesnicama. Prema navodima žalioca, o ovome je obavestio sudiju u preliminarnom postupku, ali ništa nije preduzeto. Žalilac je takođe naveo da nikada nije uložio žalbu Policiji Kosova ili Policijskom inspektoratu Kosova (PIK). NMPT je obavestio zatvorenika koji su nadležna tela kojima se može obratiti žalbom. U drugom slučaju, žalilac R. S. tvrdi da je fizički zlostavljan u policijskoj stanici u Uroševcu i da je u vezi sa tim, mesec dana ranije uložio žalbu Policijskom inspektoratu Kosova. Što se tiče ove tvrdnje, NMPT se obratio PIK-u putem elektronske pošte i zahtevao da bude obavešten o žalbi žalioca. PIK je obavestio NMPT da je Policijski inspektorat Kosova, odnosno Odeljenje za upravljanje žalbama, dana 13. februara 2018. godine, primilo žalbu građanina R. S iz zatvora u Dubravi. Nakon analize njegove žalbe, predmet je prosleđen Odeljenju za istrage (PIK) radi krivične istrage.

NMPT je tokom posete Centru za pritvor u Peći primio žalbu od zatvorenika E. A.²⁹⁴, koji tvrdi da je tokom hapšenja bio fizički zlostavljan od strane Policije Kosova. Prema tvrdnjama žalioca, on je uhapšen 13. septembra 2018. godine i odveden je u policijsku stanicu u Prizrenu. Žalilac tvrdi da je u stanici bio vezan za radijator, udaran i gažen. NMPT je, dana 14. novembra 2018. godine, nakon preliminarne analize medicinske dokumentacije i tvrdnji žalioca, putem elektronske pošte o ovim tvrdnjama obavestio Policijski inspektorat (PIK) i zahtevao od PIK-a da sprovede istragu i obavesti NMPT o ishodu istraga. NMPT je na čekanju završetka istraga PIK-a.

Tokom posete Pritvorskom centru u Ljipljanu (PCL), NMPT je primio žalbu od K. B, koji se žalio da je bio fizički zlostavljan prilikom hapšenja od strane Kosovske Policije, dana 7. oktobra 2018. godine. Prema tvrdnji žalioca, ovo se dogodilo tokom hapšenja i u faza ispitivanja od policijskih istražitelja u policijskoj stanici „Centar”. U vezi sa ovim tvrdnjama, NMPT je posetio Regionalni centar za zadržavanje u Prištini, gde je pregledan dosije žalioca i medicinski izveštaj. Pored toga, Odeljenje za zdravstvenu zaštitu u zatvoru je NMPT-u dostavilo medicinsku dokumentaciju žalioca, koja se otvara prilikom prijema u centar za pritvor ili korektivni centar. Nakon analize relevantne dokumentacije i tvrdnji žalioca, NMPT je zahtevao od PIK-a da sprovede istragu slučaja u skladu sa svojim mandatom i da obavesti NMPT o ishodu istraga.

Tokom perioda za koji se izveštava, primljeno je 36 žalbi za fizičko zlostavljanje od policijskih službenika Policije Kosova. Nakon preliminarne procene, otvoreno je 19 slučajeva za istragu, dok su 3 slučaja otvorena za *ex officio* istragu (istragu po službenoj dužnosti). U nekim slučajevima, NMPT je zahtevao od nadležnih organa Policije Kosova i PIK-a, da sprovedu efikasne istrage u vezi sa ovim žalbama i obaveste NMPT o ishodu dotičnih istraga. NMPT je naišao na punu saradnju sa PIK-om i drugim organima Policije Kosova tokom istrage gore pomenutih žalbi.

²⁹⁴Predmet registrovan pri Instituciji ombudsmana kao A. br. 770/2018.

NMPT je tokom poseta raznim policijskim stanicama tokom ove godine naišao na praksu koju smatra neprikladnom i koju treba odmah izbeći. Konkretno, tokom posete policijskim stanicama u Štrpcu, u prostoriji za ispitivanje su pronađena tri čvrsta predmeta, koji su, prema policijskim službenicima, bili zaplenjeni predmeti od lica koja su uhapšena na licu mesta i zadržani kao dokaz. Međutim, NMPT je uočio da na ovim predmetima nije zabeležen broj slučaja.²⁹⁵ Nakon podnošenja izveštaja sa preporukama, NMPT je obavešten da je Kosovska policija uspostavila tim sastavljen od policijskih službenika koji će posetiti sve policijske stanice i zahtevati da se ovi predmeti drže na pravom mestu, a ne u kancelarijama za ispitivanje.

I tokom poseta policijskim stanicama u Kačaniku i Kamenici, NMPT je uočio da u prostorijama za ispitivanje nalazi po jedan drveni štap, ali koji su bili označeni brojem slučaja. Prema policijskim službenicima, ovi predmeti su zaplenjeni od zatvorenika i tamo se drže kao dokazi za slučajeve koji su pod istragom. NMPT je preporučio policijskim službenicima da takve predmete treba odmah ukloniti iz kancelarije u kojoj se zatvorenici ispituju.

Štaviše, Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) u izveštaju o poseti Španiji, objavljenom 2011. godine, naglašava da je delegacija u nekim policijskim stanicama, u prostorijama za ispitivanje, pronašla drvene palice i palice za bejzbol koje nisu bile obeležene. CPT u izveštaju dalje navodi da je takva situacija, pored toga što podstiče spekulacije o nepropisnom ponašanju policije, takve stvari su potencijalni izvor opasnosti i za same policijske službenike, ali i za osumnjičene u izvršenju krivičnih dela. Takvi predmeti ili imovina oduzeta tokom krivične istrage, treba biti registrovana u posebnom registru, propisno označena (što takođe identifikuje i slučaj na koji se odnosi) i da se čuva na mestu određenom za skladištenje takvih predmeta. Putem dotičnog izveštaja, CPT je preporučila španskim organima da se sve takve neovlašćene predmete uklone iz prostorija u kojima se osobe mogu držati ili ispitivati.²⁹⁶

Na osnovu poseta tokom ove godine i ranijih poseta, razmatranjem primljenih žalbi, kao i istrage po službenoj dužnosti, NMPT procenjuje da ne postoji sistematsko fizičko zlostavljanje ili fizičko zlostavljanje od Policije Kosova.

Garancije protiv zlostavljanja

Evropski komitet za prevenciju torture (u daljem tekstu *CPT*) je u svom 2. opštem izveštaju, objavljenom 1992. godine, naglasio značaj tri osnovna prava lica koje je uhapsila policija i to: pravo da obavesti treće lica po svom izboru da ga je uhapsila policija (član porodice, prijatelj, savetnik), pravo da ima advokata, pravo da ga pregleda

²⁹⁵ Pronađeni predmeti mogu se opisati na sledeći način: tri palice, vidi se da su dve od ovih palica električni kablovi omotani trakom za izolaciju od jednog do drugog kraja i jedna palica je omotana samo na početku, koliko je dovoljno da se može uhvatiti rukom oduzeti.

²⁹⁶ Izveštaj CPT -a za posetu Španiji, objavljena 2011. godine, stav 34, na: <https://rm.coe.int/16806cb01c>.

lekar po njegovoj želji (pored lekarskog pregleda od lekara koga su pozvali organi policije).²⁹⁷

Ova prava treba da se sprovode ne samo u slučaju zatvorenika, već i u drugim slučajevima kada su građani dužni da ostanu u policiji ili sa policijom iz drugih razloga (na primjer: u svrhu identifikacije).

Prema CPT-u, ova prava su osnovna garancija protiv fizičkog zlostavljanja i treba da se primenjuju od prvog trenutka lišavanja slobode, bez obzira na to kako se to opisuje u pravnom sistemu. Ova osnovna prava su takođe predviđena Ustavom Republike Kosovo, Zakonikom o krivičnom postupku i Zakonom o policiji.²⁹⁸

Član 13. Zakona o krivičnom postupku propisuje: „Svako lice lišeno slobode mora odmah biti obavješteno na jeziku koji razume o pravu na pravnu pomoć prema njegovoj želji, o pravu da obavesti članove porodice ili bilo koje drugo lice o činjenici da je uhapšen i da se ta prava primenjuju tokom čitavog vremena lišavanja slobode.”²⁹⁹

U vezi sa obavještenjem za hapšenje, član 168. Zakona o krivičnom postupku dalje predviđa da uhapšeno lice ima pravo: da obavesti člana porodice ili drugo lice po svom izboru, o hapšenju i mestu gde je pritvoreno odmah nakon hapšenja; obavještanje člana porodice ili drugog licu u vezi sa hapšenjem može biti odloženo najviše do 24 sata, kada državni tužilac procenjuje da je to uslovljeno izuzetnom potrebom za istragu slučaja. Ovo odlaganje se ne primenjuje u slučaju maloletnih lica.³⁰⁰

Prema Zakonu o policiji³⁰¹, pravo da se o hapšenju obavesti porodica ili drugo lice takođe važi i za lica koja su u „privremenom pritvoru” radi identifikacije ili zbog njihove zaštite i zaštite drugih.

Tokom poseta, policijski službenici su obavestili NMPT da se tokom ispitivanja uhapšenih lica ne praktikuje audio i video snimanje ispitivanja. NPMT smatra da bi audio i video snimanje ispitivanja uhapšenih lica bila dodatna garancija protiv fizičkog zlostavljanja. NMPT je uočio da CPT takođe smatra da elektronsko snimanje (audio i/ili video) policijskih ispitivanja predstavlja važnu dodatnu garanciju protiv zlostavljanja uhapšenih.³⁰² NMPT primjećuje da je i Zakon o krivičnom postupku³⁰³ ostavio mogućnost da se vrši audio i video snimanje ispitivanja uhapšenih lica.

NMPT je tokom poseta utvrdio da Policija Kosova poštuje tri osnovna prava uhapšenih lica. Kosovska policija ima standardne obrasce preko kojih se uhapšeni obavještavaju o svojim pravima i svojim potpisom potvrđuju da su obavješteni o ovim pravima. NMPT je

²⁹⁷Vidite: <https://rm.coe.int/16806cea2f>.

²⁹⁸Ustav Republike Kosovo, članovi 29. i 30. Krivični zakonik Republike Kosovo, član 13. Zakon br. 04/L-076 o policiji Kosova

²⁹⁹Vidite takođe članove 29. i 30. Ustava.

³⁰⁰Zakon o krivičnom postupku Republike Kosovo, član 168, stavovi 1, 2, 3. i 4.

³⁰¹Zakon o policiji, član 20.

³⁰² Evropski komitet za prevenciju torture, izvod iz 12. opšteg izveštaja, stav 36. Za više pogledajte: <https://rm.coe.int/16806cd1ed>.

³⁰³Zakon o krivičnom postupku, član 205, stav 5.

takođe uočio da Policija Kosova uglavnom vodi dovoljnu evidenciju i dokumentaciju za svaki događaj u vezi sa licima u policijskom pritvoru. Ovi standardni obrasci su sastavljeni na albanskom, srpskom i engleskom jeziku.

Pored toga, NMPT je uočio da su u svakoj ćeliji u kojoj se zadržavaju uhapšena lica postavljene informacije o njihovim pravima na albanskom, srpskom i engleskom jeziku. Tokom poseta i intervjuua uhapšenih lica, NMPT nije primio žalbe u vezi sa poštovanjem ovih prava.

Fizički uslovi posećenih policijskih stanica

NMPT smatra da, bez obzira na dužinu boravka u policijskom pritvoru, uslovi u ćeliji treba da ispunjavaju neke osnovne uslove u pogledu uslova smeštaja. CPT je u svom 2. opštem izveštaju, objavljenom 13. aprila 1992. u Strazburu, propisao standard u pogledu uslova u ćelijama u kojima se zadržavaju uhapšeni: „Sve policijske ćelije moraju biti razumnih dimenzija u odnosu na broj osoba koje su obično u njima smeštene i moraju biti dovoljno osvetljene (tj. sa dovoljno svetlosti za čitanje, osim u vreme spavanja i sa ventilacijom i da budu opremljene fiksiranim stolicama ili klupama). Štaviše, osobama koje tokom noći ostaju u pritvoru trebalo bi obezbediti čiste čaršave i ćebad.”³⁰⁴

Što se tiče uslova smeštaja u mestima gde se nalaze pritvorena lica, NMPT je uočio da većina posećenih policijskih stanica ispunjava potrebne uslove za smeštaj uhapšenih lica, osim policijskih stanica u Dečanu, Peći, Uroševcu, Štimlju.

Regionalni centar za zadržavanje u Prištini³⁰⁵

Tokom posete ovom centru, NMPT je uočio da su ćelije čiste, prostor po osobi u ćelijama je u skladu sa standardima koje je postavio CPT³⁰⁶, svaka ćelija je imala čiste čaršave i ćebad, ali ćelije su imale malo prirodnog svetla i nisu bili opremljeni sistemom za poziv. U Centru je funkcionisao sistem za ventilaciju. Toaleti i tuševi su bili u dobrom stanju i imali su toplu vodu. Centar je renoviran tokom 2016. godine.

Uslovi za rad policijskih službenika koji rade u ovom Centru nisu dobri i nisu imale nikakvu promenu u poređenju sa prethodnim posetama. Putem izveštaja sa preporukama nakon posete ovom centru, NMPT je preporučio MUP-u da preduzme neophodne korake kako bi se obezbedilo više prirodnog svetla. U odgovoru upućenom 31. novembra 2018. godine, MUP je naglasio da ne postoji mogućnost promene dimenzija prozora na postojećim objektima, s obzirom na to da se objekti za zadržavanje nalaze u podrumu. Prema njima, u ovogodišnjem planiranju je predviđeno da se na postojećim prozorima zamene rešetke i da je projekat u procedurama nabavke.

Policijska stanica u Prizrenu

³⁰⁴ Evropski komitet za prevenciju torture, 2. opšti izveštaj, stav 42. Za više pogledajte na: <https://rm.coe.int/1680696a3f>.

³⁰⁵ Svi izveštaji sa preporukama za posete policijskim stanicama se mogu naći na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

³⁰⁶ Vidite: <https://rm.coe.int/16806cea2f>.

Tokom posete, NMPT je uočio da su ćelije u kojima su smešteni uhapšeni u lošem stanju i da ih treba okrečiti (ofarbati), kao i da se izvrši snabdevanje čistim čaršavima i ćebadima, budući da su postojeći stari i ni izbliza ne ispunjavaju uslove za smeštaj uhapšenih, u skladu sa međunarodnim standardima. Putem izveštaja sa preporukama, objavljenog 25. januara 2018. godine, NMPT je preporučio nadležnim organima da preduzmu neophodne mere kako bi izvršili neophodna renoviranja i snabdevanje na ovoj stanici. U odgovoru poslatom na ovu preporuku, Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) je obavestilo NMPT da je *„tokom ove godine (2018) izvršeno potpuno gletovanje i krečenje centara za zadržavanje u Prizrenu. U okviru projekta koji je započet za ovu godinu je predviđena i zamena dušeka.”*

Policajska stanica u Peći

NMPT je uočio da su ćelije u veoma lošem stanju, nema prirodnog svetla, a veštačko svetlo je bilo slabo. NMPT je uočio da zgrada ima vlagu i miris plesni, higijena nije bila na odgovarajućem nivou. U ćelijama u kojima se drže uhapšena lica postoji nedostatak posteljine, jastuka i sredstava za higijenu. Ova stanica ima potrebu za renoviranjem u prostorijama u kojima se drže uhapšena lica i u prostorijama u kojima rade policijski službenici. CPT je u izveštaju o poseti Kosovu tokom 2015, objavljenom 2016. godine, u vezi sa policijskom stanicom u Peći, zaključio je da veštačko osvetljenje u zoni pritvora u ovoj stanici nije bilo dovoljno.³⁰⁷

Policajska stanica u Dečanu

NMPT je uočio da su ćelije u kojima se drže uhapšena lica u veoma lošem stanju i da im je potrebno trenutno renoviranje, da nemaju prirodno niti veštačko osvetljenje. Kao posledica ove situacije, NMPT je u potpunom mraku obavio razgovor sa uhapšenim licem. Tim za praćenje je, tokom posete ćelijama u kojima se nalaze zatvorenici, uočio i prisustvo insekata. Takva situacija u policijskoj stanici u Dečanu se može uporediti sa omalovažavajućim, ponižavajućim i neljudskim postupanjem. CPT u svom izveštaju o poseti Kosovu iz 2007. godine, objavljenom 2009. godine, izrazio posebnu zabrinutost u vezi sa situacijom u policijskoj stanici u Dečanu što se tiče uslova smeštaja.³⁰⁸

Policajska stanica u Uroševcu

Uslovi smeštaja nisu u dobrom stanju, ćelije nisu imale dovoljno prirodnog svetla, dok je veštačko svetlo bilo slabo. NMPT je takođe uočio da zgrada ima vlagu i plesan, higijena nije bila na odgovarajućem nivou. U ćelijama u kojima se drže uhapšena lica nedostaju posteljine, jastuci i sredstava za higijenu. Međutim za sobu za ispitivanje maloletnika, NMPT je uočio da je to udobna prostorija. NMPT smatra da je za dotičnu stanicu potrebno renoviranje u prostorijama u kojima se drže uhapšena lica i u prostorijama u kojima rade policijski službenici.

³⁰⁷Izveštaj CPT –a o poseti Kosovu, stav 25. Za više pogledajte na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

³⁰⁸Izveštaj CPT –a o poseti Kosovu 2007. godine, objavljen 2009. godine, stav 35. Za više pogledajte na: <https://rm.coe.int/168069727c>.

NMPT je uočio da fizički uslovi i smeštaj u policijskim stanicama u Gračanici, Gnjilanu, Ranilugu, Vitini, Klini, Istoku, Lipljanu, Mitrovici, Podujevu, Suvoj Reci i Dragašu uglavnom ispunjavaju standarde za smeštaj uhapšenih lica.

Što se tiče hrane, Zakon o krivičnom postupku Republike Kosovo propisuje da treba obezbediti tri obroka dnevno, ukoliko se lice lišeno slobode drži duže od 12 časova.³⁰⁹ Uhapšenim licima, koji se šalju u pritvor, obezbeđuju se tri obroka u roku od 24 časa. NMPT nije primio žalbe od uhapšenih lica u vezi sa ovim pravom.

U svim posećenim stanicama, NMPT je uočio da uhapšenim licima nisu obezbeđena lična higijenska sredstva. NPMT smatra da bi nadležni organi trebali da preduzmu konkretne korake kako bi centar opremili sredstvima za higijenu. Nijedna od posećenih stanica nema sistem za poziv. CPT je, u izveštajima za Kosovo o poseti Kosovu 2015. godine, dao preporuke nadležnim organima na Kosovu da ćelije u policijskim stanicama budu opremljene sistemom za poziv, koji će omogućiti uhapšenim licima da, u slučaju potrebe, lakše kontaktiraju sa policijskim službenicima.

Što se tiče režima, u 12. opštem izveštaju objavljenom 2002. godine, CPT naglašava da se licima, koja se u policijskom pritvoru zadržavaju duže od 24 časa, treba dati mogućnost dnevne rekreacije na svežem vazduhu.³¹⁰

NMPT je uočio da većina posećenih policijskih stanica uhapšenim licima, koja se u pritvoru zadržavaju duže od 24 časa, ne nudi dnevnu rekreaciju na svežem vazduhu (izlazak napolje, izlazak u dvorište), pošto nemaju odgovarajući prostor. Izuzetak je slučaj policijske stanice u Vitini, gde je pritvorenom licu dozvoljeno da, u prisustvu policijskog službenika, provede malo vremena na otvorenom prostoru. Međutim, nijedna od posećenih stanica nema poseban prostor za rekreaciju na svežem vazduhu.

Što se tiče medicinskih usluga, kao osnovno pravo lica koja je uhapsila policija, ove usluge pružaju javne ustanove, kao što su: Centar porodične medicine i Univerzitetski klinički centar, u zavisnosti od potreba za lečenjem. Što se tiče ovog prava, NMPT nije primio žalbe od lica koja su intervjuisana. Iz razmotrene dokumentacije je takođe uočeno da je policija u svojim ličnim dosijeima registrovala obaveštenje o pravu na pružanje medicinskih usluga.

Što se tiče prava na podnošenje žalbe, u vezi sa postupanjem Policije Kosova prema njima, uhapšena lica imaju pravo da ulože žalbu u policijskoj stanici u kojoj se nalaze, kao i u Policijskom inspektoratu Kosova. Pored toga, uhapšena lica mogu uputiti žalbu i Ombudsmanu. Kako bi se omogućio lakši pristup uslugama ove institucije i omogućilo uhapšenim licima da na poverljiv način ulože žalbu, Ombudsman je postavio kutije za žalbe u policijskim stanicama u kojima postoje ćelije za pritvor uhapšenih lica.

Ombudsman ima regionalne kancelarije u svakom gradu Kosova i regionalni službenici posećuju policijske stanice, otvaraju kutije za žalbe i obrađuju pojedinačne žalbe.

³⁰⁹Zakon o krivičnom postupku Republike Kosovo, član 170. stav 3.

³¹⁰12. opšti izveštaj CPT -a, stav 47, na: <https://rm.coe.int/16806cd1ed>.

Ukoliko regionalni službenici prime tvrdnje o zlostavljanju, oni će odmah obavestiti NMPT.

NMPT je takođe uočio da je Policijski inspektorat Kosova postavio kutiju za žalbe na ulazu u policijsku stanicu u Kačaniku. NMPT smatra da je ovo dobra praksa, koja omogućava građanima da se žalbom direktno obrate nadležnom organu u vezi sa postupanjem policijskih službenika.

Tokom posete policijskoj stanici u Kamenici, NMPT je uočio da stanica ima knjigu (registar) sa sveobuhvatnim podacima žalbi građana, u kojoj se registruju sve žalbe građana, koje se zatim prosleđuju nadležnim organima, unutar Policije Kosova ili Policijskog inspektorata Kosova. NMPT smatra da je ovo veoma dobra praksa i u skladu sa zahtevima međunarodnih standarda za zaštitu prava lica lišenih slobode.

Preporuke NMPT Ombudsmana upućene organima nadležnim za posete policijskim stanicama tokom 2018. godine:

- Da se preduzmu neophodni koraci kako bi se obezbedilo više prirodne svetlosti u Regionalnom centru za zadržavanje u Prištini (na čekanju za sprovođenje).
- Da se stvore bolji radni uslovi za policijske službenike u Regionalnom centru za zadržavanje u Prištini (sprovedeno).
- Da se izvrši renoviranje i snabdevanje u Centru za zadržavanje u Prizrenu (sprovedeno).
- Da se u svim ćelijama policijskih stanica u kojima postoje prostorije za pritvor, uspostavi sistemi za poziv (nije sprovedeno).
- Da se postave u funkciju bezbednosne kamere u policijskoj stanici u Lipljanu (sprovedeno).
- Da se, što je pre moguće, izvrši neophodno renoviranje u Centru za zadržavanje u Dečanu (na čekanju za sprovođenje).
- Da se izvrši neophodno renoviranje u Centru za zadržavanje u policijskoj stanici u Peći, kao i da se izvrši snabdevanje stanice neophodnim materijalima (na čekanju za sprovođenje).
- Da se izvrši neophodno renoviranje u Centru za zadržavanje u policijskoj stanici u Uroševcu (na čekanju za sprovođenje).
- U svim Centrima za zadržavanje u posećenim policijskim stanicama, toaleti u ćelijama u kojima se drže pritvorena lica moraju biti opremljeni pregradom koja poštuje privatnost (na čekanju za sprovođenje).
- Da se, iz kancelarija u kojima se ispituju ili zadržavaju pritvorena lica u svim policijskim stanicama, uklone čvrsti predmeti, za koje se tvrdi da su zaplenjeni kao dokaz (na čekanju za sprovođenje).
- Da se NMPT obavesti o datumu stavljanja u funkciju policijske stanice u Štimlju (na čekanju za sprovođenje).

- Da se pritvorenim licima obezbede sredstava za ličnu higijenu (na čekanju za sprovođenje).

Korektivni i pritvorski centri

Tokom perioda za koji se izveštava, NMPT, zajedno sa dva eksperata Saveta Evrope (u svojstvu posmatrača) i glavnim inspektorom Ministarstva pravde (u svojstvu posmatrača), posetili su Korektivni centar u Dubravi (u daljem tekstu *KCD*). Cilj ove posete bio je opšta procena poštovanja prava zatvorenika. Takođe, u ovom periodu NMPT je posetio Zatvor visoke bezbednosti (u daljem tekstu *ZVB*), Korektivni centar za žene i maloletnike u Lipljanu, Vaspitno-popravni centar u Lipljanu, Pritvorski centar u Lipljanu, Pritvorski centar u Prizrenu, Pritvorski centar u Mitrovici i Pritvorski centar u Peći. Većina ovih poseta bila su *ad-hoc* i prateće prirode.

Fizičko zlostavljanje

NMPT tokom posete *KCD*-u nije primio nijednu žalbu zatvorenika o fizičkom zlostavljanju ili o prekomernom korišćenju sile od strane korektivnih službenika. NMPT, tokom perioda izveštavanja, primio je dve žalbe od dva zatvorenika koji izdržavaju kaznu u *ZVB*-u, koji su se žalili da su bili fizički zlostavljeni, jedan od njih u *ZVB*-u, a drugi tokom izdržavanja kazne u *KCD*-u. U vezi sa ovim žalbama, NMPT, pored navoda žalilaca, je analizirao relevantnu medicinsku dokumentaciju i zatražio od Korektivne službe Kosova (*KSK*) da sprovede istragu navoda žalilaca i da obavesti NMPT o rezultatima istrage. *KSK* je sprovedla internu istragu na zahtev NMPT-a i obavestila NMPT da nije uočila kršenje procedura i kršenje prava zatvorenika od strane njenih službenika.

Tokom posete u Pritvorskom centru u Lipljanu (*PCL*), NMPT je primio žalbu zatvorenika sa inicijalima S. H., koju je podneo protiv službenika ovog korektivnog centra. Prema rečima žalioca, on je bio fizički zlostavljen od strane korektivnih službenika u prostorijama Osnovnog suda u Uroševcu, ali i tokom transporta u *PCL*. NMPT, pored navoda žalioca, takođe je razmotrio relevantnu medicinsku dokumentaciju i protokole telesnih povreda. Uprava centra je primila relevantnu dokumentaciju koja se odnosi na istragu pitanja od strane Unutrašnje komisije koju je uspostavila Uprava u cilju istrage ovog navoda. Unutrašnja komisija za istragu nije uspela da obezbedi dokaze koji bi mogli ići u prilog tvrdnjama žalioca.

NMPT je zatražio od Generalne uprave *KSK*-a da uspostavi istražnu komisiju, koja bi bila nezavisna od Direkcije *PCL*-a. *KSK* je primenila ovu preporuku NMPT-a, i uspostavila istražnu komisiju i obavestila NMPT da nije pronašla dokaze koji podržavaju tvrdnje žalioca. Uopšte, NMPT je primio navode u korist dobrog i dostojanstvenog tretmana od strane korektivnih službenika u posećenim korektivnim i pritvornim centrima. Takođe, uopšte je primećeno da postoji dobra komunikacija između službenika korektivnog centra i zatvorenika.

Incidenti između zatvorenika

Tokom izveštajnog perioda nisu zabeleženi ozbiljni incidenti (osim u ZVB) ili veliki broj incidenata između zatvorenika. NMPT je tokom poseta primetio da su ovi incidenti registrovani u relevantnim obrascima, kao i u adekvatnim protokolima zdravstvenih jedinica. Generalno, NMPT tokom posete je primetio da su odnosi između zatvorenika dobri i između njih ne postoji negativna klima, gotovo u nijednom paviljonu.

Međutim, krajem godine zabeležena su dva incidenta koji su se dogodili između zatvorenika u Zatvoru visoke bezbednosti, u kojima su zatvorenici pretrpeli i teške telesne povrede. NMPT, takođe kroz ovaj izveštaj, podseća vlasti na obavezu da sprečavaju nasilje među zatvorenicima za koje su odgovorni. Ova odgovornost uključuje obavezu da se vodi računa o njima i da se usvoje preventivne mere kako bi se smanjio rizik od nasilja i zaštitili najugroženiji zatvorenici.

Osoblje korektivnih i pritvorskih centara

Što se tiče osoblja, tokom perioda izveštavanja, NMPT je primio zabrinutosti Uprave KCD-a, zbog nedostatka korektivnog osoblja, socijalnih radnika i psihologa. Prema rečima Uprave, oko 100 korektivnih službenika nedostaje KCD-u, trenutno KCD ima oko 60 angažovanih korektivnih službenika u čuvanju bolesnika sa hroničnim bolestima, koji se nalaze u zdravstvenim ustanovama, a jedan broj korektivnih službenika se nalazi na školovanju u Akademiji za javnu bezbednost u Vučitrnu. Uprava je takođe izrazila svoju uznemirenost u vezi sa prosečnim godištem korektivnog osoblja, a koja je 49 godina. Prema službenicima Uprave, planirano je povećanje broja korektivnog osoblja za 50 službenika.

NMPT je primilo žalbe o nedostatku korektivnog osoblja, socijalnih radnika i u drugim korektivnim i pritvornim centrima. Kroz izveštaje sa preporukama, NMPT je preporučio nadležnim organima da prema potrebama angažuju dodatno korektivno osoblje, psihologe i socijalne radnike. KSK se nalazi u procesu testiranja i regrutovanja 120 novih korektivnih službenika, koji će biti angažovani u radu u PCG i ZVB. Prema najnovijem saopštenju direktora KCD-a, oni su planirali zaposlenje pet socijalnih radnika. NMPT će pratiti sprovođenje ovih preporuka.

Uslovi smeštaja u korektivnim i pritvorskim centrima

Tokom posete Korektivnom centru u Dubravi (20-22. marta 2018. godine), NMPT je primetio da se uslovi smeštaja razlikuju od paviljona do paviljona. NMPT tokom posete je uočilo da je Paviljon 1 renoviran, toaleti i tuševi su bili u dobrom stanju, ćelije nisu bile vlažne, bile su okrečene i čiste. U ćelijama je bilo uglavnom toplo, imale su dovoljno osvetljenja i ventilaciju.

Tokom posete, NMPT je posebnu pažnju posvetio zatvorenicima kojima je izrečena mera samice zbog disciplinskih kršenja i koji su bili smešteni u odvojenim ćelijama. U slučaju zatvorenika sa inicijalima R. B., u njegovoj ćeliji toalet je bio blokiran, madrac na krevetu gde spava zatvorenik nije imao posteljinu, u ćeliji je bilo dovoljno osvetljenja i

nije bilo vlage. Isti uslovi smeštaja su uočeni i u slučaju zatvorenika sa inicijalima G. A., koji je takođe bio kažnjen disciplinskom merom samice.

NMPT smatra da takve ćelije trebaju ispuniti kriterijume predviđene Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, kojim se utvrđuje da prostorije za izvršenje disciplinske mere samice treba da budu u najmanjoj površini od deset (10) kubnih metara, treba da imaju sanitarnu opremu, prirodno osvetljenje, pijaću vodu, krevet sa posteljinom, sto, stolice i grejanje.

Takođe, CPT u vezi sa uslovima smeštaja u ćeliji u kojoj se drži zatvorenik, kome je izrečena disciplinska mera samice, naglašava da takve ćelije treba da ispunjavaju iste minimalne standarde, slično onima koji se sprovode u slučajevima smeštaja drugih zatvorenika. One treba da budu odgovarajuće veličine, da imaju prirodno osvetljenje, adekvatno grejanje i ventilaciju. CPT dalje navodi da takve ćelije trebalo bi najmanje biti opremljene stolom, odgovarajućim stolicama, adekvatnim krevetom i posteljinom.³¹¹

Tokom posete, NMPT je primetio da je u paviljonu 2 potrebno renoviranje, jer postoje ćelije i prostorije za ishranu koje su imale vlagu, tuševi i toaleti su takođe bili u lošem stanju. Tokom posete konstatovano je da zatvorenici koriste improvizovane električne uređaje za zagrevanje vode, što bi moglo ozbiljno ugroziti njihov život.

NMPT je posetio paviljon 8 u kojem su smeštena novo primljeni koji su podvrgnuti osnovnom režimu, koji traje do 28 dana. Tokom posete konstatovano je da su uslovi smeštaja u ovom paviljonu veoma loši i da se lako mogu uporediti sa ponižavajućim, surovim i nečovečnim postupanjem. NMPT izražava ozbiljnu zabrinutost zbog činjenice da se deo paviljona 8 koristi kao aneks bolnice i koja ne pruža minimalne standarde smeštaja koji su predviđeni Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, Zakonom o mentalnom zdravlju, standardima koje je postavio Evropski komitet za sprečavanje mučenja i druge međunarodne konvencije za zaštitu prava lica lišenih slobode.

U Zatvoru visoke bezbednosti (ZVB) uslovi smeštaja su veoma dobri, zatvorenici su smešteni u ćelije sami, svaka ćelija ima TV, ćelije imaju dovoljno prirodnog i veštačkog osvetljenja, nemaju vlagu, opremljene su krevetom, posteljinom, stolom, stolicama i pozivnim sistemom. NMPT je tokom poseta izveštajnog perioda uočio da oštećenja poda u paviljonima 1, 2 i ZVS još nisu popravljena.³¹²

Tokom posete Vaspitno-popravnog centru u Lipljanu, NMPT je zaključio da ovaj centar ispunjava sve uslove za smeštaj maloletnika. NMPT je primetio da su sobe u kojima borave maloletnici velike i da imaju dovoljnu rasvetu, imaju TV i lični ormar. Svaka soba je imala toalete koji su bili u ispravnom stanju, pogodne i imali su toplu vodu bez

³¹¹CPT, Delovi iz 21. Opšteg izveštaja, objavljenog 2011. godine, za više informacija pogledajte na: <https://rm.coe.int/16806cccc6>.

³¹²Izveštaj sa preporukama o poseti Zatvoru visoke bezbednosti, objavljeno 19. juna 2017. godine. Za više informacija pogledajte na: <https://www.oik-rks.org/sr/2017/06/09/izvestaj-nmst-a-o-poseti-zatvoru-visoke-bezbednosti/>.

prekida. Pored toga, sobe i toaleti koji su bili namenjeni osobama sa posebnim potrebama ispunjavali su uslove za smeštaj.

U Korektivnom centru za žene i maloletnike, NMPT je tokom *ad-hoc* poseta primetio da nije bilo renoviranja u delu u kojem su smešteni maloletnici u cilju poboljšanja uslova smeštaja. NMPT je preporučio nadležnim organima da preduzmu mere za poboljšanje uslova smeštaja u ovom centru, u delu gde su smešteni maloletnici.³¹³ Tokom decembra 2018. godine, NMPT je primio odgovore od nadležnih organa u vezi sa poboljšanjem uslova u Korektivnom centru za žene i maloletnike u Lipljanu. Takođe, tokom *ad-hoc* poseta, koja su sprovedena tokom novembra i decembra 2018. godine, ova poboljšanja su uočena od strane NMPT tima. U paviljonima A i B je regulisana solarna voda, i bojenje dva paviljona.

NMPT je obavio opštu posetu u Pritvorskom Centru u Gnjilanu (PCG), dok je izveštaj sa preporukama u vezi sa ovom posetom objavljen 27. marta 2018. godine. Službeni kapaciteti PCG su za smeštaj 300 lica, međutim zbog tehničkih uslova, kao i zbog nedostatka inventara i korektivnog osoblja, trenutni operativni kapaciteti su za prijem 80 osoba. Na dan posete PCG-u, bilo je smešteno 49 pritvornih lica i 25 osuđenih lica.

Tokom posete, NMPT je uočio da je deo puta koji vodi do PCG, odnosno put do glavnih vrata, neasfaltiran i u lošim vremenskim uslovima mogao bi predstaviti ozbiljne poteškoće za obavljanje svakodnevnih aktivnosti ove ustanove. NMPT je posetio broj ćelija i proverio da li je prostor za smeštaj u skladu sa standardima koje postavlja Evropski komitet za prevenciju torture.³¹⁴ Takođe, Zakon br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija predviđa da svaki zatvorenik treba da ima 4m² prostora u zajedničkoj ćeliji.³¹⁵ Tokom posete, NMPT je primetio da ćelije u kojima su smešteni pritvorenici i osuđenici, što se tiče veličine, prevazilaze minimalne standarde i da su u skladu sa standardima koji su postavljeni od strane Evropskog komiteta za prevenciju torture.

Ćelije u kojima su smešteni zatvorenici imaju dovoljno osvetljenje, nemaju vlagu i takođe imaju odgovarajuće grejanje i čistoću. U ćeliji je smešten jedan ili dva zatvorenika. Svaka ćelija je opremljena TV-om.

NMPT je tokom perioda izveštavanja objavio izveštaj sa preporukama o poseti Pritvorskom centru u Prizrenu. Zvanični kapaciteti ove ustanove su za prijem 92 lica, dok je tokom posete NMPT-a bilo 100 zatvorenika, od kojih je 22 osuđeno. Tokom posete Pritvorskom centru u Prizrenu (PCP), nadzorni tim je obavešten da je planirana izgradnja novog Pritvorskog centra u Prizrenu, ali procedure su stagnerale i u tom pogledu nije postignut napredak. S tim uvezi, Ministarstvo pravde je 27. februara 2018. godine

³¹³ Izveštaj sa preporukama o poseti Korektivnom centru za žene i maloletnike, objavljen 20. decembra 2016. godine. Za više informacija pogledajte na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

³¹⁴ CPT, prostor za boravak za jednog zatvorenika, vidi na: <https://rm.coe.int/16806cc449>.

³¹⁵ Zakon br. 05/L0-129, član 3. Zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija.

zvanično obavestilo NMPT da je za izgradnju novog objekta PCP kroz Investicioni okvir za Zapadni Balkan u socijalnom sektoru, apliciralo za izgradnju centara za pritvor u Prizrenu i Peći. Prema ovom saopštenju, Ministarstvo pravde će nastaviti da traži sredstva od Vlade ili donatora za realizaciju ovog projekta.

NMPT je posetio jedan broj ćelija kako bi proverio da li je prostorija za smeštaj u skladu sa standardima utvrđenim od strane Evropskog komiteta za prevenciju torture³¹⁶ i sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija.³¹⁷ Tokom posete, NMPT je uočio da u nekim ćelijama, zbog nedostatka dovoljnog prostora, neki pritvorenici i osuđenici spavaju na podu, na starim madracima i bez adekvatnih pokrivača.

Ovom prilikom, NMPT je ustanovio da se PCP suočava sa prenatrpanošću, koje što je pre moguće treba rešiti da bi bilo u stanju da pruža smeštajni prostor u skladu sa utvrđenim standardima od strane Evropskog komiteta za prevenciju torture i u skladu sa Zakonom br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija. U vezi sa ovom situacijom, NMPT je preporučilo Ministarstvu pravde da preduzme mere i da broj zatvorenika bude u skladu sa zvaničnim kapacitetima PCP-a.

Ministarstvo pravde je obavestilo Ombudsmana da je Korektivna služba Kosova (KSK) prihvatila novi objekat Pritvorskog centra u Prištini, koji će uskoro početi da funkcioniše i koji će uticati na smanjenje pretrpanosti i zatvorenici će obezbediti prostor za smeštaj u skladu sa gore navedenim standardima. Međutim, NMPT primećuje da do sada Pritvorski Centar u Prištini još uvek nije funkcionalizovan.

Pored toga, u dve ćelije PCP u kojima su bili smešteni pritvorenici, toaleti nisu imali vrata i stoga privatnost pritvorenika nije uopšte poštovana.³¹⁸ Pravilo 15. Propisa Mandele, koje je usvojeno od strane Generalne skupštine Organizacije Ujedinjenih Nacija 29. septembra 2015. godine, glasi: „*Sanitarne instalacije treba da budu adekvatne i da omogućuju svakom zatvoreniku ispunjavanje fizioloških potreba na dostojanstven i čist način*”. U vezi sa ovim pitanjem, Ombudsman je preporučio da se preduzmu odgovarajuće mere da bi se pritvornim licima poštovala privatnost. Dana 30. decembra 2018. godine, uprava PCP-a obavestila je NMPT o tome da više nema pretrpanosti i gore navedene ćelije su projektovane za smeštaj samo jedne osobe. U gore navedenim ćelijama sada se nalazi samo po jedna osoba.

Ćelije su generalno bile tople, imale su dovoljno osvetljenja, uglavnom u njima nije bilo vlage, a tuševi su bili u ispravnom stanju. Takođe, prostorije u kojima se zatvorenici hrane bile su čiste, imale su prirodno osvetljenje i ventilaciju. Međutim, NMPT je zaključio da je ćelijama generalno potrebno krećenje. Uprava PCP-a je obavestila NMPT da je ova preporuka sprovedena i da je krećenje ćelija skoro završeno. NMPT će putem

³¹⁶Evropski komitet za prevenciju torture, smeštajni prostor za jednog zatvorenika, vidi: <https://rm.coe.int/16806cc449>.

³¹⁷Zakon br. 05/L0-129, član 3. Zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija.

³¹⁸Evropska zatvorska pravila, član 18.1.

naknadnih poseta proveriti sprovođenje preporuka. Tokom poseta korektivnim i centrima za pritvor, NMPT je uočio da pritvorenima nedostaje prostor za stavljanje neophodnih ličnih stvari. NMPT je, kroz izveštaje sa preporukama preporučio nadležnim organima da regulišu ovaj nedostatak i da zatvorenima obezbede adekvatan prostor za stavljanje neophodnih stvari. Do sada, NMPT nije uočio nikakva poboljšanja u ovom pogledu.

U Pritvorskom centru u Ljipljanu (PCL), NMPT je primetio da je krilo B u potpunosti renovirano, dok u drugim delovima Centra, što se tiče uslova smeštaja, stanje je ostalo isto kao što je naglašeno u izveštaju NMPT-a o poseti PCL, objavljenim 21. decembra 2016. godine.³¹⁹ NMPT smatra da su nadležni organi delimično sproveli preporuku u vezi sa uslovima smeštaja. Međutim, treba napomenuti da se već godinama očekuje zatvaranje ovog centra a pritvorenici će biti prebačeni u Pritvorski centar u Prištini.

Što se tiče uslova smeštaja u Pritvorskom centru u Peći, NPMT je posetio veliki broj ćelija i ustanovio da prostori za smeštaj, osvetljenje i ventilaciju nisu u skladu sa standardima koje je postavio CPT i sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija. NMPT je primetio da su u krilu B zajednička kupatila oštećena, zidovi imaju vlagu, mirišu na buđ, sanitarna oprema je oštećena. Tokom posete, NMPT je uočio da su u nekim ćelijama, zbog nedostatka prostora, neki pritvorenici i osuđenici spavali na podu na zastarelom i pljesnivom madracu, bez odgovarajućih pokrivača. CPT je dva puta posetio PCP. Što se tiče smeštajnih uslova, CPT, u izveštaju o poseti Kosovu 2007. godine, opisao je ove uslove kao veoma lošim i zaključuje da veličina ćelija nije u skladu sa standardima koje je postavio ovaj Komitet. Pored toga, u izveštaju se navodi da ćelije nemaju odgovarajuću ventilaciju i osvetljenje.³²⁰

Dalje, CPT je u izveštaju o poseti Kosova 2015. godine, zaključio da nisu poboljšani uslovi smeštaja i generalno ostaju kao što je navedeno u izveštaju o poseti 2007. godine. Štaviše, tokom ove posete, nadležni organi Republike Kosovo su obavestili CPT da se planira zatvaranje ovog centra. CPT, u dotičnom izveštaju ohrabrio je vlasti Republike Kosovo da što je pre moguće zatvore Pritvorski centar u Peći.

U svom izveštaju CPT navodi: „Sve dok je ovaj centar u upotrebi, treba uložiti napore za osiguranje da se sanitarni aneksi održavaju u prihvatljivom stanju što se tiče fizičkih uslova i da se zatvorenima obezbedi 4m² prostora po osobi u ćelijama u kojima ima više od jednog pritvorenika”.³²¹

Evropska zatvorska pravila, u pravilima 181 i 18.2, propisuju obavezu vlasti da osiguraju zatvorenima uslove kojima se poštuje ljudsko dostojanstvo, privatnost i ispunjavaju

³¹⁹Izveštaj sa preporukama o poseti Pritvorskom centru u Ljipljanu, realizovano 11. novembra 2016. godine, za više informacija pogledaj na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

³²⁰Izveštaj CPT-a o poseti na Kosovu 2007. godine, objavljen 2009. godine, na: <https://rm.coe.int/168069727c>.

³²¹Izveštaj CPT-a o poseti Kosovu 2015. godine, stav 41. Za više informacija pogledaj na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

zdravstveni i higijenski zahtevi, pri čemu se dužna pažnja posvećuje klimatskim uslovima, veličini ćelija, provetravanju, osvetljenju, ventilaciji i grejanju.

Takođe, Pravilo broj 13 Pravila Mandele, usvojeno od strane Organizacije ujedinjenih nacija, utvrđuje sledeće: „*Smeštajne prostorije za zatvorenike treba da zadovolje sve zdravstvene uslove, posebnu pažnju treba obratiti na klimatske uslove posebno na provetravanje, minimalne smeštajne prostore, osvetljenje, grejanje i ventilacije.*”

Pritvorski centar u Mitrovici (PCM), pored toga što služi kao pritvorski centar, takođe u njemu su smešteni i osuđenici koji su osuđeni sa dugotrajnim kaznama. Tokom perioda o kojem se izveštava funkcionalizovana je nova zgrada, koja delom pokriva potrebe za prostorom sa kancelarijama, dok drugim delom pokriva potrebe za slobodnim aktivnostima, kao što su: štamparija, stolarska radionica i radionica za preradu metala (zavarivač), kao i prostorija za slobodne posete. Štamparija je nova i funkcionalna, i tu se štampaju majice i druge stvari.

Uslovi smeštaja u PCM-u uglavnom su dobri, objekat je renoviran prethodnih godina, tako da nema značajnih nedostataka u pogledu uslova smeštaja. Kupanje je dozvoljeno zatvorenicima svakog drugog dana, dok se u posebnim situacijama mogu kupati još češće, snabdevanje toplom vodom je redovno, sobe zatvorenika imaju kablovsku TV.

Hrana

Što se tiče kvaliteta i količine hrane, NMPT je primio žalbe zatvorenika u KCD. Žalbe u vezi sa ovim pitanjem u većini slučajeva odnose se na kvalitet i količinu hrane koja se služi zatvorenicima ujutro i uveče. Takođe, tokom posete u Vaspitno popravnom centru u Lipljanu, NMPT je primio žalbe maloletnika u vezi sa kvalitetom i količinom hrane. Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloletnika, koji su lišeni slobode, navode da svaka prostorija u pritvoru treba da osigurava da maloletnik dobije hranu koja je pripremljena na odgovarajući način i poslužena u normalnim obrocima, kvalitetom i količinom koji zadovoljavaju standarde dijete, higijenu i zdravlje, koliko je to moguće. Takođe moraju se poštovati verski i kulturni zahtevi. Svaki maloletnik sve vreme treba da ima čistu vodu za piće.

NMPT zaključuje da Zakon br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija definiše da osuđeni ima pravo na adekvatnu hranu za dobro održavanje zdravlja i njegove snage, tri dnevna obroka, koji treba da budu raznovrsni i hranjivi.

Hrana koja se daje osuđenom licu mora biti prilagođena njegovom uzrastu i zdravstvenom stanju, prirodi posla, godišnjem dobu, klimatskim uslovima i, u meri u kojoj je to moguće, treba da bude u skladu sa njegovim verskim i kulturnim zahtevima. Takođe, ovaj zakon propisuje obavezu da se osuđenom licu obezbedi hrana propisana od strane doktora.³²² Tokom poseta drugim popravnim i pritvornim centrima, NMPT nije primio žalbe od zatvorenika u vezi sa kvalitetom i količinom hrane. NMPT je tokom

³²²Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 39. stavovi 1. i 2.

poseta uočio da se oni s vremena na vreme suočavaju sa nedostatkom dijetetske hrane, propisanim od strane nadležnog lekara za određene zatvorenike.

Kroz izveštaje sa preporukama, NMPT je podsetio nadležne organe na obavezu obezbeđivanja dijetalnih paketa za zatvorenike i pritvorenike, kojima je neophodno zbog zdravstvenih razloga.³²³ U svom odgovoru nadležni organi su izjavili da se povremeno suočavaju sa nedostatkom adekvatne hrane, zbog procedura tendera i sklapanja ugovora sa ekonomskim operatorom.

Režim

Što se tiče režima, NMPT je primetio da u KCD-u, prema rečima Uprave, postoji oko 350 osuđenika koji su angažovani na rad. Veće angažovanje na poslu je tokom letnje sezone. Obično se osuđenici bave radom u kuhinji, čišćenjem i radom u farmama Centra. Osuđenici se mogu slobodno kretati unutar paviljona u kojima su smešteni i imaju pravo na 3 sata dnevne šetnje tokom letnje sezone, a zimi 2 sata dnevno.³²⁴ Takođe, u okviru Korektivnog centra funkcionišu 3 radionice, koje su u stvari i centri za stručnu obuku, u kojima se organizuju obuke za zavarivanje, građevinarstvo, zavarivača, stolarstva, tehničkog održavanja, instalacije vode i struje. U ovim radionicama se organizuju kursevi u trajanju od tri meseca.

U okviru KCD-a, nalazi se i teretana, košarkaško i fudbalsko igralište. Košarkaška sala za sada je van upotrebe, jer se treba zameniti oštećeno staklo i postaviti mreže koje će sprečiti oštećenje stakla uzrokovano udarcima lopte. Delovi sale, kao što su toaleti i tuševi, su renovirani i nalaze se u veoma dobrom stanju, dok su na drugom delu prekinuti radovi jer izvođač radova nije poštovao tehničke uslove. Dakle, situacija u ovim objektima ostaje ista kao i tokom posete u novembru 2016. godine.

Takođe, NMPT smatra da bi uspostavljanje ekonomske jedinice moglo povećati aktivnosti i angažovanje većeg broja osuđenika. Osnivanje ekonomskih jedinica je takođe predviđeno i Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija.³²⁵ Uprkos naporima Uprave DCC-a, NPMT smatra da je za postizanje prave resocijalizacije i rehabilitacije osuđenika potrebno pojačati stvarne aktivnosti i što više rehabilitacijskih programa na raspolaganju velikom broju osuđenika.

U ZVB zatvorenici mogu se u određeno vreme slobodno kretati unutar paviljona u kojima su smešteni, npr. zatvorenicima koji su u osnovnom i standardnom režimu vrata su im otvorena do 16.00 časova popodne, zatvorenicima u naprednom režimu – vrata su im otvorena do 18.00 časova, dok zaštićenim svedocima - do 19.00 časova. Zatvorenici takođe izlaze u šetnju dva sata dnevno. Za razvoj sportskih aktivnosti i šetnji, problem predstavljaju zidovi i tereni za sportske aktivnosti i šetnje, koji su izgrađeni od betona

³²³Pravila Mandele, član 22. Evropska zatvorska pravila, član 22.2. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 39.1.

³²⁴Shodno članu 37. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, osuđenici imaju pravo na najmanje dva sata šetnje.

³²⁵Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, članovi 212-214.

bele boje i stvaraju zaslepljujuću refleksiju sunca, posebno tokom letnje sezone. Nadležni organi su tvrdili da takva situacija predstavlja problem za održavanje sportskih aktivnosti i šetnji, koji još uvek nije rešen. Što se tiče fizičkih vežbi, NMPT je posetio objekat u kojem zatvorenici mogu da vežbaju fitness tri puta nedeljno. Objekat pruža dobre uslove i dovoljnu opremu za fizičke vežbe. Oprema za fitness se nalazi na svakom krilu paviljona.

Zatvorenici se angažuju u poslovima vezanim za održavanje objekata i rada u kuhinji. Veće angažovanje je tokom letnje sezone. Tokom posete NMPT-a, u martu 2017. godine, bilo je zaposleno 80 zatvorenika, dok tokom posete NMPT-a, 14. februara 2018. godine, bilo je zaposleno 68 zatvorenika, 2 radionice i dalje su nefunkcionalne. U ovim radionicama moglo bi se organizovati kursevi i stručne obuke.

Što se tiče režima za pritvorenike, on je i dalje siromašan, jer su aktivnosti pritvorenika uslovljene dozvolom nadležnog suda. Čak i kroz ovaj izveštaj, NMPT podstiče nadležne organe da pritvorenicima povećaju aktivnosti van ćelije u ZVB, koliko god je to moguće. CPT u izveštajima o posetama u različitim zemljama, smatra da što je duži period držanja u pritvor, u toj meri treba da bude razvijen i režim koji im se pruža.³²⁶

Tokom posete Vaspitno-popravnog centru za maloletnike u Lipljanu (VPCL), NMPT je obavestjen od maloletnika da se oni slobodno kreću u prostorijama objekta, dozvoljava im se šetnja ne manje od 3 sata, što je u skladu sa članom 139. Zakonika br. 03/L-193 o maloletnicima.³²⁷ NMPT nije primio žalbe u vezi sa poštovanjem ovog prava.

U VPCL-u postoji kabinet informatike koji je opremljen računarima, biblioteka koja je obogaćena različitim naslovima, romanima, kabinet štamparije, koji je takođe opremljen odgovarajućom mašinerijom za štampanje slika na majicama, čašama; krojački i frizerski salon, koji su takođe opremljeni odgovarajućom opremom za rad. Sve mašine i oprema su donacije različitih donatora, kao što su: Nemačka organizacija HELP, UNICEF itd.

NMPT je obavestjen da kabinet za informatiku je u funkciji. Angažovan je instruktor za stručno osposobljavanje, koji je licenciran. Maloletnici koji završe kurs, dobijaju sertifikate iz Nacionalnog centra za stručno osposobljavanje. Nadzorni tim je obavestjen od odgovornih lica VPCL-a o tome da su kursevi počeli u aprilu 2018. godine, Ukupno postoji 6 nivoa- aplikativnih programa, a trajanje kursa je od 5 do 6 meseci. U decembru 2018. godine, zamenik direktora VPCL-a je obavestio NMPT o tome da je započeo frizerski kurs, pri čemu je angažovana nadležna osoba za održavanje kursa jednom nedeljno za maloletnike.

³²⁶Izveštaj CPT o poseti na Kosovu, od 15. do 22. aprila 2015. godine, izveštaj je objavljen u septembru 2016. godine, vidi na:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806a1efc>. Izveštaj Evropskog komiteta za posetu u Gruziji tokom 2014. godine, objavljen 2015. godine na:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806961f8>.

³²⁷Član 139. stav 1. Zakonika o maloletnicima, navodi da maloletnik ima pravo da najmanje tri (3) časova dnevno provede na otvorenom unutar ustanove.

VPCL poseduje sportsku salu kao i onu za fitness, koja je takođe opremljena svom potrebnom opremom. NMPT je tokom posete ustanovio da se sportska sala i ona za fitness koriste od strane maloletnika, ali nemaju angažovanog trenera za ove sportske aktivnosti. Takođe, krojački salon i kabinet štamparije su van funkcije, jer nemaju angažovanog instruktora za ove oblasti. NMPT ohrabruje vlasti da omoguće VPCL-u angažovanje odgovarajućih i profesionalnih instruktora za krojenje, štampariju, fitness. NMPT je obavešten da 12 maloletnika pohađaju nastavu u srednjoj školi u Korektivnom centru za žene i maloletnike u Ljipljanu.

Prema obaveštenju socijalnih radnika, većina maloletnika u VPCL-u se bave plaćenim radom. Iz kontrolisane dokumentacije proizilazi da je od 20 maloletnika smeštenih u VPCL, 19 njih angažovano na poslovima čišćenja i u kuhinji.

U Popravnom centru za žene i maloletnike u Lipljanu u okviru javnog sistema obrazovanja funkcioniše srednja niža škola i srednja viša škola. NMPT je u 2016. godini obavio posetu pune procene, a 20. decembra 2016. godine je objavio izveštaj sa preporukama. U prošlosti, u ovom centru škola se suočavala sa poteškoćama u osiguranju održavanja nastave zbog nedostatka nastavnika. Pored toga, bilo je poteškoća u osiguranju odgovarajućih sertifikata od Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) o završetku školovanja.

Što se tiče problema obrazovanja maloletnika i održavanja nastave u ovom Centru, Ombudsman je objavio izveštaj sa preporukama koje su naglasile važnost poštovanja prava na obrazovanje, koje je zagarantovano Ustavom Republike Kosovo i drugim međunarodnim konvencijama za zaštitu prava zatvorenika. Tokom poseta sprovedenih 2018. godine, NMPT je obavešten da se školovanje normalno nastavlja i da se sertifikati o završetku školovanja izdaju redovno.

Što se tiče prava na obrazovanje zatvorenika, tokom perioda izveštavanja, NMPT je objavio izveštaj sa preporukama o pravu zatvorenika na univerzitetsko obrazovanje.³²⁸ Kroz ovaj izveštaj, NMPT je preporučio nadležnim organima da donesu podzakonski akt u skladu sa Zakonom o preduniverzitetskom obrazovanju i Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, koji bi precizirao način ostvarivanja prava na univerzitetsko obrazovanje za maloletna i odrasla lica koja se nalaze na izdržavanju kazne. Sve kategorije osuđenih lica i onih u pritvoru u ovom Centru imaju pravo na jedan sat šetnje dva puta dnevno i tri puta dnevno u slučaju maloletnika.

Ovaj centar pruža stručnu obuku za vodo-instalatera, elektro-instalatera i građevinarstvo. Iz statističkih podataka koje je dostavila Uprava, primećeno je da se organizuju programi, kursevi i razne obuke, kao što je EQUIP program, sportske i kulturne aktivnosti. Što se tiče smeštenih lica ženskog pola, NMPT je primetio da su one uglavnom angažovane u kuhinji i u čišćenju.

³²⁸Izveštaj sa preporukama, A.br. 493/2018 E. B protiv Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije i Korektivne službe Kosova, objavljen 23. novembra 2018. Godine pogledaj na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

Angažovanje maloletnika na radu može se uraditi samo uz dozvolu nadležnog suda, stoga aktivnosti za maloletnike koji se nalaze u pritvoru su manjkava. NMPT, kao i u prethodnim izveštajima, ohrabruje vlasti da koliko god je to moguće povećaju angažovanja van ćelije i pritvorenim licima. Štaviše, što je duže trajanje pritvora, bogatiji je režim koji će biti ponuđen. Tokom ove godine, u ovom Centru je organizovana pozorišna terapija, slikanje u saradnji sa organizacijom CARITAS Kosova, to su aktivnosti koje su organizovane jednom nedeljno. U Korektivnom centru za žene i maloletnike, CARITAS Kosova je organizovala stručnu obuku za krojenje i frizerstvo, a učesnici obuke su dobili sertifikate.

Tokom posete u Pritvorskom centru u Prizrenu (PCP), NMPT je uočio da pritvorenici mogu da izađu na svež vazduh (hodanje) dva puta dnevno u trajanju od 1 sata.³²⁹ Osuđenima je sve vreme dozvoljeno da izađu na svež vazduh. Prema Upravi, četiri lica koja se nalaze u pritvoru su angažovana u radu. Ostatak dana pritvorenici, pored izlaska na svež vazduh, provedu u svojim ćelijama koje su opremljene TV-om. Nema dvorane i opreme za sportske aktivnosti i fitnes. Mogućnosti zatvorenih lica za kretanje su male, jer prostor u PCP-u to ne pruža. U okviru PCP-a funkcioniše i biblioteka, kojoj treba više knjiga sa naučnim naslovima i romana.

Tokom ove posete, NMPT je primetio da režim za pritvorenike je i dalje siromašan, bez obzira na napore Uprave za pružanje više aktivnosti pritvorenima. NMPT smatra da što je duži period držanja u pritvor, u istoj meri treba da bude razvijen i režim koji im se pruža.

U Pritvorskom centru u Gnjilanu (PCG), NMPT je obavešten da u trenutku posete oko 16 zatvorenika je bilo angažovano na radu. Pritvorenici i osuđenici mogu da izađu na svež vazduh (šetnju) dva puta dnevno, u trajanju od 1 sata. Uglavnom zatvorenici se angažuju na poslovima čišćenja, kuhinje, u praonici i u obavljanju određenih privremenih poslova. Inače, za NMPT je uznemiravajuća činjenica da u PCG nema nikakvih rekreativnih, kulturnih, sportskih aktivnosti, ili programa za rehabilitaciju i resocijalizaciju zatvorenika. NMPT je takođe uočio da sportski tereni nisu opremljeni neophodnom opremom za razvoj sportskih i rekreativnih aktivnosti. Zakon br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija i drugi međunarodni akti, koji su relevantni za zaštitu prava zatvorenika, utvrđuju obaveze vlasti za pružanje stvarnih aktivnosti i programa rehabilitacije zatvorenima.³³⁰

³²⁹Pravila Mandele, član 23. Evropska zatvorska pravila, član 27.1. Standardi CPT-a, stav 48. objavljen 2015. godine. Shodno članu 37. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, osuđeni imaju pravo na najmanje dva sata hodanja.

³³⁰Član 88.1 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija: „Kulturne, rekreativne i sportske aktivnosti, kao i druge aktivnosti koje imaju za cilj razvoj ličnosti osuđenih lica, organizuju se unutar popravnih ustanova uz pomoć javnih i privatnih subjekata zainteresovanim za reintegraciju osuđenih lica u društvo”. Pravila Mandele, Pravilo 104. Evropski komitet za prevenciju torture, 11. opšti izveštaj, stav 32. objavljen 2000. godine: “Aktivnosti koja se pružaju zatvorenima treba da budu što je moguće raznovrsniji (obrazovanje, sport, radovi vrednosti obuke). CPT, delovi iz 3. Opšteg izveštaja, stav 43 [CPT/Inf (93) 12].

PCG ima biblioteku, koja poseduje razne knjige na albanskom i srpskom jeziku, ali prema izjavama Uprave, nije bilo ažuriranja sa novim naslovima i oni koje su trenutno na raspolaganju su predratnog perioda.

U Pritvorskome Centru u Ljipljanu (PCL), pritvorenici obavljaju poslove čišćenja za održavanje objekta i u kuhinji. Njima je dozvoljena šetnja 1 sat prepodne i 1 sat popodne tokom letnje sezone, a tokom zime ovaj raspored se smanjuje na 45 minuta. Tokom ovog perioda, pritvorenici i osuđenici mogu da se bave sportom, kao što je košarka, fudbal i trčanje, a sala za fitnes funkcioniše samo tokom zimske sezone. Međutim, angažovanje pritvorenika u drugim poslovima može da zavisi i od odobrenja nadležnog suda. Član 199. Zakona o krivičnom postupku navodi sledeće: „Lica koja se nalaze u sudskom pritvoru mogu da obavljaju rad koji je neophodan za održavanje reda i čistoće u njihovim prostorijama. U skladu sa mogućnostima institucije i pod uslovom da to ne šteti vođenju krivičnog postupka, licima u sudskom pritvoru se omogućava rad na aktivnostima koje odgovaraju njihovim fizičkim i psihičkim mogućnostima. Sudija za prethodni postupak, sudija pojedinac ili predsednik veća odlučuje o tome u saglasnosti sa upravom pritvorske ustanove.”

Uprava PCL-a je obavestila NMPT da je trenutno angažovala u rad 10 osuđenih i 5 pritvorenih lica.

Što se tiče aktivnosti i angažovanja na rad pritvorenika u Centru za pritvor u Peći, NMPT je tokom opšte posete obavljene 4. oktobra 2018. godine uočio da su u ovom Centru trenutno angažovani u radu oko 8 pritvorenika i 3 osuđenika. Pritvorenici mogu ići u šetnju dva puta dnevno u trajanju od jednog sata. Pritvorski centar u Peći (PCP) ima veoma malo šetalište, gde se nalazi samo jedan sto za stoni tenis. PCP nije u mogućnosti da pritvorenicima i osuđennicima pruža druge aktivnosti, osim šetnje i gledanja televizije u ćeliji. Dakle, pritvorenici i osuđenici većinu vremena provode u svojim ćelijama. Štaviše, u slučaju pritvorenika često je potrebna dozvola nadležnog suda, da se oni bave nekim poslom ili bilo kojom specifičnom aktivnošću.

Što se tiče režima Pritvorski centar u Mitrovici (PCM), zatvorenici su angažovani u radu u kuhinji i u čišćenju odeće. Što se tiče aktivnosti, na raspolaganje zatvorenicima je sala za fitnes, dok je u dvorištu postavljena oprema za fitnes i pribor za igranje fudbala. U ovom periodu, u PCM organizovana je aktivnost podrškom spoljnog psihologa, vođeno od strane Saveta Evrope. Međutim, tokom ovog perioda izveštavanja u PCM nije bilo kurseva ili obuke.

Kontakti sa spoljnim svetom

Važeće zakonodavstvo³³¹, u slučaju osuđenih lica, predviđa da osuđenici imaju neograničeno pravo na korespondenciju (koje podležu određenim izuzecima), imaju

Evropska zatvorska pravila, 25.1: „Režim koji se pruža svim zatvorenicima treba da pruža uravnotežen program aktivnosti rehabilitacije”.

³³¹Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, članovi 62-65.

pravo na mesečnu posetu, koja traje najmanje jedan sat, i pravo na posetu dece ili njihovih supružnika najmanje jednom u tri meseca, najmanjim trajanjem od tri sata. Pored toga, oni imaju pravo na telefonski razgovor.

Što se tiče telefonskih poziva, Administrativnim uputstvom o kućnom redu u popravnim ustanovama³³² propisano je da osuđeni ima pravo na telefonski razgovor sa članovima uže porodice i sa drugim osobama. Prema ovom Uputstvu, telefonski razgovor osuđenog lica i pritvorenika ne mogu biti duži od 15 (petnaest minuta). Tokom poseta u pritvornim i popravnim centrima, NMPT nije primio nijednu žalbu od pritvorenika i osuđenika o ovom pravu.

U slučaju pritvorenika, članom 200. Kosovskog zakonika o krivičnom postupku propisano je da pritvorenicima mogu primiti posetu „u okviru granica pravila pritvorskog centra”, na osnovu dozvole sudije za prethodni postupak i pod njegovim nadzorom. Pored toga, Zakon propisuje da druge korespondencije i posete podležu odluci sudije za prethodni postupak.

Ombudsman ili njegovi predstavnici mogu posetiti pritvorenike i odgovarati im na pisma bez prethodnog upozorenja i bez nadzora sudije za prethodni postupak, sudije pojedinca za suđenje ili predsednika sudskog tela ili drugih osoba koje imenuje taj sudija. Pisma pritvorenika poslata Instituciji Ombudsmana ne mogu se kontrolisati. Ombudsman i njegovi predstavnici mogu poverljivo komunicirati verbalno ili pismeno sa pritvorenicima.

U slučaju stranih državljana, njima je pružena mogućnost da kontaktiraju pismeno ili verbalno sa diplomatskim predstavništvom ili sa relevantnom državnom kancelarijom, čije državljanstvo ima on.³³³ NMPT, tokom perioda za kojim se izveštava, nije primio žalbe u vezi sa pravom na kontakte sa spoljnim svetom od strane osuđenika i pritvorenika.

Zdravstvena zaštita u korektivnim i pritvorskim centrima

Zdravstvene usluge u popravnim i pritvornim centrima pruža Ministarstvo zdravstva, odnosno Odeljenje za zdravstvo u zatvorima (OZZ). Još od 2013. godine, ovu uslugu je pružilo Ministarstvo pravde (MP), ispunjavajući na taj način važan međunarodni standard o pravima zatvorenika, kojim se zahteva da zdravstvene usluge u zatvorima budu deo javnih zdravstvenih usluga. Pored toga, OZZ, u bliskoj saradnji sa ekspertima Saveta Evrope je izradilo Standardnu praksu akcije, koju je odobrilo Ministarstvo zdravstva. Ovaj dokument predstavlja konkretni vodič za zdravstveno osoblje od trenutka prijema zatvorenika.

Zdravstvene usluge u zatvorima i u centrima za pritvor ostaju na dobrom nivou i ispunjavaju minimalne međunarodne standarde o pravima zatvorenika. Neke zdravstvene

³³² Administrativno uputstvo o kućnom redu u popravnim ustanovama, član 54.

³³³ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 33. stav 1.

jedinice OZZ-a suočavaju se sa poteškoćama zbog nedostatka adekvatnih uslova rada i zbog infrastrukture u nekim popravnim i centrima za pritvor.

Tokom posete Pritvorskom centru u Prizrenu, NMPT je primetio da je prostor koji se koristi za zdravstvenu zaštitu nedovoljan i da ne zadovoljava ni minimalne potrebe. Upotrebljava se samo jedna prostorija, koja se koristi za sve potrebe primarne zdravstvene zaštite od strane zatvorskog lekara, medicinskih tehničara i psihologa kada ima slučajeve za lečenje, to je prostorija za stalni boravak zdravstvenog osoblja.

Nedostatak posebnog prostora za psihologa koji nudi psihološke usluge za slučajeve sa različitim problemima, kao što su slučajevi pokušaja samoubistva, samopovređivanja, emocionalnih problema, korisnika duvana, alkohola, droga, otežavaju rad psihologu i ne pruža udobnost zatvoreniciima kojima su potrebne psihološke usluge.

U Korektivnom centru u Dubravi postoji zatvorska bolnica koja pruža zdravstvene usluge zatvoreniciima. NMPT, o poslednjem izveštaju KCD-a³³⁴, koji je objavljen 26. januara 2017. godine, je preporučio Ministarstvu zdravstva (MZ) da angažuje još jednog psihologa, pošto je nemoguće pokriti ceo centar jednim psihologom, da angažuje stomatologa i redovnog psihijatra. Tokom poslednje dodatne posete utvrđeno je da je KCD angažovao samo jednog psihologa sa punim radnim vremenom. Preporuke koje su vezane za angažovanje redovnog psihijatra i stomatologa su sprovedene, tokom decembra 2018. godine stomatolog i psihijatar su počeli da rade punim redovnim radnim vremenom u KCD-u.

NMPT izražava ozbiljnu zabrinutost zbog činjenice da se u Korektivnom centru u Dubravi jedan deo paviljona br. 8 koristi kao aneks bolnice. NMPT zaključuje da paviljon br. 8 ne zadovoljava minimalne standarde za smeštaj, koji su predviđeni Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, Zakonom o mentalnom zdravlju, sa utvrđenim standardima CPT –a i sa drugim međunarodnim konvencijama za zaštitu prava lica koja su lišena slobode.

I tokom ove posete, NMPT je primetio da u bolnici još uvek nema lifta, kojim bi se osuđenima sa ograničenim sposobnostima omogućio pristup na drugom spratu. NMPT je primetio da se higijena u prostorijama bolnice, u delu gde su smešteni pacijenti na psihijatrijsko lečenje, nije na odgovarajućem nivou. Takođe, kreveti u bolničkim sobama i posteljine su zastarele i nečiste. Dana 29. maja 2018. godine Uprava za zdravstvo u zatvorima je obavestila NMPT da su sada opremljeni novim ambulantnim vozilom.

Iako je zatvorska bolnica ranije renovirana, NMPT je zaključio da je infrastruktura značajno oštećena (podne pločice i inventar u hodniku trpezarije gde se hrane pacijenti), dok deo koji je odvojen kao kuhinja za upotrebu pacijenata koji su na lečenju se ne koristi. NMPT smatra da su renoviranja u zatvorskoj bolnici neophodna.

³³⁴<https://www.oik-rks.org/sr/2017/01/27/izvestaj-sa-preporukama-nacionalnog-mehanizma-za-prevenciju-torture-institucije-ombudsmana/>.

Bolnica poseduje modernu opremu i može pružiti adekvatne medicinske usluge zatvorenicima. Uopšte, NMPT zaključuje da sastav osoblja i oprema koja je na raspolaganju zatvorske bolnice zadovoljavaju standarde za pružanje adekvatnih medicinskih usluga, ali prostorije u kojima su smeštena lica sa mentalnim problemima, kao i oni sa organskim bolestima, nisu prikladna.

Tokom posete u Pritvorskom centru u Gnjilanu, NMPT je zaključio da su posećena mesta gde se pružaju medicinske usluge, generalno, dobrog standarda. Raspoloživo zdravstveno osoblje je na zadovoljavajućem nivou. NMPT tokom posete nije primila nijednu žalbu od strane zatvorenika u vezi sa zdravstvenim tretmanom u ovom centru za pritvor.

Tokom posete u Pritvorskom centru u Peći, NMPT nije primio žalbe od strane pritvorenika i osuđenih lica u vezi sa zdravstvenom zaštitom. NMPT je uočio da se medicinske usluge u Centru za pritvor u Peći pružaju u skladu sa zahtevima i potrebama pritvorenika. Međutim, infrastruktura gde se pružaju medicinske usluge ne ispunjava niti minimalne uslove, nedostaje prirodno osvetljenje, ne postoji posebna prostorija za posete pacijenata ili za primenu terapije. Higijenu održavaju sami medicinska tehničari. Prevoz zatvorenika za dobijanje medicinskih usluga u drugim zdravstvenim ustanovama van PCP-a vrši se vozilom Korektivne službe.

Što se tiče medicinskih usluga u Pritvorskom centru u Mitrovici (PCM), tokom 24 sati, na raspolaganju zatvorenika su dva medicinska tehničara, dok lekari opšte prakse, psihijatar i psiholog su na raspolaganju dva puta nedeljno i nalaze se u pripravnim stanju, na poziv. PCM se suočava sa problemima kada se radi o hospitalizaciji zatvorenika. U takvim situacijama, zatvorenici srpske nacionalnosti i oni nealbanci ne prihvataju hospitalizacije u UKCK i hospitalizuju se u Kliničkom centru Mitrovica-Sever. U takvim slučajevima postoji stalan problem što se tiče formalnog dela njihovog smeštaja koji se odnosi na zdravstveno osiguranje, plaćanje troškova itd. Do sada je problem prevaziđen, jer je bolnica u Severnoj Mitrovici pokazala razumevanje u interesu zaštite zdravlja zatvorenika. Do sada ova bolnica nije odbila hospitalizaciju zatvorenika i pružanje tretmana.

Značaj medicinskih pregleda prilikom prijema zatvorenika

CPT, u izveštaju o poseti Kosovu 2015. godine, naglasilo je suštinsku važnost koju imaju lekarski pregledi, posebno u slučajevima novih zatvorenika ili pritvorenika ne samo za identifikaciju zaraznih bolesti i sprečavanje samoubistava, već i kroz doprinos koji se daje u pogledu prevencije torture, kroz odgovarajuću evidenciju povreda.

Novoprimljeni zatvorenik, u skladu sa standardnom praksom delovanja Odeljenja zdravstva u zatvorima, prvo se pregleda od strane medicinskog tehničara, potom i od strane doktora korektivnog centra ili centra za pritvor, u roku od 24 časova, od trenutka prijema. Takođe, Zakon br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija propisuje obavezu da se novoprimljenom zatvoreniku vrši medicinska pregled u roku od 24 časova od trenutka prijema.

Poverljivost medicinskih usluga

Generalno, NMPT je primetio da se zdravstvene usluge u popravnim i pritvornim centrima pružaju bez prisustva službenika korektivne službe, osim u slučajevima kada lekar smatra da je prisustvo službenika korektivne službe neophodno. CPT konstantno naglašava značaj neprisustvovanja službenika bezbednosti tokom pružanja medicinskih usluga zatvorenicima, jer bi to narušilo odnos između lekara i pacijenta.³³⁵ Poverljivost medicinskih usluga je predviđena i članom 25. Administrativnog uputstva o kućnom redu u popravnim ustanovama i standardnoj praksi postupanja.

Mentalno zdravlje u popravnim i centrima za pritvor

Tokom posete popravnim i pritvornim centrima, ekipa NMPT-a susrela se sa nekim bolesnicima sa hroničnim psihijatrijskim poremećajima. NMPT je intervjuisao nekoliko zatvorenika u KCD-u, u paviljonu br. 8, i dvoje njih su bili sa psihijatrijskim hroničnim poremećajima, a jedan od njih skoro tri godine boravi sam u jednoj ćeliji. Ova situacija je u suprotnosti sa članom 6. stav 1.10. Zakona br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju³³⁶.

Član 43. stav 2. Zakona br. 04 L-149 o izvršenju krivičnih sankcija navodi sledeće: *„Osuđeno lice kojem kazneno popravna ustanova ne može da pruži adekvatno lečenje, šalje se u zatvorsku bolnicu, odgovarajuću psihijatrijsku ustanovu ili u neku drugu zdravstvenu ustanovu.”*

Član 174. stav 1. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija predviđa da: *„Mere obaveznog psihijatrijskog tretmana zadržavanjem izvršavaju se u zdravstvenoj instituciji ili drugoj posebnoj instituciji koja se nalazi u mestu stalnog boravka ili stanovanja optuženog, ili ako nema takve institucije u tom mestu, u instituciji najbližoj mestu gde optuženi ima stalno mesto boravka ili stanovanja ili u mestu gde je izvršen krivični postupak”*

Član 175. stav 1. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija navodi da: *„Ako se lice nalazi u pritvoru, osoblje Korektivne službe Kosova upućuje ga u zdravstvenu instituciju”*, dok stav 3. istog člana propisuje da osoba na koju se primenjuje mera obaveznog psihijatrijskog lečenja ima ista prava i obaveze kao i osoba koja izdržava kaznu zatvora ako potrebe lečenja ne zahtevaju drugačije.³³⁷

Takođe, članom 509. stav 3. Zakonika o krivičnom postupku propisano je da: *„Ako je okrivljeni već u sudskom pritvoru, a naknadno je utvrđeno da je bio u stanju neuračunljivosti u vreme izvršenja krivičnog dela, sud nalaže okrivljenom da sudski pritvor izdržava u zdravstvenoj instituciji ukoliko je on/ona trenutno neuračunljiv.”*

Na osnovu Zakona o mentalnom zdravlju, Institut za forenzičku psihijatriju (IFP) je organizaciona jedinica Univerzitetske kliničke bolničke službe Kosova (UKBSK). Prema

³³⁵CPT, izveštaj o poseti Kosovu 2015. godine, objavljen u septembru 2016. godine, stav 65. Za više informacija pogledajte na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

³³⁶ Član 6. stav 1.10. Zakona br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju, definiše “pravo na obezbeđenje pogodnih uslova za život, higijenu, ishranu i bezbednost”.

³³⁷Zakon br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija, član 175. stav 1. i 3.

važećem zakonu, ona pruža usluge tercijarnog nivoa širom zemlje (jedina na Kosovu)³³⁸. U IFP su smeštene lica koja su počinila krivična dela u stanju mentalne nesposobnosti ili suštinski smanjenoj mentalnoj sposobnosti, koji su predmet naloga nadležnog suda za obavezno psihijatrijsko lečenje³³⁹, kao i lica koja su predmet sudskog naloga za psihijatrijsku procenu zadržavanjem u zdravstvenoj ustanovi.³⁴⁰ NMPT zaključuje da broj kreveta u IFP nije dovoljan za celu zemlju, takođe i odeljenje C sa kapacitetom od 12 kreveta je nedovoljno za tretman zatvorenika, pri čemu takve zabrinutosti su izražene i direktoru OZZ-a i IFP-a.

Tokom poseta Korektivnom centru za žene i maloletnike, NMPT je naišao i na slučajeve lica sa mentalnim poremećajima, i prema rečima medicinskog osoblja, veoma često predstavlja problem upravljanje takvim slučajevima u akutnoj fazi. Ovo predstavlja problem, jer nema mesta gde se mogu lečiti maloletnici sa mentalnim poremećajima. IFP nema posebnih prostorija za tretman maloletnika i žena.

CPT navodi da se mentalno bolesni zatvorenik treba držati i zbrinjavati u dobro opremljenom bolničkom okruženju i sa osobljem treniranim na odgovarajući način. To okruženje može biti civilna psihijatrijska bolnica ili psihijatrijska ustanova koja se posebno nalazi unutar zatvorskog sistema³⁴¹.

Prema rečima direktora OZZ-a, bezbedne prostorije u Psihijatrijskoj klinici treba da se funkcionalizuju za tretman slučajeva sa mentalnim poremećajima i prema njihovim rečima, oni rade u tom pravcu. NMPT tokom posete Psihijatrijskoj klinici³⁴², je utvrdio da ne postoji posebno odeljenje za lečenje staraca, dece i tinejdžera. Međutim, smeštaj maloletnika i starijih osoba je gotovo stalna praksa i na neki način obavezna, jer se maloletnici neprimaju u pedijatrijskim odeljenjima, a starija lica nemaju druge prostorije za hospitalizaciju. U Uredbi br. 127/2015 od 21. 12. 2015. godine, za prijem i tretman osoba sa mentalnim poremećajima u UKBSK (član 11) dozvoljeno je da se lice od 16 godina starosti hospitalizuje.

Zakon br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju stupio je na snagu u decembru 2015. godine i ima za cilj zaštitu i promovisanje mentalnog zdravlja, prevenciju problema vezanim za njime, garantovanje prava i poboljšanje kvaliteta života osoba sa mentalnim poremećajima. Ovaj zakon definiše obavezu nadležnih ministarstava za izdavanje relevantnih podzakonskih akata. Prema članu 28. stav 4. Zakona o mentalnom zdravlju: *„Ministarstvo zdravlja u saradnji sa Ministarstvom pravde predlaže vladi usvajanje podzakonskog akta kojim se određuju pravila organizovanja i funkcionisanja službi za mentalno zdravlje u ustanovama za izvršenje krivičnih presuda”*. Nedostatak podzakonskih akata predstavlja problem i u rešavanju predmeta. NMPT Ombudsmana,

³³⁸ Zakon br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju, član 13. stav 1.2.

³³⁹ Krivični zakon Kosova, član 89.

³⁴⁰ Zakonik o krivičnom postupku Kosova, član 508. stav 4.

³⁴¹ Norme CPT, delovi iz 3. Opšteg izveštaja. [CPT/Inf (93) 12], stav 43.

³⁴² <https://www.oik-rks.org/sr/2018/10/26/izvestaj-sa-preporukama-psihijatrijskoj-klinici-univerzitetskog-klinickog-centra-kosova/>.

tokom perioda izveštavanja, je preporučio nadležnim organima donošenje podzakonskih akata kao što je predviđeno Zakonom o mentalnom zdravlju.

Postupak podnošenja žalbi u korektivne i pritvorske centre

Efikasan sistem podnošenja žalbi je osnovna garancija protiv zlostavljanja u zatvorima i u centrima za pritvor. Osobe smeštene u tim centrima treba da imaju mogućnost da podnesu žalbu u zatvoru ili u unutar centra za pritvor gde su smeštene i da imaju poverljiv pristup odgovarajućem organu.

Član 91. Zakona br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija detaljno propisuje proceduru po kojoj pritvorenici i osuđenici mogu uputiti žalbu ili peticiju direktoru određene institucije KSK-a. Postupak uključuje i rokove za odgovor direktora i mogućnost podnošenja žalbe višem organu, što je u ovom slučaju Generalna uprava KSK-a i ministar pravde.³⁴³

NMPT je uočio da su na raspolaganju zatvorenicima kutije za žalbe koje je postavila Korektivna služba Kosova i kutije koje je postavilo Odeljenje zdravstva u zatvorima. Takođe, u svakoj ustanovi se postavljaju kutije za žalbe institucije Ombudsmana, koje može otvoriti samo osoblje ove institucije, što podnosiocima žalbi pruža poverljivost prilikom podnošenja žalbe.

Tokom perioda izveštavanja, Savet Evrope i KSK su održali zajedničke radionice u cilju izrade procedura i obrazaca za podnošenja žalbi, koji će biti izrađeni pod direktnim nadzorom eksperata Saveta Evrope.

NMPT je tokom perioda izveštavanja primio žalbe od zatvorenika u KCD, tvrdeći da Uprava ne odgovara na njihove žalbe i zahteve. Ovi zahtevi su odbačeni od strane Uprave. NMPT nije primio žalbe od pritvorenika i osuđenika u drugim popravnim i centrima za pritvor u vezi sa pitanjem podnošenja žalbi ili odlaganja za razmatranje njihovih žalbi u zakonskom roku. Kroz izveštaj sa preporukama o poseti KCD-u i direktnim kontaktima, NMPT je podsetio nadležne organe na njihovu obavezu da odgovore na zahteve i žalbe zatvorenika, bez obzira na prirodu zahteva, važno je da se zatvorenicima vrati odgovor na podnesene zahteve. Ova obaveza vlasti je definisana Zakonom br. 04/L-149.

Preporuke upućene nadležnim organima nakon poseta korektivnim centrima i centrima za pritvor

Preporuke za Korektivni centar u Dubravi upućene Ministarstvu pravde:

- Obavestiti NMPT Ombudsmana, ako je usvojeno sekundarno zakonodavstvo za borbu protiv korupcije (Nesprovedeno).
- Poboljšati kvalitet i količinu hrane (Sprovedeno).

³⁴³Član 91. stav 4. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija definiše sledeće: Na podnetoj žalbi direktor popravne ustanove će odgovoriti u roku od petnaest (15) dana, a Glavna kancelarija Korektivne službe u roku od trideset (30) dana. Na pisanu žalbu odgovor će se dati u pisanoj formi.

- Zatvorenicima treba obezbediti dijetalnu hranu prema preporukama nadležnog lekara (Sprovedeno).
 - Sve ćelije u kojima su smešteni zatvorenici, kojima je izrečena disciplinska mera samice, treba da budu u skladu sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija i sa preporukama Evropskog komiteta za prevenciju torture. (Sprovedeno).
 - Izvršiti potrebna renoviranja na osnovu nalaza u ovom izveštaju, posebno u paviljonu 8 (Sprovedeno).
 - Opremiti kuhinju adekvatnom opremom, prema konkretnoj proceni (Sprovedeno).
 - Preduzeti konkretne korake, kako bi se prekinula praksa korišćenja improvizovanih električnih uređaja (Na čekanju sprovođenja).
 - NMPT ponavlja preporuke o tome da se zatvorenicima obezbeđuju ormari za stavljanje svojih stvari (vidi Izveštaj sa preporukama, 26. januar 2017. godine) (Na čekanju sprovođenja).
 - NMPT ponavlja preporuku za funkcionalizaciju sportske dvorane. (vidi Izveštaj sa preporukama, 26. januar 2017. godine) (Na čekanju sprovođenja).
 - Funkcionalizovati ekonomsku jedinicu (Na čekanju sprovođenja).
 - NMPT ponavlja preporuku da se u zatvorskoj bolnici instalira lift koji će zatvorenicima sa invaliditetom omogućiti pristup na drugom spratu bolnice (vidi Izveštaj sa preporukama, 26. januar 2017. godine) (Nesprovedeno).
 - Izvršiti potrebna renoviranja u bolnici (vidi stav 40. ovog Izveštaja) (Na čekanju sprovođenja).
 - Angažovati potrebno korektivno osoblje prema procenama potreba (Na čekanju sprovođenja).
 - NMPT ponavlja preporuku o instaliranju sigurnosnih kamera tamo gde nedostaju, kao i tehničku mogućnost dugoročnog čuvanja podataka (vidi Izveštaj sa preporukama, 26. januar 2017. godine) (Na čekanju sprovođenja).
 - NMPT ponavlja preporuku o tome da se izvrši dopuna/izmena ZIKS-a i Administrativnog uputstva o kućnom redu u popravnim ustanovama, gde je predviđeno zahtevanje pismenog mišljenja lekara, pre nego što se licu izreče disciplinska mera (vidi izveštaj sa preporukama, 26. januar 2017. godine) (Na čekanju sprovođenja).
 - Povećati broj socijalnih radnika na osnovu broja zatvorenika u KCD-u (Na čekanju sprovođenja).
 - Obezbediti KCD-u svu opremu i neophodni materijal za svakodnevni rad (Na čekanju sprovođenja).
 - Rešavati potrebe korektivnih službenika u pogledu radnih uslova i radne opreme (Na čekanju sprovođenja).
 - Obavestiti NMPT o pitanju upotrebe *biber spreja* i isteka roka trajanja istog (vidi stav 67. Ovog Izveštaja) (Sprovedeno).
- Preporuke za Korektivni centar u Dubravi upućene Ministarstvu zdravstva:

- NMPT ponavlja preporuku da Ministarstvo zdravstva angažuje redovnog stomatologa (vidi Izveštaj sa preporukama, 26. januar 2017. godine). (Sprovedeno).
- NMPT ponavlja preporuku da Ministarstvo zdravstva angažuje redovnog psihijatra (vidi Izveštaj sa preporukama, 26. januar 2017. godine). (Sprovedeno).
Preporuke za Vaspitno-korektivni centar u Lipljanu upućene Ministru pravde i Korektivnoj službi Kosova:
- Hrana za maloletnike treba da je obilna i pogodna sa potrebnim kalorijama za rast i razvoj maloletnika (Na čekanju sprovođenja).
- Izvršiti potrebna renoviranja u kuhinji, i opremanje kuhinje potrebnim mašinama (Na čekanju sprovođenja).
- Povećati aktivnosti za maloletnike i funkcionalizovati postojeće kabinete i angažovati adekvatne instruktore (Delimično sprovedeno).
Preporuke o Centru za pritvor u Prizrenu upućene Ministarstvu pravde:
- Ministarstvo pravde treba da obavesti Ombudsmana o planiranju izgradnje novog Centra za pritvor u Prizrenu (Sprovedeno).
- Stvoriti adekvatne uslove za rad medicinskog osoblja (Na čekanju sprovođenja).
- Broj smeštenih zatvorenika treba da bude u skladu sa zvaničnim kapacitetima CPP-a i što je pre moguće rešiti pitanje prenatrpanosti (Sprovedeno).
- Preduzeti odgovarajuće mere kako bi se poštovala privatnost zatvorenika (Sprovedeno).
- Po potrebi izvršiti krećenje ćelija (Sprovedeno).
- Poboljšati radne uslove korektivnim službenicima (Delimično sprovedeno).
Preporuke za Centar za pritvor u Gnjilanu upućene Ministarstvu pravde:
- Ministarstvo pravde treba da obavesti NMPT Ombudsmana u vezi sa planiranjem korišćenja ne-stambenog prostora u CPG (Na čekanju sprovođenja).
- Obavestiti Ombudsmana o zastojima u stvaranju prostora za postavljanje stomatološke stolice (Na čekanju sprovođenja).
- Obezbediti kulturne, sportske aktivnosti i programe za rehabilitaciju i resocijalizaciju zatvorenika (Na čekanju sprovođenja).
- Asfaltirati deo neasfaltiranog puta, koji može predstaviti ozbiljne poteškoće tokom zimske sezone i u uslovima atmosferskih padavina u obavljanju poslova CPG-a u skladu sa ZIKS-om (Na čekanju sprovođenja).
- Snabdevati CPG neophodnim radnim materijalom (Na čekanju sprovođenja).
- Instalirati sigurnosne kamere koje pokrivaju spoljni deo paviljona i dvorište CPG-a (Na čekanju sprovođenja).
- Funkcionalizovati lift u delu gde se pružaju medicinske usluge. (Na čekanju sprovođenja).
Preporuke za Centar za pritvor u Peći, upućene Ministarstvu pravde:

- Ministarstvo pravde treba da obavesti Ombudsmana o tvrdnjama zaposlenih CPP-a da će se ovaj centar zatvoriti.³⁴⁴ (Na čekanju sprovođenja).
- Uspostaviti adekvatne uslov i radni prostor za medicinsko osoblje (Nije sprovedeno).
- Broj lica koja se nalaze u pritvor treba da bude u skladu sa zvaničnim kapacitetima CPP-a i što je pre moguće treba rešiti pitanje prenatrpanosti (Na čekanju sprovođenja).
- Uslovi smeštaja, dok je ovaj centar još u upotrebi, treba da budu u skladu sa minimalnim standardima definisanim Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija; sa standardima CPT-a i sa drugim međunarodnim standardima za zaštitu prava zatvorenika (Na čekanju sprovođenja).

Centar za tražioce azila i Centar za zadržavanje stranaca

Tokom perioda izveštavanja, NMPT je posetio Centar za tražioce azila i Centar za zadržavanje stranaca i objavio je izveštaje sa preporukama. Tokom poseta ovim centrima, NMPT nije primio nijednu žalbu na fizičko zlostavljanje ili ponašanje službenika centara, uključujući i osoblje za obezbeđenje, što bi bilo protiv poštovanja dostojanstva tražilaca azila i zadržanih stranaca.

Garancije protiv zlostavljanja

Član 5. Uredbe o funkcionisanju Centra za tražioce azila³⁴⁵ (u daljem tekstu: *Uredba*) izričito određuje: "*Službeniku Centra, uključujući sve zaposlene u Centru, zabranjeno je diskriminisati ili vređati dostojanstvo podnosioca zahteva, zbog rase, veroispovesti, pola, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkom ubeđenju.*"

Takođe, član 5, stav 2. Uredbe propisuje: "*Nijedan podnosilac zahteva neće se podvrgnuti mučenju, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju.*" Član 6.3 Uredbe određuje obavezu službenika Centra za tražioce azila da obavesti tražioca azila o njegovim pravima i obavezama kao i o proceduri azila, uključujući mogućnost dobijanja besplatne pravne pomoći i mogućnost kontaktiranja predstavnika UNHCR-a ili drugih organizacija koje se bave zaštitom prava izbeglica na njegovom jeziku ili jeziku koji razume.

NMPT je primetio da su tražioci azila informisani o svojim pravima na različitim jezicima, putem letaka i brošura. U Centru je takođe dostupna lista prevodilaca MUP-a. Besplatnu pravnu pomoć, a u mnogim slučajevima i prevod, obezbeđuje nevladina organizacija CRPK (Civil Rights Program Kosovo). NMPT nije primio nikakve žalbe u vezi sa nepoštovanjem gore navedenih prava. Takođe, NMPT je primetio da u svim

³⁴⁴ Dana 3. oktobra 2018. godine, Ombudsman je primio žalbu osoblja Pritvorskog centra u Peći, koji tvrde da će se pritvorski centar u Peći zatvoriti a osoblje će biti preseljeno u Korektivni centar u Dubravi.

³⁴⁵ Uredba (MUP) br. 03/2018 o funkcionisanju centra za azil, Službeni list Republike Kosovo. Videti na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18328>.

hodnicima centra rade bezbednosne kamere što predstavlja dodatnu garanciju protiv zlostavljanja.

U slučaju stranih pritvorenika koji su smešteni u Centru za zadržavanje stranaca (CZS), NMPT primećuje da standardi koje je odredila CPT predviđaju da svi stranci koji su pritvoreni kao neregularni migranti od trenutka lišavanja slobode treba da uživaju tri osnovna prava, na isti način kao i druge kategorije lica lišenih slobode. Ova prava su: da imaju pristup advokatu braniocu; imaju pristup lekaru i imaju mogućnost da obaveste svoje rođake ili treća lica, po njihovom izboru, o tome da su pritvoreni.³⁴⁶ Na osnovu odredbi Zakona 04 /L-219 o strancima Republike Kosovo, stranac koji je smešten u CZS biće obavešten u pisanoj formi, na jednom od službenih jezika i na engleskom, za njegov pritvor u CPS, koji će sadržati razloge za pritvor, trajanje pritvora, zagarantovano pravo na pravnu zaštitu i pravo za kontaktiranje njegove/njene porodice.³⁴⁷

Prema Uredbi i Zakonu o strancima, stranac koji je smešten u CZS-u ima sledeća prava: obaveštenje o pravu na žalbu zbog zadržavanja u CZS; pravo na besplatnu pravnu pomoć; pravo na prevodioca na njegovom jeziku ili jeziku koji on ili ona razumeju; pravo na komunikaciju sa relevantnim lokalnim ili međunarodnim organima i organizacijama, kao i sa nevladinim organizacijama.³⁴⁸ NMPT je primetio da u svim koridorima CZS-a rade bezbednosne kamere, koje su neprekidno funkcionalne. Prema obaveštenju službenika, slike bezbednosnih kamera se čuvaju do dva meseca. U izveštaju o poseti Irskoj u 2010. godini, CPT je smatrao postojanje bezbednosnih kamera kao jednu od garancija protiv fizičkog zlostavljanja u centrima u kojima se drže osobe lišene slobode.³⁴⁹

Što se tiče prava da budu informisani na svom jeziku ili na jeziku koji pritvoreni stranci razumeju, i da imaju pravo na usluge prevodioca, NMPT je obavešten od strane CPS da MUP, pored usluga na engleskom jeziku, ima spisak prevodioca koji pružaju usluge prevođenja i na drugim jezicima stranaca. NMPT je tokom posete primetio da su stranci u CZS obavešteni o svojim pravima putem brošura štampanih na najčešćim jezicima, međutim CZS nema dokument u kojem su ova prava napisana i u kojima pritvoreni stranci dokazuju da su obavešteni o svojim pravima na jeziku koji oni razumeju.

Što se tiče besplatne pravne pomoći, UNHCR i NVO CRPK pružaju besplatnu pravnu pomoć samo strancima koji su u pritvoru, koji su potencijalni tražioci azila, ali ne i drugima. Prema Zakonu o Agenciji za besplatnu pravnu pomoć, Agencija može ponuditi besplatnu pravnu pomoć strancima koji imaju privremenu dozvolu boravka u Republici Kosovo, ali do sada nije bilo slučajeva pružanja pravne pomoći stranim pritvorenicima.

³⁴⁶CPT, 19. Opšti izveštaj, stav 81, na: <http://hudoc.cpt.coe.int/eng#%7B%22CPTSectionID%22:%5B%22p-standards-inf-2009-27-part-en-3%22%5D%7D>.

³⁴⁷Zakon 04/L-219 o strancima, član 108.

³⁴⁸Član 9 Uredbe (MUP) br. 03/2014 o funkcionisanju centra za pritvor stranaca. Standardi CPT-a na: <https://rm.coe.int/16806fbf12>.

³⁴⁹Izveštaj CPT o poseti Irskoj u 2010. godini, stav 18, objavljen 2011. godine, na: <https://rm.coe.int/1680696c98>.

NMPT primećuje da član 9, stav 1.2 Uredbe predviđa pravo na besplatnu pravnu pomoć strancima koji se nalaze u pritvoru u CZS. U slučaju tražilaca azila, besplatnu pravnu pomoć, a u mnogim slučajevima i prevođenje, pruža nevladina organizacija CRPK (Civil Rights Program Kosovo). NMPT nije primio nikakvu žalbu od žalilaca u vezi sa nepoštovanjem gore navedenih prava.

Uslovi smeštaja

U oba centra uslovi smeštaja su veoma dobri i u skladu sa međunarodnim standardima. Tokom posete Centru za tražioce azila, NMPT je primetio da sve prostorije pružaju dobar smeštaj, grejanje, čistoću i dovoljno prirodno osvetljenje. Centar pruža odgovarajuća kupatila i neprekidnu toplu vodu, gde se smešteni tražioci azila mogu okupati kad god to žele. Takođe, u dvorištu Centra nalazi se dečije igralište. Generalno, NMPT smatra da Centar ispunjava sve uslove za smeštaj tražilaca azila.

Tokom posete CZS-u, NMPT je posetio dva objekta u kojima se drže stranci, uključujući sve prostorije, kao što su prostorije za intervju, sobe za izolaciju, spavaće sobe, porodične sobe, sobe za aktivnosti za odrasle, koje su bile opremljene TV-om, kartama za igru, šahovskom tablom, i u jednom uglu se nalazila biblioteka sa malim brojem knjiga. Takođe, CZS ima dečje igraonice koje su opremljene igračkama i dizajnirane prema standardima, prostorije u kojima mogu vršiti verske aktivnosti, kuhinja, koja je kompletna sa nameštajem, kao i dovoljno opremljen toalet za kapacitet Centra. Sve sobe pružaju dobar smeštaj, grejanje i dovoljno prirodnog osvetljenja. NMPT smatra da Centar ispunjava sve uslove za smeštaj stranih lica.

Član 24, stav 1. Uredbe određuje da svaki stranac koji je zadržan u Centru ima pravo na izlazak na vazduh (provoditi vreme van zatvorenog prostora), najmanje dva (2) časova dnevno, u vanjskim prostorijama Centra. Iz zdravstvenih razloga, rukovodilac centra može da produži vreme provođenja na vazduhu. Dalje, članom 24. stav 3. određuje da se u vreme provetravanja mogu obavljati kulturne i sportske aktivnosti. NMPT je primetio da Centar ima mali sportski teren, koji nije opremljen pratećim elementima gde se stranci mogu baviti konkretnim sportskim aktivnostima. NMPT, kao i u Izveštaju sa preporukama, objavljen nakon posete CZS-u 2017. godine,³⁵⁰ ohrabruje relevantne vlasti da povećaju svoje napore kako bi pružili mogućnosti za konkretne sportske aktivnosti i druge aktivnosti za strance u ovom Centru.

CPT, u standardima koji su određeni u martu 2017. godine, za zadržavanje stranaca zbog imigracije, naglašava značaj režima koji sadrži mnogo aktivnosti. Prema CPT-u, što je duži period zadržavanja stranaca, toliko se trebaju odvijati aktivnosti koje im se trebaju pružiti.³⁵¹ Tokom sastanka sa direktorom DDAM-a, NMPT je obavešten da su otvorene tenderske procedure za snabdevanje pratećom opremom, tako da se pritvorenim

³⁵⁰ Izveštaj sa preporukama o poseti Centru za pritvor stranaca, objavljen 13. februara 2017. godine. Za više vidi na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

³⁵¹ Za više pogledati na: <https://rm.coe.int/16806fbf12>.

strancima u CZS pruži što više aktivnosti. NMPT će tokom narednih poseta tražiti ažurirane informacije o ovim planovima.

Što se tiče osoblja CZS-a, NMPT je obavešten da je osoblje obezbeđenja obučeno da izvršava zadatke fizičke zaštite i imovine, ali nije obučeno da radi sa stranim licima lišenim slobode, koji su, prema Zakonu o strancima, podvrgnuti prinudnom povratku. S tim u vezi, NMPT je 23. marta 2018. godine održao službeni sastanak sa direktorom Departmana za državljanstvo, azil i migracije, gde je informisan da osoblje za obezbeđenje nije obavilo odgovarajuću obuku za rad sa ovom kategorijom. NMPT je preporučio Ministarstvu unutrašnjih poslova da osoblje za obezbeđenje CZS treba da prođe kroz adekvatnu obuku za rad sa ovom kategorijom.

Zdravstvena zaštita

Medicinske usluge za strance u oba centra pružaju Centar za porodičnu medicinu i Univerzitetski klinički centar Kosova. Preko izveštaja sa preporukama, objavljenog tokom perioda izveštavanja, NMPT je preporučio nadležnim organima da CZS treba da ima najmanje jednu medicinsku sestru/medicinskog tehničara, koja bi vršila lekarske preglede primljenih lica, delila bi terapiju i vodila bi brigu o medicinskim dosijeima stranaca u CZS-u; i jednog psihologa kako je predviđeno Uredbom.

Što se tiče značaja lekarskih kontrola, CPT³⁵² navodi da bi svaki stranac koji je nedavno primljen u centar za pritvor stranaca trebao imati koristi od sveobuhvatnog medicinskog pregleda (uključujući prenosive bolesti) od kvalifikovanog lekara ili medicinske sestre, koji izveštava kvalifikovanom lekaru što je pre moguće nakon prijema stranaca. Štaviše, CPT je u izveštajima o posetama državama članicama i opštim izveštajima stalno naglašavao suštinski značaj lekarskih pregleda, posebno u slučajevima novoprimljenih pritvorenika, ne samo za identifikaciju zaraznih bolesti i prevenciju samoubistava, ali i kroz doprinos koji je napravljen u smislu sprečavanja torture kroz pravilno evidentiranje povreda.³⁵³

Tokom poslednje posete 7. marta 2018. godine, NMPT je obavešten da novoprimljenim strancima u ovom centru ne vrše opšti lekarski pregledi, osim ako to oni ne zatraže, iako je to izričito predviđeno članom 10. Uredbe. U slučajevima kada je stranom licu određena terapija lekovima, terapiju pružaju nekompetentni službenici (osoblje za obezbeđenje i drugi službenici), jer u Centru nema medicinskog osoblja.

NMPT je primetio da se svi podaci koji se odnose na pružene medicinske usluge strancu čuvaju u njegovom/njenom ličnom dosijeu. Njegovom/njenom ličnom dosijeu imaju pristup službenici Centra. CPT³⁵⁴ naglašava da se medicinska poverljivost mora poštovati

³⁵²CPT, Zadržavanje zbog migracije [CPT/Inf(2017)3], stav 9, na: <https://rm.coe.int/16806fbf12>.

³⁵³CPT, izveštaj o poseti Kosovu 2015. godine, objavljen 2016. godine, stav 62, u: <https://rm.coe.int/16806a1efc>. Evropski komitet za prevenciju torture, 26. opšti izveštaj, stav 72, u: <https://rm.coe.int/168070d0c8>.

³⁵⁴CPT, zadržavanje zbog migracije [CPT/Inf(2017)3], vidi link <http://hudoc.cpt.coe.int/eng?i=p-standards-inf-2009-27-part-en-5>, (13.3.2018)

na isti način kao i u zajednici, a posebno, lekarski dosijei ne bi trebali biti dostupni ne-medicinskom osoblju, već bi ih trebalo držati zatvorenim od strane medicinske sestre ili lekara.

Prema tome, NMPT smatra da CZS treba da ima najmanje jednu kvalifikovanu medicinsku sestru koja će obavljati početni lekarski pregled novoprimljenih, da primi zahteve za potrebnu posetu lekaru, podeli terapiju, nadgleda medicinske dosijee i nadgleda opšte higijenske uslove. Stranim pritvorenim licima takođe se treba pružiti psihološka pomoć i psihijatrijska nega, po potrebi.

Što se tiče disciplinskih mera, prema Uredbi, disciplinske mere koje se mogu izreći strancu su sledeće: usmene ili pismene opomene; obaveza održavanja i čišćenja Centra; ukidanje prava na slobodne aktivnosti, rekreacija, TV, internet; ukidanje prava na kulturne i sportske aktivnosti u trajanju do 5 dana; i izolaciju do 48 časova.

NMPT primećuje da Uredba ne sadrži odredbe koje obavezuju CZS da preda kopiju odluke o disciplinskoj meri izolacije strancu u pritvoru, već samo predviđa da odluku treba priložiti dosijeu stranca. NMPT, u skladu sa preporukama CPT-a za posetu Ukrajini, Bugarskoj i Francuskoj³⁵⁵, preporučio je nadležnim organima da Uredba o funkcionisanju CZS-a treba da sadrži posebnu odredbu, koja predviđa da se strancu kome se izriče disciplinska mera kopija odluke dostavlja na jeziku koji on ili ona razume. Ova preporuka NMPT-a je sprovedena uz izmenu Uredbe koja je stupila na snagu 28. decembra 2018. godine.

Postupak za podnošenje žalbi

Efikasan sistem podnošenja žalbi je osnovna garancija protiv zlostavljanja u mestima gde se nalaze lica lišena slobode. Osobe smeštene u tim centrima treba da imaju mogućnost da podnesu žalbu u centrima i da im se na poverljiv način omogući pristup nadležnim organima.

Stranci u oba Centra imaju pravo žalbe rukovodiocu Centra u pogledu uslova prijema u Centar i ponašanja osoblja. Žalba se šalje Departmanu za državljanstvo, azil i migraciju (DDAM) u roku od 7 dana. Dalje, Uredba određuje da se u Centru postave kutije za žalbe, kojom upravlja Centar. Kutiju za žalbe postavlja i njome upravlja Institucija ombudsmana.³⁵⁶ NMPT je primetio da je strancima u oba centra na raspolaganju kutija za žalbe koju je postavio Centar za azil i Centar za strance.

Kontakt sa spoljnim svetom

³⁵⁵ Više o tome pogledajte 19. Opšti izveštaj CPT-a, stav 88, na:

<http://hudoc.cpt.coe.int/eng#%7B%22CPTSectionID%22:%5B%22p-standards-inf-2009-27-part-en-4%22%5D%7D>,

Izveštaj CPT o poseti Ukrajini 2009. godine, stav 71, na:

<http://hudoc.cpt.coe.int/eng#%7B%22CPTSectionID%22:%5B%22p-ukr-20090909-en-17%22%5D%7D>}, Izveštaj CPT o poseti Bugarskoj 2008. godine, stav 44, na: <http://hudoc.cpt.coe.int/eng#%7B%22CPTSectionID%22:%5B%22p-bgr-20081215-en-12%22%5D%7D>},

Izveštaj CPT o poseti Francuskoj 2006. godine, stav 76, na:

<http://hudoc.cpt.coe.int/eng#%7B%22CPTSectionID%22:%5B%22p-fra-20060927-fr-14%22%5D%7D>},

³⁵⁶ Član 19, stav 2i 3 Uredbe o Centru za Pritvor Stranaca.

CPT smatra da bi pritvoreni stranci trebalo da imaju svaku priliku da budu u kontaktu sa spoljnim svetom (uključujući mogućnosti telefoniranja i primanja poseta) a njihova sloboda kretanja u centru za pritvor treba da bude što je manje moguće ograničena.³⁵⁷ Uredba o funkcionisanju CZS-a utvrđuje da stranac u ovom centru ima pravo na korespondenciju, prijem paketa i drugih stvari.

Takođe, Uredbom je propisano da stranac ima pravo na telefoniranje, po potrebi, u trajanju od 5 minuta, počevši od 09:00 do 16:00 časova. Prema Uredbi, strancima je dozvoljeno da primaju pozive iz inostranstva. Strancima koji su smešteni u centru su dozvoljene i posete. Tokom posete, NMPT nije primio nikakve žalbe u vezi sa pravom na kontakt sa spoljnim svetom.

Režim

CPT, u standardima određenim u martu 2017. godine, za zadržavanje stranaca zbog migracije, naglašava značaj režima koji sadrži što je više moguće aktivnosti. Prema CPT-u, što je period zadržavanja stranaca duži, toliko se trebaju održavati i aktivnosti koje im se nude.³⁵⁸

Tokom posete Centru za tražioce azila, NMPT je primio žalbu od jednog tražioca azila u vezi sa zastojom u održavanju kursa albanskog jezika kao deo integracije u kosovsko društvo.

Preporuke za Centar za tražioce azila upućene Ministarstvu unutrašnjih poslova:

- Prilagoditi raspored hrane prema potrebama tražilaca azila, posebno kada se služi večera. (Sprovedeno).
 - Obavestiti NMPT Ombudsmana o situaciji u vezi sa pružanjem socijalne pomoći, u skladu sa Zakonom o azilu. (Sprovedeno).
 - Obavestiti NMPT Ombudsmana o napretku kursa albanskog jezika i drugih aspekata integracije u društvo u Republici Kosovo. (Sprovedeno).
- Preporuke za Centar za zadržavanje stranaca upućene Ministarstvu unutrašnjih poslova:
- CZS bi trebao imati na raspolaganju najmanje jednu medicinsku sestru koja bi vršila lekarske preglede novoprimitljenih stranaca, delila bi terapiju i vodila računa o lekarskim kartonima stranaca u CZS-u; i jednog psihologa kako je predviđeno Uredbom. (Čeka se sprovođenje).
 - Centar treba da održava protokole na sledeći način: Protokoli za samicu, telesne povrede, samopovređivanje, pokušaj samoubistva, seksualno zlostavljanje i smrt. (Čeka se sprovođenje).
 - Osoblje za obezbeđenje treba da prođe adekvatnu obuku za rad sa ovom kategorijom (Čeka se sprovođenje).

³⁵⁷ Evropski Komitet za Sprečavanje Torture, vidi na: <https://rm.coe.int/16806fbf12>.

³⁵⁸ Za više vidi na: <https://rm.coe.int/16806fbf12>.

- O svim njihovim pravima i obavezama, strance treba obavestiti putem posebnog dokumenta na jeziku koji razumeju i u kojem dokazuju da su razumeli svoja prava i obaveze. (Sprovedeno).
- Uredba treba da sadrži posebnu odredbu koja predviđa da se strancu kojem je izrečena disciplinska mera dostavi kopija odluke na jeziku koji on/ona razumeju. (Sprovedeno).
- Pritvorenim strancima se nudi besplatna pravna pomoć u skladu sa Uredbom. (Sprovedeno).

Ustanove mentalnog zdravlja

Tokom posete ustanovama za mentalno zdravlje, NMPT nije primio nikakve žalbe i nije naišao na indikacije zlostavljanja pacijenata od strane osoblja dotičnih institucija. U svim posećenim institucijama opšta atmosfera je bila opuštana, i odnosi između osoblja i pacijenata su bili dobri.

Institut forenzičke psihijatrije Kosova

Relevantni pravni osnov je sadržan u Krivičnom zakoniku³⁵⁹ Republike Kosova, Zakoniku o krivičnom postupku³⁶⁰, Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija³⁶¹ i Zakonu o mentalnom zdravlju. Dana 21. decembra 2015. godine usvojena je Uredba o prijemu i tretmanu osoba sa mentalnim poremećajima u javnim zdravstvenim institucijama, uključujući i Institut forenzičke psihijatrije. Za osoblje IFP, problem koji izaziva zabrinutost je nedefinisanje pravnog statusa IFP-a.

U IFP se smeštaju lica koja su izvršila krivično delo u stanju mentalne nesposobnosti invaliditeta ili značajno smanjene mentalne sposobnosti, u skladu sa nalogom nadležnog suda za obavezno psihijatrijsko lečenje³⁶², kao i lica koja podležu sudskom nalogu za psihijatrijsku procenu sa zadržavanjem u zdravstvenoj instituciji.³⁶³ O odeljenu C IFP-a smešteni su pacijenti koje donosi Kosovska korektivna služba, koji su ili pritvoreni, kada Sud traži procenu mentalnog stanja (psihijatrijsku ekspertizu), ili osuđenike koji se donose iz zatvora na tretman.

Uslovi smeštaja pacijenata u IFP-u su generalno veoma dobri. Sobe su dvokrevetne, pacijenti imaju prirodno osvetljenje, ventilaciju, sobe imaju alarm, stočice, krevete sa madracima, higijenska sredstva i pribor. Sobe za pacijente imaju i ormare, ali su oštećeni i ne mogu se zatvoriti.

Na zidovima soba nalaze se slike pacijenata ili natpisi. Tu je i prostor za dnevni boravak, opremljen stolicama, televizijom, igricama (šah) kao i prikladnim kuhinjskim prostorom. NMPT je primetio da su kupatila smeštene u sobama, ali da nemaju zavese, koje bi

³⁵⁹Krivični zakonik Republike Kosovo, član 18 i članovi 87-90.

³⁶⁰Zakonik o krivičnom postupku Kosova, članovi 506-508.

³⁶¹Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, čl. 174-180

³⁶²Krivični zakon Kosova, član 89.

³⁶³Zakonik o krivičnom postupku Kosova, član 508, stav 4.

osigurale privatnost pacijentima. NMPT smatra da se u takvoj situaciji povređuje privatnost pacijenta i da IPF treba da razmotri pitanje privatnosti pacijenata.

U IFP-u, pored procene, tretman se obezbeđuje lekovima i psiho-socijalnim tretmanom. Snabdevanje lekovima nije dobro, članovi porodice su često primorani da ih kupe. Dosijei pacijenata nalaze se na otvorenom prostoru, gde se nalazi dnevni boravak. Istorijati pacijenata su popunjeni, ali ne tako detaljno opisani u pratećoj zdravstvenoj dokumentaciji. Tu je i knjiga terapije, knjiga povreda /incidenata, oblik praćenja izolacije i obrazac za razmatranje incidenta.

Psiho-socijalni tretman se sastoji od aktivnosti kao što su igrice, gledanje televizije, crteži, svakodnevni izlasci unutar ustanove (na šetalištu IFP-a), individualni sastanci sa psihologom itd. Raspored dnevnih aktivnosti je postavljen na vidljivim mestima, ali ovaj raspored je ujednačen i ne postoje pojedinačni planovi navedenih aktivnosti za pacijente.

Odluku o terapijskim vikendima donosi multidisciplinarna komisija. Dnevni izlasci (u šetalištu) u okviru institucije za pacijente odeljenja B su mogući tokom čitavog dana, a za pacijente odeljenja D- dva puta dnevno, ujutro i uveče.

NMPT, uprkos nalazu postojanja nekih psiho-socijalnih aktivnosti, izražava zabrinutost da su oni slabi i rutinski. Kao što je navedeno u izveštaju CPT-a o poseti Kosovu 2015. godine, IFPK nema individualizovani plan lečenja sa uključivanjem pacijenata, nema uključivanja u optimalniji rang terapijskih, rehabilitacionih i rekreativnih aktivnosti.³⁶⁴

IFPK nema nikakve posebne preventivne planove u vezi sa samoubistvima. NMPT smatra da, uprkos činjenici da nije bilo slučajeva samoubistva, potrebno je izraditi jasan vodič koji će efikasno pomoći u identifikaciji slučajeva sa samoubilačkim tendencijama i izradu posebne šeme posmatranja uz blisku psihološko / psihijatrijsku podršku.

Kroz izveštaj sa preporukama,³⁶⁵ nakon posete IFPK-u, NMPT je izrazio zabrinutost jer osoblje za obezbeđenje (uključujući osoblje za obezbeđenje KSK-a) nije završilo adekvatnu obuku za rad sa ovom kategorijom pacijenata. Ovo je utvrđeno tokom intervjua sa privatnim službenicima za obezbeđenje i KCS-om. NMPT primjećuje da je CPT u izveštaju o poseti Kosovu 2015. nadležnim vlastima preporučio sledeće:

"Evropski komitet za prevenciju torture smatra da je od ključnog značaja da se osoblje koje je zaduženo za poslove vezane za obezbeđenje u psihijatrijskim ustanovama pažljivo odabere i da pre nego što se rasporedi na te dužnosti, pohađa odgovarajuću obuku. Pored toga, treba da budu pod bliskim nadzorom i pod autoritetom kvalifikovanog medicinskog osoblja. "NMPT smatra da IFPK mora da deluje u skladu sa gore navedenom preporukom.

³⁶⁴Izveštaj CPT o poseti na Kosovu 2015. godine, objavljen u septembru 2016. godine. Videti na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

³⁶⁵Izveštaj sa preporukama o poseti Institutu za forenzičku psihijatriju, objavljen 28. avgusta 2018. godine, vidi na: <https://www.oik-rks.org/sr/2018/08/28/izvestaj-sa-preporukama-nacionalnog-mehanizma-za-sprecavanje-torture-u-vezi-posete-institutu-forenzicke-psihijatrije/>.

Pored toga, izvršavanje bezbednosnih zadataka, kao što su kontrole tela i soba nastavlja da vrši osoblje medicinskih sestara, iako nisu posebno obučene za to. Ovo ugrožava odnos između pacijenata i lekarskog osoblja. NMPT smatra da IFPK mora okončati takvu praksu, jer medicinsko osoblje, između ostalog, nije obučeno za izvršavanje takvih zadataka. Takvu preporuku CPT je dao i u izveštaju o poseti Kosovu.³⁶⁶

Kontakt sa spoljnim svetom

Pacijenti u Odjeljenju B imaju telefonski kontakt sa članovima svoje porodice, a mogu imati posete članova porodice 1-2 puta nedeljno, po 30 minuta.

Što se tiče prava na podnošenje žalbe, NMPT je primetio da je u IFPK-u postavljena kutija za žalbe, koju otvara određeni organ u okviru Ministarstva zdravlja. Međutim, NMPT smatra da bi se pacijentima trebalo omogućiti da podnesu žalbu menadžmentu IFPK-a na poverljiv način postavljanjem kutije za žalbe koju bi samo određeno osoblje moglo otvoriti. Ombudsman ili njegovi predstavnici mogu posetiti lica koja su smeštena u IFPK-u i komuniciraju sa njima bez prethodne najave. Takođe, pacijenti se mogu obratiti NMPT-u preko telefona. Pored toga, Ombudsman u IFPK-u je postavio kutiju za žalbe, koju otvara samo određeno osoblje Ombudsmana.

Sredstva ograničenja

U odeljenju za obavezni tretman (B) postoje dve sobe za izolaciju, koje su od čvrstih zidova i imaju samo jedan dušek. Osoblje ima direktan vizuelni pristup pacijentima. Odjeljenje ima jednu košulju za mehaničko pričvršćivanje, ali nikada nije korišćeno. Iz dokumentacije, NMPT je utvrdio da je jedan pacijent bio 3 dana u izolaciji, dok je drugi pacijent u tokom intervjua izjavio da je boravio 6 dana u izolaciji. Prema izjavama pacijenata i osoblja, razlog šestodnevnog boravka u izolaciji bila je pogoršana zdravstvena situacija i pretnje osoblju. IFPK ima obrazac za praćenje izolacije, gde osoblje, nakon praćenja, na svakih 15 - 30 minuta potpisuje navedeni obrazac.

NMPT je primetio da je korišćenje soba za izolaciju prekomerno i sa neopravdanim trajanjem. Standardi CPT propisuju da upotreba izolacije kao kažnjavanje nije dozvoljeno³⁶⁷. Korišćenje izolacije treba da bude što je moguće kraće i razumnije. NMPT je prilikom kontrole dokumentacije primetio da odluka i obrazloženje za smeštaj u izolacionu prostoriju lekar nije zabeležio u dosjeu pacijenta, već samo u knjizi i obrascu za izolaciju.

Dalje, CPT preporučuje da svaki element bilo koje vrste ograničenja bude jasno označen u posebnom registru, ali i u dosjeu pacijenta. Takve beleške uključuju vreme početka i prestanka ograničenja, okolnosti, razloge, ime lekara, pretrpljenu povredu itd.

³⁶⁶Za više informacija vidite Izveštaj Evropskog komiteta za sprečavanje torture na Kosovu 2015. godine: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

³⁶⁷Standardi CPK-a, objavljeni 21. marta 2017. godine, vidi na: <https://rm.coe.int/16807001c3>.

NMPT je primetio da IFPK ima osnovni vodič za smeštaj u prostorije za izolaciju (Pravila o organizaciji i funkcionisanju rada u odeljenju B). Ovaj dokument je vrlo jednostavan i sadrži samo jedan stav. Ne postoji vodič za druge metode ograničenja. NMPT primećuje da je CPT u svom izveštaju o poseti Kosovu u 2015. godini u delu o poseti IFPK-u pružio konkretne preporuke o tome šta ovaj vodič treba da sadrži.³⁶⁸

Pregled odluka od strane nadležnih sudova

NMPT primjećuje da član 89. stav 2. Krivičnog zakonika Republike Kosovo izričito propisuje da će sud prestati sa merom obaveznog psihijatrijskog tretmana nakon što utvrdi da je prestala potreba za tretmanom u instituciji zdravstvene nege.

Član 176. Zakona br. 04 /L-149 o izvršenju krivičnih sankcija, određuje da najmanje jednom na svakih šest meseci sud mora pregledati svaki nedobrovoljni prijem na osnovu izveštaja kojeg je sastavio uprava zdravstvene ustanove i na osnovu mišljenja nezavisnog stručnjaka, koji nije zaposlen u zdravstvenoj ustanovi.

Iz analize relevantne dokumentacije, NMPT je utvrdio da je IFPK, redovno i u skladu sa odredbama gore navedenog zakonodavstva, dostavio relevantne medicinske izveštaje kojima je procenjeno zdravstveno stanje primljenog pacijenta na osnovu zahteva nadležnih sudova. Prema tvrdnjama menadžmenta IFPK-a, postoje problemi sa nedobrovoljnim smeštajem pacijenata putem sudskih naloga zbog mentalnog poremećaja, jer, uprkos činjenice da je medicinsko stanje pacijenta pregledano od strane lekarskog osoblja i sud je obavešten u pisanoj formi, i pacijentovo mentalno stanje se poboljšalo i da se mera mora izmeniti na odgovarajući način u nekim slučajevima sudovi nisu ažurirani i ne odgovaraju.

Što se tiče prava na tretman, očigledno je da su pacijenti u većini slučajeva informisani, ali im se ne daje mogućnost da daju pismeni pristanak ili pravo da odbiju tretman. Ista situacija je utvrđena i u izvještaju CPT-a tokom posete Kosovu 2015. godine.³⁶⁹

U navedenom izveštaju CPT naglašava da prijem određenog lica u psihijatrijsku ustanovu bez njegove/njene volje, uključujući prijem na osnovu sudskog naloga za "*obavezni psihijatrijski tretman zadržavanjem*", ne bi trebalo da isključi traženje saglasnosti u vezi informisanog tretmana. Svaki pacijent treba da bude informisan o svakom tretmanu ili medicinskoj intervenciji koja mu se namerava pružiti. Svako odstupanje od ovog osnovnog principa treba da bude zasnovano na zakonu i pozove se na vanredne okolnosti koje su jasno i odlučno definisane.

Takođe, nema dokaza da je dato pismeno objašnjenje o razlozima za nedobrovoljni tretman, kako je predviđeno članom 21. stav 1.4 Zakona o mentalnom zdravlju, u kojem se izričito navodi da se pacijent pismeno informiše u roku od četrdeset i osam (48) sata o

³⁶⁸Evropski komitet za prevenciju torture, izveštaj o poseti Kosovu 2015. godine, objavljen 2016. godine, deo C, stav 96-98, za više detalja vidi: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

³⁶⁹Evropski komitet za sprečavanje torture, izveštaj o poseti Kosovu 2015. godine, objavljen 2016, stav 101. Za više: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

razlozima tretmana bez dobrovoljnog pristanka. NMPT preporučuje da institucija mora ovu situaciju hitno da reguliše.

Poverljivost lekarskih usluga

NMPT je tokom posete primetio da se lekarske usluge pacijentima u IFPK-u pružaju bez prisustva službenika za obezbeđenje, osim ako lekarsko osoblje to izričito ne zatraži u određenim slučajevima.

Preporuka u vezi sa posetom IFPK-u upućena Ministarstvu zdravlja:

- Obavestiti NMPT Ombudsmana o pitanju pravnog statusa IFPK (na čekanju za sprovođenje).

Preporuke u vezi sa posetom IFP-u upućene Univerzitetskoj bolničkoj i kliničkoj službi Kosova:

- Da se IFPK redovno snabdeva lekovima i drugim stvarima neophodnim za vršenje poslova. (na čekanju za sprovođenje).
- Sprovesti preporuke CPT-a, u vezi sadržaja Vodiča za korišćenje sredstava za ograničavanje. (na čekanju za sprovođenje).
- Povećati psiho-socijalne aktivnosti. (na čekanju za sprovođenje).
- Ugraditi sistem u IFPK (kutija žalbi), koji omogućava pacijentima da se obrate žalbom menadžmentu na poverljiv način i da kutiji za žalbe ima pristup samo određeno osoblje. (na čekanju za sprovođenje).
- Da medicinsko osoblje ne vrši dužnosti obezbeđenja (vidi stav 45. ovog izveštaja) (na čekanju za sprovođenje).
- Osoblje za obezbeđenje IFPK-a treba pažljivo odabrati i podvrgnuti adekvatnoj obuci pre nego što preuzmu takve bezbednosne zadatke (na čekanju za sprovođenje).

Psihijatrijska klinika

U skladu sa Zakonom o zdravstvu, član 13. Zakona o mentalnom zdravlju Republike Kosovo i članom 6. Statuta UBKSK-a, Psihijatrijska klinika je organizaciona jedinica UBKSK-a. Prema zakonu na snazi, ona pruža tercijarne usluge širom zemlje (jedina klinika na Kosovu), ali je takođe obavezna da pruži usluge sekundarnog nivoa u regionu Prištine u odsustvu opšte bolnice. Sva odeljenja (osim odeljenja hitne službe i intenzivne psihijatrijske nege) su otvorena i pružaju tretman na pacijentovu volju i u određenim slučajevima bez njihove volje, na osnovu odluke nadležnog suda.

NMPT je tokom posete primetio da su sobe za pacijente uglavnom velike, sa dva i tri kreveta, imaju dovoljno svetla, dok se prozori mogu otvoriti i lomljivi su. Nameštaj (ormari za odeću) bili su gotovo svuda oštećeni, okrećeni zidovi ali već zastareli, prošlo je 6 godina kako nije bilo renoviranja, dok vruće vode ima povremeno. NMPT je primetio da nema slika na zidovima, nema ormara za lične stvari, toalet nema vrata koja se zatvaraju.

NMPT smatra da se trebaju preduzeti mere za stvaranje porodičnog i terapijskog okruženja. Krećenje, uređenje oštećenog nameštaja, dekorisanje, postavljanje ličnih ormara treba biti izvršeno prioritarno. NMPT primećuje da je CPT tokom posete Kosovu 2010. godine takođe posetio Psihijatrijsku kliniku. Što se tiče životnih uslova pacijenata, CPT, u izveštaju o poseti Kosovu, opisuje životne uslove pacijenata u ovoj klinici kao loše i teške, u kojima se ne može očekivati stvaranje terapijskog okruženja.³⁷⁰ Prema tome, NMPT smatra da bi se trebalo što pre izvršiti renoviranje psihijatrijske klinike.

Odeljenje hitne službe i intenzivne psihijatrijske nege

Odeljenje hitne službe i intenzivne psihijatrijske nege (u daljem tekstu HSIPN) je zatvorena jedinica i funkcioniše u okviru Psihijatrijske klinike. Na ovom odeljenju se tretiraju slučajevi različitih psihotičnih poremećaja, bipolarnih poremećaja i poremećaja ličnosti koji se ne mogu tretirati u drugim odeljenjima. Ovo odeljenje je jedino na celoj teritoriji Kosova. U drugim regionalnim bolnicama, psihijatrijska odeljenja nemaju funkcionalne posebne prostorije u kojima se rešavaju hitni slučajevi. Takvi slučajevi, iz celog Kosova, dovode se u HSIPN Psihijatrijske klinike u Prištini.

NMPT smatra da bi psihijatrijska odeljenja u drugim regionalnim bolnicama trebala da aktiviraju posebne prostorije za tretman hitnih slučajeva. Takav zaključak je proizašao i iz konferencije koju su organizovali Ombudsman i Savet Evrope o nedobrovoljnom tretmanu slučajeva u institucijama za mentalno zdravlje, koja je održana u Budvi (Crna Gora) 19. septembra 2018. godine. NMPT nije primio žalbe od pacijenata koji su intervjuisani za fizičko zlostavljanje ili nasilje, kao i ponašanje koje bi predstavljalo uvredu dostojanstvu pacijenata od strane osoblja ovog odeljenja. Tokom intervjua, NMPT nije primio žalbe ili informacije od pacijenata o nasilju između pacijenata smeštenih u ovom odeljenju.

NMPT je obavešten da se pacijenti uglavnom dovode od strane porodica ili policije i to su pacijenti koji se smeštaju bez njihove volje. Postoje i slučajevi kada se pacijenti dovode sudskom odlukom. Prema upravi, nakon prijema pacijenta, narednog dana nadležna medicinska komisija vrši procenu njegovog/njenog zdravstvenog stanja.

NMPT je primetio da nadležni sud nije obaveštavan o prijemu pacijenta na nedobrovoljno lečenje. NMPT primećuje da članovi 22-23. Zakona o mentalnom zdravlju regulišu pitanje nedobrovoljnog prijema pacijenata bez odluke nadležnog suda. Član 22. stav 4. određuje sledeće: *"Lekar u službi mentalnog zdravlja specijalizovane za ležaje, koji odlučuje o tretmanu lica bez dobrovoljnog pristanka, detaljno beleži sve preduzete postupke u zdravstvenom kartonu i obaveštava šefa službe o smeštaju bez dobrovoljnog pristanka, u roku od četrdeset i osam (48) sata."*

NMPT primećuje da se ovaj zakonski zahtev poštuje od strane šefa odeljenja HSIPN-a i da se relevantne informacije šalju direktoru klinike. Prema upravi, obaveštenje o prijemu

³⁷⁰Izveštaj CPT o poseti Kosovu, 2010., stav 79, na: <https://rm.coe.int/16806972c7>.

pacijenta na nedobrovoljni tretman se zatim šalje pravnoj kancelariji UBKSK-a, ali se ne šalje nadležnom sudu, kao što je predviđeno Zakonom o mentalnom zdravlju. Prema upravi, to je zbog nedostatka međuinstitucionalne komunikacije, odnosno komunikacije između UBKSK-a, i nadležnog suda.

Međutim, NMPT primećuje da član 23. stav 4. Zakona o mentalnom zdravlju propisuje: *“Ako nakon preispitivanja, šef službe utvrdi da postoje razlozi za dalji tretman bez dobrovoljnog pristanka, nastavlja se sa podvrgavanjem lica na prisilni tretman u ovoj službi. Nakon ove odluke, u roku od četrdeset i osam (48) sati, rukovodilac ustanove u kojoj se pružaju usluge mentalnog zdravlja specijalizovane za ležaje, prema preporuci od strane šefa službe, obraća se osnovnom sudu sa zahtevom da sud proceni obavljen postupak. Jedna kopija zahteva se stavlja na raspolaganje pacijentu, jednom užem članu porodice i/ili njegovom pravnom zastupniku.”* NMPT primjećuje da ova odredba jasno obavezuje zdravstvenu instituciju da u slučajevima prijema pacijenta na nedobrovoljni tretman, obavesti nadležni sud o daljim postupcima.

Što se tiče pitanja nedobrovoljnog tretmana i drugih aspekata u vezi sa tim, NMPT Ombudsmana i Savet Evrope, na radionici organizovanoj u Budvi, Crna Gora, pozvali su sve relevantne aktere iz nadležnih sudova, tužilaštava i institucija za mentalno zdravlje. Svi učesnici su se složili da treba povećati nivo međuinstitucionalne komunikacije kako bi se postiglo efikasno sprovođenje važećih zakona i poštovanje ljudskih prava ove kategorije, garantovanih lokalnim zakonodavstvom i međunarodnim konvencijama o zaštiti ljudskih prava.

Životni uslovi u odeljenju HSIPN

NMPT procenjuje da su uslovi smeštaja uglavnom dobri. Nova je zgrada, topla i sa prirodnim osvetljenjem. Sobe su dvokrevetne, sa odgovarajućim prostorom i ventilacijom. NMPT je primetio da zidovi nisu skoro okrećeni, da su stakla na nekim prozorima oštećena, prozori imaju železne šipke, kupatila imaju vlagu. Stočići su uklonjeni jer su ih pacijenti slomili, ključevi ormara za garderobu su uklonjeni jer su oštećeni od strane pacijenata. Prostor u sobama nema ukrasa, neke slike se nalaze na zidovima dnevne sobe i u trpezariji.

Tretman i aktivnosti u odeljenju HSIPN

Psiho-farmakološki tretman je glavni tretman u ovom odeljenju. Snabdevanje lekovima povremeno nije dobro, postoje periodi kada nema igala i špriceva koji primoravaju članove porodice da ih kupuju. Ali postoji i period kada su snabdevanja redovna i na zadovoljavajućem nivou. NMPT smatra da je obaveza nadležnih organa da neprekidno snabdevaju ovo odeljenje neophodnim lekovima za tretman pacijenata.

NMPT je primetio da su psiho-socijalne aktivnosti nedovoljne. Takođe, nedostaje multidisciplinarni tim kao što su psiholog, socijalni radnik, radni terapeut, nedostaje individualni plan tretmana. NMPT smatra da vlasti i institucije treba da obezbede neophodnu raznolikost psiho-socijalnih stručnjaka kao preduslov za adekvatan tretman

pacijenata. Što se tiče osoblja zaduženog za obezbeđenje u ovom odeljenju, oni bi trebalo da imaju odgovarajuću obuku za rad s ovom kategorijom pacijenata.

Režim u odeljenju

Pacijenti u odeljenju se tokom dana podvrgavaju dnevnoj rutini, koja se sastoji od sledećih aktivnosti: izlazak na svež vazduh (dva časova dnevno, ali pacijenti mogu ostati duže), gledanje televizije, hrana, izlazak u dvorište.

Kontakt sa spoljnim svetom

Porodične posete se vrše na ulazu u odeljenje, gde se nalaze sto i nekoliko stolica. Oni imaju pravo da primaju posete svakodnevno od 12:00 do 15:00 časova. Poseta traje 30 minuta, koja se sprovodi uz dopuštenje lekara. Nije dozvoljena telefonska komunikacija. Međutim članovi porodice iz inostranstva mogu pozvati lekara iz odeljenja ali ne i pacijenta.

Standardi Evropskog komiteta za prevenciju torture, u vezi sa nedobrovoljnim tretmanom, naglašava da je kontakt pacijenta sa spoljnim svetom bitan ne samo u smislu sprečavanja zlostavljanja, već i iz terapijskog pogleda. Pacijenti bi trebali biti u mogućnosti da šalju i primaju prepisku, imaju pristup telefonu i primaju posete od svoje porodice i prijatelja.³⁷¹

Sredstva ograničenja

U odeljenju se ne koriste mehanička ograničenja već samo ona farmakološka. Jedinica HSIPN-a ima četiri prostorije za izolaciju, u kojima je postavljen po jedan dušek i pokrivač, nemaju toalete, imaju dovoljno prostora, sobe su tmurne, dok je u jednoj od njih tim za praćenje uočio vlagu. NMPT je primetio da se ove prostorije nalaze daleko od zdravstvenog osoblja, dok zvono za pozivanje medicinskog osoblja je van funkcije.

NMPT smatra da, iako odeljenje koristi meru izolacije, ovo ograničavajuće sredstvo treba da bude predmet detaljne politike za pacijente smeštene u prostorijama za izolaciju, koje treba da sadrže informacije o situacijama u kojima se može koristiti izolacija, nameravani ciljevi, trajanje i potreba za redovnom revizijom odluke o izolaciji, postojanje istinskih ljudskih kontakata, potreba da osoblje bude posebno oprezno.

Svaki slučaj korišćenja fizičkog ograničenja pacijenta (ručna kontrola, upotreba instrumenata za fizičko ograničenje, izolacija) mora biti registrovana u posebnom registru kreiranom za tu svrhu (kao i u dosijeu pacijenta). Podaci moraju sadržati vreme kada je mera počela i kada se završila, okolnosti slučaja, razlozi za sprovođenje ove mere, ime lekara koji usvaja takvu meru, kao i podatke o bilo kakvoj povredi prouzrokovanoj od pacijenta ili osoblja. NMPT je primetio da odeljenje nema poseban registar za lica koje se smeštaju u izolaciju.

Žalbeni postupak

³⁷¹Vidi na: <https://rm.coe.int/16806cd43e>.

NMPT smatra da je, kao i u svakoj drugoj zemlji lišavanja slobode, efikasna procedura podnošenja žalbe predstavlja osnovnu garanciju protiv fizičkog zlostavljanja u psihijatrijskim institucijama. Stoga bi trebalo izvršiti specifične aranžmane kako bi se pacijentima omogućilo da podnesu žalbe nadležnom organu osnovanom za to i da komuniciraju poverljivo sa odgovarajućim vlastima izvan psihijatrijske institucije.

U odeljenju postoji kutija za žalbe Psihijatrijske klinike, koja se, prema upravi, otvara od strane odgovorne kancelarije u UKCK-u. Međutim, za NMPT je nejasna procedura za podnošenje žalbe pacijenta. Stoga je kroz izveštaj sa preporukama zatraženo od UBKSK-a pismeno obaveštenje u vezi ovog pitanja.

Preporuke za Psihijatrijsku kliniku upućene Univerzitetska bolnička klinička služba Kosova (UBKSK):

- Izvršiti neophodna renoviranja u Psihijatrijskoj klinici (na čekanju za sprovođenje).
- Povećati broj istinskih psiho-socijalnih aktivnosti (na čekanju za sprovođenje).
- Funkcionalizovati multidisciplinarni tim u odeljenjima za psihijatrijsku kliniku (na čekanju za sprovođenje).
- Obezbediti neprekidno snabdevanje Psihijatrijske Klinike lekovima (na čekanju za sprovođenje).
- Izraditi Vodič za sprečavanje samoubistava (na čekanju za sprovođenje).
- Obezbediti adekvatnu obuku osoblja (na čekanju za sprovođenje).
- Povećati broj osoblja prema proceni i potrebi (na čekanju za sprovođenje).
- Od pacijenta uzeti informisani pristanak za tretman u skladu sa Zakonom o mentalnom zdravlju (na čekanju za sprovođenje).
- Pacijente obavestiti o njihovim pravima u pisanoj formi (na čekanju za sprovođenje).
- Izraditi i koristiti poseban registar za pacijente kojima se izriču mere izolacije (na čekanju za sprovođenje).
- Psihijatrijska odeljenja u drugim regionalnim bolnicama treba da aktiviraju posebne prostorije za tretman hitnih psihijatrijskih slučajeva (na čekanju za sprovođenje).

Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju

Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju (CIRHPB) funkcioniše u okviru Univerzitetsko bolničko kliničke službe Kosova (UBKSK) i pruža usluge 24 časova dnevno. CIRHPB je institucija otvorenog tipa, rezidenti ovog centra uglavnom su dijagnostifikovani sa psihotičnim poremećajima, kao što je *Šizofrenija*. Tokom posete NMPT-u u ovoj ustanovi je bilo 61 smeštenog lica, od čega 32 muškarca i 29 žena, prosečna starost se kretala oko 54 godine. Službeni kapacitet institucije je za 65 lica.

Uslovi smeštaja

NMPT procenjuje da su uslovi stanovanja u CIRHPB -u prosečni. Međutim, potrebna su sledeća renoviranja: farbanje, uređenje elemenata toaleta, postavljanje zidnih slika i ličnih ormara. NMPT smatra da postoji nedostatak privatnosti u toaletima koji nemaju zavese i ovo pitanje treba hitno rešiti.

Kuhinja je renovirana i stavljena u upotrebu jula 2018. godine i opremljena je savremenom opremom. Putem izveštaja sa preporukama, objavljenog 6. marta 2017. godine, NMPT Ombudsmana je preporučio preduzimanje mera za renoviranje kuhinje. Kroz ovaj izveštaj, NMPT Ombudsmana pozdravlja sprovođenje ove preporuke.

Zdravstvena zaštita

NMPT je obavešten da se u CIRHPB pružaju redovne psihijatrijske usluge, gde te usluge vrši direktor Centra, jer je po struci psihijatar, a u slučaju potrebe, druge zdravstvene i specijalističke usluge pruža Centar za porodičnu medicinu u Štimlju, Regionalna bolnica u Uroševcu i Univerzitetski klinički centar u Prištini.

Upotreba antipsihotičkih lekova, antidepresiva i anksiolitika iz ispitivanja nekih medicinskih dosijea čini se razumnom i zasnovanom na dokazima. Prema mišljenju osoblja, upotreba lekova je znatno smanjena i racionalnija je u njihovom opisu. Obično imaju preparate sa esencijalne liste, kao što su: haloperidol, modis, risperidon, olanzapin itd. (10 pacijenata je tretirano haloperidol depo i 15 sa moditen depo). Prema dobijenim informacijama, postoje slučajevi kada se CIRHPB suočava sa nedostatkom lekova. NMPT smatra da je odgovornost nadležnih organa da redovno snabdevaju ovu instituciju potrebnim lekovima.

Tretman i aktivnosti

Tokom posete, NMPT je primetio bliski i prijateljski pristup osoblja prema pacijentima, znači da je uglavnom primećena pozitivna klima unutar institucije. Pacijenti su dobro obučeni i higijena je na zavidnom nivou. NMPT nije naišao na znakove povreda. Iz intervju sa pacijentima nije primljena neka žalba o nekom obliku zlostavljanja ili o ponašanju osoblja koje bi povredilo dostojanstvo rezidenata.

Psiho-socijalne aktivnosti, koje se obično izvode, su: slike, muzika, izleti. Institucija ima sto za aktivnosti, TV nije radio u odeljenju A2, nije bilo igara i knjiga, jer su oštećene. Porodične posete su dozvoljene kad god žele. CPT naglašava da je održavanje kontakta sa spoljnim svetom neophodno ne samo za sprečavanje zlostavljanja, već i sa terapijskog stanovišta.³⁷² NMPT primjećuje da plan aktivnosti nije napisan, niti postoje pojedinačni planovi, dok je budžet za psiho-socijalne aktivnosti mali. Terapijski vikendi su veoma retki, jer porodice ne pokazuju interes.

NMPT izražava zabrinutost zbog činjenice da je broj i kvalitet psiho-socijalnih i rekreativnih aktivnosti veoma oskudan. Takođe, ne postoji individualizovani plan tretmana sa uključivanjem pacijenata. NMPT je u svom izveštaju sa preporukama

³⁷²CPT, 8. opšti izveštaj, stav 54.

objavljenom 26. oktobra 2018. godine³⁷³, preporučio fokusiranje na planiranje izgradnje stručne jedinice, ali to do sada nije izvršeno. Institucija treba da se angažuje na unapređenju psiho-socijalnih aktivnosti i uključivanju svih pacijenata na optimalan način u ove aktivnosti.

Prema CPT-u, psihijatrijsko lečenje treba da se zasniva na individualizovanom pristupu, što podrazumeva izradu plana tretmana za svakog pacijenta, plan koji treba da uključi rehabilitacione i terapeutske aktivnosti, uključujući individualnu psihoterapiju, grupnu terapiju, umetnost, pozorište, muziku i sport. Pacijenti treba da imaju redovan pristup dobro opremljenim sobama za zabavu i da imaju pristup otvorenoj sredini.³⁷⁴

NMPT je evidentirao 4 slučaja kojima je sud izrekao meru obaveznog psihijatrijskog tretmana sa zadržavanjem u CIRHPB, uprkos činjenici da institucija nema uslove za njihovo upravljanje. NMPT smatra da CIRHPB nema niti pravnu osnovu niti kapacitet da nastavi sa tretmanom takvih slučajeva. NMPT ohrabruje osoblje CIRHPB-a da redovno obaveštava sudove o zdravstvenom statusu ovih pacijenata.

Što se tiče pitanja efikasnog razmatranja takvih slučajeva, slučajeva obaveznog psihijatrijskog tretmana i drugih tretmana u institucijama za mentalno zdravlje, od nadležnih sudova i drugih institucija koje se u određenoj fazi mogu suočiti sa licima sa mentalnim poremećajem, Institucija ombudsmana, u saradnji sa Kancelarijom Saveta Evrope u Prištini, 18. septembra 2018. godine, održala je radionicu na kojoj su pozvani svi predstavnici relevantnih institucija, uključujući psihijatre, sudije, tužioce, u cilju diskusije i poboljšanja situacije u ovom pogledu.

Tokom ove radionice zaključeno je da Ministarstvo zdravlja treba da sastavi listu institucija za mentalno zdravlje, gde bi se trebalo izvršiti obavezno psihijatrijsko lečenje. Tretman slučajeva koji nisu u sklopu kapaciteta institucije predstavlja preduslov za zlostavljanje ili zanemarivanje.

Sprečavanje samoubistava

Prema upravi, dva samoubistva su se dogodila nakon rata, dok su pokušaji samoubistva česti. Tokom 2018. godine u ovoj instituciji su se desila dva smrtna slučaja. CIRHPB nema nikakav poseban plan za sprečavanje samoubistava.

NMPT smatra da je potrebno izraditi jasan vodič koji će efikasno pomoći u identifikaciji slučajeva sa suicidalnim namerama, izrađivanje posebne šeme za posmatranje, sa trenutnom psihološkom/psihijatrijskom podrškom.

Osoblje CIRHPB-a

³⁷³Izveštaj sa preporukama za posetu Centru za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju, objavljen 26. oktobra 2018. godine. Vidi na: <https://www.oik-rks.org/sr/2018/10/26/-1izvestaj-sa-preporukama-centru-za-integraciju-i-rehabilitaciju-hronicnih-psihijatrijskih-bolesnika-u-stimlju/>.

³⁷⁴Standardi CPT, deo iz 8. Opšteg izveštaja [CPT/Inf (98) 12].

Osoblje CIRHPB ima 39 zaposlenih, 1 psihijatra, koji je ujedno i direktor institucije, 9 medicinskih sestara, 16 medicinskih asistenata, 7 administrativnih službenika i 7 tehničkih radnika. NMPT smatra da broj osoblja nije odgovarajući. Takođe, nedostaju profesionalci kao što su: psiholozi, radni terapeuti, itd. NMPT je u izveštaju sa preporukama objavljenim 6. marta 2017. godine preporučio zapošljavanje kliničkog psihologa i jednog socijalnog radnika. Tokom ad-hoc poseta, NMPT je obavešten da je institucija počela sa procedurama regrutovanja kliničkog psihologa i socijalnog radnika. NMPT će tokom pratećih poseta pratiti sprovođenje preporuka.

Sredstva ograničenja

Što se tiče sredstava ograničenja, član 27. Zakona br. 05 /L-025 o mentalnom zdravlju propisuje da se fizičko ograničenje lica sa mentalnim poremećajima sprovodi u specijalizovanim institucijama za mentalno zdravlje sa krevetima i uključuje, prema relevantnom protokolu, sledeće elemente: prisilno zadržavanje lica, obavezno korišćenje lekova, imobilizaciju, izolaciju.

Na osnovu tvrdnji uprave CIRHPB-a i dosijea rezidenata, u ovoj instituciji ne postoje mehanička sredstva fizičkog ograničavanja, već samo one hemijske, psihoterapija, farmakoterapijske intervencije, ne koriste se mere izolacije jer ne postoje uslovi za sprovođenje takve mere.

U vezi sa pristankom za tretman i boravak, saglasnost daje član porodice ili zakonski staratelj rezidenta, u slučajevima kada je odlukom nadležnog organa rezidentu oduzeta poslovna sposobnost.

U odjeljenju nije postavljena povelja o pravima pacijenata i nema letaka za ovu svrhu, samo u ambulanti je postavljena povelja o pravima. NMPT smatra da informacije koje se odnose na pacijenta trebaju biti postavljene na odgovarajući način na vidljivim lokacijama, podržane lecima, i pružanjem što boljeg objašnjenja. Porodične posete su dozvoljene u bilo kom trenutku. Prema osoblju CIRHPB-a, postoje i slučajevi kada zakonski staratelj, imenovan odlukom nadležnog organa, ne ispunjava svoje dužnosti prema rezidentu.

CIRHPB i druge institucije socijalne zaštite (MRSZ, centri za socijalni rad) treba da razmotre i iskoriste sve mehanizme i zakonske mogućnosti za poboljšanje ovog pitanja, kao što je navedeno u članu 16. stav 3. Zakona. o mentalnom zdravlju. Ministarstvo zdravlja treba da izda podzakonske akte, kako je predviđeno članom 9. stav 4. Zakona o mentalnom zdravlju.

U CIRHPB -u, Institucija Ombudsmana je postavila kutije za žalbe, koje može otvoriti samo osoblje ove institucije, što podnosiocima žalbi pruža poverljivost prilikom podnošenja žalbe. NMPT nikada nije primio žalbu od rezidenata ili članova njihovih porodica. NMPT ohrabruje osoblje da informiše više članove porodice rezidenata o mogućnostima podnošenja žalbi putem kutije za žalbu koja se nalazi u CIRHPB -u.

Deinstitucionalizacija, koja je jedan od problema i zadataka predviđenih za CIRHPB, je u zastoju. Onoliko koliko je osoblje upoznato, samo 3 slučaja su se vratila zajednici. NMPT procenjuje da Ministarstvo zdravlja treba da razvije jasnu politiku deinstitucionalizacije izgradnjom efektivnih usluga u zajednici. MRSZ i centri za socijalni rad treba da budu uključeni u obezbeđivanje neophodnih efektivnih resursa za podršku takvoj politici.

Preporuke za CIRHPB upućene Ministarstvu zdravstva:

- NMPT Ombudsmana ponavlja preporuku za izdavanje podzakonskih akata u skladu sa Zakonom o mentalnom zdravlju (na čekanju za sprovođenje).
- Ministarstvo zdravstva će doneti odluku kojom se objavljuje spisak institucija za mentalno zdravlje, gde bi trebalo izvršiti meru obaveznog psihijatrijskog tretmana (na čekanju za sprovođenje).

Preporuke za CIRHPB upućene Univerzitetskoj bolničkoj i kliničkoj službi Kosova (UBKSK):

- NMPT ponavlja preporuku za izgradnju jedinice za stručno osposobljavanje u okviru CIRHPB (na čekanju za sprovođenje).
- Obezbediti odgovarajući broj medicinskog osoblja, kao što su psihijatri, medicinske sestre, klinički psiholozi, radni terapeuti, kao preduslov za odgovarajući tretman (sprovedeno)
- Obezbediti odgovarajući obuku za osoblje (sprovedeno)
- Redovno snabdevati CIRHPB neophodnim lekovima (sprovedeno)
- Funkcionalizovati kompjuterizovani sistem evidencije (baza podataka) (nije sprovedeno).
- Izraditi Vodič (Strategiju) za sprečavanje samoubistava (na čekanju za sprovođenje).

Institucije socijalne zaštite

Tokom perioda izveštavanja, NMPT je posetio sledeće institucije socijalne zaštite: Dom za starija lica i bez porodične brige³⁷⁵, Specijalni institut u Štimlju³⁷⁶ i dom za decu sa ograničenim mentalnim sposobnostima.

Starija lica i bez porodične brige (DSLBPB)

DSLBPB je institucija socijalnog karaktera i deluje u okviru Ministarstva rada i socijalne zaštite (MRSZ). Službeni kapacitet ove institucije je 110 osoba. U vreme kada je NMPT izvršio posetu, bilo je 63 rezidenata, od kojih 27 muškaraca i 36 žena, od kojih su 3 lica mlađa od 65 godina.

Tokom posete, NMPT je intervjuisao jedan broj rezidenata i nije primio nikakve žalbe o fizičkom maltretiranju ili verbalnom zlostavljanju, kao i o ponašanju koje bi narušilo

³⁷⁵ Izveštaj sa preporukama o poseti Domu za starija lica i bez porodične brige, objavljen u: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

³⁷⁶ Izveštaj o poseti Specijalnom Institutu u Štimlju, na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

ljudsko dostojanstvo rezidenata u DSLBPB -u. Što se tiče uslova smeštaja, tokom posete, NMPT je primetio da je u zgradi potrebno ozbiljno ulaganje, posebno u delu gde se nalazi medicinska služba gde prodiranje vode često uzrokuje ozbiljna oštećenja inventara.

Što se tiče ove situacije, NMPT je, kroz izveštaj sa preporukama o poseti DSLBPB-u, preporučio MRSZ-u da hitno izvrši ulaganje prema proceni potreba u staroj zgradi i prostorijama gde funkcioniše medicinska služba i stomatološka služba. Prema najnovijem saopštenju MRSZ-a, u zgradi su izvršene investicije, objekat je izolovan, i stomatološke usluge više nisu u prizemlju. NMPT će naknadnim i ad hoc posetama proveriti sprovođenje navedene preporuke.

Preporuke za DSLBPB upućene MRSZ-u:

- Hitno izvršiti ulaganja u skladu sa procenom potreba, u staroj zgradi i prostorijama u kojima funkcioniše medicinska služba i stomatološka služba (sprovedeno).
- Snabdevati rezidente odgovarajućim inventarom u njihovim sobama (sprovedeno).
- Snabdevati instituciju ambulantnim vozilom (na čekanju za sprovođenje).
- Medicinska služba da sprovede protokole za samopovređivanje, telesne povrede, štrajk glađu, seksualno zlostavljanje, samoubistvo i smrt u instituciji (sprovedeno).
- Organizovati specifičnu obuku osoblja, u skladu sa potrebama za tretmanom rezidenata (sprovedeno).
- Povećati broj osoblja prema proceni potreba zdravstvene službe (sprovedeno).

Specijalni Institut u Štimlju (SIŠ)

NMPT je tokom avgusta 2018. godine, zajedno sa ekspertima Saveta Evrope (u svojstvu posmatrača), obavila opštu posetu SIŠ-u. Ovom institucijom upravlja Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ) i ovo je institucija otvorenog tipa koja pruža 24-časovne usluge kao što su hrana, odeća, zdravstvena zaštita, terapije vaspitnog rada i za osposobljavanje i socijalni tretman.

Službeni kapacitet institucije je 65 kreveta. Tokom posete utvrđeno je da je smešteno 67 stanovnika (43 muškaraca i 24 žene) starosti iznad 18 godina, prosečne starosti od 46,5 godina. Kategorizacija rezidenata vrši se prema polu i zdravstvenom statusu. Sva smeštena lica su sa dijagnozom nemogućnost učenja (Mentalna zaostalost).

Na osnovu AU br. 11/2014 o radu i smeštaju rezidenata, lica sa ograničenim mentalnim sposobnostima - zaostalost mentalnog razvoja u Specijalnom institutu u Štimlju i u domovima zasnovanim na zajednici, predviđa tretman lica kojima je oduzeta poslovna sposobnost u osnovnim sudovima. Tokom *ad hoc* poseta SIŠ-u, NMPT je bio obavešten da je u 98% slučajeva oduzeta poslovna sposobnost i imenovan je zakonski staratelj.

Tokom posete NMPT-u, primećen je bliski pristup osoblja prema rezidentima. Rezidenti su dobro izgledali u odeći i higijeni, odnos sa osobljem je bio prijateljski. NMPT nije naišao na rezidente sa znakovima telesnih povreda.

Uslovi stanovanja

Uslovi stanovanja su generalno veoma dobri. Rezidenti su se preselili u novije zgrade i smešteni su u manjim domovima. Stambene prostorije imaju dovoljno prirodnog osvetljenja, grejanja, ventilacije i čistoća je na zadovoljavajućem nivou. Sobe u kojima su smešteni rezidenti uglavnom se sastoje od dva do tri kreveta u jednoj prostoriji, tu je i ormar za odeću i lične stvari, a postoje i ukrasi za vizualnu stimulaciju, npr. razne slike, koje su neki stanovnici radili u saradnji sa instruktorima. Tokom posete SIŠ-u, tim NMPT-a je posetio i kuhinju u kojoj se hrana priprema i poslužuje. Kuhinja je imala odgovarajuće osvetljenje i ventilaciju, čistoća je bila na nivou, i hrana je bila adekvatna.

Zdravstveni tretman i aktivnosti

U vreme posete NMPT-a, SIŠ nije imao lekara opšte prakse. Stomatološke usluge su pružane od Doma za starija lica u Prištini. U slučaju potrebe, druge zdravstvene i specijalističke usluge rezidentima se pružaju iz Centra za porodičnu medicinu u Štimlju, Regionalne bolnice u Uroševcu i Univerzitetskog kliničkog centra u Prištini. Ambulanta u kojoj je smešteno zdravstveno osoblje ne ispunjava uslove, zbog malog i neodgovarajućeg prostora, nema dovoljno rasvete. Ova situacija je takođe istaknuta u izveštaju sa preporukama nakon posete ovoj instituciji u 2016. godini.³⁷⁷

Psihijatrijske usluge pruža psihijatar sa ugovorom koji posećuje slučajeve jednom nedeljno, po četiri časova i prema pozivu, tako da je ponekad prinuđen da prepíše terapiju bez posete pacijentu. NMPT je primetio da slučajevi epilepsije nisu imali redovne neurološke kontrole i, u većini slučajeva, psihijatar je upravljao neurološkom terapijom. Upotreba antipsihotika, antidepresiva i anksiolitičkih lekova, ispitivanjem nekih medicinskih dosijea, čini se razumnim i zasnovanim na dokazima. Lekove obezbeđuje MRSZ i nije bilo primedbi u vezi blagovremenog snabdevanja. NMPT je primetio da kod rezidenata koji koriste Clozapine nema dokaza da su merene bele krvne ćelije, prema preporukama zasnovanim na dokazima.

Psiho-socijalne aktivnosti koje se obično izvode su različite. Institucija ima tri prostorije za radnu terapiju: likovna radionica, stolarija i za ruktovorevine. One uključuju sva lica koja su sposobna za ove aktivnosti. Takođe postoji i sala za druge rekreativne aktivnosti (ping-pong, šah, domine, karte itd.). Ostale aktivnosti kao što su radno angažovanje u plateniku i aktivnostima van institucija (otvoreni kamp, priprema hrane, razne igre). Nisu retke i šetnje u različitim gradovima u malim grupama kao i izlasci u gradskim lokalima u Štimlju.

Plan aktivnosti nije napisan i ne postoje pojedinačni planovi. Rezidentima su dozvoljeni porodični vikendi u trajanju od 3 do 5 dana, kada porodice pokažu interes da ih uzmu. NMPT smatra da je broj i kvalitet psiho-socijalnih i rekreativnih aktivnosti solidan, ali ne postoji individualizirani plan tretmana prema potrebama i mogućnostima rezidenata.

Sredstva ograničenja

³⁷⁷Za opširnije vidi na: <https://www.oik-rks.org/sr/nacionalni-mehanizam-za-sprecavanje-torture-nmst/izvestaji-nmst/>.

Prema upravi, SIŠ nema prostorije za izolaciju i ne koriste se nikakvi oblici fizičkog ograničavanja, osim u slučaju kada je rezident stalno vezan (24 časova), vežu mu se ruke iza leđa sa trakom za vezivanje, slobodno, onoliko koliko bi se sprečilo samopovređivanje. Osoblje je izrazilo žaljenje zbog upravljanja ovim slučajem na ovaj način, međutim, prema tvrdnjama osoblja, oni su probali sve moguće oblike za upravljanje ovim slučajem bez upotrebe sredstava za ograničavanje, ali bez uspeha.

NMPT smatra da bi rukovođeće, psihijatrijsko i medicinsko osoblje trebalo da ovakve slučajeve upućuju drugim specijalizovanim psihijatrijskim institucijama (Psihijatrijskoj klinici, itd.) Kako bi pronašli načine i najprikladniji i najdostojanstveniji pristup tretmanu, stvarajući spoljnu komisiju za procenu.

Dom za decu sa ograničenim mentalnim sposobnostima

Tokom perioda izveštavanja, NMPT je, zajedno sa ekspertima ES (u svojstvu posmatrača), tokom avgusta 2018. godine, realizovao opštu posetu Dečijem domu u Štimlju. Ovom institucijom upravlja MRSZ i jedina je institucija otvorenog tipa koja smešta decu sa posebnim potrebama (nesposobnost učenja i mentalna zaostalost) i nudi sledeće 24-časovne usluge: hranu, odeću, zdravstvenu zaštitu, terapiju vaspitnog rada i osposobljavanja, socijalni tretman.

Tokom posete, NMPT je primetio da u je ovoj instituciji smešteno 10 lica različite starosne dobi (koliko i kapacitet institucije): četiri od njih su mlađe od 18 godina, dve su tek napunile 18 godina, dvoje su u dvadesetim i dvoje u tridesetim godinama.

Na osnovu činjenice da je ova ustanova određena kao Dečiji dom, neprihvatljivo je nastaviti boravak odraslih stanovnika. Oni se moraju smestiti u postojeće prostorije za odrasle koje postoje u našoj zemlji.

Tokom posete, NMPT je primetio bliski, topli i prijateljski pristup osoblja prema rezidentima. NMPT nije naišao na lica sa znakovima povreda i nije primio žalbe od rezidenata ove institucije na fizičko zlostavljanje ili ponašanje osoblja koje bi ugrozilo njihovo dostojanstvo.

Uslovi stanovanja

Tokom posete, NMPT je primetio da su materijalni uslovi za stanovnike uopšte veoma loši. Sobe stanovnika su imale dovoljno prostora i nisu bile prenaseljene ali su bile oštećene. Pored toga, institucija se suočava sa nedostatkom odeće i odgovarajućih pokrivača. NMPT je tokom posete utvrdio da je potrebno hitno renoviranje unutar i izvan doma. Tokom ove posete, rukovodilac doma je obavestio NMPT da će ceo objekat biti podvrgnut velikom renoviranju koje će uključiti oko 90% doma. NMPT se neposredno nakon posete avgusta 2018. godine, sastao sa predstavnicima MRSZ-a, kojima je izrazio zabrinutost u vezi sa nalazima.

Tokom naknadne posete januara 2019. godine, NMPT je ustanovio da je navedeni objekat u velikoj meri renoviran i da se situacija u pogledu uslova smeštaja značajno promenila u pozitivnom smeru.

Zdravstvene usluge

Zdravstvena i psihijatrijska služba zajednička je sa Specijalnim institutom u Štimlju. Psihijatar dolazi jednom nedeljno slučajevi se ponekad šalju u ambulantu Specijalnog instituta u Štimlju. Po potrebi, Centar za porodičnu medicinu u Štimlju, Regionalna bolnica u Uroševcu i Univerzitetski klinički centar u Prištini pružaju druge zdravstvene i specijalističke usluge. Laboratorijske analize se redovno obavljaju u Centru porodične medicine u Štimlju na svakih 6 meseci.

Medicinsko osoblje ima uređaj za merenje TA ali nema uređaj za kiseonik. Soba za fizioterapiju je oštećena.

Snabdevanje lekovima vrši MRSZ i redovno je. NMPT je primetio da kod rezidenata koji koriste Clozapine nema dokaza da su bele krvne ćelije merene prema preporukama zasnovanim na dokazima. NMPT naglašava da je odgovornost ustanove da obezbedi određene lekove prema poznatim evidencijama, ali i sprovede praćenje mogućih kontraindikacija u skladu sa prihvaćenom kliničkom praksom (prateća analiza kod primene Clozapina).

Što se tiče sredstava za ograničenje, u Dečijem domu nema prostorija za izolaciju i ne koriste se nikakvi oblici ograničavanja. NMPT je primetio da postoji registar za upotrebu sredstava za ograničavanje.

Što se tiče psiho-socijalnih aktivnosti, NMPT je obavešten da stanovnici obično slušaju muziku i izlaze u prirodu, izlaze i u grad iako retko. Osam stanovnika pohađa specijalnu školu. NMPT zaključuje da je broj i kvalitet psiho-socijalnih i rekreativnih aktivnosti veoma siromašan i da ne postoji individualizirani plan tretmana prema potrebama i sposobnostima rezidenata.

Osoblje se sastoji od devet radnika i rukovodioca Doma (4 medicinskih sestara i 5 medicinskih pomoćnika). Usluge su 24-časovne. Broj osoblja u Domu je nedovoljan za pružanje potrebne multidisciplinarnе zaštite. Osoblje se oseća previše opterećenim, pod stresom zbog specifičnosti posla i neadekvatnog nagrađivanja za prirodu posla. Nedostaje odgovarajuća obuka za osoblje Doma. *NMPT smatra veoma važnim pružanje stručne obuke za osoblje unutar i izvan institucije, kao i odgovarajuće nadoknađivanje zasnovano na specifičnostima ovog posla.*

Sažeti izveštaji i preporuke

Na osnovu ovlašćenja datog Ombudsmanu u skladu sa članom 135, stav 3 Ustava Republike Kosovo, kao i članom 16 Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, tokom 2018. godine, Ombudsman je izdao izveštaje i mišljenja sudu u svojstvu prijatelja suda i podneo predlog za privremenu meru, rezimiran na sledeći način:

Izveštaji u skladu sa službenim dužnostima (*Ex officio*)

Ex officio izveštaj za predmet br. 731/2017, u vezi sa odlukom Policijskog inspektorata Kosova, od 29. decembra 2017. godine, za poništenje procesa zapošljavanja inspektora/istražitelja, objavljenog 24. jula 2017. godine.

Dana 29. januara 2018. godine, Ombudsman je objavio Ex officio izveštaj za predmet br. 731/2017, koji je imao za cilj da proceni odluku ministra unutrašnjih poslova, Flamur Sefaj, od 6. novembra 2017. godine, za obustavu potpisivanja ugovora sa uspešnim kandidatima u konkursu Policijskog inspektorata Kosova za inspektora/istražitelja, sa referentnim brojem PIK/DO/01, objavljenim 24. jula 2017; da proceni odluku Izvršnog direktora Policijskog inspektorata Kosova od 29. decembra 2017. godine, za poništenje procedure zapošljavanja na pozicije inspektora/istražitelja; da proceni da li odluka ministra unutrašnjih poslova o obustavi potpisivanja ugovora sa uspešnim kandidatima i zahtev za potpuno otkazivanje postupka zapošljavanja predstavlja kršenje ljudskih prava i sloboda i preporuku Policijskom inspektoratu Kosova da reguliše ovo pitanje na osnovu argumenata navedenih u ovom izveštaju.

Izveštaj je rezultat istrage Ombudsmana (ex officio), zasnovane na saopštenju za štampu MUP-a br. 97/2017 od 6. novembra 2017. godine pod nazivom „*Ministar Sefaj obustavlja potpisivanje ugovora za konkurs koji je objavio PIK za inspektora/istražitelja*“.

Dana 24. jula 2017. godine, Policijski inspektorat Kosova je objavio konkurs za popunjavanje slobodnih radnih mesta za sedamnaest (17) pozicija na položajima inspektora/istražitelja i sve procedure konkursa su sprovedene na osnovu odredbi Administrativnog uputstva 1/2017 o procedurama za zapošljavanje i radne uslove za zaposlene u PIK-u. Kandidati koji su ispunili kriterijume koji se zahtevaju na konkursu bili su podvrgnuti pismenim testovima i intervjuima, fizičkim i mentalnim pregledima, određenim prema odredbama AU br. 1/2017.

PIK je 20. oktobra 2017. godine objavio listu rezultata kandidata sa pismenih testova i intervjuja, gde su obavešteni kandidati koji su nastavili procedure zapošljavanja, dok su kandidati nezadovoljni objavljenim rezultatom obavešteni o mogućnosti podnošenja žalbe u roku od pet (5) radnih dana nakon objavljivanja rezultata. PIK je 3. novembra 2017. objavio konačnu listu odabranih kandidata koji su 6. novembra 2017. u 10:00 sati bili pozvani da potpišu ugovore sa poslodavcem. Istog dana, MUP je izdao saopštenje za štampu br. 97/2017, kojim je objavljeno da je ministar unutrašnjih poslova doneo odluku da ne potpiše ugovore sa kandidatima izabranim na konkursu objavljenom 24. jula 2017.

godine za pozicije inspektora/istražitelja. Stoga je 29. decembra 2017. izvršni direktor PIK-a, na zahtev ministra unutrašnjih poslova, doneo Odluku br. 01/112/2754/1, kojom je poništio postupak zapošljavanja, objavljen 24. jula 2017. godine za popunu slobodnih radnih mesta za poziciju inspektora/istražitelja.

Na zahtev Ombudsmana da bude obavešten o slučaju, 19. decembra 2017. godine, ministar unutrašnjih poslova je odgovorio tako što ga je obavestio da je razlog za odluku o obustavi potpisivanja ugovora bio što su ministar i premijer primili mnogo žalbi od kandidata koji nisu izabrani u ovom procesu zapošljavanja. Dalje, ministar je obavestio da je odluka zasnovana na članu 10 Zakona br. 03/L-128 o internoj reviziji, član 9, stav 1, podstav 1.4 i 1.5, i član 16 Uredbe br. 02/2011 o područjima administrativne odgovornosti Kancelarije premijera i ministarstava. Ministar unutrašnjih poslova nije dao nikakvo pojašnjenje u vezi sa sprovođenjem ili nesprovođenjem AU br. 1/2017 o procedurama vezanim za zapošljavanje i uslove rada za zaposlene u PIK-u na osnovu kojih je raspisan konkurs.

Ombudsman je analizirao obrazloženje koje je dao ministar unutrašnjih poslova i procenio je da je ovo obrazloženje nevažno za konkretan slučaj. Prema obrazloženju, odluka o obustavi potpisivanja ugovora zasnovana je na članu 10 Zakona br. 03 / L-128 o internoj reviziji, koja definiše uspostavljanje i funkcionisanje jedinica za unutrašnju reviziju, dok jedinice za revizije nemaju nikakvu ulogu u tome.

Takođe, podržavajući ovu odluku u članu 9. stav 1. podstav 1.4 i 1.5, kao i u članu 16. Uredbe br. 02/2011 o oblastima administrativne odgovornosti Kancelarije premijera i ministarstava, ove odredbe su potpuno nevažne za ovaj proces zapošljavanja, jer član 9 stav 1 podstav 1.4 definiše ulogu ministara u obezbeđivanju pouzdane, transparentne, odgovorne i nediskriminatorne usluge; dok stav 1.5 definiše ulogu ministara u kreiranju i sprovođenju mera protiv prevare i korupcije i promovisanju svesti o prevarama. Takođe, član 16 ove Uredbe, na koji se poziva ministar, govori o funkcijama Kancelarije premijera, što je takođe bilo nevažno za proces zapošljavanja.

Ombudsman i njegovi predstavnici održali su dva odvojena sastanka sa ministrom Ministarstva unutrašnjih poslova i predstavnicima Ministarstva unutrašnjih poslova, kako bi izrazili zabrinutost zbog postupaka ministra, koji bi mogli biti u sukobu sa zakonom i koji bi kršili ljudska prava.

Na osnovu odredbi Zakona o PIK-u, Ombudsman procenjuje da je PIK izvršna institucija u okviru MUP-a, nezavisna od policije koja funkcioniše pod nadležnošću Ministra i pod kontrolom i nadzorom Izvršnog direktora PIK-a. Zakon o PIK-u je napravio jasnu podelu između nadležnosti ministra i glavnog izvršnog službenika PIK-a i da je ovaj drugi odgovoran za organizovanje i zapošljavanje osoblja, izdavanje administrativnih uputstava i donošenje odluka o pitanjima koja pripadaju funkcijama PIK-a (član 12 stav 2, podstav 2.2). Shodno tome, izvršni direktor je odgovorni subjekt, koji bi trebalo da organizuje zapošljavanje osoblja. U tom smislu, Ombudsman primećuje da, dok se ne donese odluka o poništenju postupka zapošljavanja, Izvršni direktor je izvršio svoje nadležnosti i

odgovornosti u skladu sa zakonom i AU br.1 / 2017, što je rezultiralo objavom konačnog spiska uspešnih kandidata, koji su pozvani da potpišu ugovore o radu 6. novembra 2017. godine.

Ombudsman smatra da zahtev ministra za ukidanje završene procedure predstavlja prekoračenje njegovih zakonskih ovlašćenja. Isto tako, odluka Izvršnog direktora za poništenje procedure, na zahtev ministra, predstavlja prekoračenje zakonskih ovlašćenja i od strane izvršnog direktora. Preduzimanje takvih radnji u završnoj fazi procesa, u ovom slučaju procedura zapošljavanja, i nakon objavljivanja uspešnih kandidata, pored prevazilaženja nadležnosti, pokreće se i niz ustavnih i pravnih pitanja, uznemiravajuće sa stanovišta ljudski prava i vladavine prava. Odluka o poništenju postupka zapošljavanja je neopravdana odluka. Pravo na obrazloženu odluku ugrađeno je kao opšte načelo u EKLJP-u, koje štiti pojedince od proizvoljnosti. Odluka mora sadržati dovoljno opravdanja kako bi se odgovorilo na proceduralne i materijalne argumente strana (Ruiz Torija protiv Španije, st. 29-30). Odluka kojom je poništen proces zapošljavanja, čak i ako je bila namenjena rešavanju prigovora nezadovoljnih kandidata, ista se ne bavi proceduralnim i materijalnim aspektima žalbi koje su podneli nezadovoljni kandidati.

Takve neopravdane i proizvoljne radnje, koje odstupaju od normi koje regulišu određene procedure, stvaraju pravnu nesigurnost. Pravna nesigurnost podrazumeva situaciju u kojoj pojedinac stvara utisak da njegovo/njeno pravo može zavisiti od bilo kojeg drugog akta, ali ne i od zakona.

Ombudsman smatra da je odluka ministra MUP-a da otkáže potpisivanje ugovora sa uspešnim kandidatima i zahtev ministra unutrašnjih poslova o izdavanju odluke od strane Izvršnog direktora PIK-a za otkazivanje procesa zapošljavanja od 29. decembra. 2017. predstavljaju radnje koja krše pravo kandidata na posao i obavljanju svoje profesije; krše pravo na pravično i nepristrasno suđenje i krše pravo na efikasan pravni lek. Na osnovu ovih nalaza, Ombudsman je preporučio ministru unutrašnjih poslova da povuče zahtev kojim je zatražio poništenje procesa zapošljavanja u PIK-u; zatražio je od Izvršnog direktora Kosovskog policijskog inspektorata, u skladu sa svojim odgovornostima definisanim Zakonom o Policijskom inspektoratu Kosova, u skladu sa Zakonom o opštem upravnom postupku, da preduzme mere za poništenje Odluke br. 01/112/2754/1, od 29. decembra 2017; zatražio je od ministra unutrašnjih poslova da se uzdrži od intervencije u organizovanju i zapošljavanju osoblja i donošenju odluka o pitanjima koja se odnose na funkcije PIK-a.

Ex officio izveštaj za predmet br. 853/2016, u vezi sa diskriminatornim kriterijumima koje je ustanovio Univerzitet u Prištini

Prema informacijama dobijenim iz različitih izvora, kao i nekim sastancima održanim sa predstavnikom UP, postalo je poznato da je 30. septembra 2016. godine Senat Univerziteta objavio javni konkurs za zapošljavanje na osnovu potreba akademskih jedinica. Međutim, jedan od uslova za angažovanje osoblja, kao što je preciznije navedeno u članu 5, predviđa da: „*Na Univerzitetu u Prištini neće biti dozvoljeno*

zapošljavanje/angažovanje kandidata koji imaju bliske porodične ili radne odnose, u okviru odeljenja ili programa.“

Svrha ovog izveštaja je da skrene pažnju na potrebu zaštite od diskriminacije i jednakog tretmana u kriterijumima postavljenim za slobodna radna mesta koja se oglašavaju za zapošljavanje kandidata na Univerzitetu u Prištini "Hasan Priština" (u daljem tekstu UP) tokom 2016. i 2017. godine. U tom smislu, Ombudsman analizira usaglašenost Uredbe br. 2/475 o procedurama evaluacije angažovanja spoljnih saradnika na UP (u daljem tekstu: Uredba) od 8. septembra 2017. godine, sa domaćim zakonodavstvom i međunarodnim instrumentima o određenom aspektu zaštite od diskriminacije.

Na sastancima sa predstavnikom UP-a tokom 2016. godine, Ombudsman je bio obavešten da je sporni kriterijum uključen u proces zapošljavanja kako bi se sprečili bliski radni ili porodični odnosi, odnosno nepotizam u slučaju *zaposlenja u okviru istog odeljenja/ogranka ili programa na UP-u*. U vreme objavljivanja konkursa UP nije imao interne propise koji bi regulisali ovo pitanje u skladu sa važećim zakonima, ali je rečeno da UP izrađuje Pravilnik o procedurama evaluacije angažovanja spoljnih saradnika na UP "Hasan Priština" koji će uključivati regulisanje pitanja bliskih porodičnih odnosa i da će celi proces u vezi sa izdavanjem gore navedenog propisa biti završen što je pre moguće i UP će obavestiti Instituciju ombudsmana.

UP je 8. septembra 2017. godine odobrilo „*Pravilnik o procedurama evaluacije angažovanja spoljnih saradnika na UP*“. Takođe je navedeno da je UP 19. septembra 2017. godine raspisalo novi konkurs za angažovanje spoljnog saradnika za održavanje predavanja i vežbi na osnovu potreba akademskih jedinica i da je isti uslov, kao i u prethodno navedenim konkursima, takođe predviđen u ovom konkursu, pozvan na *interno regulisanje procedura evaluacije angažovanja spoljnih saradnika u UP „Hasan Priština“*, u kojima je isti uslov predviđen članom 7, stav 11, koji kaže: *“Na Univerzitetu u Prištini zapošljavanje/angažovanje kandidata u bilo kojoj osnovnoj organizacionoj strukturi (odeljenje/ogranak ili program) neće biti dozvoljeno ako su unutar tih struktura oni u radnom odnosu ili u bliskim porodičnim odnosima, kao što su: roditelj-dete, brat-sestra, sestra-sestra, brat-brat i obrnuto”*.

Ombudsman navodi da, u skladu sa odlukama Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP): *"Pravo na nediskriminaciju se krši kada države tretiraju ljude nejednako [...] bez davanja objektivnog i razumnog opravdanja. Kako bi takvo opravdanje bilo "objektivno i razumno", mora proći dva koraka: Prvo, mora postojati "legitiman cilj" za nejednakost o kojoj se radi, i drugo, mora postojati "razuman odnos proporcionalnosti između korišćenih sredstava i cilja koji treba postići.“*

Ombudsman naglašava da je diskriminacija u oblasti zapošljavanja takođe zabranjena Zakonom o radu, dok je krovnim Zakonom o zabrani diskriminacije stvoren sveobuhvatan okvir za zaštitu od diskriminacije, koji zabranjuje direktnu i indirektnu diskriminaciju prilikom zapošljavanja po bilo kojoj osnovi za sve aktere koji su prekršili,

krše ili mogu kršiti prava svake osobe, posebno kada su u pitanju uslovi za pristup zapošljavanju, uključujući uslove zapošljavanja i kriterijume izbora.

Ombudsman naglašava da se, pod pojmom prava na rad i slobodan izbor profesije, pravedna prava shvataju pod jednakim uslovima, što znači da je svakom, pod jednakim uslovima, dostupno svakom radnom mestu, čime se isključuje svaki oblik diskriminacije. Zabrana zapošljavanja na osnovu bliskih porodičnih odnosa u javnom sektoru suprotna je pravu na rad i predstavlja diskriminaciju. Ombudsman konkretno shvata problem nepotizma kao poseban oblik sukoba interesa, koji je izuzetno čest u slučaju zapošljavanja u javnom sektoru. Međutim, suzbijanje nepotizma ne podrazumeva potpuno oslanjanje na rođake, već podrazumeva zabranu zloupotrebe položaja državnih službenika za obezbeđivanje posla za članove porodice. Svrha nije da se spreče članovi porodice da rade zajedno, već da se spreči mogućnost da državni službenik bude pristrasan, da favorizuje ili koristi svoj uticaj i položaj za članove porodice u vršenju diskrecionih ovlašćenja da zaposli kvalifikovane civilne službenike.

Ombudsman smatra da se svrha javnog konkursa ogleda u principu jednakog pristupa svih građana koji se pod istim uslovima jednako primenjuju na svaki posao u javnom sektoru. Jednakost u zapošljavanju je osnovni uslov jednakosti pred zakonom. Prema tome, lice ne može biti lišeno prava na zaposlenje zbog nekih njegovih ili njenih ličnih karakteristika, ili u slučaju bliskih porodičnih odnosa i izveštaja o radu unutar odeljenja ili programa UP-a, i ne može biti lišeno prava na zaposlenje, koje je dostupno drugima i koje je u potpunosti priznato jer je zbog ovoga osoba je stavljena u nepovoljan položaj u odnosu na ostale kandidate, a istoj nije dozvoljeno pod jednakim mogućnostima zapošljavanja učestvuje u postupku zapošljavanja, ali je važno napomenuti da, u takvim slučajevima, postupak zapošljavanja zahteva potpunu transparentnost.

Ombudsman smatra da je jedini uslov za zapošljavanje na radnom mestu kada neko poseduje najbolju i najprikladniju kvalifikaciju, pri čemu kandidat treba da ima određene radne veštine za tu poziciju, dok to što kandidati imaju porodični, bračni ili sličan odnos sa bilo kojim zaposlenim na UP-u i njegovim konstitutivnim jedinicama ne sme imati preferencijalni tretman, ali ne moraju biti stavljeni u nepovoljniji položaj u slučaju zapošljavanja ili napredovanja. Ombudsman nikada neće podržati zapošljavanje bliskih članova porodice na UP-u, ali ova vrsta zapošljavanja ne bi trebala biti ograničena, ona bi trebala biti dozvoljena kroz transparentne procedure i ispunjavanjem zakonskih kriterijuma za slobodna radna mesta i ograničenjima o tome ko su članovi akademske zajednice koje mogu donositi ili učestvovati u donošenju odluka o prijemu kandidata u radni odnos i takve odluke moraju biti u skladu sa javnim interesom i integritetom institucije.

Ako postoji sumnja o sukobu interesa na osnovu bliskih porodičnih odnosa u slučaju zapošljavanja, u svakom pojedinačnom slučaju na UP-u, pravni mehanizam zasnovan na *Zakonu o sprečavanju sukoba interesa biće dostupan u vršenju javne funkcija.*

Ombudsman, nakon pravne analize gore pomenutog kontroverznog uslova za slobodna radna mesta na UP-a objavljenim 2016. i 2017. godine, koji ne dozvoljava podnošenje prijave kandidata i zapošljavanje kandidata u okviru istog odeljenja na osnovu bliskih porodičnih odnosa, kao i na osnovu člana 7, stav 11 internog propisa o procedurama evaluacije angažovanja spoljnih saradnika na UP „Hasan Priština“, od 8. septembra 2017. godine, koji glasi: „Na Univerzitetu u Prištini zapošljavanje/angažovanje kandidata u bilo kojoj osnovnoj organizacionoj strukturi (odeljenje/ogranak ili program) neće biti dozvoljeno ako su unutar tih struktura oni u radnom odnosu ili u bliskim porodičnim odnosima, kao što su: roditelj-dete, brat-sestra, sestra-sestra, brat-brat i obrnuto”, zaključujući da u kontekstu načela jednakosti to predstavlja diskriminatorni uslov i da je u suprotnosti sa zakonskim odredbama na snazi.

Ombudsman smatra da puna zaštita prava iz radnog odnosa podrazumeva potpunu primenu načela profesionalne sposobnosti i prava učešća na otvorenom konkursu u procesu zapošljavanja svih zainteresovanih kandidata, bez kršenja opšteg postupka i opštih uslova za zapošljavanje u javnim institucijama, na način na koji su svi kandidati, bez izuzetka, pod jednakim uslovima dostupni svim poslovima na UP.

Na osnovu ovih nalaza i u skladu sa članom 135. stav 3. Ustava Republike Kosovo i članom 16. stav 4. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, preporučuje se: UP na konkursima za slobodna radna mesta u budućnosti neće ponoviti kontroverzni uslov, koji ne dozvoljava podnošenje prijave na konkurs i zapošljavanje kandidata u okviru istog odeljenja na osnovu bliskih porodičnih odnosa; UP treba da izbriše član 7, stav 11 internog propisa o procedurama evaluacije angažovanja spoljnih saradnika na UP "Hasan Prishtina", br. 2/475 od 8. septembra 2017; UP, u skladu sa važećim zakonskim propisima, sa posebnim propisom, preciznije reguliše neprihvatljivu praksu zapošljavanja, kao i druga pitanja u vezi sa sprečavanjem nepotizma na UP.

Ex officio izveštaj za predmet br. 129 / 2018, u vezi sa efikasnim rešenjem za kašnjenje u sudskim postupcima - kršenje prava na suđenje u razumnom roku

Dana 6. marta 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukom o efikasnom rešenju za kašnjenje u sudskim postupcima - kršenje prava na suđenje u razumnom roku. Osnovna svrha ovog izveštaja je zahtev ombudsmana nadležnim organima da uspostave mehanizam koji će građanima Republike Kosova obezbediti sudsku zaštitu prava na suđenje u razumnom roku.

Na osnovu Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP) i prakse Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), u skladu sa kojom se EKLJP tumači, u skladu sa Ustavom Republike Kosovo, ovaj izveštaj će analizirati mogućnost o naknadi štete žrtvama kojima je povređeno pravo na suđenje u razumnom vremenskom roku i prostor koji je ostavio lokalni zakon, tako da odredbe EKLJP-a i sudska praksa ESLJP-a budu bolje sprovedene u Republici Kosovo.

Broj žalbi podnetih Instituciji ombudsmana (u daljem tekstu: IO) u vezi sa kašnjenjem u sudskim postupcima je visok. Samo u 2017. godini, oko 26% žalbi podnetih IO-u odnosi se na navode o odlaganju sudskih postupaka. Glavni razlog za pokretanje ovog pitanja od strane Ombudsmana je nedostatak zakonskih mehanizama za sprečavanje kršenja prava na suđenje u razumnom roku ili nadoknade za građane koji mogu biti žrtve ovog kršenja. Stoga, ovaj izveštaj ima za cilj analizu pojma "efikasna rešenja", u skladu sa praksom ESLJP-a.

Pravo na suđenje u razumnom roku garantovano je Ustavom. Član 31, stav 2 Ustava navodi: "Svako ima pravo na pravičnu i nepristrasnu javnu raspravu (...) u vezi sa utvrđivanjem nečijih prava i obaveza ili o bilo kojoj krivičnoj prijavi u *okviru razumnog*" (dodat naglasak). Isto tako, član 6, stav 1 EKLJP-a propisuje: „svako ima pravo na pravičnu i javnu raspravu (...) *u razumnom roku* (...) za sporove u vezi sa njegovim građanskim pravima i obavezama, kao i na osnovanost bilo koje krivične prijave protiv njega/nje“ (dodat naglasak). Slično tome, član 14, stav 3, tačka c Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima predviđa: Svako ko je optužen za krivično delo ima pravo [...] da mu se u potpunosti (...) sudi bez *nepotrebnog odlaganja*" (dodat naglasak). Pravo koje ove odredbe pružaju, kao i u svim pravima predviđenim u EKLJP-u ili Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, "garantuje ovaj Ustav" (Ustav, član 22).

Prilikom utvrđivanja ustavnih odredbi prava na suđenje u razumnom roku, uključujući i mogućnost efikasnog rešavanja povreda ovog prava, treba voditi računa o članu 53 Ustava, u kome se navodi: *Ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom će se tumačiti u skladu sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava*. Od objavljivanja presude u predmetu Kudla protiv Poljske (Predstavka br. 30210/96 od 26. oktobra 2000.), ESLJP, zajedno sa Komitetom ministara Saveta Evrope, koji ima ovlašćenja da nadgleda izvršenje presuda ESLJP-a (vidi EKLJP, član 46, stav 2), uspostavio je stroge standarde koji zahtevaju od svake države uspostavljanje mehanizama za efikasno rešavanje slučajeva sa kašnjenjem i štete prouzrokovane kao rezultat kršenja prava na suđenje u razumnom roku. Ovi standardi se zasnivaju na članu 13. EKLJP-a: „Svako čija su prava i slobode iz ove Konvencije povređeni imaće efikasan pravni lek pred nacionalnim organima“ (*vidi i Ustav, član 54* („Svi uživaju pravo sudske zaštite ako je bilo koje pravo garantovano ovim Ustavom ili zakonom bilo prekršeno ili odbijeno i ima pravo na efikasno pravno sredstvo ako se utvrdi da je to pravo povređeno”).

Međutim, da bi se analizirali konkretni zahtevi ESLJP-a u pogledu efikasnog rešavanja povrede prava na suđenje u razumnom roku, moramo uzeti u obzir različite vrste kršenja ovog prava. U principu, postoje dva glavna načina kršenja prava na suđenje u razumnom roku, koji se odnose na relevantne faze predmeta. Prvo, ovo pravo se može zanemariti zbog kašnjenja u sudskom postupku dok se ne donese konačna odluka u vezi sa određenim slučajem; drugo, može se prekršiti zbog kašnjenja u izvršenju konačnih odluka. Zahtevi ESLJP-a koji se odnose na efikasno rešavanje ova dva tipa kršenja; iako

su slični, nisu potpuno isti.

Efikasno rešavanje kašnjenja u sudskom postupku dok se ne donese konačna odluka u vezi sa nekim konkretnim slučajem.

U slučajevima kašnjenja u sudskim postupcima, ESLJP je prvo utvrdio da, da bi bio "efektivan" u skladu sa članom 13 EKLJP-a, efikasan pravni lek treba "ili da spreči navodno kršenje (prava na suđenje u okviru razumnog roku) ili njegov nastavak, ili da obezbedi kompenzaciju za bilo koji prekršaj koji se dogodio "(Kudla, ESLJP, citirano iznad, stav 158).

Opšti standardi za efikasno rešavanje kašnjenja u sudskom postupku dok se ne donese konačna odluka u vezi sa određenim slučajem

Komitet ministara detaljnije je izneo standarde za efikasno rešavanje kašnjenja u sudskom postupku, pozivajući se na najbolje sudske zakone različitih zemalja Saveta Evrope. Otprilike četiri godine nakon presude u predmetu Kudla, Komitet ministara je na svojoj 114. sednici 12. maja 2004. izdao Preporuku Rec (2004) 6 o "poboljšanju domaćih pravnih lekova". Kao deo ove preporuke, Komitet je naveo nekoliko mogućih rešenja o kašnjenjima u sudskom postupku, koje su sprovele različite države članice Saveta Evrope. U tom smislu, istaknuta su tri tipa rešenja.

Prvo, u zakonima nekih država članica predviđeno je maksimalno trajanje za svaku fazu krivičnog, građanskog i upravnog postupka (vidi Ibid, stav 21).

Drugo, ako se ovi maksimalni rokovi ne poštuju, posebno u krivičnim predmetima, ili ako se trajanje postupka u nekim slučajevima smatra nerazumnim, nacionalni zakoni mnogih država članica predviđaju da oštećeno lice može podneti zahtev za ubrzanje procedure. Po odobrenju zahteva određuje se datum po kojem će sud ili nadležni tužilac završiti deo postupka ili dovršiti postupak u celini (vidi Ibid, stav 22).

Treće, u većini država članica postoje mehanizmi za odobravanje kompenzacije za nerazumna kašnjenja u postupku čak i u onim slučajevima u kojima postupak još nije završen. Ova kompenzacija je često finansijska kompenzacija; ili, ako nadležni organ ne donese odluku o zahtevu do roka, smatra se da je zahtev automatski odobren. U krivičnim predmetima, kašnjenje u sudskom postupku može rezultirati smanjenjem kazne (vidi Ibid, stav 23).

Šest godina kasnije, Komitet ministara je izdao još jednu preporuku o efikasnom rešenjima nerazumnih kašnjenja u sudskim postupcima (vidi Preporuku CM/Rec (2010) 3, usvojenu 24. februara 2010. godine na 1077. sastanku zamenika ministara). Ovaj dokument sadrži konkretnije i specifične preporuke u odnosu na 2004. godinu.

Između ostalog, Komitet je preporučio da vlada svake države članice obezbedi mehanizme za identifikaciju procedura koje su verovatno odložene duže nego što je potrebno i da identifikuju uzroke takvih kašnjenja kako bi se u budućnosti izbeglo kršenje (ibid, Preporuka br. 2) kao i da se osigura ubrzanje identifikovanih slučajeva (ibid,

Preporuka br. 4).

Isto tako, Komitet ministara je preporučio da svaka država treba da otkrije da li je problem proceduralnog kašnjenja rezultat sistematskog problema, tj. ne samo povremeni i, ako je sistemski problem, preduzeti mere za rešavanje ovog problema (ibid, Preporuka br. 3).

Komitet preporučuje državama članicama da preduzmu sve neophodne korake kako bi osigurale da nacionalne vlasti uspostave mehanizme koji mogu efikasno rešavati zahteve stranaka kojima je povređeno pravo na suđenje u razumnom roku (u tom smislu, Preporuka br. 5) u odnosu na svaki korak postupka u predmetima koji se odnose na utvrđivanje građanskih prava i obaveza i krivičnih prijava (Ibid, Preporuka br. 6)

U onim konkretnim slučajevima u kojima se zbog kašnjenja, kršenje prava na suđenje vodi u razumnom roku, Komitet ministara preporučuje: (a) da se postupak ubrza; ili (b) da se žrtvama dodeli kompenzacija za bilo koju štetu koju su pretrpeli; ili (c) preduzeti oba ova rešenja. Napominje se da je poslednja opcija najpoželjnija (Ibid, Preporuka br. 7).

Državama članicama se takođe preporučuje da brzo rešavaju zahteve za ubrzanjem ili kompenzacijom i da ta rešenja budu efikasna, adekvatna i dostupna (Ibid, Preporuka br. 8).

U onim slučajevima u kojima je kompenzacija odobrena, države članice moraju osigurati da je iznos vrednost naknade razumna i da priznaju da u tom kontekstu postoji snažna pretpostavka, iako je ona kontroverzna, jer će procedure koje su više nego potrebne uzrokovati nematerijalnu štetu (Ibid, Preporuka br. 9) i, uzimajući u obzir ovu činjenicu, razmotriti mogućnost pružanja određenih oblika nematerijalne nadoknade, kao što je smanjenje sankcija ili ukidanje krivičnog ili upravnog postupka (Ibid, Preporuka br. 10).

Budući da je prošlo više od 17 godina od kada je Evropski sud za ljudska prava doneo presudu u predmetu Kudla, u ovom sudu postoji mnoštvo fondova za donošenje odluka u kojima su različiti mehanizmi za rešavanje kašnjenja u sudskim postupcima ocenjeni kao efikasni ili neefikasni. Ovi primeri mogu poslužiti kao vodič za sprovođenje i poštovanje opštih standarda navedenih u prethodnim stavovima.

Osim u slučajevima kašnjenja u sudskom postupku pre nego što se donese konačna odluka u konkretnom slučaju, ESLJP je zaključio da kašnjenje u izvršenju takve odluke nakon što je doneta može dovesti i do kršenja prava na suđenje u razumnom roku. time. Na primer, ESLJP je utvrdio: „*Pravo na suđenje garantovano članom 6 bi bilo iluzorno ako bi nacionalni pravni sistem države ugovornice dopustio da konačna sudska odluka ostane neefikasna, na štetu jedne strane*“ i da *”efikasan pristup sudu uključuje pravo na izvršenje sudske odluke bez nerazumnog kašnjenja”* (vidi *Yuriy Nikolayevich Ivanov protiv Ukrajine*, ESLJP, Predstavka br. 40450/04, od 15. oktobra 2009, stav 51, gde se citira *Hornsby protiv Grčke*, ESLJP, Predstavka br. 18357/91, od 19. marta 1997, stav 40 i *Immobiliare Saffi protiv Italije*, Predstavka br. 22774/93, stav 66).

Opšti standardi za efikasno rešavanje kašnjenja u izvršenju konačne odluke

Kao što je gore navedeno, ustavna načela za efikasno rešavanje neopravdanih kašnjenja u izvršenju sudskih odluka su slični, ali nisu identični načelima za efikasna odlaganja u rešavanju pre donošenja konačne odluke.

Na osnovu gore navedene procene, Ombudsman nalazi da pravo na suđenje u razumnom roku obavezuje državu da prvenstveno zaštiti ovo pravo kroz svoj pravni sistem tako što će građanima pružiti garancije u ostvarivanju prava na najefikasniji način. Ako se posmatra iz ove perspektive, pravo pojedinca na suđenje u razumnom roku neće biti efikasno ako ne postoji mogućnost podnošenja žalbe državnom organu za moguće povrede prava na suđenje u razumnom roku.

Ombudsman je dosledno, kroz izveštaje o slučajevima, izveštaje po službenoj dužnosti i godišnje izveštaje, pokrenuo pitanje kršenja prava na suđenje u razumnom roku pred nadležnim organima. Međutim, u slučaju bilo kakve žalbe u vezi sa kašnjenjem u sudskom postupku, koje je dovela do povrede prava na suđenje u razumnom roku, nije bilo efikasnog pravnog leka protiv ovih žalbi, koje su kao rezultat mogle imati neko olakšanje u obliku sprečavanja kršenja ili u obliku kompenzacije.

U ovom slučaju, Ombudsman je preporučio da se preduzme zakonodavna inicijativa da se predloži zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, kojim bi se utvrdili efikasno pravni lekovi u slučajevima koji uključuju kašnjenje u sudskim postupcima, u skladu sa međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima i slobodama.

Ex officio izveštaj za predmet br. 355/2016, u vezi sa građanskim pravima albanskih građana iz Preševa, Medveđe i Bujanovca, raseljenih u Republiku Kosovo.

Dana 16. marta 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa građanskim pravima Albanaca iz Preševa, Medveđe i Bujanovca, raseljenih u Republiku Kosovo. Izveštaj ima za cilj da privuče pažnju nadležnih državnih organa Republike Kosovo u vezi sa građanskim pravima statusnog i zakonskog boravka i lične dokumentacije Albanaca iz Preševa, Medveđe i Bujanovca, raseljenih na Kosovu.

Na osnovu informacija dobijenih od Građanskog pokreta "Vatra", sa dodatnim informacijama iz članaka dnevnih novina: Koha Ditore, od 10. januara 2017., pod nazivom: „*Raseljena lica iz Preševske doline, čekaju na registraciju*“; novina Zëri, od 28. januara 2017: „*Diplomirane na Kosovu Srbija drži u neizvesnosti*“, a isto tako i 19. januara 2017, pod naslovom: „*Srbija ih ne prihvata, Kosovo poriče njihovo državljanstvo*“. Ombudsman je pokrenuo istragu po službenoj dužnosti.

Od 2001. godine, značajan broj albanskih građana iz Preševa, Medveđe i Bujanovca iz različitih razloga raseljeni su na teritoriji Republike Kosova sa fokusom uglavnom na gradove Gnjilane, Kosovo Polje i Prištinu, dok je se manji broj njih raspoređuje u drugim gradovima širom Kosova. Vlada Srbije je 2011. godine usvojila Zakon o prebivalištu i boravištu u Srbiji, objavljen u Službenom glasniku RS br. 84/2011, koji je stupio na

snagu 29.11.2011. Ovaj zakon reguliše registraciju i odjavu prebivališta i registraciju i odjavu privremenog boravka u inostranstvu, nadležnost i način vođenja odgovarajuće evidencije.³⁷⁸ Pravo na stalno nastanjenje u Republici Srbiji, u smislu ovog zakona, je u vlasništvu svih državljana Republike Srbije koji stalno borave na teritoriji Republike Srbije.³⁷⁹ Stupanje na snagu ovog zakona negativno je uticalo i stvorilo komplikacije za albanske građane u ovim oblastima u vezi sa priznavanjem njihovog prava na identitet pred zakonom, odnosno obezbeđivanje ličnih dokumenata kao što su lične karte i pasoši koje je izdalo Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije. Shodno tome, ovaj zakon pruža građanima izdavanje ličnih dokumenata, zahtevajući dokaze i vršenje inspekcija prema članu 18 ako nastave da žive na svom registrovanom prebivalištu ili adresi.

Ovo pitanje je oživelo najsloženije probleme u Republici Srbiji. Izveštaj Evropske komisije za Srbiju iz 2015. godine³⁸⁰, odnosi se na pitanje o netačnim brojkama stanovništva koje su rezultat bojkota popisa od strane albanskog stanovništva 2011. godine. Dakle, radi se o velikom broju građana opština Preševo, Medveđa i Bujanovac protiv kojih se preduzima ili se očekuje da bude preduzeta akcija odjave putem velike akciju srpske policije, za koje je, prema njihovim rečima, potvrđeno da više ne žive na istim adresama iako su to lica koja poseduje državljanstvo Republike Srbije i poseduju nekretnine u tim opštinama i poreski su obveznici u ovoj državi. Osobama odjavljenim iz gore navedenih razloga uskraćeno je pravo na izdavanje ličnih dokumenata, zbog čega im se uskraćuju osnovna prava.

Prema izjavama građana pogođenih ovim zakonom, odnosno Albanci iz Preševa, Medveđe i Bujanovca, zakonska odredba člana 18. Zakona o prebivalištu i boravištu u Srbiji, kojom se uređuju postupci za trajnu i privremenu registraciju i odjavu mesta boravka, sprovodi se samo za albansko stanovništvo, koje trenutno živi na Kosovu. Albanci iz Preševa, Medveđe i Bujanovca ovu akciju Republike Srbije smatraju očigledno diskriminatornim. Veliki broj građana dotičnih opština koji su raseljeni na Kosovu zbog bezbednosnih razloga ili socijalnih i ekonomskih aspekata bez ličnih dokumenata dugo su se suočavali sa nedostatkom statusa i zakonskog boravka i bez efektivnog državljanstva i dokumenata za ličnu identifikaciju na teritoriji Republike Kosovo.

Na osnovu informacija dostupnih Ombudsmanu, još uvek nema zvanične statistike ili bilo kakvog oblika registracije o tačnom broju Albanaca koji su raseljeni iz Srbije na Kosovo, dok se, ako se pozovemo na nezvanične informacije, tvrdi da ima oko 3500 lica koji nemaju dokumenta Republike Kosovo. Prema informacijama iz Građanskog pokreta

³⁷⁸ Zakon o prebivalištu i boravištu u Srbiji, br. 87/2011, član 1,
http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_prebivalistu_i_boravistu_gradjana.html

³⁷⁹ Ibid, član 2.

³⁸⁰ Evropska komisija, “*Radni dokument osoblja komisije, izveštaj o Srbiji 2015*”, strana 58, dostupno na:
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2015/20151110_report_serbia.pdf.

„Vatra“ upućenim Ombudsmanu, ovi članovi koji nisu bili u mogućnosti da dobiju identifikaciona dokumenta Republike Kosovo 17 godina i nisu stekli pravo na državljanstvo je zato što nemaju nikakvih relevantnu dokumentaciju od države iz koje dolaze.

Shodno tome, iako neki od njih nemaju važeće lične dokumente iz gore navedenih razloga, oni nisu bili u mogućnosti da prate procedure za dobijanje državljanstva Republike Kosovo, bez obzira na prebivalište preko 15 godina. Uopšteno govoreći, ovi građani su suočeni sa nedostatkom statusa legalnog boravka, bilo u Srbiji ili na Kosovu, u dve države koje zakonski priznaju dvojno državljanstvo.

Dana 6. juna 2013. godine, Skupština Republike Kosovo usvojila je Rezoluciju br. 04-R-011, u vezi sa pravima Albanaca, preko kojih traži od Vlade Republike Kosova da ima veću brigu i bolji tretman za albanske građane Preševa, Bujanovca i Medveđe koji su raseljeni na Kosovu, garantovanjem punih i jednakih prava za njih. Pored toga, stav 4 ove rezolucije izričito predviđa izgradnju objekata za ovu zajednicu: „*Izgradnja objekata za mobilnost, obrazovanje, kulturnu pripadnost, opremu sa relevantnim dokumentima i druge objektima, uključujući suspenziju diskriminirajućih naknada*“.

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) u predmetu Kurić i drugi protiv Slovenije utvrdio je povredu prava na poštovanje "privatnog ili porodičnog života" ili oboje (član 8. Konvencije), pravo na efikasan pravni lek (član 13.) i zabrana diskriminacije (član 14., u vezi sa članom 8.) u vezi sa brisanjem iz registra stalnih stanovnika od strane Slovenskih vlasti, što je rezultiralo gubitkom pravnog statusa podnosilaca zahteva gdn. Kurić, gđa Mezga, gdn. Ristanović, gdn. Beriša, gdn. Ademi i gdn. Minić. Prema tome, ne samo istražitelji u ovom predmetu, već i veliki broj drugih osoba su bili pogođeni i još uvek su pogođeni tom merom. ESLJP je zaključio da je kršenje u suštini počelo sa dugotrajnim neuspehom Slovenskih vlasti da regulišu status prebivališta podnosilaca zahteva nakon njihovog "brisanja" iz registra stalnih stanovnika i da im pruže odgovarajuće rešenje. Sud takođe navodi da podnosioci zahteva mogu potvrditi da su "žrtve" prema članu 34. Konvencije za navodne povrede njihovih prava prema Konvenciji.³⁸¹

Duh primene standarda ljudskih prava je da ih ne uživa samo ograničen deo građana neke države. Oni važe za svakog pojedinca, bez obzira na nacionalnost ili državljanstvo, kao što su tražioci azila, izbeglice, radnici koji emigriraju i druga lica koja se nalaze na teritoriji druge države ili su pod njenom jurisdikcijom.

Na osnovu ovih zaključaka, Ombudsman je preporučio Vladi Republike Kosova, odnosno Ministarstvu unutrašnjih poslova, da prebroje tačan broj građana iz Preševa, Medveđe i Bujanovca, koji borave bez definisanog pravnog statusa na teritoriji Republike Kosovo, i da preduzmu neophodne mere za regulisanje pravnog okvira, koji omogućava ovim građanima da uživaju osnovna ljudska prava.

³⁸¹ ESLJP, Odluka, Kurić i drugi protiv Slovenije, (Predmet br. 26828/06), Strazburg, 12.3.2014.

Izveštaj Ex officio za predmet br. 412/2017, u vezi sa odlukom o uplati maturalnog državnog ispita od 16.5.2017. godine, sa br. 2-1843.

Dana 5. aprila 2018. godine, Ombudsman je objavio Ex officio izveštaj br. 412/2017, u vezi sa Odlukom o uplati maturalnog državnog ispita od 16.5.2017. godine, sa br. 2-1843. U izveštaju se procenjuje odluka o uplati maturalnog državnog ispita od 16.05.2017. godine, sa br. 2-1843 i da li je ova odluka u skladu sa vladavinom prava i načelom zakonitosti.

U decembru 2008. godine, Zakon br. 03/L-018 o završnom i maturalnom državnom ispitu (Službeni list Republike Kosovo / Priština: godina III / br. 44/22 decembar 2008. godine) (u daljem tekstu: ZZMDI). Na osnovu ovog zakona, *maturalni državni ispit* održan je od 2008. godine do januara 2016. godine. U januaru 2016. godine ovaj zakon je ukinut Zakonom br. 05 / L-018 o *ispitu državne mature* (Službeni list Republike Kosovo / Br. 2 / 8 Januar 2016, Priština) (u daljem tekstu: ZZMDI). U junu 2017. godine održan je maturalni državni ispit na osnovu ZZMDI i Odluke centralne državne komisije za maturu o uplati maturalnog državnog ispita.

Uprkos činjenici da zahtev za uplatu više ne postoji po novom zakonu u članu 16., stavu 3. ZZMDI, Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT), odnosno Centralna državna komisija za maturu, donela je odluku gde su tačke 1 i 2 definisane na sledeći način: *“1. Svi učenici koji imaju srednju školu i podležu maturalnom državnom ispitu moraju iz banke doneti dokaz o uplati u iznosu od 5 evra. 2. Obrazac za plaćanje se koristi kao dokaz za učešće na maturalnom državnom ispitu. (....).”*

Ombudsman napominje da novi zakon od 8. januara 2016. godine o maturalnom državnom ispitu ne govori o pitanju uplata. Za razliku od člana 17. stav 3. podstav 3.3 prethodnog Zakona o završnom ispitu i maturalnom državnom ispitu od 22. decembra 2008. godine, u kojem se izričito navodi da, zajedno sa prijavnom listom, kandidat **dostavlja i račun o uplati iz banke**. Jasno je da su autori zakona tokom izmena koje su napravili odlučili da izbrišu paragraf 3.3 kako bi izbegli obavezu o uplati ispita iz sistema predviđenog u članu 17., stav 3, podstav 3.3. na završnom ispitu i maturalnom državnom ispitu od 22. decembra 2008. godine.

Međutim, pored kriterijuma utvrđenim u zakonu, MONT, odnosno Državna komisija za maturu, donosi odluku kojom se navodi kao dodatni kriterijum, obaveza za sve studente da izvrše uplatu u banci za maturalni ispit iz člana 8 i 9 ZZMDI-a.

Ombudsman napominje da MONT, odnosno Centralna državna komisija za maturu, na osnovu navedenih odredbi, donosi pravni osnov za određivanje ovog dodatnog kriterijuma uplate za polaganje maturalnog državnog ispita, čiji kriterijum nije naveden u ZZMDI i koji uopšte ne daje MONT-u, odnosno Centralnoj državnoj komisiji za maturu, ovlašćenja za postavljanje dodatnih kriterijuma.

Kriterijum za polaganje maturalnog ispita utvrđen je u članu 16. ZZMDI-a i predstavlja iscrpnu listu koja ne ostavlja prostora za dodavanje dodatnih kriterijuma kao što je to

učinio MONT, odnosno Centralna državna komisija za maturu, izdavanjem odluke i dodavanjem dodatnih kriterijuma koji obavezuju sve studente o uplati maturalnog ispita.

Iz ovih razloga, u skladu sa navedenim nalazima, Ombudsman smatra da je odluka o uplati maturalnog državnog ispita, dana 16.5.2017. godine, sa br. 2-1843, koje je izdao MONT, odnosno Centralna državna komisija za maturu, kršenje ljudskih prava i slobode, jer je u suprotnosti sa osnovnim principima funkcionisanja demokratske države, kao što je načelo pravne bezbednosti, ustavno načelo vladavine prava i načelo pravne bezbednosti, jer ne postoji pravni osnov u ZZMDI-a za izdavanje takve odluke.

Iz tog razloga MONT-u se preporučuje, u skladu sa nadležnostima i odgovornostima važećeg zakonodavstva na snazi, da proglasi nevažeću odluku o uplati maturalnog državnog ispita od 16.05.2017. godine, sa br. 2-1843, koju je izdala Državna komisija za maturu.

Ex officio izveštaj za predmet br. 235/2018 u vezi sa kategorijom građana koji su radili pre 1999. godine i nisu imali koristi od starosne penzije za osiguranike, jer nisu ispunili 15 godina radnog staža za penziju kao posledica diskriminatornog otpuštanja sa posla.

Dana 6. aprila 2018. godine, Narodni advokat je objavio izveštaj sa preporukama u vezi sa kategorijom građana koji su radili pre 1999. godine i nisu imali koristi od starosne penzije za osiguranike jer nisu ispunili 15 godina radnog staža za penziju kao posledicu diskriminatornog otpuštanja sa posla. Svrha ovog izveštaja utvrđuje potrebu za regulisanjem penzije za osiguranike za kategoriju građana Republike Kosovo, koji su radili pre 1999. godine i nisu ispunili kriterijume podobnosti od 15 godina ranog staža za penziju kao posledicu diskriminatornog otpuštanja sa posla kao rezultat nasilnih mera nametnutih na Kosovu. Izveštaj skreće pažnju na potrebu pravnog regulisanja pitanja koristi od penzionih obveznika za građane Republike Kosovo, koji su radili pre 1999. godine i nisu ispunili kriterijume podobnosti od 15 godina radnog staža kao posledicu diskriminatornog otpuštanja sa posla u devedesetim; da bi predstavili činjenično stanje u vezi sa okolnostima ili razlozima otpuštanja građana u vreme izricanja nasilnih mera na Kosovu kao rezultat neispunjavanja kriterijuma od 15 godina radnog staža za penziju; da analizira zakonodavstvo koje je bilo na snazi pre 1999. godine, namerno tumačeći odredbu koja definiše 15 godina staža za penziju. Takođe će u tu svrhu biti analizirano trenutno zakonodavstvo Republike Kosovo; da naglasi osnovna načela ljudskih prava, posebno u pogledu nediskriminacije i pozitivnih obaveza koje država treba da ima u odnosu na građane, koja proizilaze iz Ustava Republike Kosovo i drugih međunarodnih standarda. Konačno, ukazujući na ove obaveze, Ombudsman namerava dati konkretne preporuke na osnovu svojih ustavnih i zakonskih ovlašćenja.

Što se tiče prava i tretmana pensionera na Kosovu, Ombudsman ponavlja da kategorija građana koji su radili pre 1999. godine i nisu ispunili kriterijume podobnosti od 15 godina radnog staža kao uslova za penziju kao posledice diskriminatornog otpuštanja sa

posla zbog nasilnih mera nametnutih na Kosovu, koji predstavljaju glavni izazov za tretman od strane države Kosovo.

Pravo na dobrobit starosne penzije za osiguranike za ovu kategoriju građana Kosova je složeno i posebno pitanje (*sui generis*). Ovo ima veze sa činjenicom da je zakonom tog vremena (pre 1999. godine) kao kriterijum za dobrobit ove vrste penzije definisan radni staž od 15 godina kao uslov za penziju, ali zbog izuzetnih okolnosti, odnosno izricanja nasilnih mera na Kosovu, deo građana Kosova nije ispunio ovaj kriterijum, bez njihove krivice, zbog diskriminatornog otpuštanja sa posla. Sa druge strane, složenost ovog problema izražena je potrebom da se pozitivno izmeni zakonodavstvo, zbog novih i izuzetnih okolnosti koje su se desile, uprkos kriterijima utvrđenim zakonom koji je na snazi u vreme kada su ti građani uspostavili radni odnos. Sa druge strane, sadašnje zakonodavstvo Kosova je takođe regulisalo pravo na starosnu penziju obveznika na osnovu istog kriterijuma kao i zakona tog vremena, po kome pravo na koristi imaju samo radnici koji su stekli (15) godina radnog staža za penziju.

Ombudsman takođe podseća da, pored pravnog aspekta, ovo pitanje za državu Kosovo može biti izazov u odnosu na budžetske mogućnosti za pokrivanje troškova za penzije za dotičnu kategoriju. Ovaj problem je nasleđen iz predratnog perioda i od okolnosti koje su se pojavile na Kosovu. Kao što je dobro poznato u pogledu zakonodavstva, Kosovo je nasledilo zakone bivše Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosovo (SAPK) i federalne zakone bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (bivša SFRJ), uključujući pitanja u oblasti penzija. Pravo na starosnu penziju pre 1999. godine regulisano je Zakonom br. 011-24 / 83 o penzijskom i invalidskom osiguranju, objavljenom u Službenom glasniku SAPK br. 26/83 (u daljem tekstu: Zakon br. 011-24 / 83 SAPK) i Saveznog zakona bivše SFRJ, gde je definisan navedeni kriterijum od 15 godina radnog staža za sticanje prava na korišćenje penzije. Kao takvi, ovi zakoni se ne smatraju diskriminatornim karakterom i naravno u to vreme kada su odobreni, takvog sadržaja nije bilo.

Međutim, Ombudsman ponavlja da je otpuštanje sa posla, u vreme nasilnih mera za kategoriju građana Kosova, bio glavni razlog zašto nisu dostigli 15 godina radnog staža kao uslova za penziju. Zbog toga ova činjenica predstavlja novu i izvanrednu okolnost izvan odredbi zakona, koja je bila na snazi i definisala kriterijume podobnosti za pravo na penziju obveznika. Na osnovu toga, Ombudsman procenjuje da pravo na penziju obveznika za građane ove kategorije treba da bude određeno ne samo u odnosu na kriterijum propisan zakonom u tom periodu (15 godina radnog staža) već i uzimajući u obzir da otpuštanje sa posla predstavlja diskriminatorni akt u vreme nasilnih mera.

Ombudsman smatra da tri kategorije osoba koje su radile pre 1999. godine nisu mogle biti identifikovane i nisu ispunjavale kriterijume podobnosti od 15 godina radnog staža kao uslova za penziju: a) Radnici zaposleni pre 1989. godine, koji su otpušteni u vreme nasilnih mera; b) Radnici zaposleni pre 1989. i koji su nastavili raditi do 1999. godine; i c) Radnici zaposleni nakon 1989. godine, nakon nasilnih mera nametnutih na Kosovu.

Ova klasifikacija je napravljena tako da Ministarstvo rada i socijalnog staranja (MRSS), odnosno Vlada Republike Kosovo, uzme u obzir kategorizaciju lica koja mogu imati koristi od penziona šeme za starosne penzije za osiguranike za obavljene poslove pre 1999. godine.

Na osnovu analize zakonske i činjenične osnove i utvrđenih nalaza, Ombudsman je preporučio institucijama Republike Kosovo da preduzmu neophodne mere kako bi se garantovalo pravo na starosnu penziju obveznika za građane koji su radili pre 1999. godine i koji su otpušteni na diskriminatornoj osnovi; Vladi Republike Kosovo je preporučeno da u okviru svojih ustavnih i zakonskih nadležnosti, da preduzmu neophodne mere za pokretanje amandmana na pravnu osnovu što je pre moguće kako bi predložili Skupštini Republike Kosova nacrt zakona o državnim penzionim šemama, tako da bi kategorija građana koji su radili pre 1999. i bili otpušteni sa posla na diskriminatornoj osnovi imali koristi od starosne penzije poslodavca. U tu svrhu, potrebno je odrediti relevantne zadatke i za resorna ministarstva, u vezi sa pripremom zakonskih izmena i planiranja budžeta, i ako je potrebno, uspostaviti među-ministarsku radnu grupu, a MRSS da pripremi nacrt i uputi amandman na Zakon o državnim penzijskim fondovima (ZDPF), u skladu sa članom 8., tako da se licima koja su radila pre 1999. godine i koja nisu ispunila kriterijume podobnosti od 15 godina radnog staža kao posledica diskriminatornog otpuštanja sa posla, prizna njihovo pravo na korišćenje starosne penzije; da identifikuje i klasifikuje ovu kategoriju građana Kosova na osnovu relevantnih dokaza; da se nakon izmene i dopune zakona izmeni i Administrativno uputstvo br. 09/2015 o kategorizaciji korisnika penzijskih doprinosa prema kvalifikacionoj strukturi i dužini penzijskog doprinosa. Ministarstvu finansija je preporučeno da preduzme odgovarajuće mere koje će, osim finansijskih sredstava iz Penzionog fonda, po potrebi, obezbediti dodatna finansijska sredstva za plan državnog budžeta, u svrhu dodela penzija dotičnoj kategoriji građana. U skladu sa zakonskim nadležnostima i ovlašćenjima, u najkraćem mogućem roku, predlaže se kategorizacija ovih penzionera u skladu sa budžetskim kapacitetom Republike Kosovo.

Ex officio izveštaj za predmet br. 214/2018 u vezi sa hapšenjem i deportacijom šest turskih državljana sa teritorije Kosova

Dana 27. aprila 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa hapšenjem i deportacijom šest turskih državljana sa teritorije Republike Kosovo. Osnovna svrha ovog izveštaja je da skrene pažnju nadležnih organa Republike Kosovo na poštovanje prava uhapšenih lica i lica podvrgnutih deportaciji ili ekstradiciji sa teritorije Republike Kosovo, u skladu sa Ustavom, važećim zakonima, kao i međunarodnim standardima ljudskih prava.

Istrage Ombudsmana su počele nakon informacija koje su objavili javni mediji RTK, RTV 21 i drugi mediji, 29. marta 2018. godine, o hapšenju i deportaciji šestorice turskih državljana iz Republike Kosovo.

Boravišnu dozvolu deportovanog lica, gđina. Mustafa Erdem-a je ukinulo Odeljenje za državljanstvo, azil i migracije (u daljem tekstu: ODAM), 23. marta 2018. godine, na osnovu člana 91, stav 1, podstav 1.4, stavovi 2, 3. i 4. Zakona br. 04/L-219 o strancima i člana 26. Administrativnog uputstva (MUP) br. 01/2014 o postupku izdavanja boravišne dozvole i potvrde rada za strance (verifikacija radne dozvole). Boravišna dozvola u slučaju g. Erdema važila je do 23. februara 2021. godine. Dana 29. marta 2018. godine, Odeljenje za migracije i strance Kosovske policije je, u skladu sa članovima 6, 97. i 99, stav 2 Zakona br. 04/L219 i članom 8, stav 1. Administrativnog uputstva (MUP) br. 09/2014 o povratku stranaca koji borave ilegalno u Republici Kosovo, izdalo nalog za deportaciju gđina. Erdem-a, koji je sproveden istog dana.

Boravišnu dozvolu deportovanog lica gospodina Hasan-a Huseyin Demir-a je poništio ODAM, 23. marta 2018. godine, na osnovu člana 66. stav 1. podstav 1.1 i člana 48. stav 1. podstav 1.6 Zakona br. 04 / L-219 o strancima, član 23 Administrativnog uputstva (MUP) br. 01/2014 o postupku izdavanja boravišne dozvole i potvrde rada za strance.

Boravišna dozvola u predmetu gđina. Demir-a je važila do 21. juna 2018. godine. Dana 29. marta 2018. godine, Odeljenje za migracije i strance Kosovske policije je, u skladu sa članovima 6, 97. i 99, stav 2 Zakona br. 04/L219 i članom 8, stav 1. Administrativnog uputstva (MUP) br. 09/2014 o povratku stranaca koji borave ilegalno u Republici Kosovo, izdalo nalog za deportaciju gđina. Demir-a, koji je sproveden istog dana..

Boravišnu dozvolu deportovanog lica gospodina Yusuf Karabina je poništio ODAM, 23. marta 2018. godine, na osnovu člana 91, stav 1, podstav 1.4, stavovi 2, 3. i 4. Zakona br. 04 / L-219 o strancima, član 26 Administrativnog uputstva (MUP) br. 01/2014 o postupku izdavanja boravišne dozvole i potvrde rada za strance. Boravišna dozvola u pršedmetu gđina. Karbina je važila do 3. avgusta 2022. godine.

Dana 29. marta 2018. godine, Odeljenje za migracije i strance Kosovske policije je, u skladu sa članovima 6, 97. i 99, stav 2 Zakona br. 04/L219 i članom 8, stav 1. Administrativnog uputstva (MUP) br. 09/2014 o povratku stranaca koji borave ilegalno u Republici Kosovo, izdalo nalog za deportaciju gđina. Karabina, koji je sproveden istog dana.

Boravišnu dozvolu deportovanog lica, gospodina Cihan Özkan je poništio ODAM, 23. marta 2018. godine, na osnovu člana 66, stav 1, podstav 1.1, i člana 48, stav 1, podstav 1.6 Zakona br. 04/L-219 o strancima i člana 23. Administrativnog uputstva (MUP) br. 01/2014 o postupku izdavanja boravišne dozvole i potvrde rada za strance. Boravišna dozvola u predmetu gđina. Cihan je važila do 21. septembra 2018. godine. Dana 29. marta 2018. godine, Odeljenje za migracije i strance Kosovske policije je, u skladu sa članovima 6, 97. i 99, stav 2 Zakona br. 04/L219 i članom 8, stav 1. Administrativnog uputstva (MUP) br. 09/2014 o povratku stranaca koji borave ilegalno u Republici Kosovo, izdalo nalog za deportaciju gđina. Özkan-a, koji je sproveden istog dana.

Boravišnu dozvolu deportovanog lica, gospodina Kahraman Demirez je poništio ODAM, 23. marta 2018. godine, na osnovu člana 91, stav 1, podstav 1.4, stavovi 2, 3. i 4. Zakona br. 04 / L-219 o strancima i člana 26. Administrativnog uputstva (MUP) br. 01/2014 o postupku izdavanja boravišne dozvole i potvrde rada za strance. Boravišna dozvola u predmetu gđina. Demirez -a je važila do 23. februara 2021. godine. Dana 29. marta 2018. godine, Odeljenje za migracije i strance Kosovske policije je, u skladu sa članovima 6, 97. i 99, stav 2 Zakona br. 04/L219 i članom 8, stav 1. Administrativnog uputstva (MUP) br. 09/2014 o povratku stranaca koji borave ilegalno u Republici Kosovo, izdalo nalog za deportaciju gđina. Demirez-a, koji je sproveden istog dana.

Boravišna dozvola deportovanog lica, gospodina Osman Karakaya je istekla dva meseca ranije, prema ODAM-u, a zahtev za produženje nije odobren, jer je procena nadležnog organa bila da on predstavlja pretnju nacionalnoj sigurnosti. Dana 29. marta 2018. godine, Odeljenje za migracije i strance Kosovske policije je, u skladu sa članovima 6, 97. i 99, stav 2 Zakona br. 04/L219 i članom 8, stav 1. Administrativnog uputstva (MUP) br. 09/2014 o povratku stranaca koji borave ilegalno u Republici Kosovo, izdalo nalog za deportaciju gđina. Karakaya, koji je sproveden istog dana..

Istog dana, mediji su objavili saopštenje ODAM-a u okviru MUP-a, u kojem se navodi: *"... kao nadležni organ, tokom ispitivanja dokaza smo ustanovili da postoji dovoljan pravni osnov za preduzimanje mera i ukidanje boravišne dozvole dotičnih lica na teritoriji Republike Kosovo, prema razlozima utvrđenim zakonom o strancima, odnosno članom 6. zakona, koji se odnosi na odbijanje ili oduzimanje boravišne dozvole zbog okolnosti državne sigurnosti.* Dana 30. marta 2018. godine, Odeljenje za međunarodnu pravnu saradnju u krivičnim stvarima Ministarstva pravde je obavestilo Ombudsmana da nisu sprovedene procedure za izručenje uhapšenih i deportovanih lica sa teritorije Republike Kosovo.

Dana 29. marta 2018. godine, Ombudsman je od Nacionalnog mehanizma za sprečavanje mučenja (u daljem tekstu NMSM), zatražio je da od Centra za pritvor stranaca (u daljem tekstu: CPS), dobije informacije da li se uhapšeni stranci nalaze u tom centru. Nadležni službenik CPS-a je obavestio NMSM da dotična lica nisu uopšte poslata CPS-u.

Dana 29. marta 2018. godine, Ombudsman je, putem zvaničnog e-mail-a, zatražio od Kosovske policije i ODAM-a da pruže informacije u vezi sa datim predmetom. Istog dana, NMSM je posetio Regionalni pritvorni Centar u Prištini (RPC) gde je obavešten da dotični zatočenici nisu u centru.

Kosovski mediji su 29. marta 2018. godine objavili ovu vest, pozivajući se na turske novine "Hurriyet", da je Kosovska obaveštajna agencija u saradnji sa Turskom obaveštajnom agencijom izvršila ovu uspešnu operaciju hapšenja, koja se odnosi na uhapšena i deportovana lica sa teritorije Republike Kosovo. Isti mediji objavili su i fotografije uhapšenih lica.

Dana 30. marta 2018. godine, NMSM je posetio Regionalni pritvorni centar u Prištini (RPC), pri čemu je tim za praćenje sproveo detaljnu inspekciju kako bi proverio da li su dotična lica držane ili su bile zadržane u centru pre nekoliko dana. Tim za praćenje je takođe proverio sve zvanične podatke u Regionalnom pritvornom centru i ustanovio da se uhapšeni ne nalaze centru i da uopšte nisu dovedeni u isti.

Dana 30. marta 2018. godine, NMSM je imao zvanični sastanak sa direktorom ODAM-a, gde su kopije ODAM-ovih odluka o ukidanju boravišnih dozvola Republike Kosovo za ta lica dobijena od ovog odeljenja. Tom prilikom NMSM je zatražio od ODAM-a da NMSM-u dostavi kopije dosijea svakog uhapšenog lica.

Dana 30. marta 2018. godine, NMSM je zatražio zvaničnim e-mail-om od Odeljenja za migraciju i strance u okviru Kosovske policije da dostavi relevantne dokumente u vezi sa hapšenjem i deportacijom šest turskih državljana sa teritorije Republike Kosovo.

Istog dana ujutro, NMSM je zatražio sastanak sa nadležnim organima Generalnog direktorata Policije Kosova kako bi se nabavila relevantna dokumentacija i kako bi se informisali o procedurama koje se primenjuju u slučaju hapšenja, deportacije i boravka ovih lica. Sastanak nije održan, ali je NMSM zamoljen da zakazuje sastanak pisanim zahtevom.

Dana 30. marta 2018. godine, u 14:00 časova, Odeljenje za migracije i strance, poslalo je NMSM-u putem zvaničnog e-maila, "Naloge za deportaciji" sa teritorije Republike Kosovo za šest turskih državljana. Ovom prilikom, NMSM je takođe obavešten da su dotična lica odmah, istog dana, u pratnji ovog odeljenja deportovana u zemlju njihovog porekla.

Dana 30. marta 2018. godine, Ombudsman je izdao izjavu u kojoj se, između ostalog, navodi: *"Od prijema informacija o hapšenju šest turskih državljana sa dozvolom boravka u našoj zemlji, Ombudsman je izuzetno zabrinut. Uloženi su veliki naponi da se dobiju zvanične informacije o njihovoj lokaciji i uslovima, načinu hapšenja i deportaciji u Tursku, ali to je bilo nemoguće tokom jučerašnjeg dana i danas ujutro. Nakon upornosti ombudsmana, Policija Kosova (PK), odnosno Odeljenje za migracije i strance (OMS), je danas, 30. marta 2018. godine, u 14:00 časova, objavila da je, 29. marta 2018. godine, OMS izdao šest naloga za deportaciju dotičnih građana sa teritorije Republike Kosovo u Tursku. Izdavanje ovih naloga za deportaciju izvršeno je na osnovu odluka Odeljenja za državljanstvo, azil i migracije (ODAM) MUP-a, od 23. marta 2018. godine i prosleđene su OMS-u 28. marta 2018. godine. Prema obaveštenju PK-a, dotični građani su pritvoreni 29. marta 2018. godine i istog dana su odvedeni na Međunarodni aerodrom u Prištini, odakle je došlo do deportacije u zemlju porekla. Juče je Ombudsman takođe kontaktirao ODAM u Ministarstvu unutrašnjih poslova i zatražio informacije da li se dotična lica drže u pritvorskom centru za strance, međutim, Ombudsman je informisan da nisu poslani u isti. U međuvremenu, danas smo od istog odeljenja saznali da su donesene odluke o oduzimanju boravišne dozvole za ova lica odvojeno, a takođe su nam prosleđene kopije ovih odluka. Imajući u vidu osetljivost i složenost predmeta, kao i*

konfuziju organa vlasti u lancu odgovornosti, Ombudsman je odlučio da otvori predmet ex officio kako bi detaljno istražio radnje koje poduzimaju javni organi. Međutim, u ovoj fazi, Ombudsman tvrdi da su aktivnosti koje preduzimaju javni organi u suprotnosti sa međunarodnim standardima ljudskih prava i sloboda, koji se primenjuju u domaćem pravnom sistemu Republike Kosovo. Evropska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama i njeni protokoli izričito navode proceduralne garancije u vezi sa deportacijom stranaca. U skladu sa članom 3, članom 6, članom 8. i članom 13. ECHR-a, kao i osnovnim načelom zabrane prisilnog udaljavanja ili vraćanja, prema Konvenciji o izbeglicama iz 1951. godine, odgovornost za ovu situaciju je na nadležnim državnim organima. Iznad svega, garancije člana 3. (zabrana mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja) i člana 6. (pravo na pravično suđenje) ECHR-a u demokratskim društvima ne mogu se ukinuti (zanemariti) čak i u vanrednim okolnostima.

Dana 30. marta 2018. godine, Ombudsman je, putem zvaničnog e-maila, zatražio od Obaveštajne agencije Kosova (OAK) da pošalje izveštaj o proceni i preporukama ove agencije u vezi sa tim licima. Nakon sastanka sa predstavnikom OAK-a, Ombudsman je obavешten da se tražene informacije smatraju poverljivim prema članu 4, stav 1.3.1 Zakona br. 03 / L-178 o klasifikaciji informacija i verifikaciji bezbednosti. Prema članu 22, stav 2. ovog zakona: "*Samo predsednik Republike Kosovo, Predsednik Skupštine Kosovo i Premijer Republike Kosovo su ovlašćeni da imaju uvid u klasifikovanim informacijama*".

Dana 30. marta 2018. godine, na zahtev advokata i porodice, zbog sumnje da se osumnjičeni još uvek drže u prostorijama aerodroma, tim za praćenje NMSM-a je posetio Međunarodni aerodrom u Prištini kako bi proverio da li se uhapšeni još uvek tamo se drži. Uprkos insistiranju tima za praćenje da ima pristup prostoru i dokumentaciji, timu nije bio dozvoljen pristup, što je onemogućilo izvršavanje službene dužnosti u skladu sa Ustavom Republike Kosova i Zakonom o Ombudsmanu. Dana 31. marta 2018. godine Gazeta Express je objavio članak koji se odnosi na izjavu tužioca Reshata Millaku-a iz Specijalnog tužilaštva Republike Kosovo, koji je izjavio da su pre nekoliko dana primili zahtev za izručenje od Ministarstva pravde Kosova. Dalje se u ovom članku, navodi izjava tužioca: „*Mi nismo pokrenuli nikakvu istragu po ovom pitanju. Postojao je zahtev za ekstradiciju, međutim, mi nismo delovali. Zahtev je pokrenulo Ministarstvo pravde Turske, a upućeno je našem Ministarstvu pravde. Nismo preduzeli nikakve radnje, jer smo smatrali da nema razloga za delovanje*“

Dana 3. aprila 2018. godine, branioci uhapšenih i deportovanih lica sa teritorije Republike Kosovo su obavestili Ombudsmana da nalog za deportaciju Kosovske policije i Odluka o ukidanju boravišne dozvole ODAM-a nisu predati njihovim klijentima, niti branioca.

Dana 6. aprila 2018. godine, predstavnik Ombudsmana, zajedno sa službenicima Kancelarije Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava, sastao se sa

članovima porodica turskih državljana koji su deportovani sa teritorije Republike Kosovo..

Na osnovu dobijenih dokumenata, Ombudsman primećuje da je Generalni direktorat Policije Kosova, 29. marta 2018. godine, izdao nalog za deportaciju na osnovu članova 6, 97. i 99, stav 2. Zakona o strancima br. 04 / L-2019 i člana 8, stav 1. Administrativnog uputstva (MUP) br. 09/2014 o povratku stranaca koji ilegalno borave u Republici Kosovo. Obrazloženje svakog naloga za deportaciju sadrži iste razloge. Svaka odluka glasi: ... [njegov dalji boravak u Republici Kosovo može predstavljati pretnju po državnu bezbednost i javni red...]. U istim odlukama naglašava se da se ovaj akt može osporiti podnošenjem žalbe Komisiji za razmatranje žalbi stranaca u roku od 8 (osam) dana od dana prijema. Žalba se podnosi lično ili preko ovlašćenog lica. U odluci je takođe izričito navedeno da žalba ne zaustavlja izvršenje ove odluke.

Ombudsman primećuje da su u ovom slučaju nadležni organi preduzeli mere za deportaciju stranaca bez koordinacije između institucija na osnovu njihovih mandata, bez transparentnosti, što (transparentnost) predstavlja glavno načelo dobrog upravljanja u zemlji. Iz do sada prikupljenih informacija jasno je da su dotična lica deportovana sa teritorije Republike Kosovo i da su predata turskim policijskim organima, da su odmah uhapšeni i optuženi za izvršenje krivičnog dela terorizma..

U skladu sa članom 3.1.26 Zakona br. 04/L-219 o strancima, proterivanje je definisano kao *“izvršenje obaveze proterivanja, odnosno fizički prevoz van Republike Kosova”*. Takođe, na sastanku predstavnika Ombudsmana sa glavnim tužiocem Specijalnog tužilaštva Republike Kosova, Specijalno tužilaštvo je od Osnovnog suda u Prištini dobilo dva zahteva Ministarstva pravde Turske za izručenje dva lica, koja su izručena zajedno sa drugima, koji su prosleđeni preko Ministarstva pravde Kosova sa propratnim pismom, 26. februara 2018. godine.

Dalje, prema glavnom tužiocu, Ministarstvo pravde Turske, preko svoje ambasade u Prištini, uputilo je Ministarstvu pravde Kosova zahtev za izručenje dva turska državljana koji borave na Kosovu (g. Kahraman Demirez i g. Yusuf Karabina), zbog sumnji da su počinili krivično delo terorizma.

Ombudsman smatra da u takvom slučaju trebaju primeniti postupci ekstradicije predviđeni Zakonom br. 04 / L-213 o međunarodnoj pravnoj saradnji u krivičnim stvarima. Ovaj zakon jasno određuje postupke, obaveze i mere koje nadležni organi mogu i trebaju preduzeti do donošenja odluke o izručenju osobe na osnovu zahteva druge zemlje. Na taj način deportovanim licima je uskraćeno pravo da budu saslušani i da im se sudi od strane nadležnog javnog organa. Ovo pravo je takođe garantovano Ustavom Republike Kosovo, Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, njenim dodatnim protokolima, Paktom o građanskim i političkim pravima i samom sudskom praksom Evropske konvencije. Svi ovi međunarodni instrumenti su deo ustavnog i pravnog sistema

Republike Kosovo i imaju prednost nad lokalnim odredbama i zakonima u slučaju sukoba.

Na dan hapšenja, Policija Kosova, kao nadležni organ, ovlašćen za lišavanje slobode, nije bila u stanju ili nije bila voljna da pruži konkretne informacije o tome gde se nalaze lica o kojima je u štampi i elektronskim medijima izveštavano da su uhapšena. Štaviše, pružanje takvih informacija je odbijeno čak i Ombudsmanu, čiji je mandat zaštita osnovnih prava i sloboda, konkretno uhapšenih osoba, koje se smatraju ranjivim kategorijama, pošto su od hapšenja potpuno pod kontrolom vlasti.

Na dan hapšenja, proteranim licima su u potpunosti uskraćena osnovna prava garantovana Ustavom Republike Kosovo, Zakonom o policiji i svim međunarodnim standardima za zaštitu prava uhapšenih lica. Ova prava su: pravo na advokata, pravo na doktora i pravo da se porodica ili određeno lice, po želji, obaveste o činjenici da su lišeni slobode. Ova prava se smatraju osnovnim zaštitnim merama protiv fizičkog zlostavljanja.

Potpuno uskraćivanje ovih prava uhapšeno lice izlaže riziku od mučenja ili fizičkog zlostavljanja. Na dan hapšenja, ni branioci, ni porodica uhapšenih lica nisu bili obavješteni o tome gde se nalaze uhapšena lica.

Odluke o deportaciji sa teritorije Republike Kosova i oduzimanju boravišne dozvole nisu dostavljene ni deportovanim licima, niti njihovim braniocima. Ombudsman ponavlja, kao i u drugim predmetima, da je uskraćivanje prava na korišćenje pravnih sredstava ozbiljno kršenje ljudskih prava garantovanih Ustavom Republike Kosovo, važećim zakonima i svim standardima međunarodnih standarda za zaštitu ljudska prava i osnovne slobode.

EKLJP je izričito i jasno navela da države ni pod kojim okolnostima ne mogu proterati stranca na teritoriji druge države u kojoj bi mogao biti izložen riziku fizičkog mučenja i fizičkog zlostavljanja. Sud je naglasio da je ova zabrana u članu 3. Konvencije apsolutne prirode i da će se primenjivati u „*vreme rata ili drugih javnih vanrednih situacija koje prete naciji*“.

U predmetu *Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, u kojem je država deportacije tvrdila da deportovana osoba predstavlja pretnju nacionalnoj sigurnosti i da mora biti deportovan u Indiju. ESLJP je smatrao da se državni sigurnosni interesi ne mogu uzeti u obzir prilikom utvrđivanja da li je država potpisnica kršila Konvenciju. Sud je utvrdio da je zabrana u članu 3. protiv mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, za razliku od drugih članova, apsolutnog karaktera. Štaviše, zabrana u članu 3, prema ESLJP-u, takođe se primenjuje „*u vreme rata ili drugih javnih vanrednih situacija koje prete naciji*“.

Ombudsman smatra da su organi Republike Kosovo, proterivanjem turskih državljana, izložili stvarnom riziku da budu izloženi mučenju, fizičkom zlostavljanju i stvarnoj opasnosti od ozbiljnih kršenja drugih prava garantovanih međunarodnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava. Kao rezultat toga, Ombudsman nalazi da su nadležni organi u ovom predmetu prekršili: član 29, stavove 2, 3 i 4 Ustava Republike Kosovo [Pravo na

slobodu i bezbednost], član 31 [Pravo na pravično i Nepriistrasno suđenje], član 32 [Pravo na pravna sredstva] Član 14, stav 1, član 15, član 16, stav 1 i 2, član 17, stavovi 2 i 6 Zakona br. 04/L-2013 članove 8 i 10 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, član 9, stavove 1 i 2, član 13 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, članove 5, 6 i 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, član 1, stav 1 Protokola br. 7 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, član 3, stav 1 i stav 2 Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka.

Na osnovu ovih nalaza, Ombudsman je preporučio Ministarstvu unutrašnjih poslova i Ministarstvu pravde da prilikom ocenjivanja statusa stranaca u našoj zemlji, pažljivo primene sve garancije i postupke garantovane Ustavom Republike Kosovo i Međunarodnim konvencijama, bilo za izdavanje dozvole za boravak, dozvole za deportaciju ili izručenje; Ministarstvo unutrašnjih poslova izričito obaveštava svoje osoblje o ustavnim i zakonskim ovlašćenjima Ombudsmana u vezi sa nenajavljenim pristupom bilo kom mestu i u bilo koje vreme na mestima gde se drže ili se mogu držati lica lišena slobode; Vlada Republike Kosovo treba da odobri adekvatnu nematerijalnu nadoknadu kao izraz dobre volje i priznavanje kršenja ljudskih prava u skladu sa članom 41 EKLJP-a.

Ex officio izveštaj za predmet br. 358/2016 u vezi sa izmenama i dopunama člana 4 Zakona br. 04/L-096 o izmenama i dopunama Zakona br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu

Dana 13. jula 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama koje se odnose na izmene i dopune člana 4 Zakona br. 04 /l-096 o izmenama i dopunama Zakona br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu.

Svrha ovog izveštaja je da se preporučí Skupštini Republike Kosova izmena i dopuna člana 4 Zakona br. 04/l-096 o izmenama i dopunama Zakona br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu, objavljenom u Službenom listu Republike Kosovo / br. 15 / 13 jun 2012, Priština (u daljem tekstu: Zakon br. 04/l-096), koji ograničava raspodelu socijalne pomoći porodicama sa decom mlađom od pet godina (5). Ovaj izveštaj opravdava neophodnost izmene Zakona br. 04/l-096 u vezi sa međunarodnim standardima za zaštitu ljudskih prava, sa posebnim osvrtom na zaštitu prava deteta, jer ovo ograničenje otežava život i dobrobit građana koji su u lošoj ekonomskoj situaciji.

Izveštaj daje određene i konkretne preporuke u vezi sa izmenama i dopunama člana 4, odnosno tačke 4.5 Zakona br. 04/l-096, kako bi se ograničenje uzrasta deteta od pet (5) godina podiglo na 18, u skladu sa pojmom „dete“ i radi ispunjenja obaveza iz Ustava.

U avgustu 2007. godine, Zakon br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu, objavljen u Službenom listu Privremenih institucija samouprave na Kosovu / Priština: godina ii / br. 15/01. Avgust 2007. (u daljem tekstu: *Zakon br. 2003/15*). Zakon br.

2003/15 reguliše program socijalne pomoći u cilju zaštite i brige o socijalno ugroženim porodicama.

U januaru 2016. godine, Zakon br. 04/L-096 o izmenama i dopunama Zakona br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu, objavljen u Službenom listu Republike Kosovo / br. 15 / 13. jun 2012, Priština. Na osnovu ovog zakona, šema socijalne pomoći na Kosovu je regulisana kako bi podržala i obezbedila privremenu finansijsku pomoć porodicama u lošoj ekonomskoj situaciji.

Sa ovom restriktivnom odredbom, posebno su pogođeni građani iz zajednica Roma, Aškalijska i Egipćana. Prema predmetima predstavljenim IO-u i navodima porodica pogođenim ovim ograničenjem, postoje procene da takvo ograničenje produbljuje situaciju još ozbiljnije, jer te porodice prave planove da imaju još jednu bebu svakih pet godina, tako da socijalna pomoć ne bi bila prekinuta.

Uprkos činjenici da su izmene člana 4. Zakona br. 2003/15 izvršene, to zapravo nije poboljšalo situaciju siromašnijih porodica zbog činjenice ograničavanja starosti dece. Dalje, stav 4.6 člana 4 Zakona br. 04/L-096 predviđa da odredbe člana 4.5 budu izmenjene na vreme kako bi se postepeno povećavala starosna granica deteta kako bi se promenio ovaj kriterijum, što će zavistiti od neophodnih raspoloživih budžetskih sredstava, i podleže fiskalnim ograničenjima.

S tim u vezi, 16. juna 2016. godine objavljen je članak u dnevnim novinama 'Kosova Sot', gde je pomenuto nekoliko porodica iz Đakovice i okoline, koje su se žalile da su u teškoj finansijskoj situaciji sada kada su ostale bez socijalne pomoći. S obzirom na lošu ekonomsku situaciju na Kosovu i teškoće vezane za zapošljavanje, mnoge porodice zavise od socijalne pomoći. Uslovi utvrđeni pravnim odredbama koje su na snazi za socijalnu pomoć, uticali su na pogoršanje ekonomske situacije mnogih porodica, uzrokujući prepreke i poteškoće u blagostanju i dobrobiti porodica uopšte.

S obzirom na gore navedeno, Zakon br. 04/L-096, konkretno član 4, stav 4.5, tačka a) bez ikakve sumnje krši najbolje interese deteta: "Deca uživaju pravo na zaštitu i osnovnu brigu za svoje blagostanje". Istovremeno, ustavne odredbe su u potpunosti u skladu sa međunarodnim standardima predviđenim u Konvenciji o zaštiti prava dece. Iako se isti član Ustava odnosi na obavezu državnih organa da postupaju u skladu sa najboljim interesima deteta, to se zanemaruje kroz Zakon br. 04/L-09. Ako je dete definisano kao mlađe od 18 godina, onda se socijalna pomoć koja je njemu ili njoj potrebna, ne može zaustaviti kada navrše pet godina.

Zakonodavci u Zakonu br. 04/L-096 su implicirali prihvatanje ustavnih povreda i najboljeg interesa deteta, kako je predviđeno u članu 4, stav 4.6, da će se takav uslov izmeniti na vreme, tako da se starosna granica postepeno povećava, zavisno od budžetskih fondova, koji će u stvari biti podložni fiskalnim ograničenjima. Iz toga proizilazi da je izrada takve odredbe rezultat nedostatka budžeta koji bi potencijalno mogao biti definisan u legitimnom poglavlju prakse ESLJP-a.

Član 26 ove Konvencije o pravima deteta, koji se odnosi na socijalnu pomoć, izričito kaže: „*Deca - preko svog zakonskog staratelj ili direktno - uživaju pravo državne pomoći ako su siromašni ili im je potrebna takva pomoć*”.

Sledeći članak je takođe u ovom pogledu, koji se odnosi na odgovarajući životni standard deteta. Član 27 navodi da deca trebaju imati pravo na životni standard koji je dovoljan da zadovolji njihove fizičke i mentalne potrebe i da vlade trebaju pomoći porodicama i starateljima koji ne mogu ispuniti te potrebe, posebno u pogledu hrane, odeće i stana.

Naglasak mora biti na deci svim sredstvima i na činjenicu da se isti pojam odnosi na sve one koji nisu napunili 18 godina. Uslovi navedeni u Konvenciji o zaštiti prava deteta u pogledu postignuća adekvatnog životnog standarda primenjuju se i na decu stariju od pet godina, u ovom slučaju ostvarenu kroz dodelu pomoći njihovim roditeljima ili zakonskim starateljima.

Nedostatak socijalne pomoći za decu i porodice u potrebi, uslovljava ih i utiče na fizičko i mentalno zdravlje deteta, kao i na njihovo obrazovanje i dalji razvoj. S tim u vezi, uzimajući u obzir činjenicu da dete prestaje primati potrebnu pomoć za odrastanje u skladu sa odgovarajućim standardom, za koji ispunjava uslove vezane uz životnu starost do 18 godina, pitanje da li se može uzeti u obzir socijalna pomoć, odnosno povlačenje iste pomoći nakon što je dete navršilo pet godina, kršenje prava na imovinu, posebno imajući u vidu da praksa Evropske konvencije ne priznaje pravo na imovinu koja se može ostvariti u budućnosti.

Penziona prava i druge socijalne naknade predviđene su praksom ESLJP-a kao deo imovine ili segmenata koji su priloženi članu 1. Protokola br. 1 uz EKLJP. Kao što je očigledno iz *Müller protiv Austrije*, pravo na imovinu, za dobijanje koristi od obaveznog ili dobrovoljnog socijalnog plana može postojati, ako podnosilac zahteva ispunjava uslove iz drugog stava člana 1. Protokola br. 1. Međutim, ovo pravo ne daje podnosiocu prijave pravo da zahteva određeni iznos penzije. Drugi stav, koji se ovde pominje, poziva na ometanje prava na imovinu u slučaju javnog interesa i u skladu sa uslovima utvrđenim zakonom ili opštim načelima međunarodnog javnog prava.

S obzirom na gore navedeno, uplitanje u pravo na imovinu ne bi trebalo da ima samo legitiman cilj. Takođe bi trebalo da bude proporcionalno. U *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, ESLJP je došao do zaključka o opravdanosti uplitanja: Sud mora utvrditi postojanje pravedne ravnoteže između opšteg interesa zajednice i zahteva za zaštitu osnovnih prava pojedinca. Stoga je najvažnije utvrditi ravnotežu između ograničenja prava i zahteva od opšteg interesa. Pravična ravnoteža ne može postojati kada nosilac imovine mora podneti „prekomerni individualni teret“.

Shodno tome, uslovljenost socijalne pomoći koju država pruža porodicama koje treba da uživaju to pravo u svrhu podizanja svoje dece, što je u potpunosti u skladu sa najboljim interesima deteta (osoba koja je dostigla pet (5) godina starosti), ali prema Konvenciji o zaštiti deteta i lokalnom zakonu još uvek je dete, jer on/ona nije navršila osamnaest (18)

godina. Ova pomoć se može smatrati imovinom, budući da porodica u ovom slučaju uživa svako pravo i ne računa na nešto što joj može pripadati u budućnosti, ne može se smatrati ne-kršenjem prava na imovinu, na osnovu praksa ESLJP-a. Navodeći ovo to, treba se osvrnuti na legitimni opšti interes koji država može imati u ograničavanju osnovnih prava. Držanje porodica u ekstremnom siromaštvu, koje ograničava dete da uživa u osnovnim stvarima za bolji rast, zbog nedostatka budžetskih sredstava, ne može se smatrati legitimnim. Takođe, bez obzira na činjenicu da su odredbe Zakona jasne u tom pogledu, one su proizvoljne, u potpunoj suprotnosti sa međunarodnim standardima i istovremeno sa Ustavom kao najvišim pravnim aktom u zemlji.

Iz ovih razloga, Ombudsman, u skladu sa gore navedenim nalazima, zaključuje: član 4 Zakona br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu je u suprotnosti sa Konvencijom o zaštiti prava deteta, koja je direktno primenljiva u Republici Kosovo i preporučuje izmenu člana 4. stav 5. Zakona br. 04/I-096 o izmenama i dopunama Zakona br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu, tako da se starosna granica od pet (5) godina deteta podigne na osamnaest (18) godina, u skladu sa pojmom „dete“ i da bi se ispunile Ustavne obaveze.

Ex officio izveštaj za predmet br. 687/2017 u pogledu organizacije glasanja u inostranstvu za parlamentarne i lokalne izbore

Dana 30. avgusta 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa organizacijom glasanja u inostranstvu za parlamentarne i lokalne izbore. Izveštaj ima za cilj da skrene pažnju organa odgovornih za glasanje građana koji žive u inostranstvu i onih koji privremeno žive u inostranstvu, kako bi se ovo glasanje organizovalo u skladu sa međunarodnim standardima, kao i pravo glasa koje treba zaštititi.

Istrage Ombudsmana su pokrenute na osnovu članka novina "Zëri" od 19. oktobra 2017. godine. Izveštaj se zasniva na analizi lokalnog zakonodavstva u vezi sa organizacijom i sprovođenjem parlamentarnih i lokalnih izbornih procesa, sa fokusom na organizovanje glasanja u inostranstvu i rešava tri pitanjima od interesa za organizovanje glasanja u inostranstvu.

Prvo pitanje je objavljivanje konačnih rezultata glasanja iz inostranstva. U tom smislu, Ombudsman nalazi da pravni okvir Republike Kosovo predviđa ostvarivanje prava glasa u inostranstvu. S obzirom na sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) kada država omogući izbore u inostranstvu i garantuje im pravni okvir na snazi, obaveza je države da organizuje izbore na pravi i transparentan način.

Međutim, Zakon o opštim izborima ne predviđa objavljivanje konačnih rezultata glasanja iz inostranstva. Stoga, Ombudsman je preporučio izmenu/dopunu Zakona o opštim izborima u članu 106 stav 4, koji će takođe uključiti objavljivanje konačnih rezultata glasova iz inostranstva.

Drugo pitanje se odnosi na izbornu pravilo CIK-a za glasanje u inostranstvu, koje predviđa način glasanja putem poštanskih sandučića koje je postavila CIK, ali ne daje pojašnjenja u vezi sa lokacijom ovih poštanskih sandučića. Na osnovu međunarodnih standarda, glasanje u inostranstvu putem pošte smatra se nesigurnim, krhkim i netransparentnim metodom. Stoga je Ombudsman preporučio izmenu/dopunu Izbornog pravila 03/2013, član 4, koji bi trebao uključivati određivanje lokacije glasačkih kutija i ulogu konzularnih predstavništva/ambasada u izbornom procesu.

U suštini drugog pitanja, Ombudsman je takođe preporučio izmenu/dopunu Zakona o opštim izborima, član 96, koji bi omogućio, pored glasanja putem pošte, fizičko glasanje preko konzularnih predstavništava ili ambasada gde bi se stavile kutije za glasanje.

Ex officio izveštaj za predmet br. 441/2018 u vezi sa tri opšta načela za tumačenje normativnih akata i primenu ovih načela u zaštiti ljudskih prava

Dana 28. septembra 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj o tri opšta načela za tumačenje normativnih akata i primenu ovih načela u zaštiti ljudskih prava. Ombudsman, u okviru izvršavanja svojih zakonskih ovlašćenja i odgovornosti, između ostalog, ispituje i analizira sprovođenje zakonodavstva. Tokom rada Ombudsman Institucije, naišlo se na nekoliko slučajeva kada je činjenično stanje obuhvaćeno sa dva ili više normativnih akata. Ombudsman je utvrdio da način na koji je prioritet postavljen među normativnim aktima, uključuje važne implikacije za ljudska prava.

Izveštaj ombudsmana ima za cilj da predstavi tri opšta načela: specijalni normativni akt derogira opšti normativni akt; kasniji normativni akt derogira prethodni normativni akt, a najviši normativni akt derogira niži normativni akt (*lex specialis derogat legi generale*, *lex posterior derogat legi priori* i *lex superior derogat legi inferiori*). Izveštaj takođe ima za cilj da odredi koji normativni akti treba da imaju prioritet u činjeničnom stanju koje pokrivaju dva ili više takvih akata i da objasni značaj ovih načela za zaštitu ljudskih prava, za vladavinu prava i demokratiju, predstavljajući tako konkretne primere iz iskustva Ombudsmana i objašnjavanje kako ova tri interpretativna načela rešavaju ove slučajeve.

Ovom prilikom, Ombudsman je preporučio: Vrhovni sud, u skladu sa Zakonom br. 03/L-199 o sudovima, član 22, stav 1, podstav 3 ("Vrhovni sud (...) definiše principijelne stavove i pravna mišljenja o pitanjima od značaja za jedinstvenu primenu zakona od strane sudova na teritoriji Kosova") kako bi se objavilo pravno mišljenje upućivanjem da svi redovni sudovi tumače i primenjuju normativne akte u skladu sa tri interpretativna načela (*lex specialis derogat legi generali*, *lex posterior derogat legi priori* i *lex superior derogat legi inferiori*) i da primenjuju predložena pravila u ovom izveštaju o konfliktnim okolnostima između ovih načela; Premijer, u skladu sa Ustavom, član 94, st. 3 ("Premijer (...) osigurava sprovođenje zakona"), donosi administrativni akt, koji vodi sve institucije i vladine agencije za tumačenje i sprovođenje normativnih akata u skladu sa tri gore navedena načela i primenjuje predložena pravila u ovaj izveštaj o slučajevima sukoba

između ovih načela; Institucije i nezavisne agencije tumače i primenjuju normativne akte u skladu sa tri gore navedena načela i primenjuju predložena pravila u ovom izveštaju o konfliktnim situacijama između ovih načela.

Ex officio izveštaj za predmet br. 376/2018 u vezi sa uslovljavanjem registracije vozila i promenom vlasništva nakon isplate preostalih novčanih kazni za saobraćajne prekršaje, u skladu sa Zakonom br. 05/L-132 o vozilima

Dana 5. oktobra 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa uslovljavanjem registracije vozila i promenom vlasništva nakon isplate preostalih novčanih kazni za saobraćajne prekršaje, u skladu sa Zakonom br. 05/L-132 o vozilima.

Izveštaj ima tri glavne svrhe: da detaljno objasni član 46, stav 1. Ustava Republike Kosovo („Pravo na imovinu se garantuje“) i način na koji se ova odredba primenjuje u pravnom sistemu Republike Kosovo; da analizira, na osnovu ovog objašnjenja, da li član 43, stav 2. Zakona o vozilima predstavlja kršenje prava na imovinu; da dostavi konkretne i specifične preporuke nadležnim institucijama u cilju izmene Zakon o vozilima kako bi u potpunosti ispunile ustavno pravo na imovinu.

Tokom upravljanja dotičnim predmetom, Ombudsman je utvrdio da Zakon br. 05/L-132 o vozilima, član 43, stav 2, koji propisuje da: „Vlasnik vozila ne može da registruje ili produži registraciju motornog vozila, niti da izvrši promenu vlasnika, ukoliko ne plati kazne za prekršaj u drumskom saobraćaju“ predstavlja kršenje prava na imovinu, koje je zagantovano članom 46, stav 1. Ustava Republike Kosovo.

Stoga je Ombudsman, u saradnji sa Ministarstvom za infrastrukturu, preporučio Skupštini: da izmeni Zakon br. 05/L-132 o vozilima, odnosno, ukine član 43, stav 2. Zakona; da analizira da li Zakon br. 05/L-087 o prekršajima, član 30, stav 4. („Ukoliko izvršilac delimično plati ili ne plati novčanu kaznu u potpunosti u određenom roku, protiv njega se primenjuje prisilno izvršenje u skladu sa odredbama Zakona o izvršenju. Nalog za prekršaje preko kojeg se izriče novčana kazna smatraće se izvršnim dokumentom u skladu sa odredbama Zakona o izvršnom postupku“) funkcioniše na način koji osigurava plaćanje neisplaćenih novčanih kazni za prekršaje u drumskom saobraćaju na dovoljnom nivou; i ako član 30, stav 4. Zakona o prekršajima nije dovoljan, treba razmotriti da li postoji druga blaža mera od člana 43, stav 2. Zakona o vozilima, koja bi omogućila dostizanje cilja u pogledu isplate preostalih novčanih kazni za saobraćajne prekršaje.

Ex officio izveštaj za predmet br. 401/2018 u vezi sa upravljanjem i održavanjem groblja

25. oktobra 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa nedostatkom pravilnog upravljanja i održavanja groblja u različitim opštinama na Kosovu. Imajući u vidu da je upravljanje i održavanje groblja opštinska aktivnost od opšteg interesa i na osnovu prikupljenih informacija o lošem održavanju groblja, Ombudsman, na osnovu Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, pokrenuo je (*po službenoj dužnosti*) istragu za procenu stanja groblja u opštinama Republike Kosovo.

Izveštaj ima za cilj da pruži objektivnan opis stanja groblja, uzimajući u obzir ispunjavanje najosnovnijih kriterijuma kako bi groblja bila dostupna, dostojanstvena i kako bi se ispunile potrebe građana. Izveštaj identifikuje probleme koje je potrebno rešiti od strane nadležnih opštinskih organa na osnovu njihovih zakonskih nadležnosti, kako bi se regulisali i poboljšali uslovi u pogledu upravljanja grobljem.

Nedostatak odgovarajućih mera lokalnih vlasti u oblasti upravljanja i održavanja groblja i trenutni nezadovoljavajući uslovi groblja direktno utiču na kršenje dostojanstva svih lica koja posećuju groblja svojih rođaka, posebno s obzirom na osetljivost i emocionalno stanje tokom vođenja ovih poseta.

U gotovo svim opštinskim propisima za upravljanje i održavanje groblja, između ostalog, jasno je definisana odgovornost opština u pogledu održavanja i upravljanja grobljima, posebno u pogledu: ograda na groblju i održavanja istih, održavanja ulaza i izlaza, održavanja pešačkih staza, održavanja zelenila na groblju, čistoće i reda na groblju, odgovarajuće lokacije, održavanje infrastrukture, parkirališta za vozila, itd.

Prema međunarodnoj praksi, u zavisnosti od specifičnih lokacija na groblju, održavanje groblja uključuje, između ostalog, sledeće: održavanje i čišćenje puteva za pristup pešaka i prevoznih sredstava, održavanje granica groblja, kapija i unutrašnjih zidova, odlaganje otpada, održavanje znakova i obaveštenja, izravnavanje terena po potrebi, održavanje zelenila, sadnju i očuvanje cvetnih područja, sečenje i negu drveća i žbunja, održavanje pratećih objekata na grobljima, itd..

Što se tiče zakonodavnog aspekta, neke države su regulisale ovo pitanje posebnim zakonom, kao što je Republika Hrvatska, gde je pitanje groblja uređeno posebnim zakonom. Zakonom o hrvatskom groblju regulisano je pitanje izgradnje, korišćenja i upravljanja grobljem, a to su, prema ovom zakonu, opštinski objekti u vlasništvu jedinice lokalne samouprave, na čijoj se teritoriji nalaze. Ovim zakonom su definisane i obaveze jedinica lokalne samouprave da vode brigu o upravljanju i održavanju groblja na osnovu ispunjavanja kriterijuma i pravila utvrđenih zakonom, kao i rokovi izdavanja podzakonskih akata vezanih za upravljanje i održavanje groblja.

Ombudsman je preko ovog izveštaja preporučio nadležnim organima mere koje treba da preduzmu, kako bi se poboljšala ova situacija u odgovarajućim opštinama gde je potrebno poboljšanje stanja groblja.

Ex officio izveštaj za predmet br. 12/2018 o neispunjavanju pozitivnih obaveza od strane nadležnih organa za upravljanje otpadom sa sadržajem azbesta

Dana 7. novembra 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama koji se odnosi na neuspeh nadležnih organa da ispune obaveze u pogledu upravljanja materijalima koji sadrže azbest na teritoriji zemlje.

Izveštaj ima za cilj da skrene pažnju nadležnih organa, odnosno Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja i opština, na potrebu da preduzmu hitne preventivne mere kako bi se smanjili negativni uticaji na životnu sredinu i zdravlje ljudi.

Prema dokumentu Svetske zdravstvene organizacije (SZO) i Međunarodne organizacije rada (MOR), objavljenom 2007. godine, koji se odnosi na razvoj nacionalnih programa za eliminaciju bolesti povezanih sa azbestom: „Izlaganje azbestu uzrokuje azbestozu, pleuralni plakovi, zgušnjavanje i izliv krvi, kancer pluća, mezoteliom, laringealni kanceri i eventualno druge vrste kancera sa različitim latentnim periodima.“ Dok prema dokumentu SZO-a, objavljenom 2014. godine „Eliminacija bolesti povezanih sa azbestom“, koji ispituje negativne efekte izloženosti azbestu u zdravstvu, procenjuje se da najmanje 107.000 ljudi umire svake godine od kancera pluća, kao rezultat izloženosti azbestu tokom obavljanja rada.

Ombudsman, nakon analize predmeta, iako nije dobio odgovor od Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja, na osnovu informacija dobijenih od opštine Priština, Uroševac, Mitrovica, Gnjilane, Đakovica, Peć i Prizren, smatra da, uprkos dovoljnoj pravnoj osnovi koja je predviđena Zakonom br. 04/L-060 o otpadu i Administrativnim uputstvom br. 22/2015 o upravljanju azbestnim otpadom, Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja i opštine, sa izuzetkom opštine Mitrovica - iako imaju nadležnosti za sprovođenje zakona i odgovornost za zaštitu životne sredine, prirode i biodiverziteta - nisu preduzeli mere kako bi se osiguralo sigurno i zdravo okruženje za građane Kosova, kao pozitivnu obavezu prema članu 25. [Pravo na život] i članu 52. [Odgovornost prema životnoj sredini] Ustava.

Ombudsman je u Izveštaju naveo da nedostatak bilo kakvih aktivnosti za podizanje nivoa svesti u vezi sa podizanjem svesti javnosti o opasnostima koje predstavljaju materijali koji sadrže azbest, ukazuju na neuspeh i nemar nadležnih organa da zaštite zdravlje ljudi i život, a istovremeno, ograničavanje prava na bezbedno i zdravo okruženje i pravo na život.

S obzirom na neuspeh Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje da upravlja materijalom koji sadrži azbest na teritoriji Republike Kosovo, kao što je predviđeno Zakonom i Administrativnim uputstvom, Ombudsman razmatra neispunjenje obaveza iz člana 92. Ustava, u vezi sa izvršavanjem izvršne vlasti u skladu sa Ustavom i zakonom, i primenom zakona koje je usvojila Skupština Kosova.

Na osnovu istraga, Ombudsman, u skladu sa članom 135. stav 3. Ustava Republike Kosovo, kao i članom 18. stavovi 1.5 i 1.7 Zakona o Ombudsmanu, preporučuje se da: Vlada treba da preduzme hitne mere za upravljanje otpadom koji sadrži azbest, kao što je predviđeno Zakonom br. 04/L-060 o otpadu; Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja treba da preduzme dodatne mere za upravljanje otpadom koji sadrži azbest; Opštine, u saradnji sa Ministarstvom životne sredine i prostornog planiranja, trebaju preduzeti ubrzane korake za sprovođenje obaveza koje proizilaze iz Zakona br. 04/L-060 o otpadu i Administrativnog uputstva br. 22/2015 o upravljanju otpadom koji sadrži

azbest; Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja treba da započne sa informisanjem i podizanjem nivoa svesti kroz različite oblike u pogledu uticaja azbesta na zdravlje ljudi i životnu sredinu, kao i načinom njegovog upravljanja; Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja treba da objavi izveštaj o istraživanju azbesta u svim javnim objektima u opštini Peć i Istok, od NVO-a "Pro Vitae", osim informacija ograničenih zakonom; Odbor za poljoprivredu, šumarstvo, ruralni razvoj, životnu sredinu i prostorno planiranje Skupštine Kosova treba da traži odgovornost od ministra MŽSPP-a zbog nepreduzimanja mera predviđenih Zakonom br. 04/L-060 o otpadu, kao i Administrativnim uputstvom br. 22/2015 o upravljanju otpadom koji sadrži azbest.

Ex officio izveštaj za predmet br. 280/2016 u vezi sa kontinuiranim kršenjem prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu u opštini Obilić i susjednim opštinama pogođenim istim problemom

Dana 21. decembra 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za *predmet ex officio br. 280/2016*, koji se odnosi na kontinuirano kršenje prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, pravo na život i privatnost, pravo na korišćenje efektivnih pravnih lekova, imovinska prava, slobodu kretanja stanovnika opštine Obilić i susjednih opština pogođenih istim problemom.

Izveštaj je pokrenut ex officio zbog kontinuiranog kršenja prava na bezbedno i zdravo životno okruženje, prava na život i privatnost, prava na korišćenje efektivnih pravnih lekova, imovinu, slobodu kretanja stanovnika opštine Obilić i okolnih opština. Iako su istrage predmeta sprovedene u novembru 2016. godine, Ombudsman tokom dvogodišnjeg perioda praćenja pitanja identifikovanih u izveštaju, nije primetio nikakve promene u cilju poboljšanja.

Identifikovani problemi u Izveštaju su: zagađenje vode, vazduha i zemljišta, nedostatak kvalitetnog praćenja životne sredine, nedostatak pristupa informacijama o životnoj sredini i zdravlju, povećan broj respiratornih, kardiovaskularnih i malignih bolesti, nedostatak statistika zdravstva, nedostatak istraživanja o uticaju zagađenja na zdravlje građana, loše upravljanje deponijom u Mirašu i drugim deponijama, deponijom pepela, ograničavanje prava porodicama koje se nalazi u zatvorenom delu KEK-a u selu Palaj, uticaj na prava građana na površinsko iskopavanje, problemi sa eksproprijacijom stanovnika u oblasti interesa, izgradnjom kuća/objekata u svrhu dobijanja eksproprijacije, nedostatak kooperativnosti nadležnih organa u pronalaženju efektivnih rešenja za probleme životne sredine i odlaganje predmeta pokrenutih pred sudom.

Izveštaj ima za cilj da privuče pažnju državnih institucija, Skupštine Republike Kosova, Parlamentarnog odbora za poljoprivredu, šumarstvo, životnu sredinu i prostorno planiranje, Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja, Ministarstva ekonomskog razvoja, Ministarstva zdravlja, Policije Kosova, Agencije za zaštitu životne sredine Kosova, Nacionalnog instituta za javno zdravlje Kosova, opštine Obilić i opštine Priština, za kontinuirano kršenje ljudskih prava i sloboda kroz zagađenje životne sredine i

uticaja različitih faktora na životnu sredinu na području opštine Obilić i u drugim okolnim gradovima pogođenih gore navedenim problemima.

Na osnovu činjenica i argumenata iznetih u ovom izveštaju, Ombudsman zaključuje da su prava i slobode građana koji žive na području blizu KEK-a i u okolnim gradovima neprestano kršena neuspehom države da ispuni pozitivnu obavezu za pravednim usklađivanjem ekonomskog razvoja i socijalne zaštite sa osnovnim načelima zaštite životne sredine u okviru koncepta održivog razvoja.

Ombudsman ovim Izveštajem smatra da je građanima uskraćeno pravo na bezbedno i zdravo okruženje, ljudsko dostojanstvo, pravo na život, pravo na pravično i nepristrasno suđenje, pravo na pravne lekove, slobodu kretanja, pravo na privatnost, pravo na pristup javnim dokumentima i pravo na imovinu; i preporučuje nadležnim organima da preduzmu mere kako bi ispunili svoje obaveze.

Iz tog razloga, Ombudsman je preporučio da: MŽSPP/Hidrometeorološki institut Kosova poboljša proces praćenja kvaliteta vazduha ubrzanim koracima; MŽSPP preduzme obrazovne aktivnosti kako bi građani bili svesni negativnog uticaja zagađenog vazduha na zdravlje i načina preduzimanja preventivnih mera; MŽSPP/Kosovska agencija za zaštitu životne sredine započne sa ažuriranjem informacijama o kvalitetu vazduha; MŽSPP poboljša sistem praćenja nivoa vode, pronade rešenje za prečišćavanje vode i investira u postrojenja; MŽSPP dodeli dodatna sredstva za rehabilitaciju površina sa prekomernim stepenom zagađenja i proceni raseljenost stanovnika iz područja gde postoje veliki prelazi sa potencijalnim uticajem na zdravlje ljudi; MŽSPP nastavi sa preduzimanjem mera za uklanjanje ilegalnih deponija i upravljanje otpadom kako je predviđeno zakonodavstvom na snazi; MŽSPP preduzme aktivnosti u razvoju politika za klasifikaciju otpada prema njihovom sadržaju; KEK preduzme aktivnosti u pogledu rehabilitacije i ozelenjavanja degradiranog prostora kako bi se smanjilo širenje prašine u vazduhu; kao i da Opštinski inspektorat opštine Obilić i inspektorat MŽSPP-a kontinuirano prate situaciju u ovim područjima; Opština Obilić traži od KEK-a da reši pitanje porodice Morina (da zahteva od KEK-a da spreči neovlašćenu kontrolu porodice ili proterivanje ili eksproprijaciju imovine porodice Morina); Tužilački savet Kosova - Tužiocima bez odlaganja nastave sa svim žalbama podnetim od strane građana i institucija za krivična dela vezana za zagađenje životne sredine od strane pojedinaca, javnih i privatnih preduzeća; Sudski savet Kosova - da sudovi razmotre sve predmete koji se odnose na zagađenje životne sredine, da postupaju sa njima u okviru zakonskih rokova, bez odlaganja, i da ih spreče u postizanju zakonskog ograničenja; Nacionalni institut za javno zdravlje Kosova treba da više istraži o uticaju zagađenja vazduha na zdravlje stanovništva, ne samo u opštini Obilić, već i van nje.

Izveštaji zasnovani na žalbama

Izveštaj o predmetu Ž.br. 890/2016 u vezi sa pravom na starosnu penziju i pravom na korišćenje drugih penzija koje se primenjuju na Kosovu

Dana 27. februara 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa pravom na starosnu penziju i pravom na korišćenje drugih penzija koje se primenjuju na Kosovu. Izveštaj se zasniva na predmetu A. br. 890/2016 i navodima, činjenicama i dokazima podnosioca žalbe podnete Instituciji ombudsmana u vezi sa prestankom isplate penzionih doprinosa. Pored pomenute žalbe, Ombudsman je primio i druge žalbe iste prirode. Izveštaj ima za cilj da skrene pažnju Ministarstva rada i socijalne zaštite (MRSZ) da građanima obezbedi garantovanu zakonsku i ustavnu mogućnost da koriste penzije kao pravo na imovinu.

Izveštaj analizira pravni okvir u pogledu ostvarivanja prava na penziju za starosne penzije u poređenju sa pravom na druge osnovne penzije predviđene Zakonom br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, civilnih žrtava rata i njihovih porodica i Zakonom br. 04/L-261 o ratnim veteranima Oslobođilačke vojske Kosova.

Ovaj izveštaj takođe daje argumente da ostvarivanje prava na starosnu penziju predstavlja ostvarivanje prava na imovinu, u skladu sa članom 1. Protokola br. 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljem tekstu ECHR) u odnosu na uslovljavanje korišćenja prava na ovu penziju, u skladu sa članom 8. Zakona br. 04/L-131 o penzionim šemama koje finansira država (u daljem tekstu *Zakon o penzionim šemama*).

Nakon uspostavljanja posebnih penzionih šema, mnogi od podnosilaca žalbi su se prijavili i dobili prava i beneficije iz ovih šema i ostvarivali koristi od ove dve penzione šeme, naime šeme osiguranika i druge penzije utvrđene posebnim zakonima.

Od 2016. godine, MRSZ je, bez prethodnog obaveštenja ili konsultacija za dobrovoljno odustajanje od jednog prava na penziju, doneo odluke o ukidanju prava podnosilaca žalbi na starosne penzije osiguranika i prestao sa isplatom ovih penzija. Podnosioci žalbi navode da su podneli žalbe Komisiji za žalbe pri MRSZ-u, ali nisu dobili nikakav odgovor.

Ombudsman se obratio MRSZ-u sa nekoliko zahteva za informacijama u vezi sa pravnim osnovama za ukidanje penzionih doprinosa i razlozima zbog kojih nisu reagovali na žalbe građana upućene Komisiji za žalbe u MRSZ-u. Međutim, Ombudsman nije dobio nikakav odgovor za bilo koji od dokumenata. Na sastanku sa predstavnicima MRSZ-a održanom 6. februara 2018. godine raspravljalo se, između ostalog, o pitanjima koja je pokrenuo Ombudsman u gore navedenim zahtevima. Tokom ovog sastanka, predstavnici Ombudsmana su obavešteni da je MRSZ ukinuo penzije na osnovu člana 16. Zakona o penzionim šemama.

Ombudsman ističe da je pravo na starosnu penziju za osiguranike ili druge penzije koje finansira država regulisano Zakonom o vrednostima rata i Zakonom o veteranima OVK. Međutim, uprkos činjenici da osoba ispunjava uslove propisane Zakonom da bi imala pravo na penziju po starosnom doprinosu, ili bilo koju drugu penziju koju finansira država, on/ona može biti lišena prava na penzije garantovane zakonom. Ovo je propisano u zakonskim odredbama, prema kojima „*Lica koja ispunjavaju uslove i kriterijume za starosnu penziju ne mogu biti korisnici drugih penzionih šema ustanovljenih ovim zakonom*“ (član 8. stav 3. Zakona o penzionim šemama finansiranim od strane države).

U tom smislu, može se zaključiti da korišćenje penzije isključuje pravo na korišćenje bilo koje druge penzije. To znači da veteran OVK ne može ostvariti pravo na penziju na osnovu doprinosa koji je obezbeđen tokom rata, kao što je navedeno u Zakonu o vrednostima rata, ako isti koristi pravo na starosnu penziju osiguranika. U ovom slučaju, pojedinac mora da bira između korišćenja penzije za koju je plaćao doprinos u skladu sa važećim zakonom ili korišćenja penzije na osnovu zakona i doprinosa obezbeđenog u ratu OVK.

U ovom slučaju, fokus bi trebao biti na starosnoj penziji osiguranika iz dva razloga:

Prvo, u skladu sa Zakonom o penzionim šemama, lice koje pruži validne dokaze o uplati doprinosa prema odredbama Zakona br. 011-24/83 o penzionom i invalidskom osiguranju (Službeni list SAPK br. 26/83) pre 01.01.1999. godine ima pravo na ovu penziju. Drugo, doprinosi koji se plaćaju kao što je navedeno u prethodnoj izjavi smatraju se pravom na imovinu u okviru Evropskog suda za ljudska prava.

Shodno tome, uslovljavanje zasnovano na zakonu za ostvarivanje prava na starosnu penziju osiguranika i ostvarivanje prava na drugu penziju predstavlja kršenje člana 1 Protokola br. 1 ECHR-a. Ombudsman smatra da takvo ograničenje prava na korišćenje starosne penzije osiguranika ili bilo koje druge penzije od države, uprkos ispunjavanju uslova utvrđenih zakonom, predstavlja kršenje **prava na imovinu**. ESLJP je ustanovio da doprinosom penzionom fondu osoba može da stvori imovinsko pravo. Kao analogija, isto važi i za dobrovoljno plaćanje doprinosa. Navedene izjave su potkrepljene čak i u predmetu *Gaygusuz protiv Austrije*³⁸², stvarajući vezu između doprinosa i penzije; dakle, osoba koja je platila penzione doprinose ne može biti lišena prava na korišćenje te penzije. Isto tako, na osnovu Predmeta *Van Raalte protiv Holandije*³⁸³, član 1. Protokola

³⁸² Gaygusuz protiv Austrije, Odluka od 16. septembra 1996. godine dostupno na: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["gaygusuz v austria"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-58060"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) U Odluci o Predmetu Azinas protiv Kipra od 20. juna 2002. godine, ESLJP je potvrdio da, iako pravo na penziju nije kao takvo uključeno u EKLJP, na osnovu prakse ESLJP-a, pravo na penziju na osnovu zaposlenja može se smatrati „pravom na imovinu“. Ovo se primenjuje u slučaju uplate doprinosa, gde na osnovu prakse ESLJP: „to se dešava zbog činjenice da poslodavac plaća doprinose za penziono osiguranje, za koje se može smatrati da spada pod uslove ugovora o radu“.

³⁸³ Van Raalte protiv Holandije, Odluka od 21. februara 1997., dostupno na: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["van raalte v the netherlands"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-58031"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

br. 1 primenjivaće se kada je reč o plaćanju doprinosa za penziono osiguranje, posebno jer je takva obaveza plaćanja doprinosa i poreza nametnuta od strane države.

Ombudsman ističe da nedostaci u zakonima utiču na vladavinu prava, naime pravnu sigurnost. Pravna sigurnost zahteva da zakonska pravila budu jasna i precizna i da imaju za cilj osigurati da situacije ostanu predvidive, da Skupština ne usvaja nejasne zakone i da se poštuju postupci ili obećanja koja država daje pojedincima (*legitimna očekivanja*). Isto tako, pravna sigurnost podrazumeva da se zakon primenjuje u praksi i da je zakon primenjiv.³⁸⁴

Stoga, Ombudsman preporučuje MRSZ-u da predloži, u skladu sa svojim nadležnostima i ovlašćenjima, Vladi Republike Kosovo da izmeni Zakon br. 04/L-131 o penzionim šemama koje finansira država, odnosno brisanje: a) stava 3. člana 8. ovog zakona, kojim se utvrđuje: „*Lica koja ispunjavaju uslove i kriterijume za starosnu penziju osiguranika ne mogu biti korisnici drugih penzionih šema utvrđenih ovim zakonom*“; i b) član 16. ovog zakona, kojim se utvrđuje: „*Lica koja su korisnici bilo koje penzione šeme definisane ovim zakonom, ni u kom slučaju ne mogu biti korisnici bilo koje penzije iz posebnih penzionih šema kojima upravlja i rukovodi Ministarstvo*“. Takođe preporučuje izmenu Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, civilnih žrtava rata i njihovih porodica, odnosno brisanja stava 1.4 člana 5. Zakona, kojim se utvrđuje: „*korisnici penzija iz stava 1.1, 1.2 i 1.3 ovog člana, ne mogu biti korisnici bilo koje penzije iz drugih penzionih šema koje se primenjuju na Kosovu, osim ako nije drugačije predviđeno zakonom*“; kao i Zakon br. 04/L-261 o ratnim veteranima Oslobođilačke vojske Kosova, odnosno brisanje paragrafa 2. Zakona, kojim se utvrđuje: „*ratni veterani OVK ne mogu ostvariti nikakvu penziju iz drugih penzionih šema koje finansira država. Ako ratni veteran ostvaruje koristi od bilo koje druge penzione šeme koju finansira država u Republici Kosovo, on/ona će odlučiti o jednoj od penzija koju će primati.*“

Izveštaj o predmetu Ž.br. 245/2016 u vezi sa pozitivnim obavezama za efikasne istrage i pravom na život

Dana 21. marta 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama koje se odnose na pozitivne obaveze za efikasne istrage i pravo na život, koje proizlaze iz Ustava Republike Kosovo i člana 2. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Izveštaj ima za cilj da rasvetli sprovođenje efikasnih istražnih radnji policije Kosova u slučaju nestanka člana porodice podnosioca žalbe I.K. (*državljanin Crne Gore, bosanske nacionalnosti, koji je nestao 21. januara 2016. godine*).

Žalioci navode da je 21. januara 2016. godine, oko 01:00, IK šetao u naselju Bresje, zajedno sa svojim rođakom E.M. iz Kosova Polja (kome je bio u poseti) i zaustavio se u jednoj od prodavnica u naselju, a I.K. čekao napolju, E.M. je ušao u prodavnicu da kupi

³⁸⁴ EVROPSKA KOMISIJA ZA DEMOKRATIJU KROZ PRAVO (VENECIJANSKA KOMISIJA) IZVEŠTAJ O VLADAVINI PRAVA Usvojila Venecijanska komisija na 86. plenarnom zasedanju (Venecija, 25-26 mart 2011) (44-51)

nešto i kada je izašao (nakon 2-3 minuta), I.K. nije bio tamo. Prema njegovim rečima, kasnije su otkrili da je policijska patrola uhapsila I.K. i odvela ga u policijsku stanicu i legitimisala njegov identitet, a zatim ga pustila i dovela policijskim automobilom na 1 kilometar udaljenosti od kuće njegovog rođaka E.I. i nakon izlaska iz policijskog automobila, I.K. je nestao u nepoznatom pravcu bez ikakvog traga.

Dana 22. februara 2016. godine, E.M. je Policijskoj stanici u Kosovu Polju prijavio slučaj nestanka njegovog rođaka, a ta policijska stanica pokrenula je predmet br. 2016/AE0093 „*Nestala osoba*”.

S obzirom na sudsku praksu Evropskog suda, ovaj slučaj nestanka osobe je doveo do zanimljivog pitanja o kojem bi se moglo raspravljati u vezi sa mogućim kršenjima člana 3. Prema činjenicama, osoba je nestala kada su je lica postupajući u ime organa poslala u pritvorsku jedinicu, naglašavajući da se ustanove za pritvor često pozivaju na smrt nestale osobe, ili ostaju potpuno tihe o sudbini nestale osobe, zbog čega rodbina i prijatelji veruju da je ta osoba mrtva. Ova situacija dovodi do dva pitanja: *koliko je dostojanstvo pritvorene osobe ugroženo; kakav je uticaj porodice i rodbine na nestalu osobu?* Evropski sud je odlučio da se ne bavi fenomenom nestanka kao nečovečnim ili ponižavajućim postupanjem, ali da ga razmotri u skladu sa članom 5. (Lišavanje slobode pojedinca). Evropski sud priznaje činjenicu da u nekim slučajevima postoje činjenice da su lica zlostavljana pre „*nestanka*“. Sud je prepoznao činjenicu da postoji obaveza preispitivanja uticaja nestanka na rođake nestale osobe.

Evropski sud je, kada se bavio predmetom *Tas protiv Turske*, s obzirom na ravnodušnost i neosetljivost organa prema zabrinutosti podnosioca predstavke i veliku nervozu i nesigurnost koju je pretrpeo, zaključio da je tužilac bio žrtva ponašanja organa u meri u kojoj je prekršen član 3. Konvencije, dok je isti sud prilikom obrade slučaja *Timurtas i Cicek* zaključio da su podnosioci predstavke bili roditelji nestale osobe koji su se suočili sa ravnodušnošću i neosetljivošću organa. Prema tome, sud je utvrdio da se suština takvih kršenja ne oslanja toliko na činjenicu nestanka člana porodice, već na zabrinutost uzrokovanu odgovorima organa i njihovim stavovima o situaciji kada se njome bave. Konkretno, na osnovu prethotnog, rođak može direktno tvrditi da je žrtva ponašanja organa, kao u predmetu *Cakici protiv Turske*, presuda od 8. jula 1999.

Ombudsman, na osnovu dostavljenih dokaza i prikupljenih činjenica, kao i relevantnih zakona, koji utvrđuju pravo na život, zaključuje da je žalba podnosioca žalbe osnovana i zakonita. U konkretnom slučaju, Ombudsman zaključuje da su kršena *ljudska prava i osnovne slobode*, jer su policijski službenici, odvođenjem osobe koja je sada nestala, u policijsku stanicu bez ikakvog opravdanog razloga, bez obaveštavanja njegovog rođaka o njegovom pritvoru i ne vrativši ga natrag njegovim rođacima, shvativši da se I.K. izgubio, postupali suprotno ustavnim načelima i važećim zakonima, prekoračivši policijska ovlašćenja i preduzimajući radnje koje su u suprotnosti sa Ustavom, Evropskom konvencijom, Zakonom o policiji, Etičkim kodeksom policije. U ovom slučaju, Ombudsman je preporučio Policiji Kosova da nastavi, u skladu sa svim

nadležnostima i ovlašćenjima koja proističu iz zakona, i u saradnji sa svim drugim bezbednosnim agencijama, da preduzme mere za pronalaženje nestale osobe, i da poveća profesionalne kapacitete policije Kosova u odnosu na pravo na život i proceduralne aspekte za efikasne istrage slučajeva ove prirode.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 885/2016 u vezi sa neizvršenjem Odluke KSIZ-HPCC/D/197/2005A&C, od 18/06/2005, izdata prema predmetima DS 000641 i DS004997

Dana 10. aprila 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 885/2016 u vezi sa neizvršenjem Odluke KSIZ-HPCC/D/197/2005A&C, od 18/06/2005, izdatoj prema predmetima DS 000641 i DS004997. Svrha ovog izveštaja je da razmotri pitanja dužine postupka od strane KAUVI-a u vezi sa neplaćanjem nadoknade tužiocu na osnovu konačne odluke i nejednakosti pred zakonom, u smislu izvršenja konačnih odluka za podnosiocima zahteva AC kategorije i mirno uživanje imovinskih prava što je potvrđeno odlukom.

Ovaj izveštaj se zasniva na pojedinačnoj žalbi i oslanja se na činjenice i dokaze koje je prikupio podnosilac žalbe i dokumente dostavljene Instituciji ombudsmana, kao i na činjenicama prikupljenim tokom istrage od strane odgovorne strane u vezi sa predmetima koji se procesuiraju.

Prema navodima podnosioca žalbe, nakon rata 1999. godine on je napustio Kosovo i dobio privremenu boravišnu dozvolu u Republici Srbiji. Nakon toga, njegov stan u Prištini, adresa Ulpiana E-32, stan 21, koji je predat Direkciji za stambena i imovinska pitanja (u daljem tekstu: *DSIP*) pod zahtevom DS 000641, uzurpiran je od treće strane. Sa predmetnim zahtevom, podnosilac žalbe je zatražio od DSIP-a pravo da poseduje sporni stan. Neutvrđenog datuma treća strana je podnela tužbu DS 000641 DSIP-u, tražeći potvrdu prava na boravak u spornom stanu, koje pravo je odbijeno zbog diskriminacije u periodu od 23. marta 1989. do 24. marta 1999. godine. DSIP je prosledio oba sporna zahteva Komisiji za stambene i imovinske zahteve (KSIZ) za dalje rešavanje ovog pitanja.

KSIZ je 18. juna 2005. godine doneo grupnu odluku HPCC/D/197/2005/A&C, u koju su uključene ove dve gore navedene žalbe (DS 000641 i DS 000641). U svojoj odluci, KSIZ je priznao pravo podnosioca zahteva DS 000641 (naime treće strane) da poseduje stan, pri čemu je stekao sva prava kao podnosilac zahteva kategorije A na osnovu člana 4.2 Uredbe UNMIK-a 2000/60.

Istom odlukom, odbijeno je pravo podnosioca žalbe na zahtev DS 000641 za posedovanje stana u sporu, te je time potvrđeno njegovo pravo na naknadu tržišne cene za predmetnu imovinu, kao podnosilac žalbe kategorije C na osnovu člana 4.2 Uredbe UNMIK-a 2000/60.

Dana 28. februara 2018. godine, predstavnici Ombudsmana su se sastali sa vršiocem dužnosti izvršnog direktora KAUVI-a. Ovom prilikom, informisani su da KAUVI, kao

pravni naslednik DSIP-a, ima 143 predmeta, uključujući i odluku podnosioca žalbe. Potrebno je ukupno 3.200.000 evra kako bi se osigurala kompenzacija prema ovim odlukama. Iako KAUVI zahteva od Vlade Kosova ukupan iznos za nadoknadu za lica ove kategorije, Vlada Kosova je do sada obezbedila iznos od 300.000 EUR za 2017. godinu i isti iznos za 2018. godinu, u ukupnom iznosu od 600.000 EUR.

Ombudsman navodi da odlaganje i neefikasnost procedure za izvršenje konačnih odluka nadležnih organa rezultira situacijama koje su u suprotnosti sa načelom vladavine prava i stvaraju pravnu nesigurnost i sumnju za osobe koje su pogođene zbog nesprovođenja prava. Pravo na imovinu je apsolutnog karaktera i može se ograničiti samo zakonom, u smislu člana 46. Ustava i člana 1. Protokola br. 1 Konvencije.

Primenom načela imovinskog prava u kontekstu povraćaja imovine, ESLJP nastoji da svakoj državi pruži široko polje slobodne procene kako bi definisao kriterijume i uslove za sticanje prava na povraćaj. Videti, na primer, *Gratzinger i Gratzingerova protiv Češke Republike (Predstavka br. 39794/98, ESLJP, 10. jul 2002), stav 68/77.*

Međutim, ESLJP podržava i drugo načelo: svaka država, nakon definisanja zakonskih kriterijuma za sticanje prava na povraćaj imovine, dužna je u potpunosti primeniti ove kriterijume. U kontekstu ovog Izveštaja, ovo se može protumačiti da je država dužna da preduzme neophodne mere za zaštitu prava na imovinu i da osigura adekvatne i dovoljne resurse za ispunjenje pozitivnih obaveza za zaštitu imovinskih prava do izvršenja konačnih odluka nadležnog organa izdatih pre utvrđivanja zakonskih kriterijuma.

Na osnovu činjenica obezbeđenih za ovaj predmet, Ombudsman smatra da je KAUVI, kao pravni naslednik DSIP-a u smislu preuzetih prava i obaveza, nadležni organ za izvršenje konačnih odluka KAUVI-a, zajedno sa Vladom Kosova, koja je obavezna da obezbedi ukupan jednokratni iznos sredstva za plaćanje ukupnih imovinskih zahteva iz šeme kompenzacije za podnosiocima zahteva koji zahtevaju potraživanje kategorije AC.

Ombudsman zaključuje da neuspeh nadležnih organa Republike Kosovo da osiguraju izvršenje konačne odluke HPCC/D/197/2005A & C, od 18.6.2005, KSIZ-a, kao i sve druge odluke za podnosiocima zahteva koji su podneli zahteve kategorije AC, predstavlja povredu prava zagwarantovanih članom 31. Ustava u odnosu na član 6.1 Konvencije.

Zbog neizvršenja prethodno navedene odluke i svih drugih konačnih odluka za podnosiocima zahteva koji su podneli zahtev C kategorije, pravo na imovinu i mirno posedovanje imovine predviđeno članom 46. Ustava i članom 1. Protokola 1. ECHR-a podnosioca žalbi i drugih lica koja su uključena u ove odluke je prekršeno.

Ombudsman ističe da država ima pozitivnu obavezu da obezbedi efikasan sistem za izvršenje konačnih odluka nadležnih organa u razumnom vremenskom periodu i bez nepotrebnih ili neopravdanih odlaganja. Stoga, preporučuje Vladi Kosova da obezbedi i dodeli, bez daljeg odlaganja, relevantna sredstva KAUVI-u u ukupnom preostalom iznosu koji je potreban za nadoknadu prema konačnim odlukama KSIZ-a za podnosiocima zahteva koji podnose potraživanja iz C kategorije; KAUVI, u najkraćem mogućem roku,

treba da izda podzakonske akte u vezi sa procedurama za izvršenje imovinskih zahteva po konačnim odlukama KSIZ-a za podnosiocima zahteva koji podnose potraživanja iz AC kategorije.

Izveštaj o predmetu Ž. br. 114/2018, Ž. br. 122/2018 i Ž. br. 182/2018 u vezi sa diskriminatornim kriterijumom u konkursu za zapošljavanje u kazneno-popravnoj službi

Dana 16. aprila 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa diskriminatornim kriterijumom u konkursu za zapošljavanje u Kosovskoj kazneno-popravnoj službi (u daljem tekstu: KKPS), na osnovu tri odvojene žalbe: A. br. 114/2018 koju je podneo gđin. Remzi Hoxha 22.2.2018, A. br. 122/2018 koju je podneo Kosovski centar za transparentnost, odgovornost i borbu protiv korupcije (u daljem tekstu KUND) 27.2.2018. godine i g. Fisnik Bllaca i drugi (15), u vezi sa diskriminatornim kriterijumom koji je uključen u konkurs za zapošljavanje u KKPS-u 12.2.2018.godine, sa referentnim brojem MJ / KCS/132-09-02-2018.

Svrha Izveštaja je da se skrene pažnja na potrebu zaštite od diskriminacije i jednakog tretmana prilikom zapošljavanja, u slučaju kriterijuma predviđenog u konkursu za zapošljavanje u KKPS-u. U tom smislu, Ombudsman će analizirati usklađenost osporenog kriterijuma, koji je KKPS objavio 12.2.2018. na konkursu, sa referentnim brojem MJ/KCS/132-09-02-2018, za 70 slobodnih radnih mesta za službenike u kazneno-popravnoj službi (u daljem tekstu: *slobodno radno mesto*) sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim instrumentima, koji se posebno odnose na aspekt zaštite od diskriminacije.

U konkursu KKPS-a sa referentnim brojem MJ/KCS/132-09-02-2018, objavljenim za 70 slobodnih radnih mesta za „službenike kazneno-popravne službe“, odeljak „Kvalifikacije, veštine i lične karakteristike“ sadrži kriterijum prihvatljivosti „*prosečna starost za muškarce je 30 godina, dok je za žene 35 godina*“.

U skladu sa odredbama Zakona o zaštiti od diskriminacije, Ombudsman, u cilju utvrđivanja da li je došlo do diskriminacije isključivanjem mogućnosti za uspostavljanje radnog odnosa za poziciju službenika kazneno-popravne službe ograničavanjem starosti potencijalnih kandidata, neće analizirati da li u konkretnom slučaju starost do 30 godina za muškarce i do 35 godina za žene predstavlja stvaran i odlučujući uslov za izvršavanje ovog zadatka, s obzirom na prirodu i specifičnost ovog zadatka, i ako je svrha koja se želi postići razumna, već će isključivo razmatrati i analizirati pitanje da li je uključivanje ograničavajućeg kriterijuma za slobodno radno mesto KKPS-a zasnovano na posebnom pravnom aktu u skladu sa Zakonom o zaštiti od diskriminacije i međunarodnim standardima.

Ombudsman smatra da se svrha javnog konkursa ogleda u načelu jednakog pristupa za sve građane koji pod istim okolnostima, u skladu sa zakonom, ravnopravno konkurišu za svako slobodno radno mesto u javnom sektoru. Jednakost prilikom zapošljavanja je

osnovni uslov za jednakost pred zakonom. Prema tome, licu, zbog njegovih ličnih karakteristika, odnosno u konkretnom slučaju starosti, bez objektivnog i razumnog obrazloženja, ne može biti uskraćeno pravo na zapošljavanje, koje je dostupno i potpuno priznato drugima.

Ombudsman, u skladu sa smernicama Saveta Evrope i Direktivom o sprečavanju diskriminacije na osnovu starosti³⁸⁵, upozorava da zabrana diskriminacije na osnovu starosti predstavlja važan deo za ispunjavanje ciljeva navedenih u smernicama za zapošljavanje, kao i za stimulisanje raznolikosti radne snage. Na osnovu ovih smernica, očigledno je da bi se trebao uspostaviti poseban propis za svaki kriterijum eliminacione prirode, koji bi se mogao tretirati kao „opravdana mera“.

Ombudsman navodi svrhu postojanja takvog posebnog pravnog akta, koji određivanje radnih mesta na osnovu starosti zaposlenog, kao lične karakteristike, predstavlja poseban uslov za obavljanje posla, ako postoji razumna potreba, i poštujući imperativne pravne propise, nužnost, jer ona predstavlja relevantni pravni osnov i pruža mogućnost za nametanje dotičnog ograničavajućeg kriterijuma. Prema tome, u skladu sa smernicama Saveta Evrope i Direktivom za sprečavanje diskriminacije zbog starosti, važno je razlikovati opravdani različiti tretman, posebno onaj koji se zasniva na opravdanim ciljevima politike zapošljavanja, tržišta rada i ciljeva obuke i diskriminacije koja bi trebala da bude sprečena.

U tom smislu, Ombudsman zaključuje da Ustav i relevantne zakonske regulative zabranjuju proizvoljne razlike i nejednake postupke prilikom određivanja uslova za zapošljavanje i izbora kandidata na osnovu starosti za obavljanje određenog posla. Stoga, izuzeća od ovog propisa treba tumačiti na veoma restriktivan način i prihvatiti ih kao opravdane samo onda kada postoje posebni propisi i u situacijama kada je starost stvarni i odlučujući faktor za sposobnost, odnosno nemogućnost obavljanja određenog posla, uzimajući u obzir prirodu i specifičnost ovog posla. Na osnovu prethodno navedenog, Ombudsman preporučuje: Ministarstvo pravde (MP) - Kosovska kazneno popravna služba (KKPS) treba, bez odlaganja, okončati postupak zapošljavanja i poništiti konkurs MJ/KCS/132-09-02-2018, od 12.2. 2018. godine, zbog nedostatka relevantne zakonske regulative i neopravdanog nametanja kriterijuma ograničavanja starosti; MP - KKPS treba, bez odlaganja, doneti opšti akt za sistematizaciju radnih mesta za koje starost, kao lična karakteristika, predstavlja poseban uslov za obavljanje posla, u slučaju opravdane potrebe, poštujući na taj način imperativne pravne propise, prema kojoj bi starosna i bilo koja druga lična karakteristika trebala da predstavlja stvaran i odlučujući uslov za obavljanje posla u okviru radnog mesta, s obzirom na prirodu i specifičnost rada i uslove pod kojima se taj posao obavlja; MP - KKPS, prilikom objavljivanja konkursa za slobodna radna mesta, treba da obuhvati samo one uslove za rad koji su utvrđeni opštim

³⁸⁵ Videti Direktivu Saveta 2000/78/EC od 27.11. 2000 o opštem okviru za jednako postupanje sa građanima prilikom zapošljavanja i na radu, tačka 25.

aktom za sistematizaciju radnih mesta; MP - KKPS treba da preduzme sve neophodne mere da spreči kršenje jednakih mogućnosti prilikom objavljivanja konkursa za slobodna radna mesta i izbora kandidata, odnosno da spreči neopravdane razlike.

Izveštaj o predmetu Ž. br. 185/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom u predmetu AC. br. 29/2015

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom u predmetu AC. br. 29/2015. Svrha ovog izveštaja je da skrene pažnju Apelacionom sudu u vezi sa potrebom preduzimanja odgovarajućih mera za razmatranje i odlučivanje u predmetu AC. br. 29/2015, bez daljih odlaganja. Izveštaj se zasniva na pojedinačnoj žalbi gđina. Musa Musliu-a (u daljem tekstu: podnosilac žalbe) i oslanja se na činjenice i dokaze koje je dostavio podnosilac žalbe i spise predmeta koji su dostupni Instituciji Ombudsmana (IO).

Dana 27. januara 2011. godine, Opštinski sud u Gnjilanu (sada Osnovni sud u Gnjilanu), odlučivanjem o tom pitanju, doneo je presudu C. br. 191/2007, kojom je odobrio tužbeni zahtev podnosioca žalbe. Okružni sud u Gnjilanu je 8. maja 2018. godine doneo odluku Ac. br. 95/11, kojom se ukida presuda donesena pred prvostepenim sudom (C.br. 191/2007) i predmet je vraćen na ponovno suđenje. Osnovni sud u Gnjilanu je 5. novembra 2014. godine odlučio o tom pitanju i doneo presudu C. br. 385/2012, kojom je odobrio tužbeni zahtev podnosioca žalbe. Dana 2. decembra 2014. godine, tužena strana je uložila žalbu pred Apelacionim sudom i predmet je, prema žalbi, ponovo rešen pred Apelacionim sudom (Ac. br. 29/2015). Predmet je pokrenut 6. aprila 2007. godine pred Opštinskim sudom u Gnjilanu (sada Osnovni sud u Gnjilanu) sa zahtevom za naknadu štete, u kojem je podnosilac žalbe u svojstvu tužioca, dok je tuženi opština Gnjilane - tehnička škola u Gnjilanu. Podnosilac žalbe čeka 11 godina na konačnu odluku o ovom pitanju.

Ombudsman podseća da na osnovu prakse ESLJP-a, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, *presudu Moldovan i drugi protiv Rumunije*, 12. jul 2005. i *presudu Sienkiewicz protiv Poljske*, 30. septembar 2003.) do okončanja predmeta i/ili izvršenja presude (videti *Presudu Poitier protiv Francuske*, 8. novembar 2005).

Ombudsman primećuje da je ESLJP naveo da je jedan od faktora koje treba uzeti u obzir ponašanje nadležnih sudskih i upravnih organa i da je sud odgovoran da organizuje svoj rad kako bi pojedinci bili informisani o napretku i rezultatima njihovog predmeta u razumnom vremenskom periodu (videti *presudu Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983.).

Što se tiče primenjivosti člana 13, Ombudsman podseća da je ESLJP više puta naveo da velika kašnjenja u pravosuđu, u slučajevima kada strane u postupku nemaju delotvorne pravne lekove da se žale u slučajevima produženja sudskih postupaka, predstavljaju pretnju vladavini prava u nacionalnom pravnom poretku (videti *Presudu u predmetu*

Bottazi protiv Italije, 28. jul 1999, i presudu u predmetu *Di Mauro protiv Italije*, 28. jul 1999.).

Član 13. ECHR-a direktno odražava obavezu države da, u početku i prvenstveno, zaštititi ljudska prava kroz svoj pravni sistem, čime se uspostavlja dodatna garancija kako bi se osiguralo da pojedinac efikasno uživa prava. Ako se posmatra iz ove perspektive, pravo pojedinca na pravično suđenje u razumnom roku će biti manje efektivno ako nema mogućnosti da se ova žalba prvo podnese nacionalnom organu. Zahtevi člana 13. podržavaju zahteve iz člana 6. (videti Presudu *Kudla protiv Poljske*). Prema tome, član 13. garantuje delotvoran pravni lek za podnošenje žalbe nacionalnom organu zbog navodnog kršenja zahteva iz člana 6. da se slučaj razmatra u razumnom roku. Budući da se žalba odnosi na dužinu postupka, primenjivaće se član 13. Konvencije.

U vezi sa zahtevima sadržanim u članu 13, Ombudsman podseća da je efekat ovog člana postojanje nacionalnog pravnog leka koji se bavi suštinom „osporavanja žalbe“ u skladu sa Konvencijom i omogućava relevantnu fasilitaciju (videti npr. Predmet *Kaya protiv Turske*, 19. februar 1998. godine). Svaki takav pravni lek trebao bi biti delotvoran u praksi i pravu (videti npr. Presudu u predmetu *Ilhan protiv Turske*, 27. jun 2000.).

Ombudsman je preporučio Apelacionom sudu da preduzme, bez daljih odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i donošenje odluke u predmetu AC. br. 29/2015.

Izveštaj o predmetu Ž. br. 716/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 1995/2015

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A. br. 716/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 1995/2015. Svrha ovog izveštaja je da skrene pažnju Apelacionom sudu na potrebu preduzimanja odgovarajućih mera za preispitivanje i donošenje presude u predmetu AC. br. 1995/2015, bez daljih odlaganja. Ovaj izveštaj se zasniva na pojedinačnoj žalbi gđe. Nazlije Thaqi (u daljem tekstu: *podnosilac žalbe*) i oslanja se na činjenice i dokaze koje je dostavio podnosilac žalbe, kao i na spise predmeta koji su dostupni Instituciji ombudsmana (IO).

Dana 21. januara 2011. godine, podnosilac žalbe je podneo zahtev za naknadu materijalne i nematerijalne štete pred Opštinskim sudom u Prizrenu. Osnovni sud je 25. februara 2015. godine doneo presudu C. br. 49/11, u korist podnosioca žalbe. Dana 15. aprila 2015. godine, suprotna strana, nezadovoljna presudom C. br. 49/11 Osnovnog suda u Prizrenu, je podnela žalbu pred Apelacionim sudom, za koju sud još nije doneo nikakvu odluku. Dana 31. oktobra 2017. godine, podnosilac žalbe je podneo žalbu IO-u u vezi sa produženjem sudskog postupka za rešavanje predmeta C. br. 49/11. Dana 16. novembra 2017. godine, Ombudsman je poslao pismo predsedniku Apelacionog suda u kojem traži informacije u vezi sa preduzetim i planiranim radnjama od strane suda za razmatranje pitanja podnosioca žalbe. Dana 29. novembra 2017. godine, IO je primio odgovor od

predsednika Apelacionog suda putem e-mail-a, koji glasi: „*Ovaj predmet je sud primio 28. maja 2015. godine. Predmet je dodeljen i čeka se donošenje odluke.*”

Ombudsman skreće pažnju na praksu Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, kojim se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama ESLJP-a.

U mnogim predmetima, ESLJP je naveo da je pravo strane na suđenje u razumnom roku osnovni element prava na pravično i nepristrasno suđenje. ESLJP je potvrdio da vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu *Moldovan i drugi protiv Rumunije*, 12. jul 2005. i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, 30. septembar 2003.) do okončanja predmeta i/ili izvršenja presude (videti Presudu *Poitier protiv Francuske*, 8. novembar 2005).

Ombudsman primećuje da je ESLJP naveo da je jedan od faktora koje treba uzeti u obzir ponašanje nadležnih sudskih i upravnih organa i da je sud odgovoran da organizuje svoj rad kako bi pojedinci bili informisani o napretku i rezultatima njihovog predmeta u razumnom vremenskom periodu (videti presudu *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983.).

Prema praksi ESLJP-a (videti *Poiss protiv Austrije*, § 50; *Bock protiv Nemačke*, §35), početak perioda za rešavanje sudskog predmeta počinje od trenutka kada se tužba pokrene pred nadležnim sudom, u konkretnom predmetu počinje da teče od 21. januara 2011. godine, kada je tužilac podneo tužbu Opštinskom sudu u Prizrenu. Konačna odluka nije doneta u vezi sa predmetom žalioaca do dana objavljivanja ovog izveštaja.

Što se tiče primenjivosti člana 13, Ombudsman podseća da je ESLJP više puta naveo da velika kašnjenja u pravosuđu, u slučajevima kada strane u postupku nemaju delotvorne pravne lekove da se žale u slučajevima produženja sudskih postupaka, predstavljaju pretnju vladavini prava u nacionalnom pravnom poretku (videti Presudu u predmetu *Bottazi protiv Italije*, 28. jul 1999, i presudu u predmetu *Di Mauro protiv Italije*, 28. jul 1999).

U vezi sa zahtevima sadržanim u članu 13, Ombudsman podseća da je efekat ovog člana postojanje nacionalnog pravnog leka koji se bavi suštinom „osporavanja žalbe“ u skladu sa Konvencijom i omogućava relevantnu fasilitaciju (videti npr. Predmet *Kaya protiv Turske*, 19. februar 1998. godine). Svaki takav pravni lek trebao bi biti delotvoran u praksi i pravu (videti npr. Presudu u predmetu *Ilhan protiv Turske*, 27. jun 2000.).

U vezi sa žalbom zbog produženja postupka, Ombudsman podseća da bi „efektivni pravni lekovi“ sadržani u članu 13. morali da budu u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već učinjeno. (videti prethodno navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman primećuje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali zbog produženja postupka kako bi se postigla bilo kakva fasilitacija u obliku prevencije ili kompenzacije.

Ombudsman preporučuje Apelacionom sudu da preduzme, bez daljih odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i donošenje odluke u predmetu. 1995/2015.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 462/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 4643/2015

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A. br. 462/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 4643/2015. Svrha ovog izveštaja je da skrene pažnju Apelacionom sudu na potrebu preduzimanja odgovarajućih mera za preispitivanje i donošenje presude u predmetu AC. br. 4643/2015, u skladu sa presudom C. br. 133 / 2011, bez daljeg odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, kojim se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama ESLJP-a. U mnogim predmetima, ESLJP je naveo da je pravo strane na suđenje u razumnom roku osnovni element prava na pravično i nepristrasno suđenje.

Ombudsman podseća da na osnovu prakse ESLJP-a, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu *Moldovan i drugi protiv Rumunije*, 12. jul 2005. i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, 30. septembar 2003.) do okončanja predmeta i/ili izvršenja presude (videti Presudu *Poitier protiv Francuske*, 8. novembar 2005)).

Ombudsman primećuje da je ESLJP naveo da je jedan od faktora koje treba uzeti u obzir ponašanje nadležnih sudskih i upravnih organa i da je sud odgovoran da organizuje svoj rad kako bi pojedinci bili informisani o napretku i rezultatima njihovog predmeta u razumnom vremenskom periodu (videti presudu *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983.).

Prema praksi ESLJP-a (videti *Poiss protiv Austrije*, § 50; *Bock protiv Nemačke*, §35), početak perioda za rešavanje sudskog predmeta počinje od trenutka kada se tužba pokrene pred nadležnim sudom, u konkretnom predmetu počinje da teče od 2011. godine, kada je podnosilac žalbe podneo zahtev Opštinskom sudu u Prizrenu. Konačna odluka nije doneta u vezi sa predmetom žalioaca do dana objavljivanja ovog izveštaja.

U vezi sa žalbom zbog produženja postupka, Ombudsman podseća da bi „efektivni pravni lekovi“ sadržani u članu 13. morali da budu u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već učinjeno. (videti prethodno navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman primećuje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali zbog produženja postupka kako bi se postigla bilo kakva fasilitacija u obliku prevencije ili kompenzacije. U ovom predmetu, Ombudsman preporučuje Apelacionom sudu da preduzme, bez daljih odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i donošenje odluke u predmetu AC. br. 4643/2015.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 796/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 3703/2015

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukom za predmet A. br. 796/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 3703/2015. Svrha ovog izveštaja je da skrene pažnju Apelacionom sudu na potrebu preduzimanja odgovarajućih mera za preispitivanje i donošenje presude u predmetu AC. br. 3703/2015, u skladu sa presudom C. br. 518/13, bez daljeg odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, kojim se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama ESLJP-a.

U mnogim predmetima, ESLJP je naveo da je pravo strane da se njen predmet vodi u razumnom roku bitan element prava na pravično i nepristrasno suđenje. Ombudsman podseća da na osnovu prakse ESLJP-a, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, između ostalog presudu *Moldovan i drugi protiv Rumunije*, 12. jul 2005. i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, 30. septembar 2003.) do okončanja predmeta i/ili izvršenja presude (videti presudu *Poitier protiv Francuske*, od 8. novembra 2005.).

ESLJP je naveo da je jedan od faktora koji treba uzeti u obzir ponašanje nadležnih sudskih i upravnih organa i da je sud je odgovoran da organizuje svoj rad kako bi pojedinci bili obavešteni o napretku i rezultatima njihovog predmeta u razumnom vremenskom periodu (videti presudu *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983). Prema praksi ESLJP-a (videti *Poiss protiv Austrije*, str. 50; *Bock protiv Nemačke*, §35), početak perioda za rešavanje sudskog predmeta počinje od trenutka kada se tužba pokrene pred nadležnim sudom, u konkretnom predmetu počinje da teče od 2013. godine, kada je tužilac podneo tužbu Opštinskom sudu u Prizrenu. Konačna odluka nije doneta u vezi sa predmetom podnosioca do dana objavljivanja ovog izveštaja.

U vezi sa žalbom zbog produženja postupka, Ombudsman podseća da bi „efektivni pravni lekovi“ sadržani u članu 13. morali da budu u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već učinjeno (videti gore navedenu presudu *Kudla*).

Ombudsman primećuje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali zbog produženja postupka kako bi se postigla bilo kakva fasilitacija u obliku prevencije ili kompenzacije. Ombudsman preporučuje Apelacionom sudu da preduzme, bez daljeg odlaganja, sve relevantne pravne mere za razmatranje i donošenje presude u predmetu AC. br. 3703/2015.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 794/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 3200/2015

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 794/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet

AC. br. 3200/2015. Svrha izveštaja je da skrene pažnju Apelacionom sudu na potrebu preduzimanja odgovarajućih mera za preispitivanje i donošenje presude u predmetu AC. br. 3200/2015, bez daljih odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, kojim se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama ESLJP-a.

U mnogim predmetima, ESLJP je naveo da je pravo strane na suđenje u razumnom roku osnovni element prava na pravično i nepristrasno suđenje. ESLJP je potvrdio da vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu *Moldovan i drugi protiv Rumunije*, 12. jul 2005. i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, 30. septembar 2003.) do okončanja predmeta i/ili izvršenja presude (videti Presudu *Poitier protiv Francuske*, 8. novembar 2005).

Prema praksi ESLJP-a (videti *Poiss protiv Austrije*, str. 50; *Bock protiv Nemačke*, §35), početak perioda za rešavanje sudskog predmeta počinje od trenutka kada se tužba pokrene pred nadležnim sudom, u konkretnom predmetu počinje da teče od 21. februara 2013, kada je podnosilac žalbe podneo tužbu Opštinskom sudu u Prizrenu. Konačna odluka nije doneta u vezi sa predmetom podnosioca do dana objavljivanja ovog izveštaja.

Istovremeno, nepostojanje efektivnih pravnih lekova za kršenje prava na redovan proces u razumnom roku, koje je zagantovano članom 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima, predstavlja kršenje člana 13. Konvencije. Što se tiče primenjivosti člana 13, Ombudsman podseća da je ESLJP više puta izjavio da velika kašnjenja u upravi pravosuđa, u slučajevima kada strane u postupku nemaju efektivne pravne lekove da se žale u slučajevima produženja sudskih postupaka, predstavljaju pretnju vladavini prava u nacionalnom pravnom poretku (videti presudu u predmetu *Bottazi protiv Italije*, 28. jula 1999, i presudu u predmetu *Di Mauro protiv Italije*, 28. jula 1999).

U vezi sa zahtevima sadržanim u članu 13, Ombudsman podseća da je efekat ovog člana postojanje nacionalnog pravnog leka koji se bavi suštinom „osporavanja žalbe“ u skladu sa Konvencijom i omogućava relevantnu fasilitaciju (videti npr. Predmet *Kaya protiv Turske*, 19. februara 1998. godine. Svaki takav pravni lek trebao bi biti efikasan u praksi i pravu (videti npr. Presudu u predmetu *Ilhan protiv Turske*, 27. juna 2000. godine).

U vezi sa žalbom zbog produženja postupka, Ombudsman podseća da bi „efektivni pravni lekovi“ navedeni u članu 13. morali da budu u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već učinjeno (videti gore navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman primećuje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali zbog produženja postupka kako bi se postigla bilo kakva fasilitacija u obliku prevencije ili kompenzacije. S obzirom na to, Ombudsman preporučuje Apelacionom sudu da preduzme, bez daljeg odlaganja, sve relevantne pravne mere za razmatranje i donošenje presude u predmetu AC. br. 3200/2015.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 463/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 1763/2015

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 463/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 1763/2015. Svrha izveštaja je da skrene pažnju Apelacionom sudu na potrebu preduzimanja odgovarajućih mera za preispitivanje i donošenje presude u predmetu AC. br. 1763/2015, prema presudi C. br. 481/13, bez daljih odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, kojim se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama ESLJP-a. U mnogim predmetima, ESLJP je naveo da je pravo strane na suđenje u razumnom roku osnovni element prava na pravično i nepristrasno suđenje.

Ombudsman podseća da na osnovu prakse ESLJP-a, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu *Moldovan i drugi protiv Rumunije*, 12. jul 2005. i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, 30. septembar 2003.) do okončanja predmeta i/ili izvršenja presude (videti presudu *Poitier protiv Francuske*, 8. novembar 2005).

ESLJP je naveo da je jedan od faktora koji treba uzeti u obzir ponašanje nadležnih sudskih i upravnih organa i da je sud odgovoran da organizuje svoj rad kako bi pojedinci bili obavešteni o napretku i rezultatima njihovog predmeta u razumnom vremenskom periodu (videti presudu *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983).

Prema praksi ESLJP-a (videti *Poiss protiv Austrije*, str. 50; *Bock protiv Nemačke*, §35), početak perioda za rešavanje sudskog predmeta počinje od trenutka kada se tužba pokrene pred nadležnim sudom, u konkretnom predmetu počinje da teče od 13. januara 2009. godine, kada je tužilac podneo tužbu Opštinskom sudu u Prizrenu. Konačna odluka nije doneta u vezi sa predmetom podnosioca do dana objavljivanja ovog izveštaja.

U vezi sa žalbom zbog produženja postupka, Ombudsman podseća da bi „efektivni pravni lekovi“ navedeni u članu 13. morali da budu u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već učinjeno (videti gore navedenu presudu *Kudla*).

Ombudsman primećuje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali zbog produženja postupka kako bi se postigla bilo kakva fasilitacija u obliku prevencije ili kompenzacije. Ombudsman preporučuje Apelacionom sudu da preduzme, bez daljeg odlaganja, sve relevantne pravne mere za razmatranje i donošenje presude u predmetu AC. br. 1763/2015.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 206/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 863/2014

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A. br. 206/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 863/2014. Svrha ovog izveštaja je da skrene pažnju Apelacionom sudu na potrebu preduzimanja odgovarajućih mera za preispitivanje i donošenje presude u predmetu AC. br. 863/2014, u skladu sa presudom C. br. 19/13, bez daljeg odlaganja.

U mnogim predmetima, ESLJP je naveo da je pravo strane da se njen predmet vodi u razumnom roku bitan element prava na pravično i nepristrasno suđenje.

Ombudsman podseća da na osnovu prakse ESLJP-a, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu *Moldovan i drugi protiv Rumunije*, 12. jul 2005. i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, 30. septembar 2003.) do okončanja predmeta i/ili izvršenja presude (videti Presudu *Poitier protiv Francuske*, 8. novembar 2005).

ESLJP, u predmetu *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*, je naveo da je jedan od faktora koje treba uzeti u obzir ponašanje nadležnih sudskih i upravnih organa i da je sud odgovoran da organizuje svoj rad kako bi pojedinci bili obavešteni o napretku i rezultatima njihovog predmeta u razumnom vremenskom periodu (videti presudu *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983.).

Prema praksi ESLJP-a (videti *Poiss protiv Austrije*, § 50; *Bock protiv Nemačke*, §35), početak perioda za rešavanje sudskog predmeta počinje od trenutka kada se tužba pokrene pred nadležnim sudom, u konkretnom predmetu počinje da teče od januara 2013, kada je tužilac podneo tužbu Opštinskom sudu u Prizrenu. Konačna odluka nije doneta u vezi sa predmetom žalioaca do dana objavljivanja ovog izveštaja.

U vezi sa žalbom zbog produženja postupka, Ombudsman podseća da bi „efektivni pravni lekovi“ sadržani u članu 13. morali da budu u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već učinjeno (videti prethodno navedenu presudu *Kudla*).

Ombudsman primećuje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali zbog produženja postupka kako bi se postigla bilo kakva fasilitacija u obliku prevencije ili kompenzacije. U ovom slučaju, Ombudsman preporučuje Apelacionom sudu da preduzme, bez daljih odlaganja, sve relevantne pravne mere za razmatranje i donošenje presude u predmetu AC. br. 863/2014, bez daljeg odlaganja.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 429/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Osnovnim sudom u Prištini za predmet C. br. 3109/12

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A. br. 429/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Osnovnim sudom u Prištini za

predmet AC. br. 3109/12. Svrha ovog izveštaja je da skrene pažnju Osnovnom sudu u Prištini (OSP) na potrebu preduzimanja odgovarajućih mera za preispitivanje i donošenje presude u predmetu C. br. 3109/12, bez daljeg odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, kojim se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama ESLJP-a. U mnogim predmetima, ESLJP je naveo da je pravo strane na suđenje u razumnom roku osnovni element prava na pravično i nepristrasno suđenje.

U mnogim predmetima, ESLJP je naveo da je pravo strane na suđenje u razumnom roku osnovni element prava na pravično i nepristrasno suđenje. Na osnovu prakse ESLJP-a, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu *Moldovan i drugi protiv Rumunije*, 12. jul 2005. i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, 30. septembar 2003.) do okončanja predmeta i/ili izvršenja presude (videti Presudu *Poitier protiv Francuske*, 8. novembar 2005).

Ombudsman primećuje da je ESLJP, u predmetu *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*, naveo da je jedan od faktora koje treba uzeti u obzir ponašanje nadležnih sudskih i upravnih organa i da je sud odgovoran da organizuje svoj rad kako bi pojedinci bili informisani o napretku i rezultatima njihovog predmeta u razumnom vremenskom periodu (videti presudu *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983.).

U vezi sa zahtevima sadržanim u članu 13, Ombudsman podseća da je efekat ovog člana postojanje nacionalnog pravnog leka koji se bavi suštinom „osporavanja žalbe“ u skladu sa Konvencijom i omogućava relevantnu fasilitaciju (videti npr. Predmet *Kaya protiv Turske*, 19. februar 1998. godine. Svaki takav pravni lek trebao bi biti efikasan u praksi i pravu (videti npr. Presudu u predmetu *Ilhan protiv Turske*, 27. juna 2000. godine). U vezi sa žalbom zbog produženja postupka, Ombudsman podseća da bi „efektivni pravni lekovi“ navedeni u članu 13. morali da budu u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već učinjeno (videti gore navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman primećuje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali zbog produženja postupka kako bi se postigla bilo kakva fasilitacija u obliku prevencije ili kompenzacije. S obzirom na to, Ombudsman preporučuje OSP-u da preduzme, bez daljeg odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i donošenje presude u predmetu C.br. 3109/12.

Izveštaj o predmetu *Ž.br. 388/2014* u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom u predmetu AC. br. 239/2013

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 388/2014 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 239/2013. Svrha izveštaja je da se skrene pažnja Apelacionom sudu u vezi sa

potrebom preduzimanja odgovarajućih mera za preispitivanje i donošenje presude u predmetu AC. br. 239/2013 bez daljeg odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, prema kome se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa odlukama suda ESLJP-a.

ESLJP je naveo da je pravo strane da se njen predmet vodi u okviru razumnog roka osnovni element prava na pravično i nepristrasno suđenje. Na osnovu prakse ESLJP-a, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu *Moldovan i Drugi protiv Rumunije*, 12. jul 2005. godine i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, 30. septembar 2003. godine) do okončanja predmeta i/ili izvršenja presude (videti Presudu *Poitier protiv Francuske*, 8. novembar 2005. godine).

Ombudsman ističe da je ESLJP, u predmetu *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*, naveo da je jedan od faktora koji treba uzeti u obzir ponašanje nadležnih sudskih i upravnih organa i da je sud odgovoran da organizuje svoj rad kako bi pojedinci bili informisani o napretku i rezultatima njihovog predmeta u razumnom vremenskom periodu (videti presudu *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983. godine).

U vezi sa žalbom zbog produženja postupka, Ombudsman podseća da bi „efektivni pravni lekovi“ sadržani u članu 13. morali da budu u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već učinjeno (videti gore navedenu presudu *Kudla protiv Poljske*). Ombudsman primećuje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali zbog produženja postupka kako bi se postigla bilo kakva fasilitacija u obliku prevencije ili kompenzacije. U ovom predmetu, Ombudsman preporučuje Apelacionom sudu da preduzme, bez daljih odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i donošenje odluke u predmetu AC. br. 239/2013.

Izveštaj o predmetu *Ž.br. 362/2016* u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC.br. 430/2015

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 362/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 430/2015. Svrha izveštaja je da se skrene pažnja Apelacionom sudu u vezi sa potrebom preduzimanja odgovarajućih mera za preispitivanje i donošenje presude u predmetu AC.br.430/2015, bez daljih odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, prema kome se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa odlukama suda ESLJP-a. U mnogim predmetima, ESLJP je naveo da je pravo strane na suđenje u razumnom roku osnovni element prava na pravično i nepristrasno suđenje.

Ombudsman primećuje da je ESLJP naveo da je jedan od faktora koji treba uzeti u obzir ponašanje nadležnih sudskih i upravnih organa i da je sud odgovoran da organizuje svoj

rad kako bi pojedinci bili informisani o napretku i rezultatima njihovog predmeta u razumnom vremenskom periodu (videti presudu *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983. godine).

U vezi sa žalbom zbog produženja postupka, Ombudsman podseća da bi „efektivni pravni lekovi“ sadržani u članu 13. morali biti u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već učinjeno (videti gore navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman napominje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali zbog produženja postupka kako bi se postigla bilo kakva fasilitacija u obliku prevencije ili kompenzacije. U ovom predmetu, Ombudsman je Apelacionom sudu preporučio da preduzme, bez daljih odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i donošenje odluke u predmetu AC. br. 430/2015.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 561/2015 u vezi sa produženjem postupka pred Osnovnim sudom u Prištini - Odeljenje za trgovinska pitanja za predmet C.br. 649/2014

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 561/2015 u vezi sa produženjem postupka pred Osnovnim sudom u Prištini - Odeljenju za trgovinska pitanja u vezi sa potrebom preduzimanja odgovarajućih mera za preispitivanje i donošenje presude u predmetu C. br. 649/2014, bez daljeg odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, prema kome se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa odlukama suda ESLJP-a. U mnogim predmetima, ESLJP navodi da je pravo strane na suđenje u razumnom roku osnovni element prava na pravično i nepristrasno suđenje.

Na osnovu prakse ESLJP-a, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu *Moldovan i Drugi protiv Rumunije*, 12. jul 2005. godine i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, 30. septembar 2003. godine) do okončanja predmeta i/ili izvršenja presude (videti Presudu *Poitier protiv Francuske*, 8. novembar 2005. godine).

U vezi sa žalbom zbog produženja postupka, Ombudsman podseća da bi „efektivni pravni lekovi“ sadržani u članu 13. morali biti u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već učinjeno (videti gore navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman napominje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali zbog produženja postupka kako bi se postigla bilo kakva fasilitacija u obliku prevencije ili kompenzacije. U ovom predmetu, Ombudsman je Osnovnom sudu u Prištini preporučio da preduzme, bez daljih odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i donošenje odluke u predmetu C. br. 649/2014.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 648/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet CA br. 374/2014

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 648/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet CA br. 374/2014. Svrha izveštaja je skretanje pažnje Apelacionom sudu u vezi sa potrebom preduzimanja odgovarajućih mera za preispitivanje i donošenje presude u predmetu CA 374/2014, bez daljih odlaganja.

Predmet je prvobitno pokrenut tužbom podnetom 10. juna 2001. godine pred Opštinskim sudom u Prištini (sada Osnovni sud u Prištini), bio je podložan svim sudskim instancama i vraćen na ponovno suđenje. Podnosilac žalbe čeka 16 godina na odluku, budući da do sada nije doneta konačna odluka o ovom predmetu.

Na osnovu prakse ESLJP-a, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu *Moldovan i Drugi protiv Rumunije*, dana 12. jula 2005. godine i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, dana 30. septembra 2003. godine) do okončanja predmeta i/ili izvršenja presude (videti Presudu *Poitier protiv Francuske*, dana 8. novembra 2005. godine). U predmetu podnosioca žalbe, sudski postupak je pokrenut 10. juna 2001. godine. ESLJP je naveo da je pravo strane na suđenje u razumnom roku osnovni element prava na pravično i nepristrasno suđenje

Takođe, Ombudsman primećuje da, u skladu sa sudskom praksom ESLJP-a, „prihvatljivost dužine trajanja postupka mora biti procenjena u odnosu na kriterijume u daljem tekstu: složenost predmeta, ponašanje podnosioca zahteva i relevantnih organa i interes podnosioca žalbe u sporu“ (ESLJP [Veliko veće], *Frydlender protiv Francuske*, zahtev br. 30979/96 (2000), stav 43., gde se citira ESLJP [Veliko veće], *Comingersoll SA protiv Portugala*, zahtev br. 35382/97, stav 19. (2000), stav 19).

U konkretnom slučaju, Ombudsman primećuje da se predmet podnosioca žalbe može smatrati složenim predmetom s obzirom da je prvobitni zahtev za poništenje ugovora o kupovini stanova pokrenut pred Opštinskim sudom u Prištini 10. juna 2001. godine, ali kako su imovinski i stambeni zahtevi za period od 23. marta 1989. do 24. marta 1999. godine bili u isključivoj nadležnosti Uprave za imovinu i stambena pitanja (Uredba UNMIK-a 1999/23 i 2000/60), podnosilac žalbe, 28. juna 2001. godine, podneo zahtev Direkciji za stanovanje i imovinu (PHD)³⁸⁶. Komisija za imovinsko-stambene zahteve je dana 12. decembra 2003. godine donela odluku³⁸⁷ kojom je odbila zahtev podnosioca žalbe. Čak i nakon revizije, Komisija za imovinsko-stambene zahteve je dana 31. marta 2006. godine odbila zahtev podnosioca žalbe i savetovala ga je da se obrati nadležnom

³⁸⁶ Uredba UNMIK-a 1999/23 i 2000/60, imovinski zahtevi bili su u isključivoj nadležnosti DIS-a kako bi primili i rešili zahteve za period od 23. marta 1989. do 24. marta 1999. godine.

³⁸⁷ Odluka HPCC/D102/2003/A&C, od 12. decembra 2003. godine

sudu³⁸⁸. Prema tome, podnosilac žalbe je 11. maja 2007. godine podneo zahtev za produženje tužbe pred Opštinskim sudom u Prištini.

Stoga, na osnovu sudske prakse ESLJP-a, Ombudsman navodi da proceduralno produženje računajući period od pokretanja tužbe, 10. juna 2001. do 11. maja 2007. godine, može biti opravdano zbog okolnosti. Međutim, period od 11. maja 2007. godine, kada je podnosilac žalbe podneo zahtev za produženje tužbe pa sve do danas, odnosno 11 godina kasnije, predstavlja kršenje člana 6. EKLJP-a. U ovom predmetu, Ombudsman je preporučio Apelacionom sudu da preduzme, bez daljih odlaganja, sve relevantne pravne mere za razmatranje i donošenje odluke u predmetu CA br. 374/2014.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 721/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet CA. br. 4667/2014

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 721/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet CA br. 4667/2014. Svrha izveštaja je skretanje pažnje u vezi sa potrebom preduzimanja odgovarajućih mera za preispitivanje i donošenje presude u predmetu CA 4667/2014, bez daljih odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, prema kome se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa odlukama suda ESLJP-a. U mnogim predmetima, ESLJP navodi da je pravo strane na suđenje u razumnom roku osnovni element prava na pravično i nepristrasno suđenje.

Ombudsman podseća da na osnovu prakse ESLJP-a, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu *Moldovan i drugi protiv Rumunije*, 12. jul 2005. i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, 30. septembar 2003.) do okončanja predmeta i/ili izvršenja presude (videti Presudu *Poitier protiv Francuske*, 8. novembar 2005).

U vezi sa žalbom zbog produženja postupka, Ombudsman podseća da bi „efektivni pravni lekovi“ sadržani u članu 13. morali biti u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već učinjeno (videti gore navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman napominje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali zbog produženja postupka kako bi se postigla bilo kakva fasilitacija u obliku prevencije ili kompenzacije. U ovom predmetu, Ombudsman je OSP-u preporučio da preduzme, bez daljih odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i donošenje odluke u predmetu CA. 4667/2014.

³⁸⁸ Odluka HPCC/REC/60/2006, dana 31. marta 2006. godine

Izveštaj o predmetu Ž.br. 357/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Osnovnim sudom u Prištini za predmet C.br. 2210/07

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 357/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Osnovnim sudom u Prištini za predmet C. br. 2210/07. Svrha Izveštaja je da se skrene pažnja u vezi sa potrebom preduzimanja odgovarajućih mera preispitivanja i donošenje presude u predmetu C. br. 2210/07 za poništenje ugovora o kupovini nepokretne imovine i predloga za preliminarnu zabranu, bez daljih odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, prema kome se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa odlukama suda ESLJP-a. U mnogim predmetima, ESLJP navodi da je pravo strane na suđenje u razumnom roku osnovni element prava na pravično i nepristrasno suđenje.

Prema praksi ESLJP-a (videti *Poiss protiv Austrije*, § 50; *Bock protiv Nemačke*, §35), početak perioda za rešavanje sudskog predmeta počinje od trenutka kada se tužba podnese pred nadležnim sudom, u konkretnom predmetu počinje da teče od 16. oktobra 2007. godine, kada je tužilac podneo tužbu Opštinskom sudu u Prištini. Konačna odluka nije doneta u vezi sa predmetom žalioca do dana objavljivanja ovog izveštaja.

U vezi sa zahtevima sadržanim u članu 13., Ombudsman podseća da je efekat ovog člana postojanje nacionalnog pravnog leka koji se bavi suštinom „osporavanja žalbe“ u skladu sa Konvencijom i omogućava relevantnu fasilitaciju (videti npr. Predmet *Kaya protiv Turske*, 19. februar 1998. godine). Svaki takav pravni lek trebao bi biti efektivan u praksi i pravu (videti npr. Presudu u predmetu *Ilhan protiv Turske*, 27. jun 2000).

U vezi sa žalbom zbog produženja postupka, Ombudsman podseća da bi „efektivni pravni lekovi“ sadržani u članu 13. morali biti u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već učinjeno (videti gore navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman napominje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali zbog produženja postupka kako bi se postigla bilo kakva fasilitacija u obliku prevencije ili kompenzacije.

U ovom predmetu, Ombudsman je Osnovnom sudu u Prištini preporučio da preduzme, bez daljih odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i donošenje odluke u predmetu C. br. 2210/07.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 57/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC.br. 3297/2015

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 57/2017 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 3297/2015. Svrha izveštaja je da se skrene pažnja u vezi sa potrebom preduzimanja

odgovarajućih mera za preispitivanje i donošenje presude u predmetu AC. br. 3297/2015, bez daljih odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, prema kome se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa odlukama suda ESLJP-a. U mnogim predmetima, ESLJP navodi da je pravo strane na suđenje u razumnom roku osnovni element prava na pravično i nepristrasno suđenje.

Ombudsman podseća da na osnovu prakse ESLJP-a, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu *Moldovan i Drugi protiv Rumunije*, dana 12. jula 2005. godine i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, dana 30. septembra 2003. godine) do okončanja predmeta i/ili izvršenja presude (videti Presudu *Poitier protiv Francuske*, dana 8. novembra 2005. godine).

U vezi sa žalbom zbog produženja postupka, Ombudsman podseća da bi „efektivni pravni lekovi“ sadržani u članu 13. morali biti u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već učinjeno (videti gore navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman primećuje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali zbog produženja postupka kako bi se postigla bilo kakva fasilitacija u obliku prevencije ili kompenzacije. U ovom predmetu, Ombudsman preporučuje Apelacionom sudu da preduzme, bez daljih odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i donošenje odluke u predmetu AC. br. 3297/2015.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 705/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom AC.br. 3181/2015

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 705/2016 u vezi sa produženjem postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC. br. 3181/2015. Svrha izveštaja je da se skrene pažnja u vezi sa potrebom preduzimanja odgovarajućih mera preispitivanja i donošenja presude u predmetu AC. br. 3181/2015, bez daljih odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu Evropskog suda za ljudska prava u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, prema kome se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava. U mnogim slučajevima, ESLJP je naveo da je pravo strane da se njen predmet vodi u razumnom roku bitan element prava na pravično i nepristrasno suđenje.

Ombudsman podseća da na osnovu prakse ESLJP-a, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu *Moldovan i drugi protiv Rumunije*, od 12. jula 2005. godine i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, od 30. septembra 2003. godine) do završetka predmeta, i/ili izvršenja presude (videti presudu *Poitier protiv Francuske*, od 8. novembra 2005. godine).

U vezi sa žalbom za produženje trajanja postupka, Ombudsman podseća da bi „efikasni pravni lekovi“ sadržani u članu 13. morali biti u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje se već dogodilo (videti navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman primećuje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali zbog produženja postupka kako bi se postigla bilo kakva fasilitacija u obliku prevencije ili kompenzacije. U ovom slučaju, Ombudsman je preporučio Apelacionom sudu da preduzme, bez dodatnih odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i rešavanje predmeta AC. br. 3181/2015.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 55/2016 u vezi sa produženjem trajanja postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC.br. 3488/2015

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 55/2016 u vezi sa produženjem trajanja postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC.br. 3488/2015. Svrha izveštaja je da skrene pažnju na potrebu preduzimanja odgovarajućih mera za preispitivanje i odlučivanje u predmetu AC.br. 3488/2015.

Predmet podnosioca žalbe je u postupku pred sudovima od 1992. do danas. Podnosilac žalbe čeka na odluku već 26 godina, jer nije donesena meritorna odluka u njegovom predmetu. Za ovaj predmet, od 1992. do danas, održana su 82 sudska zasedanja (53 pre 1999. i 29. posle 1999. do danas) u bivšem Opštinskom sudu u Vučitrnu, bivšem Okružnom sudu u Mitrovici, Osnovnom sudu u Mitrovici i Vrhovnom sudu Kosova. Bivši Okružni sud nekoliko puta je vratio predmet na ponovno suđenje, a predmet je dva puta pregledan. Trenutno, predmet se nalazi u Apelacionom sudu u Prištini i dotični izveštaj se fokusira na vreme kada je slučaj ponovo aktiviran u Osnovnom sudu u Mitrovici - ogranak u Vučitrnu (tada Opštinski sud u Vučitrnu).

Ombudsman skreće pažnju na praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, prema kome se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama ESLJP-a. U mnogim slučajevima, ESLJP je naveo da je pravo strane da se njen predmet vodi u razumnom roku bitan element prava na pravedno i nepristrasno suđenje.

Ombudsman podseća da na osnovu prakse ESLJP-a, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, *inter alia*, presudu *Moldovan i drugi protiv Rumunije*, od 12. jula 2005. godine i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, od 30. septembra 2003. godine) do završetka predmeta, i/ili izvršenja presude (videti presudu *Poitier protiv Francuske*, od 8. novembra 2005. godine).

U vezi sa zahtevima sadržanim u članu 13., Ombudsman podseća da je efekat ovog člana postojanje nacionalnog pravnog leka koji se bavi suštinom „osporavanja žalbe“ u skladu sa Konvencijom i omogućava relevantnu fasilitaciju (videti npr. Predmet Kaya protiv Turske, 19. februar 1998. godine). Svaki takav pravni lek trebao bi biti efektivan u praksi i pravu (videti npr. Presudu u predmetu Ilhan protiv Turske, 27. jun 2000).

U vezi sa žalbom za produženje trajanja postupka, Ombudsman podseća da bi „efikasni pravni lekovi“ sadržani u članu 13. morali biti u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje se već dogodilo (videti navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman primećuje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali za produženje trajanja postupka radi postizanja bilo kakve olakšice u obliku prevencije ili nadoknade. U ovom slučaju, Ombudsman je preporučio Apelacionom sudu da preduzme, bez dodatnih odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i rešavanje predmeta AC. br. 3181/2015.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 864/2016 u vezi sa produženjem trajanja postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC br. 292 / 2016

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 864/2016 u vezi sa produženjem trajanja postupka pred Apelacionim sudom za predmet AC br. 292/2016. Svrha izveštaja je da skrene pažnju Apelacionom sudu u Prištini u vezi sa potrebom preduzimanja relevantnih mera za razmatranje i rešavanje predmeta AC br. 292/2016, bez dodatnih odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, prema kome se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava. U mnogim slučajevima, ESLJP je naveo da je pravo strane da se njen predmet vodi u razumnom roku bitan element prava na pravično i nepristrasno suđenje.

Ombudsman podseća da na osnovu prakse ESLJP, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, *inter alia*, presudu *Moldovan i drugi protiv Rumunije*, od 12. jula 2005. godine i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, od 30. septembra 2003. godine) do završetka predmeta, i / ili izvršenja presude (videti Presudu *Poitier protiv Francuske*, od 8. novembra 2005. godine).

U vezi sa žalbom za produženje trajanja postupka, Ombudsman podseća da bi „efikasni pravni lekovi“ sadržani u Članu 13. Morali biti u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje se već dogodilo (videti navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman primećuje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali za produženje trajanja postupka radi postizanja bilo kakve olakšice u obliku prevencije ili nadoknade. U ovom slučaju, Ombudsman je preporučio Apelacionom sudu da preduzme, bez dodatnih odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i rešavanje predmeta AC 292/2016.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 375/2016 u vezi sa produženjem trajanja postupka u Apelacionom sudu za predmet AC. br. 1865/2014

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 375/2016 u vezi sa produženjem trajanja postupka pred Apelacionim sudom za

predmet 1865 / 2014. Svrha izveštaja je da skrene pažnju u vezi sa potrebom preduzimanja relevantnih mera za razmatranje i rešavanje predmeta AC br. 1865 / 2014, prema presudi AC.br. 638/13, bez dodatnih odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, pri čemu su ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama ESLJP. U mnogim slučajevima, ESLJP je naveo da je pravo strane da se njen slučaj vodi u razumnom roku bitan element prava na pravedno i nepristrasno suđenje.

Ombudsman podseća da na osnovu prakse ESLJP, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, *inter alia*, presudu *Moldovan i drugi protiv Rumunije*, od 12. jula 2005. godine i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, od 30. septembra 2003. godine) do završetka predmeta, i / ili izvršenja presude (videti presudu *Poitier protiv Francuske*, od 8. novembra 2005. godine).

U vezi sa zahtevima sadržanim u Članu 13., Ombudsman podseća da je efekat ovog člana postojanje nacionalnog pravnog leka koji se bavi suštinom "osporavajuće žalbe" u skladu sa Konvencijom i omogućava odgovarajuće olakšice (videti npr. Predmet *Kaya protiv Turske*, od 19. februara 1998. godine). Svaki takav pravni lek treba biti efikasan u praksi i zakonu (videti npr. presudu u predmetu *Ilhan protiv Turske*, od 27. juna 2000. godine).

U vezi sa žalbom za produženje trajanja postupka, Ombudsman podseća da bi „efektivni pravni lekovi“ sadržani u Članu 13. morali biti u stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje se već dogodilo (videti navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman primećuje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali za produženje trajanja postupka radi postizanja bilo kakve olakšice u obliku prevencije ili nadoknade. U ovom slučaju, Ombudsman je preporučio Apelacionom sudu da preduzme, bez dodatnih odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i rešavanje predmeta AC. br. 1865 / 2014.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 910/2016 u vezi sa produženjem trajanja postupka u Osnovnom sudu u Prištini u predmetu A.br. 2263/2015

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio izveštaj sa preporukama za predmet A.br. 910/2016 u vezi sa produženjem trajanja postupka u Osnovnom sudu u Prištini u predmetu A.br. 2263/2015. Svrha izveštaja je da skrene pažnju na potrebu preduzimanja odgovarajućih mera za razmatranje i rešavanje predmeta A.br. 2263/2015, bez dodatnog odlaganja.

Podnosilac žalbe je podneo žalbu za produženje trajanja postupka u Osnovnom sudu u Prištini - Odeljenje za administrativna pitanja i navodi da ovaj sud nije preduzeo nikakve procesne mere u razumnom roku i da to može predstavljati kršenje njegovog prava na pravedno suđenje u okviru razumnog roka, kako je garantovano u stavu 1. člana 6. ESLJP-a.

U mnogim slučajevima, ESLJP je naveo da je pravo strane da se njen predmet vodi u razumnom roku bitan element prava na pravedno i nepristrasno suđenje.

Ombudsman podseća da na osnovu sudske prakse ESLJP-a, vreme postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, *inter alia*, presudu *Moldovan i drugi protiv Rumunije*, od 12. jula 2005. godine i presudu *Sienkiewicz v. Poljskoj*, od 30. septembra 2003. godine) do završetka predmeta, i / ili izvršenja presude (vidi Presudu *Poitier protiv Francuske*, od 8. novembra 2005. godine). Međutim, Ombudsman podseća da Član 6. Konvencije predviđa da ne postoji apsolutni rok za određivanje dužine razumnog postupka, ali njegova odluka zavisi od određenih okolnosti dotičnog predmeta.

Takođe, Ombudsman primećuje da se "razumnost" dužine trajanja postupka prema sudskoj praksi ESLJP mora proceniti na osnovu sledećih kriterijuma: složenost slučaja, ponašanje podnosioca zahteva i relevantnih organa i ono što je u pitanju za podnosioca u sporu (ESLJP (Veliko veće), *Frydlender protiv Francuske*, zahtev 30 979/6 (2000), stav 43, zasnovan na ESLJP [Veliko veće], *Comingersoll SA protiv Portugala*, zahtev br. , stav 19. (2000), stav 19. Ombudsman primećuje da slučaj podnosioca žalbe nije bio složen i odnosi se na proceduralne aspekte ispravljanja imena u registraciji apsolutnih prava na imovinu, a ponašanje podnosioca žalbe nije doprinelo produženju postupka.

Što se tiče primene Člana 1.3, Ombudsman podseća da je ESLJP više puta izjavio da veliko kašnjenje u sprovođenju pravde, sve dok strana nema pravni lek, predstavlja pretnju vladavini prava u nacionalnom pravnom poretku (videti presudu u predmetu *Bottazzi protiv Italije*, od 28. jula 1999. godine i presuda u predmetu *Di Mauro protiv Italije*, od 28. jula 1999. godine).

Što se tiče odredbi sadržanih u Članu 13., Ombudsman podseća da je efekat ovog člana da se zahteva pružanje pravnog leka da bi se rešila suština "osporavajuće žalbe" u skladu sa Konvencijom i dodeli odgovarajuće materijalne nadoknade (videti npr. presudu u predmetu *Kaya protiv Turske*, od 19. februara 1998. godine). Svaki takav pravni lek trebao bi biti delotvoran u praksi i zakonu (videti npr. presudu u predmetu *Ilhan protiv Turske*, od 27. juna 2000. godine).

Što se tiče žalbe zbog dužine trajanja postupka, Ombudsman podseća da bi „efikasan pravni lek“ u smislu Člana 13. Konvencije trebao biti u stanju sprečiti navodno kršenje i njegov nastavak, ili osigurati odgovarajuću naknadu za svako kršenje koje se dogodilo (videti gore navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman primećuje da ne postoji pravni pristup prema kome podnosilac žalbe u predmetnom slučaju može da se žali u vezi dužine postupka, uz mogućnost dobijanja preventivne pomoći ili nadoknade. U ovom slučaju, Ombudsman je preporučio Osnovnom sudu u Prištini da preduzme, bez daljeg produženja, sve relevantne mere za razmatranje i rešavanje predmeta A.br. 2263 / 2015.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 473/2016 u vezi sa produženjem trajanja postupka u Osnovnom sudu u Prištini za predmet C.br. 1874 / 11

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio izveštaj sa preporukama za slučaj A.br. 473/2016 u vezi sa produženjem trajanja postupka u Osnovnom sudu u Prištini u predmetu. Svrha izveštaja je da skrene pažnju na potrebu preduzimanja odgovarajućih mera za razmatranje i rešavanje predmeta C.br. 1874 / 11, bez dodatnih odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na praksu ESLJP-a u vezi sa Članom 53. Ustava Republike Kosovo, kojim se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama ESLJP. U mnogim slučajevima, ESLJP je naveo da je pravo strane da se njen slučaj vodi u razumnom roku bitan element prava na pravedno i nepristrasno suđenje.

Ombudsman podseća da na osnovu prakse ESLJP, vreme trajanja postupka obično počinje da teče od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, *inter alia*, presudu Moldovan i drugi protiv Rumunije, od 12. jula 2005. godine i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, od 30. septembra 2003. godine) do završetka predmeta, i / ili izvršenja presude (videti presudu *Poitier protiv Francuske*, od 8. novembra 2005. godine).

U vezi sa zahtevima sadržanim u Članu 13., Ombudsman podseća da je efekat ovog člana postojanje nacionalnog pravnog leka koji se bavi suštinom "osporavajuće žalbe" u skladu sa Konvencijom i omogućava odgovarajuće olakšice (videti npr. predmet Kaya protiv Turske, od 19. februara 1998. godine. Svaki takav pravni lek trebao bi biti efikasan u praksi i zakonu (videti npr. presudu u predmetu Ilhan protiv Turske, od 27. juna 2000. godine)).

U vezi sa žalbom zbog produženja trajanja postupka, Ombudsman podseća da bi „efikasni pravni lekovi“ sadržani u Članu 13. morali biti stanju da spreče navodno kršenje, ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje se već dogodilo (videti gore navedenu presudu *Kudla*). Ombudsman primećuje da naš unutrašnji sistem nema nikakav pravni mehanizam po kome bi podnosilac žalbe mogao da se žali za produženje trajanja postupka kako bi se postiglo bilo kakvo olakšavanje u obliku prevencije ili nadoknade. U ovom slučaju, Ombudsman je preporučio Osnovnom sudu u Prištini da preduzme, bez dodatnih odlaganja, sve relevantne mere za razmatranje i rešenje predmeta C.br. 1874 / 11.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 410/2017 o dužini postupka pred Apelacionim sudom u predmetu AC.br. 3451/2015

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je predstavio Izveštaj sa preporukama koje se odnose na slučaj A.br. 410/2017 o dužini trajanja postupka pred Apelacionim sudom u predmetu AC. br. 3451. Izveštaj ima za cilj da skrene pažnju na potrebu preduzimanja odgovarajućih radnji za preispitivanje i odlučivanje u predmetu AC.br.3451/2015, bez daljeg odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na sudsku praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, koji predviđa da se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava. U mnogim slučajevima, ESLJP je naglasio da je pravo strane da pravovremeno reši svoj predmet ključni element prava na pravično i nepristrasno suđenje.

Ombudsman podseća da je sudska praksa ESLJP-a utvrdila da se dužina postupka obično izračunava od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu *Moldavije i drugih protiv Rumunije* od 12. jula 2005. i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, 30. septembra 2003.) do trenutka kada je predmet okončan i/ili je presuda izvršena (videti presudu *Poitier protiv Francuske*, 8. novembar 2005.).

Što se tiče zahteva iz člana 13, Ombudsman podseća da je efekat ovog člana postojanje domaćeg pravnog leka koji se bavi suštinom „kontroverzne žalbe“ u skladu sa Konvencijom i da se dozvoli relevantni pravni lek (videti, na primer, presudu u predmetu *Kaya protiv Turske*, 19. februara 1998.). Svaki takav pravni lek trebao bi biti delotvoran i u praksi i u pravu (videti, na primer, presudu *Ilhan protiv Turske*, 27. jun 2000).

Što se tiče žalbe zbog kašnjenja u postupku, Ombudsman podseća da „efektivni pravni lekovi“ u smislu člana 13. treba da budu u stanju da spreče navodno kršenje ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već počinjeno (videti gore navedenu presudu *Kudla*). U našem unutrašnjem sistemu, ne postoji pravni mehanizam kroz koji se podnosilac žalbe može žaliti na dužinu postupka kako bi se postigao pravni lek u obliku prevencije ili kompenzacije. U ovom slučaju, Ombudsman je preporučio Apelacionom sudu da preduzme sve relevantne pravne radnje za preispitivanje i odlučivanje u predmetu AC. br. 3451/2015, bez daljih odlaganja.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 722/2017 o dužini postupka u Osnovnom sudu u Prištini u predmetu C.br. 3077/13

Dana 29. maja 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama koje se odnose na predmet A.br.722/2017, u vezi dužine postupka u Osnovnom sudu u Prištini u predmetu C.br.3377/13. Izveštaj ima za cilj da skrene pažnju na potrebu preduzimanja odgovarajućih radnji za preispitivanje i odlučivanje u predmetu C. br.3077/13, bez daljih odlaganja.

Ombudsman skreće pažnju na sudsku praksu ESLJP-a u vezi sa članom 53. Ustava Republike Kosovo, koji predviđa da se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava. U mnogim slučajevima, ESLJP je naglasio da je pravo strane da pravovremeno reši svoj predmet ključni element prava na pravično i nepristrasno suđenje.

Ombudsman podseća da je sudska praksa ESLJP-a utvrdila da se dužina postupka obično izračunava od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu *Moldavije i drugih protiv Rumunije* od 12. jula 2005. i presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, 30.

septembar 2003.) do trenutka kada je predmet okončan i/ili je presuda izvršena (videti presudu Poitier protiv Francuske, 8. novembar 2005.).

Što se tiče žalbe zbog kašnjenja u postupku, Ombudsman podseća da „efektivni pravni lekovi“ u smislu člana 13. treba da budu u stanju da spreče navodno kršenje ili njegov nastavak, ili da obezbede adekvatan pravni lek za svako kršenje koje je već počinjeno (videti gore navedenu presudu Kudla). U našem unutrašnjem sistemu, ne postoji pravni mehanizam kroz koji se podnosilac žalbe može žaliti na dužinu postupka kako bi se postigao pravni lek u obliku prevencije ili kompenzacije. U ovom slučaju, Ombudsman je preporučio Osnovnom sudu u Prištini da preduzme sve relevantne pravne radnje za preispitivanje i odlučivanje u predmetu C. br. 3077/13, bez daljih odlaganja.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 235/2017 o dužini postupka pred Apelacionim sudom u predmetu AC.br.724/2014

Dana 17. jula 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama koje se odnose na predmet A.br.235/2017, u vezi dužine postupka u Apelacionom sudu u predmetu AC.br.724/2014. Izveštaj ima za cilj da skrene pažnju na potrebu preduzimanja odgovarajućih radnji za razmatranje i odlučivanje u predmetu AC.br.724/2014, bez daljih odlaganja.

Predmet je inicijalno pokrenuo podnosilac žalbe tužbom podnetom 13. jula 2011. godine Osnovnom sudu u Peći. Nakon toga, optuženi je 3. februara 2014. godine uložio žalbu Apelacionom sudu u Prištini (AS). Žalilac čeka 7 godina na odluku suda u predmetu koji još nije okončan.

Ombudsman podseća da je sudska praksa ESLJP-a utvrdila da se dužina postupka obično izračunava od trenutka pokretanja sudskog postupka (videti, inter alia, presudu Moldavije i drugih protiv Rumunije od 12. jula 2005. i presudu Sienkiewicz protiv Poljske, 30. septembar 2003.) do trenutka kada je predmet okončan i/ili je presuda izvršena (videti presudu Poitier protiv Francuske, 8. novembar 2005.). U slučaju podnosioca žalbe, sudski postupak je pokrenut 13. jula 2011. godine u Osnovnom sudu u Peći. U mnogim slučajevima, ESLJP je naglasio da je pravo strane da pravovremeno reši svoj predmet ključni element prava na pravično i nepristrasno suđenje.

Prema sudskoj praksi ESLJP-a (videti *Poiss protiv Austrije*, § 50; *Bock protiv Nemačke*, §35), izračunavanje vremena za rešavanje predmeta počinje od trenutka podnošenja tužbe nadležnom sudu, što se u ovom predmetu, na osnovu okolnosti istog, može smatrati datum 13. jul 2011. godine, kada je podnosilac žalbe podneo tužbu Osnovnom sudu u Peći. Okrivljeni je 3. februara 2014. godine uložio žalbu Apelacionom sudu. Prema tome, podnosilac žalbe je 7 godina čekao na presudu od strane Suda i do objavljivanja ovog izveštaja, nije doneta konačna odluka u vezi sa predmetom podnosioca žalbe.

Ombudsman primećuje da član 13. ECHR-a direktno odražava obavezu države da, u početku i prvenstveno, zaštiti ljudska prava kroz svoj pravni sistem, čime se uspostavlja dodatna garancija kako bi se osiguralo da pojedinac efikasno uživa prava. Ako se

posmatra iz ove perspektive, pravo pojedinca na pravično suđenje u razumnom roku će biti manje efektivno ako nema mogućnosti da se ova žalba prvo podnese nacionalnom organu. Zahtevi člana 13. podržavaju zahteve iz člana 6. (videti *Presudu Kudla protiv Poljske*). Prema tome, član 13. garantuje delotvoran pravni lek za podnošenje žalbe nacionalnom organu zbog navodnog kršenja zahteva iz člana 6. da se slučaj razmatra u razumnom roku.

Što se tiče primene člana 13, Ombudsman podseća da je ESLJP u više navrata naglašavao da velika kašnjenja u sprovođenju pravde u odnosu na strane u sporu, bez pravnih lekova, predstavljaju pretnju vladavini prava u okviru domaćeg sistema vladavine prava. (videti presudu u predmetu *Bottazi protiv Italije*, 28. jul 1999. i presudu u predmetu *Di Mauro protiv Italije*, 28. jul 1999.). U slučaju žalioaca, predmet je pred Apelacionim sudom na čekanju za donošenje odluke, od 3. februara 2014. godine i nije održano ročište. U ovom slučaju, Ombudsman je preporučio Apelacionom sudu da preduzme sve relevantne pravne radnje za preispitivanje i odlučivanje u predmetu AC. br. 724/2014, bez daljih odlaganja.

Izveštaj o predmetu Ž.br. 533/2017 o nepriznavanju master diploma za kvalifikacije stečene petogodišnjim studijama po predbolonjskom sistemu

Dana 19. jula 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama o predmetu A. br. 533/2017, o nepriznavanju master diploma za kvalifikacije stečene petogodišnjim studijama po predbolonjskom sistemu. Ovaj izveštaj sa preporukama se zasniva na žalbi primljenoj od gđina. Ahmet Murati protiv Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) i Prištinskog univerziteta „Hasan Prishtina“ (PU), a odnosi se na nepriznavanju prava na master diplomu iz tehničkih oblasti studenata koji su diplomirali prema petogodišnjem obrazovnom sistemu, prema predbolonjskom sistemu; i ima za cilj da skrene pažnju na potrebu preduzimanja mera za usklađivanje primarnog i sekundarnog zakonodavstva koje reguliše uporedivost i ekvivalentnost diploma i studijskih programa, predbolonjskog sistema i Bolonjskog sistema.

Predmet se odnosi na žalbu g. Ahmet-a Muratija podnesenu protiv MONT-a, u vezi sa članom 5. Administrativnog uputstva (MONT) br. 11 Uporedivost i ekvivalentnost diploma i studijskih programa predbolonjskog i Bolonjskog sistema, odnosno u pogledu nepriznavanja master diplome gđina. Murati-a, on je takođe podneo žalbu protiv PU-a, zbog neuspeha da izda diplomu o ekvivalentnosti kvalifikacija stečenih u petogodišnjem studijskom sistemu, prema primenjivom sistemu studija predbolonjskog sistema sa master diplomom.

Prema informacijama koje je dostavio podnosilac žalbe, shvata se da je 1988. gđin. Murati završio osnovne studije na Fakultetu elektrotehnike i računarstva, Odsek za elektroniku na PU-u i da je stekao diplomu osnovnih studija elektrotehnike. Iz aneksa diplome od 20. septembra 2013. godine, koji je izdao Fakultet elektrotehnike i računarstva PU-a, napominje se da je g. Murati završio univerzitetske osnovne studije prema predbolonjskom sistemu, u trajanju od 5 godina i 10 semestara. Na osnovu trajanja

studija, podnosilac žalbe je prikupio ukupno 300 ECTS bodova. Prema tački 5.1 Aneksa diplome, 300 ECTS bodova mu daje pravo da se prijavi za master i/ili doktorske studije.

Imajući u vidu da podnosilac žalbe i drugi koji su diplomirali prema predbolonjskom sistemu, u skladu sa Administrativnim uputstvom br. 11/2015 „Uporedivost i ekvivalentnost diploma i studijskih programa stečenih u predbolonjskom sistemu“ nemaju priznat naziv master diplome, iako su studije koje su pohađali ekvivalentne 300 ECTS bodova, može se smatrati da nepriznavanje master kvalifikacije sadrži elemente nejednakog i diskriminatornog postupanja prema njemu i drugima, koji su diplomirali u istom sistemu i koji su zaposleni u obrazovnim ustanovama. Nejednak tretman odražava se na uslove zapošljavanja i razliku u visini naknade plate prema master diplomi.

Uzimajući u obzir problematiku analize, nejednak položaj diplomiranih studenata u petogodišnjem predbolonjskom sistemu, u odnosu na diplomce Bolonjskog sistema, kako u pogledu uslova zapošljavanja, tako i u pogledu visine naknade plate, Ombudsman upozorava na član. 4, stav 1, podstav 1.1. Zakona o zaštiti od diskriminacije, koji propisuje: „*Smatra se da direktna diskriminacija nastaje kada se neko lice tretira na manje povoljan način, nego što se tretira ili je bilo tretirano ili će biti tretirano neko drugo lice u uporedivoj situaciji po jednom ili više osnova propisanih u članu (1) ovog zakona.*“

Ombudsman, nakon analize predmeta, je primetio da, iako Zakon br. 04/L-037 o visokom obrazovanju Republike Kosovo precizno definiše uslove za sticanje master diplome, član 5. Administrativnog uputstva (MONT) br. 11 Uporedivost i ekvivalentnost diploma i studijskih programa predbolonjskog i Bolonjskog sistema, koje propisuje da su „*Diplome osnovnih studija u trajanju od 4.5 (četiri i po godine) i 5 (pet godina) stečene javnom odbranom teze iz tehničke oblasti u predbolonjskom sistemu ekvivalentne 300 ECTS bodova*“, ostavlja pravne nedostatke, jer ne objašnjava ekvivalentnost bodova stečenih tokom studija sa relevantnim stepenom kvalifikacije.

Ombudsman smatra da je prethodno navedeni član, koji je nerazumljiv i predvidiv, u suprotnosti sa načelom pravne sigurnosti kao važnim elementom vladavine prava. Nedostatak je prouzrokovao ograničavanje zakonskih prava i očekivanja, koje je trebalo da proizvede dotična odredba.

Osim toga, prethodno navedeni član stavlja podnosioca žalbe i ostale, koji su završili osnovne studije u tehničkim oblastima u predbolonjskom sistemu u trajanju od 5 godina, 10 semestara i akumulirali ukupno 300 ECTS bodova, u neravnopravan položaj u odnosu na diplomirane studente u okviru Bolonjskog sistema. U ovom slučaju, Ombudsman je preporučio MONT-u da preduzme potrebne radnje i korake, u svrhu dopune i preformulisanja člana 5. Administrativnog uputstva br. 11 o uporedivosti i ekvivalentnosti diploma i studijskih programa predbolonjskog i Bolonjskog sistema, u cilju omogućavanja priznavanja master diploma stečenih u okviru petogodišnjih studija u tehničkim oblastima predbolonjskog sistema; dok je PU-u preporučeno da preduzme

neophodne pripremne radnje, nakon odobrenja Administrativnog uputstva, sa ciljem izdavanja diploma za priznavanje master kvalifikacija.

Izveštaj o predmetu Ž. br. 186/2017 o navodima podnosioca žalbe o nejednakom tretmanu kandidata u konkursu za radno mesto od 24. novembra 2016. godine, objavljenom od strane Prištinskog univerziteta „Hasan Prishtina“ za izbor akademskog osoblja za profesore Filozofskog fakulteta

Dana 2. novembra 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za predmet A. br. 186/2017, o navodima podnosioca žalbe o nejednakom tretman kandidata u javnom konkursu za radna mesta od 24. novembra 2016. godine, objavljenom od strane Prištinskog univerziteta „Hasan Prishtina“, za izbor akademskog osoblja, tj. profesora na Filozofskom fakultetu. Izveštaj ima za cilj da privuče pažnju Rektorata Prištinskog univerziteta „Hasan Prishtina“ (PU) i Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT), odnosno obrazovnog inspektorata ovog ministarstva, u vezi sa navodima podnosioca žalbe o kršenju prava i diskriminatornim radnjama u javnom konkursu objavljenom od strane PU-a 24. novembra 2016. godine za izbor akademskog osoblja. Institucija Ombudsmana (IO), u skladu sa članom 15, stav 1. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, 16. marta 2017. godine, je primila žalbu gđina. Arben-a Hajrullahu (podnosilac žalbe) protiv Filozofskog fakulteta i Rektorata PU-a o pitanju zapošljavanja.

Dana 24. novembra 2016. godine, prema navodima podnosioca žalbe, PU je objavio javni konkurs za izbor akademskog osoblja. Podnosilac žalbe je tokom ovog konkursa podneo zahtev za ponovni izbor, odnosno za napredovanje na radno mesto na koje ga je izabrao Savet PU-a, prvo kao profesor asistent, 2006. godine, a zatim kao vanrednog profesora 2011. godine. Na sednici Saveta Filozofskog fakulteta, 9. februara 2017. godine, raspravljalo se i o zahtevu podnosioca žalbe. Predsednik Komisije za evaluaciju i član ovog odbora potpisali su „*Izveštaj Odbora za evaluaciju o izboru akademskog osoblja*“, predlažući njegov izbor za redovnog profesora, dok je član imenovan od strane dekana Filozofskog fakulteta imao različito mišljenje. Podnosilac žalbe tvrdi da je, na osnovu zapisnika sa ovog sastanka, dekan ovog fakulteta izjavio da diploma osnovnih studija (BA) i priznavanje - ekvivalent master diplome (MA) MONT-a ne postoji u dosijeu prijave podnosioca žalbe. Nakon toga, Savet Filozofskog fakulteta je glasao za ponavljanje konkursa, budući da nijedan od kandidata nije dostavio potpun dosije prijave kako je propisano konkursom. Preporuka ovog Saveta je da se konkurs za ovu poziciju ponovi. Ovaj predlog je odobren sa samo jednim glasom protiv i tri suzdržana.

Prema navodima podnosioca žalbe, u prethodno navedenim zapisnicima, ostale pozicije profesora učesnika u konkursu, uključujući poziciju broj 5 i poziciju broj 6, Z.H. i H.I. kao kandidate za redovne, odnosno vanredne profesore je predložio Savet. U vezi sa ovim pitanjem, podnosilac žalbe tvrdi da je bio diskriminisan od strane dotičnog Saveta, jer je u njegovom slučaju zatraženo ponovno objavljivanje konkursa, dok se u istom konkursu za druga dva kandidata (Z.H. i H.I.), ne preporučuje ponovno objavljivanje

konkursa, mada, obojica, po zahtevu, prema podnosiocu žalbe, nisu imali master diplomu nostrifikovanu od strane MONT-a.

Na osnovu navoda podnosioca žalbe i dokumentacije dostavljene IOK-u, Ombudsman razmatra navode jednog od članova komisije za evaluaciju A.H.-a sa zabrinutošću, koji je, prema zapisniku sa sednice Saveta Filozofskog fakulteta, od 30. marta 2017. bio i član Komisije za evaluaciju prijave drugog kandidata, Z.H., a potonji je nostrifikovanu diplomu dostavio nakon zatvaranja konkursa. Ombudsman skreće pažnju da takva situacija predstavlja nejednak tretman. Stoga, u skladu sa članom 20. stav 2. Zakona o zaštiti od diskriminacije, Rektorat PU -a i Filozofski fakultet **moraju dokazati da nije došlo do kršenja načela jednakog tretmana.**

Ombudsman skreće pažnju da Filozofski fakultet treba da odgovori podnosiocu žalbe i dostavi zapisnik sa sastanka Saveta Filozofskog fakulteta održanog 9. februara 2017. godine, u skladu sa Zakonom o pristupu javnim dokumentima. Pozivajući se na prethodno navedene argumente, Ombudsman preporučuje Rektoratu PU-a i Savetu Filozofskog fakulteta da preduzmu hitne mere na osnovu zakonskih ovlašćenja za razmatranje navoda podnosioca žalbe o diskriminaciji i da u skladu sa članom 20, stav 2. Zakona o zaštiti od diskriminacije pruže dovoljno dokaza u cilju dokazivanja da nije došlo do kršenja načela jednakog tretmana u javnom pozivu od 24. novembra 2016, objavljenom od strane Prištinskog univerziteta, za izbor akademskog osoblja. Stoga se obrazovnom inspektoratu u okviru MONT-a preporučuje da preduzme hitne mere, na osnovu zakonskih nadležnosti, da odgovori na žalbu podnosioca žalbe prot.br. 213, podnesenu 13. aprila 2017. godine, u kojoj navodi da je Savet Filozofskog fakulteta počinio diskriminatorne radnje protiv njega.

Izveštaj o predmetu Ž. br. 432/2018 o ograničavanju prava na pristup javnim dokumentima

Dana 20. novembra 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama koje se odnose na predmet A. br. 432/2018 u vezi sa ograničavanjem prava na pristup javnim dokumentima. Izveštaj ima za cilj da skrene pažnju opštine Uroševac na pristup javnim dokumentima, analizirajući Zakon o pristupu javnim dokumentima (ZPJD), kao i dužnosti i odgovornosti odgovarajućih institucija u vezi sa sprovođenjem ovog zakona u slučaju prijema zahteva za pristup javnim dokumentima.

Iz dokaza i informacija dostupnih Instituciji Ombudsmana (IO) koje je dostavio podnosilac žalbe i koje su evidentirane nakon sprovedene istrage u vezi sa predmetom, navedeno je da je 4. juna 2018. godine izvršni direktor NVO „Inicijativa za napredak – INPO“ uputio zahtev gradonačelniku opštine Uroševac da obezbedi pristup listi građevinskih dozvola za period od 1. januara do 31. decembra 2017. i 1. januara - 31. maja 2018. godine.

Pošto nije dobila odgovor na svoj zahtev, 26. juna 2018. godine, podnosilac žalbe se obratio Ombudsmanu podneskom kojim je tražila, u okviru zakonske odgovornosti,

zaštitu prava na pristup javnim dokumentima ovog NVO-a, jer skoro mesec dana od podnošenja zahteva nije dobila nikakav odgovor.

Dana 26. jula 2018. godine, Ombudsman je poslao pismo direktoru Direkcije za urbanizam i zaštitu životne sredine opštine Uroševac, kojim je zahtevao da bude informisan o razlozima ograničenja pristupa javnim dokumentima NVO-u „Inicijativa za napredak – INPO“, dok je 9. avgusta 2018. godine dobio odgovor od direktora DUŽŽS-a opštine Uroševac, prema kojem su „... tražene informacije transparentne i javno dostupne na zvaničnom sajtu opštine Uroševac“.

Dana 31. avgusta 2018. godine, podnosilac žalbe je obavestio Ombudsmana da opština Uroševac uopšte nije odgovorila na zahtev dostavljen 4. juna 2018. godine. Osim toga, opština Uroševac je 3. avgusta 2018. godine objavila na svojoj veb stranici samo izveštaj o građevinskim dozvolama za period januar - jul 2018. godine. Tako da puna tri meseca nakon podnošenja zahteva INPO-a, spisak građevinskih dozvola nije objavljen za period od 1. januara do 31. decembra 2017. godine.

Ombudsman je naveo da, u vezi sa zahtevom koji je podnela strana, opština nije donela odluku u skladu sa zahtevima zakona. ZPJD u članu 7, stav 8. izričito predviđa: „*Javni organ, u roku od sedam (7) dana od registracije zahteva, je obavezan da donese odluku, ili da odobri potpuni ili delimični pristup traženom dokumentu.* Ombudsman, uzimajući u obzir da „*samo zakon ima ovlašćenje da određuje prava i obaveze pravnih i fizičkih lica*“, na osnovu dostavljenih činjenica, utvrđuje da je propust opštine Uroševac da odgovori na zahtev NVO „Inicijativa za Progres – INPO“ u potpunosti u suprotnosti sa odredbama ZPJD-a br. 03/L-215. On takođe smatra da odgovor direktora DUŽŽS-a opštine Uroševac, od 9. avgusta 2018. godine, da su: „... tražene informacije transparentne na veb stranici opštine“, ne odgovora zahtevu podnosioca žalbe za pristup spisku građevinskih dozvola za period od 1. januara 2017. do 31. decembra 2017. godine.

Ombudsman skreće pažnju na sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava, koji je, prema članu 53. Ustava, osnova za tumačenje ljudskih prava garantovanih Ustavom. ESLJP konstatuje da kašnjenja u pružanju informacija mogu trajno ukloniti svu vrednost informacija i interesa jer je vest usluga koja brzo nestaje, a odlaganje objavljivanja za kratko vreme može uskratiti celu vrednost i interes ove vesti (videti slučaj *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*³⁸⁹).

Stoga, u cilju poboljšanja poštovanja prava na pristup javnim dokumentima kao ustavnog i zakonskog prava i u cilju povećanja transparentnosti i odgovornosti građana da ovo pravo iskoriste kao moćno sredstvo kontrole rada upravnih tela, Ombudsman je preporučio opštini Uroševac da razmotri zahtev gđe Albulena Nrecaj iz NVO „Inicijativa za napredak – INPO“ od 4. juna 2018. godine za pristup javnim dokumentima i da odgovori u skladu sa zakonom; kao i da preduzme korake za povećanje kapaciteta javnih službenika u vezi sa primenom Zakona o pristupu javnim dokumentima.

³⁸⁹ Predmet *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, (Predstavka br. 6538/74, 26. april 1979)

Izveštaj o predmetu Ž. br. 445/2018 o registraciji predmeta, vraćenih na ponovno suđenje od strane najvišeg suda novim brojevima

Dana 29. novembra 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama za slučaj A. br. 445/2018 o registraciji predmeta vraćenih na ponovno suđenje od strane najvišeg suda novim brojevima. Izveštaj ima za cilj da informiše Sudski savet Kosova o mogućim kršenjima ljudskih prava u slučajevima registracije predmeta novim brojevima koji se vraćaju na ponovno suđenje i davanje nadležnim institucijama specifičnih i konkretnih preporuka da kroz zakonodavstvo odrede rokove trajanja sudskog postupka.

Ombudsman je naveo da u sudovima koji rešavaju predmete u prvom stepenu, postoji praksa na osnovu koje se predmeti koji se vraćaju na ponovno suđenje i ponovno odlučivanje evidentiraju novim brojem. Takva praksa se prenosi i na sudove višeg stepena, bez uzimanja u obzir činjenice da sudski postupak može biti mnogo stariji od datuma njegovog podnošenja sudu, kako u slučaju prosleđivanja predmeta drugostepenom sudu, tako i u situacijama kada se predmet vraća na ponovno suđenje.

Članom 31. Ustava Republike Kosovo i članom 6. ECHR-a definisano je pravo na pravično i nepristrasno suđenje, a jedna od komponenti ovog prava predviđa sudski postupak u razumnom roku. Slično kao i domaće zakonodavstvo, ECHR ne precizira koji je razumni vremenski okvir u kojem bi sudski postupak trebao biti okončan. Međutim, postoji praksa ESLJP-a, kojom se tumače pitanja o vremenskim garancijama u okviru kojih se rešava pitanje glavnog pretresa.

U tom smislu: „Zahtevanjem poštovanja“ razumnog vremenskog roka”, ESLJP naglašava značaj da pravda ne bi trebala biti sprovedena uz kašnjenja koja utiču na efikasnost i kredibilitet. § 58 ; *Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, § 61). Član 6. § 1 obavezuje države ugovornice da organizuju sudove kako bi odgovorile na zahteve ove odredbe.“ ESLJP je odredio standard prema kojem: „*Kada govorimo o početnoj tački vremenskog ograničenja, u načelu period obično počinje da teče od trenutka pokretanja postupka pred nadležnim sudom (Poiss protiv Austrije, § 50 ; Bock protiv Nemačke § 35), osim ako podnošenje podneska organu uprave ne predstavlja preduslov za početak postupka, u kojem slučaju rok može takođe uključiti i trajanje obaveznog prethodnog upravnog postupka (König protiv Nemačke, § 98 ; X protiv Francuske, § 31; Kress protiv Francuske[GC], § 90)“.*

Što se tiče termina „vremenski okvir“, ovo u načelu obuhvata ceo postupak uključujući upravna tela (*König protiv Nemačke, § 98*). Produžava se na odluku kojom je rešen slučaj (*Poiss protiv Austrije, § 50*). Stoga, zahtev za poštovanje razumnog roka obuhvata sve faze sudskog postupka čiji je cilj rešavanje predmeta, bez isključivanja faza koje slede nakon donošenja odluke o osnovanosti zahteva (*Robins protiv Ujedinjenog Kraljevstva §28*).

ESLJP navodi: Dužnost države ugovornice je da organizuje svoj pravni sistem na takav način da svima garantuje pravo na donošenje pravosnažne odluke o sporovima koji se

odnose na građanska prava i obaveze u razumnom roku (*ibidem; Scordino protiv Italije*, [GC], § 183).” Zapravo, dok države ugovornice moraju da organizuju svoj pravni sistem na takav način da svima garantuju pravo na donošenje pravosnažne odluke u razumnom roku, preopterećenost poslom se ne može uzeti u obzir (*Vocaturu protiv Italije*, § 17; *Cappello protiv Italije*, § 17). Dakle, činjenica da je situacija sa zaostalim predmetima postala normalna, ne može opravdati produženje postupka (*Unión Alimentaria Sanders S.A. protiv Španije*, § 40).”

Prvo, treba napomenuti da evidentiranje novim serijskim brojem nije predviđeno zakonima na snazi. Razumno je da zakonodavac nije predvideo nešto slično, jer bi inače bila utvrđena ex-lege osnova za premeštanje predmeta iz prvobitne nadležnosti, u niz tužbi pokrenutih mnogo kasnije. I drugo, evidentiranje novim serijskim brojem ne može se uporediti ni sa jednim objektivnim kriterijumom za obračunavanje kašnjenja postupka, jer sam zapis sa novim brojem stvara utisak da je slučaj pokrenut mnogo kasnije, dok procena predmeta otkriva pravi datum pokretanja postupka.

Prema sudskoj praksi ESLJP-a, vremenski rok počinje da teče u trenutku pokretanja tužbe pred nadležnim sudom, dok za upravne predmete čak i ranije. To je notorna činjenica da se sudski postupci pred prvostepenim sudom počinju rešavati nekoliko godina nakon što je tužba podnesena sudu. Istina je da je sudstvo preopterećeno predmetima, ali prema ESLJP-u, to nije opravdanje. Dužnost je države da organizuje pravosudni sistem koji efikasno rešava predmete. Takođe, pokretanje procedura čiji je cilj reforma pravosudnog sistema, odnosno reforma koja bi ubrzala postupanje po predmetima, takođe nije opravdanje.

Ombudsman smatra da je evidentiranje predmeta prema godini podnošenja tužbe i njihovo nemanjanje kada prelaze iz jedne instance u drugu, u interesu prava na pravično i nepristrasno suđenje u razumnom roku i u tu svrhu preporučuje Sudskom savetu Kosova da ovo pitanje iznese pred Skupštinu Republike Kosovo tako da Skupština kroz zakone odredi rokove za trajanje sudskog postupka, navodeći maksimalni rok koji se toleriše od trenutka pokretanja tužbe do prvostepene presude, ali i rokove za razmatranje predmeta pred drugim instancama; do donošenja akta od strane Skupštine Kosova, SSK će doneti interni akt kojim reguliše rokove trajanja sudskog postupka, navodeći maksimalni rok koji se toleriše od trenutka kada je tužba pokrenuta do prvostepene presude, ali i rokove za razmatranje predmeta pred drugim instancama; internim aktom bi se takođe propisalo da se predmeti vraćeni na ponovno suđenje trebaju tretirati sa prioritetom u odnosu na nove tužbe.

Izveštaj o predmetu *Ž. br. 493/2018* o pravima osuđenika na univerzitetsko obrazovanje

Dana 23. novembra 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj o predmetu A. br. 493/2018 o pravu osuđenika na univerzitetsko obrazovanje. Izveštaj ima za cilj da skrene pažnju nadležnih organa Republike Kosovo na poštovanje prava osuđenih lica na

obrazovanje i obuku, u skladu sa Ustavom Republike Kosovo, Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, kao i sa međunarodnim standardima o pravima zatvorenika.

Predmet je pokrenut od strane Institucije ombudsmana na osnovu žalbe gospodina E.B. protiv Kosovske kazneno-popravne službe (KKPS), koji se žali u ime svog sina, V.B., koji izdržava kaznu zatvora u kazneno-popravnom centru u Lipljanu (u daljem tekstu KPCL) jer nije u mogućnosti da nastavi studije.

Nakon razmatranja žalbe, Ombudsman je bio obavešten zvaničnom elektronskom poštom od Direkcije KPCL-a da se: „*Maloletnik V.B. nalazi u KPC Lipljan od 07/12/2016, gde je završio više srednje obrazovanje. Što se tiče univerzitetskog obrazovanja prema članu 83. i 84. ZIKS-a, MONT i MP su izdali administrativno uputstvo za srednje obrazovanje, ali ne i za univerzitetsko obrazovanje.*“

Dana 19. jula 2018. godine, članovi Nacionalnog mehanizma za sprečavanje mučenja (u daljem tekstu NMSM) su posetili KPCL i razgovarali o navedenoj žalbi sa direktorom ove institucije. Osim toga, NMSM je analizirao upravni spis dotičnog osuđenog lica. Direktor KPCL-a je informisao NMSM da Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (u daljem tekstu MONT) još nije usvojilo administrativno uputstvo koje bi razjasnilo pitanje univerzitetskog obrazovanja osuđenih lica.

Ombudsman podseća da je obrazovanje maloletnika i odraslih koji su osuđeni i koji borave u kazneno-popravnim ustanovama jedna od obaveza nadležnih institucija Republike Kosovo koje proističu iz Ustava, važećih zakona i međunarodnih pravnih instrumenata. Kao takva, ova obaveza institucija da ostvare jedno od osnovnih ljudskih prava, kao što je omogućavanje pristupa obrazovanju za mlade ljude, ne može se izbeći ni za maloletnike koji se nalaze u kazneno popravnim centrima, kao u slučaju KPCL-a. Štaviše, Ombudsman je upozorio da ovo pravo za osuđene osobe treba da bude omogućeno unutar KPCL-a, ili čak i van institucije, odnosno u redovnim javnim školama..

Međunarodni akti na nivou UN-a i na evropskom nivou, koji regulišu prava osuđenih lica, utvrđuju mogućnost obrazovanja kao dužnost države, a posebno za mlade ljude koji su lišeni slobode. Pravo svih ljudi na obrazovanje je deo člana 26. stav 1. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima³⁹⁰: „*Gjithkush gëzon të drejtën e shkollimit...*“. Dok stav 2. ove Deklaracije definiše da: „*Obrazovanje treba da bude usmereno ka punom razvoju ljudske ličnosti i učvršćivanju poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ono treba da unapređuje razumevanje, trpeljivost i prijateljstvo među svim narodima, rasnim i verskim grupama, kao i aktivnosti Ujedinjenih nacija za održavanje mira*“.

U tom smislu, „Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloletnika lišenih slobode“ iz 1990. godine (Pravila),³⁹¹ definišu da: „*Svaki maloletnik u uzrastu za obavezno*

³⁹⁰Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/aln.pdf, (15.8.2018)

³⁹¹ Videti <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r113.htm>.

obrazovanje ima pravo na obrazovanje koje odgovara njegovim potrebama i sposobnostima i koji je osmišljeno tako da ga pripremi za povratak društvu. Takvo obrazovanje treba da se obezbedi izvan ustanove, u redovnim školama, gde god je to moguće, a u svakom slučaju od strane kvalifikovanih nastavnika po programima koji su integrisani u obrazovni sistem zemlje, tako da po otpuštanju maloletnik može bez teškoća nastaviti školovanje” (član 38).

U istom duhu su i „Evropska zatvorska pravila“, koja su usvojena od strane Komiteta ministara EK 2006. godine (EPR), koja posebnu pažnju posvećuju pravu na obrazovanje i u kojima se navodi: „Svaki zatvor svojim zatvorenicima nastoji da pruži pristup obrazovnim programima koji su što je moguće sveobuhvatniji i koji će biti primereni njihovim interesima i težnjama“ (28.1); kao i definicija koja glasi: „Ključni deo režima osuđenih zatvorenika je sistematski obrazovni program, uključujući veštine obuke, u cilju poboljšanja ukupnog nivoa obrazovanja kao i cilja omogućavanja odgovornog života i života bez kriminala.“ ESLJP je utvrdio da zatvorenici pravno i dalje uživaju sva osnovna prava i slobode zagarantovane Konvencijom, sa izuzetkom prava na slobodu. Prema tome, imaju pravo na obrazovanje koje garantuje član 2. Protokola br. 1. Odbijanje upisivanja zatvorenika u zatvorsku školu predstavlja kršenje ove odredbe (*Velyo Velev protiv Bugarske, 27. maj 2014*). Svakako, pravo na obrazovanje ne podrazumeva obavezu države da organizuje ad-hoc nastavu samo na osnovu pojedinačnih zahteva, a nemogućnost ispunjavanja tih zahteva ne predstavlja kršenje člana 2. Protokola br. 1 ECHR-a (*Epistatu protiv Rumunike, 24. septembar 2013*).

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija definiše pravo osuđenog lica na univerzitetsko obrazovanje, obavezuje na omogućavanje osuđenom licu ostvarivanje ovog prava. U ovom slučaju, Ombudsman je preporučio Ministarstvu obrazovanja, nauke i tehnologije i Ministarstvu pravde da izdaju podzakonske akte u skladu sa Zakonom o preduniverzitetskom obrazovanju i Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, koji bi pojasnio način ostvarivanja prava na univerzitetsko obrazovanje za maloletna i punoletna lica koja izdržavaju kaznu.

Izveštaji Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja i drugih okrutnih, nehumanih i ponižavajućih postupaka

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja koji se odnosi na posetu Centru za pritvor u Prizrenu

Na osnovu člana 17. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, od 31. oktobra 2017. godine, Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (u daljem tekstu NMSM) Ombudsmana posetio je Centar za pritvor u Prizrenu (u daljem tekstu CPP). Grupa za praćenje sastojala se od dva advokata, jednog lekara i jednog psihologa.

Zgrada CPP-a izgrađena je 1964. godine, prvobitno je delovala pod upravom UNMIK-a do februara 2005. godine, gde je lokalno osoblje dobilo potpune upravljačke nadležnosti. CPP je određen za pritvorenike iz obližnjih regiona Prizrena, kao i za osobe koje

izdržavaju kazne izrečene od strane Osnovnih sudova do tri meseca. Ova institucija ima kapacitet za 92 zatvorenika, ima ukupno četiri aneksa, tri pritvorenika su smeštena u tri aneksa, a u drugoj strani su smešteni zatvorenici koji su osuđeni na kraći vremenski period.³⁹²

Zatvorenici se nalaze u aneksima A, B, C, D. Ukupni kapacitet je za 92 osobe. U vreme kada je NMSM posetio centar, bila su smeštena 100 zatvorenika, od kojih su 22 bila osuđena. Evropski komitet za sprečavanje mučenja posetio je CPP 2010. godine.³⁹³

Tokom posete CPP-u, tim za praćenje je obavešten da se planira izgradnja novog centra za pritvor u Prizrenu, ali procedure su stagnirale i nije postignut napredak u tom pogledu. Osoblje Kazneno-popravne službe i osoblje Odeljenja za zdravstvenu zaštitu zatvorenika obezbedilo je timu za praćenje potpunu saradnju. Tim je bez odlaganja imao pristup svim prostorijama CPP-a. Tim je dobio sve informacije potrebne za izvršenje zadatka i održao je razgovor sa osuđenim i pritvorenim licima bez prisustva službenika kazneno-popravne službe ili drugog člana osoblja.

Tokom poseta CPP-u, NMSM je intervjuisao znatan broj pritvorenika i osuđenih lica i nije primio nikakve pritužbe u pogledu fizičkog zlostavljanja ili prekomerne upotrebe fizičke sile od strane službenika kazneno-popravne službe.

Zvanična prostorija CPP-a je za 92 lica. Tokom posete ćelijama CPP-a, NMSM je primetio da je trenutni broj zatvorenika iznosio 100. NMSM je posetio brojne ćelije i proverio da li je prostor za boravak u skladu sa standardima koje je postavio Evropski komitet za sprečavanje mučenja.³⁹⁴ Na osnovu ovog standarda, prostor za pritvorenike ili osuđena lica u ćelijama treba da bude najmanje 4m² po licu u prostoru za smeštaj koji prima više od jednog lica, izuzev aneksa za toalete.

Takođe, Zakon o izvršenju krivičnih sankcija predviđa da svaki zatvorenik treba da ima 4m² prostora u zajedničkoj ćeliji.³⁹⁵ Tokom posete, NMSM je primetio da su u nekim ćelijama, zbog nedostatka prostora, neka pritvorena i osuđena lica spavala na podu na starim dušecima i bez adekvatnog pokrivača. Stoga, NMSM zaključuje:

- CPP se suočava sa prenatrpanošću koju treba izbegavati u najvećoj mogućoj meri i ne može osigurati prostor za smeštaj u skladu sa standardima koje je utvrdio Evropski komitet za sprečavanje mučenja i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija. Tokom posete nekim ćelijama, NMSM je primetio da pritvorenicima nedostaje prostor za raspoređivanje potrebnih ličnih stvari. Pored toga, u dve ćelije u kojima su bili smešteni pritvorenici, toaleti nisu bili opremljeni vratima i samim tim nije

³⁹² Podaci sa veb stranice Kosovske kazneno-popravne službe, na: <http://shkk.rks-gov.net> (31.10.2017)

³⁹³ Videti: <https://rm.coe.int/16806972c7> (14.11.2017)

³⁹⁴ Evropski komitet za sprečavanje mučenja, prostor za stanovanje za jednog zatvorenika, videti na: <https://rm.coe.int/16806cc449> (14.11.2017)

³⁹⁵ Zakon br. 05/L0-129, član 3. Zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-149 za izvršenje krivičnih sankcija.

- poštovana privatnost pritvorenika.³⁹⁶ Pravilo 15, Mandelinih pravila, usvojeno na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 29. septembra 2015. godine, predviđa: „Sanitarne instalacije moraju da omoguće svakom zatvoreniku obavljanje prirodnih potreba kada je to neophodno, na čist i pristojan način“.
- Tokom posete, NMSM je primetio da su ćelije generalno tople, dovoljno osvetljene, i generalno nije bila prisutna vlaga (osim u A3 gde je bilo malo vlage), dok su tuševi bili u dobrom stanju. I prostorije u kojima zatvorenici održavaju higijenu, imale su prirodno svetlo i ventilaciju. NMSM je utvrdio da ćelije generalno trebaju biti okrečene.
 - Što se tiče snabdevanja, NMSM je obavešten o nedostatku toalet papira, posteljine, pokrivača, koji prema Direkciji nisu dostavljeni neko vreme. Obično se zatvorenicima dozvoljava da im posteljину donesu porodice. Tokom razgovora sa zatvorenicima, NMSM je primio pritužbe o nedostatku toalet papira, dok što se tiče vode, ovaj problem je izbegnut. Organi treba da pruže pritvorenicima sredstva za higijenu koja će im omogućiti da čiste ćelije i adekvatno održavaju higijenu.³⁹⁷
 - NMSM je obavešten da pritvorenici mogu da se kupaju dva puta nedeljno, što je u skladu sa Evropskim zatvorskim pravilima.³⁹⁸ NMSM nije primio pritužbe od pritvorenika i osuđenika u vezi sa ovim pravom.

Na osnovu nalaza i procena tokom posete, Ministarstvu pravde preporučeno je da obavesti Ombudsmana o planiranju izgradnje novog Centra za pritvor u Prizrenu; da stvori adekvatne uslove rada za medicinsko osoblje; da broj smeštenih pritvorenika bude u skladu sa službenim kapacitetom CPP-a i reši problem prenatrpanosti što je pre moguće; preduzme odgovarajuće mere kako bi se osiguralo poštovanje privatnosti pritvorenika (videti stav 9. ovog izveštaja); da okreči ćelije (videti stav 10.); poboljša uslove rada za službenike kazneno popravne službe.

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja o poseti Domu za starija lica i lica bez porodične podrške

Na osnovu člana 17. Zakona br. 05/L-019 o Narodnom advokatu, Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM) Ombudsmana, od 2. i 30. novembra 2017. godine, posetio je Dom za starija lica i lica bez porodične podrške, HEFC). Grupa za praćenje sastojala se od advokata, lekara i psihologa. Tokom posete NMSM-a WPWMP-u, osoblje institucije obezbedilo je timu za praćenje potpunu saradnju, pristup relevantnoj dokumentaciji i omogućilo je razgovore sa stanovnicima bez prisustva službenika institucije.

³⁹⁶ Evropska zatvorska pravila, član 18.1.

³⁹⁷ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 38.2 predviđa: „Da bi se obezbedila higijena osuđenih lica i higijena prostorija, osuđenim licima mora da bude obezbeđena dovoljna količina hladne i tople vode i odgovarajuća toaletna sredstva i sredstva za čišćenje. Objekti i uređaji za ličnu higijenu moraju da pruže dovoljnu privatnost i da budu dobro održavani i čisti.“

³⁹⁸ Evropski zatvorska pravila, stav 19.4.

HEFC je institucija sa društvenom ulogom i deluje u okviru Ministarstva rada i socijalne zaštite (MRSZ). Službeni kapacitet ove institucije je 110 lica. Broj lica u vreme posete bio je 63, od čega 27 muškaraca i 36 žena. Od tog broja, 3 lica su bila ispod 65 godina. Uredbom br. 09/2008 o unutrašnjoj organizaciji rada Doma za starija lica i lica bez porodične podrške (u daljem tekstu: „Uredba“) regulišu se kriterijumi za pitanje prijema u dom, organizacija života i rada sa licima koja borave u dom, kućna pravila i aktivnosti. Takođe, kriterijumi za smeštaj u ovu ustanovu detaljnije su regulisani Administrativnim uputstvom br. 07/2011 o radu i kriterijumima za smeštaj lica u Dom za starija lica i lica bez porodične podrške i Domove u okviru zajednice.

Zakonodavstvo Republike Kosovo ne nameće prisilno smeštanje u ustanove socijalne zaštite. Svi stanovnici smešteni u ovoj ustanovi zbrinjavaju se na osnovu ugovora potpisanog sa navedenom ustanovom. Stoga se smatra da su svi stanovnici doma smešteni svojom voljom.

U HEFC-u su smeštene sledeće kategorije lica kojima je potreba nega: lica koja ne mogu samostalno da ispunjavaju svoje dnevne potrebe, kojima je uvek potrebna pomoć drugih. Oni takođe dobijaju posebnu medicinsku zaštitu; kategorija stanovnika doma koja ne zavisi u potpunosti od drugih su stanovnici čije se zdravstveno stanje pogoršalo i dobija posebnu negu; druga kategorija su stanovnici koji su samostalni i koji, iako su stari, zadovoljavaju svoje dnevne potrebe bez pomoći drugih.³⁹⁹ Tokom posete, NMSM je obavešten da se u domu nalazi 13 stanovnika kojima je potrebna pomoć drugih, 5 koji ne zavisi u potpunosti od drugih, i 4 lica koja boluju od demencije.

Član 7. Administrativnog uputstva 07/2011 definiše osnovne kriterijume za smeštaj stanovnika u HEFC-u. Prema ovom članu, moraju biti ispunjeni sledeći kriterijumi: lice treba da bude stalni stanovnik Republike Kosovo, da ima preko 65 godina, da nema biološko dete-naslednika ili usvojioca, da bude u dobrom psihičkom stanju i da ne boluje od zaraznih bolesti. Međutim, tokom posete i kontrole relevantnih dokumenata, NMSM je primetio da su u ovoj ustanovi smeštena i lica sa različitim psihijatrijskim dijagnozama, lica sa mentalnim invaliditetom ili oštećenjem u pogledu mentalnog razvoja. Prema saopštenju socijalnog radnika, 7 stanovnika je dobilo mogućnost da deluju, a zakonski staratelji iz Centara za socijalni rad opština iz kojih su došli stanovnici nisu zainteresovani za njihove slučajeve, osim CSR-a Gnjilane koji preko imenovanog službenika, kao zakonskog staratelja, odgovara na zakonske obaveze.

NMSM je primetio da su u ovoj ustanovi smeštena i 3 lica mlađa od 65 godina. Njihov smeštaj u ovoj ustanovi je u suprotnosti sa Administrativnim uputstvom 07/2011 i Uredbom o unutrašnjoj organizaciji rada za dom za starija lica i lica bez porodične podrške.

³⁹⁹ Član 10. Uredbe br. 09/2008 o unutrašnjoj organizaciji rada doma za starija lica i lica bez porodične podrške.

Tokom posete, NMSM je intervjuisao brojne stanovnike doma i nije primio nikakve pritužbe na fizičko ili verbalno zlostavljanje, kao i na ponašanje koje bi narušilo ljudsko dostojanstvo stanovnika HEFC-a. NMSM naglašava posvećenost osoblja brizi o starijim licima, posebno o starijim licima sa smetnjama u kretanju. NMSM je stekao utisak da su odnosi osoblja sa stanovnicima doma dobri i prijateljski.

NMSM je primetio da su područja izvan ustanove pokrivena sigurnosnim kamerama, koje pokrivaju spoljni prostor HEFC-a.

Izgradnja ustanove datira iz 1960. godine. NMSM je tokom posete primetio da su dvorište i trotoari ustanove uređeni, a pristup za starija lica i lica sa invaliditetom bio je znatno olakšan. Oni takođe imaju svakodnevni pristup vrtu, koji ima dovoljno zelene površine. Prema Direkciji, lift je funkcionalan, ali je veoma star i često nastaju kvarovi. Ne postoje problemi sa vodosnabdevanjem, iako su bojleri stari i oštećeni. Glavne brige Direkcije su stari bojleri i postojeće mašine za pranje veša, koje su male i nisu dovoljne za pranje odeće stanara, posteljine i drugih stvari, što stvara poteškoće medicinskim asistentima. NMSM je primetio da su za izgradnju potrebne ozbiljne investicije, posebno u delu gde se nalazi medicinska služba, gde curenje vode često uzrokuje štetu na inventaru.

Tokom posete, Direkcija je predstavila NMSM-u zahteve koje je uputila MRSZ-u u vezi sa investicionim potrebama za koje tvrdi da nije dobila odgovor.

Prostorije u kojima su smešteni stanovnici imaju dovoljno prirodne svetlosti, uglavnom su bez vlage, ali je inventar prestar i oštećen. Stanovnici su smešteni u sobama za 3, 2 i 1 lice. Prema Direkciji, zbog nedostatku goriva za grejanje, centralno grejanje se aktivira u određeno vreme, a ne 24 sata. Neki stanovnici su se žalili da je noću bilo hladno, neki od njih su timu za praćenje rekli da koriste električne grejalice kada je centralno grejanje isključeno.

Na osnovu nalaza tokom posete, Ministarstvu rada i socijalne zaštite preporučeno je da hitno investira prema proceni potreba u staru zgradu i prostorijama u kojima rade medicinska i stomatološka služba; stanovnicima treba da osigura odgovarajući inventar u njihovim sobama; objekat treba da snabde vozilom hitne pomoći; medicinska služba treba da primeni protokole za samopovređivanje, telesne povrede, štrajk glađu, seksualno zlostavljanje, samoubistvo i smrt u ustanovi; organizuje specifičnu obuku osoblja u skladu sa potrebama za lečenje stanovnika; poveća broj osoblja prema proceni potreba zdravstvene službe.

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja prilikom poseta policijskim stanicama

Na osnovu člana 135, stav 3. Ustava Republike Kosovo i člana 17. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM) Ombudsmana posetio je sledeće policijske stanice: Regionalni centar za pritvor u Prištini, Centar za stanice, 30. oktobra 2017; Policijsku stanicu u Lipljanu, 9. oktobra 2017; Policijsku

stanicu u Podujevu, 18. oktobra 2017; Policijsku stanicu u Mitrovici, 19. oktobra 2017; Policijsku stanicu u Vučitrnu, 19. oktobra 2017; Policijsku stanicu u Prizrenu, 27. oktobra 2017; Policijsku stanicu u Suvoj Reci, 27. oktobra 2017; Policijsku stanicu u Dragašu, 27. oktobra 2017. Grupa za praćenje sastojala se od advokata, psihologa i lekara.

Tokom posete pomenutim stanicama, Policija Kosova je ponudila NMSM-u potpunu saradnju. Tim je imao pristup svim područjima. Tim je dobio sve informacije potrebne za izvršenje zadatka i pristup svim potrebnim dokumentima i intervjuisao je uhapšena lica bez prisustva policijskih službenika.

Prema zakonodavstvu koje je na snazi u Republici Kosovo, lica osumnjičena za izvršenje krivičnog dela mogu biti zadržana od strane Policije do 48 sati pre nego što budu izvedena pred istražnog sudiju. Policija može čuvati i prikupljati informacije od lica koja se nalaze na mestu zločina pri čemu mogu pružiti relevantne informacije (maksimalni vremenski period je šest sati)⁴⁰⁰.

Evropski komitet za sprečavanje mučenja (CPT), u svom drugom Opštem izveštaju objavljenom 1992. godine, naglasio je značaj tri osnovna prava lica koja su uhapšena od strane Policije: pravo da obaveste treće lica o hapšenju prema njegovom/njenom izboru (član porodice, prijatelj, konzulat); pravo na advokata branioca; pravo da bude pregledan od strane lekara po njegovoj/njenoj volji (osim lekarskog pregleda od strane lekara koga pozovu policijski organi).⁴⁰¹

Ova prava treba sprovesti ne samo u slučaju pritvorenika, već i u drugim slučajevima kada su građani obavezni da ostanu u policiji ili sa policijom iz drugih razloga (na primer, u svrhu identifikacije). Prema CPT-u, ova prava su osnovne mere zaštite od fizičkog zlostavljanja i treba ih primeniti od prvog trenutka lišavanja slobode, bez obzira na to kako je to opisano u pravnom sistemu. Takođe, ova osnovna prava su predviđena Ustavom Republike Kosovo, Zakonom o krivičnom postupku i Zakonom o policiji.⁴⁰²

Članom 13. Zakona o krivičnom postupku propisano je da svako lice lišeno slobode mora odmah biti obavješteno na jeziku koji razume o pravu na pravnu pomoć onako kako on/ona želi, pravu da obavesti članove porodice ili drugo lice zbog činjenice da je on/ona uhapšen i da se ta prava primenjuju za vreme lišavanja slobode.²⁴³ U vezi sa nalogom za hapšenje, članom 168. Zakona o krivičnom postupku dalje je predviđeno da uhapšeno lice ima pravo da obavesti člana porodice ili drugo lice po njegovom/njenom izboru u vezi sa mestom hapšenja i pritvora, odmah nakon hapšenja; da obavesti člana porodice ili drugo lice da hapšenje može biti odloženo na najviše 24 sata kada državni tužilac smatra da je to uslovljeno vanrednim potrebama za istragu slučaja. Ovo odlaganje se ne odnosi na maloletnike.

⁴⁰⁰ Članovi 162, 163, 164 Zakona o krivičnom postupku Republike Kosovo.

⁴⁰¹ Videti: <https://rm.coe.int/16806cea2f> (15.11.2017).

⁴⁰² Ustav Republike Kosovo, članovi 29. i 30. Krivični zakonik Republike Kosovo, član 13. Zakon br. 04/L-076 o Policiji Kosova, 243. Videti i članove 29. i 30. Ustava.

Prema Zakonu o policiji⁴⁰³, pravo da se obavesti porodica ili drugo lice o hapšenju odnosi se i na lica koja su u privremenom pritvoru kako bi se odredio njihov identitet zbog njihove i zaštite drugih.

Tokom poseta, policijski službenici su obavestili NMSM da tokom intervjuisanja uhapšenih lica nije sprovedeno audio-video snimanje intervjua. CPT smatra:

„Elektronsko (audio i/ili video) snimanje policijskih saslušanja predstavlja važnu dodatnu garanciju protiv zlostavljanja pritvorenika. CPT ima zadovoljstvo da primeti da je uvođenje ovakvih sistema uzeto u razmatranje u sve većem broju zemalja.

Takav sistem može da obezbedi kompletnu i autentičnu evidenciju postupka saslušanja, time uveliko olakšavajući istragu svih optužbi o zlostavljanju. Ovo je u interesu i lica koja su bila zlostavljana od strane policije i u interesu policijskih službenika koji su suočeni sa neistinitim optužbama da su učestvovali u fizičkom zlostavljanju ili psihološkom pritisku. Elektronsko snimanje policijskih saslušanja smanjuje i mogućnost za optužene da kasnije lažno poriču da su davali određena priznanja.“⁴⁰⁴

U izveštaju o poseti Irskoj 2006. godine, CPT ističe:

„Nalazi tokom posete 2006. godine sugerišu da bi audio-video snimci u sobama za intervjue u stanicama Garde mogli biti značajan faktor koji doprinosi smanjenju navoda o fizičkom zlostavljanju uhapšenih lica.“

NMSM Ombudsmana podstiče Policiju Kosova da razmotri mogućnost sprovođenja takvog sistema audio i video snimanja u skladu sa nalazima CPT-a i da obavesti Ombudsmana.

NMSM je primetio da su u posećenim policijskim stanicama sigurnosne kamere funkcionalne u stanicama i u ćelijama u kojima se nalaze zatvorenici, osim u policijskoj stanici u Lipljanu.

NMSM nije primio žalbe od uhapšenih lica u Regionalnom centru za pritvor u Prištini u vezi ovih prava. Takođe, na osnovu pregledane dokumentacije primećeno je da je Policija Kosova poštovala ova prava u svim posećenim stanicama. Tokom poseta, NMSM je primetio da su u vezi sa pravima uhapšenih u svakoj ćeliji postojale informacije na albanskom, srpskom i engleskom jeziku. Tokom poseta, NMSM nije naišao na uhapšene maloletnike.

Na osnovu nalaza i procena postignutih tokom posete, preporučeno je da policijske stanice: preduzmu neophodne korake kako bi osigurale više prirodnog svetla Regionalnom centru za pritvor u Prištini; stvore bolje radne uslove za policijske službenike u Regionalnom centru za pritvor u Prištini; obnove i naprave adekvatne zalihe za Centar za pritvor u Prizrenu, kao što je navedeno u stavu 20. ovog izveštaja; u svim

⁴⁰³ Zakon o policiji, član 20.

⁴⁰⁴ Evropski komitet za sprečavanje mučenja, izvod iz 12. Opšteg izveštaja, paragraf 36. Za više informacija videti: <https://rm.coe.int/16806cd1ed> (24.11.2017).

ćelijama policijskih stanica, gde se nalaze prostorije za odlaganje, instaliraju sisteme za poziv; poprave sigurnosne kamere u policijskoj stanici u Lipljanu.

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja povodom posete centru za pritvor u Gnjljanu

Shodno članu 17. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM) Ombudsmana, 31. oktobra 2017, posetio je Centar za pritvor u Gnjljanu (DCG). Tim za praćenje se sastojao od dva pravnik (od kojih je jedan zamenik Ombudsmana), lekara i psihologa.

Tokom posete NMSM-a DCG-u, osoblje kazneno-popravne službe i osoblje Odeljenja za zdravstvenu zaštitu zatvora obezbedilo je timu za praćenje potpunu saradnju. Tim je dobio sve informacije potrebne za izvršenje zadatka i osigurao intervju sa osuđenim i pritvorenim licima, bez prisustva osoblja kazneno-popravne službe ili drugih lica.

Zgrada DCG-a je puštena u funkciju 2016. godine. Službeni kapacitet DCG-a je za 300 ljudi, ali zbog tehničkih uslova, nedostatka inventara i osoblja kazneno-popravne službe trenutni operativni kapacitet je za 80 ljudi. U ovom centru su smešteni zatvorenici i pritvorenici. Tokom posete, NMSM je primetio da je deo puta za DCG, odnosno put do glavnog ulaza, neasfaltiran i podložan lošim vremenskim uslovima, što može predstavljati ozbiljne poteškoće za razvoj svakodnevnih aktivnosti ove institucije.

U vreme kada je NMSM posetio ovaj centar, bilo je smešteno 49 pritvorenika i 25 osuđenih lica. NMSM je naveo da su pritvorenici i osuđenici podeljeni u skladu sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija.⁴⁰⁵

NMSM je tokom posete DCG-u razgovarao sa značajnim brojem pritvorenika i osuđenih lica i nije primio nikakve pritužbe na fizičko zlostavljanje ili prekomernu upotrebu fizičke sile od strane osoblja kazneno-popravne službe.

NMSM je posetio brojne ćelije i potvrdio da su smeštajni objekti u skladu sa standardima koje je postavio Evropski komitet za sprečavanje mučenja.⁴⁰⁶ Na osnovu ovih standarda, prostor za pritvorenike ili zatvorenike u ćelijama treba da bude najmanje 4m² po osobi u zajedničkom prostoru, bez toaleta, i 6m² u pojedinačnim ćelijama (ćelija za samo jednog zatvorenika).

Takođe, Zakon o izvršenju krivičnih sankcija predviđa da svaki zatvorenik treba da ima 4m² prostora u zajedničkoj ćeliji.⁴⁰⁷

Tokom posete, NMSM je primetio da ćelije u kojima su smešteni zatvorenici imaju dovoljno osvetljenja, nemaju vlagu, imaju adekvatnu toplotu i čistoću. DCG se uopšte ne

⁴⁰⁵ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 33 stav 7. Mendelina pravila, Pravilo broj 11, tačka b).

Evropski propisi o zatvorima, Pravilo 18.8. Pakt o građanskim i političkim pravima, član 10.2, tačka b).

⁴⁰⁶ Evropski komitet za sprečavanje mučenja, prostor za stanovanje zatvorenika, videti na:

<https://rm.coe.int/16806cc449>

⁴⁰⁷ Zakon br. 05/L0-129, član 3. Zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-149 za izvršenje krivičnih sankcija.

suočava sa preopterećenjem. DCG ima veliki prazan prostor. NMSM je smatrao da bi nadležni organi trebalo da preduzmu konkretne korake da ovaj prostor učine operativnim.

Inače, NMSM je primetio samo jednu zabrinutost da ne postoji kulturni, sportski ili socijalni program rehabilitacije i zabave za zatvorenike u DCG-u.

Što se tiče kuhinje i prostorije gde se pritvorenici hrane, NMSM je primetio da su uglavnom u dobrom stanju. Tuševi su takođe bili u dobrom stanju i zatvorenici su imali pravo na tuširanje dva puta nedeljno, što je u skladu sa Evropskim zatvorskim pravilima.⁴⁰⁸

NMSM je posetio zdravstvenu službu u DCG-u i primetio da područje gde se pružaju opšte medicinske usluge ima dobar standard. Osoblje ovog centra bilo je na adekvatnom nivou. Takođe, NMSM tokom posete nije primio nikakve žalbe od zatvorenika u vezi sa zdravstvenom zaštitom u DCG-u.

Međutim, NMSM, u vezi sa osobama sa invaliditetom u prostorijama DCG-a, je primetio da je u delu DCG-a u kojem se pružaju medicinske usluge, lift trenutno van funkcije.

NMSM je tokom posete bio obavešten da osoblje DCG-a ima 16 civilnih i 68 službenika kazneno-popravne službe. Uslovi rada osoblja KPSK-a bili su na zadovoljavajućem nivou. Međutim, NMSM je obavešten da se Centar trenutno suočava sa različitim nedostacima vezanim za kancelarije.

Na osnovu nalaza i procena postignutih tokom posete, Ministarstvu pravde je preporučeno da: informiše Ombudsmana o planiranju korišćenja neiskorišćenog prostora u DCG-u; obezbedi kulturne, sportske i rekreativne aktivnosti za rehabilitaciju i resocijalizaciju zatvorenika; asfaltira neasfaltirani deo puta koji može predstavljati ozbiljne poteškoće u zimskoj sezoni i u uslovima atmosferskih padavina za obavljanje rada DCG-a u skladu sa ERP-om; da se lift aktivira u delu gde se pružaju medicinske usluge.

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja povodom posete centru za pritvor stranaca u Vranom Dolu

Na osnovu člana 17. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM) Ombudsmana, 7. marta 2018. godine, posetio je Centar za pritvor stranaca (CHF) u Vranom Dolu. Grupa za praćenje sastojala se od advokata, lekara i psihologa.

CHF funkcioniše u okviru Odeljenja za državljanstvo, azil i migracije (ODAM) Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP). Prema članu 2. Uredbe (MUP) br. 03/2014 o funkcionisanju Centra za pritvor stranaca (u daljem tekstu: Pravilnik), u ovom Centru su smešteni stranci koji podležu višoj sili, kao i stranci za koje se smatra da krše javnu sigurnost, u svrhu provere njihovog identiteta i iz drugih razloga. Centar je počeo sa radom 2010. godine. Kapacitet ovog centra je 76 lica.

⁴⁰⁸ Evropska zatvorska pravila, stav 19.4.

Tokom posete CHF-u, osoblje centra se sastojalo od rukovodioca, dva službenika za prijem i registraciju stranaca, i osoblja obezbeđenja, i ponudili su NMSM-u punu saradnju. Tim za praćenje imao je pristup svim područjima Centra bez odlaganja. Tim je dobio sve informacije potrebne za izvršenje zadatka.

Na osnovu odredbi Zakona 04/L-219 o strancima Republike Kosovo, stranac koji je smešten u Centar biće obavešten u pisanoj formi, na jednom od službenih jezika i na engleskom jeziku, o zadržavanju u centru za pritvor, koje sadrži razloge za pritvor, uslove pritvora, pravo da osigura svoju pravnu zaštitu i da kontaktira svoje rođake. Takođe i pravo stranca da obavesti diplomatske ili konzularne predstavnike o svom pritvoru.⁴⁰⁹

Tokom posete CHF-u, bilo je 5 pritvorenih stranaca. NMSM je proverio njihove dosijee i obavio razgovore u prostorijama u kojima su bili smešteni, bez prisustva službenika i pripadnika obezbeđenja. NMSM nije primio nikakve pritužbe od lica koja su intervjuisana zbog fizičkog zlostavljanja, prekomerne upotrebe fizičke sile ili ponašanja od strane pripadnika obezbeđenja i službenika CHF-a. Što se tiče materijalnih uslova, NMSM smatra da Centar ispunjava sve uslove za smeštaj stranih lica.

NMSM je tokom posete bio obavešten da UNHCR pruža besplatnu pravnu pomoć strancima koji su potencijalni tražioci azila, ali ne i drugima. Takođe, NMSM je kontaktirao Agenciju za besplatnu pravnu pomoć (FLA) da proveri da li je ova agencija uključena u pružanje pravne pomoći pritvorenim strancima koji su podvrgnuti prisilnom povratku i obavešteni su da FLA može pružiti besplatnu pravnu pomoć strancima sa privremenim boravkom u Republici Kosovo, ali do sada nije bilo slučajeva pružanja pravne pomoći stranim pritvorenima.

Tokom posete, NMSM je obavešten da medicinske usluge za strance u ovom centru pružaju Centar za porodičnu medicinu u Prištini i Univerzitetski klinički centar. Međutim, u slučajevima kada je strancu dodeljena terapija lekovima, terapiju pružaju nekompetentni službenici (pripadnici obezbeđenja i drugi službenici) jer u Centru nema medicinskog osoblja. NMSM smatra da CHF treba da ima barem jednu kvalifikovanu medicinsku sestru.

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja povodom posete Centru za tražioce azila

Na osnovu člana 17. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM) Ombudsmana 12. marta 2018. godine posetio je Centar za tražioce azila u selu Magura u opštini Lipljan (u daljem tekstu Centar). Tim za praćenje se sastojao od zamenika Ombudsmana, advokata i lekara.

Centar je otvoren 2012. godine i funkcioniše u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP). Uredbom (MUP) br. 02/2014 o funkcionisanju Centra za tražioce azila (u daljem tekstu: Uredba) reguliše se pitanje funkcionisanja i upravljanja Centrom, uključujući

⁴⁰⁹ 04/L-219 Zakon o strancima.

proceduru za prijem, registraciju i kretanje tražilaca azila, kako unutar tako i van Centra⁴¹⁰. Ovom Uredbom se uređuju i sanitarija, higijena, prehrana, medicinska pomoć, održavanje reda i discipline, kao i druga važna pitanja vezana za njegov rad.⁴¹¹

Tokom posete, osoblje Centra ponudilo je punu saradnju NMSM-u kako bi tim imao pristup svim područjima Centra. Tim je dobio sve informacije potrebne za izvršenje zadatka, kao i priliku da intervjuiše tražioce azila bez prisustva službenika Centra.

Član 26. Zakona br. 06/L-026 o azilu definiše prava tražilaca azila: da ostanu u Republici Kosovo; da imaju osnovne životne uslove; zdravstvenu zaštitu; osnovnu socijalnu pomoć; besplatnu pravnu pomoć; pravo na obrazovanje tražilaca azila; pravo na slobodu misli i religije; pravo na zapošljavanje; i pravo na stručno osposobljavanje.

Tokom posete, NMSM je primetio da je u ovom centru bilo smešteno 21 lice, dok je 11 drugih bilo u privatnom smeštaju u Lipljanu. NMSM nije primio žalbe o zlostavljanju u ovom Centru. Dobio je žalbu od porodice koja je bila smeštena u ovaj centar, čija je žalba imala veze sa socijalnom pomoći.

Tokom posete, NMSM je posetio prostorije u kojima su bili smešteni tražioci azila. NMSM smatra da Centar ispunjava sve uslove za smeštaj tražilaca azila. Što se tiče hrane, NMSM je obavešten da su u ovom centru obezbeđena tri obroka. Međutim, tim za praćenje je primio nekoliko žalbi tražilaca azila u vezi sa uslugama hrane.

NMSM je tokom posete bio obavešten da zdravstvene usluge stranaca u ovom centru pružaju Centar za porodičnu medicinu i Univerzitetski klinički centar.

NMSM iz nalaza i konstatacija u ovom Centru je preporučio Ministarstvu unutrašnjih poslova da: prilagodi raspored hrane prema potrebama tražilaca azila, posebno vreme večere; obavesti NMSM o stanju u vezi sa pružanjem socijalne pomoći u skladu sa Zakonom o azilu; da obavesti NPSM o napretku kursa albanskog jezika i drugim aspektima integracije u društvo u Republici Kosovo.

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja povodom posete Institutu za forenzičku psihijatriju

Na osnovu člana 17. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM) Ombudsmana posetio je Institut za forenzičku psihijatriju (IFP). Tim za praćenje se sastojao od zamenika Ombudsmana (supervizor NMSM-a), lidera, pravnog savetnika, medicinskog savetnika, psihologa savetnika, psihijatra savetnika (stručnjaka po nalogu Saveta Evrope) i dva stručnjaka Saveta Evrope kao posmatrača.

Tokom posete NMSM-a, osoblje IFP-a i Kosovske kazнено-popravne službe (KPSK) pružili su timu za praćenje potpunu saradnju.

⁴¹⁰ Uredba (MUP) br. 02/2014 o funkcionisanju Centra za tražioce azila, član 1.

⁴¹¹ Uredba (MUP) br. 02/2014 o funkcionisanju Centra za tražioce azila, član 1, stav 2.

IFP je otvoren u avgustu 2014. godine. Trenutno je pod upravom Kliničko bolničke službe Kosova (KBSK). U IFP se smeštaju osobe koje su počinile krivično delo u stanju mentalne invalidnosti ili značajno smanjene mentalne sposobnosti, u skladu sa mandatom nadležnog suda za obavezno psihijatrijsko lečenje⁴¹², kao i osobe koje podležu sudskom nalogu za procenu psihijatra sa zabranom zdravstvene ustanove⁴¹³. IFP se sastoji od odeljenja A (prijemne jedinice/jedinice za pacijente), odeljenja B (obavezno psihijatrijsko lečenje), odeljenja C (psihijatrijski pregled) i odeljenja za rehabilitaciju. Kapacitet ove ustanove je 36 kreveta (12 kreveta u svakom odeljenju).

IFPK funkcioniše na osnovu relevantne pravne osnove sadržane u Krivičnim zakoniku⁴¹⁴ Republike Kosovo, Zakonu o krivičnom postupku⁴¹⁵, Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija⁴¹⁶ i Zakonu o mentalnom zdravlju. S obzirom da je 21. decembra 2015. godine usvojena Uredba o prijemu i lečenju osoba sa mentalnim poremećajima u javnim ustanovama za zdravstvenu zaštitu, uključujući Institut za sudsku psihijatriju.

Što se tiče uslova smeštaja pacijenata u IFK-u, NMSM smatra da su uslovi uopšteno dobri. NMSM je takođe primetio pozitivan izveštaj i bliski pristup osoblja prema pacijentima. NMSM je intervjuisao brojne pacijente i nije primio nikakve pritužbe na bilo koji oblik zlostavljanja.

NMSM je tokom posete bio informisan o obuci i aktivnostima za pacijente, gde IFP, pored evaluacije, nudi i medicinsku i psihosocijalnu obuku. Snabdevanje lekovima u IFP-u nije dobro, članovi porodice su često prisiljeni da ih kupuju. Dok se psiho-socijalni tretman sastoji od aktivnosti kao što su igre, gledanje televizije, crtanje, svakodnevno hodanje unutar ustanove, individualni sastanci sa psihologom itd.

Rukovodstvo je obavestilo NMSM da je glavna prepreka za funkcionisanje IFP-a pravni status institucije, jer ova institucija u najmanju ruku pripada UBKSK-u. Iz tog razloga, IFP nema mogućnost upravljanja budžetom, a planiranje zavisi isključivo od upravljanja UBKSK-a.

Postoje 4 opšta psihijatra, 2 forenzička psihijatra, 1 socijalni radnik, 2 psihologa i 23 medicinske sestre (od toga 15 žena i 8 muškaraca) i 3 lica (osim direktora (neuropsihijatra) kao administrativno osoblje, 2 kuvara, 1 radnik u skladištu. Prema rukovodstvu, ovom osoblju nedostaje posebno 1-2 psihijatra.

Tokom posete, NMSM je obavestjen da osoblje obezbeđenja (uključujući osoblje obezbeđenja KPSK-a) na IFP-u nije imalo adekvatnu obuku za rad sa ovom kategorijom pacijenata.

⁴¹² Krivični zakonik Republike Kosovo, član 89.

⁴¹³ Zakon o krivičnom postupku Kosova, član 508, stav 4.

⁴¹⁴ Krivični zakonik Republike Kosovo, član 18 i 87-90.

⁴¹⁵ Zakon o krivičnom postupku Kosova, članovi 506-508.

⁴¹⁶ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, članovi 174-180.

Treba napomenuti da je IFP u 2015. posetio Evropski komitet za sprečavanje mučenja, koji je u svom izveštaju dao konkretne preporuke u vezi sa funkcionisanjem IFP-a.⁴¹⁷

Na osnovu nalaza, NMSM je preporučio Ministarstvu zdravlja da: Obavesti NMSM o pravnom statusu IFP-a i UBKSK-a; redovno snabdeva IFP lekovima i drugim stvarima neophodnim za obavljanje posla; sprovede preporuke Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja; poveća psihosocijalne aktivnosti; da instalira sistem žalbi u okviru IFP-a (kutija za žalbe); da medicinsko osoblje ne obavlja dužnosti obezbeđenja; osoblje obezbeđenja IFP-a treba pažljivo odabrati i treba da prođe adekvatnu obuku pre preuzimanja takvih dužnosti.

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja prilikom posete kazneno-popravnom centru u Lipljanu

Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM) Ombudsmana, u skladu sa Zakonom br. 05/L-019 o Ombudsmanu, 5. jula 2018. godine, je posetio kazneno-obrazovni centar u Lipljanu (KPCL).

KPCL je otvoren u maju 2017. i funkcioniše kako je predviđeno Pravilnikom Ujedinjenih nacija o zaštiti maloletnika.⁴¹⁸ PCL funkcioniše na relevantnoj pravnoj osnovi kao što je navedeno u Krivičnom zakoniku⁴¹⁹ i Zakonu o krivičnom postupku⁴²⁰, Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija⁴²¹ i Zakonu o maloletnicima.⁴²² Kapacitet KPCL-a sastoji se od 36 kreveta. Tokom posete, u okviru vaspitne mere stavljeno je 20 maloletnika.

Tokom posete NMSM-a KPCL-u, osoblje popravne službe i osoblje Odeljenja za zdravstvenu zaštitu zatvora pružilo je timu za praćenje punu saradnju.

NMSM je intervjuisao određeni broj maloletnika i nije primio žalbe od maloletnika o fizičkom zlostavljanju ili prekomernoj upotrebi sile.

Što se tiče materijalnih uslova smeštaja, NMSM smatra da KPCL ispunjava sve uslove za smeštaj maloletnika. NMSM je primio nekoliko pritužbi u pogledu količine i kvaliteta hrane.

NMSM je tokom posete primetio da je kuhinja u kojoj se snabdevaju maloletnici u lošem stanju s obzirom na uslove pranja i higijene. Ovu zabrinutost izrazili su osoblje i Direkcija KPCL-a, koji su naveli da je planirano renoviranje kuhinje.

Tokom posete, NMSM je obavešten da u pogledu režima i aktivnosti, KPCL dozvoljava maloletnicima da dobiju svež vazduh ne manje od tri sata dnevno, što je u skladu sa zakonom o maloletničkom pravosuđu, kao i da poseduje sportsku dvoranu i salu za fitnes.

⁴¹⁷ Za više informacija videti Izveštaj Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja na Kosovu 2015. godine, na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>.

⁴¹⁸ Pravilnik Ujedinjenih nacija o zaštiti maloletnika koji su lišeni slobode.

⁴¹⁹ Krivični zakonik Republike Kosovo, članovi 18. i 87-90.

⁴²⁰ Zakon o krivičnom postupku, članovi 506-508.

⁴²¹ Zakoni o izvršenju krivičnih sankcija, članovi 174-180.

⁴²² Zakon o maloletničkom pravosuđu br. 03/L-193

Međutim, nedostatak ovog centra je što ne postoji trener koji bi upravljao ovim sportskim aktivnostima.

Što se tiče zdravstvene zaštite, generalno, NMSM zaključuje da zdravstvena jedinica u KPCL-u ispunjava potrebne standarde i pruža odgovarajuće medicinske usluge za maloletnike.

NMSM je tokom posete ustanovio da Kazнено popravni centar u Lipljanu pruža adekvatnu mogućnost za podnošenje žalbi i zahteva, pregleda ih i odgovara na njih u zakonskom roku.

Na osnovu nalaza, NMSM je nadležnim organima poslao sledeće preporuke: maloletnička ishrana je bogata i prikladna prema kalorijama potrebnim za rast i razvoj maloletnika; preduzeti odgovarajuće renoviranje u kuhinji i opremiti kuhinju potrebnom mašinerijom; povećati aktivnosti za maloletnike; funkcionalizovati postojeće ormare i angažovati instruktore.

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja o poseti Kazнено-popravnom centru u Dubravi

Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM) Ombudsmana, u skladu sa članom 17. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, od 20. do 22. marta 2018. godine, posetio je Kazнено-popravni centar u Dubravi (KPCD).

Tokom posete, osoblje KPCD-a je timu NMSM-a pružilo punu saradnju, tako da je tim imao pristup svim područjima Centra.

NMSM je tokom posete razgovarao sa velikim brojem zatvorenika. Međutim, NMSM nije primio pritužbe ni o kakvom fizičkom zlostavljanju ili prekomernoj upotrebi sile od strane službenika kazнено-popravnog centra. Tim za praćenje primio je značajan broj navoda od zatvorenika za korupciju i pokazao naklonost ne samo od osoblja kazнено-popravnog centra, već i od osoblja zdravstvene ustanove. NMSM smatra da bi Direkcija KPCD-a i nadležni organi Kosovske kazнено-popravne službe (KKPS) trebali sprovesti sveobuhvatne i nezavisne istrage kad god postoje optužbe za korupciju i izlaganje favorizovanju u KPCD-u.

Što se tiče uslova smeštaja, NMSM je primetio da se u pojedinim paviljonima razlikuju uslovi smeštaja. NMSM je istakao da neke ćelije ne ispunjavaju minimalne standarde utvrđene Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija i standarde koje je odredio Evropski komitet za sprečavanje mučenja u pogledu veličine ćelije i broja smeštenih zatvorenika. Međutim, prema tvrdnjama NMSM-a ćelije su generalno bile tople, dovoljno osvetljene i sa dobrom ventilacijom. NMSM je posebnu pažnju posvetio zatvorenicima koji su boravili u samici zbog disciplinskih prekršaja i onima koji su bili u odvojenim ćelijama.

NMSM smatra da takve ćelije moraju ispunjavati kriterijume predviđene Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija.⁴²³

Što se tiče hrane, NMSM je primio veliki broj pritužbi u pogledu kvaliteta i količine hrane koja se poslužuje zatvorenima. Prema tvrdnjama zatvorenika, kvalitet i količina hrane koju dobijaju za doručak i večeru su veoma loši.

U okviru KPCD-a je teretana i košarkaško i fudbalsko igralište. Međutim, pored toga, NMSM smatra da bi osnivanje ekonomskih jedinica povećalo aktivnosti i angažovanje većeg broja osuđenika. Osnivanje entiteta je takođe predviđeno Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija.

Što se tiče zdravstvene zaštite, Zatvorska bolnica saraduje sa Zatvorskou bolnicou koja pruža usluge zdravstvene zaštite zatvorenimou, u bolnici radi 6 redovnih lekara (jedan lekar je na raspolaganju 24 časa), 26 medicinskih sestara rade u smenama od 12 sati.

Dok su kao spoljni konsultanti, koji rade jednom nedeljno, angažovani: psihijatar, kardiolog, ortoped, neurolog, radiolog, fizijatar, oftalmolog, otorinolaringolog.

Što se tiče osoblja KPCD-a, postoji 60 službenika kazneno-popravnog centra. NMSM je tokom posete primio brojne pritužbe od strane osoblja kazneno-popravnog centra u vezi sa malim brojem službenika kazneno-popravnih centara u odnosu na zatvorenike i u pogledu drugih uslova rada.

Kroz izveštaj, NMSM je nadležnim institucijama u daljem tekstu preporučio sledeće: obavestiti NMSM ukoliko je sekundarno zakonodavstvo za borbu protiv korupcije odobreno; poboljšati kvalitet i količinu hrane; sve ćelije u kojima su smešteni zatvorenici, koji podležu disciplinskim merama u samici da budu u skladu sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija i preporukama Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja; izvršiti neophodne renovacije u pojedinim paviljonima; funkcionalizovati jedinice; angažovati potrebno osoblje kazneno-popravnog centra prema proceni potreba.

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja o poseti policijskim stanicama

Na osnovu člana 135. stav 3. Ustava Republike Kosovo i člana 17. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM) Ombudsmana, posetio je policijske stanice u daljem tekstu: Policijsku stanicu u Klini, 11. jula 2018. godine; Policijsku stanicu u Istoku, 11. jula 2018. godine; Policijsku stanicu u Dečanima, 12. jula 2018. godine; Policijsku stanicu u Peći, 12. jula 2018. godine.

Tim za praćenje sastojao se od pravnog savetnika za sprečavanje mučenja, psihologa-savetnika, lekara-savetnika, dva člana Kosovskog centra za rehabilitaciju žrtava mučenja, dva stručnjaka iz Saveta Evrope (kao posmatrači).

⁴²³ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija

Tokom posete gore navedenim policijskim stanicama, Policija Kosova je NMSM-u ponudila punu saradnju. Tim je imao pristup svim područjima bez kašnjenja. Tim je dobio sve informacije neophodne za izvršenje zadatka i pristup svim potrebnim dokumentima i omogućeno mu je intervjuisanje uhapšenih lica bez prisustva policijskih službenika.

Evropski komitet za sprečavanje mučenja (ECPT), u svom drugom Opštem izveštaju, objavljenom 1992. godine, istakao je značaj tri osnovna prava okrivljenih: pravo da budu informisani o svojim pravima; pravo da neposredno posle hapšenja obaveste treće lice (člana porodice, prijatelja, konzularnog predstavnika države iz koje dolazi ukoliko je lice strani državljanin); pravo na advokata; pravo da ga na njegov/njen zahtev pregleda lekar (osim lekarskog pregleda od strane lekara koga odrede organi lišenja slobode). Ova osnovna prava su takođe predviđena Ustavom Republike Kosovo, Zakonom o krivičnom postupku i Zakonom o policiji.⁴²⁴

Prema zakonodavstvu koje je na snazi u Republici Kosovo, lica osumnjičena za izvršenje krivičnog dela mogla bi biti zadržana od strane policije i do 48 sati pre predavanja istražnom sudiji. Policija može čuvati i prikupljati informacije od lica koja se nalaze na mestu zločina gde mogu pružiti relevantne informacije (maksimalni vremenski period je šest sati)⁴²⁵.

Tokom posete policijskim stanicama u Klini i Istoku, NMSM se nije susreo sa uhapšenim licima. NMSM je naišao na lica uhapšena u policijskoj stanici u Dečanima i Peći, koja je intervjuisao, međutim nije primio nikakve pritužbe u vezi sa tim pravima. Takođe, na osnovu pregledane dokumentacije, čini se da je Policija Kosova poštovala ta prava. Tokom poseta, NMSM je primetio da su u svakoj ćeliji gore pomenutih stanica pisane informacije o pravima uhapšenih lica. Tokom poseta, NMSM nije naišao na uhapšene maloletnike.

Tokom posete policijskoj stanici u Peći, tim NMSM-a je naišao na pet uhapšenih lica, od kojih su dva bila u procesu ispitivanja od strane istražitelja, a tri su intervjuisana od strane tima. Tokom razgovora bilo je navoda o fizičkom zlostavljanju od strane policijskih službenika u trenutku hapšenja. NMSM je pregledao dosijee uhapšenih u kojima je dokazano da su uhapšeni posetili lekara i da je u medicinskom pregledu zabeleženo merenje vitalnih funkcija i u samo jednom slučaju je naložena terapija protiv bolova.

U tom smislu, Zakon br. 04 / L-076 o Policiji Kosova predviđa: „*Policijski službenik je ovlašćen da upotrebi silu samo kada je ista neophodna i samo do onog nivoa koji je potreban za postizanje legitimnih policijskih ciljeva.*“

Što se tiče uslova smeštaja, policijske stanice Istok i Klina generalno ispunjavaju minimalne standarde za smeštaj uhapšenih pojedinaca, stoga su ćelije u skladu sa

⁴²⁴ Ustav Republike Kosovo, članovi 29. i 30. Krivični zakonik Kosova, član 13. Zakon br. 04/L-076 o Policiji Kosova,

⁴²⁵ Članovi 162., 163., 164. Zakona o krivičnom postupku Republike Kosovo.

standardima koje je postavio CPT. Dok je za policijske stanice u Peći i Dečanima, NMSM naveo da su uslovi smeštaja u veoma lošem stanju, da nema prirodnog svetla i da nema dovoljno veštačkog svetla, pa zbog toga ćelije ove dve stanice ne ispunjavaju minimalne standarde za smeštaj uhapšenih lica.

Što se tiče zdravstvene zaštite, NMSM je obavestio da uhapšena lica dobijaju medicinske usluge od javnih institucija kao što su najbliži centri porodične medicine i Univerzitetski klinički centar, u zavisnosti od potreba tretmana.

Zbog toga, na osnovu nalaza tokom posete, NMSM preporučuje Ministarstvu unutrašnjih poslova i Policiji Kosova: sprovođenje potrebnog renoviranja centra za pritvor u Dečanima u najkraćem mogućem roku; sprovođenje neophodnih renoviranja u Centru za pritvor policijske stanice u Peći i obezbeđivanje stanici potrebne materijale (videti stav 23. Izveštaja; instaliranje pozivnih sistema u svim ćelijama u policijskim stanicama kao i u prostorijama za ispitivanje.

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja o poseti Psihijatrijskoj klinici Univerzitetskog kliničkog centra Kosova

Na osnovu člana 135. stav 3. Ustava Republike Kosovo, člana 17. Zakona br. 05/L-019 o Instituciji ombudsmana, Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM) Ombudsmana 17. maja 2018. godine posetio je Psihijatrijsku kliniku Univerzitetskog kliničkog centra Kosova (u daljem tekstu psihijatrijska klinika). Tim za praćenje se sastojao od pravnika, lekara, psihijatra i dva stručnjaka Saveta Evrope (kao posmatrača).

Tokom posete NMSM-a, osoblje Psihijatrijske klinike ponudilo je punu saradnju timu za praćenje.

Psihijatrijska klinika u Prištini nalazi se unutar područja Univerzitetske kliničko bolničke službe Kosova (UKBSK), ima površinu od 3860 m². Kapacitet se sastoji od 68 ležajeva i prema vlastima, njihova iskorišćenost iznosi 60% u roku od jedne godine. Psihijatrijska klinika se sastoji od 4 odeljenja.

Prema Zakonu o zdravstvu, članu 13. Zakona o mentalnom zdravlju Republike Kosovo i članu 6. Statuta UKBSK-a, Psihijatrijska klinika je organizaciona jedinica UKBSK-a. Prema važećem zakonu, ona pruža tercijarne zdravstvene usluge širom zemlje (jedina klinika na Kosovu).

Tokom posete, NMSM je primetio da je atmosfera u ustanovi opuštena i odnosi između osoblja i pacijenata su pozitivni. NMSM nije dobio od pacijenata bilo kakav prigovor na fizičko zlostavljanje ili ponašanje osoblja koje bi uvredilo dostojanstvo pacijenta.

U pogledu uslova za smeštaj u UKBSK-u, NMSM je primetio da su uslovi za smeštaj generalno loši i da treba preduzeti hitne mere obnove. Takođe, u pogledu životnih uslova pacijenata, CPT u izveštaju o poseti na Kosovu opisuje životne uslove pacijenata u ovoj

klinici kao loše i teške, u kojima nije moguće očekivati stvaranje terapijskog okruženja.⁴²⁶

U pogledu hrane u RSV-u, iako su tri porcije osigurane i obiluju u pogledu količine, NMSM je primio pritužbe o kvalitetu hrane tako da su pacijenti prinuđeni da se hrane izvan klinike o svom vlastitom trošku.

U pogledu psihosocijalnih aktivnosti, NMSM izražava zabrinutost da su iste loše i rutinske, međutim, neke aktivnosti postoje. Ipak, ne postoji individualizovani plan lečenja sa uključivanjem pacijenata i ne postoji uključivanje u optimalniji raspon terapeutskih, rehabilitacionih i rekreacionih aktivnosti. Što se tiče informisanja pacijenata o njihovim pravima, NMSM je naveo da je Povelja o pravima pacijenata postavljena u kuhinji. Potrošene su informativne brošure, obično se pacijenti usmeno obaveštavaju o njihovim pravima.

Što se tiče snabdevanja lekovima, često se dešava da se pacijenti sami snabdevaju lekovima jer postoji nedostatak u snabdevanju.

Osoblje Psihijatrijske klinike sastoji se od 20 psihijatarata, 40 medicinskih sestara, 5 psihologa, 2 pedagoga. Uprava navodi da je broj medicinskih sestara mali.

Na osnovu zaključaka i konstatacija tokom posete, u skladu sa članom 135. stavom 3. Ustava Republike Kosovo i članom 16. stavom 4. Zakona br. 05/L019 o Ombudsmanu, Ombudsman preporučuje UKBSK-u: vršenje odgovarajućeg renoviranja na Psihijatrijskoj klinici; povećanje broja psihosocijalnih aktivnosti; funkcionalizovanje multidisciplinarnog tima u Psihijatrijskoj klinici; osiguranje neprekidnog snabdevanja psihijatrijske klinike lekovima; razvoj priručnika za sprečavanje samoubistva; osiguranje adekvatne obuke osoblja; povećanje broja osoblja prema proceni i potrebama; dobijanje od pacijenata obrasca informacionog pristanaka za lečenje u skladu sa Zakonom o mentalnom zdravlju (videti stav 32, i 33. ovog izveštaja; obaveštavanje pacijenata pisanim putem o njihovim pravima; izrada i primena posebnog registra za pacijente koji podležu merama izolacije; otvaranje posebnih prostorija u drugim regionalnim bolnicama za tretman hitnih psihijatrijskih slučajeva od strane upravnika tih bolnica.

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja o poseti Centru za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih pacijenata u Štimlju

U skladu sa članom 135, stav 3. Ustava Republike Kosovo i članom 17. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, 16. maja 2018. godine, Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM) pod Ombudsmanom je posetio Centar za Integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih pacijenata u Štimlju (CIRHPP). Tim za praćenje je sastavljen od zamenika Ombudsmana, jednog advokata, jednog lekara, jednog psihologa i dva stručnjaka Saveta Evrope (u svojstvu posmatrača)).

⁴²⁶ Izveštaj Evropskog komiteta o poseti Kosovu, 2010, stav 79, na: <https://rm.coe.int/16806972c7>, (8.8.2018).

Tokom posete NMSM-a, osoblje CIRHPP-a ponudilo je svoju punu saradnju timu za praćenje.

CIRHPP funkcioniše u okviru KKBUB-a i pruža usluge 24 sata. CIRHPP je institucija otvorenog tipa, a stanovnici ovog centra uglavnom imaju dijagnozu psihotičnih poremećaja kao što je šizofrenija.

Prema članu 12. Zakona o mentalnom zdravlju, CIRHPP-a je organizaciona jedinica u okviru KKBUB-a i pruža usluge na sekundarnom nivou. Zakon o mentalnom zdravlju ima za cilj zaštitu i promovisanje mentalnog zdravlja, sprečavanje problema vezanih za njega, garantovanje prava i poboljšanje kvaliteta života osoba sa mentalnim poremećajima..⁴²⁷

Tokom posete, NMSM je primetio bliski i prijateljski pristup osoblja prema pacijentima. Dakle, u okviru institucije je dominirala pozitivna klima. Pacijenti su izgledali dobro u smislu odeće i u smislu higijene. Nismo naišli ni na kakve znakove povreda. Iz intervjua sa pacijentima nije prijavljena nijedna vrsta zlostavljanja.

Što se tiče životnih uslova u Centru, NMSM smatra da su na prosečnom nivou. Međutim, potrebna su renoviranja, kao što su farbanje, popravljanje sanitarnih čvorova, postavljanje slika na zidove i lični ormari. NMSM smatra da postoji nedostatak privatnosti u toaletima, jer nema zavesa i ovo pitanje treba hitno rešiti.

NMSM je obavešten da CIRHPP pruža redovne psihijatrijske usluge, pri čemu te usluge obavlja direktor Centra, jer je po zanimanju psihijatar, a kad je to potrebno druge zdravstvene i specijalističke usluge pruža Centar za porodičnu medicinu u Štimlju, Regionalna bolnica u Uroševcu i Univerzitetski klinički centar u Prištini.

Što se tiče režima i aktivnosti, NMSM izražava zabrinutost zbog činjenice da je broj i kvalitet psihosocijalnih i rekreativnih aktivnosti veoma oskudan. Takođe ne postoji individualizovani plan lečenja sa uključivanjem pacijenata. Institucija treba dati prioritet povećanju psihosocijalnih aktivnosti i optimalnom uključivanju svih pacijenata u ove aktivnosti.

Što se tiče prava pacijenata, nema Povelje o pravima pacijenata i nema letaka za ovu svrhu, ova Povelja se nalazi samo u zdravstvenoj ustanovi. NMSM smatra da informacije koje se odnose na pacijenta trebaju biti postavljene na odgovarajući način, na vidljivim mestima, podržane lecima i objašnjene pacijentima, po potrebi.

NMSM je obavešten da osoblje CIRHPP-a ima 39 zaposlenih, jednog psihijatra, koji je i direktor ustanove, devet medicinskih sestara, 16 medicinskih asistenata, 7 administrativnih radnika i 7 tehničkih radnika. NMSM smatra da broj osoblja nije adekvatan. Takođe, nema profesionalaca, kao što su psiholozi, radni terapeuti itd.

Stoga, na osnovu nalaza i zaključaka tokom posete, kroz ovaj Izveštaj, NMSM je nadležnim vlastima poslao sledeće preporuke: Osigurati adekvatan broj medicinskog

⁴²⁷ Zakon br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju

osoblja, kao što su psihijatri, medicinske sestre, klinički psiholozi, radni terapeuti, kao preduslov za adekvatan tretman; obezbediti adekvatnu obuku osoblja; razviti mapu puta (strategiju) za prevenciju samoubistva; Ministarstvo zdravlja će doneti odluku o obaveštavanju u kojoj će biti navedene institucije za mentalno zdravlje koje će vršiti obavezno psihijatrijsko lečenje; redovno će snabdevati CIRHPP neophodnim lekovima; funkcionalizovaće kompjuterizovani sistem identifikacije (baze podataka). NMSM takođe ponavlja preporuke kao što su izdavanje podzakonskih akata u skladu sa Zakonom o mentalnom zdravlju i uspostavljanje stručne jedinice u okviru CIRHPP-a.

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečavanje Mučenja o poseti Centru za pritvor u Peći

U skladu sa članom 135, stav 3. Ustava Republike Kosovo i članom 17. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, 4. oktobra 2018. godine Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM) pod Ombudsmanom posetio je Centar za pritvor u Peći (CPP). Tim za praćenje je bio sastavljen od dva pravnika, jednog lekara i jednog psihologa.

Zgrada CCP-a izgrađena je između 1960. i 1961. godine. Prvobitno je radila pod upravom UNMIK-a i KFOR-a do februara 2005. godine, kada su pune nadležnosti preuzete od strane lokalnog osoblja. Ova institucija ima zvanični kapacitet od 86 zatvorenika. Evropski komitet za sprečavanje mučenja posetio je CPP 2007. i 2015. godine.⁴²⁸

Tokom posete, Direkcija je obavestila NMSM da im je usmeno saopšteno da treba započeti pripreme za zatvaranje CCP-a, jer Evropski komitet za sprečavanje mučenja preporučuje da se ovaj centar zatvori zbog nepoštovanja standarda za uslove smeštaja.

Tokom posete ćelijama CCP-a, NMSM je primetio da je trenutno broj zatvorenika dostigao 89 lica. NMSM je posetio brojne ćelije i potvrdio da prostor za smeštaj, osvetljenje i ventilacija nisu u skladu sa standardima koje je utvrdio Evropski komitet za sprečavanje mučenja (CPT) i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija.

Tokom posete CCP-u, NMSM je intervjuisao veliki broj pritvorenika i osuđenika i nije primio nikakve pritužbe na fizičko zlostavljanje ili prekomernu upotrebu fizičke sile od strane kazneno popravnih službenika.

Takođe, NMSM smatra da kuhinja ne ispunjava ni osnovne zahteve, jer su prostori vrlo mali, bez prirodnog svetla, radni alati su zastareli, oštećeni i improvizovani od strane samih radnika. Hrana je smeštena u posebnu prostoriju za dugotrajnu upotrebu

Što se tiče zdravstvene zaštite, NMSM nije primio žalbe od pritvorenika i osuđenika. NMSM je primetio da se medicinske usluge u CCP-u pružaju u skladu sa zahtevima i potrebama pritvorenika.

⁴²⁸ Shih: <https://rm.coe.int/16806972c7> (14.11.2017), CPT izveštaj o poseti Kosovu 2007, objavljen 2009. Za više informacija videti: <https://rm.coe.int/168069727c> (15.10.2018).

NMSM je primetio kutije za pritužbe u CCP-u koje je uspostavila Kosovska kazneno popravna služba i kutije za pritužbe koje je uspostavila Institucija ombudsmana.

Na osnovu nalaza i zaključaka tokom posete, u skladu sa članom 135, stav 3, Ustava Republike Kosovo i člana 16, stav 4. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, Ombudsman je preporučio Ministarstvu pravde sledeće: obavestiti Ombudsmana u vezi sa zabrinutostima zaposlenih u CCP-u da će ovaj Centar biti zatvoren; stvoriti uslove i odgovarajući radni prostor za medicinsko osoblje; broj pritvorenih lica treba da bude u skladu sa službenim kapacitetima CCP-a i pitanje prenatrpanosti mora biti rešeno što je pre moguće; uslovi smeštaja, dok se ovaj Centar koristi, moraju ispunjavati minimalne standarde utvrđenim Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, standardima CPT-a i drugim međunarodnim standardima za zaštitu prava zatvorenika.

Izveštaj Nacionalnog Mehanizma za Sprečava nje Mučenja o posetama policijskim stanicama

U skladu sa članom 135, stav 3. Ustava Republike Kosovo i članom 17. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, 30. oktobra 2018. godine, Nacionalni mehanizam za sprečavanje mučenja (NMSM) pod Ombudsmanom posetio je policijske stanice kako sledi: Policijska stanica u Štimlju, 30. oktobra 2018. godine; Policijska stanica u Uroševcu, 30. oktobra 2018. godine; Policijska stanica u Gračanici, 30. oktobra 2018. godine; Policijska stanica u Kačaniku, 30. oktobra 2018. godine; Policijska stanica u Štrpcu, 30. oktobra 2018. godine; Policijska stanica u Gnjilanu, 31. oktobra 2018. godine; Policijska stanica u Ranilugu, 31. oktobra 2018. godine; Policijska stanica u Kamenici, 31. oktobar 2018. godine; Policijska stanica u Novom Brdu, 31. oktobra 2018. godine. Tim za praćenje je sastavljen od dva pravnik, jednog lekara, jednog psihologa.

Tim za praćenje je sastavljen od šefa NMSM-a, dva pravna savetnika za sprečavanje mučenja, psihologa-savetnik, lekara-savetnika, socijalnog radnika-savetnika, dva stručnjaka Saveta Evrope (u svojstvu posmatrača).

Tokom posete pomenutim stanicama, Policija Kosova ponudila je svoju punu saradnju NMSM-u. Timu je propisno odobren pristup svim područjima.

Evropski komitet za sprečavanje mučenja (CPT), u drugom Opštem izveštaju, objavljenom 1992. godine, istakao je važnost tri osnovna prava uhapšenih od strane policije: pravo da budu informisani o pravima, pravo dotičnog lica na obaveštavanje o pritvoru trećoj strani po njegovom izboru (član porodice, prijatelj, konzulat), pravo na pristup advokatu i pravo da zatraži medicinski pregled od strane doktora po svom izboru (pored lekarskog pregleda koji obavlja lekar koji je pozvan od strane policijskih organa).⁴²⁹

⁴²⁹ Videti: <https://rm.coe.int/16806cea2f> (2.11.2015).

Takođe, ova osnovna prava su predviđena Ustavom Republike Kosovo, Zakonom o krivičnom postupku i Zakonom o policiji.⁴³⁰

Tokom posete policijskim stanicama u Štimlju, Uroševcu, Gračanici, Ranilugu, Kačaniku, Štrpcu, Novom Brdu i Kamenici, NMSM se nije susreo sa osobama u pritvoru. NMSM se susreo sa osobama u pritvoru u policijskoj stanici u Gnjilanu i u Vitini, sa kojima je razgovarao i nije primio žalbe u vezi sa navedenim pravima. Takođe, na osnovu pregledane dokumentacije, čini se da je Policija Kosova poštovala ova prava.

Što se tiče uslova smeštaja u policijskim stanicama Gračanica, Gnjilane, Ranilug, Vitina, Štrpce, Novo Brdo, Kamenica, opšti uslovi su dobri i ispunjavaju minimalne standarde za smeštaj lica u pritvoru. Takođe, veličina ćelija je u skladu sa CPT standardima⁴³¹.

U policijskim stanicama Uroševac i Štimlje, uslovi smeštaja ocenjuju se kao loši. NMSM smatra da je policijskoj stanici u Uroševcu potrebna obnova u prostorijama u kojima se zadržavaju pritvorenici i u područjima u kojima policijski službenici rade. Što se tiče policijske stanice u Štimlju, NMSM je obavešten da je izgrađen objekat za ovu stanicu, koji se očekuje da će početi sa radom do decembra ove godine ili do januara naredne godine.

Međutim, zabrinjava činjenica da su tokom posete ovoj stanici od strane NMSM tima u jednoj sobi za intervju pronađena tri neodgovarajuća objekta, koji su, prema rečima policijskih službenika, oduzeti predmeti od lica uhapšenih na licu mesta, a koji su tu ostali kao dokazi⁴³². NMSM je preporučio policijskim službenicima da takvi predmeti moraju biti odmah uklonjeni iz kancelarije u kojoj se razgovara sa pritvorenicima.

Isto tako, NMSM je primetio da sve posećene policijske stanice imaju standardni dokument (spis uhapšenog lica), koji evidentira sve podatke o licu u pritvoru, u skladu sa članom 172. Zakona o krivičnom postupku Republike Kosovo.

Što se tiče relevantnih zdravstvenih usluga, NMSM je obavešten da se medicinske usluge za lica koja su u pritvoru u svim posećenim stanicama pružaju u najbližim centrima porodične medicine i drugim javnim institucijama po potrebi. NMSM je uočio da se svi podaci koji se odnose na pružene medicinske usluge licima u pritvoru čuvaju u njegovom ličnom dosijeu.

U vezi sa žalbama lica u pritvoru, NMSM je obavešten da lica u pritvoru imaju pravo da ulože žalbu u policijskoj stanici u kojoj su pritvorena i Policijskom inspektoratu Kosova. Pored toga, lica u pritvoru mogu podneti žalbu Ombudsmanu.

⁴³⁰ Ustav Republike Kosovo, članovi 29. i 30. Krivični zakonik Republike Kosovo, član 13. Zakon br. 04/L-076 o Policiji Kosova,

⁴³¹ Videti: <https://rm.coe.int/16806cea2f>.

⁴³² Pronađeni predmeti mogu se opisati na sledeći način: tri palice, pri čemu se čini da su dve od te tri palice električni kablovi omotani od vrha do kraja trakom, a duža palica je omotana trakom samo na deo koji odgovara veličini dlana.

Stoga, na osnovu nalaza tokom posete, NMSM preporučuje Policiji Kosova: da izvrši neophodna renoviranja u Centru za pritvor policijske stanice u Uroševcu; u svim posećenim policijskim centrima, WC-ovi ćelija u kojima se drže pritvorenici moraju biti opremljeni posebnim odeljkom kako bi se osigurala privatnost; da ukloni neodgovarajuće objekte, koji su konfiskovani kao dokazi, iz prostorija u kojima se lica u pritvoru intervjuišu ili pritvaraju, u svim policijskim stanicama; da obavesti NMSM o datumu funkcionalizacije policijske stanice u Štimlju; da snabdeva pritvorenike ličnim higijenskim sredstvima.

Pisma sa preporukama

Pismo sa preporukama - Ex officio br. 23/2018

Na osnovu člana 16.1 Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, 17. januara 2018. godine, Ombudsman je pokrenuo ex officio istrage u vezi sa člankom od 12. januara 2018. godine, pod naslovom: „Sud nalazi da je MER prekršio Ustav i zakon u procesu privatizacije KEDS-a i tendera za „Kosova e re“, objavljen na portalu Telegrafi.

Na osnovu sprovedenih istraga, Institut za napredne studije GAP, obratio se MER-u 23. marta 2013. sa zahtevom za pristup javnim dokumentima u vezanim za proces privatizacije KEDS-a i tender za projekat "Kosova e Re". MER je odgovorio na zahtev odobravanjem pristupa, ali samo za čitanje. Nisu dobili kopije potrebnih dokumenata na osnovu toga što su "u formi konačnog nacrt". Sa istim zahtevom, 26. aprila 2013. GAP se obratio KEK-u, ali pristup nije odobren.

Iz gore navedenog članka se podrazumeva da je GAP, u ime Konzorcijuma civilnog društva Kosova za održivi razvoj (KOSID), 3. juna 2013. godine podneo tužbu protiv MER-a zbog toga što nije odobrio pristup javnim dokumentima. Osnovni sud u Prištini - Odeljenje za administrativne poslove, je 12. decembra 2017. godine doneo presudu (A.nr.750/13), koja obavezuje MER da, u roku od 30 dana od dana prijema presude, GAP-u obezbedi pristup traženim dokumentima. Prema informacijama koje je dostavio IO, predmet žalbe je dodeljen Apelacionom sudu.

Član 4, stav 1. Zakona o pristupu javnim dokumentima (ZPJD) definiše: „*Svaki podnosilac zahteva ima pravo pristupa dokumentima javnih institucija, poštujući načela, uslove i ograničenja utvrđena Zakonom*“, dok je stavom 4 definisano da: „*Javni dokumenti koji su primljeni od podnosioca zahteva ne mogu se koristiti u svrhe omalovažavanja, propagande i komercijalne svrhe.*“

Član 7, stav 8. ZPJD-a definiše: „*Javni organ će, u roku od sedam (7) dana od registracije prijave, biti obavezan da donese odluku, bilo da odobri pristup traženom dokumentu, ili da dostavi pismeni odgovor, navede razloge za potpuno ili delimično odbijanje i obavesti podnosioca zahteva o njegovom pravu da podnese zahtev za preispitivanje. Odbijanje zahteva se donosi pismenom odlukom o odbijanju zahteva.*“

Takođe, Zakon br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, koji se odnosi na načelo otvorene uprave u članu 9, stav 1, predviđa: „*Javni organi postupaju transparentno.*“

Pravo na informisanje je pravo garantovano Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, koja svakome garantuje „*slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja putem bilo kojeg medija i bez obzira na granice*“ (član 19. i UDHR).

Sloboda primanja i pružanja informacija je takođe predviđena članom 10, stav 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima (ECHR) „*Sloboda izražavanja*“: „*Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu mišljenja i primanja i širenja informacija i ideja bez uplitanja javnih vlasti i bez obzira na granice ...*“

Važnost medija i civilnog društva, kao i izveštaj o merama koje je država preduzela u odnosu na civilno društvo, ocenjen je od strane ESLJP-a u slučaju *Österreichische protiv Austrije*. ESLJP u ovom slučaju razmatra: “ *Mediji i civilno društvo su okarakterisani kao supervizori društva i da bi nacionalne vlasti trebale biti oprezne u preduzimanju mera, jer bi mogle potencijalno ugroziti njihovo učešće u javnim raspravama u pitanjima od legitimnog javnog interesa.*”.

Imajući u vidu da "samo zakon ima ovlašćenje da utvrđuje prava i obaveze pravnih i fizičkih lica", a na osnovu gore navedenih činjenica, Ombudsman nalazi da nepotpun odgovor na zahtev GAP-a i odbijanje zahteva od strane KEK-a, krše odredbe Zakona br. 03/L-215 o pristupu javnim dokumentima.

Štaviše, iako ne dovodi u pitanje rešavanje slučaja od strane suda, Ombudsman smatra da je svrha dobre uprave organa javne uprave, između ostalog, stvaranje dobre prakse, uz promovisanje građanima harmonizovanu i fokusiranu administrativnu kulturu, koja se zasniva na interakciji sa građanima i civilnim društvom.

Stoga, kako bi se poboljšalo poštovanje prava na pristup javnim dokumentima, kao ustavno i zakonsko pravo, građani mogu ostvariti ovo pravo kao moćno sredstvo kontrole rada državnih organa, što će poboljšati rad državnih organa i povećati transparentnost i odgovornost, Ombudsman je preporučio da Institut za napredne studije GAP dobije pun pristup traženim dokumentima.

Pismo sa preporukama - Ex officio br. 127/2018

Na osnovu člana 16. stav 4. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu 5. marta 2018. godine, Ombudsman je pokrenuo istragu po službenoj dužnosti, nakon članka u novinama "Koha Ditore", od 22. februara 2018. godine, pod naslovom: "U školi u Mazniku već 17 godina nema ulaganja ". Direktor ove škole tvrdi da ima problema sa krovom, koji propušta kad god pada kiša i sneg. Takođe, prema pisanju lista, direktor ove škole tvrdi da je opština stalno svesna problema koje ova škola ima sa krovom, ali još nije intervenisala da isti popravi..

Dana 8. oktobra 2018. godine, na osnovu pruženih informacija, predstavnik Ombudsmana je posetio školsku zgradu „Esad Mekuli“ u selu Maznik. On je primetio da dotična škola nije obezbedila pogodne uslove za razvoj procesa učenja, gde je pored povrede prava na obrazovanje ugroženo i pravo učenika na život, zdravlje i socijalnu zaštitu.

Član 3, stav 3. Zakona o preduniverzitetskom obrazovanju (ZPO) u Republici Kosovo (objavljen u Službenom listu Republike Kosovo/br. 17/16 septembar 2011, Priština): „*Opšta je dužnost Ministarstva, opština, obrazovnih ustanova i/ili institucija za obuku i svih drugih organa uključenih u pružanje pred-univerzitetskog obrazovanja, kako je regulisano ovim zakonom i drugim važećim zakonima, da planiraju i isporuče efikasne, efektivne, fleksibilne, inkluzivne i profesionalne usluge osmišljene tako da svim učenicima*

omogući jednake mogućnosti u pristupu obrazovanju u skladu sa njihovim specifičnim sposobnostima i potrebama i da promoviše njihov obrazovni i društveni razvoj.“

Pored toga, član 3, stav 8. ZPO-a definiše: „*Ministarstvo, opštine, institucije za obrazovanje i osposobljavanje i zajednica će učiniti institucije privlačnim i sigurnim za učenike, nastavnike i roditelje, kroz njihove odgovarajuće odgovornosti za nastavni plan i program, standarde izgradnje i održavanja obrazovnih zgrada, zdravlje i sigurnost, zaštitu okruženje i bavljenje bihejvioralnim i disciplinskim pitanjima.“*

Budući da član 7. stav 3. ZOP-a (Nadležnosti opština) definiše dodatne nadležnosti opština na sledeći način: „*3.1. izgradnja objekata za obrazovanje i obuku; 3.2. održavanje i popravka prostorija i opreme ustanova za obrazovanje i obuku.“*

Na osnovu toga, u skladu sa članom 135, stav 3. Ustava Republike Kosovo i članom 18, stav 1, podstav 1.2. Zakona o Ombudsmanu, Ombudsman je preporučio opštini Dečane da hitno preduzme odgovarajuće radnje za renoviranje školske zgrade „Esad Mekuli“, u selu Maznik.

Pismo sa preporukama - Žalba br. 784/2018

Na osnovu člana 16. stav 1. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu 17. oktobra 2018. godine, Ombudsman je primio žalbu od g. Imer Abdyli, vlasnika Fam Gas DOO preduzeća, podnetog protiv PUK-a.

Prema informacijama koje je dostavio g. Abdyli, jasno je navedeno da je PUK odbio da mu smanji PDV po osnovu Jedinstvene carinske deklaracije (UCD). U vezi sa ovim pitanjem on je obavestio da je preduzeće koje vodi, potpisalo ugovor (overen od strane notara) sa Mazrek Comerc NTP i dogovorio da UCD br. 14464, od 11. septembra 2013. i UCD br. 14451 od 16. septembra 2013. godine, budu evidentirani kao troškovi kupovine Fam Gas DOO preduzeća pri čemu se pretplaćuje PDV , jer je Fam Gas DOO ranije izvršio prodaju i nije pretplatio PDV na kupovinu u skladu sa procedurom carinjenja IM 7 u IM4. Podnosilac žalbe tvrdi da PUK krši njegova prava u vezi sa takvim radnjama zato što odbija verifikovani sporazum pred notarom, na osnovu koga je stekao gore pomenuti UCD.

U korespondenciji Ombudsmana sa PUK-om se izveštava da se oni pozivaju na član 37. sta 2. podstav 2.1 Zakona br. 03/L-146 o porezu na dodatu vrednost. Na osnovu okolnosti slučaja, Ombudsman nalazi da je zaključenje ugovora po kojem je pravo vlasništva nad DUD-om preneseno na Fam Gas DOO validno zbog činjenice da je ovaj ugovor zaključen u skladu sa odredbama Zakona o obligacionim odnosima i Zakona o notarima i overen od strane notara. Stoga PUK treba uzeti u obzir isto. Ovaj zaključak se još više pojačava kada se uzme u obzir da je iz kontrolnih procedura došlo do toga da u ovom slučaju nema poreske i carinske utaje.

Ombudsman smatra da neprihvatanje takvog ugovora od strane PUK-a predstavlja kršenje prava vlasništva, što je garantovano Ustavom i ECHR-om, a takođe nije u skladu

sa odredbama Zakona o obligacionim odnosima i Zakonu o notarima, te stoga preporučuje Poreskoj upravi Kosova da preispita zahtev kompanije Fas Gas DOO da odluči o ovom pitanju u skladu sa odredbama Ustava Republike Kosovo, Evropske konvencije o ljudskim pravima, Zakona br. 04/L-077 o obligacionim odnosima, Zakona br. 03/L-010 o notarima i Zakona br. 03/L-146 o porezu na dodatu vrednost.

Pismo sa preporukama – Žalba br. 747/2018

Na osnovu člana 16. stav 1. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, i na osnovu člana 10. Zakona br. 03/L-125 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD), 6. avgusta 2018. godine, Ombudsman je primio žalbu NVO "Iniciativa per Progres - INPO" koja je podneta protiv Ministarstva za evropske integracije zbog nepostupanja na zahtev za pristup javnim dokumentima. Na osnovu informacija dobijenih od Institucije ombudsmana (IOK), INPO se 27. avgusta 2018. godine obratio Ministarstvu za evropske integracije (MEI) putem e-mail-a tražeći pristup javnom ugovoru "Međunarodne konsultantske usluge za potrebe MEI". Dana 12. septembra 2018. godine INPO je primio odgovor od MEI putem e-maila, odbijajući pristup traženom dokumentu. Dana 19. septembra 2018. godine, INPO je podneo zahtev za ponovno razmatranje MEI-u, ali do podnošenja žalbe IOK-u nije dobio odgovor..

Dana 6. novembra 2018. godine, predstavnik Ombudsmana se susreo sa vršiocem dužnosti šefa Odeljenja za javnu komunikaciju, pri čemu je obavešten da MEI radi na obradi podataka u predmetnom ugovoru i po završetku tog procesa obavestiće podnosioca žalbe. Dana 20. novembra 2018. godine, IOK je obavešten da bi predstavnici INPO-a mogli da posete kancelarije MEI-a kako bi dobili pristup traženom dokumentu. Dana 22. novembra 2018. godine, INPO je obavestio IOK da je pristup traženom dokumentu ograničen.

Ombudsman je primetio da je više od 50 procenata sadržaja ugovora bilo zamagljeno, uz obrazloženje da su informacije o kojima je reč poverljive, ali bez obrazloženja takvog ograničenja.

Dana 3. decembra 2018. godine, predstavnik IOK-a se sastao sa vršiocem dužnosti šefa Odeljenja za javnu komunikaciju, pri čemu mu je dotični dokument predstavljen u istoj formi kao i INPO-u, dok zahtev za kopiju dotičnog dokumenta nije dat uz obrazloženje da za takvu stvar treba kontaktirati pravnu kancelariju MEI-a. Predstavnik IOK-a ga je upoznao sa sadržajem člana 18, stav 6. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, prema kojem Ombudsman ima pristup dosijeima i dokumentima svakog organa Republike Kosovo, uključujući medicinske kartone lica lišenih slobode, u skladu sa zakonom i može ih pregledati u vezi sa slučajevima koji su pod njegovom revizijom i prema ovom zakonu, mogu zahtevati od bilo kog organa Republike Kosovo i njihovog osoblja da sarađuju sa Ombudsmanom, obezbeđujući relevantne informacije, uključujući punu ili delimičnu kopiju datoteke i dokumenta na zahtev Ombudsmana.

Svrha dobre uprave organa javne uprave, između ostalog, treba da bude stvaranje dobre prakse, promovisanjem građanima usklađene i fokusirane upravne kulture, koja se zasniva na interakciji sa građanima i civilnim društvom. U cilju poboljšanja poštovanja prava na pristup javnim dokumentima, kao ustavnog i zakonskog prava, građani mogu ostvariti ovo pravo kao moćno sredstvo kontrole rada izvršnih organa, što bi uticalo na poboljšanje rada državnih organa i povećanju transparentnosti i odgovornosti, Ombudsman je u ovom slučaju preporučio Ministarstvu za evropske integracije da reši zahtev NVO "Inicijativa za napredak - INPO" i da odgovori u skladu sa Zakonom o pristupu javnim dokumentima i važećem zakonodavstvu na snazi; i da odgovori na zahteve Ombudsmana, u skladu sa zakonskim odredbama na snazi.

Pismo sa preporukama - Žalba br. 115 / 2018

Na osnovu člana 16. stav 1. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, 21. februara 2018. godine, Ombudsman je primio žalbu od NVO BIRN, protiv Kosovskog Telekoma (KT), zbog toga što nije odgovorio na zahtev za pristup javnim dokumentima.

NVO BIRN je podnela zahtev 4. septembra 2017. i 2. februara 2018. godine za pristup javnim dokumentima, odnosno pristup svim ugovorima koje je KT zaključio sa poslovnim subjektima/medijima i drugim subjektima u reklamne/marketinške svrhe, uključujući postavljanje panoa i bilborda, ali KT nije odgovorio.

Na zahtev Ombudsmana u vezi ovog pitanja, kosovski Telekom je objavio da ne može da pronađe zahtev podnosioca žalbe. Dalje, KT je obavestio da se podnosilac žalbe može ponovo obratiti KT-u po istom zahtevu i da će na njega biti odgovoreno u optimalnom roku.

Podnosilac žalbe je obavešten o odgovoru KT-a i tada je na zahtev BIRN-a kontaktiran odgovorni službenik KT-a u vezi sa pristupom javnim dokumentima. Nakon kontakta sa predstavnikom BIRN-a i predstavnikom KT-a, predstavnik IOK-a je 29. avgusta 2018. godine poslao e-mail odgovornom službeniku u KT, koji je ponovljen 4., 10., 14. i 28. septembra 2018. godine, da bi zatražio informacije o postupcima KT-a u vezi sa BIRN-ovim zahtevom, ali nije dobio odgovor.

Iako je podnosilac žalbe ponovio isti zahtev za pristup javnim dokumentima i uprkos činjenici da član 7, stav 8. i član 8, stav 1. Zakona br. 03/L-215 o pristupu javnim dokumentima (u daljem tekstu ZPJD), propisuje rokove u kojima treba odgovoriti, podnosilac žalbe nikada nije dobio odgovor.

Što se tiče ovog pitanja, Ombudsman podseća da Ustav Republike Kosovo (u daljem tekstu: Ustav), u članu 41, stav 1, predviđa pravo na pristup javnim dokumentima, prema kojem: „*Svako lice uživa pravo na pristup javnim dokumentima*“. Stav 2. istog člana propisuje: „*Dokumenti javnih institucija i organa državne vlasti su javni, osim informacija koje su zakonom ograničene zbog privatnosti, poslovne tajne ili sigurnosne klasifikacije*“.

Duh člana 41. Ustava takođe je transponovan u članu 1 ZPJD-a, koji propisuje: „*Ovaj zakon garantuje pravo svakog fizičkog i pravnog lica na pristup, bez diskriminacije po bilo kom osnovu, na osnovu prethodne prijave, na službena dokumenta koja se čuvaju, izrađuju ili primaju od strane javnih institucija*“.

Ombudsman je zaključio da neodgovoranje KT-a na zahtev za pristup javnim dokumentima negira pravo BIRN-a na pristup javnim dokumentima, koje je zagarantovano Ustavom i zakonom, a za vraćanje ovog prekršenog prava preporučuje Kosovskom Telekomu da pregleda zahtev BIRN-a za pristup javnim dokumentima u najkraćem mogućem roku i odgovori u skladu sa Zakonom o pristupu javnim dokumentima

Pismo sa preporukama – Žalba br. 484/2017

Dana 8. juna 2016. godine, podnosilac žalbe je podneo žalbu Opštinskom direktoratu za obrazovanje (ODO) u Prizrenu, protiv direktora škole "Gimnazija Loyola" zbog psihičkog zlostavljanja i krivičnog dela protiv njegove ćerke (učenice) i njegove žene (nastavnika u ovu školu). Inspekcija za sektor obrazovanja (ISO) u opštini Prizren, 20. jula 2016. (Ref.10/1-4, br. 274), je procenio žalbu podnosioca žalbe kao neosnovanu, ali je slučaj podnosioca žalbe vratio na ponovno ispitivanje Inspektorat obrazovanja u okviru MONT-a. Dana 7. septembra 2016. godine, ISO u Prizrenu (Ref.10 / 1-4 Odluka br. 337) ponovo je razmatrao slučaj podnosioca žalbe kao neosnovan. Dana 23. decembra 2016. godine (Žalba br. prot.725), žalilac je podneo žalbu Odeljenju za inspekcije u okviru MONT-a, koje je odbilo žalbu putem Odluke br. 10/19 od 18. januara 2017. godine. dana 1. februara 2017. godine, podnosilac žalbe se podneo žalbu (Br. 500) generalnom sekretaru MONT-a, ali nikada nije dobio odgovor.

Dana 18. oktobra 2017. godine, Ombudsman je poslao pismo tražeći od Generalnog sekretara MONT-a da ga obavesti o preduzetim ili očekivanim merama, u cilju postupanja u razumnom roku, u skladu sa zakonom.

Dana 2. novembra 2017. godine, sekretar je obavestio Ombudsmana: „*Predmet je vraćen prvostepenom organu na razmatranje zbog činjenice da inspekcija za obrazovanje, prilikom razmatranja predmeta, nije bila zasnovana na Uredbi QRK-NR. 2013 za protokol za prevenciju i upućivanja nasilja u institucijama pred-univerzitetskog obrazovanja.*”

Dana 1. decembra 2017. godine, predstavnik IOK je razgovarao sa sekretarom i zamolio istog da ga, između ostalog, obavesti kada je predmet vraćen na razmatranje i da li je podnosilac žalbe obavešten. Sekretar je naveo: "*Slučaj je odložen na ponovno razmatranje 1. novembra 2017. godine, a odlučivanje o ovom predmetu nije moja nadležnost. Podnosioca žalbe nismo obavestili o njegovoj žalbi jer nemamo njegovu adresu, ali smo informisali direktora ove škole.*" Predstavnik IOK-a je tražio dokaze koji bi mogli dokazati da je učinjen pokušaj da se obavesti podnosilac žalbe, ali je za to sekretar rekao: „*Nemamo dokaze, ovaj predmet se smatra manjim prekršajem i ja se ne*

mogu baviti njime, jer ako bih odgovarao svakom učeniku ili nastavniku, ne bih imao vremena za ostale zadatke koji imaju veći prioritet ”

Zakon br. 02/L-28 o upravnom postupku, član 11. izričito definiše obavezu odlučivanja: *"Organi javne uprave u okviru svojih nadležnosti dužni su da donesu odluku o svakom zahtevu fizičkih i pravnih lica."* Isto tako član 38. ovog zakona jasno predviđa obavezu organa uprave da postupa po prijemu zahteva strana i da ih pisanim putem obavesti o odluci organa. U ovom predmetu, telo nije postupilo u skladu sa članom 38. Zakona o upravnom postupku, budući da strana nije dobila pisani odgovor.

Član 90. stav 1. istog zakona izričito reguliše način podnošenja upravnih akata: *"Individualni i kolektivni upravni akti se šalju zainteresovanim stranama u roku od 30 dana"*. U slučaju podnosioca žalbe primećujemo da, iako su prošla nekoliko meseca, nije dobio nikakav odgovor na njegov zahtev.

Na osnovu dokaza i podnesaka koje je dostavio podnosilac žalbe, Ombudsman smatra da MONT nije sproveo zakon pošto podnosilac žalbe u svom podnesku od 1. februara 2017. nije primio odgovor od MONT-a, uprkos zakonskoj obavezi da preispita žalbu podnosioca žalbe u skladu sa važećim zakonom; i stoga preporučuje MONT-u da hitno odluči o podnesku podnosioca žalbe od 1. februara 2017. godine, u skladu sa zakonskim odredbama.

Pismo sa preporukama – Žalba br. 290/2017

Na osnovu Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, Ombudsman je primio žalbu g. Florenta Spahija, predstavnika Kosovskog demokratskog instituta (KDI) protiv Centralne izborne komisije (CIK) u vezi sa ograničavanjem prava na pristup javnim dokumentima. Dana 13. januara 2017. godine, KDI se obratio kancelariji za registraciju i sertifikaciju političkih stranaka u CIK-u sa zahtevom *"za pristup finansijskim izveštajima i izveštajima o troškovima nekih političkih stranaka za 2015. godinu kao što su: Demokratska stranka Kosova PDK; Vetevendosje pokret LVV; Srpska lista, Savez za budućnost Kosova AAK i Inicijativa za Kosovo NISMA."*

Iako je podnosilac žalbe ponovio isti zahtev za pristup javnim dokumentima od 24. januara 2017. godine, nije dobio odgovor.

Dana 17. maja 2017. godine, službenici Ombudsmana su zatražili od CIK-a da ih obavesti o njihovom propustu da odgovore na zahtev KDI-u i razlog za ograničavanje prava na pristup javnim dokumentima. Ali nikada nisu dobili odgovor.

Duh člana 41. Ustava je takođe prenesen u članu 1. ZPJD, koji propisuje: *"Ovaj zakon garantuje svakom fizičkom i pravnom licu, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, nakon podnetog zahteva, pravo na uvid u dokumentima koje drže, izrađuju ili primaju javne institucije"*.

Ombudsman razume da ZPJD, član 12, stav 1, predviđa razloge za isključivanje prava na pristup javnim dokumentima, dok stav 2. ovog člana predviđa: *"Pristup informacijama*

sadržanim u dokumentu može biti odbijen ako otkrivanje informacija ugrožava ili može ugroziti bilo koji od interesa navedenih u stavu 1. ovog člana, osim ako ne postoji prevladavajući javni interes za objavljivanje. ”

Međutim, Ombudsman navodi da, pored neuspeha da se odgovori u rokovima utvrđenim zakonom (vidi član 7, stav 8. i član 8. stav 1. ZPJD-a), CIK nije pružio nikakvu informaciju o tome da je pristup podacima ograničen zakonom i da njihovo otkrivanje oštećuje ili je moguće da će štetiti interesima navedenim u stavu 1 člana 12 ZPJD-a.

Ombudsman skreće pažnju na praksu Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) koja, prema članu 53. Ustava, pruža osnovu za tumačenje ljudskih prava. U slučaju *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, ESLJP je procenio: *”Uskraćivanje prava na dobijanje informacija o funkcionisanju državnih organa, predstavlja kršenje osnovnog demokratskog prava.”*⁴³³

Važnost medija i civilnog društva, kao i izveštaj o merama koje je država preduzela u odnosu na civilno društvo, procenjen je od strane ESLJP-a u slučaju *Österreichische (...)* protiv Austrije. Evropski sud za ljudska prava u ovom slučaju smatra: *”Mediji i civilno društvo su okarakterisani kao” supervizori ”društva i da bi nacionalni organi trebali da budu oprezni u poduzimanju mera, jer bi mogle potencijalno ugroziti njihovo učešće u javnim debatama sa pitanjima legitimnog javnog interesa.”*⁴³⁴

Ombudsman takođe skreće pažnju na sudsku praksu kosovskog pravosudnog sistema, što opravdava interes javnosti da bude informisan o javnoj potrošnji. Što se tiče pristupa javnim dokumentima, slično kao u slučaju KDI-a, Osnovni sud u Prištini sa presudom A. br. 1335/12, od 26.05.2015, u upravnom sporu tužioca "Balkanske istraživačke mreže - BIRN" protiv Kancelarije premijera Republike Kosovo je pozitivno odlučio odobravanjem zahteva tužioca, kojim je sud obavezao Kancelariju premijera Republike Kosovo da, u roku od 30 (trideset) dana donese odluku kojom će se tužiocu odobriti pristup svim dokumentima i informacijama koje se traže u vezi sa troškovima koje je imao bivši premijer i bivši zamenik premijera u periodu od 15. februara 2011. do 31. avgusta 2012. Jedan od nalaza suda utvrđuje *”... troškovi koje plaćaju javni zvaničnici, posebno visoki zvaničnici države, jesu novac prikupljen od poreza koji plaćaju građani Republike Kosovo, i u tom smislu oni imaju razumno interesovanje da budu informisani o svakom centu, o tome gde ih državni službenici kojima su poverena javna ovlašćenja troše, i na taj način oni su odgovorni za te troškove.”*⁴³⁵

⁴³³Predmet *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog kraljevstva*, (podnesak br. 13585/88, 26. novembra 1991)

⁴³⁴Predmet *Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung eines wirtschaftlich gesunden land- und forstwirtschaftlichen Grundbesitzes protiv Austrije*, (podnesak br. 39534/07), §33.

⁴³⁵ Presua A. br. 1335/2012, 26. maj 2015, Osnovnog suda u Prištini, kojom je odlučeno da Kancelarija premijera odobri pristup tužilačkoj balkanskoj mreži istraživačkog novinarstva "Birn" svim dokumentima i informacijama o troškovima koje je izvršio bivši premijer i bivši zamenik premijera ... u periodu 15.2 .2011 deri më 31.8.2012.

Ombudsman smatra da bi posebnu pažnju trebalo posvetiti Izveštaju Evropske komisije o Kosovu za 2016. godinu, u kojem je tada procenjeno: "Centralna izborna komisija takođe nije obezbedila pravovremeno objavljivanje izveštaja o finansijama političkih stranaka. Transparentnost i odgovornost finansiranja političkih stranaka i finansiranje kampanje ostaje da se osigura."⁴³⁶

Uprkos važnosti uloge civilnog društva u dobrom funkcionisanju države, imajući u vidu da osnovna prava i slobode zagarantovane Ustavom mogu biti ograničeni samo u onoj meri koja je potrebna da bi se osiguralo da otvoreno i demokratsko društvo ispunjava svrhu za koju ograničenje dozvoljeno, u ovom slučaju ovo pravo je ograničeno bez razumnih osnova, dozvoljenih zakonom.

Stoga, Ombudsman, ističući posvećenost i angažovanje civilnog društva u izgradnji otvorenog i demokratskog društva, i razmatrajući pitanje finansiranja političkih stranaka kao pitanje od velikog javnog interesa, preporučuje CIK-u da, u skladu sa Ustavom Republika Kosovo i Zakonom o pristupu javnim dokumentima, obezbedi KDI-u pristup finansijskim izveštajima i izveštajima o troškovima političkih partija.

Pismo sa preporukama – Žalba br. 28/2018

Na osnovu Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, 18. januara 2018. godine, Ombudsman je primio žalbu g. Enisa Velju-a, zamenika glavnog urednika dnevnih novina "Zëri" podnete protiv Ministarstva za ekonomski razvoj (MED), u vezi sa nedostatak odgovora na zahtjev za pristup javnim dokumentima. Prema informacijama dobijenih od podnosioca žalbe, 21. decembra 2017. g. Velju se obratio generalnom sekretaru u MER-u sa zahtevom za pristup ugovoru za izgradnju elektrane "Kosova e Re".

Iako je podnosilac žalbe, 15. januara 2018. godine, ponovio isti zahtev za pristup javnim dokumentima, iako član 7, stav 8. i član 8, stav 1. Zakona br. 03/L-215 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD) definiše rokove u kojima treba da se pošalje odgovor, on nije dobio odgovor.

Dana 19. januara 2018. godine, MER je objavio ugovor o izgradnji elektrane „Kosovo e re“ i dao je razlog za odlaganje objavljivanja. Međutim, Ombudsman primećuje da MER nije dostavio odgovor gospodinu Velju-u u roku koji je određen u ZPJD-u. S druge strane, Ombudsman napominje da je objavljeni samo ugovor na engleskom jeziku i da su u tom smislu reagovali zainteresovani građani..

Ombudsman skreće pažnju na član 5. stav 1. Ustava, prema kojem: „Službeni jezici u Republici Kosovo su albanski i srpski“. Slično tome, Zakon br. 02 / L-37 o upotrebi jezika, u članu 2, stav 2.1, propisuje sledeće: „Albanski i srpski i njihova pisma su zvanični jezici Kosova i imaju jednak status u kosovskim institucijama...”

Uprkos činjenici da je MER, iako sa zakašnjenjem, objavio ugovor za izgradnju elektrane „Kosovo e re“, smatramo da je puni pristup ovom ugovoru ostao ograničen na veliki deo

⁴³⁶ http://www.mei-ks.net/repository/docs/raporti_i_progresit_2016_shqip.pdf

javnosti zbog nedostatka prevoda na bilo koji ili na sve zvanične jezike Republike Kosovo.

S obzirom na ulogu medija i javnosti u demokratskom društvu i imajući u vidu da osnovna prava i slobode zagarantovane Ustavom mogu biti ograničeni samo u onoj meri koja je potrebna da bi se osiguralo da otvoreno i demokratsko društvo ispunjava svrhu za koju je dozvoljeno ograničenje, u ovom slučaju ovo pravo je ograničeno bez razumnih osnova, dopuštenih zakonom. To je zbog toga što je, u početku, objavljivanje ugovora za izgradnju termoelektrane „Kosovo e re“ odloženo, i drugo, zato što prevod ugovora na zvanične jezike u Republici Kosovo nedostaje. Ombudsman preporučuje MER-u da ugovor za izgradnju elektrane Kosova e Re objavi na službenim jezicima Republike Kosovo.

Pismo sa preporukama – Žalba br. 120/2017

Na osnovu člana 16. stav 1. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, Institucija Ombudsmana (IOK) je 8. februara 2017. godine primila žalbu g. Kushtrim Latifaj-a podnesenu protiv opštine Priština, zbog neizvršenja odluke br. 41/16, Kosovskog organa za konkurenciju (KOK), od 6. decembra 2016. godine. U svojoj žalbi, Latifaj je naglasio da se bavi platnim uslugama i da je vlasnik kompanije "Pro Paid" DOO. Dugo je obavljao svoju aktivnost u prostorijama opštine Priština, ali su 3. aprila 2015. godine, Opština Priština i Pošta Kosova (Pošta) potpisali sporazum o saradnji koji predviđa postavljanje poštanskih filijala u okviru opštine Priština i na taj način eliminišu druge ekonomske operatere.

Dana 6. decembra 2016. godine, ex officio i na osnovu žalbe kompanije "Pro Paid" DOO, KOK je doneo odluku i utvrdio da je „*potpisan sporazum o saradnji između opštine Priština i pošte, sa protokolom 01-031-75225 od 3. aprila 2015. godine*“, nezakonit i da prisustvo Pošte u institucijama šteti konkurenciji i suprotno je Zakonu o zaštiti konkurencije i zatražilo je od Opštine Priština da ukine navedeni sporazum. Takođe, u ovoj Odluci, KOK je preporučio Opštini Priština da obezbedi jednake uslove za sve privredne subjekte, stavljajući ih u odgovarajuću konkurentnu poziciju kroz pravne mehanizme i time poštujući tržišnu ekonomiju uz slobodnu konkurenciju, definisanu članom 119, stavovi 1. i 3. Ustava Republike Kosovo i članovima 1. i 4. Zakona o zaštiti konkurencije. Na osnovu Zakona br. 03/L-229 o zaštiti konkurencije, predviđa se da će pravila i mere za zaštitu slobodne i efektivne konkurencije na tržištu biti definisani od strane KOK-a.

Dana 29. jula 2015. godine, između ostalog, podnosilac žalbe je podneo zahtev za zakup prostora od 20 m² u prostorijama opštine Priština, ali nikada nije dobio odgovor. Na osnovu Odluke br. 41/16, od 6. decembra 2016. godine, kao i nalaza KOK-a, prisustvo Pošte u institucijama šteti konkurenciji određenoj Zakonom o zaštiti konkurencije, Ombudsman smatra da je opština Priština trebalo da sprovede pomenutu Odluci KOK-a u zakonskom roku.

Prema tome, Ombudsman je preporučio Opštini Priština da sprovede Odluku KOK-a br. 41/16 od 6. decembra 2016. što je pre moguće u skladu sa članom 119. stav 1. i 3. Ustava Republike Kosovo i članovima 1. i 4. Zakona o zaštiti konkurencije, tako da su svi ekonomski operateri, bilo privatni ili preduzeća u državnom vlasništvu u ravnopravnoj i povoljnoj konkurentskoj poziciji kroz pravne mehanizme u pogledu tržišne ekonomije i slobodne konkurencije.

Pismo sa preporukama – Žalba br. 171/2018

Na osnovu člana 16. stav 1. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu i u skladu sa članom 10. Zakona br. 03/L-125 o pristupu javnim dokumentima, 19. marta 2018. godine, Ombudsman je primio žalbu od pravnog lica Commando LLC (u daljem tekstu: podnosilac žalbe) protiv Regulatornog autoriteta železnice (RAŽ) zbog odbijanja zahteva za pristup javnim dokumentima.

Na osnovu navoda podnosioca žalbe i dobijenih dokumenata, konstatuje se da je, 13. februara 2018. godine, RAŽ-u putem e-maila upućen zahteva za pristup javnom dokumentu, odnosno za pristup ugovoru "fizičko obezbeđenje u RAŽ-u", zaključen u martu 2015 (broj nabavke: 31400-15-001-221) sa ekonomskim operatorom NTSh. "SFK", kao i poslovni sertifikat i referenca izdata za obavljeni posao. Prema navodima podnosioca žalbe, dotični ugovor je istekao pre dve godine i njegova vrednost je bila objavljena na veb sajtu Regulatorne komisije za javne nabavke Kosova (RKJN)..

Dana 16. marta 2018. godine, podnosilac žalbe je primio odgovor putem e-mail-a o odbijanju zahteva za pristup. Međutim, RAŽ, pored odgovora kojim obaveštava podnosioca žalbe o odbijanju zahteva za pristup, nije dao nikakvo obrazloženje niti je donela rešenje, u skladu sa članom 7, stav 8. Zakona br. 03/L-215 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD).

Ombudsman navodi da je neuspeh u rešavanju zahteva podnosioca žalbe od strane RAŽ-a, pored toga što je u suprotnosti sa ZPJD-om, takođe u suprotnosti sa Zakonom br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, odnosno načelom otvorene administracije, kako je definisano u članu 9, stav 1, prema kojem: "Javna tela moraju delovati transparentno." Štaviše, odsustvo odluke, u formi propisanoj zakonom, takođe rezultira nedostatkom obaveštenja o pravu na žalbu, što takođe predstavlja kršenje prava na korišćenje pravnih sredstava.

Zakon br. 04/L-042 o javnim nabavkama, u članu 10 [sredstva za promovisanje transparentnosti], u stavu 2, definiše: Podaci o svakoj aktivnosti javne nabavke najmanje treba da sadrže: (i) sva dokumenta u vezi sa jednom aktivnošću javne nabavke ili koje su sprovedene ili preduzete u toku ili koje su sakupljene ili korišćene radi iniciranja ili okončanja jedne aktivnosti javne nabavke bez obzira ako takva aktivnost rezultira na jedan ugovor ili dodelu konkursa za nacрте, i (ii) ako je aktivnost javne nabavke rezultirao u dodeli jednog ugovora ili konkursa za nacрте, onda celokupna dokumentacija u vezi sa tom dodelom, i (iii) ako je aktivnost javne nabavke rezultirao u izvršenju jednog javnog

ugovora, onda jedan primerak javnog ugovora i celokupne dokumentacije koje su u vezi sa ugovorom i/ili njegovim izvršenjem. (...).

Dok stav 3.⁴³⁷ definiše pristup podacima kao u stavu 2, stav 5. definiše: „Autoritet za ugovaranje, na zahtev jednog lica ili zainteresovane strane obezbediće licu ili dotičnoj strani jedan primerak bilo kog materijala u kojem lice ili dotična zainteresovana strana mogu imati pristupa u smislu stava 3 ovog člana.“

Pored toga, Ombudsman smatra da je svrha dobre uprave organa javne uprave, između ostalog, stvaranje dobre prakse, promovišući građanima harmonizovanu i fokusiranu upravnu kulturu, koja uči od interakcije sa građanima i civilnim društvom. U cilju poboljšanja poštovanja prava na pristup javnim dokumentima, kao ustavnog i zakonskog prava, građani mogu ostvariti ovo pravo kao moćno sredstvo kontrole rada izvršnih organa, što bi uticalo na poboljšanje rada državnim organima i povećanjem transparentnosti i odgovornosti, Ombudsman je preporučio Regulatornom organu za železnice da reši zahtev podnosioca žalbe u skladu sa ZPJD-om i relevantnim zakonodavstvom na snazi.

Pismo sa preporukama – Žalba br. 499/2017

Na osnovu člana 16. stav 1. Zakona br. 05 L-019 o Ombudsmanu, 11. jula 2017. godine, Ombudsman je primio žalbu g. Xhafer Kadrija-e, izvršnog direktora Udruženja za slepe u Đakovici, protiv opštine Đakovica, u vezi sa navodima za kršenje prava slepih lica u opštini Đakovica, odnosno nepoštovanje zakonskih odredbi za oslobađanje od poreza na imovinu.

Udruženje slepih u Đakovici je 19. januara 2017. podnelo žalbu za plaćanje poreza na nepokretnu imovinu za slepe i zatražilo od opštinskih vlasti da poštuju član 6. Zakona br. 04/L- 092 o slepim osobama, predstavljanjem dokaza da se ovaj zakon primenjuje u opštini Priština, a kasnije je već usvojen Pravilnik o porezu na nepokretnu imovinu 01 br. 110-246609, od 3. oktobra 2016. godine, koji u članu 7 (7.2) propisuje sledeće: „*Oslobađanje od poreza na nepokretnu imovinu za osobe oštećenog vida će se izvršiti u skladu sa odredbama člana 6. Zakona br. -092, o slepim osobama i stupa na snagu od 1. januara 2017. godine.*“

Dana 5. jula 2017, Udruženje za slepe u Đakovici je primilo odgovor od Opštinskog odbora za razmatranje žalbi na porez na nepokretnu imovinu u opštini Đakovica, obaveštavajući Asocijaciju za slepe u Đakovici da je žalba odbijena kao neosnovana, sa sledećim obrazloženjem: *“Prema zvaničnom pismu 09/58011, od 14. marta 2017. generalni sekretar MF-a, Naima Baftiu, za g. Teki Shala, direktor odeljenja za budžet i finansije u opštini Đakovica, je dao sledeća pravna pojašnjenja: "Ministarstvo finansija i opštine Republike Kosovo su obavezni da primenjuju Zakon o porezima na nepokretnu imovinu br.03 / L-204, izmenjen i dopunjen Zakonom Br.04 / L- 100. "*

⁴³⁷ Zakon br. 05/L-068 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/I-042 o javnim nabavkama Republike Kosovo, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 04/L-237.

Član 1. Zakona br. 04/L-092 o slepim osobama navodi: *“Ovaj zakon reguliše pravni status slepih lica u Republici Kosovo”, dok član 2 propisuje: “Ovaj zakon reguliše prava i beneficije i određuje kriterijume za kategorizaciju slepih osoba”, dok član 6. Zakona br. 04 / L-092 o slepim osobama predviđa sledeće: „Slepe osobe se oslobađaju od bilo kakvih poreza i direktnih poreza. U slučaju samozapošljavanja oslobađaju se svake fiskalne obaveze, a ako obavljaju delatnost kao pravna lica, uživaju poreske olakšice koje se ostvaruju zakonima na snazi.“*

U smislu odredbe člana 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima, Ombudsman podseća da Konvencija predviđa da uživanje prava i sloboda utvrđenih u ovoj Konvenciji treba da bude obezbeđeno bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što je pol, rasa, boja, jezik, religija, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, vlasništvo, rođenje ili drugi status. U slučaju podnosioca žalbe, otvoreno se primećuje da su žalbe pokrenute od strane slepih osoba, koje nisu tražile ništa više od primene njihovih zakonskih prava, odnosno zakona koji reguliše prava i beneficije slepih osoba, dok odgovor Opštinskog odbora za razmatranje žalbi na porez na imovinu krši Zakon o slepim osobama, kao i pravno načelo: *“Lex specialis lex generali derogat”* (Posebni zakon derogira opšti zakon), jer se uskraćivanje upotreba ovog prava na osnovu opštih zakona može smatrati kršenjem ljudskih prava, odnosno zakonskim pravima slepih osoba i krši načelo pravne sigurnosti kao opšte načelo prava na ljudska prava. Ombudsman insistira da se zakon primenjuje na sve i da niko nije isključen iz zakona ili je iznad zakona.

Na osnovu navedenog, Ombudsman preporučuje Ministarstvu administracije lokalne samouprave da, u skladu sa ovlašćenjima i nadležnostima koja proističu iz zakona, izda cirkular koji zahteva od svih opština Republike Kosovo oslobađanje slepih osoba od poreza na nepokretnu imovinu, u skladu sa odredbama člana 6. Zakona br. 04/L-092 o slepim osobama, bez razlike.

Pismo sa preporukama – Žalba br. 683/2016

Na osnovu člana 16. stav 1. Zakona br. 05/L019 o Ombudsmanu, 7. novembra 2016. godine, Ombudsman je primio žalbu Milke i Marka Petkovića podnetu protiv Kancelarije za civilni status u Uroševcu. Podnesena žalba se odnosi na neuspeh da se dobije izvod rođenih iz matične knjige rođenih, koji sadrži državljanstvo Republike Kosovo u ime oba podnosioca žalbe. Podnosioci žalbe tvrde da su u julu 2016. godine podneli zahtev Kancelariji za civilni status i registraciju u Uroševcu, za izdavanje izvoda rođenih na ime Malinke Petković, devojjačko prezime Marković i Marka Petkovića. Dana 20. jula 2016. godine, navedena služba za civilnom statusu je izdala potvrde iz matične knjige rođenih, koja nije sadržavala državljanstvo Republike Kosovo i lični broj građana. Ipak, u izvodu iz matične knjige rođenih Marka Petkovića, u koloni za ime majke i njenom državljanstvu, piše ime Malinka Petković i kosovsko državljanstvo, dok je u potvrdi podnosioca žalbe u koloni za državljanstvo postavljena linija iznad državljanstvo. U žalbi, između ostalog, podnosioci žalbe ističu da im je pomenuta kancelarija objasnila da

je ako žele da dobiju izvod rođenih iz matične knjige rođenih i državljanstva, potrebno da ima registrovano prebivalište na teritoriji Republike Kosova, bez obzira na činjenicu da su podnosioci žalbe raseljena lica i bez obzira da li su oba podnosioca žalbe rođena na Kosovu i da je njihova adresa do juna 1999. godine u Uroševcu. Tom prilikom, tuženom je dostavljen dokaz o njihovom boravku u Uroševcu do juna 1999. godine, ali su podnosioci žalbi naknadno upućeni o postupku podnošenja zahteva za državljanstvo Republike Kosovo, u odnosu na strance.

Nakon usvajanja novog Administrativnog uputstva MUP-a Republike Kosovo, o kriterijumima koji sadrže dokaze o državljanstvu bivše SFRJ, 1. januara 1998. godine, br. 05/2017, pravni savetnik IOK je imao nekoliko sastanaka sa službenicima Kancelarije za civilni status i registraciji u Uroševcu, ali je dobio odgovor da su žalioци morali da podnesu zahtev za državljanstvo Republike Kosovo MUP-u Republike Kosovo, odnosno Odeljenju za državljanstvo, azil i migracije, bez obzira na Zakon o državljanstvu, koji je na snazi, i AU br. 05/2017, koje definiše kriterijume za priznavanje državljanstva i regulisanje građanskog statusa za sve građane.

Na osnovu navedenog, Ombudsman podseća na zakonske obaveze Kancelarije za civilni status i registraciju u Uroševcu u vezi sa podnošenjem zahteva za priznavanje državljanstva i izdavanja izvoda o rođenju i državljanstvu, predviđenih u članovima 5 i 32. Zakona o državljanstvu Republike Kosovo, kao i AU br. 05/2017 Ministarstva unutrašnjih poslova Kosova i preporučuje Kancelariji za civilni status i registraciju u Uroševcu da postupa u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe, u skladu sa zakonskim odredbama.

Pismo sa preporukama - Žalbe br. 499/2015 i br. 759/2017

Na osnovu člana 16. stav 1. Zakona br. 05 / L-019 o Ombudsmanu, 22. septembra 2015. godine, Ombudsman je primio žalbu gđe. Ismete Kurtalani, zakonskog zastupnika njenog oca Maliq Sahiti, a 14. novembra 2017. godine je primio žalbu gđe. Fatmire Arifi, zakonske zastupnice njenog oca Hysen Ali Ademi, u kojoj se žali protiv Ministarstva pravde - *Vladine komisije za priznavanje statusa bivših političkih zatvorenika i bivših političkih prognanika* (u daljem tekstu: *Komisija Vlade*), zbog kašnjenja u razmatranju zahteva podnesenih Udruženju bivših političkih zatvorenika.

Prema navodima podnosioca žalbe, njihovi pokojni roditelji bili su politički zatvorenici. Njihovi supružnici, odnosno majke podnosioca žalbe su takođe preminule. Stoga, podnosioci žalbi su u ime svojih roditelja, bivših političkih prognanika, podneli zahtev za priznavanje statusa bivših osuđenika i bivših političkih zatvorenika u Udruženju bivših političkih zatvorenika u Gnjilanu. Međutim, njihove prijave još nisu razmatrane od strane Državne komisije.

Dana 28. januara 2016. godine, predstavnik ombudsmana se sastao sa g. Shefik Sadiku, Sekretar Vladine Komisije, koji je konstatovao da podnosioci žalbe spadaju u kategoriju

u kojoj se nalaze podnosioci zahteva i njihovi supružnici koji su preminuli i da se ovi zahtevi kasnije razmatraju.

Predstavnik IO-a je 18. januara 2017. godine dobio sledeći odgovor: *„Zahtevi bivših osuđenika, čiji su supružnici preminuli, biće razmotreni nakon nadoknade (bivših osuđenika) podnosilaca zahteva koji su još živi, odnosno (bivši osuđenici) podnosioci prijava koji su preminuli, ali čiji su supružnici još uvek živi.“* Slično tome, predstavnik IO-a je 23. januara 2018. obavešten: *„Vlada je osnovala drugostepenu komisiju (Komisija za žalbe), ali ona nije funkcionalna! Jedan od prvih slučajeva koji će biti razmotreni, kada Komisija za žalbe počne sa radom, biće zahtev Maliq Sahiti, odnosno žalba g. Kurtalani-a“*

Iako Zakon br 03 / L-95 o pravima bivših političkih zatvorenika i prognanika definiše da je Vlada, odnosno resorna ministarstva, dužna da formira komisije navedene u članu 19. u roku od šest meseci od donošenja zakona, Ministarstvo Pravosuđe nije primenilo član 10. Uredbe br. 07/2013 o procedurama i kriterijumima za nadoknadu bivših politički osuđenika. Ne objavljivanje registara korisnika za status bivših političkih osuđenika ili bivših političkih zatvorenika utiče na pravo građana da podnose žalbu za lica koja se nalaze u registru (korisnici).

Prema navedenom, Ombudsman je preporučio Ministarstvu pravde da objavi registre korisnika statusa političkih zatvorenika i bivših političkih prognanika, dok je Vladinoj Komisiji za priznavanje statusa političkih zatvorenika i bivših političkih prognanika preporučio razmatranje zahteva gđina. Kurtalani i gđina. Arifi bez nepotrebnog odlaganja.

Pismo sa preporukama –Žalba br. 275/2018

Na osnovu člana 16. stav 1. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, dana 24. aprila 2018. godine, Ombudsman je primio žalbu g. Zlatka Nekića, koji je u ime svog oca g. Živorada Nekića podneo žalbu, zbog kašnjenja u postupcima u vezi sa krivičnim prijavama zbog nezakonitog posedovanja nepokretne imovine, kao i zbog toga što Osnovno tužilaštvo u Prizrenu nije pružilo obaveštenje o preduzetim radnjama koje se odnose na gore navedene krivične optužbe KTN/II br. 2954/15.

Podnosilac zahteva je tvrdio da je podneo krivičnu prijavu Osnovnom tužilaštvu u Prizrenu, dana 29. oktobra 2015. godine, protiv osobe NN, zbog nezakonitog posedovanja nepokretne imovine i štete na imovini (članovi 332. i 333. KZK) u selo Lubižda, opština Prizren. Prema navodima podnosioca žalbe i dostavljenoj dokumentaciji u vezi sa njegovom žalbom podnetom Instituciji ombudsmana, ispostavlja se da je njegov pravni zastupnik nekoliko puta otišao u Osnovno tužilaštvo u Prizrenu da dobije informacije o krivičnoj prijavi i radnjama koje je preduzelo ovo tužilaštvo, ali bez uspeha.

U korespondenciji Ombudsmana sa Osnovnim tužilaštvom u Prizrenu, podrazumeva se da je jedina preduzeta mera zahtev koji je Kancelarija Tužilaštva uputila Kancelariji za

katastar u opštini Prizren i od koje je dobio odgovor da je navedena parcela na ime podnosioca žalbe, koji je takođe podneo krivičnu prijavu. Dalje, u odgovoru se navodi da u vezi sa ovim krivičnim predmetom, Osnovno tužilaštvo u Prizrenu ne može dalje da deluje, bez davanja bilo kakvog objašnjenja za preduzimanje konkretnih proceduralnih radnji..

Na osnovu dokumenata koje je podneo podnosilac žalbe i odgovora tužioca za ovaj predmet, Ombudsman zaključuje da je od 29. oktobra 2015. godine, kada je podneta krivična prijava za nepokretnu imovinu ili oštećenje imovine, Osnovno tužilaštvo u Prizrenu preduzeta samo jednu istražnu radnju. Na osnovu zakonskih odredbi, državni tužilac je dužan da postupa bez odlaganja u skladu sa ovim zakonskim odredbama. Stoga je Osnovnom tužilaštvu u Prizrenu preporučeno da primeni relevantne odredbe Zakonika br. 04 / L-123 o krivičnom postupku u vezi sa konkretnim predmetom.

Pismo sa preporukama - Žalba br. 479/2018

Na osnovu člana 16. stav 1. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu i člana 10. Zakona br. 03/L-125 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD), od 16. jula 2018. godine, Ombudsman je primio žalbu gđe. Vera Remshkar, izvršnog direktora fondacije Zajedno za Kosovo, podnesene protiv Ministarstva zdravlja (MZ), zbog nedostatka pristupa javnim dokumentima.

Podnosilac žalbe navodi da se 2. jula 2018. godine obratio Komisiji za žalbe za javno finansiranje NVO-ova u okviru Ministarstva zdravlja sa žalbom, zbog neuspeha u raspodeli sredstava. Osim ove žalbe, podnosilac žalbe je podneo zahtev za pristup javnim dokumentima. Dana 13. jula 2018. godine, podnosilac žalbe je primio odluku od Komisije za žalbe, pri čemu je njena žalba odbijena kao neosnovana. S druge strane, nije dobila odgovor na zahtev za pristup javnim dokumentima. Pored toga, podnosilac žalbe tvrdi da su se službenici Fondacije „Zajedno za Kosovo“ sastali sa predstavnicima MZ-a 6. i 17. avgusta 2018. godine, pri čemu im je odobren delimičan pristup obrascima evaluacije za projekat ove Fondacije.

Dana 13. avgusta 2018. godine, Ombudsman je poslao pismo Generalnom sekretaru tražeći informacije u vezi sa preduzetim ili planiranim merama, u vezi sa zahtevom za pristup traženom dokumentu, a 17. i 28. avgusta 2018. godine Ombudsman je primio odgovor od MZ-a, pri čemu je obavešten o preduzetim merama u vezi sa tim pitanjem, između ostalog, o obaveštenju da je podnosiocu zahteva za izdavanje dokumenta odobren pristup spisku korisnika NVO-ova i da je podržan u pogledu finansijskog iznosa za njihove projekte, kao i da podnese prijavu sa rejtingom 5 članova Komisije za predlog Fondacije Zajedno za Kosovo, ali njihova imena bila su poverljiva. Pored toga, predstavnici Fondacije Zajedno za Kosovo tvrde da im je odobren samo pristup spisku korisnika NVO-ova, ali ne i finansijskim iznosima za projekte. U odgovoru MZ-a od 17. avgusta 2018. godine, primljenog putem elektronske pošte, između ostalog, zatraženo je i dodatno mišljenje/pomoć od Institucije Ombudsmana u vezi sa ispunjavanjem zakonskih obaveza MZ-a, u vezi sa zahtevom podnosioca žalbe za pristup javnim dokumentima.

Što se tiče delimičnog pristupa prijavi sa rejtingom 5 članova Komisije za predlog Fondacije Zajedno za Kosovo, pri čemu su imena članova ove komisije bila poverljiva, Ombudsman primećuje da je ovo pitanje regulisano članom 8, stav 5. Uredbe br. 04/2017 o kriterijumima, standardima i procedurama o javnom finansiranju NVO-ova, koji propisuje sledeće: „[...]...Komisija za evaluaciju se uspostavlja u periodu kada se otvora javni poziv za podnošenje predloga projekta i kada imena članova Komisije za evaluaciju postanu javna u roku od sedam (7) dana nakon osnivanja Komisije....[...]“.

Budući da, u pogledu pristupa dosijeima prijave korisnika NVO-ova i njihovog rezultata rejtinga od strane Komisije, potrebno je delovati u skladu sa načelima obrade podataka kako je navedeno u članu 3. stav 1. i stav 3. Zakona o Zaštita ličnih podataka, koji navodi da će lični podaci biti obrađeni zakonito bez narušavanja dostojanstva nosioca podataka i da lični podaci moraju biti adekvatni, relevantni, a ne preterani u odnosu na svrhu za koju se prikupljaju i/ili dalje obrađuju.

Pored toga, Ombudsman smatra da je svrha dobre uprave organa za javnu upravu, između ostalog, stvaranje dobre prakse, promovisanje usklađene administrativne kulture u saradnji sa građanima i civilnim društvom. Ombudsman je preporučio Ministarstvu zdravlja da obradi zahtev Fondacije Zajedno za Kosovo i da odgovori u skladu sa Zakonom o pristupu javnim dokumentima i relevantnim zakonima na snazi.

Pismo sa preporukama - Žalba br. 666/2017

Na osnovu člana 16. stav 1. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, od 9. oktobra 2017. godine, Ombudsman je primio zahtev od gospodina Hamdi Jashari, koji je podneo žalbu pred Osnovnim sudom u Prištini (OSP), zbog neizvršenja odluke E. br. 812/09, od 4.6.2015.

Prema navodima podnosioca žalbe i dokumentima koje je podneo Instituciji Ombudsmana, može se primetiti da je u 2001. godini, podnosilac žalbe podneo zahtev Osnovnom sudu u Prištini za potvrdu vlasništva, pri čemu je sud doneo odluku sa presudom (C.br. 178/2001, od 5.6.2007). Slično tome, presudom AC. Br. 405/08 od 5.2.2009, Okružni sud u Prištini potvrdio je presudu Opštinskog suda u Prištini. Vrhovni sud Kosova odbio je da izvrši reviziju tuženog/dužnika sa presudom Rev. br. 226/2009, od 16.7.2012, koji je podneo žalbu protiv presude Okružnog suda u Prištini.

Dana 30. septembra 2009. godine, podnosilac žalbe, sada u svojstvu poverioca, podneo je zahtev Opštinskom sudu u Prištini za nasilno izvršenje. OSP je odlučio o tom pitanju sa Odlukom E.br. 812/09, od 4.6.2015, i odobrio predloženo izvršenje. OSP je odbio prigovor dužnika Odlukom br. E.br. 812/09, od 21.1.2016. Apelacioni sud je doneo Odluku Ac.br. 2071/2016, dana 11.5.2017, kojom se potvrđuje Odluka OSP-a E.br. 882/09, od 21.1.2016..

Dana 15. novembra 2017. godine, Ombudsman je poslao pismo šefu OSP-a, preko kojeg je zatražio da bude obavešten o odlukama koje su donesene ili za koje se planira da budu

donesene, tako da se ovaj predmet obrađuje u skladu sa zakonodavstvom na snazi i članom 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima i njenim Protokolima.

Dana 29. novembra 2017. godine, Ombudsman je primio odgovor od OSP-a, preko kojeg je obavešten da sud planira da obavesti strane u postupku u vezi sa danom izvršenja odluke prve nedelje u decembru. Dana 5. februara 2018. godine, podnosilac žalbe/poverilac obavestio je IO-a da je sud 18. decembra 2017. godine obavio posetu na licu mesta, u cilju izvršenja odluke, međutim sud je odložio izvršenje iste uz konstataciju da postoji nedostatak radne snage i pratećih instrumenata; i sin dužnika izjavio je da nisu prihvatili zaključak od 4. decembra 2017. godine. Dana 6. februara 2018. godine, podnosilac žalbe je, preko ovlašćenog predstavnika, podneo zahtev sudu za ažuriranje predmeta i prema njegovim navodima nije preduzeta nikakva mera u pogledu izvršenja konačne odluke.

Dana 25. maja 2018. godine, Ombudsman je ponovo poslao pismo šefu OSP-a, preko kojeg je zatražio da bude obavešten o odlukama koje će se doneti u vezi sa predmetom podnosioca žalbe. Ipak, Ombudsman nije dobio odgovor na ovo pismo. Prema navodima podnosioca žalbe, OSP nije preduzeo nikakve mere u vezi sa izvršenjem odluke E.br. 812/09 od 18. decembra 2017. godine.

Ombudsman primećuje da je ESLJP istakao da je jedan od faktora koji treba uzeti u obzir ponašanje nadležnih sudova i administrativnih organa i da je odgovornost suda da organizuje svoj rad tako da su pojedinci obavešteni o napretku i rezultatima u razumnom vremenskom periodu (videti Presudu *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jul 1983.).

Slično tome, u presudi za predmet *Hornsby protiv Grčke*, br. 18357/91, od 19. marta 1999, stav 40. ESLJP-a ističe da je izvršenje konačnih sudskih odluka sastavni deo postupka odlučivanja i da sprovođenje odluka garantuje sprovođenje zakona. U dotičnom predmetu, Ombudsman ponavlja da odgovarajući period za razmatranje predmeta podnosioca žalbe počinje od 2001. godine, kada je podnosilac žalbe podneo zahtev Opštinskom sudu u Prištini za potvrdu vlasništva, dok je izvršni postupak pokrenut na 30. septembra 2009. godine, pri čemu je Odluka E. br. 812/09 od 4.6.2015. godine postala konačna dana 11.05.2017. Prema gore navedenom, sada se može videti da je prošlo više od 16 godina od kada je gospodin Limani pokrenuo sudski postupak, a do danas, Odluka E.br. 812/09, od 4.6.2015, još uvek nije izvršena.

Član 13. EKLJP-a direktno odražava obavezu države da u početku zaštiti ljudska prava kroz svoj pravni sistem, uspostavljajući time dodatnu garanciju za pojedinca, čineći sve što je njenoj mogućnosti da on efikasno uživa svoja prava. Pravo pojedinca na redovan proces u razumnom roku biće manje efikasno, ako ne postoji mogućnost da se ova žalba prvobitno podnese lokalnom organu. Zahtevi člana 13. podržavaju zahteve člana 6. (videti Presudu *Kudla protiv Poljske*). Prema tome, član 13. garantuje efikasan žalbeni pravni lek pred lokalnim organima zbog navodnog kršenja zahteva člana 6, radi razmatranja sudskog postupka u razumnom roku.

S obzirom na to da se predmetni predmet bavi žalbom, koja se odnosi na dužinu postupka za izvršenje konačne odluke, primenjuje se član 13. Konvencije. Prema tome, efekat ovog člana je postojanje lokalnog pravnog leka, koji se bavi suštinom „osporene žalbe“ u skladu sa Konvencijom i odobrava odgovarajuću fasilitaciju (videti npr. Presudu u predmetu *Kaya protiv Turske*, 19. februara 1998.). Svaki takav pravni lek trebao bi biti efektivan kako u praksi, tako i u zakonu (videti npr. Presudu u predmetu *Ilhan protiv Turske*, 27. jun 2000.). Što se tiče predmetnog predmeta, podnosilac žalbe se stalno obraćao sudu sa podnescima, kao što je predviđeno zakonskim odredbama, međutim, Odluka E.br. 812/09 nije izvršena.

Na osnovu gore navedenog, Ombudsman, u skladu sa članom 135, stav 3. Ustava Republike Kosovo i članom 16, stav 8. Zakona o Ombudsmanu, preporučio je Osnovnom sudu u Prištini da preduzme pravne mere za izvršenje odluke E.br. 812/09 od 4.6.2015.

Pismo sa preporukama - Žalba br. 310/2018

Na osnovu člana 16. stav 1. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, i na osnovu člana 10. Zakona br. 03/L-125 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD), od 14. maja 2018. godine, Ombudsman je primio žalbu od gospodina Zekirja Shabani (urednik u „Infokusi“), podnesenu protiv Ministarstva inostranih poslova (MIP) zbog nedostatka pristup javnim dokumentima.

Na osnovu informacija sa Institucijom Ombudsmana (IO), od 27. marta 2018. godine, gđin. Shabani poslao je e-mail generalnom sekretaru MIP-a sa zahtevom za pristup svim troškovima kancelarije ministra, zamenika ministra, savetnika Ministra i zamenika ministara i pomoćnog osoblja za period od 1. oktobra 2017. do 26. marta 2018. godine. Pošto podnosilac žalbe nije primio odgovor u roku predviđenom u okviru ZPJD-a, od 6. aprila 2018. godine, on je podneo zahtev za preispitivanje, ali nije dobio nikakav odgovor.

Dana 12. jula i 12. septembra 2018. godine, Ombudsman je poslao pisma generalnom sekretaru MIP-a, pri čemu je zatražio da bude obavešten o merama koje je ovo ministarstvo preduzelo ili koje planira da preduzme, kako bi odgovorio na zahtev podnosioca žalbe za pristup javnim dokumenatima. Međutim, Ombudsman nije dobio odgovor na ova pisma.

Ombudsman podseća na član 41, stav 1. Ustava Republike Kosovo koji predviđa sledeće: „*Svako lice uživa pravo pristupa javnim dokumentima*“. Dok stav 2. istog člana predviđa sledeće: „*Dokumenta koje poseduju javne institucije i državni organi, su javna, osim onih kojima je pristup zakonom ograničen, zbog privatnosti, poslovnih tajni ili informacija koje su klasifikovane kao poverljive.*“

Ombudsman primećuje da neuspeh u pogledu rešavanja zahteva podnosioca žalbe od strane MIP-a, osim što je u suprotnosti sa ZPJD-om, takođe je u suprotnosti sa Zakonom br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, odnosno načelom otvorene uprave, koje je utvrđeno u članu 9. stav 1. koji propisuje: „*Javni organi postupaju transparentno.*“

Ombudsman podseća da sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), u skladu sa članom 53. Ustava, predstavlja osnovu za tumačenje ljudskih prava. U predmetu *Observer i Guardian protiv Ujedinjeno Kraljevstvo*, ESLJP je zaključio sledeće: „*Odbijanje javnog informisanja o funkcionisanju državnih organa podrazumeva kršenje osnovnog prava na demokratiju.*“

Ombudsman primećuje da u predmetu podnosioca žalbe, MIP nije ispunio pozitivne obaveze u vezi sa odobravanjem pristupa javnim dokumentima u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe, koji je sankcionisan u domaćem zakonu, kao i međunarodnim instrumentima.

U cilju poboljšanja poštovanja prava na pristup javnim dokumentima, kao ustavnog i zakonskog prava, tako da građani mogu da ostvaruju ovo pravo kao moćno sredstvo za kontrolu rada organa vlasti, što bi uticalo na poboljšanje rada državnih organa i povećanje transparentnosti i odgovornosti, Ombudsman je preporučio Ministarstvu inostranih poslova da reši zahtev podnosioca žalbe i da odgovori na njega, u skladu sa ZPJD-om i relevantnim zakonodavstvom na snazi.

Pismo sa preporukama - Žalba br. 58/2018

Na osnovu člana 16. stav 1. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu i u skladu sa članom 10. Zakona br. 03/L-125 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD), od 7. februara 2018. godine, Ombudsman je primio žalbu od gospodina Armend-a Gollubovci koju je podneo protiv Ministarstva za infrastrukturu (MI), zbog ne davanja odgovora na zahtev za pristup javnim dokumentima.

Na osnovu navoda podnosioca žalbe i pristiglih dokumenata, može se videti da je 19. oktobra 2017. godine podnosilac žalbe podneo zahtev (br. Protokola 8031) MI-u za pristup projektu za izgradnju novog puta Kroi i Mbretit- Drenas-Skenderaj-Kroi i Mbretit, ali nikada nije dobio odgovor.

Dana 7. marta i 17. aprila 2018. godine, Ombudsman je poslao pisma ministru i generalnom sekretaru MI-a, tražeći informacije u vezi sa merama koje je ovo Ministarstvo preduzelo u vezi sa predmetom gospodina Armend-a Golubovca. Dana 26. juna 2018. godine, predstavnik IO-a se sastao sa generalnim sekretarom MI-a, ali uprkos njegovoj tvrdnji da će odgovoriti na pisma podnosioca žalbe i Ombudsmana, potonji nikada nije primio nikakav odgovor.

Ombudsman primećuje da neuspeh u pogledu rešavanja zahteva podnosioca žalbe od strane MI-a, osim što krši ZPJD, takođe je u suprotnosti sa Zakonom br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, odnosno načelom otvorene uprave, koje je utvrđeno u članu 9. stav 1. koji propisuje: „*Javni organi postupaju transparentno.*“

Pored toga, nepostojanje odluke u formi utvrđenoj Zakonom, podrazumeva neobaveštavanje strane o pravu na žalbu, što predstavlja kršenje prava na korišćenje pravnih lekova.

Ombudsman konstatuje da osim što nije ispunio obaveze koje proističu iz Ustava Republike Kosovo (član 41.) i iz ZPJD-a, MI takođe nije ispunio zakonske obaveze koje proističu iz Ustava (član 132, stav 3.), kao i iz Zakona o Ombudsmanu (član 25.), u skladu sa kojim su svi organi dužni da odgovore Ombudsmanu na njegove zahteve u vezi sa sprovođenjem istrage, kao i da pruže adekvatnu podršku prema njegovom/njenom zahtevu.

Pored toga, Ombudsman smatra da je svrha dobre uprave organa za javnu upravu, između ostalog, stvaranje dobre prakse, promovisanje usklađene administrativne kulture i fokusiranje na građane, koji uči od interakcije sa građanima i civilnim društvom. Ombudsman je preporučio Ministarstvu za infrastrukturu da obradi zahtev podnosioca žalbe i da mu odgovori u skladu sa ZPJD-om i zakonodavstvom na snazi, kao i da odgovori na zahteve Ombudsmana u skladu sa zakonskim odredbama na snazi.

Pismo sa preporukama - Žalba br. 823/2017

Ombudsman, u skladu sa članom 16. stav 1. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, kao i na osnovu člana 10. Zakona br. 03/L-125 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD), dana 29. novembra 2017. godine, primio je žalbu od gospodina Naim-a Sallahua podnesenu protiv Ministarstva za infrastrukturu (MI), zbog delimične dozvole pristupa javnim dokumentima.

Na osnovu informacija koje je dostavio Ombudsman, podnosilac žalbe je 23. novembra 2017. godine podneo zahtev MI-u za pristup javnim dokumentima, odnosno pristup spisima osam (8) ekonomskih operatera preporučenih za ugovor (nabavka br. 205/17/2586 / 5-1-1 i interni broj MI-a/17/046/511). Istog dana, gđin. Sallahu je dobio odgovor u kojem se navodi da je zahtev za pristup javnim dokumentima odobren i pozvan je u kancelariju MI-a 24. novembra 2017. u 14:00 sati. Međutim, gospodin Sallahu tvrdi da je svim drugim operaterima bio dozvoljen pristup od 23. novembra do 24. novembra 2018. godine od strane MI-a, dok su njemu bila dozvoljena samo 2 sata. Kao rezultat toga, Sallahu je, putem e-maila, zatražio produženje roka za pristup, ali iako mu je verbalno obećano produženje vremena pristupa za 27. novembar 2017, pristup za taj dan mu je uskraćen. Pozivajući se na član 10. ZPJD-a, podnosilac žalbe se obratio Instituciji Ombudsmana (IO) 29. novembra 2017. godine.

Dana 18. januara, 7. marta i 17. aprila 2018. godine, Ombudsman je poslao pismo ministru, odnosno stalnom sekretaru u MI-u, tražeći informacije o merama koje je ovaj ministar preduzeo u vezi sa predmetom gospodina Naim-a Sallahuta. Dana 26. juna 2018. godine, predstavnik IO-a se sastao sa stalnim sekretarom u MI-u, i uprkos njegovoj tvrdnji da će podnosilac žalbe i Ombudsman dobiti odgovore na poslate dopise, do danas Ombudsman nije dobio nikakav odgovor. Ombudsman primećuje da neuspeh MI-a u rešavanju zahteva podnosioca žalbe, osim što je u suprotnosti sa ZPJD -om, takođe krši Zakon br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, odnosno načelo otvorene uprave, kako je definisano u članu 9, stav 1, prema kojem: „*Javni organi postupaju transparentno.*“ Pored toga, nepostojanje odluke u formi propisanoj zakonom, oslanja se na nedostatak

obaveštenja strane u pogledu prava na žalbu, što je takođe i kršenje prava na korišćenje pravnih lekova.

Ombudsman utvrđuje da MI, osim što nije ispunio obaveze koje proizilaze iz Ustava Republike Kosovo [član 41.], ZPJD-a i Zakona o javnim nabavkama, ovo Ministarstvo takođe nije ispunilo obaveze koje proističu iz Zakona o Ombudsman [član 25.], prema kojem su svi organi dužni da odgovore na pitanja Ombudsmana u vezi sa sprovođenjem istraga i da pruže adekvatnu pomoć prema njegovom zahtevu. Dok odbijanje saradnje sa Ombudsmanom od strane civilnog službenika, službenog ili javnog organa, predstavlja uzrok da Ombudsman zatraži od nadležnog organa pokretanje upravnog postupka, uključujući preduzimanje disciplinskih mera, otpuštanje sa posla ili iz civilne službe. U slučajevima kada institucija odbije da saraduje ili interveniše u istražnom postupku, Ombudsman ima pravo da od nadležnog tužilaštva zatraži pokretanje zakonskog postupka za ometanje vršenja službene dužnosti.

Pored toga, Ombudsman procenjuje da je svrha dobrog upravljanja tela javne uprave, između ostalog, stvaranje dobre prakse promovisanjem usklađene i fokusirane administrativne kulture građana, koja uči od interakcije sa građanima i civilnim društvom. Ombudsman je preporučio MI-u da reši zahtev podnosioca žalbe i da na njega odgovori, u skladu sa ZPJD-om i relevantnim zakonodavstvom na snazi, kao i da odgovori na zahteve Ombudsmana u skladu sa zakonskim odredbama na snazi.

Pismo sa preporukama - Žalba br. 519/2018

Ombudsman, na osnovu člana 16. stav 1. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, od 24. jula 2018. godine, primio je žalbu gđin. Miftara Gashija protiv opštine Uroševac, zbog odbijanja zahteva za pristup javnim dokumentima.

Na osnovu izjave podnosioca žalbe i dokumenata koje imamo, odlukom od 9. jula 2018. godine, on je odbijen za pristup javnim dokumentima u vezi sa postupcima za njegovo smenjivanje sa položaja zubnog tehničara u Glavnom centru za porodičnu medicinu u Uroševcu, čiji se zahtev u potpunosti zasniva na osnovu Zakona o pristupu javnim dokumentima br. 03/L-215.

Službenik za javni pristup dokumentima je 13. avgusta 2018. godine u opštini Uroševac obavestio Ombudsmana da je zahtev gđin-a Gashi-ja za pristup javnim dokumentima br. 68663/18 od 2. jula 2018. godine odbijen zbog iste dokumentacije koju je primio u januaru 2018. godine. Takođe, strana u vezi sa njegovim zahtevom je 9. jula 2018. godine donela odluku o odbijanju pristupa javnim dokumentima. Ombudsman primećuje da u slučaju podnosioca žalbe, Opština nije ispunila pozitivne obaveze u vezi sa odobravanjem pristupa javnim dokumentima u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe, koji je sankcionisan nacionalnim i međunarodnim aktima i instrumentima.

Ombudsman razume da Zakon o pristupu javnim dokumentima (ZPJD), član 12., stav 1, predviđa razloge za isključenje prava na pristup javnim dokumentima, dok stav 2. ovog člana propisuje da: "*Pristup informacijama sadržanim u dokumentu može biti odbijen ako*

takvo otkrivanje šteti ili je moguće da šteti bilo kom interesu navedenom u stavu 1. ovog člana, osim ako postoji veći interes javnosti za objavljivanje."

Ombudsman primećuje da ZPJD br. 03/L-215, ni u kom slučaju ne sadrži nikakva ograničenja u pogledu ponavljanja zahteva za pristup javnim dokumentima. Prema tome, odluka od 9. jula 2018. godine kojom se odbija zahtev strane za pristup javnim dokumentima, uz obrazloženje da je ovaj zahtev ponavljen, u potpunosti je u suprotnosti sa članom 11. stav 3. ovog zakona, gde je izričito navedeno " Da li je isti ili delimični dokument zatražen jednom ili više puta od strane istog podnosioca žalbe, ako institucija ima dokaze da je javna informacija ili službeni dokument prethodno zloupotrebljen od strane podnosioca zahteva ... pristup informacijama ili dokumentu mogao bi se osporiti, odnosno može se odbiti delimično ili u potpunosti ".

Ombudsman skreće pažnju na praksu Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), koja prema članu 53. Ustava pruža osnovu za tumačenje ljudskih prava.

U predmetu *Observer i Guardian protiv Ujedinjeno Kraljevstvo*, ESLJP je utvrdio da: "Uskraćivanje javnosti informacije o funkcionisanju državnih organa, znači kršenje osnovnog prava na demokratiju."

Ombudsman nalazi da je zahtev podnosioca žalbe za pristup javnim dokumentima u vezi sa postupcima za njegovo uklanjanje sa položaja "zubnog tehničara" u Glavnom centru za porodičnu medicinu u Uroševcu, kao takav ima punu osnovu ZPJD br. 03/L-215, gde član 1. izričito navodi: „*Ovaj zakon garantuje pravo svakom fizičkom i pravnom licu, bez diskriminacije po bilo kom osnovu, da ima pristup, na zahtev, dokumentima koji se čuvaju, sastavljaju ili primaju od javnih institucija*“. Pored toga, takav zahtev je posebno opravdan, jer se u slučaju podnosioca žalbe moramo pozabaviti zahtevom koji se odnosi na dokumentaciju koja se uglavnom odnosi na pitanje prestanka njegovog radnog odnosa.

Ombudsman nalazi da je odluka od 9. jula 2018. godine, kojim je odbijen zahtev podnosioca zahteva za pristup javnim dokumentima, nije sastavljena u skladu sa članom 11., stav 3. ZPJD, koji navodi: "... *ako institucija ima dokaze da je javna informacija ili službeni dokument prethodno zloupotrebljen od strane podnosioca žalbe, ... pristup informacijama ili dokumentu bi se mogao osporiti, odnosno može se odbiti delimično ili u potpunosti.*" Međutim, u obrazloženju predmetne odluke ne postoji opis zloupotrebe ove dokumentacije od strane podnosioca žalbe ni u kom slučaju. Umesto toga, donosilac odluke nije čak ni sastavio obrazloženje odluke, što bi trebalo biti učinjeno pozivajući se na stav 3. člana 11. ZPJD-a, kako bi se opravdalo odbijanje podnosioca žalbe.

Zbog toga, kako bi se poboljšala usklađenost prava na pristup javnim dokumentima, kao ustavno i zakonsko pravo, i kako bi se povećala transparentnost i odgovornost institucija u odnosu na zahteve građana, kako bi se to pravo moglo efikasnije koristiti, Ombudsman je preporučio Opštini Uroševac da u skladu sa Ustavom Republike Kosovo i Zakonom o pristupu javnim dokumentima, obezbedi podnosiocu žalbe pristup javnim dokumentima prema njegovom zahtevu podnetom 2. jula 2018. godine i da preduzme korake da se

poveća kapacitet javnih službenika za sprovođenje Zakona o pristupu javnim dokumentima.

Pravna mišljenja Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*)

Pravno mišljenje Ombudsmana u vezi sa pitanjem tumačenja koncepta „radnog iskustva“ u kontekstu slobodnih radnih mesta u javnim institucijama

Ombudsman je 31. januara objavio Pravno mišljenje u vezi sa pitanjem tumačenja koncepta „radno iskustvo“ u kontekstu slobodnih radnih mesta u javnim institucijama. Ovo Pravno mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda, namerava da pruži pravnu pomoć za pravično tumačenje koncepta „radnog iskustva“ u kontekstu slobodnih radnih mesta u javnim institucijama, što se ponekad čini prilično izazovnim za sprovođenje zakona, uz pretpostavku mogućih kršenja ljudskih prava.

Što se tiče pitanja da li se radno iskustvo stečeno pre diplomiranja smatra delom minimalnog potrebnog radnog iskustva, Nezavisni nadzorni odbor Kosova (u daljem tekstu NNOK) i Odeljenje za administrativna pitanja Osnovnog suda u Prištini (u daljem tekstu: Sud) izrazili su mišljenje da „radno iskustvo“ ne uključuje iskustvo stečeno pre diplomiranja.

Odlukom o predmetu br. 02/471/2014, izdatoj dana 12. decembra 2014. godine, NNOK je podneo žalbu protiv Ministarstva unutrašnjih poslova u vezi dva slobodna radna mesta: „viši službenik za validaciju podataka upisanih u čip lične karte“ i „viši službenik za digitalizaciju knjiga“ (videti isto, str). Među kvalifikacionim kriterijumima za prvu pomenutu poziciju „Viši službenik za validaciju podataka upisanih u čip lične karte“ bili su „univerzitetska diploma iz ekonomije, prava ili menadžmenta“ i „tri (3) godine radnog iskustva u obradi podataka“ (*Isto*, str. 3).

NNOK navodi da pobednički kandidat nije ispunio zahtev posedovanja trogodišnjeg radnog iskustva, budući da se „iskustvo stečeno pre diplomiranja ne smatra radnim iskustvom potrebnim za posao vrhunске kvalifikacije, i na osnovu toga, ovaj kandidat ne ispunjava kriterijume posedovanja radnog iskustva nakon diplomiranja za popunjavanje radnog mesta“ (*Isto*, str. 4). Međutim, s obzirom na tvrdnju da se radno iskustvo stečeno pre diplomiranja ne može smatrati radnim iskustvom, NNOK stoga ne daje nikakve argumente.

Sud je u svojoj presudi u predmetu br. 2276/2014 objavljenoj dana 24. maja 2016. godine, došao do istog zaključka kao i NNOK. Ovaj predmet bavio se „slobodnim radnim mestom - operator unosa podataka u programu poreza na imovinu, u Direkciji za finansije i imovinu opštine Priština“ (*Isto*, str. 2). Prema mišljenju Suda, „Komisija za izbor (...) nije pravilno procenila radno iskustvo kandidata, budući da na osnovu dokaza pronađenih u dosijeima predmeta nisu ispunili zahtev „tri godine radnog iskustva“ (*Isto*, str. 2). Obrazloženje Suda bilo je isto kao i mišljenje NNOK-a „Sud procenjuje da radno iskustvo treba da obuhvati period nakon diplomiranja kandidata, a ne (...) radno iskustvo stečeno pre njihovog diplomiranja“ (*Isto*, str. 3).

Za razliku od NNOK-a, Sud je dao argument za svoj stav. Prema Sudu, obračun radnog iskustva stečenog pre diplomiranja „u suprotnosti je sa načelima Zakona o civilnoj službi Republike Kosovo, odnosno članom 11.1, koji propisuje da je „Prijem u civilnoj službu Kosova u skladu sa načelima zasluge, profesionalnih kapaciteta, nepristrasnosti, jednakih mogućnosti, nediskriminacije i jednake zastupljenosti, na osnovu javnog konkursa i nakon provere kvalifikovanosti kandidata za delovanje.“ (Presuda, 3, citiranje Zakona br. 03/L-149 o civilnoj službi Republike Kosovo). Prema mišljenju Suda, „iz ispravnog tumačenja ove zakonske odredbe, „profesionalna sposobnost“ kandidata ne može se steći pre njihovog diplomiranja u toj profesiji, jer se tek nakon diplomiranja mogu smatrati profesionalnim i iskusnim u toj profesiji“ (Presuda, str. 3).

Međutim, ovaj argument Suda nije uverljiv iz dva razloga. Prvo zbog toga što Zakon o civilnoj službi navodi: „Civilni službenici su zaposleni na osnovu zasluga nakon podvrgavanja postupcima odabira utvrđenim ovim zakonom i posebnim podzakonskim aktima.“ (isto, član 3. stav 2.; naglasak je dodat). Kao i Zakon br. 03/L-147 o platama civilnih službenika: „Opšta klasifikacija radnih mesta u civilnoj službi, standardi i postupci klasifikovanja svakog radnog mesta u odgovarajući nivo na osnovu opisa posla, i platnih razreda koje **utvrđuje Vlada podzakonskim aktima**, nakon predloga ministarstva odgovornog za javnu upravu i ministarstva nadležnog za finansije“ (isto, član 6. stav 10., naglasak je dodat).

Kako ove odredbe jasno pokazuju, nadležnost Vlade je da, izdavanjem podzakonskih akata, odredi minimalne kriterijume za svako radno mesto u okviru klasifikacije svih radnih mesta. Ovo utvrđivanje kriterijuma sprovela je Vlada izdavanjem Uredbe br. 05/2012 o Klasifikaciji radnih mesta u civilnoj službi. Radna mesta u civilnoj službi klasifikovana su u jednom od četrnaest (14) platnih razreda (isto, član 6. stav 1.). Određuju se minimalni zahtevi u pogledu radnih mesta za svaki nivo, uključujući univerzitetsku diplomu i posedovanje radnog iskustva. Međutim, ni u kom slučaju, niti za bilo koji nivo nije utvrđeno da se radno iskustvo mora steći nakon diplomiranja. Videti, na primer. Član 13. „Upravni nivo dva (2) - platni razred šest (6)“, koji zahteva univerzitetsku diplomu i najmanje pet (5) godina radnog iskustva“ (isto. Član 13. stav 2. podstav 7). Stoga, pozicija NNOK-a i Osnovnog suda po ovom pitanju nema osnovu u tekstu Uredbe.

Drugo, tvrdnja Suda da se „profesionalna sposobnost“ kandidata ne može steći pre diplomiranja u struci" (Presuda, 3) je pogrešna. Istina je da Zakon o civilnoj službi propisuje da: „Prijem u civilnu službu Kosova vrši se u skladu sa načelima

(...),profesionalne sposobnosti“ (isto, član 11. stav 1.), ali ne navodi izričito da je „profesionalna sposobnost“ dokazana samo radnim iskustvom stečenim nakon diplomiranja, a ne pre diplomiranja.

Vredno je napomenuti da za sva radna mesta u civilnoj službi, uslov da kandidati imaju steknut određeni period radnog iskustva je **ekskluzivan** uslov, u smislu da kandidati koji ne poseduju odgovarajuće iskustvo nemaju pravo na podnošenje prijave. Stoga, da bi telo

nadležno za procenu bio u mogućnosti da razmotri što više kandidata, neophodno je tumačiti koncept „radnog iskustva“ na najširi mogući način.

Međutim, istovremeno, takvo liberalno tumačenje ne znači da je telo nadležno za procenu dužno podjednako evaluirati iskustva svih kandidata. Sasvim je normalno da telo nadležno za procenu, prilikom upoređivanja svih kandidata koji prelaze minimalnu gornju granicu radnog iskustva, treba uzeti u obzir *prirodu i kvalitet* iskustva koje svaki kandidat dostavi u prijavi. Ovaj detaljni proces upoređivanja ni na koji način nije otežan širokim tumačenjem koncepta „radnog iskustva“.

Primer Evropske unije potvrđuje da, bar na najopštijem nivou (tj. na nivou platnog razreda), nije međunarodna praksa da odredi specifične kriterijume za procenu radnog iskustva, osim da bude zabeleženo, kao u Uredbi 5/2012 Republike Kosovo, da iskustvo treba da bude „relevantno“. Na primer, internet stranica Evropske kancelarije za odabir osoblja pokazuje:

*„Karijera administratora varira od nivoa AD 5 do AD 16, AD 5 je nivo osnovnog obrazovanja za diplomirane studente. Odabir i zapošljavanje se takođe mogu ponuditi na višim nivoima AD 6 ili AD 7 više u ulogama stručnjaka, gde će podnosilac prijave morati pokazati višegodišnje **relevantno** radno iskustvo. AD 9-AD 12 je srednji nivo upravljanja. Odabir/zapošljavanje na ovim nivoima zahteva prethodno iskustvo u upravljanju“* (naglasak je dodat).⁴³⁸

Iako ne postoji tačna formula za procenu radnog iskustva koja se može primeniti na čitavu civilnu službu, može se primetiti da to ne ometa objavljivanje slobodnih radnih mesta kako bi se uključili detaljni kriterijumi na način na koji se primenjuje u drugim državama.

Pravno mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda za predmet Ž.br.252/2018 u vezi sa zahtevom za ocenu ustavnosti u predmetu KI-108/18

Ombudsman je 26. septembra poslao Pravno mišljenje u svojstvu prijatelja Suda (*amicus curiae*) Ustavnom sudu, koji ima za cilj da potkrepi pravni osnov i pruži pravnu analizu u vezi sa predmetom KI-108/2018., podnosioca žalbe gđa Rina Kika, advokatica ovlašćena od strane gospodina Blert Morina-e da ispita prihvatljivost ovog pitanja Ustavnog suda. Ombudsman upućuje podnosiocu žalbe u muškom rodu, budući da je to rod kojim je identifikovan, ne dovodeći u pitanje odluku Ustavnog suda u vezi sa žalbom. Svrha ovog pravnog mišljenja je da se podrži zahtev za izuzeće od iscrpljivanja svih pravnih lekova, budući da okolnosti predmeta pravni lek podnošenja tužbe pred Osnovnim sudom u Prištini/Odeljenju za administrativna pitanja, čine neefikasnim i neadekvatnim.

Proceduralne garancije prava na pravično i nepristrasno suđenje primenljive su na upravne postupke, koji podležu sudskom preispitivanju - smatrajući ih delom suđenja u celini. Načelo vladavine prava, kao osnovno načelo Ustava i Konvencije, obavezuje

⁴³⁸https://epso.europa.eu/how-to-apply_en.

državne organe da poštuju/sprovode zakonodavstvo koje je odobrilo zakonodavstvo zemlje. Ustavne garancije za ljudska prava su osnovne vrednosti demokratskog društva koje služe zaštititi ljudsko dostojanstvo, slobodu i jednakost, jer su te vrednosti temeljna osnova za funkcionisanje države i zakona i preduslov su za poštovanje načela odvajanja vlasti.

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) u svom predmetu navodi: „*Bilo bi u suprotnosti sa vladavinom prava za pravnu diskreciju koja se daje izvršnoj vlasti da se izrazi u smislu neograničene moći. Shodno tome, zakon mora dovoljno jasno ukazati na delokrug svake takve diskrecije i način njenog izvršavanja, kako bi se pojedincu pružila adekvatna zaštita od proizvoljnosti*“ (videti Odluku ESLJP-a u predmetu Malone protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2. avgust 1984. godine § 68).

Kao sastavni deo načela pravne sigurnosti, načelo legitimnih očekivanja je takođe garantovano. „*Prema doktrini legitimnog očekivanja, svi oni koji u dobroj veri postupaju na osnovu zakona, ne bi trebali biti razočarani u svojim legitimnim očekivanjima. Ova doktrina se ne odnosi samo na zakonodavstvo, već i na pojedinačne odluke javnih vlasti*“ (videti EKLJP Odluku Anhaeuser-Busch Inc. protiv Portugala, 73049/01 dana 11. januara 2007. godine, § 65). Isto tako, pravna sigurnost podrazumeva da je zakon jasan i primenljiv i da se primenjuje u praksi.

Prema sudskoj praksi ESLJP-a (videti predmete *Kopecky protiv Slovačke*, presuda od 28. septembra 2004. godine, stavovi 45-52, *Gratzinger i Gratzingerova protiv Češke Republike* (odl.), br. 39794/98, stav 73, ESLJP 2002- VII), „legitimno očekivanje“ treba da bude specifične prirode i treba da se zasniva na zakonskim odredbama ili podzakonskim aktima. U konkretnom slučaju, legitimna očekivanja za promenu imena i pola bila su zasnovana na članu 3. stav 1.9 Zakona br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, u članovima 12. i 17. Zakona br. 02/L-18 o ličnim imenima i Administrativnog uputstva (MUP) br. 19 / 2015 o uslovima i postupcima za promenu i ispravku ličnog imena.

Ombudsman smatra da prema ESLJP-u, u pogledu iscrpljenosti, podnosilac žalbe mora da iscrpi sve pravne lekove u odnosu na njihovu dostupnost pre podnošenja žalbe pred Ustavnim sudom, ali da moraju garantovati efektivnost i efikasnost. Prema ESLJP-u, pravilo o iscrpljivanju pravnih lekova treba primenjivati uz izvestan stepen fleksibilnosti i bez prekomernog formalizma, objašnjavajući da pravilo iscrpljenosti nije apsolutno niti se ono samo po sebi može automatski primenjivati, ali da je važno voditi računa o posebnim okolnostima svakog pojedinačnog predmeta. ESLJP pojašnjava da je neophodno razmotriti ne samo postojanje pravnih lekova u pravnom sistemu predmetne zemlje, već i celokupni pravni kontekst u kom se odvija, kao i lične okolnosti podnosioca žalbe (videti ESLJP) Presuda u predmetu *Akdivar protiv Turske*, dana 16. septembra 1996. godine.)

Zahtev podnosioca žalbe da bude oslobođen obaveze od iscrpljivanja svih pravnih lekova zasnovanim na nedostatku efektivnog i efikasnog pravnog leka kao neadekvatnog i neefikasnog pravnog leka u vezi sa predmetom koji se razmatra se takođe zasniva na

Godišnjem opštem izveštaju Saveta za 2017. Sudski savet Kosova (SSK) u Osnovnom sudu u Prištini - Odeljenje za administrativna pitanja, gde statistički podaci pokazuju da postoji ukupno 5.304 nerešenih predmeta, dok je prema izveštaju za prvi kvartal 2018. godine prijavljeno da postoji ukupno 5.297 nerešenih upravnih predmeta. Izračunato vreme rešavanja upravnih predmeta u 2017. godini, prema ovim podacima i tvrdnjama gde Kiki za jedan predmet procenjuje se na oko 853 dana u prvom stepenu, dok se u drugom stepenu vreme rešavanja upravnih predmeta, za jedan predmet procenjuje na otprilike 412 dana. Shodno tome, gđa. Kika smatra da je prosečno vreme izračunato za rešavanje upravnog predmeta podnetog pred Osnovnim sudom i Apelacionim sudom tri godine i 4 meseca.

S obzirom na ovo produženo odlaganje, postupak u redovnim sudovima ne može se smatrati efektivnim pravnim lekom u kontekstu zahteva da podnosilac žalbe iscrpi sve pravne lekove pre podnošenja predmeta Ustavnom sudu. Praksa ovog Suda potvrđuje ovaj nalaz. Naime, u predmetima br. KI99/14 i KI100/14, podnosilac žalbe gđin. Shyqyri Sylja i gđa. Laura Pula, ocena ustavnosti odluka Tužilačkog saveta Kosova u vezi sa postupkom izbora glavnog državnog tužioca, Ustavnog suda Republike Kosovo (2014), ovaj Sud rešio je zahtev otkazivanja postupka izbora glavnog državnog tužioca. U presudi ovog predmeta, Sud je utvrdio da je zahtev podnosioca žalbe bio prihvatljiv, navodeći da: *Sud primećuje da čak i ako postoje pravni lekovi, u predmetu podnosioca žalbe nisu dokazani kao efikasni. Štaviše, uzimajući u obzir specifičnost izbornog postupka za položaj glavnog državnog tužioca i potreba da se to uradi pravovremeno, Sud je mišljenja da ne postoji pravni lek koji bi trebao biti iscrpljen.* (isto, § 50, naglasak je dodat).

Predmet gospođe Kika-e je sličan ovom predmetu, u oba aspekta. Prvo, kao što ni u predmetu izbora glavnog tužioca, ni u predmetu gospođe Kika-e, *„čak i ako postoje pravni lekovi, u predmetu podnosioca žalbe nije dokazano da su efikasni“*. Naprotiv, prema gore navedenim statistikama, Ombudsman ne samo da tvrdi da pravni lekovi *„nisu dokazani kao efikasni“*, već da su se i ovi pravni lekovi pokazali pozitivno neefikasnim. Drugo, u predmetu izbora glavnog tužioca, ovaj Sud je naglasio *„potrebu da se [postupak odabira] sprovede na vreme“*. Zbog hitnosti, Sud je bio *„mišljenja da ne postoji pravni lek za iscrpljenost“*. Takođe, Ombudsman smatra da je predmet gospodina Morina hitan, i da je stoga neophodno da predmet bude rešen *„pravovremeno“* i što je pre moguće.

U tom smislu, Ombudsman skreće pažnju na gore pomenuti predmet ESLJP-a *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [Veliko veće], ESLJP, Zahtev br. 28957/95 (2002). U ovom predmetu, Evropski sud je naglasio: *Ozbiljno uplitanje u privatni život može nastati kada je stanje domaćeg prava u sukobu sa važnim aspektom ličnog identiteta (isto., § 77). To je zbog toga što: „Stres i otuđenje, koji proizilaze iz neslaganja između položaja u društvu koje je usvojio transeksualac nakon operacije i statusa koji je nametnut zakonom koji odbija da prizna promenu pola, ne može se (...) posmatrati kao*

beznačajna zabrinutost koja proizilazi iz formalnosti“ (isto., naglasak je dodat). Naprotiv, „konflikt između društvene stvarnosti i zakona, transeksualce stavlja u pojam poremećaja u kom on ili ona mogu iskusiti osećaj ranjivosti, poniženja i anksioznosti“ (isto, naglasak je dodat).

Ombudsman smatra da je gospođa Kika bazirala nedostatak efektivnog i efikasnog pravnog leka na stvarnim mogućnostima da Osnovni sud ne donese odluku o predmetu na osnovu zasluga, već da ga samo vrati na upravni postupak koji trajanje postupka produžava na najmanje dva puta duži period, ističući da je izveštaj Narodnog advokata ex officio br. 425/2015 i predmet *A.br.72/2015*, u vezi sa nedostatkom efektivnih pravnih lekova upućenih Ministarstvu rada i socijalne zaštite i Osnovnom sudu u Prištini, utvrdio da u upravnim sporovima, sudovi ni u jednom od relevantnih postupaka nisu izdali zasluge na osnovu predmeta, već da su samo utvrđena proceduralna kršenja i doneta je odluka da se predmeti vrata na razmatranje organu koji je prvobitno doneo odluku i ponovo odluči o istom, a da strana ponovo podnese tužbu. Između ostalog, Ombudsman je utvrdio da je u ovim predmetima došlo do kršenja ljudskih prava da su tužbe podnete od strane podnosioca žalbi u svojstvu efikasnog pravnog leka bile neefikasne i nisu obezbedile ostvarivanje zakona koji je predviđen zakonom.

Ombudsman smatra da, na osnovu prakse Ustavnog suda Republike Kosovo, u vezi sa rešavanjem predmeta bez iscrpljivanja pravnih lekova u predmetima *Tomë Krasniqi protiv Radio-televizije Kosova i Kosovske energetske korporacije, predmet br. KI 11/09, dana 16. oktobra 2009. godine, kao i predmet Valon Bislimi protiv Ministarstva unutrašnjih poslova, Sudskog saveta Kosova i Ministarstva pravde, predmet br. KI 06/10 dana 30. oktobra 2010. godine*, imao fleksibilan pristup iscrpljivanju pravnih lekova, gde su podnosioci žalbe zahtevali ocenu ustavnosti pravnih akata bez iscrpljivanja pravnih lekova u redovnom pravosuđu, Ustavni sud je utvrdio da podnosioci žalbi nisu imali pristup efektivnom pravnom leku i da su dozvolili upotrebu ove jurisdikcije bez iscrpljivanja pravnih lekova, može se ustanoviti da imamo istu situaciju u predmetu podnosioca žalbe.

Ombudsman uzima u obzir činjenicu da Ustavni sud ima ex post jurisdikciju zato što je mehanizam ustavne kontrole u navodnom pojedinačnom prekršaju aktiviran nakon što podnosilac žalbe pretrpi posledice eventualnih kršenja ustavnog zakona, ali u određenim slučajevima može biti fleksibilan, kao što postoje situacije u kojim je upotreba ove jurisdikcije dozvoljena bez iscrpljivanja pravnih lekova, pod uslovom procene direktnog interesa podnosioca žalbe, s obzirom na to da se mora dokazati da je žrtva kršenja od strane javnog organa države (videti predmet *Scordino protiv Italije br. 36813/97*), pa je prikladno da se takva situacija proglasi i u predmetu koji se razmatra.

Ombudsman smatra da je podnosilac žalbe pružio dovoljno dokaza da predmet ispita Ustavni sud, nastojeći da bude izuzet od iscrpljivanja svih pravnih lekova, budući da okolnosti predmeta pravni lek podnošenje tužbe pred Osnovnim suda čine neefikasnim i neadekvatnim. Ombudsman je izdao nekoliko izveštaja sa preporukama, navodeći da se u

mnogim predmetima prijem postupka za razmatranje žalbe od strane Osnovnog suda pokazalo neefikasnim i neadekvatnim, s obzirom na kašnjenja u sudskom postupku do ispitivanja predmeta. Dakle, na osnovu prethodnih predmeta, utvrdili smo da čak i nakon što je predmet ispitan, nije doneta sudska odluka, te je predmet vraćen prvostepenom organu, koji ni u ponovnom razmatranju nije postupio po preporukama suda, gde je opet odbio zahtev gde je došlo do situacije „začaranog kruga“, koji je u mnogim predmetima trajao mnogo godina.

Takođe, Ombudsman smatra da je, na osnovu prakse Ustavnog suda Republike Kosovo, u vezi sa upravljanjem predmetima bez iscrpljivanja pravnih lekova u slučajevima u kojim su podnosioci žalbe zahtevali ocenu ustavnosti pravnih akata, čak i bez iscrpljivanja pravnih lekova u pravosuđu, Ustavni sud imao fleksibilan pristup i utvrdio je da podnosioci žalbe nisu imali pristup efikasnom pravnom leku, čime je dozvoljena upotreba ove jurisdikcije bez iscrpljivanja pravnih lekova.

Pravno mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda za predmet Ž. br. 215/2018 u vezi sa pokretanjem provere ustavnosti Zakona br. 03/L-179 o Crvenom krstu Republike Kosova od strane Ustavnog suda

Ombudsman je 4. jula uputio Pravno mišljenje Apelacionom sudu u svojstvu prijatelja suda za slučaj A. br. 215 / 2018, u vezi sa pokretanjem provere ustavnosti Zakona br. 03/L-179 o Crvenom krstu Republike Kosova od strane Ustavnog suda. Svrha ovog mišljenja Ombudsmana je da obavesti Apelacioni sud o mogućnosti da ovaj sud pokrene postupak za procenu usklađenosti Zakona br. 03/L-179 o Crvenom krstu Republike Kosova.

Dana 22. marta 2018. godine, Ombudsman je primio žalbu gđina. Sami Mazreku, predstavnika osam (8) osiguravajućih društava, u vezi sa osporavanjem člana 14, stav 1, podstav 1.7. Zakona br. 03 / L-179 o Crvenom krstu Republike Kosovo. Slično tome, 30. marta 2018. godine, Ombudsman je primio žalbu gđice. Vjosa Misini - Qehaja i gđina. Ardian Rexhe, predstavnika osiguravajućeg društva "Illyria" u vezi sa prigovorom na član 14, stav 1, podstav 1.7. Zakona. br. 03 / L-179 o Crvenom krstu Republike Kosovo.

Ombudsman, između ostalog, napominje da je slučaj Misini - Qehaja i Rexha pred Apelacionim sudom, koji razmatra žalbu podnosioca žalbe protiv odluke Osnovnog suda u Prištini, C. br. 546/13, koja obavezuje podnosioca žalbi da ispune obaveze prema Crveni krst Kosova, koje proističu iz odredbi Zakona br. 03/L179 o Crvenom krstu Republike Kosovo, tačnije član 14, stav 1, podstav 1.7.

Prema zakonskim odredbama Zakona o Crvenom krstu Republike Kosova, Crveni krst dobija finansijska sredstva iz obaveznog osiguranja vozila, odnosno 1% od bruto premije vrednosti osiguranja vozila.

Ombudsman napominje da je u potpuno sličnom slučaju Ustavni sud Hrvatske donio odluku br. U-I-2441, U-I-1107/2002 od 12. februara 2003. godine, u skladu sa kojima su

stavljani van snage član 12. stav 3. i član 24. stav 1. tačka 1. Zakona o Crvenom krstu Hrvatske. Odredbe koje je Ustavni sud Hrvatske ukinuo imaju potpuno sličan sadržaj kao članu 14. stav 1. tačka 1.7 Zakona o Crvenom krstu Republike Kosovo. Ustavni sud Hrvatske je naveo da u slučaju da zakonodavac smatra da je u interesu društva da poboljša uslove Crvenog krsta Hrvatske, onda obavezu da podrži Crveni križ trebaju ispuniti svi ekonomski subjekti, u skladu sa njihovim mogućnostima. Ustavni sud Hrvatske upućuje na član 52. Ustava Republike Hrvatske prema kojem; „Svako je dužan da učestvuje u ispunjavanju javnih troškova u skladu sa svojim ekonomskim mogućnostima“

Pre davanja objašnjenja o kriterijima prihvatljivosti takvog zahteva pred Ustavnim sudom, Ombudsman podseća Apelacioni sud da ustavna praksa priznaje pravo strane, da tokom postupka, pre nego što se donese odluka o predmetu, zahteva od Suda da prosledi zahtev u cilju procene ustavnosti.

Shodno tome, u skladu sa kriterijumima podobnosti utvrđenim u Odluci Ustavnog suda Republike Kosovo KO126 / 16 od 27. marta 2017., objavljenoj 1. juna 2017. godine, Apelacioni sud se podseća da termin "relevantni sud" u smislu člana 113, stav 8. Ustava Kosova znači sudija ili sudsko veće koje je nadležno da odlučuje o predmetu u dotičnom sudu. Pored toga, kako bi se sprečilo da zahtev bude proglašen proceduralno neprihvatljivim, sudsko veće mora obraditi zahtev za prosleđivanje kao sudsko telo, a ne samo kao predsedavajući sudija. Iz tog razloga Ombudsman predlaže Apelacionom sudu da donese odluku koja: odobrava zahtev podnosioca zahteva za upućivanje predmeta Ustavnom sudu za procenu usklađenosti člana 14. stav 1. tačka 1.7. Zakona o Crvenom krstu Kosova sa Ustavom Republike Kosovo; Obustavlja postupak donošenja odluka u konkretnom predmetu dok se ne donese odluka Ustavnog suda Republike Kosovo; Obaveštava Ustavni sud da odluka Apelacionog suda u ovom predmetu zavisi od direktne primene osporene pravne norme i da potonji ne može odlučivati o predmetu bez primene druge pravne norme; Odlučuje da se prvobitni spis predmeta prosledi Ustavnom sudu kako bi isti imao dokaze o postojanju konkretnog slučaja pred Apelacionim sudom i da njegova odluka zavisi od odluke Ustavnog suda u pogledu usklađenosti pravne norme sa Ustavom.

Dalje, Sud (u smislu člana 113, stav 8 Ustava, odnosno Sudsko veće) mora da pojasni Ustavnom sudu da su kriteriji prihvatljivosti ispunjeni kao što sledi: predmet pred relevantni sud mora biti podvrgnut razmatranju ; osporeni zakon mora direktno primeniti relevantni sud predmetu koji se razmatra; usklađenost sa Ustavom osporenog zakona je preduslov za donošenje odluke o predmetu koji je postupku; i relevantni sud treba da precizira koje odredbe osporenog zakona se smatraju neusklađenim sa Ustavom.

Konkretno, Apelacioni sud mora obavestiti Ustavni sud da se predmet, čiji je spis podnesen zajedno sa zahtevom za procenu ustavnosti (prethodno navedena odluka), odnosi na predmet o kojem Sud još nije doneo odluku. Drugo, da je Sudsko veće koje je uputilo predmet nadležno da donese odluku o predmetu. Treće, odluka relevantnog suda

zavisi upravo od primene ili neprimene člana 14, stav 1. podstav 1.7. Zakona o Crvenom krstu Kosova.

Obrazloženje direktne primene osporene pravne norme u ovom predmetu trebalo bi da posluži kao dokaz Ustavnom sudu da se odluka Apelacionog suda odnosi samo na primenu određenog člana. Ne postoji nijedna odredba u bilo kojem drugom zakonu u Republici Kosovo koja bi rešila spor između strana. Dakle, postoji potreba da se usklađenost pravne norme tumači u skladu sa Ustavom.

Institucija Ombudsmana, nakon razmatranja žalbe podnosioca zahteva, primećuje postojanje značajnih opravdanja koja izazivaju ozbiljnu sumnju da pravna norma koja zavisi od odlučivanja Apelacionog suda u ovom slučaju može biti neusklađena sa Ustavom Republike Kosovo.

Institucija ombudsmana podseća da načelo vladavine prava obavezuje javne organe, uključujući sudove, da posvete posebnu pažnju i brigu supremaciji Ustava nad zakonima i zaštiti ljudskih prava i sloboda, u postupcima koji se odvijaju pred nadležnim sudom. Shodno tome, imajući u vidu ozbiljne sumnje, koje se zasnivaju i na ustavnoj sudskoj praksi Ustavnog suda Republike Hrvatske, s obzirom da pravna norma može biti neusklađena sa Ustavom, a čiji je cilj sprečiti sprovođenje neusklađene norme na ustavnom nivou, Apelacioni sud Republike Kosovo bi trebalo da predmet prosledi Ustavnom sudu Republike Kosovo u skladu sa članom 113. stav 8. Ustava Kosova.

Štaviše, član 113, stav 8. služi kao garancija za zaštitu osnovnih sloboda i prava pojedinca, a u demokratskim društvima je uključen kao sudski mehanizam zaštite pojedinca protiv arbitrarnog postupka, što može biti slučaj ako norma koja nije u skladu sa ustavom zemlje.

Pravno mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda za predmet Ž. br. 903/2017 u vezi sa žalbom podnosioca žalbe g. Mufail Salihaj, protiv Javnog univerziteta u Prištini

Ombudsman je, 4. jula, uputio Pravno mišljenje Apelacionom sudu u svojstvu prijatelja suda o predmetu A. br. 903/2017 u vezi sa žalbom podnosioca žalbe g. Mufail Salihaj, protiv Javnog univerziteta Priština "Hasan Priština".

Pravno mišljenje se fokusira na pojašnjenje zakonske procedure u vezi sa starosnom granicom kao kriterijumom za zapošljavanje podnosioca žalbe na položaj nastavnika u konkursu objavljenom od strane Javnog univerziteta u Prištini " Hasan Prishtina ", odnosno Fakulteta poljoprivrede i veterine..

Poljoprivredni i veterinarski fakultet je 24. novembra 2016. godine objavio konkurs za poziciju docenta predmeta: *fitopatologija, epidemiologija i biljne bolesti, abiotske bolesti, fitobakteriologija i virusologija*.

Ombudsman je 13. decembra 2017. godine primio žalbu g. Mufail Salihaj (u daljem tekstu podnosilac žalbe) protiv Prištinskog univerziteta "Hasan Priština" u Prištini (UP), u vezi sa

odlukom Saveta PU-a, br. 2/885 od 11. oktobra 2017. u vezi sa starosnom granicom kao kriterijumom za njegovo zapošljavanje na ovoj poziciji, dok je 6. aprila 2018. godine, u istom predmetu, podnosilac žalbe podneo tužbu Osnovnom sudu u Prištini, predmet C. br. 875/2018.

Imajući u vidu prethodno navedene činjenice, Ombudsman podnosi ovo pravno mišljenje Osnovnom sudu u Prištini, u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*), u cilju informisanja o nalazima i zaključcima.

Podnosilac žalbe tvrdi da je od Komisije za evaluaciju, u Izveštaju br. 06-321 od 28. februara 2016. godine, izabran kao kandidat koji ispunjava sve uslove javnog konkursa. Prema tome, predlaže da Savet Poljoprivrednog i veterinarskog fakulteta usvoji ovaj izveštaj, kao i da podnosilac žalbe, bude izabran za docenta za predmete objavljene na konkursu. Izveštaj o evaluaciji je odobrio Savet Poljoprivrednog i veterinarskog fakulteta. Međutim, Savet PU-a, na svom sastanku održanom 31. januara 2017. godine, je dobio Odluku br. Prot. 1/501, od 1. juna 2017. godine, prema kojoj podnosilac žalbe ne može biti izabran na prethodno navedenom položaju, jer je, prema mišljenju Saveta, njegov izbor u suprotnosti sa članom 177, tačka 1.6 Statuta PU-a koji navodi "*kandidat koji se po prvi put bira ne sme biti stariji od 50 godina*". Podnosilac žalbe tvrdi da je ova zakonska odredba diskriminatorna, nerazumna i suprotna Ustavu Republike Kosovo i međunarodnim standardima.

Protiv Odluke Saveta PU-a, od 1. juna 2017. godine, podnosilac žalbe je podneo žalbu Savetu PU-a i Komisiji za žalbe, u kojoj se između ostalog navodi da je on jedini fitopatolog na Kosovu koji ima 8 godina iskustva. Savet PU-a i Žalbena komisija je odbila žalbu kao neosnovanu.

Savet PU-a je 7. septembra 2017. godine održao sastanak na kojem je razmatrao Odluku sa protokolarnim br. 2/885, od 11. oktobra 2017. godine, prema kojoj se u prvoj tački (I) navodi da se odobrava predlog Komisije za žalbe od 29. juna 2017. godine za odbijanje izbora kandidata g. Salihaja na poziciji profesora na Poljoprivrednom i veterinarskom fakultetu. U drugoj tački (II) ove odluke je navedeno da je Komisija za žalbe razmatrala žalbu kandidata g. Salihaja, od 13. juna 2017, podnesenu protiv odluke Saveta od 1. juna 2017. godine o odbijanju izbora kao profesora. Dok se u trećoj tački (III) odluke navodi da je odluka konačna za organe univerziteta. Dalje, u odluci Saveta PU-a se napominje da je, nakon razmatranja izveštaja Komisije za žalbe, od 29. juna 2017. godine, koji se odnosi na žalbu kandidata g. Salihaj-a od 13. juna 2017. godine, utvrđeno da je pomenuta Komisija pažljivo razmotrila žalbu dotičnog kandidata. Takođe, na osnovu argumenata iz ovog izveštaja, naglašava se da kandidat nema naučni rad prema platformi UP, a starost kandidata g. Salihaja nije u skladu sa Statutom UP-a.

Podnosilac žalbe, protiv odluke Saveta PU-a je takođe uložio žalbu Inspektoratu rada (IR). 22. januara 2018. IR je izdao službeni izveštaj br. 01/37-142/17, u vezi sa inspekcijom u akademskoj jedinici Poljoprivrednog i veterinarskog fakulteta. Između ostalog, IR zaključuje da je postupak u vezi sa predmetom podnosioca žalbe sproveden suprotno

odredbi člana 173. st. 2 Statuta PU-a, prema kojem se predlog, u slučaju odbijanja, vraća na ponovno razmatranje Savetu akademske jedinice, što u ovom predmetu nije urađeno. Prema odredbi stava 3. člana 173, ako Savet akademske jedinice i nakon preispitivanja donosi isti predlog, kao što je to slučaj u ovom predmetu, Savet donosi konačnu odluku.

Prema proceni IR-a, odluka o odbijanju izbora kandidata ne može se smatrati konačnom od strane organa PU ako nije prethodno vraćena Savetu dotične jedinice.

G. Salihaj, uzimajući u obzir zakonsku odredbu Statuta PU-a, koja određuje starosnu granicu kao kriterijum za zapošljavanje na mestu profesora PU-u, je diskriminatorna i kao takva nezakonita, podneo je tužbu Osnovnom sudu u Prištini, predmet C. br. 875/2018.

Ombudsman se, u 2010. godini, bavio približno istim pitanjem, uzimajući u obzir odredbu koja kao kriterijum za izbor sadrži starosnu granicu u Statutu PU-a, preporučuje da se odluka Saveta PU-a br. 1/499, od 25. maja 2010. godine, ponovo razmotri.

Pošto nije dobijen nikakav odgovor u vezi sa preporukom, tužba za procenu zakonitosti odluke da se ne zaposli profesor koji je stariji od 50 godina je podnesena sudu.

Na osnovu dokaza i nakon razmatranja zahteva OPI-a od 21. decembra 2010. godine, u vezi sa zakonitošću Odluke br. 1/499, od 25. maja 2010, Saveta PU-a, da se ne zapošljavaju profesori koji su navršili 50 godina, Osnovni sud u Prištini je odobrio tužbu OPI-a na osnovu presude A. br. 1242 / 2010, od 9. decembra 2013. godine, kao osnovanu i zatražio poništenje odluke Saveta Prištinskog univerziteta, br. 1/499 od 25. maja 2010. godine.

Na osnovu žalbe, uočeno je da Rektorat PU-a i dalje ne primenjuje presudu A.br. 1242 / 2010, od 9. decembra 2013. godine. Stoga, Ombudsman smatra da takva radnja predstavlja kršenje člana 6, stav 2 Zakona 03 / L-199 o sudovima, prema kojima su "*sudske odluke obavezujuće za sva fizička i pravna lica*".

Ombudsman smatra da je načelo pravne sigurnosti osnova vladavine prava i osigurava kredibilitet građana prema državi i nepromenljivost zakona kroz postupke upravnih tela, načelo koje se, između ostalog, ogleda u tačnosti, jasnoći i održivosti čitavog pravnog poretka države. Dakle, ne samo specijalne norme, već i sav pravni poredak treba da bude razumljiv i predvidljiv, a ne kontroverzan. Shodno tome, utvrđeno je da Odluka br. 2/885, od 11. oktobra 2017, Saveta PU-a ne samo da nije zakonita već je i u suprotnosti sa konceptom pravne sigurnosti.

Na osnovu prethodno navedenih zaključaka, Ombudsman, kao prijatelj suda, predlaže da Osnovni sud u Prištini svoju odluku o ovom predmetu treba da zasniva na presudi A. br. 1242 / 2010, od 9. decembra 2013. godine, i poništi Odluku br. 2/885, od 11. oktobra 2017. Saveta PU-a i proglasi istu kao nezakonitu i diskriminatornu.

Pravno mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda za predmet Ž. br. 499/2017 u vezi sa tužbom podnosioca žalbe g. Xhafer Kadrija, izvršnog direktora Udruženja slijepih u Đakovici, protiv opštine Đakovica

Ombudsman je 21. juna 2018. godine prosledio Osnovnom sudu u Prištini, odnosno Odeljenju za administrativna pitanja, pravno mišljenje u svojstvu prijatelja suda o predmetu A. br. 499/2017 u vezi sa tužbom g. Xhafer Kadrija, izvršnog direktora Udruženja slepih u Đakovici. Pravno mišljenje ombudsmana je fokusirano na pojašnjavanje pravne osnove za oslobađanje od obaveze plaćanja poreza na imovinu za slepe osobe.

Udruženje slepih u Đakovici (USD), 19. januara 2017. godine, je podnelo žalbu na obračun poreza na nepokretnu imovinu za slepe osobe i zatražilo od opštinskih organa da poštuju član 6. Zakona br. 04 / L-092 o slepim osobama, u kojoj je podnelo dokaze da se ovaj zakon primenjuje u opštini Priština, koja je odobrila Uredbu o porezu na nepokretnu imovinu 01 br. 110-246609, od 3. oktobra 2016. godine, koja je u članu 7, tačka 7.2 navodi: *"Oslobađanje od poreza na nepokretnu imovinu za slepe osobe je u skladu sa odredbama člana 6 Zakona br. 04 / L-092 o slepim osobama i počinje sa primenom od 1. januara 2017. godine."* Opštinski odbor za razmatranje žalbi na porez na nepokretnu imovinu opštine Đakovica je odbio žalbu kao neosnovanu, uz obrazloženje generalnog sekretara u Ministarstvu finansija koji je informisao direktora odeljenja za budžet i finansije u opštini Đakovica da su Ministarstvo finansija i opštine Republike Kosovo obavezne da primenjuju Zakon o porezu na nepokretnu imovinu br. 03 / L-204, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 04 / L-100.

USD je, 1. avgusta 2017. godine, pokrenuo upravni spor protiv odluke Opštinskog odbora za razmatranje žalbi za porez na nepokretnu imovinu opštine Đakovica podnošenjem tužbe pred Osnovnim sudom u Prištini, odnosno Odeljenju za upravne sporove. Pitanja - odsek za fiskalna pitanja, a predmet koji se vodi pred ovim sudom je registrovan brojem A.br. 1306/2017.

Ombudsman navodi da je Zakon br. 03/L-2014 o porezima na nepokretnu imovinu opšti zakon, koji ima za cilj uspostavljanje poreza na nepokretnu imovinu na Kosovu postavljanjem standarda i procedura koje opštine moraju poštovati u sprovođenju poreza na imovinu. S druge strane, Zakon br. 04/L-092 za slepe osobe je poseban zakon (lex specialis) koji ima za cilj regulisanje pravnog statusa slepih osoba. Ovaj zakon takođe definiše njihova prava i beneficije.

Zakon 04/L-092 za slepe osobe stupio je na snagu dve (2) godine nakon Zakona br. 03/L-204 o porezima na nepokretnu imovinu, kao poseban zakon kojim se garantuje dostojanstven tretman ove kategorije osoba u Republici Kosovo. Zakon br. 04/L-092 primenjivaće se kao poseban zakon (lex specialis) na sve ostale zakone koji su na snazi ili su odobreni nakon njega. Izuzeci od ovog pravila su samo zakoni koji izričito isključuju primenu odredbi ovog zakona.

Pored toga, Ombudsman primećuje da gore pomenuti zakoni ne osporavaju jedan drugog. Opšti zakon predviđa određene kategorije institucija koje su oslobođene poreza na imovinu. S druge strane, poseban zakon je regulisao beneficije određene kategorije i izričito navodi u članu 6: "*Slepe osobe će biti oslobođene svih poreza i direktnih poreza...*" Zakon br. 03/L-2014 o porezima na nepokretnu imovinu, ni u jednoj svojoj odredbi ne zabranjuje izuzeće od poreza na nepokretnu imovinu drugim kategorijama. Član 8 ovog zakona navodi neke od izuzetih kategorija, ali ni ovaj zakon niti bilo koji drugi zakon ne zabranjuju zakonodavcu da donese poseban zakon kojim su određene grupe izuzete od finansijskih obaveza.

Ombudsman smatra da je podnosilac žalbe imao legitimno očekivanje od Zakona br. 04/L-092 za slepe osobe. Načelo pravne sigurnosti garantuje pojedincu predvidljivost efekta zakona, prema njegovoj formulaciji. U ovom slučaju, Zakon je jasan po sadržaju i izričito garantuje slepim osobama izuzeće od bilo koje vrste poreza i direktnih poreza.

Pravno mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda, Osnovnom sudu u Prištini u vezi sa slučajem Driton Hajdari, br. ED.nr. 155/18.

Ombudsman je 21. februara 2018. godine uputio Pravno mišljenje Osnovnom sudu u Prištini u svojstvu prijatelja suda za slučaj Driton Hajdari, br. ED.nr. 155/18 u vezi sa kršenjem prava lica lišenih slobode za odgovarajuće medicinsko lečenje, garantovano članom 27 Ustava Republike Kosovo, članom 43. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, članom 3. Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Evropskim zatvorskim pravilima, Standardima Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i drugih međunarodnih konvencija koje jasno navode obavezu države za lečenje bolesnih osoba lišenih slobode.

Svrha ovog pravnog mišljenja u svojstvu prijatelja suda je da skrene pažnju na potrebu adekvatne zdravstvene zaštite za lica lišena slobode u kazneno-popravnim ustanovama i centrima za pritvor, u skladu sa međunarodnim standardima o pravima zatvorenika i drugim relevantnim aktima Republike Kosovo i zasniva se na pojedinačnoj žalbi gđe Teute Hajdari, koja se žali u ime svog supruga, gospodina Driton Hajdari, koji služi kaznu u Kazneno-popravnom domu Dubrava.

Gospođa Hajdari podnela žalbu protiv Ministarstva zdravlja i Ministarstva pravde u vezi sa zdravstvenim lečenjem i smeštajem koji je ponuđen njenom suprugu gospodinu Driton Hajdari, licu lišenom slobode i izdržava kaznu u Kazneno-popravnom centru u Dubravi. Prema dokumentima koje je primio podnosilac žalbe i Odeljenje za zdravstvenu zaštitu zatvora (u daljem tekstu: ZZZ), osuđeno lice pati od ozbiljne progresivne bolesti, pa je kao rezultat toga nekoliko puta boravilo u bolnici zbog pogoršanja zdravstvenog stanja. Putem ovog izveštaja, ZZZ je obavestio Ombudsmana da osuđeno lice ne može dobiti odgovarajuću zdravstvenu zaštitu na osnovu prirode njegove bolesti.

Predstavnici Ombudsmana su 2. februara 2018. godine posetili Kliniku za neurologiju, tokom koje su se sastali sa medicinskim osobljem i posetili pacijenta. Prilikom ove posete,

predstavnicima Ombudsmana su informisani o zdravstvenom stanju osuđenog Driton Hajdari i radnjama koje su preduzete do sada, kao i planiranim radnjama koje će biti preduzete u budućnosti. Prema medicinskom osoblju, osuđeno lice neće dugo ostati u ovoj klinici i vrlo brzo će se vratiti u zdravstvenu ustanovu u zatvoru Dubrava.

Sa velikom zabrinutošću, Ombudsman je primio obaveštenje od Odeljenja za zdravstvenu zaštitu zatvora (Ministarstvo zdravlja) za dato osuđeno lice koje ističe: *“Na osnovu relevantnih dokumenata u našem posedu i zdravstvenog stanja pacijenta, prognoze i evolucije bolesti prema najnovijim naučnim podacima, kao i prema profesionalnim, arhitektonskim i funkcionalnim uslove zdravstvenih jedinica u zatvoru, molimo vas da budete informisani na sledeći način: Još uvek nemamo institucije za lečenje osoba sa posebnim potrebama; Nedostaje nam mogućnost lečenja ljudi koji su nesposobni za samostalnu negu, kao i sa pratiocem, ali se može obezbediti samo 24-časovna nega: Nedostaje neurolog koji bi bio zadužen za lečenje u skladu sa preporukama Neurološke klinike i zdravstvenih indikacija; Naša osnovna medicinska lista ne sadrži lekove za lečenje takvih naprednih bolesti, koje su specifičnog i tercijarnog nivoa, a snabdevanje njima uzrokuje velike poteškoće za UKCK.”*

Na osnovu ovog izveštaja, nadležno telo koje deluje u ime države, ističe da ova institucija ne može ponuditi osuđenom licu medicinske usluge i lečenje u skladu sa međunarodnim standardima o pravima zatvorenika, u skladu sa Ustavom Republike Kosova i Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija.

Ustav, kao najviši pravni akt zemlje, štiti i garantuje ljudska prava i osnovne slobode, tako da je izvršenje i praktično ostvarivanje ovih prava u interesu vladavine prava i funkcionisanja države. Ustavne garancije služe zaštitu ljudskog dostojanstva kao i funkcionisanju vladavine prava. Ustav, u članu 27, izričito propisuje da *“Niko ne sme biti izložen mučenju, surovom, neljudskom ili ponižavajućem postupanju”*.

Štaviše, Ustav Republike Kosovo garantuje da niko neće biti podvrgnut mučenju, surovom, neljudskom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju. Sve više Ustav Republike Kosovo određuje da je *“ljudsko dostojanstvo neosporivo i predstavlja osnov svih ljudskih prava i osnovnih sloboda”*.

Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, koja je među međunarodnim konvencijama obuhvaćenim u članu 22. Ustava Republike Kosovo koje se direktno primenjuju u Republici Kosovo i, u slučaju sukoba, prevladavaju nad odredbama i zakonima i drugim aktima utvrđuje pozitivne obaveze države na osnovu člana 3. ove Konvencije. Štaviše, član 53. Ustava Republike Kosovo predviđa da se ljudska prava i osnovne slobode garantovane Ustavom Republike Kosovo tumače u saglasnosti sa sudskom odlukom Evropskog suda za ljudska prava.

Član 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima izričito propisuje: *“Niko neće biti podvrgnut torturi, neljudskom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju”*. U smislu člana 3. (Zabrana mučenja i ponižavajuće postupanje) Evropske konvencije o ljudskim pravima

država mora osigurati da se osoba drži u pritvoru u uslovima koji su u skladu sa poštovanjem njegovog ljudskog dostojanstva, i načinom i metodom izvršenja ove mere ne podvrgavaju ga nevolji ili teškoćama u intenzitetu koji prelazi neizbežan nivo patnje koja je svojstvena pritvoru i da su, s obzirom na praktične zahteve zatvaranja, njegovo zdravlje i dobrobit adekvatno osigurani, između ostalog, pružanjem neophodne medicinske pomoći.

U predmetu *Mouisel protiv Francuske*, Evropski sud za ljudska prava je utvrdio kršenje člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama u vezi sa medicinskim tretmanom zatvorenog lica sa terminalnim bolestima. Sud je naglasio pozitivnu obavezu države da obezbedi odgovarajuće medicinsko lečenje. U predmetu *Tekin Yildiz protiv Turske*, Evropski sud za ljudska prava je utvrdio kršenje člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima, posebno ukazujući na to da je zdravstveno stanje podnosioca žalbe ocenjeno nekompatibilnim sa pritvorom i da u ovom slučaju nije bilo elemenata za sumnju u takve nalaze. Smatra se da lokalne vlasti koje su odlučile podnosioca žalbe ponovno vratiti u zatvor na otprilike osam meseci, bez obzira na nedostatak promena u njegovom zdravstvenom stanju, nisu postupale u skladu sa zahtevima člana 3 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava. Patnja koja je prouzrokovana podnosiocu žalbe prevazišla je nivo koji se neizbežno odnosi na pritvor i tretman u uslovima kao što je *Wernicke-Korsakoffov sindrom*, što predstavlja nečovečno i ponižavajuće postupanje. Sud je takođe utvrdio da bi došlo do kršenja člana 3 ako bi se podnosilac žalbe ponovo zatvorio bez postojanja značajnog poboljšanja njegove zdravstvene sposobnosti da izdrži takvu meru.

Evropski komitet za sprečavanje mučenja (u daljem tekstu: CPT) u Izveštaju o sprovedenoj poseti Španiji u aprilu 1994. godine, u vezi sa nalazima postupanja prema osuđenim licima sa ozbiljnim bolestima ili onima u završnoj fazi života, preporučuje španskim vlastima: *“CPT navodi da sve pacijente, bez obzira na ozbiljnost njihovog stanja, uključujući i one u terminalnoj fazi bolesti, treba tretirati na takav način koji poštuje njihovo ljudsko dostojanstvo.”*

Pravilo 43 Evropskih zatvorskih pravila određuje obaveze države da pokaže posebnu pažnju zatvorenicima koji su toliko bolesni da su u završnoj fazi života.

Standardna minimalna pravila UN-a za postupanje sa zatvorenicima (Mandelina pravila) 6 u pravilu 1 propisuju: "Prema svim zatvorenicima mora se postupati uz poštovanje njihovog dostojanstva i vrednosti koje su im svojstvene kao ljudskim bićima. Nijedan zatvorenik ne sme biti podvrgnut mučenju i drugim okrutnim, nečovečnim ili ponižavajućim postupcima ili kaznama, za što se nikakve okolnosti ne mogu koristiti kao opravdanje".

Nadalje, Pravilo 24 (zdravstveni tretman) Mandelinih pravila određuje odgovornost države za pružanje zdravstvene zaštite zatvorenicima. Međutim, Pravilo 25 ukazuje na odgovornost vlasti da pruže odgovarajuću medicinsku brigu zatvorenicima sa posebnim potrebama.

Ako se poziva na domaće zakonodavstvo, odnosno na Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 5 izričito propisuje da se kaznene sankcije izvršavaju na način koji osigurava humanost postupanja i poštovanje dostojanstva svakog pojedinca. Osuđeno lice neće biti podvrgnuto mučenju ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

Ombudsman smatra da nedostatak adekvatne medicinske nege, kao i bilo koje druge neophodne nege u kombinaciji sa fizičkom patnjom, predstavlja ponižavajuće postupanje predviđeno članom 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i krši sve međunarodne standarde za zaštitu ljudska prava lica lišenih slobode. Prema tome, dalji pritvor zarobljenika pod uslovima i brigom, koji su navedeni u izveštaju koji je podnelo Odeljenje za zdravstvenu zaštitu zatvora, predstavlja kršenje člana 3. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i drugih međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima.

Mišljenje Ombudsmana

Mišljenje Ombudsmana za slučaj Ž.br. 421/2018 u vezi sa Kriterijumima za izdavanje odluke o nostrifikaciji za konkurisanje na konkursima za akademsko osoblje na fakultetima Univerziteta u Prištini “Hasan Prishtina”

Ombudsman je 17. avgusta 2018. objavio Mišljenje o kriterijumima za izdavanje odluke o nostrifikaciji za konkurisanje na konkursima za akademsko osoblje na fakultetima Univerziteta u Prištini “Hasan Prishtina”.

Uzimajući u obzir kriterijume predviđene u konkursu za izbor akademskog osoblja na fakultetima Univerziteta u Prištini “Hasan Prishtina” (u daljem tekstu: UP), od 27. aprila 2018. godine, sa Protokolom br. 1/173, u tački II (f) navodi se da “kandidati koji su završili studije u inostranstvu treba da obezbede i Odluku o nostrifikaciji (priznavanju) relevantne diplome (osnovne, master, doktorske studije). Dokazi o podnošenju zahteva za nostrifikaciju neće se razmatrati“, stoga Ombudsman predstavlja ovo mišljenje.

Mišljenje ima za cilj da privuče pažnju UP na činjenicu da su gore navedeni kriterijumi (tačka II (f) u konkursu za izbor akademskog osoblja na fakultetima UP od 27. aprila 2018. godine, protokol 1/173), u suprotnosti sa važećim zakonodavstvom, krše načelo jednakosti i druga prava u skladu sa procedurom zapošljavanja akademskog osoblja na UP, i kao takav, ovaj kriterijum je diskriminatoran za kandidate koji su pohađali studije u inostranstvu, čime ih sprečava da se prijave, tj. konkurišu.

Prema navodima podnosioca žalbe, ona već godinama studira i radi van Kosova, u Hagu, Ženevi i Tirani. Trenutno radi kao savetnica u Ministarstvu unutrašnjih poslova u Republici Albaniji. Završila je studije na Pravnom fakultetu Univerziteta u Prištini, a potom je magistrirala međunarodnu saradnju u borbi protiv organizovanog kriminala na Univerzitetu Teramo u Italiji, a zatim je stekla master diplomu iz kriminologije i krivičnog pravosuđa na Univerzitetu Oksford u Engleskoj, a doktorirala je međunarodno pravo na Graduate Institutu za međunarodne i razvojne studije, gde je obranila tezu pod nazivom: „Garancije za neponavljanje kršenja ljudskih prava“ u oblasti međunarodnog krivičnog prava, ali ona je imala i još uvek ima želju za povratkom i doprinosom na Kosovu”.

Prema podnosiocu žalbe, UP je objavio konkurs za izbor akademskog osoblja na fakultetima UP, sa protokolom br. 1/173, 27. aprila 2018. godine. Ovaj konkurs zahteva da građani Kosova koji su diplomirali u inostranstvu podnesu dokument za priznavanje studija u inostranstvu (nostrifikacija) nakon prijave. Podnosilac žalbe tvrdi da je uključivanje takvog kriterijuma u proces zapošljavanja akademskog osoblja u UP nezakonito i diskriminatorno prema osobama koje su diplomirale u inostranstvu, dok prema istoj objavi, kandidati sa završenim osnovnim studijama na UP mogu da se prijave samo sa diplomom, koja je definisana kao takva pod tačkom II (c) Konkursa, od 27. aprila 2018. godine, sa protokolom br. 1/173, koji propisuje da “kandidati koji su završili osnovne studije u UP-u i za koje nije izvršena svečana dodela i koji nemaju diplomu,

moгу se prijaviti sa originalnim sertifikatom koji potvrđuje završetak osnovnih studija”. Pored toga, zahtev za podnošenje, nakon prijave, dokumenta kojim se dokazuje nostrifikacija diploma stečenih u inostranstvu (različito od uslova za uspostavljanje radnog odnosa) nije utemeljen na osnovnim dokumentima, odnosno Zakonu o visokom obrazovanju, podzakonskim aktima Ministarstva prosvete, nauke i tehnologije, Statutu UP-a i drugim aktima koji regulišu procedure odabira akademskog osoblja u UP. Istovremeno, ovo je jasna diskriminacija kosovskih studenata koji su se pokazali uspešnim van Kosova, kao što je slučaj podnosioca žalbe.

29. juna 2018. godine, predstavnici ombudsmana održali su sastanak sa rektorom i sekretarom Univerziteta u Prištini, gde su, između ostalog, razgovarali o navodima podnosioca žalbe podnetim u njenoj žalbi IO-u. Sekretar Rektorata Univerziteta u Prištini izjavio je da svi oglasi za slobodna radna mesta za akademsko osoblje na fakultetima UP zahtevaju od građana Kosova koji su diplomirali u inostranstvu da podnesu dokument o priznavanju studija u inostranstvu tokom procedure podnošenja zahteva, jer prema njemu može se desiti da njihove diplome ne budu priznate od strane MONT-a.

Ombudsman želi da skrene pažnju na činjenicu da Ustav, kao najviši pravni akt zemlje, štiti i garantuje osnovna ljudska prava i slobode, te je stoga sprovođenje i praktična primena ovih prava u najboljem interesu vladavine prava. Ustavne garancije služe zaštititi ljudskog dostojanstva i funkcionisanju države. Član 21. Ustava, eksplicitno određuje obavezu svih organa da poštuju ljudska prava i slobode, te je stoga ovo načelo imperativ i kao takvog se moraju pridržavati svi, uključujući UP u ovom konkretnom slučaju.

U smislu člana 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima, Ombudsman želi podsetiti da Konvencija utvrđuje da uživanje prava i sloboda utvrđenih u ovoj Konvenciji mora biti osigurano bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što je pol, rasa, boja kože, jezik, religija, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, Ombudsman smatra da kriterijum za podnošenje dokaza za priznavanje studija u inostranstvu na osnovu zahteva nije podržan osnovnim dokumentima koji regulišu postupci odabira za imenovanje akademskog osoblja u UP-u, te je stoga diskriminatorna praksa jer je kriterijum priznavanja zapravo uslov samo za uspostavljanje radnog odnosa (ili potpisivanje ugovora između UP-a i dotičnog kandidata), i ne bi trebalo da služe za stvaranje nejednakosti među kandidatima na konkursu sa istim nivoom obrazovanja tokom postupka izbora. Ombudsman smatra da su kriterijumi sadržani u objavi konkursa UP sa protokolom br. 1/173 od 27. aprila 2018. godine za imenovanje akademskog osoblja koje zahteva podnošenje dokumenata kojima se dokazuje da je priznavanje studija u inostranstvu u vreme podnošenja zahteva nezakonito i u suprotnosti sa odredbama Zakona o visokom obrazovanju, Administrativno uputstvo (MONT) br. 16/2016 o načelima i procedurama priznavanja diploma srednje stručne sprema i univerzitetskih diploma stečenih izvan Republike Kosovo, statut UP-a i Pravilnik br. 465 od 2. marta 2018. godine za procedure izbora u

vezi sa imenovanjem, ponovnim imenovanjem i napredovanjem akademskog osoblja na UP za sve fakultete, osim na Fakultetu umetnosti.

Pored toga, gore pomenuti konkurs navodi da su *“Opšti uslovi za imenovanje akademskog osoblja određeni odredbama Statuta UP-a, Pravilnikom br. 465 za postupke izbora u pogledu imenovanja, ponovnog imenovanja i napredovanja akademskog osoblja na UP za sve fakultete, izuzev Fakulteta umetnosti od 2. marta 2018. godine i Pravila 990 za procedure izbora za imenovanje, ponovno imenovanje i napredovanje akademskog osoblja na Fakultetu umetnosti (strana 15) od 19. aprila 2018. godine, ali nijedan od ovih dokumenata ne predviđa obavezu davanja dokaza nostrifikacije kao što je predviđeno u gore navedenom konkursu (tačka II (f)). Štaviše, član 178 Statuta UP-w, koji određuje uslove koje kandidat mora ispuniti za titulu asistenta Univerziteta, ne sadrži takve kriterijume (kao što je onaj iz tačke II (f) konkursa), dok Zakon br. 04/L-037 o visokom obrazovanju na Kosovu, tačnije član 26, stav 10 određuje „Kriterijumi za svako zvanje ne bi trebalo da obeshrabuju podnošenje zahteva izvan institucija“.* Shodno tome, Ombudsman smatra da gore pomenuti konkurs sadrži dodatni zahtev za osobe koje su diplomirale u inostranstvu i stoga je u suprotnosti sa ovim dokumentima.

Ombudsman je primetio da administrativno uputstvo br. 16/2016 o načelima i procedurama za priznavanje diploma srednje stručne sprema i univerzitetskih diploma stečenih izvan Republike Kosova, ne predviđa da kandidati, u svrhu prijavljivanja na javni konkurs, mora da nostrifikuju diplome stečene izvan zemlje. Naprotiv, član 2, stav 1, tačka 1.1 navodi da termin/izraz *„Priznavanje - označava službeno priznavanje diplome stečene izvan zemlje od strane MONT-a, koja potvrđuje njegovu tačnost i autentičnost i služi u svrhu zapošljavanja u RKS-u“*. Prema Ombudsmanu, ovo je jasan pokazatelj da priznavanje diploma stečenih izvan zemlje treba da posluži kao uslov za uspostavljanje radnog odnosa (potpisivanje ugovora o radu) i ne može ni pod kojim okolnostima da *služi kao uslov za sticanje prava na prijavljivanje ili pravo da bude izabran za određenu radnu poziciju*. Stoga, Ombudsman smatra da bi, u hipotetičkoj situaciji, bilo potpuno legitimno i u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju i drugim podzakonskim aktima za UP da zahteva podnošenje dokaza za priznavanje diplome stečene van zemlje kao uslov za uspostavljanje radnog odnosa (tj. potpisivanje ugovora o radu) pre izvršenja konačnog akta o zapošljavanju (potpisivanje ugovora).

Pored toga, Ombudsman želi da naglasi da član 3, stav 1. propisuje da sve diplome srednjih strukovnih škola i univerziteta koje se stiču van zemlje za potrebe zapošljavanja podležu procedurama priznavanja/ekvivalencije u MONT-u. U tom smislu, može se shvatiti da ovo Administrativno uputstvo ne zahteva nostrifikaciju diploma stečenih u inostranstvu u svrhu podnošenja zahteva za radno mesto. U tom smislu, može se shvatiti da ovo Administrativno uputstvo ne zahteva nostrifikaciju diploma stečenih u inostranstvu u svrhu podnošenja zahteva za radno mesto. Pored toga, činjenica da Administrativno uputstvo sadrži rečenicu *„diploma mora biti priznata“* daje kandidatima prava, uključujući i podnosioca žalbe, da se prijave na konkursu bez priznavanja ili

nostrifikacije diploma. U tom smislu, UP treba da prizna prava podnosilaca žalbe kako ne bi bili diskriminirani tokom podnošenja zahteva za radno mesto, ili u procedurama zapošljavanja u okviru konkursa za izbor akademskog osoblja na fakultetima UP-a, od 27. aprila 2018. godine, sa Protokolom br. 1/173 na osnovu nostrifikacije diplome pre zatvaranja konkursa (kao što je predviđeno u tački II (f) gore navedenog konkursa), i smatrajući razumnom samo obavezu da kandidat treba da dostavi dokaze o nostrifikaciji pre konačnog akta zapošljavanje, odnosno potpisivanje ugovora.

Ombudsman, između ostalog, izaziva zabrinutost u pogledu rokova za podnošenje dokumenata. U konkursu se navodi da će „konkurs biti otvoren 15 kalendarskih dana, odnosno od 27. aprila do 14. maja 2018. godine“. Prema Administrativnom uputstvu (MONT) br. 16/2016, posebno onom delu koji se odnosi na načela i postupke za priznavanje diploma i kvalifikacija stručnih škola i univerziteta stečenih izvan Republike Kosova, Nacionalnom savetu za priznavanje diploma dovoljan je 1 mesec da proceni zahtev za nostrifikaciju i 4 meseca za zaključiti postupak priznavanja. Stoga, rok za podnošenje zahteva, i kriterijumi utvrđeni za kandidate koji su stekli diplome u inostranstvu za podnošenje nostrifikovanih diploma, uzimajući u obzir činjenicu da ti kandidati nisu mogli da saznaju kada će se raspisati konkurs, period od 2 nedelje za podnošenje dokumentacije, kao što je zatraženo u oglasu, nije dovoljno vremena za MONT da sprovede proces priznavanja, što posledično oduzima pravo kandidatima koji su se obrazovali u inostranstvu da budu tretirani jednako u poređenju sa kandidatima koji imaju diplome stečene u Republici Kosovo.

Na osnovu gore navedene analize, Ombudsman, u skladu sa članom 135, stav 3. Ustava Republike Kosovo, i članom 18, stav. 1.6 Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, i na osnovu procena žalbe, tj. procene činjeničnog stanja, donosi sledeće: Osnovni dokumenti koji regulišu proces odabira u vezi sa imenovanjem akademskog osoblja u UP-u, uključujući i Statut UP-a, Zakon br. 04/L-37 o visokom obrazovanju u Republici Kosovo, Uredbu br. 465 za procedure odabira u vezi sa imenovanjem, ponovnim imenovanjem i napredovanjem akademskog osoblja u UP-u od 2. marta 2018. godine, ne navode da su kandidati obavezni, u svrhu podnošenja prijave i učestvovanja u postupku odabira u konkursu koji je objavio UP, da dostave dokument o priznavanju/nostrifikaciji diplome stečene izvan zemlje. Pored toga, Statutom UP-a, u pogledu zapošljavanja i akademskih zvanja, od kandidata se zahteva da imaju samo završene studije, odnosno da kandidat „ima zvanje doktora nauka (za fakultet umetnosti, njegov ekvivalent)“ (član 177, stav 1, tačka 1.1.); „Uspešno su završili master studije...“, „ako on ili ona ima zvanje doktora nauka“ (član 178, stav 1, tačke 1.1 i 1.3). Svi ovi kriterijumi će biti shvaćeni kao obavezni kada je u pitanju uspostavljanje radnog odnosa. Prema tome, nijedan od dokumenata ne sadrži kriterijume koji bi zabranili podnošenje prijave ili učešće na konkursu, što je određeno kriterijima iz tačke II (f) konkursa objavljenog 27. aprila 2018. godine. Administrativno Uputstvo (MONT) - br.16/2016, Načela i postupci priznavanja diplome srednjih strukovnih škola i univerzitetskih diploma stečenih izvan Republike

Kosova, ne predviđa da su kandidati obavezni, u svrhu podnošenja prijave i učestvovanja u postupku odabira za pozicije oglašene na konkursu, da dostave dokument o priznavanju/nostrifikaciji diplome stečene u inostranstvu nakon podnošenja prijave, niti zabranjuje učešće na konkursu na osnovu ovog kriterijuma. Naprotiv, ovim uputstvom se utvrđuje da diplome stečene izvan zemlje moraju biti nostrifikovane u svrhu zapošljavanja u Republici Kosovo, što znači samo uspostavljanje radnog odnosa (potpisivanje ugovora o radu ili Zakona o imenovanju). Ovo se odnosi i na konkurse koje objavljuje UP. Na osnovu gorenavedenih normativnih osnova i pozivajući se na Ustav, važeći Zakon o zaštiti od diskriminacije i druge zakonske odredbe protiv diskriminacije i kršenja načela jednakosti, utvrđuje se da je kriterijum naveden u konkursu za izbor akademskog osoblja na fakultetima Univerziteta u Prištini „Hasan Prishtina“ od 27. aprila 2018. godine, sa br.1/173, tačka II (f) koji propisuje da „kandidati koji su završili studije u inostranstvu takođe moraju da donesu odluku o nostrifikaciji (osnovne, master i doktorske studije) ...“, je diskriminatoran i krši načelo jednakosti za kandidate koji su završili studije u inostranstvu. Takva diskriminacija i nejednak tretman leži u činjenici da ovaj kriterijum sprečava kandidate koji su završili studije u inostranstvu i koji su stekli diplome da podnesu prijavu, jer nisu bili u stanju da ih nostrifikuju pre zatvaranja konkursa. Shodno važećim normativnim aktima koji su analizirani u okviru ovog Mišljenja, Ombudsman podseća da UP može usloviti ove kandidate da pruže dokaze o priznavanju/nostrifikaciji njihovih diploma pre uspostavljanja radnog odnosa (Potpisivanja ugovora o radu), ako takve kandidate biraju nadležna tela UP-a. Shodno tome, samo ovo bi bilo u okviru legitimnih zahteva utvrđenih u Zakonu o visokom obrazovanju i Administrativnom uputstvu br. 16/2016 za priznavanje diploma stečenih u inostranstvu; UP treba da omogući svim kandidatima koji su završili studije u inostranstvu da učestvuju na konkurs za odabir akademskog osoblja od 27. aprila 2018. godine, sa Protokolom br. 1/173, i da budu podvrgnuti procesu odabira od strane stručnih komisija za procenu i drugih tela za donošenje odluka bez ikakvih prepreka, i da ne budu diskriminisana na osnovu nostrifikacije (ekvivalentnosti) diploma, čime se ukida kriterijum iz tačke II (f) ovog konkursa. U skladu sa važećim zakonodavstvom i sa ciljem da se potvrdi tačnost i autentičnost diploma stečenih u inostranstvu, UP može usloviti kandidate da dostave dokaz o ekvivalentnosti nostrifikacije pre konačnog zakona o zapošljavanju, tj. potpisivanja ugovora o radu; ovaj kriterijum (kao što je navedeno u tački II (f) konkursa od 27. aprila 2018. godine), ne treba da bude deo budućeg konkursa koji se može objaviti, tako da kandidati koji su završili studije u inostranstvu nisu sprečeni da učestvuju na konkursima i u postupcima odabira akademskog osoblja u UP-u samo zato što nisu nostrifikovali (ekvivalentne) diplome pre zatvaranja konkursa; MONT treba da se postara da UP i druge obrazovne institucije u Republici Kosovo tačno primene načelo nediskriminacije i jednakosti u pogledu kandidata koji su završili studije u inostranstvu, u vezi sa nostrifikacijom diploma za potrebe zapošljavanja, tako da isti nisu diskriminisani tokom procedura zapošljavanja/odabira za pozicije za koje podnose prijave; MONT treba da dopuni pravnu osnovu koja se odnosi na nostrifikaciju/ekvivalenciju diploma stečenih u inostranstvu, u potpunoj saglasnosti sa

načelom nediskriminacije u vezi sa procedurama zapošljavanja u Republici Kosovo, uključujući zapošljavanje u obrazovnim institucijama; MONT prioritetno rešava zahteve za nostrifikaciju (ekvivalentnost) diploma stečenih u inostranstvu za kandidate u procesu takmičenja na javnim konkursima i uspostavljanja radnog odnosa.

Mišljenje Ombudsmana u vezi sa fakturisanjem troškova vode za potrošače sa zajedničkim vodomernima

Ombudsman je, 11. januara 2017. godine, uputio Izveštaj sa preporukama, preko kojeg je preporučeno da se fakturisanje troškova vode vrši na osnovu stvarne potrošnje, i preporučeno je da RAUV vrši redovno praćenje pružalaca usluga vode. Na osnovu razmene pisama i sastanaka između OPI-ja i RAUV-a, procenjene su obaveze RAUV-a u praćenju pružaoca usluga, kao i tehnička pitanja koja sprečavaju fakturisanje vode, u skladu sa stvarnom potrošnjom u određenom broju kolektivnih stanova. Ovom prilikom, RAUV je zatražio od Ombudsmana saradnju u pronalaženju prikladnijeg i pravednijeg rešenja za fakturisanje potrošača, gde ne postoje tehničke i praktične opcije za instaliranje vodomera, ili gde sami potrošači ne žele da ih instaliraju.

U tom smislu, Ombudsman se prvenstveno poziva na Zakon br. 04/L-121 o zaštiti potrošača, koja bi se trebao primenjivati u pogledu fakturisanja vode.⁴³⁹ Ovaj zakon ne predviđa izuzeće od obaveze da se fakturisanje vrši na osnovu stvarne potrošnje.

Ombudsman smatra da bi se moguće rešenje za fakturisanje zajedničkih vodomera moglo pronaći u Zakonu br. 04/ L-134 o stambenim zgradama u suvlasništvu u saradnji sa pružaocima usluga vode, odgovarajućim opštinama i Ministarstvom za zaštitu životne sredine i prostorno planiranje (MŽSPP). U ovom slučaju, Ombudsman predlaže da RAUV, u saradnji sa MŽSPP-om, proceni da li zakon u pitanju, praktično, pruža takve mogućnosti.

Međutim, Ombudsman, shvatajući činjenicu da je RAUV ozbiljno shvatio preporuke Ombudsmana u vezi sa fakturisanjem vode i imajući u vidu da RAUV teži da pronađe razumno i pravično rešenje za fakturisanje potrošača sa zajedničkim vodomernima, skreće pažnju na Zakon br. 04/L-077 o obligacionim odnosima.⁴⁴⁰ Zakon o obligacionim odnosima propisuje podelu obaveza, pretpostavku solidarnosti dužnika i sl. koju mogu da sprovedu pružaoci usluga vode.

Ombudsman pozdravlja inicijativu i napore RAUV-a da se pronađe pravednije rešenje i podstiče da svako predloženo rešenje bude u skladu sa zakonom i/ili najboljim praksama, bilo regionalnim ili međunarodnim.

⁴³⁹ Član 29, stav 1.

⁴⁴⁰ Poglavlje 3, Obaveze koje se mogu deliti.

Mišljenje Ombudsmana u vezi sa sprečavanjem nepotizma na Univerzitetu u Prištini

Ombudsman je 16. marta 2018. godine objavio Mišljenje o sprečavanju nepotizma na Univerzitetu u Prištini. U Izveštaju o preporukama, objavljenom 12. februara 2018. godine, Ombudsman je smatrao da je zabrana zapošljavanja/angažovanja kandidata u bilo kojoj osnovnoj organizacionoj strukturi (odeljenje/ogranak ili program) diskriminatorna ako, unutar tih struktura, isti imaju redovne radne odnose ili su angažovani preko rodbinskih veza (Uredba br. 2/475 o procedurama evaluacije za angažovanje stranih saradnika na Univerzitetu u Prištini „Hasan Priština“, izdata 7. septembra 2017. godine, član 7, stav 11.). Ovo Mišljenje ima dva glavna cilja: da razjasni da ovaj nalaz ne sprečava Univerzitet u Prištini da se bori sa problemom nepotizma na osnovu procedura predviđenih Statutom Univerziteta u Prištini; da naglasi da je borba protiv nepotizma neophodna za potpuno poštovanje ljudskih prava svih kandidata za zapošljavanje na Univerzitetu u Prištini; i da predloži neke mere za dalje jačanje u pogledu sprečavanja nepotizma, zasnovane na politikama oba univerzalno priznata Univerziteta za visoke akademske standarde: Univerzitet Harvard, Sjedinjene Američke Države i Univerzitet Kembridž, Ujedinjeno Kraljevstvo.

U Izveštaju sa preporukama, objavljenom 12. februara 2018. godine (u daljem tekstu: *Izveštaj*), Ombudsman je razmotrio Uredbu br. 2/475 o procedurama evaluacije za angažovanje stranih saradnika na Univerzitetu u Prištini „Hasan Priština“, izdatu 7. septembra 2017. godine (u daljem tekstu: *Uredba*).

Član 7, stav 11. ove Uredbe predviđa: „Na Univerzitetu u Prištini, zapošljavanje/angažovanje kandidata u bilo kojoj od osnovnih organizacionih struktura (odeljenje/ogranak ili program) neće biti dozvoljeno, ako se unutar tih struktura, nalaze u redovnom radnom odnosu ili su angažovani preko rodbinskih veza (u odnosima roditelja-dete, brat-sestra, sestra-sestra, brat-brat i obrnuto)“. U Izveštaju, Ombudsman je utvrdio da je ova odredba diskriminatorna, u skladu sa Ustavom i zakonima Republike Kosovo.

Na primer, Ustav Republike Kosovo, član 24, stav 2, navodi sledeće: Niko se ne sme diskriminisati na osnovu rase, boje, pola, jezika, veroispovesti, političkog ili nekog drugog uverenja, nacionalnog ili društvenog porekla, veze sa nekom zajednicom, imovine, ekonomskog ili socijalnog stanja, seksualnog opredeljenja, rođenja, ograničene sposobnosti ili nekog drugog ličnog statusa“. Kao što je objašnjeno u stavu 10. Izveštaja: „Ustav izričito garantuje jednakost svih lica pred Ustavom i zakonom, pravo svakoga na jednaku pravnu zaštitu bez diskriminacije i zabranjuje svaku diskriminaciju na bilo kojoj od navedenih osnova, **ali i dodaje bilo kojoj drugoj lični status koji nije izričito naveden u ovom članu**“ (naglasak je dodat). Stoga se izveštaj nastavlja u stavu 17: „Lice, zbog nekih svojih ličnih karakteristika ili, u ovom slučaju, bliskih porodičnih veza, kao i izveštaja o radu u okviru odeljenja ili programa UP-a, ne može biti lišeno prava na zapošljavanje, koje je dostupno drugima i potpuno je priznato zbog toga, jer se lice nalazi

u nepovoljnom položaju u odnosu na druge kandidate i istom se ne dozvoljava da učestvuje u konkursu tokom postupka zapošljavanja pod istim uslovima“.

Iz tog razloga, Ombudsman je zabranu zapošljavanja ili angažovanja kandidata kojima su zaposleni članovi uže porodice ili koji su angažovani u okviru ogranka ili odeljenja gde takvi kandidati podnose prijavu za zapošljavanje smatrao diskriminatornom. Ombudsman stoji iza ove izjave. Međutim, kao što je navedeno u stavu 16. Izveštaja: „Ombudsman posebno razume problem nepotizma kao poseban oblik sukoba interesa, koji je izuzetno čest u slučaju zapošljavanja u javnom sektoru“.

Pored toga, Ombudsman smatra da je zabrana diskriminacije, propisana Ustavom i zakonom, neophodna za borbu protiv fenomena nepotizma. Prema presudama EKLJP-a, „**pravo (...) da bude nediskriminisan (...) je prekršeno kada države tretiraju lica nejednako u sličnim situacijama bez davanja objektivnog i razumnog opravdanja**“ (Thlimmenos) protiv Grčke, predstavka br. 34369/97, ESLJP, 6. april 2000, stav. 44, naglasak je dodat).

Sa ove tačke gledišta, pitanje nepotizma ima za posledicu da se kandidati u pogledu zapošljavanja **ne** tretiraju jednako, samo zbog porodičnih odnosa. Očigledno je da porodični odnosi koje kandidati imaju (ili ih nemaju) ne mogu poslužiti kao „objektivno i razumno opravdanje“ da se s njima postupa nejednako. Iz tog razloga, nepotizam se može opisati kao oblik diskriminacije. Kao takav, imperativ je da se UP, kao i sve javne institucije, bore protiv nepotizma na najefikasniji mogući način, u skladu sa Ustavom i zakonima zemlje.

Međutim, može se činiti da je Ombudsman u ovom trenutku umešao UP-a u neizbežnu dilemu: s jedne strane, fenomen nepotizma je diskriminatoran, jer on dovodi do toga da oni kandidati koji **nemaju** porodične veze u odeljenju ili ogranku gde apliciraju za posao budu diskriminirani; s druge strane, prema nedavnom izveštaju Ombudsmana, stroga mera koju je nametnuo Univerzitet u Prištini diskriminiše one kandidate koji **imaju** porodične veze u okviru odeljenja ili ogranka gde apliciraju za posao. Pitanje je, dakle, kako UP funkcioniše tako da ne diskriminiše čak ni one koji nemaju porodične veze i one koji imaju porodične veze bez njihove krivice?

Razumevajući ove zabrinutosti, Ombudsman, u sledećem, predlaže neke druge mere koje UP može preduzeti protiv pitanja nepotizma, osim gore pomenute mere koja je već uključena u Statut. Sledeće predložene mere zasnivaju se na politikama dva svetski poznata univerziteta: Univerzitet Harvard, Sjedinjene Američke Države i Univerzitet u Kembridžu, Ujedinjeno Kraljevstvo. Oba univerziteta spadaju u prvih pet univerziteta u svetu, prema nedavnoj proceni (videti Rangiranje svetskih univerziteta QS 2018. na: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2018>).

Oba univerziteta su univerzalno poštovana za primenu najviših akademskih standarda. Stoga ovi univerziteti mogu poslužiti kao modeli za regulisanje akademskih pitanja, uključujući i sprečavanje nepotizma u okviru akademskog osoblja.

Prvo, Ombudsman primećuje da politike oba univerziteta za sprečavanje nepotizma obuhvataju odnose čak i izvan bliskih porodičnih odnosa. Kao što smo videli gore, Uredba Univerziteta u Prištini koristi pojam „bliska porodica“, koji uključuje samo odnose „roditelj-dete, brat-sestra, sestra-sestra, brat-brat, i obrnuto“. (*ibid*, član 7, stav 11). Univerzitet Harvard uključuje sledeće odnose na spisku: bračni odnos; očuh (maćeha) - pastorak (pastorka); deda (baka) - [nećak/nećakinja]; braća supruge; svekrva - [mladoženja/mlada]; i polubrat/polusestra (videti Priručnik za osoblje osoblja Univerziteta Harvard, radne odnose, Odeljak 1). Pored toga, Harvard slično tretira bračni odnos (*videti i tamo*).

Univerzitet u Kembridžu ima sveobuhvatnije kriterijume, dodajući: vanbračne partnere; bivše supružnike; odnos (kćeri / ujaci / tetke) - (bratanac / bratanica); rođaci; i bliski prijatelji (videti Univerzitet u Kembridžu, Politike i postupci za ljudske resurse, zapošljavanje i rad sa rodbinom i povezanim pitanjima). Kembridž takođe ističe da lista nije konačna i da je to "odgovornost osoblja da preduzmu sve potrebne mere na osnovu logike i razumnosti" kako bi se izbegao nepotizam u slučaju drugih veza koje nisu izričito uključene u ovu listu (*ibid*).

Osim specifičnih politika protiv nepotizma, Ombudsman smatra da je važno napomenuti da ove politike imaju za cilj ne samo da tretiraju sve kandidate za zapošljavanje, već i sve zaposlene na jednak način. Ove politike takođe imaju za cilj da osiguraju **da javnost zna i da oseća sigurnost u vezi sa jednakim postupanjem**. Kao najveći i najvažniji Univerzitet u zemlji, Univerzitet u Prištini, odnosno lideri i njegovo osoblje, imaju odgovornost da poboljšaju ugled Univerziteta u očima javnosti.

U tom smislu, politika u Kembridžu takođe navodi da „članovi osoblja ne bi trebalo da budu imenovani od strane drugih, niti da se stavljaju u situaciju u kojoj bi drugi **imali razloga da veruju** da postoji ili može biti sukob interesa ili neprimereno ponašanje“ i da osiguraju da " Univerzitet nije diskreditovan i da njegova reputacija nije oštećena zbog nepravilnog ponašanja osoblja "(Univerzitet u Kembridžu, Politike i procedure za ljudske resurse, zapošljavanje i rad sa rodbinom i srodnim pitanjima; naglasak dodat). Ombudsman smatra da bi se ista načela trebala primenjivati na osoblje Univerziteta u Prištini.

Nedavno pitanje ostaje da se razjasni: Koji je nadležni organ koji uključuje ove predložene reforme u politiku Univerziteta u Prištini protiv nepotizma? Evo dve opcije. Pre svega, ove reforme mogu se direktno uvesti u Statut Univerziteta, što bi zahtevalo izmene Statuta od strane Skupštine Republike Kosovo. Drugo, vlasti Univerziteta u Prištini, bez promene Statuta, mogu usvojiti ove reforme u obliku propisa. Takav korak bio bi u potpunosti u skladu sa sadašnjim Statutom, što daje Senatu Univerziteta pravo da reguliše postupke za procenu kandidata, barem kada to nije u suprotnosti sa drugim delovima Statuta. U vezi sa ovim, videti Statut Univerziteta u Prištini, član 173., stav 8. ("Ostala pitanja u postupku za procene definisana su pravilima koje donosi Senat u

skladu sa ovim Statutom"). I, generalno, Univerzitet uživa autonomiju da reguliše sve aspekte svog funkcionisanja (videti ibid. Član 12. "Prava i dužnosti").

Ombudsman smatra da se obe ove mogućnosti trebaju koristiti istovremeno. Najidealnije rešenje bilo bi da Skupština promeni Statut tako da direktno uključi reforme. Time bi se obezbedilo da reforme budu održive i da se ne menjaju lako od strane budućih lidera Univerziteta koji se relativno često menjaju. Međutim, izmena Statuta zahteva više vremena, jer sve promene moraju proći kroz zakonodavni proces Skupštine. Zbog toga, dok se ne izvrši izmena Statuta, Ombudsman predlaže da Univerzitetske vlasti odmah preduzmu mere kako bi odobrile ove reforme, izvršavajući svoja ovlašćenja za regulisanje svih aspekata za funkcionisanje Univerziteta. Na osnovu navedene procene, Ombudsman smatra da je usvajanje reformi u politici protiv nepotizma Univerziteta neophodno kako sledi: (1) Politika Univerziteta u Prištini protiv nepotizma treba da pokrije ne samo odnose „bliskih članova porodica“ (Roditelj-dete, brat-sestra, sestra-sestra, brat-brat i obrnuto), ali i odnose drugih rođaka, kako sledi: supružnici; očuh (maćeha) - pastorak (pastorka); deda (baba) – (nećak/nećakinja); braća suprug; tašta – (mladoženja/nevesta]; i polubrat/polusestra; bračna veza; odnos vanbračnih partnera; bivši supružnici; (Ujaci/tetke) - (nećak/nećakinja); rođaci; i bliski prijatelji. Takođe treba napomenuti da ova lista nije potpuna i da je odgovornost članova osoblja da preduzmu sve neophodne mere zasnovane na logici i razumnosti kako bi izbegli nepotizam u slučaju drugih veza koje nisu eksplicitno uključene u ovu listu; (2) Članovima Univerzitetskog osoblja treba zabraniti ne samo prisustvovanje članovima Veća za procenu kada je njihov rođak kandidat za zapošljavanje, već i zabranu učestvovanja u bilo kom drugom procesu koji može doneti određenu korist njegovom / njenom rođaku, uključujući (ali ne ograničavajući se na) zapošljavanje, dohodak i stvaranje prihoda, unapređenje posla i dužnosti. (3) Od članova osoblja treba zahtevati da se izjasne da li su uključeni u postupku zapošljavanja ili bilo koji drugi postupak koji može doneti korist njihovom rođaku. Za neprijavlivanje takve veze, treba uključiti kaznene mere.

Zahtev za privremenim merama

Ombudsman je uputio zahtev Ustavnom sudu u vezi sa ukidanjem nekoliko članova Zakona br. 06/L-048 o Nezavisnom nadzornom odboru za civilnu službu Kosova, kao i za trenutnu suspenziju ovih odredbi do konačne odluke ovog suda

Dana 2. novembra 2018. godine, Ombudsman je podneo zahtev Ustavnom sudu za (1) stavljanje van snage članova 2, 3 (stav 1, podstavovi 2, 3 i 4), člana 4. (stav 1), 6, 7- (stav 1, podstavovi 2, 3 i 4), 11. (stav 3) 18, 19. (podstavovi 5, 6, 7 i 8), 20 (stav 5), 21, 22, 23, 24 i 25 (stav 2. i 3.) Zakona br. 06/L-048 o Nezavisnom nadzornom odboru za civilnu službu Kosova (u daljem tekstu: „Zakon o odboru“ ili „Zakon“), i (2) izricanje privremene mere za hitnu suspenziju takvih odredaba do konačne odluke Suda.

Zahtev Ombudsman za ukidanje navedenih odredaba i izricanje privremene mere je u okviru predmetne nadležnosti Ustavnog suda. Ustav Republike Kosovo (u daljem tekstu: Ustav), u relevantnom delu, definiše sledeće: „Ombudsman može da uputi predmete Ustavnom sudu u skladu sa odredbama ovog Ustava“ (ibid, član 135, stav 4); a posebno, Ombudsman: „ovlašćen je da uputi (...) pitanje usklađenosti sa Ustavom zakona“ (ibid, član 113, stav 2, podstav 1.).

U vezi sa zahtevom za privremenom merom, Zakon br. 03/L-121 o Ustavnom sudu Republike Kosovo predviđa: „Ustavni sud na zahtev strane može doneti odluku o primeni privremenih mera u odnosu na neko pitanje koje je predmet postupka, ukoliko su te mere neophodne za otklanjanje rizika ili nepopravljive štete, ili je preuzimanje ovakvih privremenih mera u javnom interesu“ (ibid, član 27, stav 1.).

Zahtev Ombudsmana takođe se podnosi u roku koji je odredio Sud: „Zahtev podnet u skladu sa članom 113. stav 2. Ustava podnosi Ombudsman (...) u roku od šest (6) meseci od dana stupanja na snagu spornog akta“(Zakon o Ustavnom sudu, član 29, stav 1. i član 30). Zakon osporen kroz ovaj zahtev stupio je na snagu 25. avgusta 2018. godine, odnosno petnaest (15) dana od dana objavljivanja u Službenom listu Republike Kosovo (videti Zakon o odboru, član 32.). Prema tome, zahtev Ombudsmana se podnosi u roku od šest meseci određenim Zakonom o Ustavnom sudu.

Način na koji se određuje područje primene Zakona o Nadzornom odboru jasno ukazuje da je Institucija Ombudsmana uključena u okviru područje primene. U skladu sa članom 2. Zakona: „U područje primene ovog zakona spada Odbor i sve institucije javne uprave koje zapošljavaju civilne službenike“. Pojam „civilni službenik“, kako se koristi u ovom zakonu, „označava civilnog službenika kako je definisano u Zakonu o civilnoj službi“ (ibid., član 3, stav 1, podstav 2.).

Shodno tome, područje primene Zakona o Odboru direktno zavisi od definicije pojma „civilni službenik“ u Zakonu br. 03/L-149 o civilnoj službi Republike Kosovo, koji predviđa sledeće: „Ovaj zakon reguliše status civilnih službenika i njihov radni odnos u

institucijama centralne i opštinske uprave“; i: „U smislu ovog zakona, institucije centralne i opštinske uprave koje su predmet ovog zakona uključuju: upravu Skupštine, upravu Kancelarije predsednika, Kancelariju premijera i ministarstva, izvršne agencije, nezavisne i regulatorne agencije i opštinske uprave“ (ovde, član 1, stavovi 1 i 2; naglasak je dodat).

Shodno tome, Zakon o Odboru daje Odboru nadležnosti za nadgledanje ne samo vladinih institucija, već i svih gore navedenih institucija. Ovo uključuje Instituciju Ombudsmana, kao nezavisnu instituciju.

Funkcije i nadležnosti koje zakon daje Odboru za nadgledanje Institucije Ombudsmana, među ostalim institucijama, ozbiljno narušavaju ustavnu nezavisnost ove Institucije. Ova ustavna nezavisnost je zagarantovana članom 132, stav 2. Ustava Republike Kosovo, koji predviđa sledeće: „Ombusman je nezavistan u sprovođenju svoje dužnosti i ne prihvata uplitanja ili uputstva ostalih organa ili institucija, koje sprovode vlast u Republici Kosovo“.

Ovaj Sud, u svojoj presudi u predmetu KO73/16, ocena ustavnosti Administrativnog cirkulara br. 01/2016, izdata od strane Ministarstva javne uprave Republike Kosovo 21. januara 2016. godine, naglasio je: „Sud primećuje da je Kancelarija Ombudsmana nezavisna institucija koja je stvorena da obezbedi odgovornost javnih organa vis-a-vis prava i sloboda pojedinaca. U ispunjavanju ove uloge, institucija nezavisno vrši svoj mandat bez prihvatanja instrukcija ili uplitanja od strane bilo kog drugog državnog organa“ (ibid, stav 69; naglasak je dodat).

Ovlašćenjem Institucije Ombudsmana u pogledu direktnog vođenja i intervencije, zakon daje Savetu sledeće pravo: „da razmatra i odlučuje o žalbama koje su podneli civilni službenici i kandidati za prijem u civilnu službu“ (član 6. stav 1. podstav 1.); „da nadgleda postupak odabira i utvrdi da li su imenovanja civilnih službenika visokog izvršnog i rukovodećeg nivoa obavljena u skladu sa pravilima i načelima Zakona o civilnoj službi“ (član 6, stav 1, podstav 2); „da prati institucije javne uprave koje zapošljavaju civilne službenike u vezi sa primenom pravila i načela Zakona o civilnoj službi“ (član 6, stav 1, podstav 3.); „da osigura pristup i ispituje spise i svaki dokument koji se odnosi na primenu pravila i načela Zakona o civilnoj službi“ (član 7, stav 1, podstav 2); „da razgovora sa svakim civilnim službenikom koji može imati informacije koje su od neposrednog značaja za obavljanje funkcija Odbora“ (član 7, stav 1, podstav 3); „da zahteva i dobija od institucija sve informacije potrebne za obavljanje svoje dužnosti“ (član 7, stav 1, podstav 4.); „da donosi odluke (...) o ukidanju ili poništenju upravnog akta“ (član 18, stav 1, podstav 2); „da donosi odluke (...) o promeni upravnog akta“ (član 18, stav 1, podstav 3); „da poništi postupak izbora, kada utvrdi da je nastao kršenjem pravila i načela Zakona o civilnoj službi“ (član 19. stav 5. podstav 2); i „da prati institucije javne uprave sa civilnim službenicima koji su zaposleni svake godine (...) kroz redovno praćenje koje se vrši na osnovu godišnjeg plana za praćenje, i kroz vanredno praćenje koje se sprovodi u posebnim predmetima u vezi sa ozbiljnim kršenjima Zakona o civilnoj službi“ (Član 20, stav 1. i 2.).

Isto tako, u skladu sa Zakonom, sva ova uputstva i uplitanja Odbora smatraju se **obaveznim** za Ombudsmana. Na primer, nakon praćenja, „relevantna institucija javne uprave je dužna da sprovede preporuke Odbora, u roku određenom odlukom Odbora“ (član 20, stav 5; naglasak je dodat).

Što se tiče odluka Saveta, Zakon predviđa sledeće: „Odluka Odbora je konačna administrativna odluka i sprovodi je službenik višeg rukovodećeg nivoa ili odgovorno lice iz institucije koja je donela prvu odluku strani“; i: „Neizvršenje odluke Odbora od strane odgovornog lica iz institucije, predstavlja ozbiljno kršenje radnih obaveza“ (član 21, stav 1. i 3; naglasak je dodat).

Konačno, Zakon predviđa: „Institucije javne uprave sa zaposlenim civilnim službenicima, kao i svi drugi javni službenici ili civilni službenici, koji imaju nadležnosti u upravi civilne službe, ili su obavešteni o ovoj oblasti, dužni su da sarađuju sa Odborom“ (Član 25, stav 2; naglasak je dodat).

Ove odredbe jasno pokazuju da se Ombudsman ne može baviti drugim odlukama i merama Odbora, već samo **preporukama** ili **sugestijama**. Umesto toga, zakon ima za cilj da prisili Ombudsmana da se pridržava ovih odluka i mera.

U tom smislu, zakon predviđa i sankcije za neizvršenje odluka i za nesaradnju: „Ako odgovorno lice iz institucije ne sprovede odluku Odbora u roku predviđenom u članu 21. ovog zakona, u svim takvim predmetima, predsedavajući Odbora treba da pismeno obavestiti predsednika Skupštine, relevantni odbor za javnu upravu i neposrednog supervizora lica koje je odgovorno za neizvršenje, u roku od petnaest (15) dana od dana isteka krajnjeg roka za izvršenje“ (Član 23, stav 1). Takođe: „U predmetima kada je lice odgovorno za sprovođenje odluke Odbora, gradonačelnik opštine, relevantni ministar za lokalnu upravu i Premijer Republike Kosovo treba da budu pismeno obavešteni o neizvršenju odluke“ (član 25, stav 3).

Pored toga, neizvršavanje odluka ima finansijske implikacije: „U predmetima neizvršenja odluke Odbora (...), predsedavajući Odbora donosi odluku o zadržavanju pedeset procenata (50%) od mesečne plate odgovornog lica, do izvršenja odluke Odbora“ (član 24, stav 1.).

Sve odredbe Zakona o Nadzornom odboru imaju i *svrhu* i *efekte prisiljavanja Ombudsmana* da prihvata uputstva i uplitanja od Nadzornog odbora. Dakle, Zakon predstavlja direktno kršenje člana 132, stav 2. Ustava, koji predviđa da Ombudsman konkretno „*ne prihvata uputstva i uplitanja drugih tela, institucija ili organa*“.

Ombudsman naglašava da uputstva i uplitanja predviđena Zakonom o Nadzornom odboru nisu beznačajna, već utiču na samu suštinu nezavisnosti Institucije Ombudsmana, čime ozbiljno narušavaju **organizacionu** nezavisnost ove Institucije.

U skladu sa Odlukom V-19-07 Ustavnog suda Albanije u predmetu br. 43/13 (2007) (citiran od strane ovog Suda u svojoj presudi u predmetu KO73/16, citirano gore),

organizaciona nezavisnost Ombudsmana uključuje pravo da bira zaposlene Institucije bez uplitanja drugih institucija: „Pored pitanja koja se odnose na izbor, imenovanje ili razrešenje viših rukovodilaca ili drugih visokih zvaničnika (...), organizaciona nezavisnost se takođe izražava u njihovom pravu da, u skladu sa određenim kriterijumima, izrade i odrede svoju strukturu i organizaciju, uključujući pravo na imenovanje direktora i savjetnika, određivanje broja i sastava visokih zvaničnika kabineta, imenovanje visokih zvaničnika nižeg nivoa, zapošljavanje osoblja na različitim nivoima, itd“.

Dajući Odboru prava da se meša u sve aspekte procesa zapošljavanja u okviru Institucije Ombudsmana, u „izboru, imenovanju ili razrešenju rukovodilaca i drugih visokih zvaničnika“ i u „imenovanju službenika koji se nalaze na nižim pozicijama“, Zakon o Odboru obavezuje Ombudsmana da neustavno „prihvati instrukcije i uplitanja“ od strane drugog organa, i takođe da osmisli organizacionu nezavisnost ove institucije.

Pored toga, Zakon o Nadzornom odboru ima iste nedostatke kao i Administrativni cirkular, koji je Sud poništio u predmetu KO73/16 kao neustavan. Nedostatak je bio da „osporen Administrativni cirkular ne predviđa neophodnu razliku između nezavisnih institucija i drugih državnih organa“ (*ibidem, stav 95*). Prema mišljenju Suda, „Vlada ne može biti dovoljna primenom identičnih kriterijuma na one koji se primenjuju na vladine agencije, kako bi se na isti način primenjivale na nezavisne institucije određene Ustavom“ (*ibidem, stav 74*). Naprotiv, „tehnički i objedinjujući pristup zanemaruje njihovu ustavno definisanu ulogu i autoritet [Ombudsmana i Ustavnog suda] i tako se dotiče njihove nezavisnosti koja im je dodeljena Ustavom i dalje razvijena njihovim organskim zakonima i Pravilnikom o radu“ (*ibidem, stav 87*).

Zakon o Nadzornom odboru je nedovoljan jer nameće ovaj „tehnički i objedinjujući“ pristup protiv Ombudsmana, dajući Odboru iste nadležnosti nad svim institucijama bez pravljenja neophodne razlike „između nezavisnih institucija i drugih državnih organa“. Pored toga, ovaj „tehnički i objedinjujući“ pristup se razlikuje, na primer, u poređenju sa Zakonom br. 03/L-149 o civilnoj službi koji izričito predviđa: „Tokom sprovođenja ovog zakona, poštuje se ustavna autonomija institucija koje su nezavisne od izvršne vlasti“ (*ibidem, član 3, stav 7.*). Ne postoje takve odredbe u ovom zakonu koje bi naglasile da se tokom primene Zakona o Nadzornom odboru poštuje „ustavna nezavisnost institucija koje su nezavisne od Odbora“. Bez uključivanja takve diferencijacije, Zakon o Nadzornom odboru predstavlja kršenje ustavne nezavisnosti, ne samo Institucije Ombudsmana, već i svih nezavisnih institucija.

Međutim, Ombudsman želi da naglasi, iako prema Ustavu, on ne može biti **obavezan** da prihvati instrukcije i uplitanja Odbora, ili bilo kojeg drugog tela, Odbor može, međutim, da ima savetodavnu ulogu prema Ombudsmanu, u vezi sa pitanjima u okviru područja primene Odbora, npr sprovođenje konkursa za zapošljavanje. Međutim, Institucija Ombudsmana bi trebalo da odluči da li će predlozi Odbora biti primenjeni ili ne. Drugim rečima, u svrhu usklađivanja sa Ustavom, ovi predlozi bi jednostavno trebali da ostanu **predlozi**, a ne obavezna uputstva, kao što su trenutno predstavljeni u postojećem zakonu.

Ova diferencijacija, između neobaveznih i obavezujućih predloga, važna je za procenu ustavnosti različitih odredbi Zakona. Na primer, Ombudsman nema kritiku ili prigovor na član 25, stav 1. Zakona, koji definiše: „Odbor saraduje sa institucijama javne uprave u cilju obavljanja svojih funkcija u skladu sa zakonom“. Naprotiv, Ombudsman pozdravlja takvu saradnju, na dobrovoljnoj osnovi. Međutim, stavovi 2. i 3. ovog člana, koji **obavezuju** Ombudsmana da saraduje sa Nadzornim odborom, predstavljaju kršenje nezavisnosti Ombudsmana, i stoga bi trebalo da budu ukinuti kao neustavni.

Kao što je gore navedeno, Zakon daje ovlašćenja Odboru da nadgleda svaku instituciju za koju se smatra da je deo civilne službe, u skladu sa definicijom predviđenom Zakonom o civilnim službama, uključujući: „Upravu Skupštine, upravu Kancelarije predsednika, Kancelariju premijera i ministarstva, izvršne agencije, nezavisne i regulatorne agencije i opštinske uprave“ (Zakon o civilnoj službi, član 1, stav 2.).

Međutim, ovaj izuzetno širok delokrug Odbora je u direktnoj suprotnosti sa njegovim uskim delokrugom predviđenim Ustavom.

Savet se pominje samo jednom u celom Ustavu, tj. u Poglavlju VI („Vlada Republike Kosova“), odnosno u članu 101. („Civilna služba“) ovog Poglavlja. Prema članu 101, stavu 2: „Nezavisni nadzorni odbor za civilnu službu osigurava poštovanje pravila i načela kojima se uređuje civilna služba i sam odražava različitost naroda Republike Kosovo“.

Ustav ne definiše izričito pojam „civilna služba“ niti propisuje da se zaposleni institucije smatraju delom ove „civilne službe“. Međutim, čak i u odsustvu takve definicije, činjenica da je član 101. uključen u Poglavlje VI što jasno pokazuje da se, **na ustavnom nivou**, civilna služba smatra delom **Vlade**.

Ne samo u ovom slučaju, nego u celoj strukturi Ustava, klasifikacija institucija zasnovana na Poglavlju, u kojem su uključene, predstavlja važno načelo tumačenja. Na primer, Ustavom se, u bilo kojoj od svojih odredbi, ne izražava eksplicitno da generalni revizor ima status nezavisne institucije (videti Ustav, članovi 136-138). Međutim, sama činjenica da je član 136. („Generalni Revizor na Kosovu“) uključen u Poglavlje XII („Nezavisne institucije“), dovoljna je da potvrdi status ove institucije kao Nezavisne institucije, iako ne postoji takva eksplicitna odluka.

Na osnovu istog obrazloženja, činjenica da je član 101. („Civilna služba“) uključen u Poglavlje VI („Vlada Republike Kosovo“), dovoljna je da potvrdi status civilne službe kao deo Vlade Republike Kosovo.

Shodno tome, kada Ustav daje ovlašćenja Odboru da nadgleda „civilnu službu“, ovo potonje treba tumačiti kao **deo Vlade**. Ustav ne daje Odboru nikakvu pravnu osnovu za nadgledanje „civilne službe“ u širem značenju koji koristi Zakon o civilnoj službi. Prema tome, kada Zakon o Nadzornom odboru definiše da u delokrugu Odbora ne spadaju samo vladine institucije, već i druge institucije, uključujući i Instituciju Ombudsmana, to čini da Odbor prevaziđe svoju ustavnu nadležnost, koja je **isključivo** da nadzire civilnu službu u okviru Vlade.

Pored toga, s obzirom na činjenice koje su gore navedene, Ustav prisiljava Ombudsmana da ne prihvata „instrukcije i uplitanja od drugih tela, institucija ili organa“, i veoma je važno da se Ustav ne tumači na način koji bi Odboru omogućio nadzor nad Institucijom Ombudsmana. Inače bi postojala direktna kontradikcija između člana 101. Ustava, koji bi Odboru dao prava da daje uputstva i da se upliće u Instituciju Ombudsmana, i člana 132. koji zabranjuje to isto. U cilju izbegavanja ove kontradikcije, neophodno je da se pojam „civilna služba“ tumači na ograničen način, tako da se ne uključuje osoblje Institucije Ombudsmana.

Ovo jednostavno tumačenje potvrđuju i Enver Hasani i Ivan Čukalović u svom vodiču, Ustav Republike Kosova: Komentar. U ovom komentaru, oni navode da je civilna služba „institucionalno zavisna od Vlade“ i da „izvršava (...) funkciju administrativnog izvršavanja vladinih administrativnih zadataka“ (isto, str. 470; dodat je naglasak). Ovo tumačenje još jednom potvrđuje da je jedina ustavna nadležnost Odbora da nadgleda vladine institucije, a ne druge institucije van nje, kao što je to Institucija Ombudsmana.

Pored toga, mora se navesti da se ovo tumačenje uopšte ne ometa činjenicom da Zakon o civilnoj službi pruža šire razumevanje pojma „civilna služba“. Jedan od važnih načela tumačenja je da ustavni pojmovi imaju *autonomno značenje*, što znači da ne zavise od nižih pravnih akata.

Ovo načelo je primenjeno u presudama Suda. Možemo koristiti primer tumačenja termina „krivične optužbe“ prema članu 31, stav 2. Ustava, koji propisuje da: „Svako ima pravo na pravednu i nepristrasnu javnu raspravu ... o svim *krivičnim optužbama* protiv njega“ (dodat je naglasak). Pri tumačenju ove odredbe, Sud je potvrdio da klasifikacija nekog dela kao „krivičnog ili ne krivičnog“ *na nivou zakona*, neće biti presudno za predmet, ako se takav čin smatra „krivičnim“ na *ustavnom* nivou. Drugim rečima, državni organi ne mogu uskratiti pravo dodeljeno na osnovu člana 31. Ustava jednostavno prekvalifikacijom i redefinisanjem krivičnog dela kao prekršaj (videti presudu ovog Suda u predmetu KO12/17, *Procena usklađenosti sa Ustavom*) 55 (stavovi 4. i 5.), 56,57,58,59,60,61,62,63,64,65,66, 67. i 68. Zakona br. 05/L-087 o prekršajima (2017) stavovi 61-62). Slično tome, i na osnovu istog obrazloženja, termin „civilna služba“ ima autonomno ustavno značenja, koje uključuje isključivo osoblje vladinih institucija. Ovo usko ustavno shvatanje ne može se zaobići davanjem terminu šire značenje u zakonu.

Iz tog razloga, davanjem ovlašćenja Odboru da nadgleda institucije koje su van Vlade, Zakon je direktno u suprotnosti sa Poglavljem VI Ustava Republike Kosovo, koji jasno definiše civilnu službu kao deo Vlade.

Član 11, st. 3. Zakona definiše: „U pogledu odlučivanja u okviru ustavnih i zakonskih funkcija Odbora, predsednik i članovi Odbora uživaju imunitet od krivičnog gonjenja, građanske tužbe ili razrešenja dužnosti“.

Ovakav široki imunitet nije utemeljen u ustavima. Ustav jasno i detaljno navodi koji državni službenici uživaju imunitet i obim imuniteta u svakom slučaju. S tim u vezi,

prema Ustavu, samo poslanici Skupštine (član 75.), predsednik (član 89.), članovi vlade (član 98.), sudije i sudije porotnici (član 107.), sudije Ustavnog suda (član 117.) i Ombudsman (član 134.) uživaju imunitet. Naprotiv, Nezavisnom nadzornom odboru nije odobren nikakav imunitet u tekstu Ustava. Iz tog razloga, prema praksi ovog Suda, oni ne bi trebalo da uživaju nikakav imunitet.

U presudi donesenoj u predmetu br. KO 98/1 koja se odnosi na imunitete poslanika Skupštine Republike Kosovo, predsednika Republike Kosova i članova Vlade Republike Kosovo, ovaj Sud je utvrdio da li je, između ostalog, član 22(3) Uredbe o pravilima i procedurama Skupštine, koji predviđa da “član skupštine uživa imunitet od ... gonjenja dok Skupština ne donese odluku o oduzimanju njegovog/njenog imuniteta”, u skladu ili ne sa Ustavom. Ustavni sud je konstatovao da je ova odredba, koja se odnosi na krivično gonjenje, ništavna jer ne postoji imunitet protiv krivičnog gonjenja poslanika u Ustavu. (ibidem, stav 70; naglasak je dodat);

Takav Zaključak Suda zasniva se na ključnom načelu: ***Imunitet se ne može odobriti drugim pravnim aktima, osim ako to nije predviđeno samim Ustavom.*** Ustav je jedini pravni akt koji određuje službenike koji uživaju imunitet i obim imuniteta. Drugim rečima, Ustav ima prvu i zadnju reč u pogledu pitanja imuniteta državnih službenika.

Na osnovu navedenih argumenata, Ombudsman Republike Kosovo, putem ovog podneska, traži da Sud izrekne privremenu meru za trenutnu suspenziju osporenih odredbi, odnosno članova 2, 3. (stav 1, podstavovi 2, 3. i 4), 6, 7. (stav 1, podstavovi 2, 3. i 4.) Član 11 (stav 3.) 18, 19. (podstav 5, 6, 7. i 8.), 20 (stav 1.), 21, 23, 24. i 25. (stav 2. i 3.) Zakona br. 06/L-048 o Nezavisnom nadzornom odboru za civilnu službu Kosova, ***ili barem suspenziju sprovođenja ovih odredbi u odnosu na Ombudsmana.***

Ombudsman smatra da argumenti izneseni u ovom uputstvu pružaju više nego *prima facie* osnov za ukidanje osporenih odredbi.

U odsustvu privremene mere, funkcionisanje Institucije Ombudsmana bi bilo ozbiljno narušeno stalnim uplitanjem Nadzornog odbora u ovu instituciju. Za sada, Nadzorni odbor je poništio ishode četiri konkursa raspisanih od strane Ombudsmana. Nedostatak dovoljnog broja osoblja za rešavanje žalbi građana upućenih institucijama onemogućice sadašnje osoblje da posveti odgovarajuću pažnju takvim zahtevima, uključujući i hitne slučajeve. Štaviše, dosledni upadi Nadzornog odbora će prouzrokovati nepopravljive štete za građane Republike Kosovo, posebno u slučajevima hitnih slučajeva. U cilju izbegavanja ovih šteta, Ombudsman smatra da je, uz svo dužno poštovanje, više nego potrebno da Sud odmah obustavi osporene odredbe, što ometa efikasan rad Ombudsmana i njegovih zaposlenih.

Ombudsman često služi kao poslednja nada za žrtve kršenja ljudskih prava u cilju rešavanja takvih kršenjima i pronalaženja rešenja. Nemogućnost normalnog rada i vršenje mandata ombudsmana, kao jedine nacionalne institucije za ljudska prava, onemogućila bi zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda građana Republike Kosovo. Iz tog razloga,

Ombudsman smatra da je odobrenje privremene mere, sa ciljem da se osigura brže zapošljavanje u Instituciji, jasno u interesu javnosti.

Zbog navedenih razloga, Ombudsman predlaže da članovi 2, 3. (stav 1, podstavovi 2, 3. i 4. (stav 1) 6, 7 (stav 1, podstavovi 2, 3. i 4.), 11. (stav 3), 18, 19. (podstavovi 5, 6, 7. i 8.), 20. (stav 5.), 21, 23, 24. i 25. (stavovi 2. i 3.) Zakona br. 06/L-048 o Nezavisnom nadzornom odboru za civilnu službu Kosova, budu ukinuti i odmah suspendovani do konačne odluke ovog Suda.

Međunarodna saradnja

Nacionalne institucije za ljudskih prava (NILJP-ovi), osnovane u skladu sa standardima utvrđenim u Pariškim načelima⁴⁴¹, igraju ključnu ulogu u nadgledanju i promovisanju efektivnog sprovođenja međunarodnih standarda ljudskih prava na nacionalnom nivou, koje međunarodni sistem ljudskih prava sve više ceni.

Odnos između NILJP-a i međunarodnog sistema ljudskih prava je uzajamni i veoma važan odnos. S jedne strane, međunarodni sistem ljudskih prava pomaže i promoviše NILJP-ove i usvojio je Pariška načela kao ključne normativne standarde za njihovo funkcioniranje, dok sa druge strane, NILJP-ovi doprinose međunarodnom sistemu ljudskih prava učestvovanjem na sednicama Saveta za ljudska prava Ujedinjenih nacija, koristeći žalbeni postupak kako bi skrenula pažnja Saveta na ozbiljna kršenja ljudskih prava, ili saradujući sa drugim organima Ujedinjenih nacija.

Komesarka Saveta Evrope za ljudska prava, gospođa Dunja Mijatović je takođe naglasila značaj NILJP-a u međunarodnom sistemu i u svojoj izjavi povodom obeležavanja 25-godišnjice od usvajanja Pariških načela u vezi sa značajem naglašenog, istakla je sledeće: „*Nezavisni i efikasni NILJP-ovi predstavljaju neprocenjiv značaj za sistem ljudskih prava. NILJP-ovi međunarodne obaveze primenjuju u domaće zakonodavstvo u oblasti ljudskih prava kako bi iste postale stvarnost u svakodnevnom životu ljudi, i deluju kao mehanizmi provere i ravnoteže u cilju zaštite demokratije i vladavine prava. Moramo zaštititi NILJP-ove kako bi postali snažni i u mogućnosti da nas zaštite.*”⁴⁴²

Institucija Ombudsmana, kao nezavisna ustavna institucija za ljudska prava na Kosovu, posvećena je da deluje kao veza u razmeni najboljih međunarodnih praksi ljudskih prava. Stoga je jedan od njegovih prioriteta i dalje saradnja sa partnerskim institucijama i drugim međunarodnim organizacijama posvećenim zaštiti i promovisanju ljudskih prava.

Međutim, kako Republika Kosovo još uvek nije pristupila Ujedinjenim nacijama, Institucija Ombudsmana ima ograničene mogućnosti da doprinese međunarodnom sistemu ljudskih prava usled političkih barijera. Međutim, kao nezavisna ustavna institucija, posvećena je saradnji i doprinosu gde god je to moguće, kao i procesu pripreme svojih kapaciteta kako bi u budućnosti, kad god dođe do članstva, mogla preuzeti svoje obaveze u okviru međunarodnog sistema za ljudskih prava.

S obzirom na značaj međunarodne saradnja i interakcije sa različitim međunarodnim organizacijama i mrežama za ljudska prava, Institucija Ombudsmana prisustvovala je brojnim sastancima predstavljenim u tabeli u daljem tekstu.

Br.	Opis aktivnosti	Datum
-----	-----------------	-------

⁴⁴¹ Pariška načela su minimalni kriterijumi koje Nacionalna institucija za ljudska prava mora ispuniti kako bi se smatrala verodostojnim, nezavisnim i efektivnim na međunarodnoj sceni

⁴⁴² Pariška načela povodom obeležavanja 25-godišnjice: Jake nacionalne institucije za ljudska prava potrebne nego ikad, <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/paris-principles-at-25-strong-national-human-rights-institutions-needed-more-than-ever>, (25.01.2019)

1.	Sastanak EMNILJP-a na projektu „NILJP-ovi u konfliktnim i postkonfliktnim situacijama“ Brisel, Belgija	30-31 januar 2018. godine
2.	Obuka o Povelji o osnovnim pravima Agencije Evropske unije za osnovna prava Beč, Austrija	6-7 februar 2018. godine
3.	Regionalna radionica: Rešavanje problema diskriminacije i borba protiv rasne netrpeljivosti prema Romima Berlin, Nemačka	13-14 februar 2018. godine
4.	Naučna konferencija o „Ulozi nacionalnih institucija za ljudska prava u upravnom i sudskom postupku“, Sarajevo, Bosna	15-16 februar 2018. godine
5.	Radionica o ulozi nacionalnih institucija za zaštitu ljudskih prava za promovisanje i zaštitu ljudskih prava interno raseljenih lica Ženeva, Švajcarska	20. februar 2018. godine
6.	Godišnji sastanak Globalnog saveza nacionalnih institucija za ljudska prava (GSNILJP) Ženeva, Švajcarska	21-23 februar 2018. godine
7.	Radionica o praćenju i izveštavanju o ljudskim pravima Kišinjev, Moldavija	5-7 mart 2018. godine
8.	Međunarodna konferencija na temu „Praćenje domova penzionera“ Trier, Nemačka	12-13 mart 2018. godine
9.	Radionica o strateškom razvoju Beograd, Srbija	12-13 mart 2018. godine
10.	Peti regionalni forum o vladavini prava za Jugoistočnu Evropu Skoplje, Makedonija	16-17 mart 2018. godine
11.	Regionalna obuka o praćenju prinudnog povratka Beograd, Srbija	9-13 april 2018. godine
12.	„Pružanje obuke pratnji u procesu povratka migranata“ (IO u svojstvu trenera) Danilovgrad, Crna Gora	18-19 april 2018. godine
13.	Forum nacionalnih preventivnih mehanizama Astana, Kazahstan	23-26 april 2018. godine
14.	Sastanak mreže NPM-ova zemalja Jugoistočne Evrope o: „Prevencija samoubistava i predoziranja u pritvornim centrima, kao i status osoblja NPM-a u zemljama članicama EU“ Podgorica, Crna Gora	29-30 maj 2018. godine

15.	Sastanak Platforme Co-FRA-ENNHRI-EQUINET o socijalnim i ekonomskim pravima Belfast, Severna Irska.	15-16 maj 2018. godine
16.	Sastanak povodom obeležavanja 20-godišnjice od osnivanja Ombudsmana Makedonije i sastanak Udruženja mediteranskih ombudsmana na temu: „Ombudsman kao zaštitnik socijalnih, kulturnih i ekoloških prava“ Skoplje, Makedonija	30-31 maj 2018. godine
17.	Radionica o preispitivanju Porodičnog zakona o posebnim oblicima zaštite dece bez roditeljskog staranja Tirana, Albanija	24-28 jun 2018. godine
18.	Studijska poseta za osoblje Nacionalnog preventivnog mehanizma Varšava, Poljska	24-29 jun 2018. godine
19.	Studijska poseta Tirana, Albanija	20-22 jun 2018. godine
20.	Letnja akademija Švedskog instituta za mlade profesionalce na Zapadnom Balkanu 2018	3-16 avgust 2018. godine
21.	Program rukovodstva za međunarodne posetioce na temu „Ljudska i građanska prava marginalizovanih zajednica“ Sjedinjene Američke Države	6-24 avgust 2018. godine
22.	Obuka „Postupci kolektivne pravne zaštite putem naloga“ Bratislava, Slovačka	3-6 septembar 2018. godine
23.	Studijska poseta u okviru projekta sa civilnim društvom „Zajedno za socijalno uključivanje na Kosovu“ Prag, Češka Republika	9-14 septembar 2018. godine
24.	Radni forum o međuinstitucionalnoj saradnji: Sprečavanje zlostavljanja u ustanovama za mentalno zdravlje i ustanovama za socijalnu zaštitu Bečići, Crna Gora	17 – 19 septembar 2018. godine
25.	22-godišnja konferencije Evropske mreže Ombudsmana za decu i Godišnja konferencija o mentalnom zdravlju deteta Pariz, Francuska	19-21 septembar 2018. godine
26.	Generalna skupština Međunarodnog instituta ombudsmana Brisel, Belgija	1-3 oktobar 2018. godine
27.	Sastanak radne grupe EMNILJP-a o Konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom Riga, Letonija	2-4 oktobar 2018. godine
28.	Godišnja konferencija „Tražimo budućnost uprkos prilikama“ Skoplje, Makedonija	4-8 oktobar 2018. godine

29.	Sastanak Generalnog odbora OEBS-a Beč, Austrija	9 – 11 oktobar 2018. godine
30.	Sastanak "Licem u lice" unutar okvira zajedničkog projekta EU/Saveta Evrope za borbu protiv privrednog kriminala (PECKII) Strazbur, Francuska	11-12 oktobar 2018. godine
31.	Sastanak o samoinicijativnim predmetima Belfast, Severna Irska	22-23 oktobar 2018. godine
32.	Generalna skupština i godišnja konferencija EMNILJP-a 2018 Atina, Grčka	24-25 oktobar 2018. godine
33.	Studijska poseta o najboljoj praksi Nemačke o nezavisnom praćenju stanja maloletnika u kazneno-popravnim ustanovama i pružanju usluga u zajednici koje utiču na život dece kroz razvoj i pružanje usluga prevencije, zaštite i reintegracije Berlin, Nemačka	22-26 oktobar 2018. godine
34.	Treća zajednička Konferencija poverenika za zaštitu ravnopravnosti Tirana, Albanija	29 oktobar 2018. godine
35.	Regionalna konferencija „Inkluzija Roma nakon Dekade za inkluziju Roma: trenutna situacija i budući izazovi“ Skoplje, Makedonija	7-8 novembar 2018. godine
36.	Sastanak radne grupe za azil i migraciju EMNILJP-a Brisel, Belgija	13-14 novembar 2018. godine
37.	Regionalna konferencija „Tolerantna i inkluzivna društva na Zapadnom Balkanu“ Podgorica, Crna Gora	14-15 novembar 2018. godine
38.	Forum Ombudsmana zemalja Balkana pod nazivom „Zaštita ljudskih prava: izazovi Balkanske saradnje“ Sofija, Bugarska	19 novembar 2018. godine
39.	Sastanak Platforme Co-FRA-ENNHRI-EQUINET o socijalnim i ekonomskim pravima Strazbur, Francuska	27-28 novembar 2018. godine
40.	Međunarodna konferencija o slobodi izražavanja Budimpešta, Mađarska	26-27 novembar 2018. godine
41.	Regionalna konferencija „Nacionalne institucije za ljudska prava na Zapadnom Balkanu u zagovaranju ljudskih prava i zabrane diskriminacije“. Sarajevo, Bosna	29-30 novembar 2018. godine

42.	Sastanak Zajednice prakse o angažovanju nacionalnih institucija za ljudska prava u pravima na seksualno i reproduktivno zdravlje Istanbul, Turska	5-6 decembar 2018. godine
43.	Regionalni okrugli sto „Sprečavanje migracija i efikasne alternative“ Podgorica, Crna Gora	12 decembar 2018. godine
44.	Radionica o finalizaciji Programa SSP-a - Politički kriterijum i vladavina prava Tirana, Albanija	9-12 decembar 2018. godine
45.	Radionica na temu „Funkcionalni pregled sektora pravde kao preteče procesa evropske integracije“ Drač, Albanija	14-16 decembar 2018. godine

Tabela: Učešće u međunarodnoj obuci

Saradnja sa partnerima i drugim međunarodnim organizacijama

Saradnja sa partnerima i drugim međunarodnim organizacijama na Kosovu je veoma važna za rad Institucije Ombudsmana (IO). Zadovoljstvo nam je da izvestimo da je saradnja sa partnerima iz različitih mesta, sa mrežom i međunarodnim organizacijama u inostranstvu i svima onima koji su na misiji na Kosovu, izuzetno dobra. U okviru ove saradnje realizovan je niz aktivnosti koje su obrađene u daljem tekstu.

Na prethodnoj sesiji izjavljeno je, da je IO tokom 2018. godine učestvovao u 45 različitih međunarodnih aktivnosti. Učestvovanje u ovim aktivnostima je takođe bila dobra prilika za razmenu informacija i najboljih praksi kako bi se iste počele sprovoditi na Kosovu.

U daljem tekstu navedeni su neki od najvažnijih međunarodnih sastanaka:

Dana 13. i 14. februara 2018. godine, Ombudsman je učestvovao na naučnoj konferenciji pod nazivom „Uloga nacionalnih institucija za ljudska prava u upravnom i sudskom postupku“, koju je organizovao Ombudsman Bosne i Hercegovine u saradnji sa Savetom Evrope, Pravnim fakultetom Univerziteta u Sarajevu i Pravnim fakultetom Univerziteta u Banja Luci. Konferencija je održana u Skupštini u Sarajevu, Bosna i Hercegovina. Ova konferencija imala je za cilj razmenu naučnog, stručnog i praktičnog znanja pozicije Ombudsmana i organa za ravnopravnost u upravnom i sudskom postupku.

Ombudsman, gđin. Hilmi Jashari, je na ovoj konferenciji dao doprinos naučnim člankom o “Ulozi nacionalnih institucija za ljudska prava u administrativnom i sudskom postupku” u predmetu Republike Kosovo. Kroz ovaj članak, Ombudsman tvrdi da NILJP prema pravosudnim organima mora imati najmanje četiri specifične nadležnosti: 1) nadležnost za upućivanje zakona i drugih normativnih akata Ustavnom sudu za pregled apstrakta; 2) nadležnost da zahtevaju ukidanje upravnih akata; 3) nadležnost za iznošenje informacija *amicus curiae* u nerešenim predmetima pred sudovima; i 4) nadležnost za učešće u praćenju izvršenja sudskih odluka. Takođe tvrdi da je u zemljama

sa relativno novom ili manje razvijenom demokratskom tradicijom, još važnije da se NILJP-ovima dodele ta ovlašćenja.

Valja pomenuti i sastanak Udruženja mediteranskih Ombudsmana na temu „Ombudsman kao zaštitnik socijalnih, kulturnih i ekoloških prava“, organizovan u cilju obeležavanja 10-godišnjice od osnivanja Udruženja mediteranskih Ombudsmana (AOM) i 20-godišnjice od osnivanja Ombudsmana Republike Makedonije, održanog 30. i 31. maja 2018. godine u Skoplju, Makedonija.

Tokom ovog sastanka, Ombudsman gđin. Hilmi Jashari započeo je diskusiju Institucije Ombudsmana Republike Kosovo u vezi sa zaštitom i promovisanjem prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu i ukratko je prikazao opšte stanje ostvarivanja ovog prava u Republici Kosovo. Obećao je da će Institucija Ombudsmana sa predanošću nastaviti da izvršava svoj mandat posvećen poboljšanju kvaliteta života građana i zaštititi životne sredine za buduće generacije, a posebno na jačanje kapaciteta institucije za ostvarivanje prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, tako da se tumačenje prava vrši u skladu sa odlukama ESLJP-a.

Kao što je planirano, Udruženje mediteranskih Ombudsmana, tokom sastanka Generalne skupštine, uključilo je pismo Ombudsmana, poslato 14. novembra 2017. godine mrežama Ombudsmana i institucijama za ljudska prava, u program, zahtevajući i predlažući da zajednički preduzmu korake ka razvoju brojnih jedinstvenih standarda i najboljih praksi za NILJP-ove širom sveta, koje mogu poslužiti kao izvor korisnih i neobaveznih saveta za usmeravanje rada NILJP-a. O ovim predlozima su detaljnije diskutovali i pohvalili svi članovi AOM-a, koji su predložili da Udruženja mediteranskih Ombudsmana (AOM-ovi) istraže mogućnosti za identifikovanje mera kako bi se ostvarili ovi predlozi.

Ombudsman, kao član sa pravom glasa Međunarodnog instituta Ombudsmana (IOI)⁴⁴³ učestvovao je na konferenciji „Ombudsman u otvorenom društvu i participativnom društvu“ i Generalne skupštine Evrope Međunarodne institucije ombudsmana (IOI), u organizaciji Ombudsmana Belgije i Institucija međunarodnih Ombudsmana, održanoj 1-3 oktobra 2018. godine u Parlamentu Belgije, u Briselu.

Izražavajući pohvale pružene podrške Ombudsmana, ove godine, AER- LGBTI Udruženje za jednaka prava na Zapadnom Balkanu i u Turskoj, pozvalo je Ombudsmana da doprinese godišnjoj konferenciji „Tražimo budućnost uprkos prilikama“, koja je održana 4 - 6 oktobra 2018. godine u Skoplju, Makedonija. Na ovoj konferenciji, Ombudsman je učestvovao zajedno sa svojom zamenicom, Marijom Radulović.

U svojstvu panelista, Ombudsman je govorio o ulozi nacionalnih institucija za ljudska prava u promovisanju učešća LGBTI zajednice, odnosno značaju uloge Institucije Ombudsmana Republike Kosovo u zaštiti prava LGBTI osoba. Pored toga, predstavio dva glavna cilja:

⁴⁴³ Institucija Ombudsmana je institucionalni član sa pravom glasa od 7. decembra 2012. godine. Za više informacija o Međunarodnom institutu ombudsmana, posetiti sledeću veb stranicu: www.theioi.org

- *kako Nacionalne institucije za ljudska prava (NILJP), kao što je Institucija Ombudsmana Republike Kosovo, mogu igrati ključnu ulogu u zaštiti prava LGBTI osoba kako bi promovisalo njihovo potpuno učešće u društvu; i*
- *kako se rad ove Institucije Kosova može progresivno proširiti kako bi se odgovorio na specifične potrebe i interese transrodnih osoba koje se mogu razlikovati od potreba lezbijki, homoseksualaca i biseksualnih osoba.*

Ove dve tačke ogleđaju se u nizu primera iz rada Institucije Ombudsmana.

Iako je zaključio da postoje tri važna instrumenta dostupna Nacionalnim institucijama za ljudska prava da promovišu potpunu socijalnu inkluziju LGBTI osoba:

- *putem medija, mogu zauzeti snažan javni stav u zaštiti prava LGBTI osoba i promovisanju njihove uključenosti;*
- *mogu koristiti svoje organe odgovorne za praćenje nad drugim državnim institucijama kako bi osigurale puno poštovanje ljudskih prava LGBTI osoba, posebno od strane policije i drugih istražnih organa;*
- *da bar u slučaju Kosova, Ombudsman bude u mogućnosti da dostavi informacije amicus curiae pred sudovima kako bi podržao zakonska prava LGBTI zajednice.*

Ove mere predstavljaju snažan otpor u borbi protiv diskriminacije i promovisanja pune ravnopravnosti i uključenosti LGBTI zajednice.

Ovu prezentaciju i analizu Narodnog advokata pozdravili su i pohvalili svi učesnici ove konferencije.

Ombudsman je nastavio sa svojim učešćem i dao doprinos na još nekoliko drugih međunarodnih sastanaka. Vredno je napomenuti da je, inter alia, na poziv Saveta Evrope, Ombudsman, zajedno sa svojim zamenicom, Edona-om Hajrullahu, učestvovao na regionalnoj konferenciji „Tolerantna i inkluzivna društva na zapadnom Balkanu“, održanoj 14. i 15. novembra 2018. u Podgorici, Crna Gora. Na sastanku se diskutovalo o uspostavljanju standarda, praćenju i saradnji u oblasti zabrane diskriminacije, borbe protiv govora mržnje i zaštite manjinskih prava. Između ostalog, Ombudsman, u okviru panela "Uspešne inicijative za zaštitu manjina na Zapadnom Balkanu", predstavio je aktuelni pravni okvir, kao i institucionalne mehanizme za zaštitu manjina u Republici Kosovo

Osim toga, treba napomenuti da je uz podršku Saveta Evrope sprovedena studijska poseta Ombudsmanu Poljske, fokusirajući se na razmenu dobrih međunarodnih praksi koje se odnose na dodatni mandat Ombudsmana kao nacionalnog mehanizma za sprečavanje mučenja. Ova poseta sprovedena je u okviru projekta „Jačanje nacionalnog mehanizma za sprečavanje mučenja na Kosovu“, uz podršku Saveta Evrope, Švajcarske Vlade i Vlade Kraljevine Norveške.

Postoji dobra saradnja sa drugim partnerskim institucijama u regionu i šire, sa kojima je Institucija Ombudsmana Republike Kosovo u stalnoj komunikaciji u vezi sa pitanjima od zajedničkog interesa.

Projekti realizovani uz podršku međunarodnih organizacija

Tokom 2018. godine, IO je nastavio da saraduje sa Evropskom komisijom, Savetom Evrope, OEBS-om, UNICEF-om, UNMIK-om, UNDP-om i mnogim drugim organizacijama koje deluju u zemlji, u cilju sprovođenja različitih projekata vezanih za promovisanje, zaštitu i obrazovanje ljudskih prava, koji su pružili nesebičnu pomoć u cilju jačanje institucije, razvoj njenih kapaciteta i promovisanje mandata.

Jedna od tih organizacija je Savet Evrope, koje je dugi niz godina pružao pomoć instituciji u jačanju njene uloge i mandata, kao i u izgradnji kapaciteta. Projekat „Jačanje nacionalnog preventivnog mehanizma na Kosovu“, podržan od strane Saveta Evrope, Švajcarske Vlade i Vlade Kraljevine Norveške, koji je započet u julu, uspešno je nastavljen ove godine. Ovaj projekat biće završen u aprilu 2019. godine. Projekat ima za cilj razvoj kapaciteta Nacionalnog mehanizma za sprečavanje mučenja (NMSM), koji je uspostavljen u okviru Institucije Ombudsmana za sprovođenje međunarodnih i evropskih standarda u oblasti sprečavanja mučenja i zlostavljanja i podizanje nivoa svesti relevantnih zainteresovanih strana o ulozi i mandatu NMSM-a.

Takođe, angažovanje 4 spoljna pravna savetnika u okviru ovog projekta dalo je dobre rezultate u izgradnji kapaciteta institucije da se suoči sa širokim mandatom, kao što je mandat Institucije Ombudsmana, nakon stupanja na snagu Paketa zakona ljudskih prava.⁴⁴⁴ Sve ove aktivnosti su imale trajni uticaj na poboljšanje učinka i ostvarivanje mandata Institucije Ombudsmana.

Ove godine, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) je, kao i u prošlosti, pružila podršku IOK-u u nekoliko aktivnosti. U okviru ove saradnje izvršene su sledeće aktivnosti:

- Ombudsman je, zajedno sa grupom nevladinih organizacija, različitih profila, predstavnicima nevećinskim zajednicama, osobama sa invaliditetom, forumima mladih, zajednicom žena i marginalizovanim grupama, u aprilu 2018. godine održao radionicu u okviru koje je izrađen zajednički akcioni plan u 2017. godini, a utvrđeni su i prioriteti za 2018. godinu.
- Tokom juna je održan zajednički okrugli sto sa nevladinim organizacijama, civilnim društvom i predstavnicima javnih institucija o pravu na pristup javnim dokumentima, na kojem je diskutovano o pravnom okviru na snazi koji reguliše ovu oblast, praksi IO u primeni Zakona o pristupu javnim dokumentima, kao i o izazovima i ograničenjima sa kojima se građani suočavaju u ostvarivanju ovog prava.
- Tokom jula - avgusta 2018. godine, održana je serija radionica pod nazivom „Ja sam LJUDSKO BIĆE i imam PRAVA“ u 10 (deset) opština na Kosovu, odnosno u Prištini, Prizrenu, Đakovici, Uroševcu, Mitrovici - uključujući i severni deo -

⁴⁴⁴ Za više informacija o pravnom okviru na osnovu kog IO ispunjava svoj mandat, posetiti sledeći link: <https://www.oik-rks.org/legislacioni/ligjet/>

kao i Peći, Gnjilanu, Dragašu i Gračanici. Svrha ovih radionica bila je proširiti znanje i podići svest o pitanjima ljudskih prava, jednakosti i zabrani diskriminacije među mladima od 15 do 25 godina. Radionice su održane u različitim regionima Kosova, sa posebnim osvrtom na uključivanje mladih ljudi iz svih zajednica u zemlji, kao što su Srbi, Turci, Romi, Aškalije, Egipćani, Bošnjaci i Goranci. Radionica je takođe imala za cilj promovisanje takmičenja „Ljudska prava kroz umetnost“, za najbolju pesmu i fotografiju o ljudskim pravima, koju je organizovao OEBS. Aktivnost je bila usmerena na predstavljanje ljudskih prava kroz umetnost i podsticanje mladih da razmišljaju kroz umetnost, ljudska prava i njihova kršenja ili ograničenja. Aktivnost je završena 10. decembra 2018. godine, na Međunarodni dan ljudskih prava, sa izložbom poezije i fotografija mladih ljudi sa čitavog Kosova, kada su i dodeljene nagrade za najbolja umetnička dela.

- Tokom 2018. godine, Misija OEBS-a na Kosovu, u okviru projekta „Promovisanje pravnog i pravosudnog sektora poštovanjem prava na jednakost pred zakonom, bez obzira na pol, etničku pripadnost, veru ili druge lične karakteristike“, podržala je Ombudsmana u razvoj nove internet stranice institucije i online platforme za izveštaje NVO-ova. U tom smislu, pokrenuta je nova internet stranica IOK-a i pristupačna platforma na internet stranici IOK-a. Veb stranica je dizajnirana da pruži sveobuhvatan i neograničavajući međuinstitucionalni pristup platformi. Ova platforma će prikazati izveštaje i preporuke organizacija civilnog društva koje rade i doprinosi ljudskim pravima na Kosovu.

U okviru saradnje sa UNICEF-om, kontinuirano su organizovani zajednički sastanci sa ciljem povećanja nivoa poštovanja prava dece. U međuvremenu, uz podršku UNICEF-a, dva predstavnika OIK-a učestvovala su u studijskoj poseti održanoj 23-24 oktobra 2018. godine u Nemačkoj. Svrha ove posete bila je upoznavanje sa radom i iskustvima vladinih i nevladinih institucija Nemačke iz oblasti maloletničke delinkvencije.

Saradnja sa Terre De Hommes-om nastavljena je tokom 2018. godine, pri čemu su pružili podršku IO-u u pogledu pružanje obuke osoblju o tehnikama intervjuisanja dece. Takođe su u procesu uspostavljanja postupaka u vezi sa prijemom, upravljanjem i rešavanjem žalbi koje se odnose na predmete prava deteta koje će biti od velike koristi Odeljenju OIK-a za prava deteta.

UNMIK je i ove godine nastavio sa saradnjom i pružanjem podrške OIK-u, finansiranjem medijske kampanje kroz medijske debate (o TV kanalima i radio stanicama u Južnoj i Severnoj Mitrovici), objavljivanjem i distribucijom brošura kako bi građana sa juga i severa Mitrovice informisali o ljudskim pravima, kao i o ulozi i mandatu IOK-a. Ova podrška imala je pozitivan efekat u procesu informisanosti građana, pri čemu je konstatovano da je to jedan od razloga zbog kojih smo evidentirali povećanje broja žalbi građana IOK-u od strane građana ovog regiona.

Dok je tokom ove godine (20. mart - 19. jul 2018. godine), UNDP pružio podršku Instituciji Ombudsmana kroz angažovanje pravnog savetnika kako bi se povećala sposobnost institucije da identifikuje sistematske predmete podnete sudovima da deluju u skladu sa mandatom amicus curiae ili da čak doprinesu mišljenjima Ombudsmana za upućivanje pred Osnovnim sudovima, Apelacionim sudovima ili Vrhovnom sudu.

Članstvo u međunarodnim organizacijama

Članstvo u mehanizmima koji se bave ljudskim pravima poznato je kao veoma važan instrument u radu Nacionalnih institucija za ljudska prava i ima izuzetan uticaj na unapređenje međunarodne saradnje. Takođe pruža mogućnosti za poboljšanje znanja o ljudskim pravima kroz razmenu najboljih praksi koje se predstavljaju na sastancima i zajedničkih aktivnosti organizovanih tokom cele godine.

Pored toga, kao što je navedeno u izveštaju iz prethodne godine, IOK se takođe pridružio sledećim međunarodnim mehanizmima:

- Međunarodnom institutu Ombudsmana (IOI)⁴⁴⁵
- Evropskom institutu Ombudsmana (EIO)⁴⁴⁶
- Evropskoj mreži Nacionalnih institucija za ljudska prava (EMNILJP)⁴⁴⁷
- Mreži Ombudsmana za decu Jugoistočne Evrope (CRONSEE)
- Udruženju Ombudsmana i medijatora frankofonskih zemalja (AOMF)⁴⁴⁸
- Udruženju mediteranskih Ombudsmana (AOM)⁴⁴⁹
- Pristupanju Sarajevskoj deklaraciji za saradnju⁴⁵⁰
 - Mreži Ombudsmana u oblasti životne sredine i ljudskih prava⁴⁵¹

IOK je takođe pozvan da učestvuje u aktivnostima drugih mehanizama i mreža navedenih u daljem tekstu, ali koji je usled političkih prepreka, samo član posmatrač:

- Globalni savez nacionalnih institucija za ljudska prava - GSNILJP (koji razmatra usklađenost NILJHP-ova sa Pariškim načelima)
- Evropska mreža ombudsmana za decu - ENOC

⁴⁴⁵ Za više informacija o Međunarodnom institutu Ombudsmana, posetiti sledeću veb stranicu: www.theioi.org

⁴⁴⁶ Za više informacija o Evropskom institutu Ombudsmana, posetiti sledeću veb stranicu: www.eoi.at

⁴⁴⁷ Za više informacija o Evropskoj mreži Nacionalnih institucija za ljudska prava, posetiti sledeću veb stranicu: www.enhri.org

⁴⁴⁸ Za više informacija o Evropskom institutu Ombudsmana, posetiti sledeću veb stranicu:

<http://www.aomf-ombudsmans-francophonie.org/>

⁴⁴⁹ Za više informacija o Udruženju mediteranskih Ombudsmana, posetiti sledeću veb stranicu:

www.ombudsman-med.org

⁴⁵⁰ Ova izjava je formalizovala saradnju i aktivnosti svih Institucija Ombudsmana u regionu. Institucija Ombudsmana na Kosovu potpisala je ovu deklaraciju 4. aprila 2014. godine.

⁴⁵¹ Ova mreža je osnovana 2017. godine sa sledećim zemljama potpisnicama: Bosna, Hrvatska, Kosovo, Crna Gora, Makedonija, Srbija i Slovenija

Mreža nacionalnih mehanizama za sprečavanje mučenja u jugoistočnoj Evropi (u okviru kojih IOK prisustvuje na raznim sastancima u cilju saradnje, promovisanja i razmene iskustava u oblasti zaštite prava lica lišenih slobode.

Izveštavanje međunarodnih mehanizama

IOK godišnje dobija upitnike o različitim temama od međunarodnih organizacija u cilju izveštavanja o stanju ljudskih prava na Kosovu. Ove godine je dostavljeno pet upitnika, kako je navedeno u tabeli u daljem tekstu.

Datum	Tema izveštaja/ankete	Organizacija/institucija koja dobija izveštaj
17. januar 2018.	NILJP-ovi i njihova uloga u promociji i zaštiti prava raseljenih lica	OHCHR
19. januara 2018.	Uloga NILJP-ova u promovisanju rodne ravnopravnosti i osnaživanju žena u ruralnim područjima	GANHRI
7. mart 2018.	Prava starijih osoba	ENNHRI
30. mart 2018.	Prava osoba sa invaliditetom i uspostavljanje viših dostupnih zdravstvenih standarda	Specijalni izvestilac Ujedinjenih nacija za prava osoba sa invaliditetom
17. avgust 2018.	Prava osoba sa invaliditetom	ENNHRI

Tabela: Spisak izveštaja dostavljenih međunarodnim institucijama

Komunikacija sa javnošću i medijima

Ombudsman, u cilju ispunjenja misije kao zaštitnika i garantora ljudskih prava i sloboda u zemlji, visoko ceni rad i ulogu medija i vidi ih kao važnog saveznika u realizaciji svoje misije..

Javni nastupi ombudsmana, njegovih zamjenika, kao i drugih saradnika ustanove, bili su brojni i povremeni.

Osim konferencija za štampu koje su održane u instituciji, dokumenti i preporuke su takođe predstavljeni putem saopštenja za medije odgovarajućim institucijama i organima različitih nivoa, kako bi dobili odgovarajuću povratnu informaciju u funkciji dobre uprave.

U promovisanju rada i aktivnosti institucije, društvene komunikacione mreže - Facebook - služile su kao alternativno sredstvo komunikacije. Značaj društvenih medija se ne može zanemariti kao vrlo dobra i brza mogućnost da budemo što bliži i direktniji prema javnosti. IOK ima zvaničnu internet stranicu koja služi kao alternativa komunikacija sa građanima putem Facebook-a.

Pored toga, direktni kontakti Kancelarije kao i Ombudsmana i njegovih saradnika sa novinarima imali su važnu ulogu u stvaranju atmosfere saradnje i korektnosti sa medijima.

Kredibilitet IOK-a je takođe stvoren kroz integritet i tačnost informacija koje je institucija objavila.

Promocija rada i aktivnosti IOK u zaštiti ljudskih prava vršena je kroz konferencije za štampu, saopštenja za štampu i obaveštenja o radu institucije, izjave i intervjue Ombudsmana i njegovog osoblja u štampanim medijima, učešće u različitim debatama i programa javnih i privatnih radija i televizijska koji se odnose na ljudska prava. IOK je takođe promovisao rad institucije putem objavljivanja različitih brošura koje imaju za cilj podizanje svesti građana i relevantnih institucija za ljudska prava..

„Platforma za izveštaje NVO-a“ na veb stranici ove institucije zamišljena je kao dobra prilika da se poveća nivo demokratskog učešća građana, odnosno relevantnih NVO-ova, a različiti izveštaji NVO-ova o zaštiti i stanju ljudskih prava se objavljuju u njoj.

Tokom godine izveštavanja, Kancelarija za komunikaciju sa javnošću se, u skladu sa obavezama i ciljevima postavljenim u Strategiji Kancelarije za odnose s javnošću i medijima 2016-2018, fokusirala na povećanje kontinuiranog i proaktivnog informisanja građana, podizanje svesti u vezi sa garantovanim pravima i slobodama u Republici Kosovo i ulozi i mandatu Ombudsmana.

U tom smislu, elektronski izveštaji, mišljenja, obaveštenja i komunikacije u elektronskom obliku, službenici javnih organa, centralni i lokalni nivo, relevantni NVO-ovi dostavljali su se kao posebne publikacije:

- Godišnji izveštaj za 2018. godinu
- Izveštaj NMSM -a
- Rezime izveštaja za 2018. godinu

Ukupno je objavljen 61 izveštaj, od čega 33 izveštaja o predmetima, 14 ex-officio izveštaja i 14 izveštaja Nacionalnog mehanizma za sprečavanje mučenja (NMSM). Njihovo objavljivanje u mesečnoj statistici prikazano je u tabeli 1.

Tabela 1: 46 izveštaja/mišljenja/Amicus Curiae je objavljeno na zvaničnom sajtu prema mesecima

2018	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Total
Izveštaji o predmetima	-	1	1	2	23	-	2	-	-	-	4	-	33
Ex-officio izveštaji	1	1	2	3	-	-	1	1	1	2	1	1	14
Izveštaji NMSM-a	3	-	1	-	1	1	-	1	1	4	2	-	14

Ovi izveštaji su objavljeni na zvaničnoj internet stranici IOK-a, zajedno sa sažetim informacijama. Dalje, izveštaji i informacije su prosleđeni medijima, a distribuirani su i putem službene veb stranice i profila IOK-a na Facebook-u.

Pored toga, u periodu izveštavanja od 1. januara do 31. decembra 2018. godine, informacije i druga slična saopštenja u vezi sa aktivnostima i angažmanima Ombudsman distribuirana su preko zvanične internet stranice IOK-a, elektronske pošte i stranice profila IOK-a na Facebook-u. Njihov ukupan broj je 79. Razvrstani prema brojkama po mesecima, pojavljuju se kao u Tabeli 2.

Tabela 2: 79 Informacije/izjave/obaveštenja objavljena na veb stranici, prema mesecima

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
2018	5	4	11	6	10	5	4	3	7	8	9	7
UKUPNO	79											

Budući da je informisanje javnosti postavljeno kao prioritet, Ombudsman i njegovi saradnici su se pojavili u 168 puta u medijima, na radiju i televiziji, na internet portalima i pisanim medijima (ovaj broj ne uključuje dalju distribuciju ili objavljivanje istih, niti slučajevne u kojima su se mediji, kako tradicionalni tako i novi, pozivali na stavove i preporuke Ombudsmana).

Tabela 3 navodi distribuciju medijske pokrivenosti, na osnovu zahteva medija i novinara za davanje izjava, intervjuja, učestvovanje u otvorenim emisijama u kojima pitanja postavljaju građani, debate, itd. Treba napomenuti da je sve veće prisustvo Ombudsmana u medijima, uglavnom zbog proaktivne interakcije IO sa medijima i njegovog uticaja na javni interes, uglavnom za predmete kojima se bavi IO ili aktivnosti u kojima je Ombudsman predstavio svoje stavove.

Tabela 3: Različite objavljene i prenesene vesti medijima

IOK u medijima -vesti			
Kosovapress novinske agencije	4	Portali Arberesha.com	2
BIRN/Kalxo.com	6	Periskopi	1
Ekonomia Online	1	Telegrafi	7
Bota Sot novine	6	Insajderi	3
Epoka e Re novine	5	Indeks online	8
Koha Ditore novine	2	Koha.net	3
Kosova Sot novine	2	Kosova.info	2
Zeri novine	2	Zeri.info	4
Express novine	2	Bota sot	1
Metro novine	1	Faks.mk	3
RTK 1	6	Lajmi.net	3
RTK 2	2	Zhurnal.mk	1
KTV	5	Time Ballkan	2
TV 21	1	Albakos	1
Klan Tv	2	Tribuna novine	1
TV Dukagjini	1	Faks.al	1
TV 7	2	Kosova Today	1
RTV Lira	1	Kosova e Lire	1
RTV Gračanica	1	Kosovo24sata	1
TV Plus	1		

Zahtevi medija za davanje izjava/ intervjuja Ombudsmana, njegovih zamjenika i šefova odeljenja su se menjali u zavisnosti od objavljenih izveštaja i na osnovu događaja - dešavanjima u društvu sa navodima o kršenju ljudskih prava.

U većini slučajeva, izjave/intervjui Ombudsmana su se fokusirali na pitanja koja je pokrenuo Ombudsman putem objavljenih izveštaja ili sprovedenih aktivnosti. Ukupan

broj zahteva za davanje izjava/ intervjua je bio 58. Tabela u daljem tekstu razvrstava zahteve za davanje izjava/ intervjua Ombudsmana prema mesecima.

Tabela 4: Zahtevi medija za davanje izjava IOK-a, u brojevima, prema mesecima

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
2018	-	-	2	-	5	7	4	1	8	11	13	7
UKUPNO	58											

U direktnoj funkciji partnerstva sa medijima i kako bi se razgovaralo o zajedničkim pitanjima vezanim za prirodu zajedničkog rada, održani su razni sastanci, što je već postalo tradicija.

Na kraju godine, na posebnoj konferenciji za štampu, Ombudsman je predstavio preliminarne statističke podatke i rad obavljen tokom 2018. godine.

Kancelarija za komunikaciju sa javnošću i medijima takođe upravlja procesom primanja zahteva za pristup javnim dokumentima (PJD) upućenim IOK-u i prosleđuje odgovore institucija stranama.

Tokom 2018. godine, IOK je dobio 21 zahtev za PJD, koji, u poređenju sa prethodnom godinom, predstavlja povećanje od skoro sto procenata. Što se tiče zahteva koji su pozitivno rešene, traženi dokumenti su dostavljeni stranama, u skladu sa zahtevima (u štampanom obliku, elektronskom obliku, a ponekad u oba oblika). Većina zahteva je upućena za više od jednog dokumenta, a ponekad su različite strane tražile iste dokumente.

Finansiranje

IOK je nezavisna ustavna institucija, koja se finansira iz budžeta Republike Kosovo. Prema Zakonu o Ombudsmanu: “ *Institucija ombudsmana priprema svoj predlog godišnjeg budžeta i dostavlja ga na usvajanje Skupštini Republike Kosovo, koji ne može biti manji od budžet odobrenog budžeta prethodne godine.*”⁴⁵² Dalje, prema zakonskim odredbama Zakona o Ombudsmanu, IOK-u su obezbeđena dodatna potrebna budžetska sredstva u slučaju povećanja obaveza i nadležnosti prema ovom zakonu i drugim zakonima, odnosno dodatni relevantni i adekvatni finansijski i ljudski resursi.⁴⁵³

Finansiranje IOK -a iz budžeta Republike Kosovo

Na osnovu pravnog procesa za pripremu i podnošenje redovnih budžetskih zahteva, Ombudsman je podneo svoj zahtev za budžet za 2018. Skupštini Republike Kosovo.

Budžetski zahtev Ombudsmana za 2018. je pripremljen na osnovu plana rada i sprovođenja planiranih aktivnosti tokom 2018. godine. Budžet IOK-a za 2018. je dodeljen u novčanom iznosu od 1,373,167.00 evra, namenjen za sledeće budžetske kategorije:

- a) Plate i zarade u iznosu od 957.313,99 evra;
- b) Robe i usluge, u iznosu od 324.353,00 evra;
- c) Komunalne usluge, u iznosu od 25.500,00 evra;
- d) Kapitalni rashodi u iznosu od 66.000,00 evra.

Pregled budžeta IOK za 2018. godinu, prema zahtevu budžeta, početnom budžetu, budžetskim rashodima i budžetskim uštedama, biće predstavljen u tabelarnom obliku na osnovu opštih podataka po budžetskim ekonomskim kategorijama. S druge strane, detaljno finansijsko izveštavanje za budžetsku 2018. godinu za sve budžetske ekonomske kategorije i posebne podkategorije izrađeno je odvojeno i biće prosleđeno Skupštini Republike Kosovo korišćenjem jedinstvenog finansijskog izveštaja za nezavisne institucije na Kosovu, kako zahteva Odbora za budžet i finansije Skupštine Republike Kosovo.⁴⁵⁴

Tabela u daljem tekstu prikazuje budžetsku situaciju IOK-a za 2018. godinu.

Table 1: Budžet IOK-a u skladu sa budžetskim zahtevom, Zakonom o budžetu, Budžetskom izjavom IOK-a i smanjenje budžeta odlukom Vlade i konačnom budžetu za 2018. godinu.

⁴⁵² Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, član 35, stav 3.

⁴⁵³ Isto.

⁴⁵⁴ Detaljni finansijski izveštaj za budžet IOK-a će biti dostavljen Skupštini Republike Kosovo korišćenjem jedinstvenog obrazaca za finansijsko izveštavanje.

<i>Ekonomska kategorija</i>	Budžetski zahtev	Budžet dodeljen za 2018.	Izjava o uštedama IOK-a	Smanjenje budžeta odlukom Vlade	Konačni budžet za 2018.
Plate i zarade	1.053825.87	957.314.00	110.000.00	14.627.31	832.686.68
Robe i usluge	384.353.00	324.353.00	80.000.00	0.00	244.353.00
Komunalne usluge	25.500.00	25.500.00	10.000.00	0.00	15.500.00
Kapitalni rashodi	66.000.00	66.000.00	3.000.00	18.181.00	44.819.00
<i>Ukupan budžet</i>	1.529.678.87	1.373.167.00	203.000.00	32.808.31	1.137.358.68

Budžetsko planiranje, budžetska potrošnja i budžetska štednja za 2018. godinu su izvršeni u skladu sa planiranim potrebama i planovima za ispunjavanje potreba i radnih aktivnosti IOK-a, koje su bile od interesa za ostvarivanje mandata, izvršenje rada i funkcionisanje IOK-a. Međutim, nije bilo praćenja i unutrašnje kontrole nad ekonomskim i efikasnim korišćenjem budžeta.

U skladu sa zakonskim procedurama, IOK je takođe dao izjavu o budžetskoj uštedi za 2018. u oktobru 2018. godine, koja je iznosila 203.000,00 evra. Međutim, sa predlogom Ministarstva finansija (MF) i odlukom Vlade Republike Kosova, u decembru 2018. godine budžet IOK-a je smanjen u različitim budžetskim kategorijama u iznosu od 32,808.31 evra.

Konačni budžet i stvarni troškovi za 2018. godinu

Budžet IOK-a za budžetsku 2018. godinu ostvaren je na nivou od 96,80% u odnosu na konačni budžet na kraju godine. Tabela u daljem tekstu prikazuje konačnu budžetsku situaciju u odnosu na budžetske troškove za 2018. godinu. Podaci o budžetu su izraženi u ovoj tabeli prema ekonomskoj kategoriji i prema troškovima izraženim u procentima.

Tabela 2: Konačni budžet i stvarna potrošnja budžeta u 2018. godini

Br	Ekonomska kategorija	Konačan budžet za 2018.	Budžetska potrošnja	Neiskorišće na sredstva	Sprovedeno u %
1.	Plate i zarade	832.686.68	832.686.68	0.00	100.00

2.	Robe i usluge	244.353.00	211.055.62	33.297.38	86.37
3.	Komunalne usluge	15.500.00	12.472.93	3.027.07	80.47
4.	Kapitalni rashodi	44.819.00	44.816.32	2.68	99.99
Ukupno		1.137.358.68	1.101.031.55	36.327.13	96.80

Finansiranje IOK-a od strane donatora

Dana 10. jula 2018. godine, IOK je potpisao Sporazum o grantu sa Savetom Evrope za period od 11. jula 2018. do 11. aprila 2019. godine u iznosu od 40,500.00 evra. Ovaj sporazum je potpisan u svrhu finansiranja aktivnosti koje podržava Savet Evrope za angažiranje 4 spoljna pravna savetnika Institucije ombudsmana. Ova aktivnost je veoma doprinela izgradnji kapaciteta institucije za rešavanje sveobuhvatnog mandata nakon stupanja na snagu paketa zakona o ljudskim pravima.⁴⁵⁵

⁴⁵⁵ Za više informacija o pravnom okviru na osnovu kojeg IO sprovodi svoj mandat, pogledajte link <https://www.oik-rks.org/legislacioni/ligjet/>

Statistika

Rezime statistike žalbi i predmeta za 2018. godinu

Od 1. januara do 31. decembra 2018, podneto je 1986 žalbe i zahtevi u sedištu IOK u Prištini i regionalnim kancelarijama od strane građana Kosova u cilju dobijanja saveta ili pravne pomoći.

Najveći broj predmeta koje je istraživao IOK tokom perioda izveštavanja uglavnom se odnosio na *pravo na nepristrasno i pravično suđenje; pravo na pravna sredstva; pravo na rad i obavljanje profesije; zdravstvenu i socijalnu zaštitu; zaštita imovine, itd.*

Tabele u daljem tekstu detaljno prikazuju ukupan broj podnesenih žalbi i istraženih predmeta, broj predmeta koji se ex officio istražuju, etničku pripadnost podnosioca žalbe, pol podnosioca žalbe, broj rešenih predmeta, odgovorni organi, broj izveštaja sa preporukama i preporuke za predmete koji se istražuju, itd.

Tabela 1: Žalbe podnesenih IOK-u tokom 2018. godine

	Ukupan broj žalbi podnesenih IOK-u	1986
	Broj lica koja su podnela žalbe	5554
Etnička pripadnost podnosioca žalbe		
	Albanska	1767
	Srpska	112
	Romska	28
	Bošnjačka	28
	Aškalijska	17
	Egipćanska	14
	Turska	11
	Ostalo	9
Rod podnosioca žalbe podnesen OIL-u		
	Muški	1459
	Ženski	527
Odgovorni organi za rešavanje žalbi (za jednu žalbu može biti odgovorno više strana).		
	Sudovi	562
	Ministarstva	529
	Opštine	325
	Policija	138
	Kancelarije tužioca	85

	Privatna lica	80
	Javna preduzeća	56
	Privatne kompanije	57
	Kosovska agencija za privatizaciju	30
	Strani organi	30
	Kosovska agencija za imovinu	6
	Ostali	220

Tabele 2: Odbijene žalbe tokom 2018. godine

	Broj odbijenih žalbi	1131
Pravni osnov za odbijanje žalbi na osnovu Zakona o Ombudsmanu		
	Nisu iscrpljena sva pravna sredstava – član 22, tačka 1.4	505
	Nepostojanje kršenja ili lošeg upravljanja – član 22, tačka 1.1	305
	Van nadležnosti - član 21, tačka 1.3.1	187
	U toku je korišćenje pravnog leka - član 22, tačka 1.3	73
	Nedostatak interesovanja, neuspeh strane - član 22, tačka 1.2	49
	Podneseno nakon zakonskog roka - član 21, tačka 1.3.2	6
	Anonimna žalba - član 21, tačka 1.3.3	6

Tabela 3: Predmeti istraženi od strane IOK-a tokom 2018. godine

	Istrage pokrenute nakon podnošenja žalbe od strane građana	855
	Istrage pokrenute po službenoj dužnosti (Ex Officio)	72
<i>Etnička pripadnost građana u istraženim predmetima</i>		
	Albanska	743
	Srpska	71
	Bošnjačka	15
	Romska	10
	Aškalijaska	5
	Goranska	3
	Egipćanska	2
	Turska	2

	Ostali	4
Pol podnosilaca žalbi u predmetima koje istražuje Institucija ombudsmana		
	Muški	621
	Ženski	234
Odgovorni organi u predmetima koje istražuje IOK (za jedan predmet može biti odgovorno više strana)		
	Sudovi	311
	Ministarstva	228
	Opštine	156
	Policija	66
	Kancelarije tužioca	51
	Privatna lica	20
	Javna preduzeća	16
	Privatne kompanije	12
	Kosovska agencija za privatizaciju	10
	Strani organi	2
	Kosovska agencija za imovinu	2
	Ostali	98

Tabela 4: Predmet istraženih predmeta na osnovu prava garantovanih Ustavom (predmet može uključivati kršenja više garantovanih prava)

	Pravo na nepristrasno i pravično suđenje	317
	Pravo na pravni lek	169
	Pravo na rad i obavljanje profesije	134
	Zdravstvena i socijalna zaštita	108
	Zaštita imovine	103
	Pravo na pristup javnim dokumentima	55
	Jednakost pred zakonom	52
	Prava optuženog	40
	Prava deteta	35
	Pravo na obrazovanje	29

Zabrana mučenja, okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja	29
Odgovornost prema životnoj sredini	16
Pravo na brak i porodicu	14
Pravo na život	9
Sloboda kretanja	8
Ljudsko dostojanstvo	7
Pravo na slobodu i sigurnost	6
Pravo na privatnost	5
Predmeti posredovanja	4
Sudska zaštita prava	3
Pravo na lični integritet	3
Sloboda izražavanja	2
Pravo na izbor i učešće	2
Tumačenje odredbi o ljudskim pravima	2
Pravo na slobodu misli, savjesti i vere	1

Tabela 5: Opšti broj predmeta koje je IOK zatvorio tokom 2018. godine (ne samo predmeti iz 2018. godine, već i predmeti koji su ranije registrovani, ali su zatvoreni tokom ove godine)

Opšti broj zatvorenih predmeta	1301
Pravna osnova za zatvaranje predmeta na osnovu Zakona o Ombudsmanu	
Pozitivno rešeni, na zahtev podnosioca žalbe - član 21, tačka 1.5.	463
Neprihvatljivi, nema kršenja ili lošeg upravljanja - član 22, tačka 1.1	229
Neprihvatljivo, nisu iskorišćena sva pravna sredstava - član 22, tačka 1.3	220
Zatvoreni izveštajem – član 24.3	201
Neprihvatljivo, nisu iskorišćena sva pravna sredstava - član 22, tačka 1.4	104
Zatvoreno zbog nedostatka interesa ili neuspeha podnosioca žalbe - član 22, tačka 1.2	76
Neprihvatljivo, van nadležnosti - član 21, tačka 1.3.1	8

Tabela 6: Izveštaji sa preporukama IOK-a

Izveštaji o istraženim predmetima (na žalbe građana)	33
Izveštaji o <i>ex officio</i> istraženim predmetima	14
Izveštaji NILJP-ova	14
Pisma sa preporukama	20
<i>Preporuke u izveštajima i pisma sa preporukama</i>	263
Amicus Curiae	6
Mišljenja	3
Zahtevi za privremene mere	1

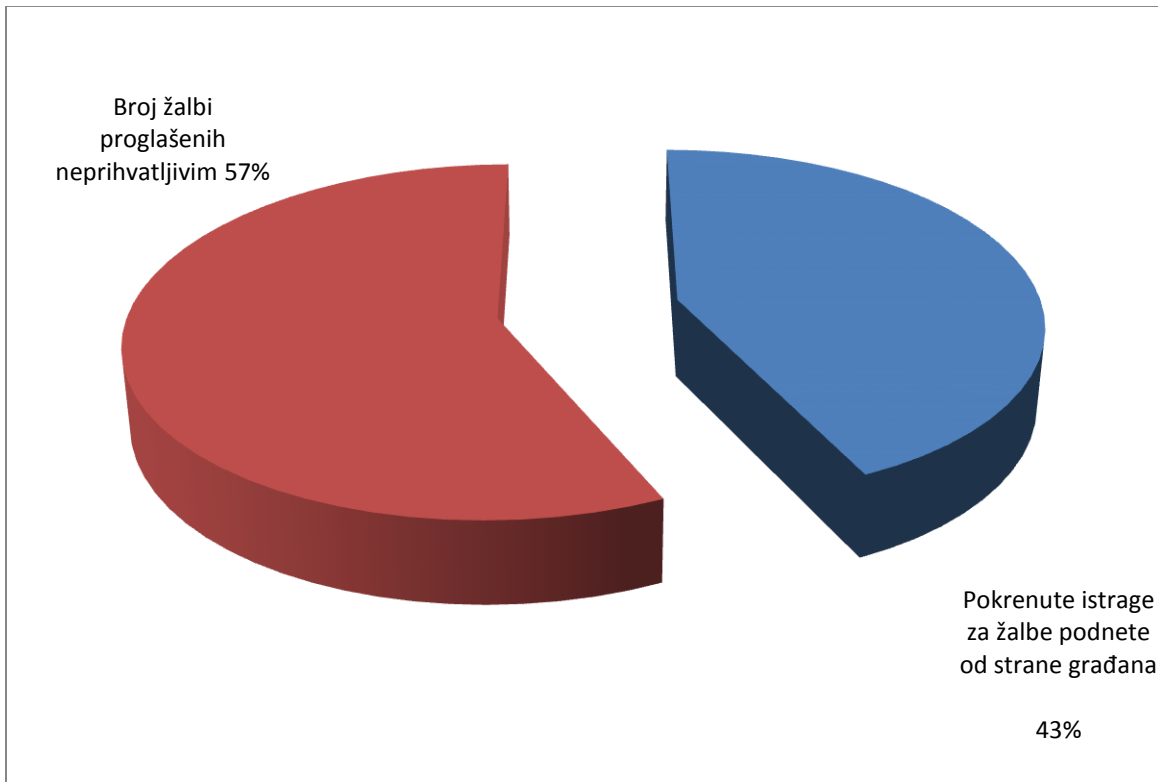
Tabela 7: Sprovođenje preporuka datih u izveštajima i pismima sa preporukama za predmete koje je istraživao IOK tokom 2018. godine

Odgovorni organ	<i>Sprovedene preporuke</i>	<i>Ne sprovedene preporuke</i>	<i>Čeka se sprovođenje</i>
Ministarstvo pravde	19	3	20
Ministarstvo zdravlja	3	0	3
Ministarstvo rada i socijalne zaštite	5	3	4
Ministarstvo unutrašnjih poslova	12	1	12
Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije	2	0	3
Ministarstvo infrastrukture	2	0	2
Ministarstvo finansija	0	1	0
Ministarstvo ekonomskog razvoja	1	1	0
Ministarstvo administracije lokalne samouprave	1	0	0
Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja	0	0	11
Ministarstvo inostranih poslova	0	1	0
Ministarstvo za evropske integracije	0	0	2
Nacionalni institut za javno zdravlje	0	0	1

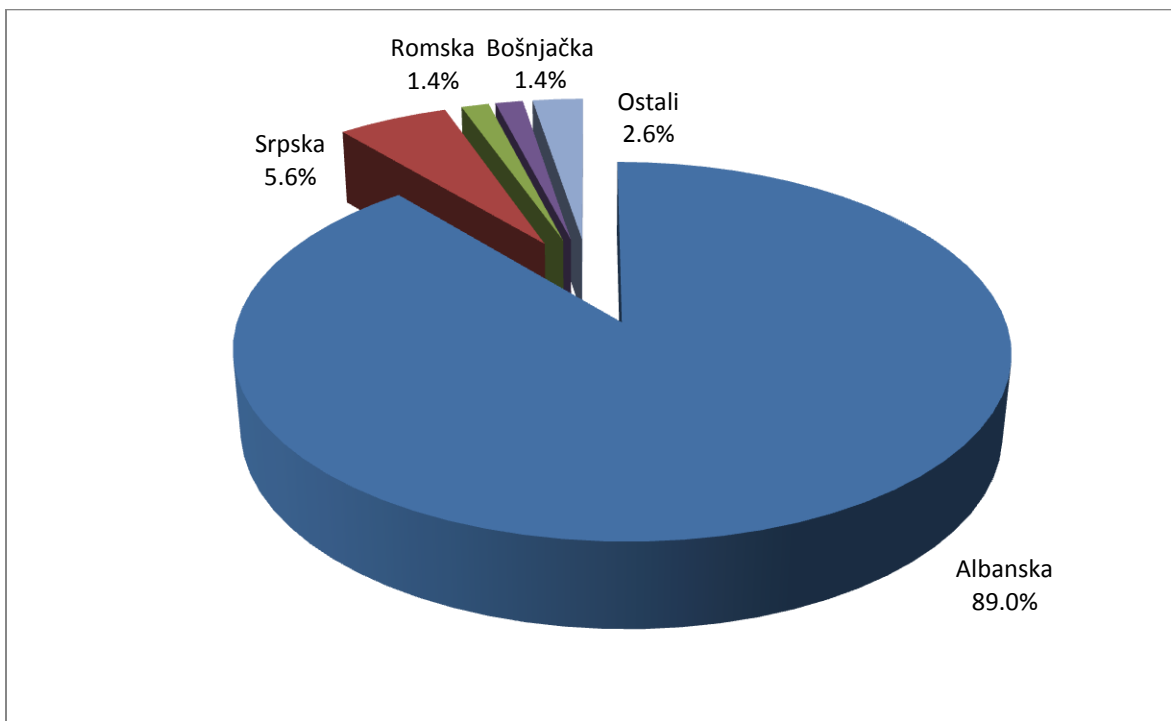
Vlada Kosova	1	1	3
Kosovska kazneno popravna služba	0	0	3
Bolnica i Univerzitetski klinički Centar Kosova	3	1	19
Poreska uprava Kosova	0	0	1
Skupština Kosova	0	0	8
Apelacioni sud	2	9	7
Osnovni sud u Prištini	2	3	2
Vrhovni sud Kosova	0	0	1
Osnovno tužilaštvo u Prizrenu	0	0	1
Sudski savet Kosova	0	0	4
Tužilački savet Kosova	0	0	1
Policija Kosova	3	0	4
Telekom Kosova	0	0	1
KEK	0	0	1
Centralna izborna komisija	1	0	0
Prištinski univerzitet	4	0	1
Kosovska agencija za poređenje i verifikaciju imovine	0	0	1
Regulatorni autoritet železnica	1	0	0
Opština Uroševac	3	4	0
Opština Priština	3	1	0
Opština Štimlje	0	0	2
Opština Istok	3	0	0
Opština Podujevo	2	0	0
Opština Peć	2	0	0
Opština of Lipljan	1	0	0
Opština Zvečan	0	0	1
Opština Novo brdo	0	0	2
Opština Srbica	0	0	2

Opština Južna Mitrovica	1	0	0
Opština Dečane	1	0	1
Opština Drenica	2	0	0
Opština Klina	3	0	0
Opština Kamenica	0	0	2
Opština Obilić	2	0	1
Opština Suva reka	2	0	0
Opština Vitina	3	0	0
Opština Gnjilane	2	0	0
Opština Kosovo Polje	2	0	0
Opština Orahovac	3	0	0
Opština Mališevo	2	0	0
Opština Kačanik	0	0	2
Opština Elez Han	0	0	2
Opština Dragaš	0	0	2
Opština Severna Mitrovica	0	0	1
Opština Đakovica	0	0	1
Ukupno	99	29	135

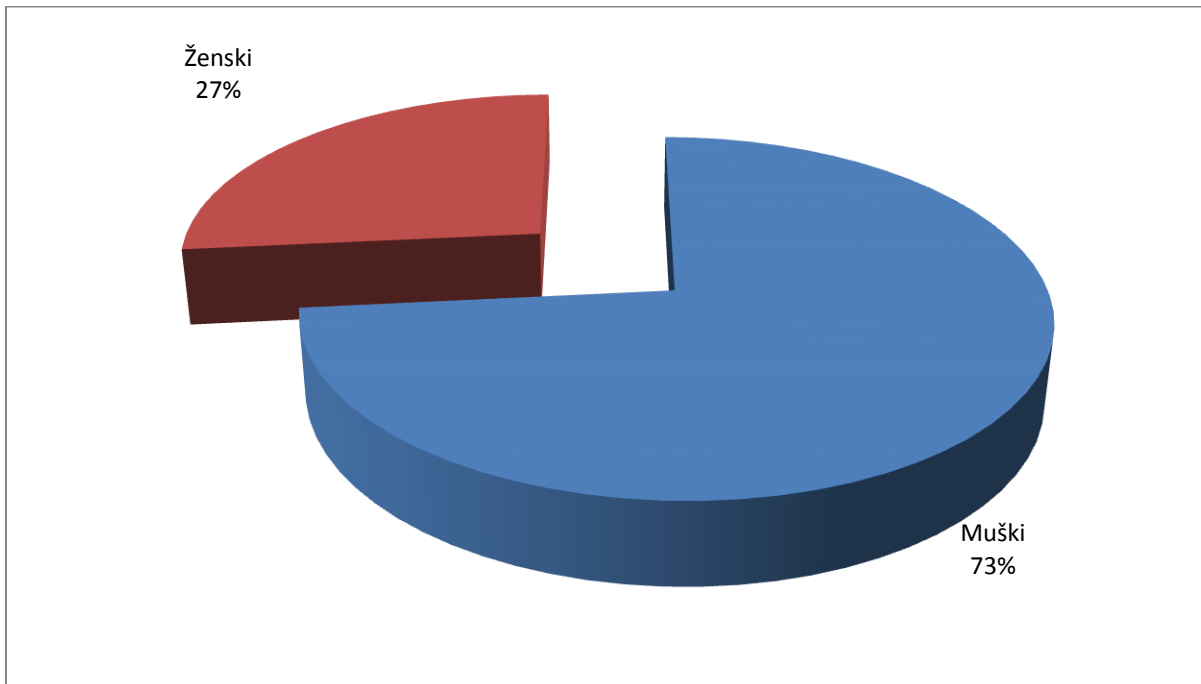
Grafički prikaz statistike za 2018. godinu

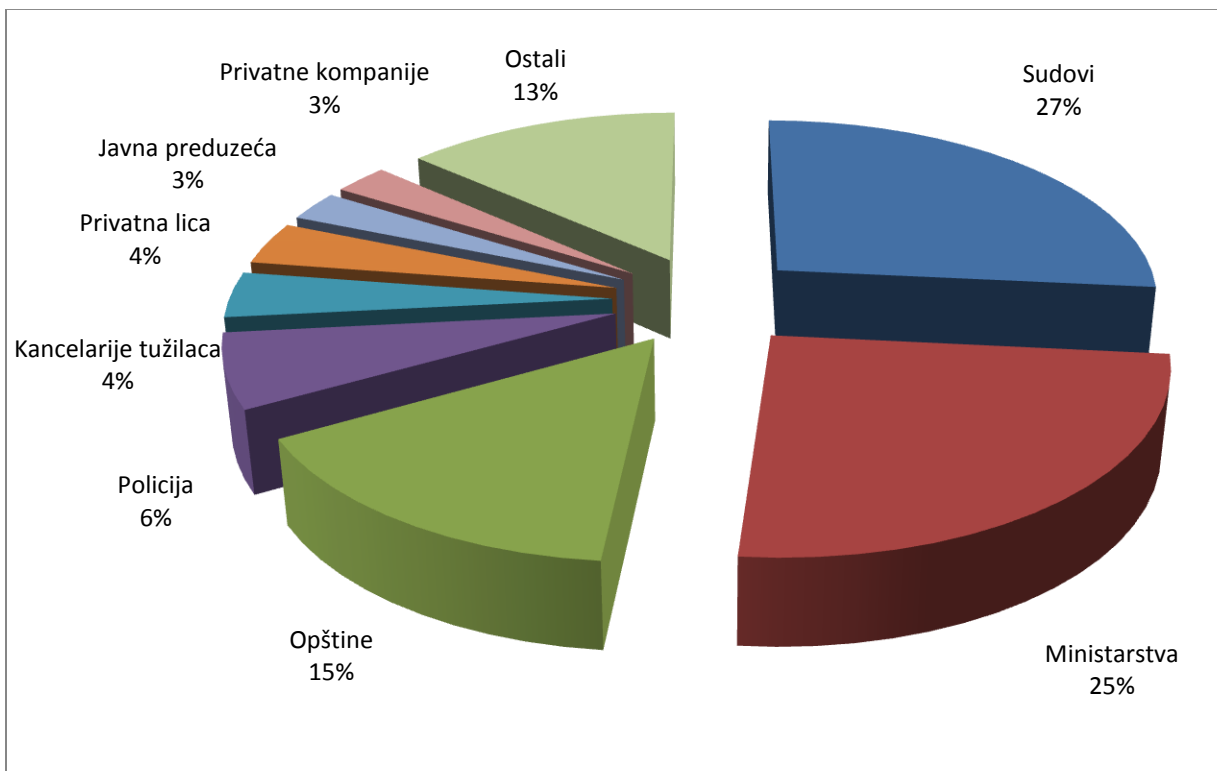
Grafikon 1: Pregled žalbi podnetih IOK-u tokom 2018. godine

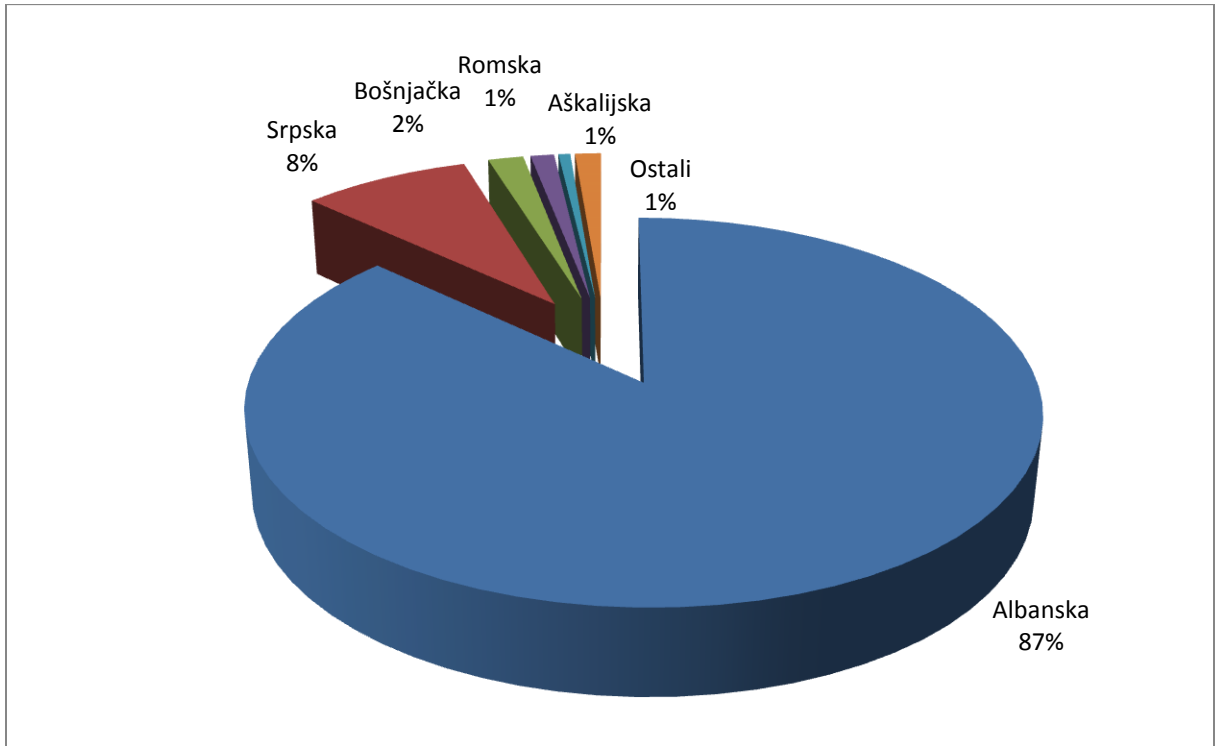
Grafikon 2: Etnička pripadnost građana koji su podneli žalbe IOK-u

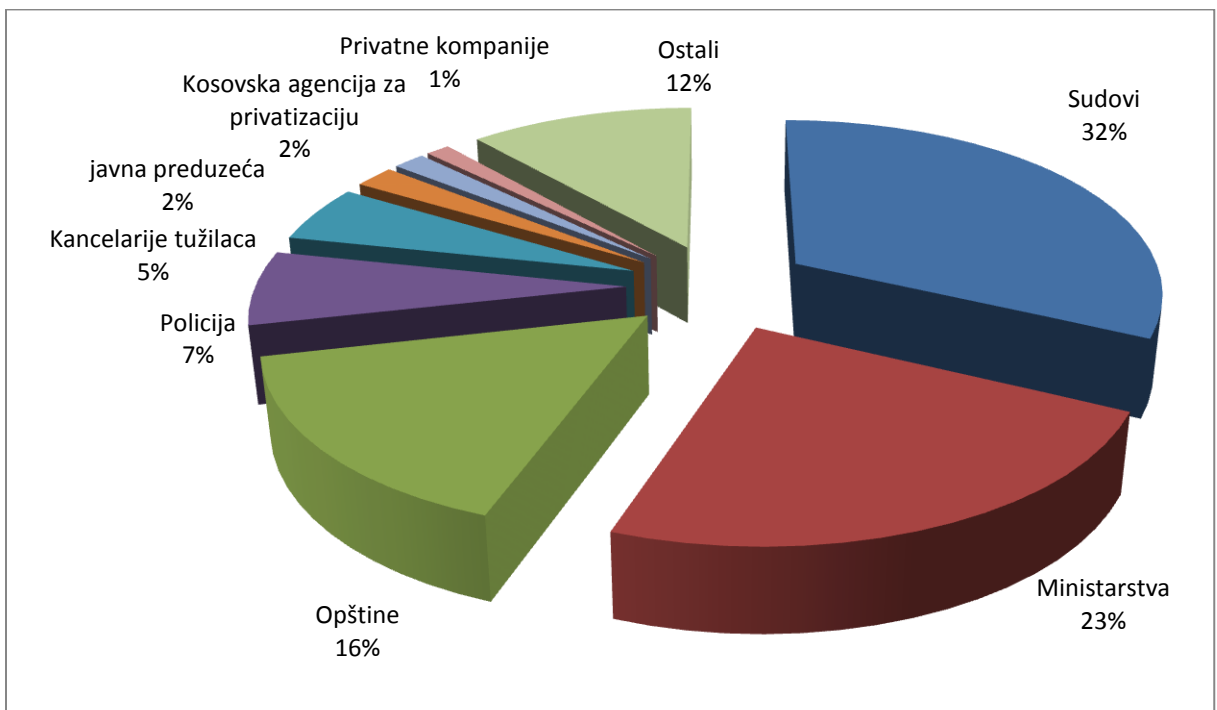
Grafikon 3: Pol građana koji su podneli žalbe IOK-u

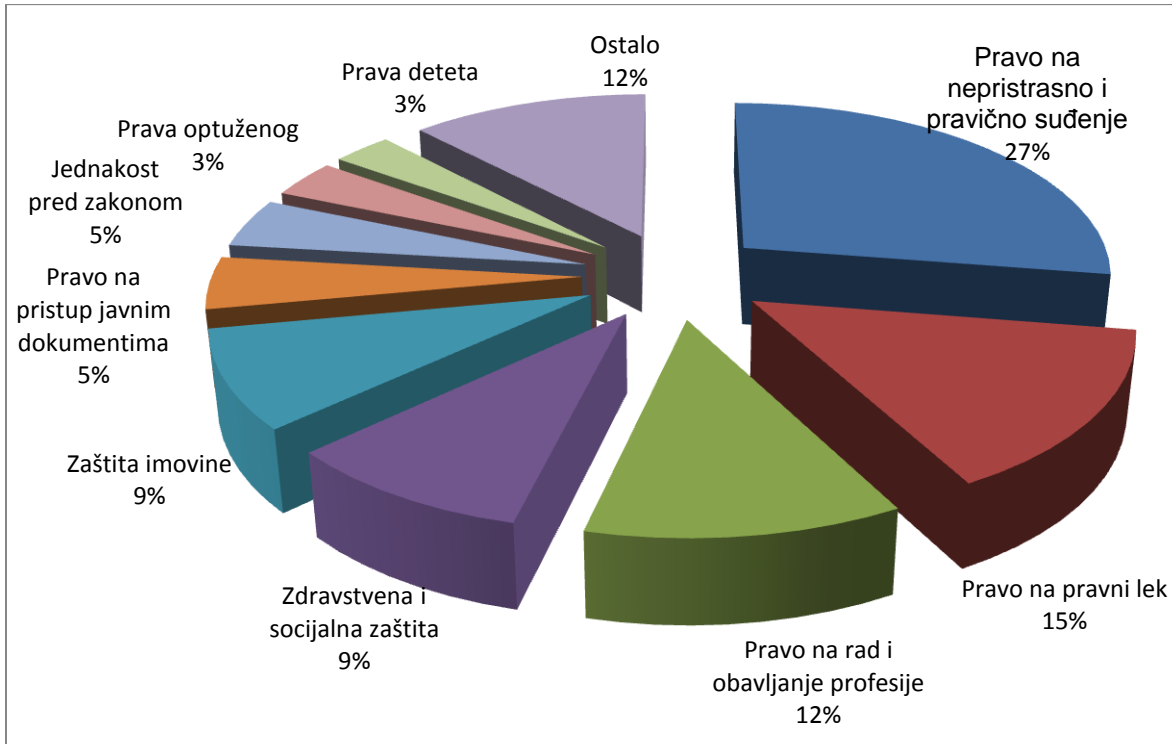
Grafikon 4: Odgovorni organi za žalbe podnesene OIK-u tokom 2018. Godine

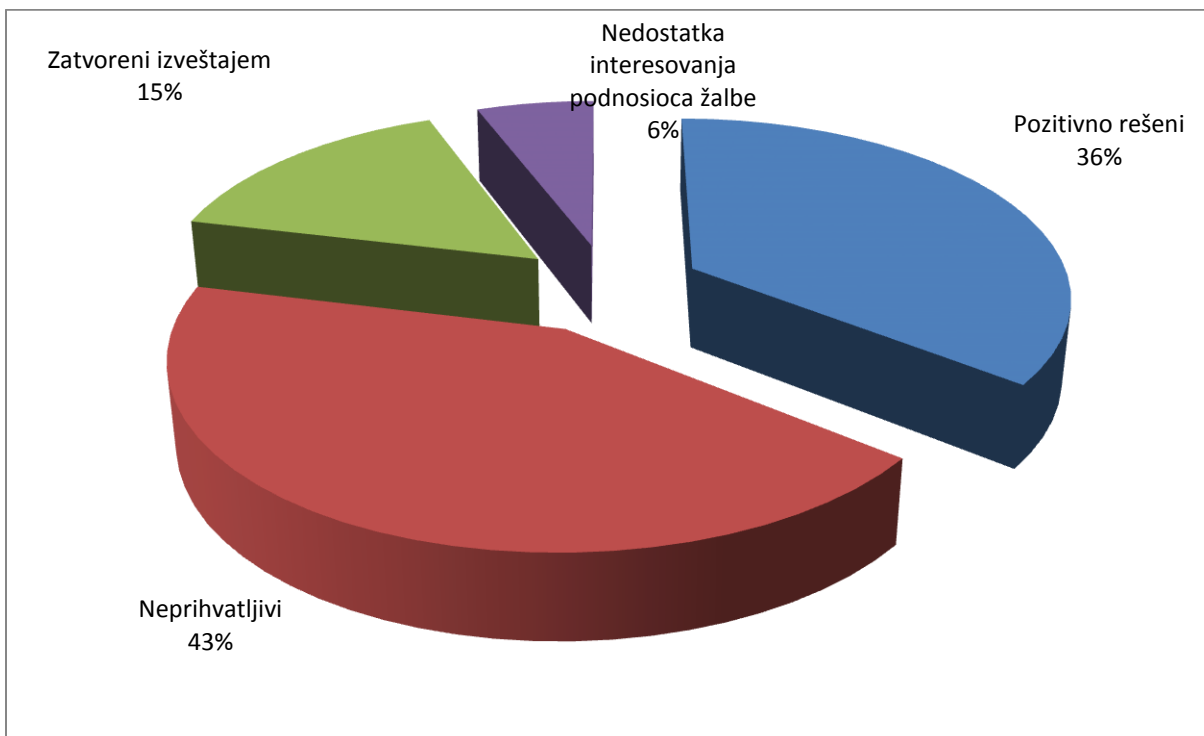
Grafikon 5: Etnička pripadnost građana uključenih predmetima koji su predmet istrage

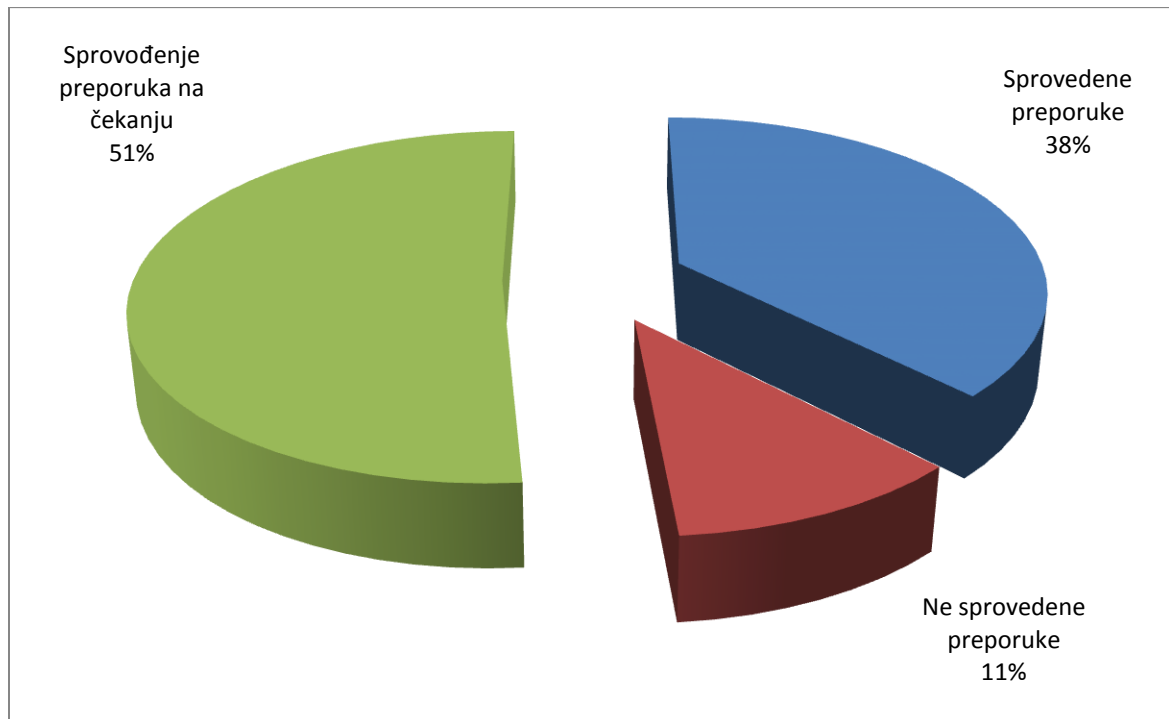
Grafikon 6: Odgovorni organi u predmetima koje je istraživao IOK

Grafikon 7: Predmet istraženih predmeta na osnovu prava garantovanih Ustavom

Grafikon 8: Predmeti zatvoreni od strane IOK-a tokom 2018 (ne samo predmeti iz 2018, već i predmeti koji su prethodno registrovani a zatvoreni tokom ove godine)

Grafikon 9: Sprovedenje preporuka datih u izveštajima i pismima sa preporukama o predmetima koje je istražila Institucija ombudsmana

Statistika o pokazatelju broj 7. ugovora o sektorskoj reformi za reformu javne uprave⁴⁵⁶

Dana 7. decembra 2017. godine potpisan je Finansijski sporazum između Kosova i Evropske unije o Instrumentu za pretpristupnu pomoć - IPA 2016, drugi deo, za reformu javne uprave. Maksimalni doprinos Evropske unije prema ovom sporazumu iznosi 25.000.000,00 evra.

Opšti cilj ovog sporazuma je *“da podrži proces reforme uprave na Kosovu kako bi se povećala odgovornost, transparentnost i efikasnost javne uprave, sa većim fokusom na potrebe građana i preduzeća. Ovaj program ima za cilj da pomogne Vladi Kosova u sprovođenju strateškog paketa reforme javne uprave usvojenog 2015. godine, posebno fokusiranog na poboljšanje odgovornosti uprave, usklađivanje izrade i koordinacije politike, uvođenje modernog upravljanja ljudskim resursima i modernizaciju javnih usluga koje su orijentisane na potrošače. Program će takođe ojačati upravne kapacitete potrebne za razvoj i sprovođenje pravnih tekovina EU.”*⁴⁵⁷

Važno je napomenuti da je u cilju povećanja stepena sprovođenja preporuka Ombudsmana ovo pitanje uključeno u ovaj sporazum kroz Pokazatelj br. koji navodi da bi sprovođenje preporuka Ombudsmana od strane institucija na centralnom nivou trebalo da postigne rezultat od manje 60% do 2020. godine. U 2016. godini stopa sprovođenja

⁴⁵⁶ <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15707>

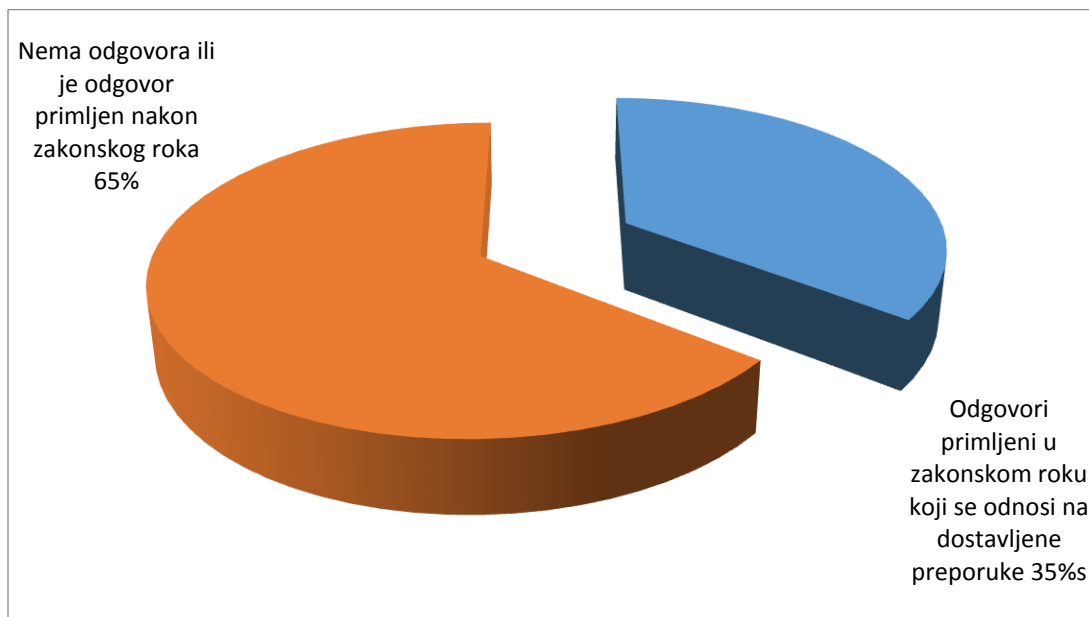
⁴⁵⁷ <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15707> str. 18; pristupljeno 13/02/2019

preporuka upućenih institucijama na centralnom nivou bila je 16%. Ovaj sporazum je stupio na snagu 15. decembra 2017. godine.

U nastavku ćemo predstaviti ostvarene rezultate vezana za sprovođenje Pokazatelja br. 7.1.1 i 7.1.2 za 2018. kroz statističke podatke:

Pokazatelj br. 7.1.1 zahteva da najmanje 70% institucija na centralnom nivou kojima Ombudsman da preporuke između 1. januara i 30. novembra, odgovore pismom u zakonskom roku od 30 dana.

Tokom perioda od 1. januara do 30. novembra 2018. godine, Ombudsman je uputio 141 preporuku institucijama na centralnom nivou,⁴⁵⁸ od kojih je na samo 50 preporuka dobio odgovor u roku od 30 dana zakonskog roka utvrđenog članovima 25. i 28. Zakona br. L-019 o Ombudsmanu.⁴⁵⁹ Stoga je zaključeno da je stopa sprovođenja za pokazatelj br. 7.1.1 prilično niska jer je tokom ovog perioda Ombudsman dobio odgovor u roku od 30 dana zakonskog roka za samo 35% preporuka upućenih institucijama na centralnom nivou. Kao takav, pokazatelj br. 7.1.1 nije ispunjen.⁴⁶⁰

Pokazatelj br. 7.1.2 zahteva da je najmanje 40% preporuka upućenih institucijama na centralnom nivou u 2017. i 2018, na koje su institucije na centralnom nivou odgovorile pozitivno, sprovedene.

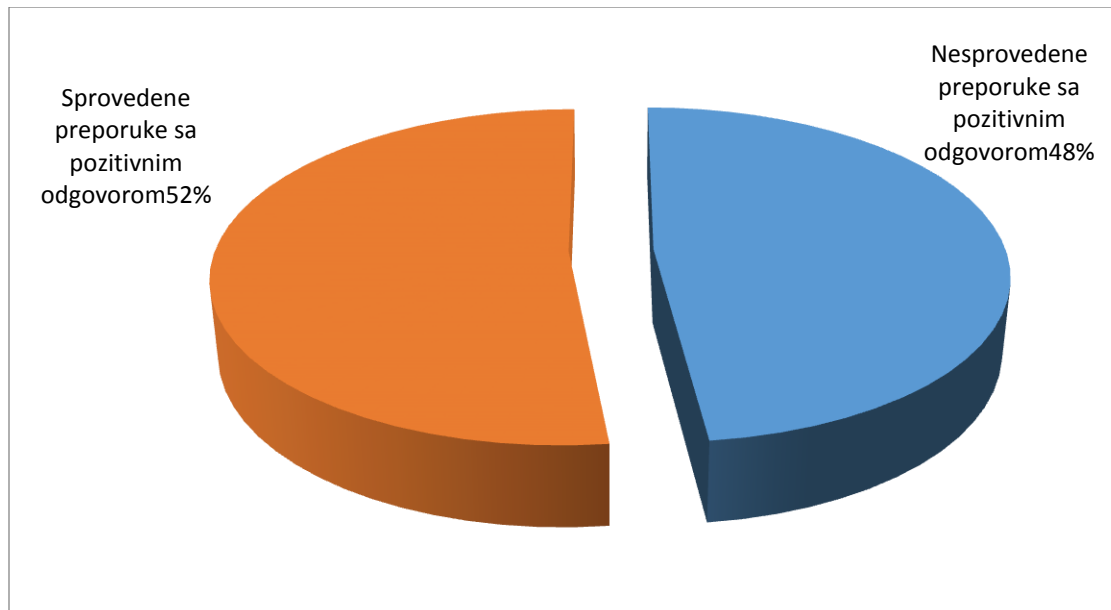
⁴⁵⁸ Institucije na centralnom nivou definisane pokazateljem 7 Finansijskog sporazuma između Kosova i Evropske unije; Ovaj sporazum se može naći u zvaničnom biltenu na <https://gzk.rks.gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15707>

⁴⁵⁹ <https://www.oik-rks.org/2018/08/20/ligji-per-avokatin-e-popullit-nr-051-019/> pristupljeno 13/02/2019

⁴⁶⁰ Metoda obračuna za pokazatelj 7.1.1 se vrši prema formuli:

$X = \text{broj preporuka za koje su dobijeni odgovori od institucija na centralnom nivou Ombudsmanu u zakonskom roku} / \text{ukupan broj preporuka Ombudsmana upućenih institucijama centralnog nivoa tokom navedenog perioda} \times 100$

Tokom perioda od 1. januara 2017. do 30. novembra 2018. godine, Ombudsman je uputio 212 preporuka institucijama na centralnom nivou ⁴⁶¹, od kojih je samo 79 preporuka sprovedeno. S druge strane, u smislu preporuka koje su upućene tokom istog perioda i na koje smo dobili pozitivne odgovore ili pozitivnu nameru za sprovođenje preporuka, imamo 135 preporuka, od kojih je 70 sprovedeno ili, drugim rečima, stopa sprovođenja preporuka Ombudsmana u okviru pokazatelja br. 7.1.2 je 52%. ⁴⁶²

⁴⁶¹ Institucije na centralnom nivou kao što je definisano listom prema metodologiji za pokazatelj br. 7 (7.1.1 i 7.1.2) Finansijskog sporazuma između Kosova i Evropske unije; Ovaj sporazum se može naći u zvaničnom biltenu na <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15707>

⁴⁶² Metoda obračuna se vrši prema formuli definisanoj u okviru pokazatelja br. 7.1.2: $X = \frac{\text{broj preporuka upućenih institucijama na centralnom nivou tokom definisanog perioda za koje su institucije odgovorile sa pozitivno u smislu sprovođenja preporuka, koje su sprovedene}}{\text{ukupan broj preporuka upućenih institucijama na centralnom nivou tokom definisanog perioda za koje su odgovorne institucije odgovorile sa pozitivnom namerom da sprovedu preporuke}} \times 100$